

UNIVERSITATEA DE STAT „BOGDAN PETRICEICU HASDEU” DIN CAHUL

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE INTEGRĂRII
ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI
EDUCAȚIEI**

**PROSPECTS AND PROBLEMS OF RESEARCH
AND EDUCATION INTEGRATION INTO THE
EUROPEAN AREA**

Volumul XI, Partea I

Coordonator: Sergiu CORNEA

CAHUL 2024

Volumul a fost elaborat de un colectiv de autori care și-au prezentat lucrările în cadrul celei de-a XI-a ediții a Conferinței Științifice Internaționale „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, care s-a desfășurat la Cahul pe data de 6 iunie 2024.

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Ion GHELEȚCHI	Consilier editorial
Anna NICULIȚA	Secretar editorial
Natalia SAITARLÎ	Științe Administrative
Dumitru CALENDARI	Științe Juridice
Irina ȘCHIOPU	Științe Economice
Marina BUNEA	Științe Exacte și Inginerești
Silvia VRABIE	Științe Pedagogice și Psihologice
Polina LUNGU	Științe Istorice
Costin CROITORU	Științe Auxiliare ale Istoriei
Liliana GROSU	Științe filologice: Limba și Literatura română
Irina PUȘNEI	Științe filologice: Limbi moderne

Întreaga responsabilitate asupra conținutului științific și informativ al lucrărilor aparține autorilor.

ISSN 2587-3563

E-ISSN 2587-3571

© Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

CUPRINS:

I. ȘTIINȚE ADMINISTRATIVE

Natalia SAITARLÎ ROLUL SECRETARULUI CONSILIULUI LOCAL ÎN PROCEDURA DE EMITERE A ACTELOR ADMINISTRATIVE DE CĂTRE AUTORITĂȚILE PUBLICE LOCALE.....	7
Elena PAHOMOVA NATIONAL MINORITY MEDIA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THE PROBLEM OF TERMINOLOGICAL ACCURACY.....	10
Nicolae DANDIȘ PROGRAMUL OPERAȚIONAL COMUN ROMÂNIA – REPUBLICA MOLDOVA (2014- 2020) ȘI ROLUL SĂU ÎN CONSOLIDAREA COOPERĂRII TRANSFRONTALIERE ȘI PROCESUL DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UE.....	16
Alexandr CRUDU, Irina BARBÎROȘ, Irina BUNESCU IMPLEMENTAREA SISTEMULUI DE MANAGEMENT AL CALITĂȚII ÎN CADRUL SECȚIILOR MEDICALE DIN INSTITUȚIILE PENITENCIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA.....	27

II. ȘTIINȚE JURIDICE

Andrei GUȘTIUC INTEGRITATEA INSTITUȚIONALĂ – CONDIȚIE SINE QUA NON DE INTEGRARE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI EDUCĂRII.....	32
Doina MUREȘAN EVOLUȚIA ȘI DIRECȚIILE INTEGRĂRII ÎN EDUCAȚIA EUROPEANĂ.....	38
Nadia ZLATE ASPECTE DE JURISPRUDENȚĂ A TRIBUNALELOR INTERNAȚIONALE PENALE ÎN MATERIE DE CRIME DE RĂZBOI, GENOCID, CRIME CONTRA UMANITĂȚII ȘI CRIMA DE AGRESIUNE.....	47
Vitalie JITARIUC, Alexandr SECRIER CONȚINUTUL ȘI ANALIZA FACTORILOR DETERMINANȚI ÎN EFICIENTIZAREA ACTIVITĂȚII DE PREVENIRE, CERCETARE ȘI DESCOPERIRE A ACTELOR DE TERORISM.....	57
Valentin CHIRIȚA, Ana-Maria CHEPESTRU ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A PARTICIPĂRII ACTIVE LA DEZORDINI ÎN MASĂ: MODALITATEA NORMATIVĂ A ART. 285 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA.....	65
Alexandru PATRICHE DELINCVENȚA JUVENILĂ – CAUZE ȘI PREVENIRE.....	70
Vitalie STATI, Nicolae GULCEAC COMBATAREA INFRAȚIUNILOR SEXUALE ÎMPOTRIVA MINORILOR: ARMONIZAREA CODULUI PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UNIUNII EUROPENE.....	76
Constantin PISARENCO IMPORTANȚA DREPTULUI MEDICAL ÎN FORMAREA JURIDICĂ A STUDENȚILOR ÎN SPAȚIUL EUROPEAN.....	81
Carmen ROȘCA OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE LA ART. 236 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA.....	87
Natalia TÎLTU PRACTICILE BANCARE ÎN BASARABIA SEC.XIX-XX: REGIMUL JURIDICO- INSTITUȚIONAL.....	92

Radion COJOCARU, Sergiu LISNIC NOI PROVOCĂRI ÎN LEGISLAȚIA CIBERNETICĂ: EVOLUȚIA INFRAȚIUNILOR DE PRODECERE, IMPORT, COMERCIALIZARE ȘI PUNERE ILEGALĂ LA DISPOZIȚIE A MIJLOACELOR TEHNICE ȘI PRODUSELOR PROGRAM.....	99
Daniel CRISTEA STUDIU EMPIRIC PRIVIND PRINCIPIUL LEGALITĂȚII PROCESULUI PENAL ÎN ROMÂNIA.....	105
Daniel CRISTEA, Laurențiu Gabriel CÎRSTEA STANDARDELE DE PROCEDURĂ A URMĂRIII PENALE CU PRIVIRE LA PERSOANELE CARE SE ESCHIVEAZĂ DE RĂSPUNDERE PENALĂ SAU DE LA PLATA SUMELOR DATORATE.....	112
Ana GURGHIS REPREZENTANTUL PERSOANEI JURIDICE ÎN REGLEMENTĂRILE CODULUI DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA ȘI ROMÂNIEI.....	118
Simona FRANGULOIU, Nicoleta-Elena HEGHEȘ MANDAT EUROPEAN DE ARESTARE. CERERE DE PRONUNȚARE A UNEI DECIZII PRELIMINARE. RETRAGEREA CERERII. EFECTE.....	124
Iulia BRIA, Virgil-Costin BĂCANU ASIGURAREA ȘI RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANEI REȚINUTE CA FIIND BĂNUITE DE COMITEREA INFRAȚIUNII.....	133
Andreea Mihaela VASILE ARESTAREA PREVENTIVĂ - PEDEAPSĂ SAU NU?.....	142
Laurențiu Gabriel CÎRSTEA IMPORTANȚA ACTIVITĂȚILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII.....	153
Lucia RUSU, Florin-Cătălin CIOBANU UNELE CONSIDERENTE PRIVIND SARCINILE EXAMINĂRII CORPORALE ÎN PROCESUL PENAL.....	159
Vitalie RUSU, Silviu-Ionuț POPESCU ASIGURAREA ȘI GARANTAREA DREPTURILOR BĂNUITULUI, ÎNVINUITULUI, MARTORULUI ȘI A PĂRȚII VĂTĂMATE ÎN PROCESUL VERIFICĂRII DECLARAȚIILOR LA LOCUL INFRAȚIUNII.....	169
Alexandru PARENIUC, Andrei GHIMPU APLICAREA TEHNOLOGIILOR MODERNE ÎN PROMOVAREA ȘI PROTEJAREA BUNURILOR CULTURALE. MĂSURI DE CERCETARE ȘI INVESTIGARE.....	177
Iurie MIHALACHE, Olga TATAR IZVOARELE DREPTULUI PRIVAT ROMAN.....	182
Olga TATAR, Iurie MIHALACHE CARACTERISTICI ALE APARIȚIEI STATULUI ȘI DREPTULUI.....	193
Gheorghe RENIȚĂ POATE STATUL RIDICA EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE?.....	199
Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ МОДЕЛИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ АВТОНОМИИ В ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВАХ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ.....	204
Ion GRECU ANALIZA TEORETICO-PRACTICĂ A CONTRACTULUI DE DONAȚIE ÎN LUMINA PROTECȚIEI DREPTURILOR DONATORULUI.....	211
Valentin CAZACU CONTRACTELE ÎNCHEIATE DE CONSUMATORI ÎN LUMINA NOILOR REGLEMENTĂRI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI CONSUMATORILOR.....	217
Elena BOTNARI EXERCITAREA DREPTULUI LA SĂNĂTĂTE MINTALĂ ÎNTRE REALITATE ȘI PERSPECTIVĂ.....	222
Dumitru CALENDARI, Nicolae BALAN PERSONALITATEA ȘI STILUL DE COMUNICARE LA ANGAJAȚII DIN SISTEMUL JUDICIAR.....	227

III. ȘTIINȚE ECONOMICE

Mariana DOGA-MÎRZAC ROLUL ASIGURĂRII FINANCIARE ÎN ACTIVITATEA MEDIULUI DE AFACERI.....	233
Tincuța VRABIE, Nicoleta CONSTANDACHE PROCESUL DE CLUSTERIZARE - POTENȚIAL DE PERFORMANȚĂ PENTRU MANAGEMENTUL PUBLIC.....	238
Boni Mihaela STRĂOANU, Mihail Alin STANCIU THE ROLE OF ECONOMIC DIAGNOSTICS IN ENTITIES IN A SITUATION OF FINANCIAL RISK.....	243
Irina ȘCHIOPU PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE ALE GESTIUNII SOLDULUI CU PARTENERII LA ENTITATE.....	248
Ana NEDELICU ANALIZA FINANȚĂRII FONDULUI RUTIER ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	255
Lorina BUGA, Svetlana MIHĂILĂ INTEGRAREA ÎN UE ȘI IMPACTUL ASUPRA ANGAJAMENTULUI ORGANIZAȚIONAL ÎN MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI.....	263
Ludmila GONCEARENCO UTILIZAREA STRATEGICĂ A FONDURILOR UE PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMULUI JUDICIAR DIN MOLDOVA.....	271
Lidia CIOBOTA, Catalin Emanuel CIOBOTA POSSIBILITĂȚI DE ORGANIZARE ȘI PERFEȚIONARE A CONTABILITĂȚII ENTITĂȚII PRIN DIGITALIZARE.....	277
Sofia DONEA PERFEȚIONAREA ȘI EFICIENTIZAREA SISTEMULUI DE SUBVENȚIONARE PRIN EVIDENȚĂ – CA INSTRUMENT IMPORTANT ÎN POLITICA AGRICOLĂ A ȚĂRII.....	285
Anatolie IACHIMOVSCI REVIZUIREA DOSARULUI MISIUNII DE AUDIT ȘI A PROBELOR AFERENTE TRANZACȚIILOR CU PĂRȚILE AFILIATE.....	293
Andrei MUNTEANU INTEGRAREA EUROPEANĂ DIN PERSPECTIVA ECONOMIEI EDUCAȚIEI.....	301
Valentina DONICI, Gheorghe CUCIUREANU REFORMAREA EVALUĂRII CERCETĂRII ȘI UTILIZAREA INDICATORILOR BIBLIOMETRICI.....	310
Olena BOKIY, Kateryna DANILOVA КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	316
Наталія Олексіївна РЯБІНІНА ПЛЕМІННА СПРАВА МОЛОЧНОГО ТА МОЛОЧНО-М'ЯСНОГО ТВАРИННИЦТВА УКРАЇНИ.....	325

IV. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

Gabriela PLOSCUȚANU REZIDUURI DE PESTICIDE ÎN FRUCTE ȘI LEGUME PROASPETE.....	334
Alina BOIȘTEAN, Ana CHIORU, Aurica CHIRSANOVA PROPRIETĂȚILE FIZICO-CHIMICE ALE BETA-GLUCANULUI DIN DROJDIA REZIDUALĂ DE VIN INFLUENȚATE DE DIFERITE PROCEDURI DE EXTRACȚIE.....	340
Dumitra RADUCANU, Maria Alexandra TODERASC, Claudia Veronica UNGUREANU ACTIVITATEA ANTIMICROBIANĂ ȘI ANTIFUNGICĂ A EXTRACTULUI ETANOLIC DIN PROPOLIS ROMÂNESC.....	347
Sergii VERBYTSKYI, Lyudmila YASHCHENKO, Nataliia PATSERA ABORDĂRI ANALITICE PENTRU PREDICȚIA DURATEI DE DEPOZITARE ÎN SIGURANȚĂ A PRODUSELOR ALIMENTARE.....	354

Vasile ȘARAGOV, Galina CURICHERU CAUZE DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A PROPRIETĂȚILOR FIZICO-CHIMICE ALE STICLELOR INDUSTRIALE DEZALCALINIZATE CU REAGENȚI GAZOȘI.....	364
Victor POPESCU, Ion VIȘANU, Tatiana BALAN, Natalia ȚISLINSKAIA, Mihail MELENCIUC, Igor KURDOV CRITERII DE EVALUARE A NIVELULUI FIABILITĂȚII SISTEMELOR DE ALIMENTARE CU ENERGIE A ÎNTREPRINDERILOR DE PROCESARE A PRODUSELOR AGRICOLE.....	370
Alina-Mihaela CEOROMILA, Sergiu COSEV ABORDĂRI ECOLOGICE INGINEREȘTI PENTRU TRATAREA APELOR REZIDUALE INDUSTRIALE.....	376

I. ȘTIINȚE ADMINISTRATIVE

ROLUL SECRETARULUI CONSILIULUI LOCAL ÎN PROCEDURA DE EMITERE A ACTELOR ADMINISTRATIVE DE CĂTRE AUTORITĂȚILE PUBLICE LOCALE

THE ROLE OF SECRETARY OF THE LOCAL COUNCIL IN THE PROCEDURE OF ISSUING ADMINISTRATIVE DOCUMENTS BY THE LOCAL PUBLIC AUTHORITIES

Natalia SAITARLI, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul,
E-mail: saitarli@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-1147-4477

Rezumat: *Funcția de secretar al consiliului local are o importanță deosebită pentru funcționarea consiliului local și a primarului, un capitol separat din Legea nr. 436/2006 privind administrația publică locală este consacrat anume acestei categorii de funcționari publici.*

Conform art. 37 alin. (1) din Legea nr. 436/2006, secretarul consiliului local este și secretar al satului (comunei), orașului (municipiului). Astfel, secretarul are un statut dublu, fiind secretar atât al autorității publice locale deliberative (consiliului local), precum și a autorității publice locale executive (primarului).

Scopul articolului este de a evidenția rolul secretarului local la fiecare fază de adoptare a actului administrativ de către consiliul local ori primar, deoarece funcționarea acestor autorități se manifestă anume prin adoptarea lor.

Cuvinte-cheie: *consiliul local, primar, act administrativ*

Abstract: *The post of local council secretary is of particular importance to the operation of the local council and the mayor, a separate chapter of Law no. 436/2006 regarding the local public administration is specifically dedicated to this category of public officials.*

According to art. 37 para. (1) from Law no. 436/2006, the secretary of the local council is also secretary of the village (community), city (municipality). Thus, the secretary has a dual status, being the secretary of both the local deliberative public authority (the local council), as well as a the executive local public authority (mayor).

The purpose of the article is to highlight the role of the local secretary at each stage of adoption of the administrative act by the local council or mayor, because the operation of these authorities is manifested specifically through their adoption.

Keywords: *local council, mayor, administrative act*

Activitatea organelor administrative de stat, ca organe executive, se realizează prin acte juridice, prin operații administrative și fapte materiale. În cadrul acestor activități, actele administrative ocupă un loc dintre cele mai importante, ele fiind, de altfel, actele juridice specifice activității desfășurate de organele administrației publice, în exercitarea atribuțiilor lor.

Actul administrativ constituie o categorie de acte juridice adoptate sau emise de autoritățile și persoanele oficiale care își desfășoară activitatea în administrația publică, fiind o modalitate de lucru a acestora, prin care se asigură realizarea puterii executive și îndeplinirea sarcinilor și obiectivelor ce revin administrației publice (Orlov M., 2001, p. 94).

Procedura emiterii actelor administrative cuprinde mai multe activități desfășurate de autoritățile publice care emit actul. Toate aceste activități (care sunt, în esență, operațiuni sau fapte materiale administrative) pot fi raportate la trei faze: *activități ale fazei pregătitoare sau procedura prealabilă, activități concomitente emiterii actului sau procedura concomitentă și activități posteroare emiterii actului sau procedura posteroară.*

Procedura prealabilă adoptării sau emiterii actelor administrative de autoritate cuprinde: întocmirea unor acte pregătitoare și săvârșirea unor operațiuni tehnico-materiale de către funcționarii publici ai organului care adoptă ori emite actul administrativ. Aceste acte pregătitoare și operațiuni tehnico-materiale

deși nu produc efecte juridice, prin ele însele, fără întocmirea și, respectiv, săvârșirea lor nu s-ar putea adopta ori emite acte administrative de autoritate și chiar și acte administrative de gestiune și cele cu caracter jurisdicțional.

Procedura concomitentă sau faza deliberării. Adoptarea actelor administrative de către autoritățile deliberative, colegiale se face în urma analizei în cadrul ședinței de lucru, la care trebuie să participe, de regulă, cel puțin jumătate plus unu din numărul membrilor acestei autorități. Participanții la dezbateri pot fi de acord cu proiectul, pot propune modificarea lui sau îl pot respinge. După dezbateri, proiectul se pune la vot și dacă întrunește numărul necesar de voturi, al este adoptat.

Dintre condițiile procedurale concomitente o deosebită importanță prezintă cvorumul, majoritatea cerute de lege pentru adoptarea actului și motivarea.

Procedura emiterii actului administrativ de către o singură persoană este mai simplă decât în cazul organelor colegiale, dar cuprinde totuși luarea avizelor necesare, de care trebuie să ia cunoștință și să țină cont organul emitent.

Procedura posterioară constă în aducerea la cunoștința generală a actelor normative, precum și la cunoștința celor interesați, în cazul actelor individuale. Comunicarea este operația prin care actul administrativ este transmis persoanei sau organului interesat. Necesitatea comunicării se referă mai mult la actele individuale și anume de la data comunicării se nasc anumite drepturi și obligații.

În cazul actelor administrative cu caracter normativ, legea prevede, de regulă, obligația publicării lor în Monitorul Oficial sau afișării într-un loc public sau prin alte mijloace de difuzare.

Scopul articolului este de a evidenția rolul secretarului local la fiecare etapă de adoptare a actului administrativ de către consiliul local ori primar.

Astfel, secretarul consiliului local, conform Legii privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, art. 37 alin. (1) *este și secretar al satului (comunei), orașului (municipiului). Candidatul la funcția de secretar se va selecta pe bază de concurs. Persoana numită, în condițiile prezentei legi, în funcția de secretar trebuie să fie licențiat al unei facultăți (secții) de drept sau de administrație publică.*

Datorită acestui fapt, și anume că secretarul trebuie să aibă studii în domeniul dreptului ori administrației publice, rolul lui este foarte important începând chiar de la procedura prealabilă a emiterii deciziei de către consiliul local ori dispoziției de către primar. Anume secretarul consiliului local este responsabil, conform art. 39 alin. (1) lit. c), lit. h), lit. n) din Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, de

- *avizarea proiectelor de decizii ale consiliului local;*
- *asigură consultarea publică a proiectelor de decizii ale consiliului local și de dispoziții normative ale primarului;*
- *acordă ajutor consilierilor și comisiilor consiliului local.*

La *procedura concomitentă sau faza deliberării* rolul secretarului constă în verificarea cvorumului ședinței, întocmirea procesului-verbal al ședinței, notarea în el propunerilor din partea consilierilor locali privind modificarea ori respingerea proiectului actului administrativ, numărului de voturi, care au votat pentru sau contra adoptarea actului administrativ.

Secretarul local obligatoriu trebuie să noteze în procesul-verbal al ședinței nu numai numărul consilierilor locali care au votat contra adoptarea deciziei, dar și numele și prenumele lor, deoarece, în cazul constatării ulterioare a ilegalității deciziei date, consilierii locali care au votat pentru aceasta decizie, conform Codului Contravențional al RM, pot fi trași la răspunderea contravențională.

Astfel, conform art. 16 alin. (6¹)-(6³) din Codul Contravențional al RM *în cazul în care fapta contravențională este comisă prin adoptarea sau neadoptarea unui act de către un organ colegial, răspunde fiecare dintre membrii organului colegial.*

Membrul organului colegial nu va fi tras la răspundere pentru adoptarea unui act dacă există probe care demonstrează că:

- a) *nu a fost prezent la ședință și nu și-a exercitat votul în contumacie;*
- b) *nu a participat la vot;*
- c) *a votat împotriva.*

Membrul organului colegial nu va fi tras la răspundere pentru neadoptarea unui act dacă există probe care demonstrează că:

- 1) *nu a știut și nici nu trebuia să știe că este necesară adoptarea actului;*
- 2) *în cazul în care are dreptul legal, contractual sau statutar, a făcut demersurile necesare pentru a convoca ședința sau de a include pe agenda organului colegial chestiunea adoptării actului respectiv,*

precum și a exercitat corect obligațiile sale privind organizarea, desfășurarea ședinței organului colegial sau, după caz, semnarea, avizarea, contrasemnarea, raportarea cererilor, demersurilor, dosarelor și documentației necesare pentru pregătirea ordinii de zi și examinarea proiectelor deciziilor;

3) a lipsit de la ședința pe a cărei ordine de zi era sau la care s-a examinat problema respectivă din următoarele motive: a) nu a știut și nici nu putea să cunoscă despre convocarea ședinței; b) a participat într-o cauză în instanța de judecată, instituția arbitrală sau într-o ședință de mediere; c) s-a aflat într-o deplasare în interes de serviciu într-o altă localitate decât cea în care s-a convocat ședința; d) s-a aflat în concediu; e) ședința a avut loc anterior expirării termenului de 9 zile de la decesul soțului/soției, concubinului/concubinei sau al unei rude apropiate; f) accidentul, calamitatea naturală sau altă cauză a făcut imposibilă participarea la ședință; 4) a votat anterior pentru adoptarea actului.

Prin urmare, opiniile consilierilor locali care votează împotriva adoptării unui anumit act administrativ trebuie să fie consemnate separat în procesul-verbal de către secretarul consiliului local.

În cazul întrunirii numărului necesar de voturi secretarul local, în continuare, este responsabil de forma deciziei și, în conformitate cu art. 39 alin. (1) lit. c) din Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, de *contrasemnarea deciziei consiliului local*, după ce ea a fost semnată de președintele ședinței.

După aceasta, în conformitate cu art. 20 alin. (3) din Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, *secretarul consiliului va remite decizia consiliului local primarului și, în cazurile prevăzute de lege, oficiului teritorial al Cancelariei de Stat în cel mult 5 zile după data semnării.*

Conform alin. (2) din art. 20 din Legea cu privire la administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006 *în cazul în care secretarul consiliului consideră că decizia consiliului este ilegală, el este în drept să nu o contrasemneze și să solicite consiliului reexaminarea acestei decizii.*

În cazul dacă secretarul consiliului local și după reexaminarea deciziei de către consiliul local nu este de acord s-o contrasemneze, atunci el este în drept, conform art. 66 alin. (2) din Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, a *solicita oficiului teritorial al Cancelariei de Stat efectuarea unui control al legalității asupra deciziei respective.*

Dispozițiile primarului cu caracter normativ, la fel, în conformitate cu art. 32 alin. (2) din Legea nr. 436-XVI din 28.12.2006 *se remit, de către secretarul consiliului local, în termen de 5 zile după semnare, oficiului teritorial al Cancelariei de Stat.*

În cadrul *procedurii posterioare*, secretarul consiliului local, în conformitate cu art. 20 alin. (3), art. 32 alin. (2)¹ din Legea privind administrația publică locală nr. 436-XVI din 28.12.2006, este responsabil, în termen de cel mult 5 zile de la data semnării, de includerea deciziilor consiliului ori dispozițiilor primarului în Registrul de stat al actelor locale, afișarea lor, dacă au caracter normativ, în locuri publice.

Deciziile ori dispozițiile cu caracter normativ intră în vigoare la data includerii lor în Registrul de stat al actelor locale sau la data indicată în text, care nu poate preceda data includerii acesteia în Registrul de stat al actelor locale. Deciziile ori dispozițiile cu caracter individual intră în vigoare la data comunicării persoanelor vizate sau la data indicată în text, care nu poate preceda data includerii acesteia în Registrul de stat al actelor locale.

Din cele analizate, ajungem la concluzie că, secretarul consiliului local are un rol foarte important la emiterea actului administrativ de către consiliul local ori de către primar, prin implicarea activă la fiecare fază a procedurii, începând de la verificarea legalității a proiectului de acest act până la contrasemnarea și publicarea lui în locuri publice sau aducerea la cunoștința persoanei interesate.

Bibliografie:

1. Orlov M. Drept administrativ. Chișinău 2001.
2. Legea Republicii Moldova cu privire la administrația publică locală. Nr. 436-XVI din 28.12.2006.
În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 09.03.2007, nr. 32-35.
3. Codul contravențional al Republicii Moldova. Nr. 218- XVI din 24.10.08.
În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 16.01.2009, nr. 3-6.

**СМИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА:
ПРОБЛЕМА ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ТОЧНОСТИ**

**NATIONAL MINORITY MEDIA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
THE PROBLEM OF TERMINOLOGICAL ACCURACY**

Елена ПАХОМОВА, докторант,

Школа социальных наук, Молдавский государственный университет

E-mail: elpahomova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3121-7590

Резюме: защита прав национальных меньшинств является активно исследуемой темой, в то же время по отдельным направлениям сохраняются терминологические лакуны. Одним из базовых прав человека является свобода слова, в том числе, посредством его выражения в средствах массовой информации. На данный момент в международных документах и научных исследованиях отсутствует формализация подхода к определению термина «средства массовой информации национальных меньшинств» и критерии относящихся к ним медиа. Это объясняется региональными отличиями, разнообразием условий существования групп нацменьшинств, старых и новых. Определение термина и выявление критериев позволят в дальнейшем систематизировать исследования в данной области, повысить эффективность внедрения международных норм в области защиты прав нацменьшинств в отдельных государствах, в том числе, по доступу к информации, обмену ей и свободе слова. Исследование проведено на основе международного опыта и практик Республики Молдова.

Ключевые слова: права человека, СМИ, нацменьшинства, этносы

Abstract: The protection of the rights of national minorities is an actively researched topic; at the same time, terminological gaps remain in certain areas. One of the basic human rights is freedom of speech, including through its expression in the media. At the moment, international documents and scientific studies do not formalize the approach to defining the term 'national minority media' and the criteria of media belonging to them. This is due to regional differences, the diversity of conditions of existence of minority groups, old and new. The definition of the term and the identification of criteria will make it possible to further systematize research in this area and improve the effectiveness of the implementation of international norms in the field of protection of the rights of national minorities in individual states, including access to information, information exchange and freedom of expression. The study is based on international experience and practices of the Republic of Moldova.

Keywords: human rights, media, national minorities, ethnicities

Введение

Права национальных меньшинств, включая их доступ к информации, возможность обмена ею являются объектом активного исследования в разных странах. Единые подходы на уровне мирового сообщества и международных организаций наслаиваются на объективную ситуацию в отдельных государствах, зависящую от того о каких этнических группах идет речь - старых или новых (эмигрантах, мигрантах), территории и плотности их расселения, видов СМИ, потребности в информации, взаимоотношений государства с группой, государственной политики в отношении нацменьшинств и так далее. Разнообразие обстоятельств порождает значимые отличия от региона к региону, государства к государству в условиях формирования, регулирования и деятельности СМИ нацменьшинств. В Австралии, Соединенных Штатах Америки и Канаде уделяется внимание двум типам этнических групп: коренного населения и их права на сохранение культуры, мигрантов и их вливания в новое общество при условия сохранения идентичности. В Западной Европе представляют интерес «старые» нацменьшинства, столетиями проживающие на отдельной территории, и «новые» - мигранты. Объектом исследования на постсоветском пространстве являются этнические группы, ставшие нацменьшинствами после развала Советского Союза. В Молдове эта тематика обретает большую актуальность в связи с процессом евроинтеграции, предполагающем приведение молдавского законодательства к нормам Европейского Союза. Относительная молодость исследования тематики (активные исследования начались в конце XX

века), отличия объектов интереса, разнообразие подходов в государствах не позволили на данный момент прийти к единому термину. Целью данной работы является его формулирование, что позволит сфокусироваться на объекте изучения, уточнить поле исследования на международном уровне и исходя из фактического положения дел в Республике Молдова.

Методологическая основа исследования

В исследовании используются теоретические методы исследования путем изучения различных подходов к проблеме ряда исследователей из разных регионов, объективной ситуации и реального опыта отдельных государств. Методом анализа проводится изучение целевых групп СМИ нацменьшинств, методы работы с ними государств, проводится сравнение подходов к работе с ними, определение целей, задач их медиа. Обобщение полученных данных позволяет провести анализ отличий и сходств таких медиа и в конечном итоге прийти к их классификации вне зависимости от региона, страны и местных особенностей. Далее методом индукции получаем возможность сформулировать термин СМИ нацменьшинств, учитывающий общие характеристики и частные особенности.

Результаты

Результатом исследования является формулирование термина СМИ нацменьшинств, учитывающего единые характеристики для всех медиа этого вида и частные особенности в зависимости от региона и типа СМИ. Наличие термина в дальнейшем позволит стандартизировать законодательные акты, документы в области регламентирования деятельности этим медиа, гармонизирует подход исследователей данной тематики.

Обсуждение

Условия появления исследований СМИ нацменьшинств

Исследование СМИ нацменьшинств проводится в привязке к миграционным процессам и их периодам, что позволяет оценить временные и региональные потребности этнических групп и возможностей СМИ нацменьшинств. Это периоды так называемого национального самоопределения этносов с этнической доминантой, когда СМИ «участвуют в осуществлении перехода этнического сознания из потенциальной (латентной) формы бытования в актуальную форму» [5, р. 93]. Исследователи рассматривают СМИ нацменьшинств как объект глобальных процессов. Гузун считает, что СМИ нацменьшинств появляются на фоне борьбы меньшинств за включение в процессы, которыми управляет этническое большинство, в конечном итоге за власть [17], то есть равноправное участие в жизни государства, считает Гузун. Дёйзе полагает, что формирование этнически ориентированных СМИ происходит на фоне с одной стороны глобализации, с другой - индивидуализации [14]. Рябчинский считает, что глобализация имеет негативные последствия, так как в этих условиях средства массовой информации пропагандируют единообразие, что меняет традиции и ценности. Это в свою очередь приводит к фрагментации и ослаблению социальной сплоченности, усилению внутреннего и внешнего неравенства, разрушение культурных и национальных ценностей [19].

Активная фаза исследования СМИ нацменьшинств началась в 80-90-е годы XX века, период переформирования бывшего постсоветского пространства и социалистического лагеря в Восточной Европе. Это был третий этап формирования, переосмысления, уточнения международных норм в области защиты прав человека. На протяжении нескольких десятилетий на советском, а далее постсоветском пространстве, в которое входит Республика Молдова, шло возрождение языков, их ревитализация, обратный языковой сдвиг [4, р. 16]. Гибова указывает на сопутствие тенденциям культурного появления этнических организаций, комитетов, клубов, ассоциаций, национально-культурных центров, которые озвучили необходимость появления коммуникационных ресурсов - масс-медиа этнических сообществ [3]. Малькова подчеркивает, что они до сих пор принимают деятельное участие в становлении и организации новых этнокультурных, этнодемографических и этнополитических ситуаций [7, р. 324].

В связи с региональными особенностями в исследованиях встречаются различные термины, употребляемые в отношении СМИ миноритарных этносов:

- этнические;
- общинные/региональные;
- СМИ этнических групп;
- диаспорные;
- пресса отдельных народов государства;

- национально-ориентированные;
- иноэтнические;
- национальные;
- периферийные, провинциальные;
- местные.

В международном законодательстве, работах исследователей нет единой формулировки термина СМИ, работающих с национальными меньшинствами, миноритарными этносами. На международном уровне и двух законах Республики Молдова - Закон о правах лиц, принадлежащих к национальным меньшинствам, и правовом статусе их организаций, Кодекс об аудиовизуальных медиауслугах - употребляется термин «СМИ нацменьшинств» без обозначения критериев данных СМИ.

Типология СМИ нацменьшинств в зависимости от целевой аудитории

Дьюз считает, что в отдельно взятом государстве могут одновременно существовать три формы таких СМИ: этнические, нацменьшинств и диаспоры [14]. Будэрик сужает такие медиа до двух групп, обслуживающих интересы исключительно общин: профессиональные СМИ, созданные этническими общинами, и группы в соцсетях, также контролируемые общинами [9]. Характерными особенностями этнических СМИ, по мнению Гибовой, являются их тематическая направленность, билингвистичность, тесная взаимосвязь с аудиторией [5]. Арнольд и Шнайдер делят этнические медиа на три вида:

СМИ, работающие в странах происхождения нацменьшинств/этносов;

СМИ, созданные в стране пребывания представителями этнического большинства;

СМИ, созданные в стране пребывания представителями этнического меньшинства [8, p. 119].

Стремление исследователей сузить масштаб распространения этнических СМИ до уровня региональных медиа опровергает практика создания на общественных, государственных телеканалах, телеканалах, в печатных СМИ материалов, программ на языках меньшинств и на государственных языках о меньшинствах, а также широкую популярность транснациональных медиа, доступность СМИ с исторической Родины. Большинство исследователей отделяют СМИ нацменьшинств от мейнстримных, противопоставляя их друг другу. В Республике Молдова общественные СМИ (Общественная национальная телерадиокомпания и Гагаузская телерадиокомпания) являются одновременно мейнстримным и СМИ нацменьшинств.

Цели и задачи СМИ нацменьшинств

Исследователи сходятся во мнении, что СМИ нацменьшинств - это прежде всего объединение ради сохранения культуры, языка и традиций, а также обмена информацией:

- «этнические СМИ — это продукт, позволяющий самоорганизоваться, общаться/коммуницировать и способствовать их интеграцию в новое общество» [21];

- «этнические СМИ представляют для мигрантов средства сохранения и укрепления связей со своей собственной культурой, способствуя их интеграции и признанию в принимающем обществе» [20].

Франшон и Фаргафтиг рассматривают такие СМИ как исключительно удовлетворяющие коммуникативные и культурные потребности иммигрантских сообществ [15]. Костер Мейер добавляет еще одну цель – «информирование граждан таким образом, чтобы они могли действовать как граждане» [10]. Ковер выделяет три цели этнических СМИ:

- предоставление новостей «из дома» (с исторической Родины);

- предоставление местных новостей;

- предоставление новости и информация всей диаспоры [11].

Джерджиу поясняет, что цели исходят из трех важнейших пространственных и культурных контекстов, в которых развивается опыт диаспор: местном, национальном и транснациональном. Местное - там, где каждый день проживаешь; национальное – это место, где формируются права и обязанности граждан (или резидентов); транснациональный — это пространство, где расширяются глобальные диаспорные сети и где диаспорные сообщества устойчивы [16]. Каннингем указывает на необходимость потребления СМИ Родины — один из самых распространенных способов оставаться с ней на связи. В то же время исследователь указывает на угрозы погружения в «национализм на расстоянии» [28]. Малькова указывает к функциям выявление лидеров, воспроизведение или создание новых мифов о своей «материнской» Родине [7].

Авторы исследований на постсоветском пространстве среди важнейших задач современных СМИ нацменьшинств указывают:

позитивную мобилизацию этнокультурного взаимодействия, нацеленную на формирование толерантного сознания [2, 7];

обеспечение социальной консолидации, межнациональной и межконфессиональной стабильности – как на внутрисоциальном, так и на глобальном уровнях [2].

Крецу полагает, что люди находят медийное убежище среди средств массовой информации, которые, по их мнению, лучше всего отвечают их информационным, образовательным, культурным или развлекательным потребностям. Добиться доверия удастся благодаря работе на языке меньшинства, в близком им сообществе на местном, национальном и транснациональном уровне [12].

Исследователи отводят особую роль взаимодействию такого рода СМИ с государством и наоборот - государства со СМИ. Эти средства массовой информации дают возможность услышать голоса многих меньшинств. Диаспорные СМИ способствуют построению триумvirата: индивид - меньшинство - большинство [12]. Будэрик отводит особую роль этнически ориентированным СМИ в качестве связующего звена между государством и мигрантами. Они «переводят» официальную информацию так, чтобы она была понятна целевой аудитории [9]. Медиа нацменьшинств являются связующим звеном между государством и отдельной этнической группой, между этническим сообществом в стране пребывания и диаспорными сообществами во всем мире, формулируют этноспецифическую идентичность данного сообщества [13]. Гузун делает акцент на межкультурном диалоге, ведущем к консолидации общества [17], Мунтяну указывает на необходимость внимания к таким СМИ в преддверии конфликтной ситуации в стране, отслеживания изменения повестки в СМИ. Националистическая, племенная, этническая пропаганда в поддержку войны и насилия неминуемо приводит к поляризации общества через СМИ по национальному, племенному или этническому признаку, что приводит к атакам на альтернативные медиа оппонентов [18]. Это подтверждает необходимость отслеживания властями не только настроений в обществе, но и материалов в СМИ, как триггера общественного настроения и предстоящих событий.

Ключевая формула создания и деятельности данного вида СМИ принадлежит Джерджиу. По ее мнению, эти медиа существуют по принципу «by and for», то есть созданные этническими группами и для них в принимающей стране с содержанием на этническом языке [16]. Практика требует добавления еще одного компонента - «about». Эволюционный переход от мультикультурализма к интеркультурализму диктует необходимость рассказывать большинству и другим этническим группам о себе, а также узнать, как другие видят, оценивают твою этническую группу. Таким образом, медиа нацменьшинств и создаваемый ими контент, согласно расширенной концепции Джерджиу «by, for, about», можно разбить на следующие категории:

- медиа и контент, создаваемый нацменьшинствами;
- медиа и контент, созданные для нацменьшинств;
- медиа и контент, рассказывающие о нацменьшинствах.

Территориальные особенности употребления терминов в отношении СМИ нацменьшинств

Каннингем использует термин «этнические СМИ» и, как многие другие западные исследователи они обращается к новым этносам, мигрантам (28). Аракелян обосновывает понятие «иноэтническая пресса» и выделяет три признака:

- пресса титульных этносов, имеющих формы национально-территориальной автономии;
- пресса коренных этносов, имеющих этнические территории и этнические границы;
- пресса диаспор: а) представителей народов России, проживающих в среде иного титульного этноса; б) представителей других стран [1].

Российский исследователь Малькова полагает, что термин «этнические СМИ» не совсем точен, хоть и широко распространен в журналистской и в научной среде. Она предлагает использовать термин «этнически ориентированные СМИ» или «издания этнических групп». «Этнические СМИ» она предлагает употреблять в качестве сокращения от указанных более полных формулировок [7]. Такого же подхода придерживается Исхаков: «На современном этапе развития общества и СМИ феномен этнической журналистики переходит в новое качество, которое отдельные исследователи называют «национально ориентированной прессой» [13].

Будэрик [7], Вишванат и Арора [21], Мюррей [20] обозначают этнические медиа как ресурс, продукт в обеспечении информацией для мигрантов и беженцев, которые представляют собой языковые и культурные меньшинства в государстве, позволяющий самоорганизоваться, общаться/коммуницировать и способствовать их интеграцию в новое общество. Мюррей убежден в общинности, региональности таких СМИ, сводя их роль до информирования компактно проживающих групп населения [20]. Дьюз делит потребителей информации СМИ нацменьшинств на подгруппы, согласно времени прибытия в страну:

- в первом и втором поколении они используют этнические СМИ как источник информации о Родине;

- третье поколение может использовать их как способ вести диалог с родителями или бабушками и дедушками;

- четвертое поколение может интересоваться этническими СМИ, чтобы искать свои «корни» [14].

Заключение

Сравнительный анализ работ зарубежных и молдавских исследователей позволяет определить следующие типы СМИ национальных меньшинств:

- по территории - национальными, региональными, коммунитарными/общинными;

- по степени влияния и контенту - мейнстримными/доминантными и нишевыми;

- по виду собственности - общественными/государственными и частными;

- по виду СМИ - телевидением, радиостанцией, газетой, журналом;

- по целевой группе - ориентированными на этническое большинство, ориентированными на этническое меньшинство (отдельно этническое, языковое, религиозное, либо пересекающиеся группы);

- по авторству - созданными представителями нацменьшинств или мажоритарного этноса;

- по контенту - общего содержания и рассказывающие о жизни конкретной этнической общины;

- по языку - на языке нацменьшинства и на государственном.

Основываясь на выводах исследователей данной тематики, предлагаем к использованию следующую формулировку. СМИ национальных меньшинств — это государственные либо частные средства массовой информации, национального, регионального, общинного уровня, созданные для информирования представителей групп национальных меньшинств (этнических, языковых, религиозных) и мажоритарного этноса о национальных, региональных и общинных событиях и явлениях, имеющих непосредственное влияние на миноритарные этнические. Определение четких критериев принадлежности к СМИ нацменьшинств позволяет в дальнейшем систематизировать этот вид медиа, впервые создать в Молдове его реестр и формализовать деятельность органов, регламентирующих деятельность СМИ. На данный момент Книжная палата Республики Молдова и Совет по телевидению и радио разделяют медиа исключительно по языковому признаку, что является одной из косвенных характеристик СМИ нацменьшинств, но не отражает всего спектра качественных и количественных отличий от других медиа. Выявление объекта исследования позволит эффективнее внедрять международные нормы в области защиты прав нацменьшинств, в том числе, по доступу к информации, обмену ей и реализации права на свободу выражения мнения.

Библиография:

1. Аракелян, Ф. А. Иноэтническая пресса в России: генезис, регулирование, организация деятельности (по материалам армянской печати второй половины XIX в.): дисс. к. филол. н. СПб., 2004. 284 с. РГБ ОД, 61:04-10/1609
2. БЕРЕЖНОВА М. Л., ГИЗИЕВА, К. Ю., СЕЛЕЗНЕВА, И. А., СМЕРНОВА, Т. Б. Информационное обеспечение государственной национальной политики: справочно-методические материалы для СМИ. Омск: Полиграфический центр «Татьяна», 2016. 80 р. УДК 62 ББК 66.5
3. ГИБОВА Е. С. Этнические медиа: отечественные подходы к определению понятия. In: Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия Философия. Культурология. Политология. Социология. Симферополь, 2013. Т. 26 (65). № 4. Рр. 323-329. УДК 070:323.15 [(477.75)]
4. Замятин, К., Пасанен, А., Саарикиви, Я. Как и зачем сохранять языки народов России? Хельсинки: Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala, 2012. 178 с. ISBN 978-952-93-0407-3

5. Исхаков Р. Л. Феномен этнической журналистики (к определению понятия). In: Известия Уральского государственного университета. Екатеринбург: Уральский федеральный университет, 2008, пр. 60, пр. 24, pp. 93-98. ISSN: 2227-2283
6. КРАВЧЕНКО, Ю., АБРОСИМОВА, Е. Этнические СМИ в структуре современной региональной журналистики (к постановке проблемы). In: Филологические науки. Вопросы теории и практики Тамбов: Грамота, 2017. № 7(73): в 3-х ч. Ч. 3. С. 41-45. ISSN 1997-2911.
7. Малькова В. К. Этничность и медиа. In: Опыты этнополитического анализа современных российских СМИ. – М.: ИЭА РАН, 2020, pp. 395-409. ISBN 978-5-4211-0258-8
8. Arnold, Anne-Katrin, Schneider, Beate. Communicating separation? Ethnic media and ethnic journalists as institutions of integration in Germany. In: Journalism Copyright & 2007 SAGE Publications. Los Angeles, London, New Delhi and Singapore: Journalism Copyright & 2007 SAGE Publications, Vol. 8(2), pp. 115–136 DOI: 10.1177/1464884907074807
9. Budarick J. Ethnic media and migrant settlement. In: Global Media Journal/AU, 2020, Vol. 14 Issue 1. ISSN 1835-2340
10. Costera Meijer Irene. The Public Quality of Popular Journalism: Developing a Normative Framework. In: Journalism Studies, 2001, 2(2), pp. 189–205. <https://doi.org/10.1080/14616700120042079>
11. Cover, R. Digital transitions: Minority ethnic community media, local/home hybridity, and digitalisation of the means of communication. In: Australian Journal of Communication, 2012, 39(2), pp. 19-33. ISSN:0811-6202
12. Crețu, M. Participarea diasporilor la spațiul informational. Sistemul media contemporană: structură și roluri. STRUCTURĂ ȘI ROLURI. STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE , 2015, nr.3 (83) Seria «Științe sociale», pp. 29-34. ISSN 1814-3199
13. Cunningham, S. In The Vernacular: A Generation of Australian Culture and Controversy. University of Queensland Press, 2009, p. 300. ISBN-10: 0702236705
14. Deuze, M. Ethnic media, community media and participatory culture. In: Journalism, August 2006, pp. 262-280. DOI: 10.1177/1464884906065512
15. Franchon, C., VARGAFTIG, M. European Television: Immigrants and Ethnic Minorities. London: John Libbey, 1995, p. 301. ISBN-10 : 0861964608
16. Georgiou, Myria. Mapping Diasporic Media across the EU: Addressing Cultural Exclusion Key. In: The European Media and Technology in Everyday Life Network [online]. 2000-2003. [citat pe 2.09.2016]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/40739821_Mapping_Diasporic_Media_across_the_EU_Addresssing_Cultural_Exclusion
17. Guzun, Mihail. Mass-Media și Identitatea Națională. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale). 2007, nr. 3, pp. 280-284. ISSN 1814-3199
18. Munteanu, Nicoleta Annemarie. Provocări pentru mass-media: Prevenirea conflictelor. In: Moldoscope. 2011, nr. 1(52), pp. 147-156. ISSN 1812-2566.
19. Reabcinschi, V. Politicile culturale naționale în contextul asocierii Republicii Moldova la Uniunea Europeană: teză de doctor în sociologie, Chișinău, 215 p. Cu titlu de manuscris C.Z.U: 316.7(478):061.1EU(043.3)
20. Murray, Catherine. Media infrastructure for multicultural diversity. In: Policy Options, 2008, 29(4), Pp. 63-66 [citat 07.01.2020]. Disponibil: <https://policyoptions.irpp.org/magazines/budget-2008/media-infrastructure-for-multicultural-diversity/>
21. Vishwanath, Kasisomayajula, Arora, Pamela. Ethnic media in the United States: An essay on their role in integration, assimilation, and social control. In: Mass Communication & Society, 2000, 3(1), pp. 39-56. https://doi.org/10.1207/S15327825MCS0301_03

**PROGRAMUL OPERAȚIONAL COMUN ROMÂNIA – REPUBLICA MOLDOVA (2014-2020)
ȘI ROLUL SĂU ÎN CONSOLIDAREA COOPERĂRII TRANSFRONTALIERE ȘI PROCESUL
DE ADERARE A REPUBLICII MOLDOVA LA UE**

**JOINT OPERATIONAL PROGRAM ROMANIA – REPUBLIC OF MOLDOVA
(2014-2020) AND ITS ROLE IN STRENGTHENING CROSS-BORDER COOPERATION
AND THE ACCESSION PROCESS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EU**

Nicolae DANDIȘ, primar
Primăria Municipiului Cahul
E-mail: nicolae_dandis@yahoo.com

Rezumat: *Programul Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020, deși a avut un buget relativ mic, raportat la numărul de proiecte depuse în diferite domenii, a contribuit la consolidarea unor parteneriate, a consolidat capacitățile unor autorități centrale care beneficiază de proiecte mari de infrastructură, dar și ale autorităților locale din regiunile de frontieră în ceea ce privește managementul proiectelor, au permis soluționarea mai multor probleme cu impact transfrontalier în comunitățile beneficiare. Deși este complicat de măsurat toate rezultatele directe și indirecte ale acestor 81 de proiecte finanțate, considerăm că acest Program, precum și altele axate pe cooperarea transfrontalieră, permit Republicii Moldova să preia bunele practici de la un stat membru UE, fie că este vorba de chestiuni de natură legislativă, obiective de infrastructură, impact asupra mediului, educație și cultură etc., și să poată implementa treptat reformele necesare și să îndeplinească criteriile de aderare la UE.*

Cuvinte-cheie: *program comun, cooperare transfrontalieră, infrastructură*

Abstract: *The Romania-Republic of Moldova Joint Operational Program 2014-2020, although it had a relatively small budget, in relation to the number of projects submitted in different fields, contributed to the consolidation of some partnerships, strengthened the capacities of some central authorities benefiting from large projects of infrastructure, but also of the local authorities in the border regions regarding project management, allowed the solution of several problems with cross-border impact in the beneficiary communities. Although it is complicated to measure all the direct and indirect results of these 81 funded projects, we believe that this Program, and others focused on cross-border cooperation, allows the Republic of Moldova to take over good practices from an EU member state, whether it is matters of a legislative nature, infrastructure objectives, impact on the environment, education and culture, etc., and gradually be able to implement the required reforms and meet the EU accession criteria.*

Keywords: *joint program, cross-border cooperation, infrastructure*

Uniunea Europeană și-a dezvoltat relațiile sale cu statele partenere, în special cu statele vecine, în funcție de caracterul comun al intereselor, de a dezvolta relații de prietenie și avansare a cooperării bilaterale și multilaterale în diferite domenii. Interesele și obiectivele strategice ale UE cu statele care nu sunt membre ale blocului comunitar, sunt fixate în actele fondatoare ale Uniunii și deciziile forurilor de conducere a acesteia. În ce privește direcțiile de dezvoltare a relațiilor externe și obiectivelor statelor vecine, acestea sunt reflectate în strategiile de dezvoltare, programele de guvernare și documentele internaționale la care subscrie. Atunci când o țară își dorește o apropiere și chiar aspiră la integrarea europeană și obținerea în perspectivă a statutului de membru al UE, și dacă aceasta țară poate pretinde la acest statut conform tratatelor UE, etapele logice, realizarea criteriilor de aderare și cadrul juridic de urmat sunt foarte clare.

Consolidarea cooperării transfrontaliere dintre România și R. Moldova este esențială pentru suportul parcursului european al R. Moldova, iar România pe lângă suportul prin intermediul UE, are mai multe forme de asistență tehnică și financiară, pe “plan bilateral, cât și cele cu semnificație regională, vizând promovarea cooperării transfrontaliere”¹, acestea fiind “proiecte de interes direct pentru cetățenii Republicii Moldova, de natură să sprijine deopotrivă conectarea acestora la spațiul european de valori și dezvoltare,

¹ Program multianual strategic privind cooperarea internațională pentru dezvoltare și asistența umanitară în perioada 2020-2023, Ministerul Afacerilor Externe al României, p.14, accesibil la: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2020/pdf_2020/program_multianual_strategic_2020_2023_ro.pdf

precum și menținerea unității de acțiune și coordonării demersurilor la nivelul UE”¹, iar obiectivele acestei asistențe se referă la: “guvernanța modernă, aplicarea valorilor și principiilor UE, promovarea investițiilor, energie, agricultură, siguranța alimentară, sănătate publică, protecția mediului, protecția și gospodărirea apelor, reducerea riscurilor la dezastre și consolidarea managementului în caz de dezastre, dezvoltare economică, dezvoltare rurală, dezvoltare regională, educație și formare profesională, servicii publice, societate civilă, mass-media și consolidarea statului de drept cu implicații directe asupra conectării la spațiul european, reforma penitenciarelor, prevenirea și combaterea corupției și criminalității organizate”², acoperă practic majoritatea domeniilor prevăzute de Acordul de Asociere cu R. Moldova-UE, dar și a capitolelor care urmează a fi negociate cu UE, R. Moldova având deja statutul de stat candidat.

Uniunea Europeană oferă asistență externă statelor cu care are semnate Acorduri de Parteneriat și cooperare sau Acorduri de Asociere, prin intermediul instrumentelor de finanțare capabile să ofere suport în realizarea obiectivelor propuse prin aceste documente.

Republica Moldova ca parte a Politicii Europene de Vecinătate și a Parteneriatului Estic, semnând Acordul de Asociere cu Uniunea Europeană în 2014, a beneficiat și beneficiază de asistență financiară din partea UE, pentru realizarea următoarelor obiective:

(a) să promoveze asocierea politică și integrarea economică între părți, pe baza unor valori comune și a unor legături strânse, inclusiv prin creșterea participării Republicii Moldova la politicile, programele și agențiile UE;

(b) să consolideze cadrul pentru un dialog politic consolidat în toate domeniile de interes reciproc, care să permită dezvoltarea unor relații politice strânse între părți;

(c) să contribuie la consolidarea democrației și la stabilitatea politică, economică și instituțională în Republica Moldova;

(d) să promoveze, să mențină și să consolideze pacea și stabilitatea în regiune și în lume, inclusiv prin unirea eforturilor în vederea eliminării surselor de tensiune, prin îmbunătățirea securității frontierelor, prin promovarea cooperării transfrontaliere și a bunelor relații de vecinătate;

(e) să sprijine și să intensifice cooperarea în spațiul de libertate, securitate și justiție, cu scopul de a consolida statul de drept și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și în ceea ce privește mobilitatea și contactele interpersonale;

(f) să susțină eforturile Republicii Moldova care vizează dezvoltarea potențialului său economic prin intermediul unei cooperări internaționale, precum și prin intermediul apropierii legislației sale de cea a UE;

(g) să creeze condiții prielnice pentru îmbunătățirea relațiilor economice și comerciale, obiectivul final fiind integrarea treptată a Republicii Moldova în cadrul pieței interne a UE, astfel cum se prevede în prezentul acord, inclusiv prin instituirea unei zone de liber schimb complex și cuprinzător, ceea ce va permite realizarea unei apropieri legislative și a liberalizării accesului la piață cu implicații majore, în conformitate cu drepturile și obligațiile care decurg din statutul de membre ale OMC al părților și cu aplicarea transparentă a acestor drepturi și obligații, precum și

*(h) să creeze condiții prielnice pentru o cooperare tot mai strânsă în alte domenii de interes reciproc*³.

Având obiective similare, cu privire la majoritatea țărilor, mai ales cele care formează vecinătatea imediată a UE, cu care are frontiere terestre sau maritime comune, urmărind “dezvoltarea unei relații speciale întemeiate pe cooperare, pace și securitate, responsabilitate reciprocă și un angajament comun față de valorile universale ale democrației, statului de drept și respectării drepturilor omului, în conformitate cu TUE”⁴, UE a instituit printr-un Regulament al Parlamentului European și al Consiliului, adoptat la 11 martie 2014⁵, Instrumentul European de Vecinătate, care a stabilit modul și instrumentele de asistență față de țările

¹ Ibidem, p.18.

² Ibidem.

³ Art.1 din Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte. Accesibil la: <https://mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>

⁴ Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.30.

⁵ Cu aplicare de la 1 ianuarie 2014 pînă la 31 decembrie 2020.

din vecinătatea sa. Acest sprijin, fiind diferențiat ca formă și cuantum pentru țările partenere¹, conform art.4, în funcție de:

- (a) nevoile, utilizând indicatori precum populația și nivelul de dezvoltare;
- (b) angajamentul față de obiectivele reformelor politice, economice și sociale convenite de comun acord și progresele înregistrate în punerea lor în aplicare;
- (c) angajamentul față de construirea unei democrații solide și durabile și progresele înregistrate în acest proces;
- (d) parteneriatul cu Uniunea, inclusiv nivelul de ambiție al acestuia;
- (e) capacitatea de absorbție și impactul potențial al sprijinului Uniunii furnizat în temeiul acestui regulament.²

Acest Regulament, menționează rolul important pe care îl au țările partenere, și în special organizațiile societății civile și autoritățile locale “la pregătirea, punerea în aplicare și monitorizarea sprijinului Uniunii”, dar și „consolidarea capacității organizațiilor societății civile de a garanta o răspundere pe plan intern și o implicare la nivel local efectiv, precum și de a-și îndeplini rolul în procesele de democratizare”. Se stabilește că partenerii vor veni cu cofinanțare la programele de cooperare transfrontalieră³ și regională, astfel “va consolida asumarea responsabilității la nivel național, va spori resursele financiare aflate la dispoziția programelor și va facilita participarea părților interesate locale”.

Deși cu privire la condiția cofinanțării, Comitetul Regiunilor, ca organism consultativ al Uniunii Europene, expunându-se conform procedurii, pe acest document, atrage atenția, în Avizul său, asupra dificultăților pentru unii potențiali beneficiari, de a avea capacitatea de a cofinanța participarea lor în astfel de programe⁴. Același organism consultativ, solicită Comisiei să pună la dispoziție fonduri pentru promovarea democrației la nivel local și regional și pentru descentralizare, eventualii beneficiari ai plăților și parteneri ai cooperării trebuie să fie în mod categoric autoritățile locale și regionale, simplificarea cadrului de reglementare, reducerea costurilor de participare și accelerarea procedurilor de atribuire a contractelor, flexibilitate sporită, adaptarea și prelucrarea mai rapidă, atunci când contextul impune acest lucru⁵.

Art. 6 al Regulamentului IEV, menționează că pentru a armoniza terminologia utilizată de acest cadru legal și cooperarea teritorială europeană „documentele de punere în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră ar trebui să fie denumite „programe operaționale comune”⁶. Cooperarea transfrontalieră are stabilite câteva priorități⁷ și ea trebuie să asigure sinergia și coerența cu obiectivele altor documente și strategii macro regionale care le are UE (art.8). Art.9 al Regulamentului IEV, prevede că documentul de programare, acoperă o perioadă de șapte ani și este adoptat de Comisia Europeană. Fondurile orientative alocate pentru Programele Operaționale Comune sunt stabilite pe baza unor criterii obiective, populația unităților teritoriale eligibile, dar fiind posibile și ajustări în funcție de mai mulți factori “care afectează intensitatea cooperării, cum ar fi caracteristicile specifice ale zonelor de frontieră și capacitatea lor de a gestiona și a absorbi sprijinul furnizat de Uniune” (art.9 (alin.4)). În termen de un an de la aprobarea documentului de programare, țările participante prezintă împreună spre adoptare Comisiei Europene, propuneri de programe operaționale comune. Comisia adoptă, fiecare program operațional comun după verificarea coerenței acestuia cu Regulamentul IEV, cu documentul de programare și cu normele de punere în aplicare. Comisia prezintă programele operaționale comune Parlamentului European și statelor membre

¹ Republica Moldova este indicată ca țară parteneră alături de (Algeria, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Egipt, Georgia Israel, Iordania, Liban, Libia, Maroc, teritoriile palestiniene ocupate (TPO), Siria, Tunisia și Ucraina), în Anexa 1 a Regulamentului din 11 martie 2014.

² Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.31.

³ Aceste Programe vizează „cooperarea între unul sau mai multe state membre, pe de o parte, și una sau mai multe țări partenere și/sau Federația Rusă („alte țări participante la cooperarea transfrontalieră”), pe de altă parte, care se desfășoară de-a lungul părții lor comune a frontierei externe a Uniunii”. (art.6, Regulament IEV)

⁴ Avizul Comitetului Regiunilor - Europa în lume: O nouă abordare privind finanțarea acțiunii externe a UE. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 391, 18.12.2012, p.110-119.

⁵ Ibidem.

⁶ Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.32.

⁷ Ibidem, Anexa 2, p.41.

spre informare în termen de o lună de la adoptarea programelor respective (art.10)¹. În sensul implementării acestui cadru de asistență, Uniunea Europeană a adoptat și alte acte, care stabilesc normele și condițiile privind acordarea asistenței financiare externe, programele de acțiune și alte măsuri, pentru perioada 2014-2020².

Așa cum prevede Regulamentul IEV, art.10, cooperarea transfrontalieră este pusă în aplicare prin programe operaționale comune multianuale, iar art.11, că aceste programe, sunt puse în aplicare “de obicei, în gestiune comună cu statele membre. Cu toate acestea, țările participante pot să propună punerea în aplicare prin gestiune indirectă, de către o entitate menționată în Regulamentul (UE, Euratom) nr. 966/2012”. Astfel, în baza acestor reglementări europene și a actelor specifice de aplicare a lor, în special privind cadrul instituțional de implementare, proceduri, achiziții etc³, a fost creat și Programul Operațional Comun România-Republica Moldova pentru perioada 2014-2020. Anterior acestui Program, asistența pe cooperarea transfrontalieră din partea UE, a fost acordată prin Programul Operațional Comun România-Ucraina-Republica Moldova 2007-2013 (cu un buget pe Program de 126,72 mln euro), realizat prin intermediul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat.

După Instrumentul European de Vecinătate și Parteneriat 2007-2013, de fapt, majoritatea programelor terestre și maritime continuă, deși la solicitarea guvernelor, trei programe terestre trilaterale, au devenit șase programe bilaterale⁴. Așa cum este și cazul Republicii Moldova, unde din programul trilateral cu România și Ucraina, au fost formate două instrumente diferite: România-Republica Moldova și respectiv România-Ucraina.

Rolul elaborării Programului Operațional Comun România-Republica Moldova a revenit Comitetului Comun de Programare, care și a pregătit documentul, consultând părțile interesate din arealul Programului, în cadrul mai multor reuniuni în perioada 2014-2015, unde au fost gradual abordate toate aspectele și etapele acestei programări, context, obiective tematice, impact, proiecte de infrastructură, etc.⁵. O temă foarte importantă, discutată în cadrul structurilor de management a Programelor de cooperare transfrontalieră, evidenția de fapt, și unele obiective cheie ale viitorului Program între România și Republica Moldova, așa cum recomanda Comitetul Economic și Social European cu privire la Regulamentul Instrumentului European de Vecinătate “să se concentreze mai mult pe consolidarea capacității instituțiilor din țările partenere, care sunt responsabile cu acordarea asistenței, pentru a asigura un nivel ridicat de absorbție și de transparență în utilizarea fondurilor...”⁶.

Pe data de 30 iunie 2015, Comitetul Comun de Programare a aprobat versiunea finală a documentului elaborat și l-a transmis Comisiei Europene pentru aprobare, așa cum cere art.9 din Regulamentul IEV și în conformitate cu procedura de examinare prevăzută la articolul 16 alineatul (3) din Regulamentul (UE) nr. 236/2014. Respectiv la data de 17 decembrie 2015, Comisia Europeană a adoptat Programul Operațional Comun România-Republica Moldova ENI 2014-2020, cu un buget total de 89,8 milioane de euro. Din bugetul total, 81 milioane euro (pentru perioada 2014-2017 suma de 39 884 526 euro, iar pentru perioada 2018-2020 suma de 41 115 474)⁷, din partea UE prin Instrumentul European de Vecinătate ENI (art.2), iar

¹ Ibidem, p.35.

² Regulamentul (UE) NR. 236/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de stabilire a normelor și procedurilor comune pentru punerea în aplicare a instrumentelor Uniunii pentru finanțarea acțiunii externe, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 15.3.2014 L 77, p.95-108.

³ Regulamentul de punere în aplicare (UE) NR. 897/2014 al Comisiei din 18 august 2014 de stabilire a unor dispoziții specifice privind punerea în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră finanțate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui instrument european de vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 19.8.2014, L 244, p.12-54.

⁴ Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020 Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020), p.18. Accesibil la: https://www.ro-md.net/images/Documente/Programming-of-the-European-Neighbourhood-Instrument-ENI-2014-2020_1.pdf

⁵ <http://www.ro-ua-md.net/cea-de-a-treia-reuniune-a-comitetului-comun-de-programare-pentru-programul-operational-romania-republica-moldova-2014-2020/>

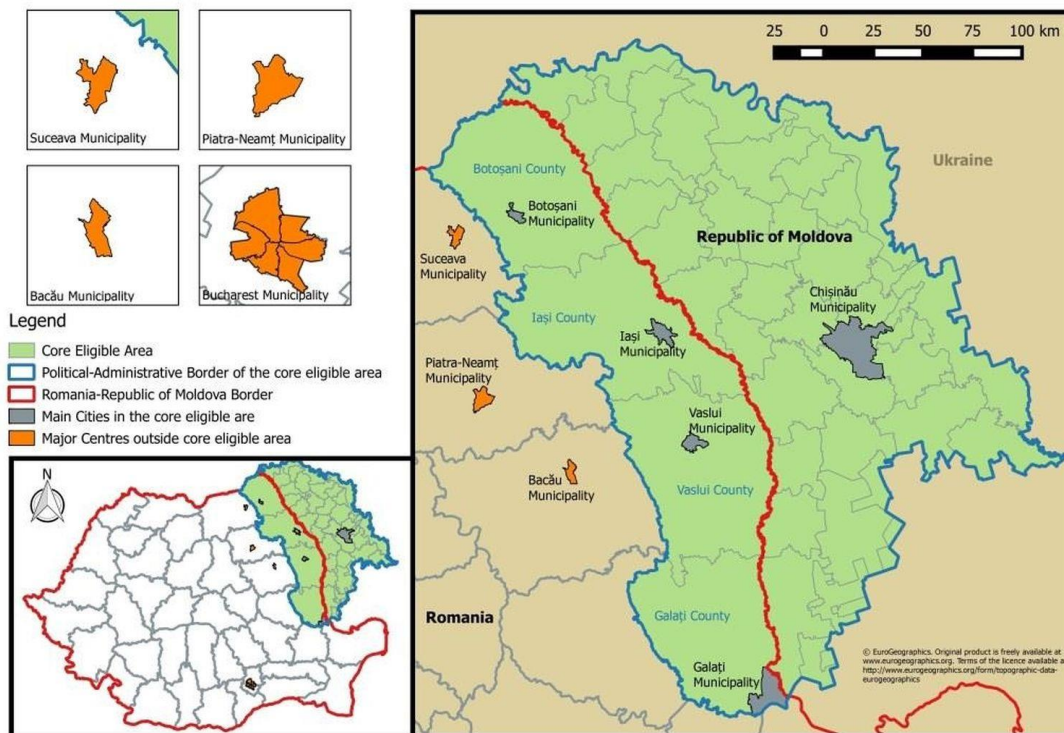
⁶ Avizul Comitetului Economic și Social European privind propunerile de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA II) și de instituire a Instrumentului european de vecinătate COM(2011) 838 final și COM(2011) 839 final. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 11, 15.1.2013, p.77-80.

⁷ Tabel 1. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020 Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020). Accesibil la: https://www.ro-md.net/images/Documente/Programming-of-the-European-Neighbourhood-Instrument-ENI-2014-2020_1.pdf

8,1 milioane euro, care reprezintă minim 10 %, cofinanțarea statelor participante în Program¹. În conformitate cu documentul adoptat, Programul și-a propus patru obiective prioritare:

- Sprijin pentru educație, cercetare, dezvoltare tehnologică și inovație;
- Promovarea culturii locale și protejarea patrimoniului istoric;
- Îmbunătățirea accesibilității în regiuni, dezvoltarea rețelelor și sistemelor de transport și comunicații;
- Provocări comune în domeniul siguranței și securității.²

Zona vizată de Program, respectiv geografia autorităților eligibile, a inclus patru județe din România (Botoșani, Vaslui, Iași, Galați) și întreg teritoriul Republicii Moldova (cu mențiunea că organizațiile din stânga Nistrului să fie înregistrate în Republica Moldova)³.

Sursa: <https://ro-md.net/ro/>

Cadrul instituțional de implementare a acestui Program a fost stabilit prin Regulamentul de punere în aplicare (UE) Nr.897/2014 al Comisiei din 18 august 2014 de stabilire a unor dispoziții specifice privind punerea în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră finanțate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui instrument european de vecinătate⁴. Respectiv, în baza acestui cadru legal european (art.20) și prin deciziile celor două state participante în Program au fost stabilite componența și rolul structurilor de implementare, acestea fiind:

¹ Commission implementing Decision of 17.12.2015 on the Joint Operational Programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020 for the ENI Cross-Border Cooperation programme for the years 2014-2020 to be financed from the general budget of the European Union, Brussels, 17.12.2015 C(2015) 9155 final. (Ref. Ares(2015)5993060 - 22/12/2015). Accesibil la: <https://ro-md.net/images/Documente/EC-Approval-Decision-of-the-Joint-Operational-Programme1.pdf>

² Commission implementing Decision of 17.12.2015 on the Joint Operational Programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020 for the ENI Cross-Border Cooperation programme for the years 2014-2020 to be financed from the general budget of the European Union, Brussels, 17.12.2015 C(2015) 9155 final. (Ref. Ares(2015)5993060 - 22/12/2015), p.2, Accesibil la: <https://ro-md.net/images/Documente/EC-Approval-Decision-of-the-Joint-Operational-Programme1.pdf>

³ <https://www.ro-md.net/ro/>

⁴ Regulamentul de punere în aplicare (UE) NR. 897/2014 al Comisiei din 18 august 2014 de stabilire a unor dispoziții specifice privind punerea în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră finanțate în temeiul Regulamentului

- Comitetul Comun de Monitorizare, (art.21-24, Regulament Nr.897/2014) organism responsabil cu monitorizarea implementării Programului, în special aprobarea programului de lucru și a planului financiar al autorității de management, inclusiv a utilizării planificate a asistenței tehnice;
- Autoritatea de Management, (art.25-26, Regulament Nr.897/2014) organism care gestionează Programul (prin deciziile ambelor state participante, s-a stabilit ca această Autoritate să fie Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației din România);
- Secretariatul Tehnic Comun, (art.27, Regulament Nr.897/2014) organism instituit de țările participante pentru a oferi asistență organismelor responsabile cu implementarea programului. STC activează în cadrul Biroului Regional de Cooperare Transfrontalieră din Iași, iar pentru o mai bună comunicare cu instituțiile din Republica Moldova a fost creat și un Oficiu Antenă a acestei structuri la Chișinău;
- Autoritățile Naționale, (înseamnă entitățile desemnate de către fiecare țară participantă ca fiind responsabilă în ultimă instanță de sprijinirea autorității de management în punerea în aplicare a programului pe propriul teritoriu). Ca autorități naționale ale Programului, în România a fost desemnat Ministerul Lucrărilor Publice, Dezvoltării și Administrației, iar în Republica Moldova a fost desemnat Ministerul Finanțelor. Ele susțin Autoritatea de Management și Secretariatul Tehnic Comun în monitorizarea proiectelor pe teritoriul propriu, stabilirea criteriilor de evaluare și prevederilor contractuale, facilitează comunicarea cu beneficiarii, etc¹.

În cadrul Programului Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020, în baza apelului de proiecte, au fost depuse 241 de proiecte (din care 162 de proiecte SOFT, care nu au componenta de infrastructură, sau este mai mică de 1 mln de euro, și 79 de proiecte HARD, care au componenta de investiții de peste 1 mln euro). Programul a susținut trei tipuri de proiecte: integrate, simetrice și simple². Proiectele depuse au fost evaluate de Comitetele de selecție, care sunt formate din membri cu drept de vot din România și Republica Moldova, evaluatori interni din cadrul Secretariatului Tehnic Comun, al Oficiului Antenă din Chișinău, observatori din partea Autorității de Management, precum și reprezentanți ai celor două ministere, respectiv Ministerul Finanțelor al Republicii Moldova și Ministerul Lucrărilor Publice, Dezvoltării și Administrației din România, ca autorități naționale desemnate de cele două state participante la Program.

Este important să înțelegem cum funcționează un astfel de Program, or, „orice măsură de îmbunătățire, de simplificare, se poate analiza de reprezentanții ambelor țări din structurile de program. Este important ca beneficiarii să transmită, spre exemplu, reprezentanților Republicii Moldova din structurile de program, propunerile lor în mod concret. De asemenea, trebuie ținut cont de faptul că modificarea regulilor de implementare utilizate de Program se face respectând Regulamentele europene și implicând reprezentanții Comisiei Europene”³.

O componentă separată a Programului a fost lista de proiecte directe, adică în afara concursului de proiecte, astfel în cadrul celei de a patra reuniuni a Comitetului Comun de Programare al Programului România-Republica Moldova 2014-2020 din 13 martie 2015, s-a decis ca să se aloce 30% din fondurile Programului pentru Proiecte Majore de Infrastructură care vor fi selectate prin încredințare directă. Iar celelalte 70 % din fonduri să fie repartizate în bază de apeluri de proiecte în următoarele domenii: educație și cercetare & inovare (8%), cultură și patrimoniu (14%), accesibilitate în regiuni (21%), siguranță și securitate (17%), iar 10% din fondurile Programului să fie alocate asistenței tehnice⁴.

Prin urmare, după aprobarea lor de către Comisia Europeană la 14 noiembrie 2018, de către autoritățile României și ale Republicii Moldova, în iunie 2019, au fost semnate patru contracte de finanțare pentru proiectele mari de infrastructură prin Programul Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020, cu valoarea totală de 40,5 milioane de euro, din care 24,3 milioane de euro reprezintă contribuția UE:

(UE) nr. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui instrument european de vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 19.8.2014, L 244, p.12-54.

¹ <https://www.ro-md.net/ro/despre-program/structuri-de-management>

² Termenul limită de depunere a proiectelor online a fost (7 mai 2018) și în format tipărit (11 mai 2018). https://www.ro-md.net/images/Documente/materiale_de_comunicare/pliant-apel-fin.pdf

³ Interviu realizat de autor cu Dl Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Iași, 09.05.2024.

⁴ <https://www.ro-md.net/ro/despre-program/programul-operational-comun>

- Proiectul **“Infrastructura de comunicații” (COMINF)**, prin care s-a dezvoltat infrastructura de comunicații și schimbul de informații între state, cu un buget de 7,9 milioane de euro (din care 5 milioane fonduri europene);
- Proiectul **“Cooperare Regională pentru Prevenirea și Combaterea Criminalității Transfrontaliere România –Moldova” (THOR)**, care a prevăzut reabilitarea stațiilor de poliție din zona de frontieră, achiziția de echipamente și formarea personalului, cu un buget de 12,5 milioane de euro (din care 6,4 milioane de euro fonduri europene);
- Proiectul **„SMURD” (SMURD 2)**, care crește siguranța populației prin dezvoltarea capacității de intervenție în situațiile de urgență, cu un buget de 10 milioane de euro (din care 6,4 milioane finanțare europeană);
- Proiectul privind **reconstrucția, reabilitarea și dotarea birourilor vamale din zona de graniță de la Albița-Leușeni, Sculeni-Sculeni, Giurgiulești-Giurgiulești**, cu buget de 10 milioane de euro, (din care fonduri europene 6,4 milioane de euro)¹.

Toate aceste proiecte, sunt de importanță majoră pentru infrastructura, dar și funcționalitatea instituțiilor Republicii Moldova, din perspectiva capacității lor de cooperare cu România și cu UE în ansamblu, dar și pentru a implementa gradual aquis-ul comunitar, iar beneficiarii din România și Republica Moldova “implementează activități în comun, își achiziționează dotări, renovează obiecte de infrastructură și își definesc în comun soluții pentru problemele comune din arii diverse precum situațiile de urgență, educația, sănătatea, cultură, cooperare administrativă la nivelul autorităților locale”².

Din cele 241 de proiecte depuse, au fost contractate și finanțate 81 de proiecte, din care 19 proiecte de tip HARD (în valoare de 44 mln euro) și 58 de proiecte de tip SOFT (în valoare de 15 mln euro) și 4 proiecte mari de infrastructură (în valoare de 40,5 mln euro)³.

Aceste proiecte finanțate și implementate în aria Programului și regiunile de frontieră, au contribuit la rezolvarea diferitor probleme a comunităților, a impulsionat dezvoltarea și a consolidat capacitățile umane și instituționale, inclusiv pentru programele de asistență ulterioare. Programele care susțin proiectele de cooperare transfrontaliere vizează apropierea și îmbunătățirea relațiilor dintre comunitățile din regiunea de frontieră, pentru că această cooperare în primul rând “nu este despre infrastructură și echipamente, ci despre conexiunea între oameni”⁴. Acest Program pentru perioada 2014-2020, “a contribuit la prevenirea schimbărilor climatice, la protejarea biodiversității, precum și la siguranța și securitatea generală a cetățenilor atât din România, cât și din Republica Moldova”⁵.

Cu siguranță, dacă bugetul alocat Programului ar fi fost mai mare, mai multe proiecte din acele 241 care au fost depuse, ar fi putut fi finanțate, respectiv ar fi crescut numărul de comunități și persoane beneficiare a acestei asistențe financiare din partea Uniunii Europene. Reieșind din analiza care am efectuat-o despre Programul România-Republica Moldova 2014-2020, a cadrului de programare, a instituțiilor implicate, a aplicanților, proiectelor și rezultatelor acestora în diferite domenii, din perspectiva cooperării transfrontaliere și impactul asupra procesului de aderare a R. Moldova la Uniunea Europeană, relevăm următoarele concluzii și recomandări:

- există o comunicare deficitară între autoritățile centrale și locale pe domeniul cooperării transfrontaliere, astfel fiind necesară înțelegerea în mod practic a prevederilor art.108 din Acordul de Asociere Uniunea Europeană – Republica Moldova, care prevede “îmbunătățirea mecanismului privind interacțiunea verticală și orizontală a administrației publice centrale și locale în procesul de elaborare și punere în aplicare a politicilor regionale”, iar având vedere rolul foarte important al beneficiarilor acestui Program, este necesară prin diferite modalități de cooperare, formare și instruire etc, de a contribui la “dezvoltarea capacității autorităților publice locale de a promova cooperarea transfrontaliere în conformitate cu reglementările și cu practicile UE”;

¹ https://www.ro-md.net/images/Documente/Buletine_electronice/newsletter2.pdf

² Interviu realizat de autor cu DI Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontaliere Iași, 09.05.2024.

³ <https://ro-md.net/images/newsletters/ro/Newsletter-mai-2024.pdf>

⁴ Din comunicarea dnei Cristina Antoniou, lider de echipă, DG Regio, Comisia Europeană, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.

⁵ Din comunicarea dlui Jānis Mažeiks, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.

- cele 5 euroregiuni ca structuri de cooperare transfrontalieră, unde participă autorități locale din Republica Moldova, în ultimii ani sunt mai puțin active, or stabilirea contactelor între potențialele autorități partenere, revine liderilor unităților teritorial-administrative, asociațiilor din care acestea fac parte, dar și fiecărui cetățean, sau instituție care înțelege că aceste cooperări aduc beneficii concrete comunităților implicate;
- din discuțiile cu reprezentanții mai multor autorități locale din aria eligibilă a Programului, am constatat că mai multe proiecte nu au fost depuse, fie că nu erau stabilite niște parteneriate, fie nu erau clare proiectele care ar putea interesa partenerii, or cum afirmă Dl Ion Apostu, Directorul executiv al Biroului Regional de Cooperare Transfrontalieră Iași “La modul ideal, autoritățile locale ar trebui să dezvolte parteneriate foarte concrete, analizând nevoile comunității și alegând câteva domenii de cooperare. Poate că unele activități mai simple de cooperare nu necesită un proiect, iar unde nevoile sunt mai importante - precum reabilitarea unei infrastructuri medicale locale, sau a unei școli – este utilă dezvoltarea unui proiect, în care ambii parteneri contribuie la scriere, implementare, finanțare”¹;
- este necesară o implicare mai mare a sectorului privat și a societății civile din arealul programelor de cooperare transfrontalieră, pentru a facilita stabilirea și dezvoltarea relațiilor de cooperare dintre diferite grupuri de cetățeni și instituții, dezvoltarea comerțului transfrontalier, reflectarea temelor de interes comun în mass-media din regiunile de frontieră etc;
- rămân actuale sarcinile așa cum a fost formulate ele de organisme consultative ale UE, Comitetul Regiunilor și respective Comitetul Economic și Social European în 2012, de a găsi soluții privind simplificarea regulilor și scurtarea perioadei de evaluare a proiectelor, aici evident fiind necesar contractarea mai multor evaluatori de proiecte, cel puțin pentru următoarele Programe transfrontaliere, care finanțează de fapt “nevoi concrete ale cetățenilor”²;
- identificarea unor mecanisme mai clare care ar compensa sau diminua efectele pentru următoarele Programe, în cazul creșterii prețurilor, inflației, sau altor factori externi asupra beneficiarilor proiectelor, așa cum s-a întâmplat în implementarea mai multor proiecte, în special HARD și în cadrul Programului Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020;
- reieșind din numărul de proiecte în care au fost implicați reprezentanții autorităților locale de nivelul I și II, atât din R. Moldova cât și din România, constatăm mai mari capacități de absorbție a fondurilor europene, a autorităților locale și a instituțiilor educaționale și a societății civile din România, comparativ cu cele din R. Moldova, drept dovadă este și numărul de proiecte depuse, dar și numărul de proiecte în care aplicanții din România au statutul de lider de proiect, iar cele din R. Moldova ca și parteneri;
- cele mai multe proiecte au fost implementate în centrele urbane: Iași, Botoșani și Galați (România), Chișinău, Cahul și Ungheni (R. Moldova);
- din domeniile finanțate de Program, conform Ghidului de finanțare, cele mai multe proiecte, au fost realizate pe: *Prioritatea 2.1.- Promovarea și conservarea patrimoniului cultural și istoric și Prioritatea 1.1. - Cooperarea instituțională în domeniul educațional în vederea creșterii accesului la educație și a calității acesteia*;
- este important cine sunt membri, delegați să reprezinte R. Moldova în structurile de management a programelor transfrontaliere, fiind necesar să fie persoane bine pregătite și care cunosc domeniul cooperării transfrontaliere, prioritățile regiunilor și specificul proiectelor implementate în regiune de frontieră. Subliniem aici importanța ca în Comitetul Comun de Monitorizare să fie și reprezentanți ai autorităților publice locale din R. Moldova (de dorit de nivelul I), la fel cum sunt din partea autorităților județene din România;
- considerăm că un obstacol pentru aplicarea mai multor proiecte în acest Program, dar și în cele anterioare transfrontaliere este factorul lingvistic, or fiind un Program bilateral, între două state cu aceeași limbă, ar putea fi depuse proiectele în limba română, eventual cu un rezumat în engleză sau

¹ Interviu realizat de autor cu Dl Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Iași, 09.05.2024.

² Din comunicarea dnei Iulia Hertzog, Șeful Autorității de Management, Director General, Direcția Generală Cooperare Teritorială Europeană, Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.

cu asigurarea serviciilor de traducere în cazul monitorizărilor și evaluărilor din parte instituțiilor europene;

- ținând cont de creșterea capacităților de absorbție a fondurilor europene în aceste regiuni de frontieră, nevoile majore pentru a crește nivelul de viață și de implementare a reformelor în Republica Moldova în contextul negocierilor de aderare, până la deschiderea sesiunilor de finanțări de preaderare, ar putea fi majorate bugetele Programelor existente, cum este Interreg NEXT România-Republica Moldova 2021-2027 pentru a putea fi acceptate spre finanțare mai multe proiecte care deja s-au depus și sunt în proces de evaluare;
- apreciem modul cum Autoritatea de Management a Programului Interreg NEXT România-Republica Moldova 2021-2027 realizează la moment un sondaj în rândul beneficiarilor proiectelor anterioare transfrontaliere și cele finanțate de Uniunea Europeană pentru a afla opinia despre ce a mers bine și ce nu în programele anterioare și ce se poate schimba spre bine în programele viitoare.

În concluzie, Programul Operațional Comun România-Republica Moldova 2014-2020, deși a avut un buget relativ mic, în raport cu numărul de proiecte depuse în diferite domenii, a contribuit la consolidarea unor parteneriate, a fortificat capacitățile unor autorități centrale beneficiare de proiecte mari de infrastructură, dar și a autorităților locale din regiunile de frontieră privind managementul proiectelor, a permis soluționarea mai multor probleme cu impact transfrontalier din comunitățile beneficiare. Deși e complicat de măsurat toate rezultatele directe și indirecte ale acestor 81 de proiecte finanțate, considerăm că acest Program, și altele focusate pe cooperarea transfrontalieră, permite Republicii Moldova preluarea de bune practici de la un stat membru UE, fie că e vorba de chestiuni de natură legislativă, obiective de infrastructură, impact asupra mediului, educației și culturii etc, iar gradual să poată implementa reformele cerute și să întrunească criteriile de aderare la Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. Program multianual strategic privind cooperarea internațională pentru dezvoltare și asistența umanitară în perioada 2020-2023, Ministerul Afacerilor Externe al României, p.14, accesibil la: https://www.mae.ro/sites/default/files/file/anul_2020/pdf_2020/program_multianual_strategic_2020_2023_ro.pdf
2. Ibidem, p.18.
3. Ibidem.
4. Art.1 din Acordul de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Statele Membre ale acestora, pe de altă parte. Accesibil la: <https://mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf>
5. Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.30.
6. Cu aplicare de la 1 ianuarie 2014 până la 31 decembrie 2020.
7. Republica Moldova este indicată ca țară parteneră alături de (Algeria, Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Egipt, Georgia Israel, Iordania, Liban, Libia, Maroc, teritoriile palestiniene ocupate (TPO), Siria, Tunisia și Ucraina), în Anexa 1 a Regulamentului din 11 martie 2014.
8. Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.31.
9. Aceste Programe vizează „cooperarea între unul sau mai multe state membre, pe de o parte, și una sau mai multe țări partenere și/sau Federația Rusă („alte țări participante la cooperarea transfrontalieră”), pe de altă parte, care se desfășoară de-a lungul părții lor comune a frontierei externe a Uniunii”. (art.6, Regulament IEV)
10. Avizul Comitetului Regiunilor - Europa în lume: O nouă abordare privind finanțarea acțiunii externe a UE. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 391, 18.12.2012, p.110-119.
11. Ibidem.
12. Regulamentul (UE) NR. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de instituire a unui Instrument European de Vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 77, din 15.3.2014, p.32.
13. Ibidem, Anexa 2, p.41.

14. Ibidem, p.35.
15. Regulamentul (UE) NR. 236/2014 al Parlamentului European și al Consiliului din 11 martie 2014 de stabilire a normelor și procedurilor comune pentru punerea în aplicare a instrumentelor Uniunii pentru finanțarea acțiunii externe, Jurnalul Oficial al Uniunii Europene din 15.3.2014 L 77, p.95-108.
16. Regulamentul de punere în aplicare (UE) NR. 897/2014 al Comisiei din 18 august 2014 de stabilire a unor dispoziții specifice privind punerea în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră finanțate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui instrument european de vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 19.8.2014, L 244, p.12-54.
17. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020 Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020), p.18. Accesibil la: https://www.ro-md.net/images/Documente/Programming-of-the-European-Neighbourhood-Instrument-ENI-2014-2020_1.pdf
18. <http://www.ro-ua-md.net/cea-de-a-treia-reuniune-a-comitetului-comun-de-programare-pentru-programul-operational-romania-republica-moldova-2014-2020/>
19. Avizul Comitetului Economic și Social European privind propunerile de regulament al Parlamentului European și al Consiliului privind Instrumentul de asistență pentru preaderare (IPA II) și de instituire a Instrumentului european de vecinătate COM(2011) 838 final și COM(2011) 839 final. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 11, 15.1.2013, p.77-80.
20. Tabel 1. Programming of the European Neighbourhood Instrument (ENI) - 2014-2020 Programming document for EU support to ENI Cross-Border Cooperation (2014-2020). Accesibil la: https://www.ro-md.net/images/Documente/Programming-of-the-European-Neighbourhood-Instrument-ENI-2014-2020_1.pdf
21. Commission implementing Decision of 17.12.2015 on the Joint Operational Programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020 for the ENI Cross-Border Cooperation programme for the years 2014-2020 to be financed from the general budget of the European Union, Brussels, 17.12.2015 C(2015) 9155 final. (Ref. Ares(2015)5993060 - 22/12/2015). Accesibil la: <https://ro-md.net/images/Documente/EC-Approval-Decision-of-the-Joint-Operational-Programme1.pdf>
22. Commission implementing Decision of 17.12.2015 on the Joint Operational Programme Romania-Republic of Moldova 2014-2020 for the ENI Cross-Border Cooperation programme for the years 2014-2020 to be financed from the general budget of the European Union, Brussels, 17.12.2015 C(2015) 9155 final. (Ref. Ares(2015)5993060 - 22/12/2015), p.2, Accesibil la: <https://ro-md.net/images/Documente/EC-Approval-Decision-of-the-Joint-Operational-Programme1.pdf>
23. <https://www.ro-md.net/ro/>
24. Regulamentul de punere în aplicare (UE) NR. 897/2014 al Comisiei din 18 august 2014 de stabilire a unor dispoziții specifice privind punerea în aplicare a programelor de cooperare transfrontalieră finanțate în temeiul Regulamentului (UE) nr. 232/2014 al Parlamentului European și al Consiliului de instituire a unui instrument european de vecinătate. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 19.8.2014, L 244, p.12-54.
25. <https://www.ro-md.net/ro/despre-program/structuri-de-management>
26. Termenul limită de depunere a proiectelor online a fost (7 mai 2018) și în format tipărit (11 mai 2018). https://www.ro-md.net/images/Documente/materiale_de_comunicare/pliant-apel-fin.pdf
27. Interviu realizat de autor cu DI Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Iași, 09.05.2024.
28. <https://www.ro-md.net/ro/despre-program/programul-operational-comun>
29. https://www.ro-md.net/images/Documente/Buletine_electronice/newsletter2.pdf
30. Interviu realizat de autor cu DI Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Iași, 09.05.2024.
31. <https://ro-md.net/images/newsletters/ro/Newsletter-mai-2024.pdf>
32. Din comunicarea dnei Cristina Antoniu, lider de echipă, DG Regio, Comisia Europeană, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.
33. Din comunicarea dlui Jānis Mažeiks, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.

34. Interviu realizat de autor cu Dl Ion Apostu, Director executiv al Biroului Regional pentru Cooperare Transfrontalieră Iași, 09.05.2024.
35. Din comunicarea dnei Iulia Hertzog, Șeful Autorității de Management, Director General, Direcția Generală Cooperare Teritorială Europeană, Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației, în cadrul conferinței finale a Programului, desfășurată la 14 martie 2024, la Chișinău, sub genericul „Granițe comune. Soluții Comune”.

**IMPLEMENTAREA SISTEMULUI DE MANAGEMENT AL CALITĂȚII ÎN CADRUL
SECȚIILOR MEDICALE DIN INSTITUȚIILE PENITENCIARE DIN REPUBLICA MOLDOVA**

**IMPLEMENTATION OF THE QUALITY MANAGEMENT SYSTEM IN THE MEDICAL
DEPARTMENTS OF THE PENITENTIARY INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF
MOLDOVA**

Alexandr CRUDU, dr. în Drept,
Șef al Direcției juridice, comisar principal de justiție,
Administrația Națională a Penitenciarelor,
E-mail: al.crudu@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-1137-5775

Irina BARBÎROȘ
Master în sănătate publică,
Școala de Management în Sănătate Publică,
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie
„Nicolae Testemițanu” din Moldova,
Șef al Direcției medicale, comisar principal de justiție
Administrația Națională a Penitenciarelor
E-mail: i.barbirosh@anp.gov.md
ORCID: 0000-0002-9462-9613

Irina BUNESCU
Studentă masterandă anul I,
Facultatea Științe ale Educației și Informatică
Universitatea Pedagogică de Stat “Ion Creangă” din Moldova,
Medic infecționist,
Ofițer principal al Direcției medicale, inspector de justiție,
Administrația Națională a Penitenciarelor
E-mail: bunescu.irina@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5181-0810

Rezumat: *Asistența medicală a deținuților este o prioritate de bază a sistemului administrației penitenciare, ca fiind parte a conceptului de asigurare a condițiilor adecvate de detenție. Astfel, în prezentul articol au fost abordate principalele probleme ale sistemului de asistență medicală penitenciară, precum și preocupările personalului sistemului în rezolvarea lor. În special, s-a pus în discuție procesul de implementare a sistemului de management al calității al serviciilor medicale din penitenciare și modul de organizare a acestui sistem. La final, au fost evidențiate succesele obținute de autoritățile naționale în ceea ce privește creșterea nivelului de calitate a serviciilor medicale penitenciare, precum și prioritățile de viitor în acest sens.*

Cuvinte-cheie: *asistență medicală penitenciară, sistemului de management al calității, instituțiile penitenciare, CEDO, CPT, deținut, condiții de detenție, spital penitenciar*

Abstract: *The medical assistance of detainees is a basic priority of the penitentiary administration system, as part of the concept of ensuring adequate detention conditions. Thus, in this article, the main problems of the penitentiary healthcare system were addressed, as well as the concerns of the system staff in solving them. In particular, the implementation process of the quality management system of medical services in penitentiaries and the way of organizing this system were discussed. At the end, the successes achieved by the national authorities in terms of increasing the quality level of penitentiary medical services, as well as the future priorities in this regard, were highlighted.*

Keywords: *penitentiary healthcare, quality management system, penitentiary institutions, ECHR, CPT, prisoner, conditions of detention, penitentiary hospital*

Asigurarea persoanelor din detenție cu asistență medicală calitativă este una din prioritățile de bază ale Administrației Naționale a Penitenciarelor, aceasta fiind și o obligație pozitivă a statului, care rezultă din protecția dreptului absolut de a nu fi supus torturii, tratamentelor inumane sau degradante.

În Republica Moldova asistența medicală de ambulator a persoanelor deținute se realizează în cele 16 secții medicale din cadrul instituțiilor penitenciare, iar asistența medicală de staționar - în cadrul spitalului penitenciar (Penitenciarul nr.16-Pruncul) [1, pag. 367]. Suplimentar, în baza contractelor încheiate, asistența medicală de ambulator și/sau staționar este acordată în cadrul instituțiilor medico-sanitare publice și/sau private, cu care Administrația Națională a Penitenciarelor încheie contracte anuale.

Din punct de vedere organizatoric, serviciul medical este subordonat Ministerului Justiției, care, prin intermediul Administrației Naționale a Penitenciarelor, autoritate aflată în subordinea sa, organizează întregul proces de acordare a asistenței medicale, inclusiv angajare de personal medical, crearea condițiilor materiale în secțiile medicale, procurare de medicamente, consumabile, dispozitive și utilaje medicale [2, pag. 7].

Conform cadrului normativ execuțional penal, deținutului îi este garantat dreptul la asistență medicală. Totodată, deținuții beneficiază, în mod gratuit, de asistență medicală și de medicamente în volumul stabilit de Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală, în conformitate cu legislația în vigoare [3, art. 230-231].

Cu toate acestea, având în vedere contextul persoanelor încarcerate, sănătatea în locurile de detenție nu se rezumă doar la acordare de servicii medicale, ci presupune un concept mai larg, care include obligația de a asigura condiții sanitare adecvate și siguranță personală. Prin urmare, asistența medicală penitenciar trebuie nu doar să fie echivalentă celei disponibile în societate, dar și să asigure o protecție mai sporită, având în vedere vulnerabilitatea beneficiarilor unei astfel de asistențe.

Organizarea asistenței medicale deținuților este asigurată în conformitate cu Regulamentul cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare aprobat prin Ordinul ministrului justiției nr. 343/2022. Astfel, potrivit pct. 2 din acest regulament, acordarea asistenței medicale deținuților în instituțiile penitenciare se efectuează conform prevederilor legislației execuțional-penale, actelor normative internaționale la care Republica Moldova este parte, actelor normative ale Ministerului Sănătății, ale Ministerului Justiției, precum și ale Regulamentului aprobat prin Ordinul ministrului justiției nr. 343/2022 [4, pct. 2].

Din sinteza normelor statuate în Regulamentul cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare, se poate deduce că deținuții beneficiază de următoarele tipuri de asistență medicală:

- *primară*, la admitere în penitenciar, unde este realizat screening-ul bolilor infecțioase: HIV/SIDA, Sifilis, Hepatite virale, Tuberculoză, examinare medicală clinică primară;

- *specializată de ambulator*, care include examenul medicului psihiatru, stomatolog, ginecolog, dermatolog, pediatru pentru copii, și alți specialiști la indicații medicale, în bază de contract cu instituțiile medicale specializate;

- *de staționar*, care se asigură în cadrul spitalului penitenciar, în următoarele secții specializate: chirurgie, boli interne, ftiziologie, psihoneurologie, boli infecțioase și în cadrul Spitalelor de stat și/sau private în conformitate cu contractele anuale;

- *de înaltă performanță*, care este asigurată doar în cadrul instituțiilor medicale specializate, spre exemplu: tomografii computerizate, rezonanță magnetică nucleară, intervenții chirurgicale complexe etc.;

- *asistență medicală de urgență*, ce se oferă, în caz de necesitate, la toate etapele detenției, prin intermediul Centrului Național de Asistență Medicală Urgentă Prespitalicească.

Pe parcursul ultimelor ani, Republica Moldova a avansat considerabil în ceea ce privește asistența medicală pentru persoanele deținute. Printre cele mai importante realizări pot fi evidențiate următoarele: acreditarea majorității secțiilor medicale din instituțiile penitenciare (14 din 17), dotarea penitenciarelor cu tehnică și utilaj medical modern, asigurarea cu necesarul de medicamente și consumabile, atragerea la muncă a tinerilor specialiști (medici), îmbunătățirea documentației medicale și procedurilor aferente etc. Astfel, calitatea actului medical în mediul penitenciar este în continuă perfecționare, lucru care va continua și în perioada următoare.

Acreditarea serviciilor medicale din penitenciare a început abia în anul 2021, când au obținut certificatele de acreditare primele instituții penitenciar. Tot până la acel moment, procesele eferente domeniului medicale nu au fost standardizate, deși au fost depuse eforturi majore în sensul asigurării tuturor drepturilor persoanelor private de libertate, organizării proceselor de furnizare a serviciilor de calitate, orientate spre populația penitenciară, precum și spre îmbunătățirea condițiilor de activitate pentru angajații din sistemului administrației penitenciare.

Problema asistenței medicale în detenție a constituit obiectul criticelor Republicii Moldova în rapoartele Comitetului European pentru Prevenirea Torturii și Tratamentelor sau Pedepselor Inumane sau

Degradante (în continuare – CPT), întocmite în urma vizitelor periodice efectuate de-a lungul anilor, evidențiind o serie de probleme sistemice, concluzii care sunt utilizate de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare – CtEDO), atunci când sunt examinate cererile în care se reclamă condițiile inumane și degradante de detenție [1, pag. 368].

Astfel, Republica Moldova a fost condamnată, în repetate rânduri la CtEDO (ex. c. Ostrovar vs. Moldova, c. Șarban vs. Moldova, c. Boicenco vs. Moldova, c. Veretco vs. Moldova, c. Baștovoi vs. Moldova, c. Cristiolgo vs. Moldova etc.), pentru violarea art. 3 al Convenției pentru Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (în continuare – CtEDO), prin detenția în condiții inumane și degradante, inclusiv prin lipsa sau insuficiența asistenței medicale necesare [3, pag. 368].

În opinia CtEDO, caracterul adecvat al asistenței medicale rămâne elementul cel mai greu de determinat. În aprecierea acestei chestiuni, Curtea se ghidează după testul de diligență, întrucât obligația statului de a vindeca un deținut grav bolnav este o chestiune de mijloace, nu de rezultat. În special, simplul fapt al unei înrăutățiri a stării de sănătate a reclamantului, deși de natură să ridice într-un stadiu inițial anumite îndoieli cu privire la caracterul adecvat al tratamentului în detenție, nu ar putea fi suficient, ca atare, pentru a se constata o încălcare a obligațiilor pozitive ale statului în temeiul art. 3 CEDO, dacă se poate stabili că autoritățile naționale relevante au recurs în timp util la toate măsurile medicale rezonabile posibile într-un efort conștiincios de a împiedica dezvoltarea bolii în cauză [5, § 71]

Pe parcursul anilor, pentru a răspunde rigorilor formulate în recomandările CPT și ale Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, echipa sistemului administrației penitenciare a depus toată diligența pentru a asigura standardele medicale de calitate oferite deținuților.

Una din prioritățile de bază ale echipei manageriale a subdiviziunii medicale din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor, a fost instituirea și implementarea Sistemului de management al calității (în continuare – SMC), care este definit ca fiind o parte a managementului organizației, orientată spre organizarea și controlul calității, obținerea rezultatelor în raport cu obiectivele calității propuse. SMC din sistemul penitenciar monitorizează eficacitatea următoarelor procese:

- respectarea politicilor ce se referă la calitate;
- realizarea proceselor într-un mod standardizat;
- depistarea și tratarea observațiilor și neconformităților;
- elaborarea recomandărilor cu scop de prevenire și corecție;
- analiza activității sistemului de management al calității.

În serviciul medical penitenciar politica managerială referitoare la calitate este reprezentată prin (1) misiune, (2) viziune și (3) valorile sale.

(1) Misiunea serviciului medical al Administrației Naționale a Penitenciarelor este asigurarea asistenței medicale de calitate persoanelor din detenție prin organizarea și prestarea serviciilor medicale cost-eficiente, bazate pe echivalență, accesibilitate și echitate.

(2) Viziunea serviciului medical este de a respecta noul standard a serviciilor medicale oferite deținuților, unde acestea sunt centrate pe pacient, pe competențe profesionale înalte, cu promovarea practicilor medicale bune și inovative, canalizarea energiei pentru a preveni, a diagnostica, a trata și a oferi îngrijiri medicale la standarde naționale și internaționale, îmbunătățind calitatea vieții pacienților.

(3) Valorile care servesc la realizarea acestora sunt următoarele:

- profesionalismul care este mereu îmbunătățit prin perfecționări continue, dezvoltarea permanentă a competențelor profesionale, respect, păstrarea eticii profesionale și a standardelor de calitate a muncii;
- spiritul de echipă, care are motoul „împreună pentru calitate, siguranță și succes”;
- respectul pentru instituție, sistemul penitenciar, pacienți, colegi;
- devotamentul și empaticitatea, care permit a oferi pacienților servicii medicale de încredere și de calitate;
- orientarea către rezultate prin preocuparea pentru eficiență și eficacitatea activităților.

Începând cu anul 2018, pentru a aduce în concordanță cu cerințele naționale privind organizarea și funcționarea serviciilor medicale din penitenciare, au fost realizate acțiuni de reparații, dotare cu mobilier, dispozitive medicale noi, pentru a asigura standardele de calitate și a recepționa autorizații sanitare de funcționare. Specialiștii din cadrul centrelor de sănătate publică, pe parcursul anilor 2019-2020, au evaluat 16 secții medicale de ambulator ale sistemului medical penitenciar, fiind eliberate autorizații sanitare de funcționare.

În temeiul Ordinului directorului Administrației Naționale a Penitenciarelor nr.64/2021 cu privire la organizarea procesului de evaluare și acreditare a secțiilor medicale din cadrul instituțiilor subordonate

Administrației Naționale a Penitenciarelor, a fost organizată evaluarea, de către Comisia Națională de Evaluare și Acreditare în Sănătate, a celor 16 secții medicale de ambulator, dintre care 14 secții medicale au fost acreditate pentru 5 ani.

Următorii pași au fost orientați spre creșterea calității serviciilor medicale disponibile în penitenciare și standardizarea tuturor proceselor, acțiune realizată prin implementarea SMC a serviciilor medicale din penitenciare.

Implementarea SMC în cadrul sistemului administrației penitenciare a fost efectuată în baza Ordinului directorului Administrației Naționale a Penitenciarelor nr.129/2021 cu privire la asigurarea calității serviciilor medicale prestate în sistemul administrației penitenciare. Conform prevederilor ordinului menționat, a fost aprobată:

- componența nominală a Consiliului Calității (CC);
- Regulamentul Consiliului Calității;
- Sistemul instituțional de asigurare a calității reprezentat de Consiliul calității integrat cu sistemul de Audit medical și 7 comisii medicale de calitate [6, pct. 1].

Consiliului calității a fost creat ca un instrument colegial intern de consultanță în scopul creșterii continuă a calității serviciilor medicale acordată în secțiile medicale ale instituțiilor penitenciare [6, pct.1 anexa 2]. Consiliul calității este format din președinte, membri și secretar. Președintele Consiliului calității este numit în funcție de către directorul Administrației Naționale a Penitenciarelor, iar acesta nu trebuie să aibă o experiență managerială nu mai mică de 3 ani și este împuternicit și responsabil de managementul instituțional al calității [6, pct. 9, 9].

Consiliul de calitate a Direcției medicale include 7 comisii de calitate, care se axează pe anumite domenii și anume: comitetul de etică, grupul de audit medical intern, grupul de elaborare a Protocoalelor Clinice Instituționale, comitetul Formularului Farmacoterapeutic, comitetul de supraveghere și control al infecțiilor nosocomiale, comisia pentru analiza cazurilor de mortalitate în penitenciare, grupul de lucru în gestionarea dispozitivelor medicale [6, pct.2].

Annual, Consiliul calității aprobă obiectivele calității, luând în considerare procesele care urmează a fi îmbunătățite.

În vederea realizării sarcinilor de bază, în funcție de domeniile prioritare, CC a organizat următoare acțiuni:

- 1) îmbunătățirea calității asistenței medicale:
 - au fost elaborate misiunea, viziunea și valorile serviciului medical penitenciar;
 - sunt aprobate anual obiectivele de calitate pentru fiecare secție medicală;
 - au fost dotate cu dispozitive medicale performante toate secțiile medicale de ambulator, inclusiv spitalul penitenciar;
 - a fost achiziționată din resurse externe o ambulanță tip A 1 pentru transportarea deținuților în și de la instituțiile medicale;
 - a fost instalat sistem de ventilare activă în blocul TB în cadrul Penitenciarului nr. 16-Pruncul;
 - au fost dotate Penitenciarul nr.8-Bender și Penitenciarul nr. 17-Rezina cu 2 dispozitive radiologice ultra portabile mobile;
- 2) respectarea standardelor de evaluare și acreditare:
 - instituționalizarea Protocoalelor Clinice Naționale;
 - elaborarea și aprobarea Procedurilor Operaționale Standard;
 - realizarea rapoartelor de autoevaluare a fiecărei secții medicale
- 3) consolidarea practicilor instituționale de evaluare și analiză a calității asistenței medicale:
 - implementarea sistemului de audit medical intern;
 - analiza practicii interne existente de evaluare a calității asistenței medicale
- 4) promovarea principiului bazat pe dovezi:
 - monitorizarea implementării Protocoalelor Clinice Instituționale;
 - monitorizarea implementării standardelor medicale;
 - sesiuni de informare, ședințe operative săptămânale;
- 5) relații de colaborare interprofesională:
 - instruirea personalului medical la Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” și colegiile de medicină;
 - realizarea chestionarului de satisfacție în muncă a angajaților.

Comisiile medicale de calitate sunt formate din mai mulți membri, președinte și secretar, iar ca obiectiv au realizarea sarcinilor ce țin de competența și domeniul nemijlocit de activitate având posibilitatea de a veni cu diferite propuneri și ameliorări către CC.

Putem concluziona că implementarea SMC, îmbunătățirea colaborării și asumarea de angajamente a tuturor partenerilor implicați (Ministerul Sănătății, instituții medicale, Compania Națională de Asigurări în Medicină, Agenția Națională pentru Sănătate Publică, instituții internaționale din domeniu, organizații neguvernamentale etc.), continuarea efectuării vizitelor de monitorizare a secțiilor medicale, inclusiv audit medical intern, va duce la creșterea și menținerea calității asistenței medicale prestate deținuților, la fel și la creșterea gradului de satisfacție a angajaților din sistemul penitenciar și a pacienților din detenție, acțiuni care vor servi la prevenirea condamnării Republicii Moldova la CEDO din cauza neacordarea asistenței medicale calificate deținuților.

Bibliografie:

1. Osadci C., Crudu A. Obligația pozitivă a statului de a acorda asistența medicală necesară persoanelor deținute. În: Protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii și securității publice , Ed. Editia II-a, 8 decembrie 2022, Chișinău, Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” al MAI, 2022, Ediția II-a, pp. 366-371.
2. Barbîroș I. Teza master în sănătate publică. „Asigurarea cu personal medical a sistemului penitenciar din Republica Moldova”, Chișinău, 2021.
3. Codul de executare nr. 443/2004.
4. Regulamentul cu privire la modul de asigurare a asistenței medicale persoanelor deținute în penitenciare aprobat prin Ordinul ministrului justiției nr. 343/2022.
5. Cauza CtEDO Goginashvili împotriva Georgiei, cererea nr. 47729/08.
6. Ordinul directorului Administrației Naționale a Penitenciarelor nr.129/2021 cu privire la asigurarea calității serviciilor medicale prestate în sistemul administrației penitenciare.

II. ȘTIINȚE JURIDICE

INTEGRITATEA INSTITUȚIONALĂ – CONDIȚIE SINE QUA NON DE INTEGRARE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI EDUCĂRII*

INSTITUTIONAL INTEGRITY – SINE QUA NON CONDITION FOR INTEGRATION IN THE EUROPEAN SPACE OF RESEARCH AND EDUCATION TITLUL ÎN LIMBA ROMANA

Andrei GUȘTIUC, dr., conf. univ.,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
E-mail: agustiuc@yahoo.com
ORCHID ID: 0009-0001-8710-7462

Rezumat: *Problematika integrității în Republica Moldova constituie un fenomen complex, dispersat instituțional și poate chiar lipsit de o logică intuitivă, la o primă vedere-abordare:*

Centrul Național Anticorupție. În principal, de competența CNA ține două activități magistrale: expertiza anticorupție și evaluarea integrității instituționale, inclusiv testarea integrității profesionale a agenților publici, în condițiile Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale.

Alte două entități importante sunt Autoritatea Națională de Integritate și Serviciul de Informații și Securitate, dar și structuri din cadrul Ministerului Afacerilor Interne: Inspectorul General de Poliție, Serviciul Protecție Internă și Anticorupție.

În sensul larg al cuvântului, obligații de asigurare a integrității instituționale și personale, au diferite entități, atât publice, cât și private din domeniul educației.

Cuvinte-cheie: *integritate, evaluarea integrității instituționale, testare, agent public, instituții din domeniul educației, Centrul Național Anticorupție*

Abstract: *The issue of integrity in the Republic of Moldova is a complex phenomenon, institutionally dispersed and perhaps even lacking an intuitive logic, at first sight-approach:*

National Anticorruption Center. Mainly, the NAC is responsible for two major activities: anti-corruption expertise and the assessment of institutional integrity, including testing the professional integrity of public agents, under the conditions of Law no.325/2013 on the assessment of institutional integrity.

Two other important entities are the National Integrity Authority and the Security and Intelligence Service, but also structures within the Ministry of Internal Affairs: the General Police Inspectorate and the Internal Protection and Anticorruption Service.

In the broadest sense of the word, obligations to ensure institutional and personal integrity have different entities, both public and private in the field of education.

Keywords: *integrity, assessment of institutional integrity, testing, public agent, educational institutions, National Anticorruption Center*

Introducere

Problematika integrității în Republica Moldova constituie un fenomen complex, dispersat instituțional și poate chiar lipsit de o logică intuitivă, la o primă vedere-abordare.

Convențional, cadrul normativ în vigoare, cu referire la integritatea instituțională, poate fi divizat în drept material și drept procesual.

Dreptul material este materializat prin actul normativ fundamental ce reglementează domeniul integrității în Republica Moldova. Este vorba de Legea integrității nr.82/2017 [12].

Analiza regimului juridic al integrității permite schițarea unei structuri-organigrame instituționale și a atribuțiilor sale specifice.

În acest sens, situația se prezintă astfel:

1.**Centrul Național Anticorupție (CNA).** În principal, de competența CNA ține două activități magistrale:

a).Expertiza anticorupție [12, art.25 alin.(3) pct.a)] și

b).Evaluarea integrității instituționale, inclusiv testarea integrității profesionale și gestionarea cazierului privind integritatea profesională a agenților publici, în condițiile Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale [12, art.25 alin.(3) pct.b)].

Prevederile Legii nr.82/2017 integrității urmează a fi coroborate cu legislația specială ce reglementează regimul juridic de activitate al Centrului Național Anticorupție. În principal, este vorba de Legea nr.1104/2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție [16].

Astfel, conform prevederilor Legii nr.1104/2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție, CNA dispune de următoarele funcții:

a).Evaluarea integrității instituționale în condițiile Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale, monitorizarea implementării planurilor de integritate și aprecierea progreselor realizate [16, art.5 alin.(1) pct.e)];

b).Expertizarea anticorupție a proiectelor de acte normative definitive ale Guvernului, precum și a altor inițiative legislative înregistrate în Parlament, în scopul identificării riscurilor de corupție, a factorilor care le generează, precum și înaintarea recomandărilor pentru înlăturarea lor [16, art.5 alin.(1) pct.f)];

c).Examinarea avertizărilor de integritate [16, art.5 alin.(1) pct.g)];

d).Monitorizarea și evaluarea documentelor de politici de integritate și anticorupție, precum și înaintarea propunerilor privind elaborarea actelor normative și a documentelor de politici în domeniul de competență [16, art.5 alin.(1) pct.h)];

e).Cooperarea cu partenerii externi de dezvoltare, cu alte instituții și organizații, atât la nivel național, cât și internațional [16, art.5 alin.(1) pct.i)].

La toate aceste funcții, se adaugă și cea de educare și sensibilizare anticorupție [3, p.14].

2.Autoritatea Națională de Integritate (ANI). În esență, de competența ANI ține controlul privind respectarea regimului juridic al averii și intereselor personale, al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor.

Astfel, conform prevederilor Legii integrității nr.82/2017, Autoritatea Națională de Integritate este responsabilă de aplicarea următoarelor măsuri de control al integrității în sectorul public:

a).Controlul declarațiilor de avere și a intereselor personale [12, art.25 alin.(4) pct.a)];

b).Controlul respectării regimului juridic al conflictelor de interese [12, art.25 alin.(4) pct.b)];

c).Controlul respectării regimului juridic al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor [12, art.25 alin.(4) pct.c)].

Regimul juridic al asigurării controlului averii și intereselor personale este prevăzut expres în art.7 alin.(1) literele a) – f) din Legea nr.132 din 17.06.2017 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate [14].

În ce privește domeniul exercitării controlului privind respectarea regimului juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, restricțiilor și limitărilor, respectivele atribuții sunt prevăzute în textul art.7 alin.(2) literele a) – i) din Legea nr.132/2017 [14].

O altă atribuție, ce prezintă interes pentru cercetarea noastră, marcată de inspirația angajaților ANI, a primit denumirea de „Prevenirea corupției prin cultivarea eminenței integrității în sectorul public” [2, p.26]. Conținutul acestei atribuții poate fi dedus din prevederile art.7 alin.(3) lit.c), lit.f) și lit.g) din Legea nr.132 din 17.06.2017 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate [14].

Serviciul de Informații și Securitate (SIS) este responsabil de aplicarea a două măsuri de control al integrității în sectorul public:

a).Verificarea titularilor și candidaților la funcții publice, în condițiile Legii nr.271/2008 privind verificarea titularilor și candidaților la funcții publice [12, art.25 alin.(5) pct.a)];

b).Testarea integrității profesionale a propriilor agenți publici și a celor din cadrul Centrului Național Anticorupție, precum și gestionarea cazierului privind integritatea profesională în privința acestora [12, art.25 alin.(5) pct.b)].

Ministerul Afacerilor Interne (MAI). Examinarea atentă a prevederilor Legii integrității, ne permite să concluzionăm că șirul entităților cu atribuții în domeniul integrității, este exhaustiv, rezumându-se doar la cele sus-menționate.

Legea nr.82/2017 integrității nu menționează entitățile din cadrul MAI drept organe cu atribuții în domeniul integrității instituționale în sectorul public. Cu toate acestea, anumite atribuții ce țin de asigurarea integrității instituționale și personale o au și alte instituții.

În sens restrâns este vorba, spre exemplu, de Inspectoratul General de Poliție (IGP), Serviciul Protecție Internă și Anticorupție (SPIA) ș.a.

În sensul larg al cuvântului, obligații de asigurare a integrității instituționale și personale, au diferite entități, atât publice, cât și private. Anume la această categorie se înscrie domeniul educației și în special instituțiile de învățământ superior.

Metodologia cercetării

În cercetarea abordată, au fost utilizate următoarele metode: analiza și interpretarea logică, care pun în aplicare metode de investigare: formal-juridice și socio-juridice. A fost folosită metoda deducției. Baza științifică a studiului este fundamentată pe hotărâri ale Curții Constituționale și actele normative, articole științifice etc.

Rezultate

Cu referire la **problematica integrității în domeniul educației și cercetării**, Legea nr.82/2017 a integrității consacră obligația conducătorilor entităților publice de aplicare a diverselor măsuri de control al integrității în sectorul public.

În special, de competența rectorilor ține: evitarea riscurilor de corupție în procesul de elaborare a proiectelor de acte legislative, normative și departamentale (riscuri viitoare) [12, art.25 alin.(2) pct.a)]; managementul riscurilor de corupție (riscuri existente) [12, art.25 alin.(2) pct.b)].

Totuși, scopul prezentării cercetării, cu referire la domeniul educației, se rezumă strict la evaluarea integrității instituționale în condițiile Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale, monitorizarea implementării planurilor de integritate și aprecierea progreselor realizate [16, art.5 alin.(1) pct.e)];

În anul 2024 Republica Moldova a pășit cu o problemă neremediată sau mai corect zis, o problemă în plus în domeniul prevenirii corupției. Este vorba de lovitura dată Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale de către Curtea Constituțională încă în luna decembrie 2021. Situația a fost remediată abia începând cu data de 29 martie 2024, când au intrat în vigoare modificările la Legea nr.325/2013, care au ajustat cadrul legal existent la cerințele indicate prin Hotărârea Curții Constituționale, care a declarat neconstituționale mai multe prevederi din Legea nr.325/2013.

Să le abordăm și să le analizăm într-o ordine cronologică.

În luna februarie 2021 la Curtea Constituțională a fost depusă **Sesizarea nr.41g/2021 din 25.02.2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (problematica evaluării integrității instituționale)** [17].

Cu referire la textul Sesizării privind excepția de neconstituționalitate a textului „confirmă sau modifică propunerea instituției care evaluează integritatea instituțională cu privire la aprecierea comportamentului agentului public testat și constată, prin încheiere, rezultatele testării integrității profesionale” din art.343⁸ alin.(2) Cod de procedură civilă, a art.343⁸ Cod de procedură civilă în partea examinării rezultatelor testării integrității profesionale fără citarea și participarea agentului public testat și a textului „de către instituția care evaluează integritatea instituțională” din art.343⁸ alin.(4) Cod de procedură civilă, examinarea detaliată a relevat următoarele constatări-solicitări formulate de către autori: 1) A declara neconstituțional textul „...confirmă sau modifică propunerea instituției care evaluează integritatea instituțională cu privire la aprecierea comportamentului agentului public testat și constată, prin încheiere, rezultatele testării integrității profesionale...” din art.343⁸ alin.(2) Cod de procedură civilă. 2) A declara neconstituțional art.343⁸ Cod de procedură civilă în partea examinării rezultatelor testării integrității profesionale fără citarea și participarea agentului public testat. 3) A declara neconstituțional textul „...de către instituția care evaluează integritatea instituțională...” din art.343⁸ alin.(4) Cod de procedură civilă.

Este de la sine înțeles că Sesizarea a vizat indirect **Legea Republicii Moldova Nr.325 din 23.12.2013 privind evaluarea integrității instituționale** [15], deși, la prima vedere, autorii Sesizării s-au referit prioritar la Capitolul XXXIV² – Autorizarea testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională (art.343⁶ - 343⁸) din **Codul de procedură civilă** [4]. De menționat că anume prin **Legea nr.102 din 21.07.2016 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative** [13], Codul de procedură civilă a fost completat cu Capitolul XXXIV².

Așa cum Sesizarea gravitează în jurul procedurii de evaluare a integrității instituționale, urmează să coroborăm prevederile Legii 325/2013 cu cele ale **Legii integrității Nr.82 din 25.05.2017** [12] și cu

Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.116 din 26.02.2020 privind **regimul juridic al cadourilor** [10].

Paradoxul constă în faptul că în anul 2014 Curtea Constituțională a Republicii Moldova a fost sesizată cu referire la neconstituționalitatea unor prevederi din Legea nr.325/2013. Pentru a păstra echidistanța, Curtea Constituțională a remis Sesizarea către Comisia de la Veneția, prin care i-a solicitat opinia. Ulterior, la 15 decembrie 2015, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (**Comisia de la Veneția**) a emis un Amicus Curiae pentru Curtea Constituțională din Republica Moldova asupra unor prevederi ale Legii privind testarea integrității profesionale [1]. În baza Avizului Comisiei de la Veneția (care a adus critici substanțiale unor prevederi ai Legii 325/2013), Curtea Constituțională a Republicii Moldova a examinat Sesizarea și a emis **Hotărârea Curții Constituționale Nr.7 din 16.04.2015 privind controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale** (Sesizarea nr.43a/2014) [8]. Prin respectiva Hotărâre, mai multe prevederi ale Legii nr.325/2013 au fost declarate drept neconstituționale. Situația a fost remediată puțin mai târziu, prin adoptarea **Legii nr.102 din 21.07.2016 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative** [13], care a venit cu completări substanțiale la Legea nr.325/2013 și totodată a modificat și completat un șir de acte legislative, creându-se astfel cadrul legal pentru realizarea evaluărilor de integritate instituțională și a testării integrității profesionale.

În fine, ajungem la **Sesizarea nr.41g/2021 din 25.02.2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă** [17].

Surprinzător, Curtea Constituțională declară mai multe prevederi ale Codului de procedură civilă drept neconstituționale, astfel aducând schimbări esențiale procesului de evaluare a integrității instituționale prevăzut de Legea nr.325/2013. În special, după cum se poate observa, a fost eliminat rolul instanțelor de judecată în aprecierea rezultatelor evaluării integrității instituționale și a testării integrității profesionale.

În acest sens, prezintă un interes acut prevederile Hotărârii Curții Constituționale Nr.37 din 7 decembrie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (**aprecierea rezultatului testului de integritate profesională**) (Sesizarea nr.41g/2021) [9].

Prin Hotărârea Nr.37/2021, Curtea Constituțională a declarat neconstituționale următoarele prevederi:

1. Articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă;
2. Textul „și de apreciere a rezultatului testului de integritate profesională” din articolul 343⁶ din Codul de procedură civilă;
3. Alineatele (2), (3) și (4) din articolul 17 al Legii nr. 325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale.

Drept rezultat, începând cu 29 martie 2024, data la care au intrat în vigoare prevederile Legii nr.11/2024 pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.325/2013 privind evaluarea **integrității instituționale**) [11], a fost instituit o procedură distinctă și specifică de evaluare a integrității instituționale și de testare a integrității profesionale. A fost diminuat rolul instanțelor de judecată în gestionarea mai mult aspecte și efectiv a sporit rolul Centrului Național Anticorupție – organizație care și-a extins atribuțiile de la procesul evaluării integrității instituționale și a testării integrității profesionale, la calificarea rezultatelor evaluării și atribuirii calificativelor. Iar rolul instanțelor de judecată se rezumă la autorizarea demarării evaluării integrității instituționale și a testării integrității profesionale și la rolul de instanță de drept comun, atunci când agentul public, în ordine de contencios administrativ, sesizează instanța.

Respectiv, managerii instituțiilor din domeniul educației și cercetării, cadrele didactice și cercetătorii urmează să țină cont de toate aceste realități noi și să-și ajusteze activitatea profesională și comportamentul deontologic.

Concluzii

Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele concluzii:

1. În sistemul de drept din Republica Moldova a fost instituit un regim juridic special, mai restrictiv față de agenții publici, în comparație cu restul angajaților din alte domenii, atât din sectorul public, cât și din cel privat.
2. În conformitate cu prevederile art.7, alin.(2), lit.a) din Legea 325/2013 privind evaluarea integrității instituționale, agenții publici au obligația de a nu admite manifestări de corupție.

3. Pentru o atare încălcare, legislația în vigoare stipulează categoric aplicarea sancțiunii disciplinare de concediere. Codul Muncii în art.86 „Concedierea” menționează expres că, concedierea (adică desfacerea din inițiativa angajatorului a contractului individual de muncă pe durată nedeterminată, precum și a celui pe durată determinată) se admite pentru următoarele motive: alin.(1), lit.k¹) încălcarea obligației prevăzute la art.7 alin.(2) lit.a) din Legea nr.325 din 23 decembrie 2013 privind evaluarea integrității instituționale.

4. Acest lucru se justifică prin importanța integrității profesionale – element cheie al unui mediu academic eficient și al echilibrului din societate. Este o regulă unanim acceptabilă în spațiul european al cercetării și educării. Iar la acest capitol, Republica Moldova trebuie să urmeze fidel reglementările și experiența altor state dezvoltate.

5. Mediul academic și de cercetare din Republica Moldova trebuie să se conformeze regulilor și procedurilor de evaluare a integrității instituționale și a testării integrității profesionale și totodată, să respecte reglementările deontologice specifice profesiei exersate.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate în următoarele **propuneri**:

1. Este necesară redactarea textului Legii nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale, în sensul excluderii ambiguităților, lacunelor și introducerii unei marje de erori mai mari. Prin aceasta se va reuși, pe de o parte, depistarea mai eficientă a agenților publici lipsiți de integritate, iar pe de altă parte, protecția celor care sunt integri și care din motive de reglementare defectuoasă, ar fi putut ajunge în categoria persoanelor ce au picat testul de evaluare a integrității.

2. A completa Legea nr.82/2017 integrității cu un compartiment dedicat integrității în mediul academico-științific – ca o constatare a perspectivelor imediate de integrare în spațiul european al cercetării și educării.

Bibliografie:

1. Amicus Curiae pentru Curtea Constituțională din Republica Moldova asupra unor prevederi ale legii privind testarea integrității profesionale. Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 101-a sesiune plenară (Veneția, 12-13 decembrie 2014). Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția). Amicus Curiae pentru Curtea Constituțională din Republica Moldova asupra unor prevederi ale Legii privind testarea integrității profesionale. Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 101-a sesiune plenară (Veneția, 12-13 decembrie 2014). Aviz nr.789/2014. CDL-AD(2014)039. Strasbourg, 15 decembrie 2014. 23 p.
2. Autoritatea Națională de Integritate. Raport de activitate pentru anul 2023. Aprobata prin Hotărârea Consiliului de Integritate nr.3 din 13 martie 2024. Chișinău, 2024. 49p.
3. Centrul Național Anticorupție. Raport de activitate pentru anul 2023. Chișinău, 2024. 51p.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr.225 din 30.05.2003, completat prin Legea nr.102/2016 cu un capitol nou – Capitolul XXXIV² – Autorizarea testării integrității profesionale și aprecierea rezultatului testului de integritate profesională (art.343⁶ - 343⁸). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.285-294 din 03.08.2018. art.Nr.436.
5. Guștiuc, A., Guștiuc, L. Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124.
6. Guștiuc, A., Guștiuc, L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. ISBN 978-9975-3201-2-2.
7. Guștiuc, A., Guștiuc, L: Paradigmele învățământului universitar în era post-coronavirus. În: Revista Administrarea Publică, 2020, nr. 2 (106), p. 58-64. ISSN 1813-8489.
8. Hotărârea Curții Constituționale nr.7 din 16 aprilie 2015 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.325 din 23 decembrie 2013 privind testarea integrității profesionale (Sesizarea nr.43a/2014). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.115-123 din 15.05.2015. art.11.
9. Hotărârea Curții Constituționale Nr.37 din 7 decembrie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (aprecierea rezultatului testului de integritate profesională) (Sesizarea nr.41g/2021). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.315-324 din 24.12.2021. art.Nr.225.

10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.116 din 26.02.2020 privind regimul juridic al cadourilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.70-74 din 06.03.2020. art.Nr.194.
11. Legea Republicii Moldova Nr.11 din 01.02.2024 pentru modificarea unor acte normative (Legea nr.325/2013 privind evaluarea integrității instituționale). Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.83-85 din 29.02.2024. art.Nr.118. (în vigoare din 29.03.2024).
12. Legea Republicii Moldova nr.82 din 25.05.2017 integrității. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.229-243 din 07.07.2017 art.360.
13. Legea Republicii Moldova nr.102 din 21.07.2016 cu privire la modificarea și completarea unor acte legislative. Monitorul oficial al Republicii Moldova Nr.256-264 din 2016. Art.Nr.547.
14. Legea Republicii Moldova nr.132 din 17.06.2016 cu privire la Autoritatea Națională de Integritate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.511.
15. Legea Republicii Moldova nr.325 din 23.12.2013 privind evaluarea integrității instituționale. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.277-287 din 26.08.2016. art.Nr.586. (republicată)
16. Legea Republicii Moldova Nr.1104 din 06.06.2002 cu privire la Centrul Național Anticorupție. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.209-211 din 05.10.2012. art.Nr.683.
17. Sesizarea Curții Constituționale nr.41g/2021 din 25.02.2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 343⁸ din Codul de procedură civilă (problematica evaluării integrității instituționale).
18. Strategia securității naționale adoptată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.391 din 15.12.2023. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.17-19 din 17.01.2024. art.28.
19. TALMACI Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.

EVOLUȚIA ȘI DIRECȚIILE INTEGRĂRII ÎN EDUCAȚIA EUROPEANĂ

THE EVOLUTION AND DIRECTIONS OF INTEGRATION IN EUROPEAN EDUCATION

Doina MUREȘAN, dr., prof. univ.,
Universitatea Creștină ”Dimitrie Cantemir”
E-mail: doina.muresan@ucdc.ro

Rezumat: Cercetarea a investigat evoluția și direcțiile integrării în educația europeană în învățământul din România și din Republica Moldova iar prin analiza datelor și a informațiilor relevante, s-au evidențiat progresele și direcțiile adoptate de cele două țări în procesul lor de aliniere la standardele și valorile europene în domeniul educației. Concluzia este că atât România cât și Republica Moldova au parcurs un drum semnificativ în integrarea în educația europeană, adoptând politici și inițiative menite să modernizeze și să alinieze sistemele lor educaționale la standardele europene. Deși România beneficiază de statutul său de membru al Uniunii Europene, iar Republica Moldova este o țară candidată, ambele țări au făcut eforturi semnificative pentru a-și alinia sistemul educațional la cerințele europene, chiar în condițiile unor resurse mai limitate. Rezultatele acestei cercetări oferă o înțelegere mai profundă a evoluției și a direcțiilor de integrare în educația europeană în învățământul din România și Republica Moldova, și pot servi drept bază pentru elaborarea și implementarea de politici și programe educaționale eficiente și adaptate la cerințele și standardele europene.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, transformarea educației, internaționalizare

Abstract: The research investigated the evolution and directions of integration in European education in Romania and the Republic of Moldova. Through the analysis of relevant data and information, the progress and directions adopted by the two countries in their process of alignment with European standards and values in the field of education were highlighted. The conclusion is that both Romania and the Republic of Moldova have come a long way in integrating into European education, adopting policies and initiatives aimed at modernizing and aligning their educational systems with European standards. Although Romania benefits from its status as a member of the European Union, and the Republic of Moldova is an associated country, both countries have made significant efforts to align their educational system with European requirements, even under conditions of more limited resources. The results of this research provide a deeper understanding of the evolution and directions of integration in European education in Romania and the Republic of Moldova, and can serve as a basis for the development and implementation of effective educational policies and programs adapted to European requirements and standards.

Keywords: European integration, transformation of education, internationalization

Introducere

Integrarea în educația europeană reprezintă un proces de aliniere și armonizare a sistemelor educaționale naționale la standardele și valorile europene. Această temă este extrem de actuală pentru numeroase țări, indiferent dacă sunt membre ale Uniunii Europene sau nu. Motivul principal al actualității acestei teme rezidă în numeroasele beneficii și provocări pe care le implică, precum și în impactul semnificativ asupra dezvoltării socio-economice, culturale și politice a statelor implicate. Astfel, procesul de globalizare impune necesitatea unor sisteme educaționale compatibile și armonizate la nivel internațional iar, în acest sens, integrarea în educația europeană presupune mobilitatea academică și profesională a studenților și profesorilor și facilitează recunoașterea reciprocă a calificărilor și competențelor dobândite.

De asemenea, alinierea la standardele educaționale europene implică îmbunătățirea calității educației prin implementarea de metode pedagogice inovative, evaluări riguroase și formare profesională continuă pentru cadrele didactice. Mai mult, un obiectiv fundamental al politicilor educaționale europene îl reprezintă promovarea unui acces echitabil și incluziv la educație. O altă motivație a cercetării acestei teme derivă din faptul că educația joacă un rol crucial în abordarea provocărilor globale cu care se confruntă omenirea, precum schimbările climatice, migrația, și inegalitățile sociale. Integrarea în educația europeană pregătește tinerii pentru a face față acestor provocări și pentru a deveni cetățeni activi și responsabili.

Opinăm că analiza evoluției și direcțiilor integrării în educația europeană oferă date și perspective valoroase pentru formularea și implementarea politicilor educaționale naționale, ajutând guvernele să

îmbunătățească sistemele educaționale și să adapteze bunele practici europene la contextul local. Mai mult, integrarea în educația europeană este un proces dinamic și continuu, care evoluează în funcție de schimbările politice, economice și sociale din Europa. Cercetarea acestei teme este acum actuală deoarece reflectă adaptările și ajustările necesare pentru a răspunde noilor realități și provocări. În acest sens este de menționat faptul că pandemia de COVID-19 a scos în evidență importanța cooperării internaționale în domeniul educațional și a accelerat digitalizarea în cadrul acestui domeniu. Așa că, studierea evoluției și direcțiilor integrării în educația europeană este relevantă pentru înțelegerea modului în care sistemele educaționale au răspuns la această criză și pentru identificarea lecțiilor învățate. Multe țări europene sunt în curs de implementare a unor reforme majore în educație pentru a se alinia la standardele UE iar cercetarea actuală ajută la monitorizarea progresului acestor reforme și la identificarea impactului lor asupra calității educației.

O altă zonă de interes crescut este cea care cuprinde programele de mobilitate academică (cum ar fi Erasmus+) care sunt tot mai populare și au un impact semnificativ asupra educației și formării profesionale în Europa. Analiza acestor programe și a efectelor lor asupra studenților și instituțiilor de învățământ este de o importanță deosebită.

Motivația și actualitatea cercetării temei menționate derivă din necesitatea de a înțelege și de a adapta sistemele educaționale naționale la contextul european și global. Integrarea educațională europeană oferă numeroase beneficii, dar și provocări, iar cercetarea în acest domeniu este esențială pentru a sprijini dezvoltarea unor politici educaționale eficiente și pentru a asigura o educație de calitate pentru toți cetățenii.

Republica Moldova, deși nu este membră a Uniunii Europene, are un interes pronunțat în alinierea sistemului său educațional la standardele europene. Acest lucru este reflectat în multiplele inițiative și programe derulate în colaborare cu partenerii europeni, precum și în cadrul politicilor naționale de educație. Cercetarea în acest domeniu este în curs de dezvoltare, iar eforturile academice și instituționale sunt concentrate pe evaluarea progreselor și identificarea direcțiilor de îmbunătățire. Ca urmare, sunt programe și inițiative de cercetare multiple:

- **în universități și institute de cercetare** și la o căutare rapidă se evidențiază în acest sens Universitatea de Stat din Moldova (USM) care este activă în cercetarea procesului de integrare europeană, inclusiv în domeniul educației iar departamentele de științe ale educației și de relații internaționale desfășoară studii și proiecte de cercetare legate de alinierea curriculară, mobilitatea academică și reformele educaționale și Academia de Științe a Moldovei - implicată în diverse proiecte de cercetare, inclusiv cele finanțate de UE, această instituție contribuie la înțelegerea aprofundată a proceselor de integrare europeană.

- **proiecte finanțate de UE** și aici menționăm Programul Erasmus+, unde Republica Moldova participă activ beneficiind de numeroase proiecte de mobilitate academică și cooperare internațională, (numai cu Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir (UCDC) s-au derulat trei mobilități); putem adăuga proiectele TEMPUS și Horizon 2020, programe cu finanțare europeană care sprijină cercetarea și dezvoltarea în învățământul superior, contribuind la modernizarea acestuia și la integrarea în spațiul european al educației și cercetării.

- **publicații și studii relevante ale cercetătorilor moldoveni** care abordează diferite aspecte ale integrării educaționale europene structurate ca fiind studii comparative (analize comparative între sistemul educațional moldovenesc și cele ale statelor membre ale UE, evidențiind bunele practici și provocările comune), evaluări de impact (cercetări care măsoară impactul proiectelor de mobilitate academică și a programelor de cooperare internațională asupra studenților și cadrelor didactice) și reforme educaționale concretizate în studii care investighează reformele curriculare și de asigurare a calității în învățământul moldovenesc, în contextul alinierii la standardele europene.

- **instituții guvernamentale și ONG-uri** care sunt active în inițierea și coordonarea proiectelor de cercetare și reformă educațională, având colaborări strânse cu organismele europene pentru a sprijini integrarea educațională. Se adaugă aici organizațiile non-guvernamentale și think-tank-urile din Republica Moldova joacă un rol semnificativ în cercetarea și promovarea integrării educaționale. Ele desfășoară studii independente și oferă recomandări de politici bazate pe cercetare.

Putem concluziona astfel că gradul de cercetare al temei „Evoluția și direcțiile integrării în educația europeană” în Republica Moldova este într-o fază de dezvoltare activă, că există un interes și o implicare semnificativă atât din partea instituțiilor academice, cât și a celor guvernamentale și non-guvernamentale. Totuși, continuarea și extinderea acestor eforturi sunt esențiale pentru a asigura o integrare completă și sustenabilă a sistemului educațional moldovenesc în spațiul european.

În acest context obiectivul acestei cercetări este de a-și aduce aportul la adaptarea sistemului

educațional la standardele și bunele practici europene pentru a îmbunătăți calitatea educației. Obiectivul cercetării consolidării integrării europene în România constă în evaluarea progresului și identificarea provocărilor în procesul de integrare a sistemului educațional românesc în spațiul educațional european

Un al doilea obiectiv este de determinare și de evaluare a îmbunătățirii infrastructurii educaționale prin implementarea de tehnologii moderne și resurse digitale..

Aceste eforturi sunt menite să îmbunătățească calitatea educației, să promoveze echitatea și incluziunea, să modernizeze infrastructura educațională, să dezvolte competențele necesare pentru economia digitală și să susțină mobilitatea academică și cooperarea internațională. Cercetarea în acest domeniu contribuie la formularea și implementarea unor politici educaționale eficiente și sustenabile, care să asigure dezvoltarea socio-economică și culturală a ambelor țări.

Metodologia cercetării

Metodele de cercetare utilizate în studiul temei „Evoluția și direcțiile integrării în educația europeană” sunt diverse și complementare, incluzând abordări cantitative, calitative și mixte. Aceste metode permit obținerea unei înțelegeri cuprinzătoare și nuanțate a proceselor de integrare educațională, identificând atât impactul pozitiv, cât și provocările asociate. Utilizarea unei varietăți de metode asigură o perspectivă echilibrată și validă asupra temei studiate, contribuind la formularea unor recomandări informate pentru politici educaționale eficiente în Republica Moldova și în România.

Astfel, în cadrul metodelor cantitative folosite menționez *analiza datelor statistice* în vederea identificării schimbărilor și evoluțiilor în indicatorii educaționali (ratele de absolvire, performanțele academice, participarea în programe internaționale) și aduc drept exemplu studierea datelor Eurostat, UNESCO și ale ministerelor educației pentru a compara performanțele educaționale între diferite țări. În aceeași categorie introducem *experimentele și studiile de intervenție*, care au drept scop determinarea eficienței unor metode pedagogice sau programe educaționale în contextul integrării europene (Ex. Testarea unor noi abordări de predare a limbilor străine sau a unor tehnologii educaționale și evaluarea impactului acestora asupra rezultatelor elevilor).

Din categoria metodelor calitative am folosit *analiza documentelor* în scopul înțelegerii cadrului legislativ și politic, a strategiilor și a măsurilor implementate pentru integrarea în educația europeană; exemplul edificator este dat de analiza documentelor strategice ale ministerelor educației, a rapoartelor de evaluare ale proiectelor europene și a planurilor curriculare. *Observația participativă* este o a doua metodă utilizată cu scopul de a obține o perspectivă directă asupra modului în care sunt implementate și percepute practicile educaționale europene.

Concluzionăm că, utilizarea diverselor metode și tehnici de cercetare în studiul temei "Evoluția și direcțiile integrării în educația europeană" este esențială pentru a obține o înțelegere profundă și nuanțată a acestui proces complex. Fiecare metodă de cercetare aduce propriile avantaje și contribuie la o imagine mai completă a fenomenului studiat.

Rezultate și discuții.

Transformarea și internaționalizarea sistemelor de educație. Educația în România și în republica Moldova a fost adesea caracterizată de o abordare tradițională, care pune accent pe memorare, pe instruirea centrată pe profesor și pe uniformitate. Cu toate acestea, în ultimul deceniu, a existat o schimbare către abordări mai progressive, centrate pe elev. Sistemele educaționale pun acum accent pe gândirea critică, pe rezolvarea problemelor și pe colaborare și creativitate. Accentul se pune pe formarea elevilor și studenților cu abilitățile și competențele de care au nevoie pentru a se dezvolta într-o lume în schimbare rapidă.

Una dintre cele mai vizibile schimbări în educație este *integrarea tehnologiei*. Odată cu apariția computerelor, a internetului și a instrumentelor digitale, sălile de clasă au devenit mai interactive și mai captivante. Tehnologia a deschis noi posibilități de învățare personalizată, resurse online și colaborare globală. De asemenea, a facilitat accesul la informații și a extins oportunitățile educaționale dincolo de limitele sălilor de clasă tradiționale. Odată cu apariția computerelor, a internetului și a instrumentelor digitale, sălile de clasă au devenit mai interactive și mai captivante. Tehnologia a deschis noi posibilități de învățare personalizată, resurse online și colaborare globală. De asemenea, a facilitat accesul la informații și a extins oportunitățile educaționale dincolo de limitele sălilor de clasă tradiționale. Progresele tehnologice au deschis calea pentru modele de învățare mixtă și online. Învățarea mixtă combină instruirea față în față cu componente online, oferind elevilor și studenților flexibilitate și acces la o varietate de resurse de

învățare. Învățarea online, pe de altă parte, permite studenților, în special, să se angajeze în educația la distanță, accesând cursuri și materiale de oriunde în lume. Aceste abordări au revoluționat educația, făcând-o mai accesibilă, incluzivă și adaptată nevoilor individuale.

Mai mult, în ultimii ani a existat o recunoaștere tot mai mare a importanței dezvoltării holistice în educație. Acum sistemele educaționale pun accent pe bunăstarea socială, emoțională și fizică a elevilor și studenților, alături de performanța academică. Unitățile/instituțiile de învățământ încorporează programe privind sănătatea mintală, educația caracterului și fitnessul fizic pentru a asigura creșterea generală și succesul elevilor/studenților.

Putem, astfel, spune că sistemul de învățământ a suferit schimbări semnificative de-a lungul anilor, adaptându-se la nevoile unei societăți în evoluție și valorificând progresele tehnologice. De la o abordare tradițională, unică, la un model mai personalizat, centrat pe elev, educația se concentrează acum pe dezvoltarea abilităților esențiale, pe integrarea tehnologiei și pe promovarea dezvoltării holistice. Deși aceste schimbări au adus rezultate pozitive, este esențial să se continue evaluarea și îmbunătățirea sistemului de învățământ pentru a se asigura că toți elevii au șanse egale de a prospera și de a reuși într-o lume în continuă schimbare¹.

Recunoscând că elevii au stiluri, interese și abilități diverse de învățare, sistemul de învățământ s-a îndreptat către *învățarea individualizată și către diferențiere*. Planurile de învățare personalizate, software-ul de învățare adaptiv și strategiile de instruire flexibile permit acestora să progreseze în propriul ritm și să exploreze subiecte care se aliniază intereselor lor. Această abordare încurajează o mai mare implicare și motivație a elevilor, ceea ce duce la rezultate îmbunătățite ale învățării.

De asemenea, ca răspuns la cerințele forței de muncă moderne, a existat o schimbare îndreptată către dezvoltarea competențelor. Sistemele educaționale prioritizează acum dezvoltarea gândirii critice, a comunicării, a colaborării, a creativității și a abilităților de alfabetizare digitală. Aceste abilități sunt considerate esențiale pentru succesul la locul de muncă din secolul 21, unde adaptabilitatea și abilitățile de rezolvare a problemelor sunt foarte apreciate.

Dacă determinăm nevoia de transformare a educației din perspectiva schimbării continue a cerințelor forței de muncă, într-o economie diversă, digitalizată și globalizată identificarea și transformarea sistemului educațional devin și mai imperative. De ce?

Pentru că nevoile pieței muncii evoluează constant, iar sistemul educațional este cel care face ajustarea formării și dezvoltării societății la cerințele pieței muncii prin identificarea și adaptarea la noile cerințe de competențe și calificări pentru ocupațiile de mâine. Apoi, pentru că educația reprezintă instrumental prin care societatea face promovarea inovației și adaptabilității. Într-o economie în continuă schimbare, este crucial ca forța de muncă să fie inovatoare și adaptabilă. Prin urmare, sistemul educațional trebuie să încurajeze gândirea critică, creativitatea și abilitățile de rezolvare a problemelor pentru a pregăti elevii pentru provocările viitoare ale locurilor de muncă.

Prin sistemul educațional, de asemenea, se reduce decalajul de competențe. Schimbările în cerințele pieței muncii duc permanent la un decalaj între competențele pe care le are forța de muncă și cele necesare pentru locurile de muncă disponibile iar, sistemul educațional este cel care contribuie masiv la reducerea șomajului și la îmbunătățirea raportului între cerere și ofertă pe piața muncii. Apoi, putem argumenta prin faptul că transformarea sistemului educațional contribuie și la asigurarea oportunităților egale pentru membrii societății de a accesa educația și de a-și dezvolta abilitățile necesare pentru a-și găsi locuri de muncă satisfăcătoare și bine plătite.

Prin urmare, adaptarea sistemului educațional la schimbările în nevoia de forță de muncă este esențială pentru a asigura o forță de muncă calificată, competitivă și pregătită pentru cerințele economiei actuale și viitoare. În vederea demonstrării obiectivelor determinate am elaborat un studiu de caz referitor la transformarea sistemului de învățământ din Republica Moldova unde educația reprezintă, conform documentelor oficiale, o prioritate națională, fiind factorul de bază în promovarea valorilor democratice, în dezvoltarea capitalului uman, în formarea conștiinței și identității naționale, în valorificarea aspirațiilor de integrare europeană. Astfel, am constatat că Strategia de dezvoltare „Educația 2030” a fost elaborată având în vedere o serie de ”factori interni și externi care influențează dezvoltarea educației Moldovei”². Sunt

¹ Evolving Education: Changes in the Education System Over the Years, Tusu, 2023, <https://www.linkedin.com/pulse/evolvingeducation-changes-system-over-years-tusu>, accesat la 28.02.2024.

² Strategia națională privind educația pentru mediu și schimbări climatice 2023 – 2030, https://www.edu.ro/comunicat-presa_03_2023_adoptare_SNEM.

menționate la acest capitol așteptările societății și calitatea educației, cadrul prioritar al educației, necesitățile economice ale educației și oportunitățile/ posibilitățile financiare ale statului precum și opțiunile statului și nevoile cetățenilor privind dezvoltarea educației la un nivel competitiv internațional.

Internaționalizarea educațională a evoluat, în învățământul superior în mod special, în ultimii 30-40 de ani, ca un aspect cheie al agendei de reformă. De asemenea, în acest proces, s-au schimbat prioritățile așa încât unele specificități anterioare au fost înlocuite de altele noi, adaptate. Raționamentele economice au devenit dominante, când societatea se confruntă cu provocări extreme (crize pandemice, război, instabilitate economică, migrație, terorism), iar internaționalizarea educației are rolul să răspundă acestor provocări și obiective sociale.

Internaționalizarea a devenit agentul cheie al schimbării în învățământul superior, în lumea dezvoltată, dar și în democrațiile tranziționale și în societățile în curs de dezvoltare, care au folosit, de asemenea, tendințele internaționale pentru a justifica reformele nepopulare. Unele dintre aceste societăți, în special în regiuni precum Europa Centrală și de Est, pot fi considerate "laboratoare de reformă" în ceea ce privește efectul internaționalizării învățământului superior asupra evoluției generale a sistemului (Klara Skubic Ermenc 2022; Deca 2016). Mobilitatea studenților, a cadrelor didactice și a programelor, reputația și brandingul (manifestat prin clasamente globale și regionale) și o schimbare de paradigmă de la cooperare la concurență au fost principalele manifestări ale agendei de internaționalizare în învățământul superior. Educația internațională a devenit o industrie, o sursă de venituri și un mijloc de sporire a reputației și a puterii soft. Datele cantitative privind numărul de studenți internaționali care doresc să obțină diplome, de talente și cercetători internaționali, a studenților care merg pentru credite în străinătate, a acordurilor și memorandumurilor de înțelegere, precum și a publicațiilor internaționale în coautorat în reviste academice de mare impact, nu au fost doar manifestări cheie ale acestei percepții a internaționalizării, ci au condus și conduc în continuare agenda și acțiunile transformării.

Procesul internaționalizării a dus la o dominație din ce în ce mai mare a limbii engleze în cercetare și în predare, a creat o întreagă industrie nouă în jurul internaționalizării, au obligat guvernele naționale să stimuleze instituțiile de învățământ superior care se internaționalizează și a făcut să apară noi cuvinte "la modă", cum ar fi "crossborder delivery" și "soft power" în arena învățământului superior. În perioada 2010-2020, observăm nu numai că numărul de studenți internaționali se dublează, ajungând la cinci milioane, dar observăm, de asemenea, o creștere a operațiunilor de franciză, a programelor de articulare, a campusurilor secundare și a furnizării online a învățământului superior (Hans de Wit and Ligia Deca, 2023). În actuala societate a cunoașterii globale, conceptul de internaționalizare a învățământului superior a devenit el însuși globalizat, necesitând o analiză suplimentară a impactului său asupra politicilor și practicilor, pe măsură ce tot mai multe țări și tipuri de instituții din întreaga lume se angajează în acest proces. Internaționalizarea nu mai poate fi privită în termenii unei paradigme occidentalizate, în mare parte anglo-saxone și predominant anglofone (Jones și de Wit 2014, p. 28). Internaționalizarea are acum o definiție general acceptată, cea susținută de Jane Knight (2008) care descrie procesul clar, într-un mod general și neutru din punct de vedere valoric: "procesul de integrare a unei dimensiuni internaționale, interculturale sau globale ca scop, ca funcții și ca furnizare a educației postliceale".

Din perspectiva României credem că unele dintre principalele tendințe de internaționalizare din ultimii 30 de ani au fost: s-a dovedit mult mai concentrată pe internaționalizarea în străinătate decât pe internaționalizarea acasă; a fost dezvoltată mai mult ad-hoc, fragmentată și marginală decât strategic, cuprinzător și aflată în politicile centrale; mai mult în interesul unei subgrup mic și elitist de studenți și cadre didactice decât concentrat pe rezultate globale și interculturale pentru toți și cu un accent tot mai mare pe motivațiile economice, determinate de o continuă schimbare de aspecte politice, economice, sociale/culturale și rațiuni educaționale. Pare că, prin comparație, în trecutul recent valorile tradiționale care au condus activitățile internaționale în învățământul superior, cum ar fi schimbul și cooperarea, pacea și înțelegerea reciprocă, dezvoltarea capitalului uman și solidaritatea, au trecut în procesul educational prezent pe plan secundar, în contextul competiției pentru venituri și reputație/marcă.

Mișcarea pentru internaționalizare acasă în cadrul Uniunii Europene (UE) a început în 1999 la Malmö, Suedia, cerând mai multă atenție pentru cei 95% dintre studenții care nu sunt mobili și care nu participă la programul emblematic de succes al UE, ERASMUS. În Marea Britanie și Australia, o mișcare similară a cerut atenție pentru internaționalizarea programelor de studii și a predării și învățării, ca răspuns la creșterea accentuată înregistrată la recrutarea studenților internaționali generatori de venituri. Iar în SUA, s-a concentrat atenția în jurul internaționalizării campusului și a dezvoltării unor abordări mai cuprinzătoare ale internaționalizării ca alternativă pentru accentul marginal și fragmentat pus pe studiile universitare de

licență în străinătate, pe de o parte și la recrutarea studenților internaționali, pe de altă parte. Aceste reacții au fost și sunt manifestări importante de îngrijorare cu privire la direcția de internaționalizare competitivă, elitistă și orientată spre piață și solicită mai multă atenție dimensiunilor calitative ale internaționalizării, cum ar fi dezvoltarea cetățeniei, capacitatea de inserție profesională și îmbunătățirea calității cercetării, educației și a serviciilor pentru societate, de la producție la rezultate și impact.

În timp ce mobilitatea este încă factorul cel mai dominant în politicile de internaționalizare la nivel mondial, se acordă o atenție din ce în ce mai mare internaționalizării curriculumului la domiciliu și de la mobilitatea fizică la mobilitatea virtuală și la schimburi, la învățarea internațională online colaborativă. Există, de asemenea, un apel mai puternic pentru caracterul cuprinzător al internaționalizării, abordând toate aspectele educației într-un mod integrat. Deși raționamentele economice și clasamentele conduc în continuare agenda internaționalizării, se pune acum mai mult accent pe alte motivații ale internaționalizării, politice, academice, sociale, culturale.

Un studiu pentru Parlamentul European privind stadiul internaționalizării în învățământul superior a conferit acestui impuls o dimensiune suplimentară. Studiul nu numai că a oferit o imagine de ansamblu cuprinzătoare a literaturii și a practicii de internaționalizare în învățământul superior din întreaga lume, ci și - pe baza unui exercițiu Delphi global-a provocat o nouă agendă pentru internaționalizare pentru viitor, prin extinderea definiției lui Jane Knight din 2004.

Astfel, internaționalizarea învățământului superior intră într-o nouă fază. O trecere de la internaționalizarea în străinătate, cu un accent puternic pe o mică elită de studenți mobili, cadre didactice, administratori și programe, spre internaționalizarea acasă pentru toți studenții, cadrele didactice și administratori este chiar mai urgentă ca niciodată. De asemenea, realizarea unei internaționalizări neutre din punct de vedere al emisiilor de dioxid de carbon (de Wit și Altbach 2020) și stabilirea unei legături între global și local sunt imperative.

Opinăm că reducerea mobilității pe termen scurt, mai puțin de 8 săptămâni, cu emisii neutre de carbon, prin diminuarea deplasărilor administrative, sprijinirea mai activă a schimburilor virtuale și a colaborării internaționale online, a învățării online colaborativă, abordarea nevoilor populațiilor de imigranți și refugiați, sunt câteva dintre sarcinile-cheie ale internaționalizării în următorul deceniu.

Direcții de integrare în educația europeană-studiu de caz

În Republica Moldova, educația reprezintă, conform documentelor oficiale, o prioritate națională, fiind factorul de bază în promovarea valorilor democratice, în dezvoltarea capitalului uman, în formarea conștiinței și identității naționale, în valorificarea aspirațiilor de integrare europeană.

Strategia de dezvoltare „Educația 2030” a fost elaborată având în vedere un o serie de factori interni și externi care influențează dezvoltarea educației Moldovei. Astfel, sunt menționate la acest capitol: așteptările societății și calitatea educației; cadrul prioritar al educației, necesitățile economice ale educației și oportunitățile/posibilitățile financiare ale statului; opțiunile statului și nevoile cetățenilor privind dezvoltarea educației la un nivel competitiv internațional. Din analiza educației, în acest document reiese că situația economică dificilă a Republicii Moldova are un impact negativ asupra dezvoltării sistemului de educație dar, în același timp, rolul educației va crește fiind considerat factorul determinant al dezvoltării socioeconomice durabile a țării. Sunt menționate schimbările climatice, problemele demografice, fenomenul migrației și al exodului de creiere și agravarea stării de sănătate a populației în urma pandemiei Covid-19, acestea sunt considerate principalele cauze care afectează puternic funcționalitatea sistemului de învățământ și perspectivele dezvoltării acestuia.

Transformările sociale concretizate în diminuarea rolului familiei în educația copiilor alături de procesele globale care transformă societățile (globalizarea, digitalizarea și politicile internaționale în domeniul educației care susțin evaluările internaționale și studiile diagnostice realizate de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), IEA și Banca Mondială) și impactul acestora asupra dezvoltării educației sunt cauze puternic determinate în analiza și proceda la transformarea educației în etapa actuală.

În urma analizelor documentelor programatice ale Guvernului Republicii Moldova și a realităților europene credem că putem determina o serie de direcții de dezvoltare și de integrare a educației în aria educațională europeană. Astfel,

- Adaptarea curriculumului la standardele europene prin actualizarea programelor de studii pentru a reflecta competențele și cunoștințele cerute de spațiul educațional european (ex. integrarea competențelor digitale, a învățării bazate pe proiecte și a educației științe, tehnologie, inginerie și matematică - STEM);

- Îmbunătățirea calității educației prin implementarea unor măsuri de asigurare a calității educației la toate nivelurile de învățământ (ex. dezvoltarea unor cadre de referință pentru evaluarea și asigurarea calității în școli și universități, aliniate la standardele europene de tipul EQAVET¹, ESG²);
- Mobilitatea academică și cooperarea internațională prin participarea în programe de mobilitate academică precum Erasmus+ pentru studenți, profesori și personal administrativ;
- Colaborarea cu universități și instituții europene prin stabilirea de parteneriate și proiecte comune cu instituții educaționale din Uniunea Europeană (de cercetare, programe de master și doctorat în colaborare, și dezvoltarea de consorții educaționale);
- Dezvoltarea competențelor digitale și modernizarea infrastructurii educaționale integrarea tehnologiilor digitale din ce în ce mai intensă în procesul educațional pentru a dezvolta competențele digitale ale elevilor și profesorilor;
- Modernizarea infrastructurii educaționale prin îmbunătățirea infrastructurii fizice și tehnologice a instituțiilor de învățământ pentru a crea un mediu de învățare modern și adaptat nevoilor actuale;
- Promovarea incluziunii și echității în educație - asigurarea accesului egal la educație prin dezvoltarea politicilor și programelor care să asigure accesul egal la educație pentru toți copiii, inclusiv pentru cei din grupuri defavorizate (crearea de programe de sprijin pentru elevii din medii defavorizate, minorități etnice, copii cu dizabilități);
- Educația incluzivă care presupune implementarea unor practici educaționale incluzive care să răspundă nevoilor diverse ale elevilor cum ar fi formarea profesorilor în metodologii incluzive, adaptarea curriculumului pentru a fi accesibil tuturor elevilor și crearea unui mediu școlar incluziv;
- Dezvoltarea și formarea continuă a cadrelor didactice prin oferirea de oportunități continue de dezvoltare profesională aliniate la cerințele și standardele europene; (cursuri de formare profesională, seminarii, ateliere și schimburi de experiență internaționale pentru profesori);
- Sprijinirea carierei academice prin crearea de politici și programe care să sprijine dezvoltarea carierei academice a cadrelor didactice și cercetătorilor de tipul sistemelor de mentorat, granturi pentru cercetare și de participare la conferințe internaționale;
- Sprijinirea cercetării și inovării în educație prin finanțare și colaborări internaționale (ex. proiecte de cercetare comune cu instituții europene, participarea în consorții de cercetare și acces la resurse și baze de date internaționale);
- Inovarea în educație prin promovarea inovării pedagogice și utilizarea de metode educaționale noi și eficiente.

Concluzia este că direcțiile integrării în educația europeană a Republicii Moldova implică o serie de reforme și inițiative menite să modernizeze și să alinieze sistemul educațional la standardele europene. Aceste direcții includ armonizarea curriculară, promovarea mobilității academice și a cooperării internaționale, dezvoltarea competențelor digitale, asigurarea incluziunii și echității, formarea continuă a cadrelor didactice și sprijinirea cercetării și inovării în educație. Prin aceste măsuri, Republica Moldova își propune să îmbunătățească calitatea educației, să asigure accesul egal la educație pentru toți și să creeze un sistem educațional competitiv și adaptabil la cerințele moderne.

Dacă privim aceleași direcții din perspectiva României, țară europeană, ele sunt simțitor diferite. Să le menționăm pentru un studiu comparativ. Astfel,

- Alinierea legislației naționale la cerințele europene pentru a se conforma normelor și recomandărilor europene (ex. adaptarea cadrului legal pentru învățământul superior la cerințele Directivei 2005/36/CE privind recunoașterea calificărilor profesionale);
- Implementarea programelor și inițiativelor europene în educație prin participarea activă la programe europene precum Erasmus+, Horizont 2020 și Programul pentru educație și formare 2021-2027;
- Modernizarea învățământului și a infrastructurii educaționale prin promovarea utilizării tehnologiilor digitale în educație pentru a sprijini învățarea și dezvoltarea competențelor digitale ale elevilor (ex. implementarea platformelor online de învățare, echiparea școlilor cu infrastructură IT și dezvoltarea de resurse digitale educaționale);
- Modernizarea infrastructurii educaționale prin investiții în renovarea și modernizarea clădirilor

¹ Cadrul european de referință pentru asigurarea calității în educație și formare profesională.

² Mediul, socialul și guvernanta reprezintă un set de aspecte, inclusiv problemele de mediu, problemele sociale și guvernanta corporativă, care pot fi luate în considerare în investiții. Investiția cu considerente ESG este uneori denumită investiție responsabilă sau, în cazuri mai proactive, investiție de impact.

școlare și universitare, precum și în echipamentele și facilitățile necesare pentru un mediu de învățare modern și eficient;

- Creșterea calității și relevanței învățământului superior prin evaluarea și actualizarea permanentă a curriculumelor, introducerea de programe de formare profesională adaptate cerințelor pieței muncii;
- Promovarea cercetării și inovării în învățământul superior prin intermediul programelor de finanțare și a parteneriatelor public-privat iar ca exemplu putem menționa crearea centrelor de excelență în cercetare, facilitarea transferului tehnologic între mediul academic și sectorul privat;
- Sprijinirea mobilității academice și a colaborării internaționale prin facilitarea accesului la burse și programe de schimb pentru studenți, profesori și personalul administrativ;
- Consolidarea colaborării internaționale în educație prin stabilirea și dezvoltarea de parteneriate și proiecte comune cu instituții și organizații educaționale din Uniunea Europeană și din alte țări;
- Promovarea incluziunii și a echității în educație prin implementarea unor politici și programe care să asigure accesul la educație pentru grupurile defavorizate și marginalizate;
- Dezvoltarea unor practici și politici educaționale care să răspundă nevoilor diverse ale tuturor elevilor prin formarea cadrelor didactice în metode de predare adaptate diversității elevilor, adaptarea curriculumului pentru a fi accesibil tuturor.

România urmărește o serie de direcții de integrare în spațiul european în domeniul educației, care includ armonizarea legislației și politicilor educaționale, modernizarea învățământului și a infrastructurii educaționale, dezvoltarea învățământului superior, sprijinirea mobilității academice și a colaborării internaționale și promovarea incluziunii și a echității în educație. Aceste direcții reflectă angajamentul României pentru îmbunătățirea calității și accesibilității educației, alinierea la standardele europene și promovarea cooperării și schimbului de experiență în domeniul educației la nivel european.

În final opinăm că aplicarea practică a rezultatelor cercetării pe tema integrării în educația europeană se poate face, în primul rând, prin **implementarea unui program de formare continuă pentru cadrele didactice în metodele și practicile educaționale europene axat pe cunoștințele și abilitățile necesare pentru integrarea practicilor și metodologiilor europene în procesul de învățământ**. Beneficiile acestei inițiative s-ar concretiza în îmbunătățirea calității actului educațional, adaptându-l la cerințele și standardele europene. Prin formarea continuă, cadrele didactice ar fi pregătite să implementeze practici educaționale inovatoare, să promoveze mobilitatea academică și să sprijine dezvoltarea competențelor cheie ale elevilor. Modalitățile de implementare sunt determinate de implicarea ministerului educației, a instituțiilor de învățământ superior și a experților în educație în elaborarea și implementarea programelor precum și prin oferirea de resurse și suport logistic pentru participanți.

O a doua aplicație practică ar putea fi înființarea unui centru specializat care să ofere informații și suport pentru studenți, cadre didactice și personalul administrativ interesat de participarea în programele de mobilitate academică internațională. Beneficiile unui astfel de centru constau în accesul la informații relevante despre oportunitățile de mobilitate academică, la procedurile de aplicare, la bursele disponibile și la alte resurse utile. Acesta ar stimula participarea în programele europene, contribuind astfel la dezvoltarea competențelor interculturale și la creșterea calității învățământului superior.

Modalități de implementare depind de identificarea și amenajarea unui spațiu dedicat în cadrul unei instituții educaționale sau colaborarea cu organizații existente în domeniul educației, angajarea de personal specializat în consiliere și orientare educațională, promovarea activă a serviciilor oferite prin intermediul rețelelor sociale, a materialelor informative și a evenimentelor de informare și sensibilizare.

Concluzii

În finalul studiului am comparat rezultatele cu ipoteza originală și cu concluziile experimentelor altor cercetători, am conturat concluzii clare și am determinat cum pot fi ele privite în contextul transformării procesului și sistemului educațional în urma trecerii prin criza sanitară pe fondul mediului de securitate acutizat de amenințări și riscuri diverse. În acest sens, se explorează trecerea de la abordări tradiționale la abordări progresiste în domeniul educației, subliniind necesitatea transformării sistemelor educaționale pentru a răspunde schimbărilor sociale.

Privind evoluția și direcțiile integrării în educația europeană a învățământului din România și din Republica Moldova, promovăm următoarele concluzii rezultate din studiul de caz comparativ:

Din perspectiva evoluției: România a înregistrat progrese semnificative în integrarea în educația europeană, parcurgând un drum de modernizare și aliniere la standardele europene în ultimele decenii.;

specificăm faptul că procesul de integrare a fost influențat de aderarea la Uniunea Europeană în 2007, ceea ce a impus alinierea legislației și politicilor educaționale la cerințele europene.

Republica Moldova a parcurs și ea un drum în direcția integrării în educația europeană, având aspirații de apropiere de standardele și valorile europene. În prezent procesul de integrare este influențat de statutul de țară candidată la Uniunea Europeană, care a generat o serie de reforme și inițiative pentru alinierea la standardele europene.

Privind direcțiile de integrare ambele țări au adoptat politici și programe pentru alinierea legislației și politicilor educaționale la cerințele europene, cu scopul de a consolida coerența și compatibilitatea sistemelor lor educaționale cu cele europene. De asemenea, atât România, cât și Republica Moldova au investit în modernizarea infrastructurii educaționale și în promovarea utilizării tehnologiilor digitale în procesul de învățământ pentru a îmbunătăți calitatea și relevanța educației.

Mai mult, ambele țări au promovat dezvoltarea învățământului superior prin îmbunătățirea calității și relevanței programele de studii, precum și prin sprijinirea mobilității academice internaționale iar în ceea ce privește promovarea incluziunii și a echității în educație opinăm că atât România, cât și Republica Moldova au adoptat politici și programe pentru asigurarea accesului egal la educație și promovarea educației incluzive pentru toți elevii, indiferent de origine sau statut socio-economic.

Concluziile studiului de caz comparativ sunt că ambele țări au parcurs un drum semnificativ în integrarea în educația europeană, adoptând politici și inițiative menite să alinieze sistemele lor educaționale la standardele europene, cu specificități pentru fiecare țară. România, cu statutul său de membru al Uniunii Europene, a avut avantajul unei mai mari implicări și acces la resurse și programe europene, însă Republica Moldova, ca țară asociată, a făcut eforturi semnificative pentru a-și alinia sistemul educațional la cerințele europene, chiar în condițiile unor resurse mai limitate. Direcțiile de integrare în educația europeană sunt similare în cele două țări, cu accent pe modernizarea infrastructurii educaționale, dezvoltarea învățământului superior și promovarea incluziunii și a echității în educație.

Concluziile acestui demers științific evidențiază importanța unui proces continuu de adaptare și transformare în sistemul de educație pentru a răspunde nevoilor și cerințelor societății contemporane.

Bibliografie:

1. Evolving Education: Changes in the Education System Over the Years, Tusu, 2023, <https://www.linkedin.com/pulse/evolvingeducation-changes-system-over-years-tusu>.
2. Strategia națională privind educația pentru mediu și schimbări climatice 2023 – 2030, https://www.edu.ro/comunicat/presa_03_2023_adaptare_SNEM.

**ASPECTE DE JURISPRUDENȚĂ A TRIBUNALELOR INTERNAȚIONALE PENALE ÎN
MATERIE DE CRIME DE RĂZBOI, GENOCID, CRIME CONTRA UMANITĂȚII ȘI CRIMA
DE AGRESIUNE**

**ASPECTS OF THE JURISPRUDENCE OF INTERNATIONAL CRIMINAL TRIBUNALS ON
WAR CRIMES, GENOCIDE, CRIMES AGAINST HUMANITY AND THE CRIME OF
AGGRESSION**

Nadia ZLATE, drd.,

Direcția Națională Anticorupție, Serviciul Teritorial Constanța, România

E-mail: zlate_nadia@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-8642-5610

Rezumat: *Dreptul internațional urmărește diminuarea pierderilor umane, a distrugerilor și a altor consecințe nefaste ale conflictelor naționale sau internaționale. Faptele incriminate prin dreptul internațional umanitar sunt printre cele mai grave, care revoltă întreaga comunitate internațională, și sunt următoarele: crimele de genocid, crimele contra umanității, crimele de război și crima de agresiune. Prin Convențiile de la Geneva este instituită obligația statelor părți să incrimineze încălcările grave ale dispozițiilor acestor instrumente internaționale, să investigheze faptele și să tragă la răspundere penală persoanele responsabile de comiterea acestora indiferent de țara în care s-au comis infracțiunile și de naționalitatea făptuitorilor, consacrandu-se astfel principiul universalității, adică al legitimității statelor de a sancționa penal faptele care au ecou în toată lumea. Instanțele internaționale penale și instanțele mixte, constituite pentru investigarea și judecarea persoanelor care au comis crimele menționate mai sus, au dezvoltat o bogată jurisprudență, care poate fi preluată de către toate instanțele care judecă cauze având ca obiect săvârșirea de astfel de infracțiuni pentru interpretarea și aplicarea unitară și previzibilă a dreptului internațional umanitar. Legislațiile naționale pot fi mai blânde în materia crimelor de genocid, crimelor contra umanității și a crimelor de război, situație în care instanțele naționale pot aplica cu prioritate un tratat sau alt instrument internațional cu valoare similară pentru respectarea întocmai a obligațiilor asumate prin semnarea/ratificarea acelor tratate.*

Cuvinte-cheie: *drept internațional umanitar, crimele de genocid, crimele contra umanității, crimele de război și crima de agresiune, instanțe internaționale penale, jurisprudență, standarde*

Abstract: *International humanitarian law seeks to mitigate human loss, destruction and other adverse consequences of national or international conflicts. The acts criminalised by international human rights law are among the most serious, which outrage the entire international community, and are the following: crimes of genocide, crimes against humanity, war crimes and the crime of aggression. The Geneva Conventions oblige States Parties to criminalise serious violations of the provisions of these international instruments, to investigate the acts and to hold criminally liable those responsible for committing them, irrespective of the country in which the crimes were committed and the nationality of the perpetrators, thus enshrining the principle of universality, i.e. the legitimacy of States to punish acts which have repercussions throughout the world. The international criminal tribunals and mixed tribunals set up to investigate and prosecute the perpetrators of the above-mentioned crimes have developed a rich body of case-law which can be taken up by all courts trying cases involving the commission of such crimes for the uniform and predictable interpretation and application of international humanitarian law. National laws may be more lenient with regard to crimes of genocide, crimes against humanity and war crimes, in which case national courts may apply a treaty in priority to crimes against humanity.*

Keywords: *international humanitarian law, crimes of genocide, crimes against humanity, war crimes and crimes of aggression, international criminal courts, jurisprudence, standards*

Introducere

Respectarea unor reguli în cadrul conflictelor armate a reprezentat o preocupare a umanității încă din antichitate¹, fiind prevăzute norme în acest sens în diferite izvoare de drept din lume.

¹ A se vedea Codul lui Manu din India sec. II î.e.n. care conține unele reguli care interzic folosirea armelor otrăvite și atacarea celor lipsiți de apărare, tratatele chineze ale lui Sun Tzu intitulate “Arta războiului” (sec. al IV-lea î.e.n.), Vechiul Testament, care cuprinde în Deuteronomul, capitolul 20, regula că Dumnezeu transmite prin vocea lui Moise comenzi cu privire la legile aplicabile

Începând cu secolul al XIX-lea, au fost adoptate primele instrumente internaționale care reglementează conduita în cadrul unui război, respectiv Declarația referitoare la dreptul războiului maritim din 16 aprilie 1856, adoptată la Paris, și Convenția de la Haga din 1899.

Ulterior, au fost adoptate o serie de convenții, protocoale la acestea și alte instrumente¹, parte a dreptului internațional umanitar, alături de cel cutumiar, prin care s-au instituit norme destinate să reglementeze, în mod special, problemele survenite în situații de conflict armat internațional sau fără caracter internațional, scopul acestora fiind de a minimiza pierderile umane, distrugerile și consecințele nefaste ale războiului.

Regulile privind desfășurarea războiului (așa-zisul „drept de la Haga”) sunt cuprinse, în principal, în Convențiile de la Haga din 1899 și 1907 privind legile și obiceiurile războiului pe uscat, diverse acorduri din 1907 privind purtarea războiului pe mare și Declarațiile din 1899 privind interzicerea utilizării gazelor de luptă și a gloanțelor care se deformează ușor sau se extind în corpul uman.

Dreptul internațional umanitar propriu-zis (se mai numește și „dreptul de la Geneva” datorită adoptării principalelor izvoare ale acestuia în capitala Elveției, respectiv cele patru Convenții din 1949, două protocoale adiționale din 1977 și al III-lea protocol adițional adoptat în 2005)² cuprinde regulile prin care se urmărește realizarea protecției victimelor conflictelor armate: răniți, bolnavi, naufragiați, prizonieri, persoane civile, populație civilă, misiuni medicale și umanitare, etc., dar și a limitării daunelor de orice natură cauzate de război, cum ar fi protecția bunurilor, a mediului.³

Prin Convențiile de la Geneva este instituită obligația statelor părți să incrimineze încălcările grave ale dispozițiilor acestor instrumente internaționale, să investigheze faptele și să tragă la răspundere penală persoanele responsabile de comiterea acestora indiferent de țara în care s-au comis infracțiunile și de naționalitatea făptuitorilor, consacrandu-se astfel principiul universalității, adică al legimității statelor de a sancționa penal faptele care revoltă comunitatea internațională,⁴ de exemplu, prin dispozițiile art. 49 din Convenția I de la Geneva, art. 129 din Convenția a III-a de la Geneva, art. 146 din Convenția a IV-a de la Geneva.

Conform Convențiilor de la Geneva, prin sintagma “încălcare grave” se înțeleg infracțiunile comise împotriva unor persoane sau bunuri protejate de convenții și care pot consta în faptele indicate în instrumentele internaționale respective, cum ar fi actele de omucidere intenționată, tortura sau tratamentele inumane, inclusiv experimentele biologice, faptul de a cauza, în mod intenționat, mari suferințe sau de a aduce atingeri grave integrității fizice sau sănătății, deportarea sau transferarea ilegală, detențiunea ilegală, faptul de a constrânge o persoană protejată să servească în forțele armate ale puterii inamice sau de a o lipsi de dreptul său de a fi judecată în mod regulat și imparțial, conform prescripțiilor convențiilor, luarea de ostatici, distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesitățile militare și desfășurate pe scară mare, în mod ilicit și arbitrar, sau alte acte prin care se produc moartea sau lezează în mod grav integritatea fizică sau sănătatea persoanelor protejate prin Convenții și protocoalele acestora, supunerea populației civile sau

în caz de război, prin care cere ca numai bărbații inamici „să fie loviți cu ascuțitul sabiei”, femeile și copiii urmând să fie cruțați. În Evul Mediu, un rol deosebit în promovarea unor reguli de purtare a războaielor a revenit Bisericii, care a stabilit zile de armistițiu obligatorii, cum ar fi „Pacea lui Dumnezeu”.

¹ Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid adoptată la 9 decembrie 1948 de Adunarea generală a Națiunilor Unite, Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg din 8 august 1945 confirmat prin rezoluțiile Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite 3 (I) și 95 (I) din 13 februarie 1946 și 11 decembrie 1946, Convenția din 26 noiembrie 1968 asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 26 noiembrie 1968, Convențiile de la Geneva și cele trei Protocoale, Statutul din 1993 al Tribunalului Penal pentru urmărirea persoanelor răspunzătoare pentru încălcări serioase ale dreptului internațional umanitar comise, începând cu 1991, pe teritoriul fostei Iugoslavii; Statutul din 1994 al Tribunalului Penal Internațional pentru urmărirea persoanelor răspunzătoare de genocid și alte încălcări serioase ale dreptului internațional umanitar comise pe teritoriul Rwandei și a cetățenilor din Rwanda răspunzători pentru genocid și alte asemenea încălcări comise pe teritoriul statelor vecine între 1 ianuarie 1994 și 31 decembrie 1994, Statutul Curții Penale Internaționale (Roma, 17 iulie 1998) etc.

² Cele patru Convenții de la Geneva au fost adoptate la 12 august 1949 și sunt ratificate de. Acestea sunt: Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților și a bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12 august 1949 (Convenția I), Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea soartei răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare, din 12 august 1949 (Convenția a II-a), Convenția de la Geneva cu privire la tratamentul prizonierilor de război, din 12 august 1949 (Convenția a III-a) și respectiv, Convenția de la Geneva referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război, din 12 august 1949 (Convenția a IV-a) ratificate atât de Rusia (la data de 10.05.1954), cât și de Ucraina (la data de 03.08.1954);

³ A se vedea Zlate N., Tușa E., Iancu A.-E.: *Conflictul în Ucraina și extinderea violenței în societate. Aspecte privind incriminarea și tragerea la răspundere penală și investigarea infracțiunilor de război*, Revista Română de Studii Euroasiatice, an. XVIII, nr. 1-2, 2022, pp. 163-180.

⁴ *Idem*.

a persoanelor civile unui atac, lansarea unui atac nediferențiat atingând populația civilă sau bunuri cu caracter civil, cunoscând că acest atac va cauza pierderi de vieți omenești, rănirea persoanelor civile sau pagube bunurilor cu caracter civil și care sunt excesive în sensul art. 57 paragraful 2 alin. iii) al Protocolului I al Convențiilor de la Geneva, atacarea unei persoane, cunoscând că această persoană este scoasă din luptă, utilizarea cu perfidie, cu încălcarea art. 37 al Protocolului I al Convențiilor de la Geneva, a semnelor distinctiv al Crucii Roșii, al Semilunii Roșii sau al Leului și Soarelui Roșu, sau a altor semne protectoare recunoscute de către Convenții sau de Protocolul I la Convenții.

Tema dezbătută în prezentul articol este de interes incontestabil dat fiind contextul geopolitic actual, în care se desfășoară un război la granițele țării noastre, cel dintre Rusia și Ucraina, și un război la o distanță relativ mică, purtat între Israel și Guvernul Hamas care deține puterea în Fâșia Gaza, evenimente care readuc în atenția comunității internaționale importanța dreptului internațional umanitar.

Prin intermediul cercetării desfășurate, am urmărit, în prealabil, clarificarea unor aspecte ce țin de cadrul normativ al incriminării faptelor comise în contextul derulării conflictelor armate și care revoltă comunitatea internațională, al instituirii și funcționării unor instanțe penale speciale, competente să judece asemenea infracțiuni.

Scopul principal al cercetării efectuate a fost de a identifica standarde și principii de drept substanțial sau de drept procedural care au fost aplicate de către instanțele internaționale penale sau cele mixte pentru adoptarea hotărârilor pronunțate, în special acelea care nu ar putea fi deduse cu ușurință ca urmare a aplicării regulilor de drept internațional în general.

Utilitatea acestui demers este de netăgăduit, având în vedere că organele judiciare din orice stat parte la Convențiile de la Geneva, inclusiv cele din România, ar putea să investigheze, respectiv să judece crimele de genocid, crimele contra umanității, crimele de război, indiferent de locul în care au fost comise, ceea ce impune o familiarizare cu jurisprudența instanțelor specializate în materie.

Metodologia cercetării

Metodele folosite în cadrul cercetării au fost studierea legislației, a jurisprudenței tribunalelor și a curților internaționale penale, a doctrinei dintr-o perspectivă comparativă cu legislația română.

Legislația în materia dreptului internațional umanitar studiată a fost vastă și a constat în convenții (cele de la Geneva, Convențiile de la Haga), protocoalele lor, Rezoluții ale Organizației Națiunilor Unite, Statute ale Curților penale internaționale și ale celor mixte, decizii pronunțate în primă instanță și în apel de către aceste organe de jurisdicție, articole publicate în reviste de specialitate, cărți de drept și comunicate de pe site-urile oficiale ale unor organisme internaționale.

Rezultate

Instanțele internaționale penale

Un prim pas pentru instituirea unor instanțe penale cu jurisdicție supranațională a fost făcut la finalul celui de-al doilea război mondial, când, prin Declarația de la Londra semnată la 8 august 1945 de către Statele Unite ale Americii, Regatul Unit, Franța și Uniunea Sovietică, se adoptă Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nurenberg pentru judecarea și pedepsirea marilor criminali de război ai țărilor Axei Europene. Un tribunal cu un statut asemănător a fost creat la Tokyo pentru judecarea marilor criminali de război din Orientul Îndepărtat.

Ca urmare a săvârșirii atrocităților în diferite zone ale lumii pe fondul unor conflicte naționale sau internaționale, care au alarmat întreaga comunitate internațională, și pentru că Statele Părți la Carta Națiunilor Unite au obligația de a respecta Convențiile de la Geneva din 1949 și dreptul internațional umanitar, Organizația Națiunilor Unite a uzat de competențele sale prevăzute la capitolul VII din Carta Națiunilor Unite (intitulat “Acțiunea în caz de amenințări împotriva păcii, de încălcări ale păcii și de acte de agresiune”) și a instituit tribunale internaționale Ad-hoc pentru judecarea infracțiunilor de genocid, crime de război și crime contra umanității prevăzute în dreptul internațional umanitar săvârșite într-o anumită zonă geografică și într-un anumit interval de timp. Deasemenea, Organizația Națiunilor Unite a încheiat acorduri cu guvernele unor state prin care au fost instituite tribunale penale mixte, alcătuite din judecători străini și judecători provenind din statele respective, având competența jurisdicțională specială cu privire la infracțiuni sancționate de dreptul internațional umanitar săvârșite pe teritoriul acelor țări.

Instanțele internaționale astfel constituite au fost:

- Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie, înființat prin Rezoluția 827 a Consiliului de Securitate, adoptată la 25 mai 1993, pentru a judeca persoanele responsabile de crime de război comise la

începutul anilor '90 pe teritoriul fostei Iugoslavii;

- Tribunalul Internațional Penal pentru Rwanda, înființat în noiembrie 1994 de Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite prin Rezoluția 955 pentru a judeca persoanele responsabile de genocidul din Rwanda și alte încălcări grave ale dreptului internațional în Rwanda sau de cetățenii ruandezi din statele apropiate, între 1 ianuarie și 31 decembrie 1994;

- Camerele extraordinare din cadrul Curților Cambodgiene (ECCC) stabilite pentru a judeca persoanele responsabile pentru crimele comise sub regimul Khmerilor Roșii din 1975 până în 1979 (mixtă, compusă din judecători naționali și judecători străini);

- Curtea Specială pentru Sierra Leone, înființată în 2002 pentru a judeca crimele grave săvârșite împotriva civililor și a forțelor de menținere a păcii ONU (începând din anul 1996) comise în războiul civil de un deceniu, între 1991-2002. Curtea este una mixtă, compusă din judecători desemnați de Organizația Națiunilor Unite și judecători desemnați de Guvernul statului Sierra Leone.

Curtea Penală Internațională este o instanță permanentă, cu sediul la Haga, și a fost constituită ca urmare a adoptării la 17 iulie 1998 a Statutului de la Roma, la o conferință diplomatică, care a intrat în vigoare la 1 iulie 2002. Aceasta este un organism independent, inclusiv în raport cu sistemul Națiunilor Unite, dar cooperează strâns cu Organizația Națiunilor Unite și cu agențiile sale subsidiare.

Potrivit Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, aceasta are jurisdicție asupra infracțiunilor de război, contra umanității, genocid și de agresiune numai dacă sunt comise pe teritoriul unui stat parte sau dacă sunt comise de un cetățean al unui stat parte. Curtea Internațională Penală poate avea și jurisdicție asupra infracțiunilor săvârșite pe teritoriul altor state decât Statele Părți, dacă jurisdicția sa este autorizată de Consiliul de Securitate al Organizației Națiunilor Unite ori când un stat terț acceptă competența acestei instanțe în baza art. 12 pct. 3 din Statutul de la Roma.

Curtea are un rol inovator, prin aceea că au introdus dreptul continental, încorporat în statut, precum și dreptul victimelor, care face parte din procedura penală a Curții, urmând construirea unei legislații penale internaționale¹.

Competența Curții Internaționale Penale este complementară jurisdicției instanțelor naționale, dar aceasta poate investiga și judeca cele patru crime internaționale (infracțiunile de război, contra umanității, genocid și de agresiune) în situații în care statele sunt „incapabile” sau „nu doresc” să procedeze în acest sens.

Legea aplicabilă pentru instanța internațională o constituie, în primul rând, statutul său și Regulile de procedură, prin care sunt reglementate aspectele de drept substanțial și de drept procesual, și, în al doilea rând, dacă este cazul, tratatele aplicabile și principiile și normele de drept internațional, inclusiv principiile stabilite ale dreptului internațional al conflictelor armate.

În Statutul de la Roma sunt definite și incriminate crimele de genocid, crimele contra umanității, crimele de război și crima de agresiune, ultima fiind incriminată introdusă în Statutul de la Roma la art. 8 bis în urma Conferinței de revizuire a Statutului Curții Penale Internaționale, ce a avut loc la Kampala în 2010 și a intrat în vigoare din 2017, dar limitează competența curții doar asupra acelor state care au ratificat amendamentele de la Kampala.

Așa cum a arătat Tribunalul Militar Internațional de la Nurenberg, așezarea crimelor de agresiune printre cele mai importante infracțiuni din dreptul internațional umanitar este argumentată de faptul că „Războiul este în esență un lucru rău. Consecințele sale nu se limitează doar la statele beligerante ci afectează întreaga lume. Prin urmare, inițierea unui război de agresiune nu este doar o crimă internațională; este crima internațională supremă care diferită de alte crime de război prin faptul că însumează răul colectiv.”

Infracțiunile prevăzute în dreptul internațional umanitar cuprind o serie de acte ilegale care constituie încălcări grave ale Convențiilor de la Geneva și ale regulilor și principiilor dreptului internațional. Deși actele materiale care intră sub umbrela infracțiunilor la regimul dreptului internațional umanitar sunt, de cele mai multe ori, comune în cazul genocidului, crimelor contra umanității și al crimelor de război, fiecare dintre clasele de infracțiuni- cadru au unele elemente specifice care le diferențiază de celelalte.

Crima de genocid se referă la faptele de ucidere a membrilor grupului, provocarea de vătămări corporale sau psihice grave membrilor grupului, impunerea deliberată asupra grupului a unor condiții de viață menite să ducă la distrugerea fizică totală sau parțială a acestuia, impunerea de măsuri menite să

¹ Franguloiu, S., Alexandru, M., *Aspecte generale privind Curtea Penală Internațională* – Revista de comunicări științifice a Universității “George Barițiu” Brașov, 2003.

împiedice nașterile în cadrul grupului și transferul forțat al copiilor din grup către un alt grup săvârșite cu intenția de a distruge, în întregime sau în parte, un grup național, etnic, rasial sau religios.

Crimele de război înglobează infracțiunile grave la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 comise împotriva persoanelor și bunurilor protejate prin acele convenții, în cazul în care sunt săvârșite în timpul unui conflict armat internațional sau național. Faptele pot consta în uciderea, torturarea sau tratamentele inumane, inclusiv experimentele biologice, cauzarea, în mod intenționat, de mari suferințe sau de a aduce atingeri grave integrității fizice sau sănătății, deportarea sau transferarea ilegală, detinerea ilegală, constrângerea unei persoane protejate să servească în forțele armate ale puterii inamice sau de a o lipsi de dreptul său de a fi judecată în mod regulat și imparțial, conform prescripțiilor convențiilor, luarea de ostatici, distrugerea și însușirea de bunuri, nejustificate de necesitățile militare și desfășurate pe scară mare, în mod ilicit și arbitrar etc.

Crima de agresiune constă în planificarea, pregătirea, inițierea sau executarea, de către o persoană care se află într-o poziție care îi permite să exercite un control efectiv sau să dirijeze acțiunea politică sau militară a unui stat, a unui act de agresiune care, prin caracterul, gravitatea și amploarea sa, constituie o încălcare vădită a Cartei Organizației Națiunilor Unite. Prin „act de agresiune” se înțelege utilizarea forței armate de către un stat împotriva suveranității, integrității teritoriale sau independenței politice a unui alt stat sau în orice alt mod incompatibil cu Carta Organizației Națiunilor Unite. Actele de agresiune pot consta, de exemplu, în invazia sau atacul de către forțele armate ale unui stat a teritoriului unui alt stat sau orice ocupație militară, chiar temporară, bombardarea de către forțele armate ale unui stat a teritoriului unui alt stat sau utilizarea de către un stat a oricăror arme împotriva teritoriului unui alt stat, blocarea porturilor etc.

Dispozițiile art. 8 bis din Statutul de la Roma prevăd că agresiunea, prin amploarea și gravitatea sa trebuie să constituie o violare manifestă a Cartei ONU. „Conform explicației prevăzute în Anexa III a Documentelor Oficiale a Conferinței de revizuire agresiunea reprezintă cea mai serioasă și periculoasă folosire ilegală a forței armate iar în momentul determinării comiterii unui fapt de agresiune trebuie să se aibă în vedere circumstanțele fiecărui caz, incluzând gravitatea faptelor și consecințele acestora. De asemenea, cele trei componente: caracterul, amploarea și gravitatea trebuie să fie suficiente pentru a justifica determinarea de violare manifestă a Cartei ONU. Nici o componentă, de sine stătătoare, nu poate justifica o determinare de violare manifestă a Cartei ONU.”

Aspecte de jurisprudență a instanțelor internaționale în materia infracțiunilor la regimul dreptului internațional umanitar

Aspecte de drept substanțial

- În cauza nr. ICTR-96-4-T aflată pe rolul Tribunalului Internațional Penal pentru Rwanda, persoana acuzată, Jean-Paul Akayesu, a invocat neîntrunirea elementelor constitutive ale infracțiunii de genocid pentru care era judecat, deoarece grupul vizat, tutsi, nu era delimitat din punct de vedere al naționalității, etniei, religiei sau culturii. Apărarea a invocat faptul că Statutul Tribunalului Internațional Penal pentru Rwanda incrimina infracțiunea de genocid doar dacă faptele erau comise împotriva unui grup de persoane caracterizat prin legături privind naționalitatea, etnia, religia sau cultura.

Tribunalul internațional a respins acest argument al apărării prin Decizia din 02.09.1998, reținând că noțiunea de „grup” din art. 2 alin. 2 Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda nu trebuie interpretată limitativ, ci se referă la orice tip de grup stabil sau permanent.

Totodată, persoana acuzată Jean-Paul Akayesu a mai invocat că în mod greșit a fost condamnat atât pentru infracțiuni de genocid, cât și infracțiuni contra umanității, deși faptele, în esență, sunt aceleași.

Această apărare a fost respinsă de către instanța internațională, care a arătat că prin incriminarea celor două infracțiuni sunt protejate interese diferite, astfel că ele pot fi reținute în concurs, chiar dacă actele materiale sunt aceleași. Infracțiunile contra umanității urmăresc protejarea grupurilor de civili împotriva persecuției, în timp ce infracțiunea de genocid protejează grupurile împotriva încercărilor de exterminare/distrugere în tot sau în parte, din motive legate de naționalitate, etnie, origini culturale, religie și orice grup ce este caracterizat prin legături permanente și stabile. Tribunalul a indicat că „ Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda nu stabilește o ierarhie a normelor, ci, mai degrabă toate cele trei infracțiuni (n.n. genocidul, crimele contra umanității și crimele de război) sunt prezentate pe picior de egalitate” (Decizia din 02.09.1998 pronunțată de instanța de fond, par. 470).

- În cauza nr. IT-94-1-A judecată de Tribunalul Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie, privindul pe Duško Tadić, s-a discutat în fața Camerei de Apel neîntrunirea elementelor constitutive ale infracțiunii de crime contra umanității, atunci când faptele au fost comise din motive pur personale, fără legătură cu conflictul armat.

Camera de Apel a Tribunalului Internațional Penal pentru fosta Iugoslavie a arătat că nimic nu se opune ca faptele ce constituie crime contra umanității să fie comise din motive personale, chiar dacă ele se petrec în cadrul unui atac sistematizat asupra populației civile, relevant fiind ca făptuitorul să fie conștient că actele sale constituie o parte a aceluși atac generalizat asupra populației (Decizia din 15 iulie 1999, par. 248).

Săvârșirea fetei din motive personale nu exclude infracțiunea, dacă se dovedește că acuzatul a cunoscut existența unui atac asupra unei comunități localizate din punct de vedere geografic și a profitat de această împrejurare sau, cel puțin, faptele lui nu sunt străine de contextul social. Instanța de apel a amintit în considerentele hotărârii sale (par. 257) de Decizia Curții Supreme pentru Zona Britanică (Camera Penală) din 9 noiembrie 1948 în cazul denunțării la Gestapo a soției evreice pentru discurs anti-nazist. Singurul scop al inculpaților a fost acela de a scăpa de doamna P., care nu ar fi fost de acord cu divorțul, iar acuzatul nu a văzut altă modalitate de a scăpa de soție decât să o denunțe către Gestapo. În urma denunțului acesteia, doamna P. a fost arestată și dusă în lagărul de concentrare de la Auschwitz, unde a murit după câteva luni din cauza malnutriției. Tribunalul de Primă Instanță i-a condamnat pe K. și P. pentru crime împotriva umanității.

Acuzații au declarat apel la Curtea Supremă a Zonei Britanice, care le-a respins calea de atac și le-a confirmat condamnările, declarând că atât elementele fizice, cât și cele psihice ale unei crime împotriva umanității au fost îndeplinite.

- Dominic Ongwen, judecat de Curtea Internațională Penală pentru comiterea a 70 de crime de război și crime împotriva umanității, inclusiv crimă, viol, tortură și sclavie, a invocat constrângerea ca temei pentru achitarea sa. Argumentele sale au constatat în aceea că Joseph Kony, comandantul LRA, a amenințat și ucis mai mulți subordonați. Curtea a respins apărarea acuzatului și a reținut că fuga inculpatului era o opțiune realistă de a scăpa de pericol, chiar dacă se întâmpla atunci când brigăzile LRA erau atacate de inamici.

Potrivit art. 31 pct. 1 lit. d din Statutul de la Roma, constrângerea trebuie să rezulte dintr-o amenințare cu moartea iminentă sau cu vătămarea corporală gravă, continuă sau iminentă, a persoanei în cauză sau a altei persoane, iar persoana acționează în mod necesar și rezonabil pentru a evita această amenințare, cu condiția ca persoana să nu aibă intenția de a provoca un prejudiciu mai mare decât cel pe care se încearcă să îl evite. Pentru stabilirea incidenței cauzei în înlăturare a răspunderii penale reprezentată de constrângere, Curtea a reținut că amenințarea iminentă sau continuă poate fi apreciată în raport de criteriul „suficient de curând”, chiar dacă nu este indicat la art. 31 din Statutul de la Roma. Camera de Judecată (de primă instanță) a statuat în hotărârea pronunțată că un pericol pur abstract sau un pericol cu o probabilitate ridicată, chiar dacă este prezent în mod continuu, nu este suficient pentru reținerea cauzei de exonerare a răspunderii penale (Decizia Camerei de Apel din 16 noiembrie 2022, par. 1422).

Instanța de apel a dezvoltat sensul art. 31 pct. 1 lit. d din Statut referitor la constrângere prin aplicarea standardul percepției unei persoane normale cu privire la amenințarea iminentă sau continuă. Existența amenințării trebuie să fie obiectiv evaluată și „să existe în realitate și nu doar în mintea făptuitorului” (Decizia din 16 noiembrie 2022, par. 1424).

Persoana acuzată a mai invocat nelegalitatea condamnării sale pentru o serie de infracțiuni ca urmare a căsătoriilor forțate dintre femeile din Uganda de Nord și soldații LRA. Apărarea a susținut că reținerea în concurs a crimelor contra umanității și a crimelor de război săvârșite prin viol, sclavie sexuală și alte acte inumane este nepermisă, deoarece faptele se suprapun. Mai mult, apărarea a invocat neincriminarea în Statutul de la Roma a faptelor de căsătorie forțată.

Camera de Apel a respins argumentele apărării și a relevat că, în fapt, acțiunile soldaților au întrunit elementele constitutive ale tuturor infracțiunilor arătate mai sus. Instanța a statuat că actele de sclavie sexuală nu absorb cele de viol și nici de căsătorie forțată, întrucât interesele protejate sunt altele, iar actele materiale ale acestor infracțiuni sunt distincte, chiar dacă se pot suprapune într-o anumită măsură. Natura fundamentală a infracțiunii de sclavie sexuală constă în reducerea unei persoane la un statut de aservit și privarea acesteia de drepturile sale legate de libertatea și autonomia sexuală, în timp ce, în cazul infracțiunii de viol, este vorba de invadarea corpului unei persoane prin penetrare, oricât de ușoară, comisă în anumite circumstanțe specifice. Pentru comiterea infracțiunii de sclavie sexuală, este suficient ca victima să fie obligată să se angajeze în orice act de natură sexuală, fără a fi necesară penetrarea. Sclavia sexuală „necesită exercitarea de către făptuitor a oricăreia sau a tuturor puterilor legate de dreptul de proprietate asupra victimei”, element care nu este necesar pentru săvârșirea infracțiunii de viol.

Cât privește distincția dintre infracțiunea de sclavie sexuală și cea de acte inumane ca urmare a căsătoriei forțate, Camera de Apel a explicat că, în timp ce infracțiunea de sclavie sexuală sancționează

restricționarea sau controlul autonomiei sexuale a victimei în timp ce aceasta era ținută în stare de sclavie, în timp ce a doua infracțiune sancționează impunerea de către autor a "căsătoriei conjugale". Prin impunerea unei uniuni conjugale se încalcă dreptul unei persoane de a se căsători, și anume de a alege liberă a soțului/soției și întemeierea consensuală a unei familii, care este recunoscută ca fiind drept fundamental în conformitate cu legislația internațională privind drepturile omului. De asemenea, infracțiunea de alte acte inumane, prin căsătoria forțată, nu este neapărat de natură sexuală, ci implică un „prejudiciu de gen”, care este, în esență, impunerea asupra victimei a unor așteptări de gen construite în mod social și rolurile atribuite „soției” sau „soțului”. Camera de Apel a opinat că interesul protejat de căsătoria forțată ca formă a altor acte inumane nu este în mod necesar „violența împotriva integrității fizice și privarea de libertate”, așa cum a fost susținut de către apărare, ci, în mod esențial, dreptul unei persoane de a-și alege liber soțul/soția și de a-și alege în mod consensual să-și întemeieze o familie. (Decizia din 15 decembrie 2022, par. 1677-1683).

Aspecte procedurale

Din punct de vedere procedural, Dominic Ongwen a criticat legalitatea procedurii derulate în fața Instanței de Judecată, printre alte, și pentru că nu i s-ar fi respectat dreptul la informare cu privire la acuzația ce i s-a adus, anterior începerii judecării. Astfel, persoana acuzată a arătat că nu s-a tradus în totalitate, în limba acholi, singura limbă pe care o înțelegea, hotărârea instanței prin care s-a confirmat că poate fi începută judecata ca urmare a acuzațiilor formulate de procuror (Decizia de confirmare pronunțată de o Cameră preliminară).

Curtea a statuat că traducerea numai a părții operative a hotărârii, în care sunt descrise faptele imputate, inclusiv forma de răspundere, și încadrarea juridică pot satisface standardele dreptului la informare al acuzatului, dar acest aspect se va aprecia de la caz la caz.

De altfel, doctrina a subliniat că dreptul la traducere nu privește întreg dosarul, ci doar aspectele care privesc persoana suspectată sau acuzată, cu referire la faptă, încadrare juridică, probe, orice decizie de privare de libertate sau rechizitoriu ori alte documente esențiale, acestea fiind suficiente pentru respectarea dreptului la traducere și interpretare, precum și a dreptului la informare¹.

Prin Decizia din 7 aprilie 2015 a Camerei de Apel a Curții Internaționale Penale, pronunțată într-o cauză în care persoana acuzată, Mathieu Ngudjolo Chui, a fost achitată, a fost respins apelul procurorului prin care se solicita desființarea sentinței Camerei de Judecată. Printre motivele invocate, procurorul a arătat că instanța de fond a comis erori de fapt substanțiale, care au afectat soluția pe fondul acuzațiilor formulate. Procurorul a invocat că probele administrate, coroborate între ele, au dovedit mai presus de orice dubiu rezonabil comiterea faptelor reținute de către persoana acuzată în fața instanței internaționale. Camera de Apel a respins apelul procurorului statuând că depoziția unui martor în legătură cu care Camera de judecată are anumite rezerve sub aspectul credibilității, poate fi invocată în măsura în care este coroborată cu alte probe fiabile. Cu toate acestea, Camera de Apel a constatat că pot exista martori a căror credibilitate este contestată într-o asemenea măsură încât declarațiile lor nu pot fi avute în vedere, chiar dacă alte probe par să se coroboreze cu părți din mărturia acelor martori.

În aceeași cauză, procurorul a susținut că instanța de fond a înțeles greșit sensul expresiei „probe dincolo de orice îndoială rezonabilă” și a aplicat un standard incorect de „dovadă cu o certitudine absolută”.

Procurorul a opinat că expresia „dincolo de orice îndoială rezonabilă”, așa cum este menționată în articolul 66 alineatul (3) din Statutul de la Roma, nu necesită ca instanța „în mod necesar să excludă în totalitate” o posibilitate alternativă, ci un altfel de scenariu să poată fi „exclus în mod rezonabil”. Camera de Apel a explicat sensul expresiei „îndoială rezonabilă” arătând că, în dreptul penal, nu poate consta în imaginații sau îndoială frivolă bazată pe empatie sau prejudecată. Acesta trebuie să se bazeze pe logică și bunul simț și să aibă o legătură rațională cu probele, lipsa de probe sau neconcordanțe în probe.

Instanța de apel din cadrul Camerelor extraordinare din cadrul curților cambodgiene (ECCC) a recunoscut valoarea precedentului judiciar pentru hotărârile ulterioare într-o cauză privindul Khieu Samphân, fostul lider al Khmerilor Roșii din perioada anilor 1976-1979. Camera Curții Supreme de Justiție a arătat că, în sistemele de drept civil, cum ar fi Cambodgia sau ECCC, principiul stare decisis sau precedentul obligatoriu nu se aplică în mod oficial. Cu toate acestea, această Cameră ”consideră că aderarea la precedent permite o aplicare uniformă a legii, promovează certitudinea juridică și asigură dreptul unui

¹ Bitanga, M., Franguloiu, S., Sanchez-Hermosilla, F., ”Ghid privind drepturile procedurale ale persoanelor suspecte sau acuzate: dreptul la informare și dreptul la traducere și interpretare” (Grant Agreement number JUST/2014/JTRAI/AG/EJTR/6863 – ”Training the judges in the field of securing the rights of the EU citizens within the criminal proceedings”, Editura Magic Print Onești (CNCSIS), 2018, p. 61, publicat în română, engleză, germană, croată, [https://www.just.ro/cooperare-judiciara/ghiduri-si-manuale/](https://e-justice.europa.eu.file.Downloadwd și https://www.just.ro/cooperare-judiciara/ghiduri-si-manuale/)

acuzat la egalitate în fața legii, așa cum prevede articolul 21 (n.n. Regulile interne ale ECCC).

138. Ca urmare, Camera Curții Supreme de Justiție s-a bazat în mod constant pe și a făcut referire la concluziile sale anterioare privind normele de drept și principiile juridice.

139. Jurisprudența internațională demonstrează o aderență generală similară la precedent în căutarea clarității juridice și a uniformității legii.”

Instanța de apel a făcut referire la Decizia pronunțată de Camera de Apel a Tribunalului Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie în cauza Aleksovski, prin care a recunoscut că: principiile care stau la baza tendinței generale, atât în sistemul de common law, cât și în cel de drept civil, prin care cele mai înalte instanțe, fie că este vorba de doctrină sau de practică, vor urma în mod normal deciziile lor anterioare și se vor abate de la acestea doar în circumstanțe excepționale, sunt nevoia de consecvență, certitudine și previzibilitate. Cu toate acestea, aceeași jurisprudență indică faptul că respectarea strictă a precedentului nu este justificată și că o cameră de recurs ar trebui să poată să se abată de la hotărârile sale anterioare cu privire la o chestiune de drept din motive convingătoare în interesul justiției, cum ar fi, de exemplu, când o hotărâre anterioară s-a bazat pe o interpretare incorectă a unui principiu juridic sau dacă judecătorii au fost greșit informați cu privire la legea aplicabilă.

Desigur că se poate ridica și problema extrădării și predării propriilor cetățeni ori a resortisanților cu drept de ședere permanentă la solicitarea Curții Penale Internaționale, dar această chestiune a fost soluționată, cel puțin în spațiul european, de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene pronunțată în materia mandatului european de arestare cu ceva vreme în urmă, ce a statuat că motivul de neexecutare facultativă are ca scop permiterea unei deosebite importanțe posibilității de a spori șansele de reinscriere socială a persoanei solicitate¹.

Se mai impune a preciza că și în ipoteza extrădării/executării mandatului european de arestare „persoanele solicitate în cadrul unei proceduri de extrădare, dacă apreciază că le-au fost încălcate drepturi sau libertăți garantate prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale, se pot adresa instanței europene cu o plângere împotriva statului solicitat, care dispune asupra extrădării, iar acesta are obligația de a lua toate măsurile necesare pentru a pune capăt încălcării respective”².

Concluzii

Așa cum am arătat mai sus, statele semnatare ale Convențiilor de la Geneva au obligația de a incrimina, de a investiga infracțiunile definite în dreptul umanitar ca fiind încălcări grave ale regulilor războiului și de a judeca persoanele responsabile penal, dar ele vor putea, de asemenea, dacă preferă, și în conformitate cu condițiile prevăzute în propria lor legislație, să le predea spre judecare unei alte Părți contractante, interesate în urmărire, numai dacă această Parte contractantă ar deține contra numitelor persoane probe suficiente.

Competența de investigare și judecare a persoanelor care au comis infracțiunile prevăzute în dreptul internațional umanitar aparține și Curții Internaționale Penale, aceasta având însă o jurisdicție complementară celei exercitate de instanțele internaționale. Totodată, așa cum am văzut, pot fi constituite instanțe penale Ad-hoc cărora să li se stabilească competența de urmărire și judecare a faptelor incriminate în dreptul internațional umanitar, localizate geografic și temporal. Acestea funcționează în baza unor statute proprii, în care sunt prevăzute infracțiunile asupra cărora instanțele Ad-hoc au competența să se pronunțe.

Studiul jurisprudenței Tribunalului Ad-hoc, a instanțelor speciale mixte și a Curții Internaționale Penale a relevat o aplicare universală a dreptului internațional umanitar, atât din perspectiva instrumentelor legislative aplicate, cât și din prisma precedentului judiciar.

Subscriem la concluziile expuse de Camera Curții Supreme de Justiție din Cambodgia, amintite anterior, prin care se evidențiază utilitatea aplicării precedentului judiciar în asigurarea unui mecanism de justiție umanitară previzibil și unitar.

Aplicarea uniformă a dreptului internațional umanitar în toate părțile lumii este un deziderat comun pentru toate statele supuse acestuia, dar pot exista unele probleme de natură legală pentru atingerea acestui deziderat atunci când standardele penale naționale diferă, uneori, de cele stabilite de curțile internaționale

¹ Franguloiu, S., Curtea de Justiție a Comunităților Europene și cooperarea judiciară internațională în materie penală, Ed. Didactică și pedagogică, București, 2009, pp. 143.

² Franguloiu, S., Hegheș, N.E., Pătrăuș, M.E., „Interference and Effects of European Court of Human Rights Judgments in Extradition Proceedings between Romania and the United States of America”, Vol. 8 No. 1 (2023): SCIENTIA MORALITAS International Journal of Multidisciplinary Research, pp. 136-150, <https://www.scientiamoralitas.com/index.php/sm/article/view/233/143>.

în jurisprudența lor.

Din perspectiva jurisprudenței instanțelor române în ceea ce privește constrângerea, care reprezintă o cauză de exonerare a răspunderii penale întrucât fapta nu este imputabilă¹, amenințarea cu un pericol grav trebuie să fie percepută de către făptuitor ca fiind prezentă, reală, iar acesta nu are altă opțiune decât să comită fapta prevăzută de legea penală. Modalitatea de percepție a pericolului grav trebuie raportată la capacitățile intelectuale ale făptuitorului, care ar putea să aprecieze unele împrejurări în mod greșit, dar să nu răspundă penal întrucât nu a comis infracțiunea dintr-o poziție subiectivă malițioasă. Or, acest standard este mai permisiv în raport de cel indicat de către Curtea Internațională Penală în cauza privind pe Dominic Ongwen. Astfel cum am arătat, instanța internațională a reținut că, în materia constrângerii morale, trebuie aplicat standardul percepției unei persoane normale, deci cu capacități psiho-fizice obișnuite.

Mai mult, potrivit Statutului de la Roma, o condiție suplimentară pentru reținerea constrângerii morale o constituie reprezentarea făptuitorului că, prin faptele sale, nu cauzează urmări vădit mai grave decât cele care s-ar produce prin materializarea pericolului cu care este amenințat.

Instanțele române vor fi nevoite să aleagă între a da eficiență dreptului penal național sau a dreptului internațional umanitar. Opinăm că este plauzibilă opinia exprimată în doctrină conform căreia, în lumina principiului pacta sunt servanda, instanțele naționale ar trebui să dea eficiență normelor din Statutul de la Roma, pe care statul român și le-a însușit prin ratificare. Un alt argument ar fi aplicarea principiului specialia generalibus derogant, cu alte cuvinte, Statutul de la Roma constituie legea specială în materie, astfel încât cauzele de înlăturare a răspunderii penale ar trebui aplicate în lumina acestui statut, care reglementează inclusiv incidența constrângerii morale.

Doctrina a subliniat faptul că legiuitorii naționali, printre care și cel român, au transpus adeseori în mod inexact dispozițiile dreptului internațional penal.

Legiuitorul român a înțeles să incrimineze doar infracțiunile de genocid, contra umanității și de război, în concordanță cu prevederile Statutului de la Roma, fără să prevadă și infracțiunea de agresiune.

Un aspect important de incompletitudine a incriminării infracțiunilor contra dreptului umanitar în legea română îl reprezintă omisiunea stabilirii explicite a răspunderii comandanților pentru faptele trupelor aflate sub controlul sau autoritatea lor efectivă, astfel cum prevăd regulile internaționale de drept umanitar.

Potrivit normelor internaționale, este atrasă răspunderea penală a comandanților militari sub autoritatea cărora se află forțele armate, dacă aceștia știau sau aveau informațiile care le permitea să cunoască, în împrejurările respective, că un subordonat comitea sau urma să comită o astfel de încălcare, și dacă nu a luat toate măsurile practic posibile pentru a împiedica sau pedepsi această încălcare.

La articolul 87 din Protocol I al Convențiilor de la Geneva din 1949 sunt instituite o serie de obligații în sarcina comandanților pentru a preveni sau reprimă faptele subordonaților sau ale persoanelor aflate sub autoritatea lor prin care este încălcat dreptul internațional umanitar: să împiedice comiterea de infracțiuni de către aceștia și, la nevoie, să le pedepsească și să le denunțe autorităților competente, să se asigure ca membrii forțelor armate puse sub comanda lor să-și cunoască obligațiile potrivit prevederilor convențiilor și protocoalelor lor, iar în cazul în care au aflat ca subordonații sau alte persoane aflate sub autoritatea lor au comis sau vor comite o infracțiune prevăzută în dreptul internațional umanitar, să ia măsurile care sunt necesare pentru a împiedica astfel de fapte, iar atunci când va fi cazul, să ia inițiativa aplicării unor acțiuni disciplinare sau penale împotriva făptuitorilor.

Norme privind răspunderea comandanților și a superiorilor pentru faptele subalternilor sunt cuprinse și în art. 28 din Statutul de la Roma, din care rezultă că, cel puțin comandanții, răspund și pentru grava neglijență atunci când au ignorat informațiile relevante ce sugerau că trupele aflate sub comanda lor urmau să comită ori au săvârșit infracțiuni contra dreptului internațional umanitar și nu au luat măsurile necesare și rezonabile pentru prevenirea, stoparea activităților nelegale și pedepsirea făptuitorilor. În schimb, așa cum se arată și în doctrina autohtonă², toate faptele de genocide, de crime contra umanității și crime de război incriminate în Codul penal român presupun intenția ca element al laturii subiective, ceea ce ar crea condițiile impunității comandanților militari în cazul în care aceștia au manifestat o neglijență gravă în prevenirea sau stoparea faptelor de natura celor indicate mai sus comise de personalul aflat sub comanda sau autoritatea sa efectivă.

Reiterăm poziția noastră referitoare la necesitatea aplicării cu prioritate a regulilor de drept internațional umanitar însușite de Statul Român în cazurile în care tăcerea legii penale naționale poate să

¹ Art. 25 din Codul penal român.

² A se vedea Pascu I., Buneci P., Buneci B., *Drept Penal. Partea Specială*, vol. II. București: Hamangiu, 2020, pp. 632-664.

conducă la impunitatea unor persoane responsabile de comiterea unor crime ce alarmează întreaga comunitate internațională privită ca un întreg.

Bibliografie:

1. Constantinescu-Măruțel C., Noțiunea de constrângere. Comparație între dreptul penal român și standardul impus în dreptul internațional penal prin Statutul de la Roma, Revista Pro Lege nr. 3-4, 2022.
2. Pascu I., Buneci P., Buneci B., Drept Penal. Partea Specială, vol. II. București: Hamangiu, 2020, pp. 632-664.
3. France, Manuel de droit des conflits armés, Ministère de la Défense, Direction des Affaires Juridiques, Sous-Direction du droit international humanitaire et du droit européen, Bureau du droit des conflits armés, 2001.
4. Nystedt M., Axboe Nielsen C. and J. K. Kleffner: A Handbook on Assisting International Criminal Investigations, Folke Bernadotte Academy.
5. Voitașec D-I., Crima de agresiune – Între Tribunalul Militar Internațional de la Nuremberg și Curtea Penală Internațională, Revista Impactul transformărilor socio-economice și tehnologice la nivel national, european si mondial, nr. 5/2015, Vol. 5, p. 211.
6. Zlate N., Tușa E., Iancu A.-E.: Conflictul în Ucraina și extinderea violenței în societate. Aspecte privind incriminarea și tragerea la răspundere penală și investigarea infracțiunilor de război, Revista Română de Studii Euroasiatice, an. XVIII, nr. 1-2, 2022, pp. 163-180.
7. Bitanga, M., Franguloiu, S., Sanchez-Hermosilla, F., ”Ghid privind drepturile procedurale ale persoanelor suspecte sau acuzate: dreptul la informare și dreptul la traducere și interpretare” (Grant Agreement number JUST/2014/JTRAI/AG/EJTR/6863 – ”Training the judges in the field of securing the rights of the EU citizens within the criminal proceedings”, Editura Magic Print Onești (CNCSIS), 2018, publicat în română, engleză, germană, croată, <https://e-justice.europa.eu.file.Downloadd> și <https://www.just.ro/cooperare-judiciara/ghiduri-si-manuale/>
8. Franguloiu, S., Alexandru, M., Aspecte generale privind Curtea Penală Internațională – Revista de comunicări științifice a Universității ”George Barițiu” Brașov, 2003.
9. Franguloiu, S., Curtea de Justiție a Comunităților Europene și cooperarea judiciară internațională în materie penală. București: Ed. Didactică și pedagogică, 2009, pp. 138-144.
10. Franguloiu, S., Hegheș, N.E., Pătrăuș, M.E., Interference and Effects of European Court of Human Rights Judgments in Extradition Proceedings between Romania and the United States of America, Vol. 8 No. 1 (2023): SCIENTIA MORALITAS International Journal of Multidisciplinary Research, pp. 136-150, <https://www.scientiamoralitas.com/index.php/sm/article/view/233/143>.

**CONȚINUTUL ȘI ANALIZA FACTORILOR DETERMINANȚI ÎN EFICIENTIZAREA
ACTIVITĂȚII DE PREVENIRE, CERCETARE ȘI DESCOPERIRE A ACTELOR DE
TERORISM**

**CONTENT AND ANALYSIS OF THE DECISIVE FACTORS IN ORDER TO ENSURE THE
EFFECTIVENESS OF THE PREVENTION, INVESTIGATION AND DETECTION OF
TERRORIST ACTS**

Vitalie JITARIUC, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: vjitariuc@gmail.com
ORCID ID: 0000 0002 9361 4460

Alexandr SECRIER, drd.,
Școală Doctorală Științe Juridice și Relații Internaționale
Universitatea de Studii Europene din Moldova
E-mail: secrieralex@gmail.com
ORCID ID: 0009-0009-5761-834X

Rezumat: *Procesul de cercetare și descoperire al infracțiunilor reprezintă o selectare corespunzătoare a acțiunilor în vederea stabilirii circumstanțelor necunoscute, care urmează a fi dovedite, în cadrul cauzelor penale. În fiecare caz în parte, reprezentanții organelor de urmărire penală au un anumit grad de libertate în determinarea și alegerea acelor acțiuni, pe care le consideră necesare și eficiente în vederea stabilirii și constatării circumstanțelor cauzei investigate. În procesul cercetării actelor de terorism, reprezentanții organelor de urmărire penală iau diferite decizii și hotărâri bazându-se pe experiența profesională și intuiție. Or, în asemenea condiții, este firesc că, în aceste condiții, elaborarea unor recomandări justificate din punct de vedere științific în materia prevenirii, cercetării și descoperirii actelor de terorism reprezintă o sarcină primordială. În același timp, anumite recomandări eficiente pot fi elaborate doar în baza unor cercetări științifice, în care își vor găsi loc și experiența practică a reprezentanților organelor de drept. O asemenea „integrare” a teoriei și practicii reprezintă, din punct de vedere al eficienței, cea mai optimă formă, a derulării procesului de cercetare și descoperire a faptelor infracționale. În cadrul acestui studiu vom examina mai mulți factori determinanți cu relevanță specifică în prevenirea, cercetarea și descoperirea actelor de terorism.*

Cuvinte-cheie: *terorism, infracțiune, prevenire, cercetare, descoperire, organ de urmărire penală, circumstanțe ale cauzei, factori obiectivi, factori subiectivi, recomandare, asigurare tehnico-criminalistică, situație de urmărire penală, probatoriu, probe, interacțiune*

Abstract: *Crime investigation and discovery process is a proper selection of actions to establish unknown circumstances to be proven in criminal cases. Prosecution representatives in each individual case have a certain degree of discretion in determining and choosing those actions which they consider necessary and effective to determine and establish the circumstances of the case under investigation. In the process of investigating the terrorist acts, prosecutors make various decisions and judgments based on professional experience and intuition. Under such circumstances, it is only natural that the preparation of scientifically justified recommendations on the prevention, investigation and detection of acts of terrorism is a primary task. At the same time, effective recommendations can only be drawn up on the basis of scientific research, which will also include the practical experience of law enforcement officials. At the same time, effective recommendations can only be drawn up on the basis of scientific research, which will also include the practical experience of law enforcement officials. Such an 'integration' of theory and practice is, in terms of efficiency, the most suitable way of conducting the process of investigation and detection of criminal offences. Such an 'integration' of theory and practice is, in terms of efficiency, the most suitable way of conducting the process of investigation and detection of criminal offences. This study investigates several determinants of specific relevance to the prevention, investigation and detection of terrorism.*

Keywords: *terrorism, crime, prevention, investigation, discovery, the prosecuting body, circumstances of the case, objective factors, subjective factors, recommendation, technical-criminal assurance, prosecution situation, probative evidence, evidence, interaction*

La fiecare etapă a cercetării cauzelor penale, reprezentanții organelor de drept au anumite sarcini care se formează în dependență de evoluția generală a procesului penal – la etapa inițială, este vorba despre obținerea unor informații primare privind infracțiunea comisă sau în curs de pregătire, la faza ulterioară – stabilirea făptuitorului și a formațiunii teroriste din care face parte persoana care a săvârșit actul terorist, sistematizarea materialului faptic și colectarea probelor, iar la faza finală este vorba despre formarea și consolidarea bazei probatorii și întocmirea concluziilor de învinuire. Or, situația materializată în cadrul cauzei penale determină direcția acțiunilor ulterioare, ea fiind cunoscută sub denumirea de situație de urmărire penală.

Orice situație de urmărire penală reprezintă un cumul de condiții și circumstanțe în care, la un anumit moment, este efectuată urmărirea penală¹. Ea determină, în mare parte, corelația între informația deținută la un anumit moment cu privire la faptul infracțiunii și volumul, autenticitatea și sursele ei (procesuale și neprocesuale), în vederea identificării celor mai optime căi pentru soluționarea sarcinilor referitoare la cercetarea și descoperirea faptelor penale.

În virtutea acestui fapt, procesul de investigare și descoperire a infracțiunilor reprezintă o alegere, selectare de acțiuni, dintr-o multitudine de acțiuni alternative, în vederea stabilirii unor circumstanțe încă necunoscute și nedovedite. În fiecare caz în parte, reprezentantul organului de urmărire penală are un anumit grad de libertate de a face alegerea pe care o consideră corespunzătoare. Actualmente, în ceea ce privește actele de terorism, luarea anumitor hotărâri de către reprezentanții organelor de urmărire penală are lor, de obicei, în baza experienței, intuiției și a profesionalismului. Or, în aceste condiții, necesitatea elaborării unor recomandări justificate din punct de vedere științific, în acest domeniu, reprezintă o sarcină prioritară.

Anumite recomandări eficiente pot fi elaborate doar în baza unor cercetări științifice care, la rândul său, se bazează pe experiența practică. O asemenea integrare a teoriei și practicii reprezintă forma cea mai optimă din punct de vedere al eficienței procesului de cercetare și descoperire a infracțiunilor.

În opinia noastră, la momentul de față, nu este elaborat și aplicat suficient complexul factorilor tehnico-criminalistici în materia corelării și interacțiunii posibilităților activității practice și a prevederilor teoretice, care presupun implementarea lor oportună și eficientă. Or, analiza legăturilor interne și externe a tuturor elementelor care constituie un complex de acțiuni de urmărire penală și de măsuri speciale de investigații, în calitate de sistem, în vederea descoperirii actelor de terorism, va face posibilă justificarea științifică a căilor de eficientizare a acestei activități.

Prin eficiența asigurării tehnico-criminalistice a cercetării și descoperirii faptelor infracționale trebuie să înțelegem obținerea, prelucrarea și folosirea la maximum a tuturor informațiilor posibile în vederea căutării și identificării făptuitorilor într-un timp cât mai scurt și formarea unei baze probatorii corespunzătoare cu aplicarea, folosirea metodelor și mijloacelor tehnico-criminalistice².

În același timp, organizarea asigurării tehnico-criminalistice, de fapt, ca și a oricărui alt element al sistemului de aplicare a normelor de drept, se poate constitui în baza corelației dintre acțiunile de urmărire penală și măsurile speciale de investigații. Identificarea legităților și modelelor cu caracter logico-sistemic, bazate pe experiența practică a cercetării și descoperirii actelor de terorism, pe știința criminalisticii, dreptului penal, procesului penal și a activității speciale de investigații etc., pot fi catalogate la punctul de plecare în vederea elaborării unor recomandări științifice argumentate absolut pentru toate direcțiile de activitate în vederea investigării terorismului. Or, pe bună dreptate, cu referire la actele de terorism, este corectă următoarea afirmație a autorului I. F. Gherasimov: „Unul dintre principalele dezavantaje îl reprezintă lipsa justificării eficacității anumitor acțiuni de urmărire penală, precum și elaborarea unor recomandări și procedee tactice corespunzătoare”³.

Descoperirea și urmărirea penală a infracțiunilor de terorism reprezintă rodul unui complex de activități care se derulează de organele răspunzătoare cu aplicarea legii în domeniul securității naționale (culegerea de informații generale și/sau cele destinate unui caz individual dedus instrumentării), ce anticipează activitatea probatorie derulată de organele judiciare, atunci când acestea sunt sesizate în legătură cu comiterea unei/unor astfel de infracțiuni și este caracterizat cel mai bine prin termenul de „investigare”,

¹ Белкин Р. С. Курс криминалистики В 3-х томах. Том 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М., 1997, с. 135-136.

² Москаленко С. Н. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия преступлений по горячим следам. Диссертация кандидата юридических наук. Волгоград, 2002, с. 51.

³ Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1976, с. 72-73.

întrucât surprinde complet amplitudinea demersurilor întreprinse, iar pe de altă parte este tot mai des utilizat în doctrina și practica judiciară și criminalistică¹.

Procesul de investigare a infracțiunilor de terorism se desfășoară într-o manieră științifică printr-o conlucrare permanentă între organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale și organele judiciare. Investigarea infracțiunilor de terorism se realizează pe parcursul a două etape: etapa de *investigare informativ-operativă* care se referă la activitățile specifice culegerii de informații realizate exclusiv de organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale și etapa de investigare penală care este realizată de organele judiciare. Între cele două etape din cadrul procesului de investigare a infracțiunilor de terorism trebuie să existe o continuitate, etape de investigare penală fiind rezultatul etapei de investigare informativ-operative².

Este evident că analiza factorilor care determină eficacitatea cercetării și descoperirii actelor de terorism trebuie începută cu examinarea prevederilor teoretice privind situația de urmărire penală, în care se desfășoară investigarea cauzei, deoarece pe măsura dezvoltării sau schimbării ei, se va modifica și gradul de semnificație al unui anumit factor. Respectiv, selectarea corectă a priorităților la fiecare etapă reprezintă garanția certă a distribuției optime a forțelor și mijloacelor. Cea de a doua componentă a acestui sistem o reprezintă analiza sistemică a tuturor factorilor, care determină eficacitatea interconectării elementelor independente în activitatea unui sistem complex.

Noțiunea, elementele și clasificarea situației de urmărire penală există în știința criminalisticii și anul 1964, apariția acestui termen datorându-se notoriului cercetător criminalist A. N. Colesnicenco³. Însă, în ciuda unei perioade îndelungate de timp de când se operează cu acest termen, continuă dezbaterile științifice referitoare la esența lui.

Situațiile de urmărire penală sunt determinate de un cumul de factori de ordin subiectiv și obiectiv.

La categoria factorilor obiectivi, care influențează asupra constituirii situației de urmărire penală sunt catalogate următoarele momente:

- 1) prezența și caracterul informațiilor probatorii și orientative deținute de către organul de urmărire penală, fapt care depinde de mecanismul infracțiunii investigate și condițiile în care s-au format urmele ei;
- 2) disponibilitatea și persistența existenței mijloacelor de probă nefolosite și a canalelor de încredere de obținere a informațiilor orientative;
- 3) intensitatea proceselor de dispariție a probelor și forțele care influențează asupra acestor procese;
- 4) deținerea, la momentul respectiv, de către organul de urmărire penală de mijloace, forțe și timp și posibilitatea de a le folosi la cel mai înalt nivel;
- 5) aprecierea juridico-penală corespunzătoare a faptei cercetate.

În calitate de factori subiectivi care influențează asupra formării situației de urmărire penală sunt recunoscuți:

- 1) starea psihologică a persoanelor care figurează în cadrul cauzei penale;
- 2) starea psihologică a reprezentantului organului de urmărire penală, nivelul lui de cunoștințe și aptitudinile, experiența practică, capacitatea de a lua și executa hotărâri în condiții extreme;
- 3) împotrivirea infractorului, a complicilor săi sau a altor participanți la proces față de urmărirea penală;
- 4) desfășurarea urmăririi penale în condiții de conflict sau non-conflictuale;
- 5) eforturile ofițerului de urmărire penală în vederea schimbării situației de urmărire penală în favoarea sa;
- 6) consecințele acțiunilor greșite a ofițerului de urmărire penală, a ofițerului de investigații, e expertului etc.;
- 7) consecințele divulgării datelor urmăririi penale, acțiuni imprevizibile și neașteptate din partea victimei sau a anumitor persoane care nu sunt implicate în cauza penală⁴.

¹ Cristescu D. I., Enescu V. C. Practica investigative penală și judiciară în cazul infracțiunilor contra securității naționale și de terorism. Elemente de tactică criminalistică. Volumul I. Ed. Solness. Timișoara, 2017, p. 21.

² Moise A. C., Stancu Em. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Ed. Universul Juridic. București, 2017, p. 295.

³ Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений. Автореферат диссертации доктора юридических наук. Харьков, 1967, с. 16.

⁴ Белкин П. С. О.р. cit., p. 135-136.

Constatarea situațiilor tipice de urmărire penală care apar la etapa inițială a cercetărilor este determinată, în primul rând, de faptul că legea a prevăzut răspunderea penală pentru două forme de terorism: săvârșirea unor acțiuni teroriste și exprimarea unei amenințări cu săvârșirea unor asemenea acțiuni.

Pornind de la aceasta, în modul cel mai general, situațiile de urmărire penală trebuie divizate în două categorii:

- 1) când sunt săvârșite acțiuni cu caracter terorist;
- 2) când sunt exprimate amenințări cu săvârșirea unor acte teroriste.

Respectiv, la *prima categorie* trebuie trecute cazurile de săvârșire a unor explozii, incendieri sau săvârșirea altor fapte ce creează pericol de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului, ori alte urmări grave, dacă această faptă este comisă în scopul de a intimida populația ori o parte din ea, de a atrage atenția societății asupra ideilor politice, religioase ori de altă natură ale făptuitorului sau de a sili statul, organizația internațională, persoana juridică sau fizică să săvârșească sau să se abțină de la săvârșirea unei acțiuni¹.

La *categoria a doua* trebuie trecute cazurile în care sunt făcute unele amenințări cu săvârșirea acțiunilor indicate în aceleași scopuri.

Sursele de informații privind situația respectivă pot fi:

- 1) infractorul (sau infractorii) care a anunțat printr-un mesaj despre actul terorism deja săvârșit sau despre amenințarea cu săvârșirea unor acțiuni teroriste;
- 2) victimele s-au adresat în organele de drept cu o cerere în care declară că împotriva lor a fost săvârșită o infracțiune de tip terorist;
- 3) niște cetățeni au declarat în organele de drept că au fost martori la anumite acțiuni teroriste, la o explozie, la un incendiu etc.;
- 4) organele speciale sau de drept au aflat din mass-media despre săvârșirea unui act terorist.

Pentru prima situație, sarcina principală se reduce la organizarea examinării la fața locului de către ofițerul de urmărire penală cu echipa respectivă, aici condiția indispensabilă fiind securitatea tuturor participanților. În cea de-a doua situație, accentul trece pe organizarea activității speciale de investigații și pe efectuarea acțiunilor procesuale posibile în dependență de informația primită².

La particularitatea de bază a unor elemente care se regăsesc în conținutul factorului subiectiv ce determină dinamica evoluției situației de urmărire penală putem cataloga gradul scăzut de influență a forțelor din exterior. De exemplu, starea psihologică a ofițerului de urmărire penală, determinată de condițiile externe obiective, nu se supune ușor unor schimbări determinate. Or, nimeni nu este ferit de erori cât de bun și experimentat specialist ar fi. În același timp, unele elemente ar putea fi modificate în sens pozitiv. De exemplu, este dificil să influențăm asupra împotrivirii față de urmărirea penală din partea făptuitorului, aceasta reprezentând un instinct natural și firesc al omului. Totodată, vom reține că există anumite procedee de efectuare a audierilor, confruntărilor și altor acțiuni de urmărire penală care ne oferă posibilitatea stabilirii contactului necesar. Fără îndoială, efectul anumitor acțiuni poate fi intensificat prin antrenarea specialiștilor de înaltă calificare în cercetarea cauzelor penale, prin abordarea individuală în procesul realizării anumitor sarcini etc.

Cercetarea și descoperirea faptelor infracționale poate fi examinată ca un proces de funcționare a unui anumit sistem. Respectiv, eficientizarea activității de cercetare și descoperire a infracțiunilor este posibilă doar cu ajutorul unor abordări de sistem. În cazul de față, prin sistem urmează să înțelegem prezența unei multitudini de obiecte, corelate între ele, inclusiv și sun aspect calitativ. Or, această legătură reciprocă a obiectelor sau a elementelor lor poartă denumirea de „sistem”³. În asemenea cazuri, obiectele (persoanele, procesele, informațiile etc.) funcționează în timp ca un tot întreg – fiecare obiect, subsistem, componentă lucrează pentru atingerea unui singur scop, caracteristic în totalitate sistemului.

Astfel, specificul abordării sistemice constă în faptul că, în anumite limite rezonabile, acesta este perceput în calitate de componentă unică cu luarea în calcul a legăturilor pe interior între anumite elemente, și pe exterior, cu alte sisteme și obiecte.

Sistemul există într-un anumit mediu, fiind determinat și condiționat de acesta. Prima condiție a acestui mediu o reprezintă o anumită limită în cadrul căreia sistemul acționează. Mediul este perceput ca o

¹ Gheroghiță M. Tratat de metodică criminalistică. CEP USM. Chișinău, 2015, p. 425.

² Ibidem, p. 425-426.

³ Системный анализ и структуры управления. / Под общей редакцией профессора В. Г. Шорина. М., 1975, с. 18.

structură materializată în raport cu anumite obiecte care, după cum se susține în literatura de specialitate, acționează asupra activității întregului sistem. Or, pentru un anumit sistem, mediul reprezintă întreaga totalitate de obiecte, a căror schimbare produce efecte asupra sistemului.

O asemenea percepere și interpretare a sistemului, cu legăturile lui interne și externe, în raport cu cercetarea și descoperirea actelor de terorism, este determinată de aspectele obiective și subiective ale evoluției situațiilor de urmărire penală într-o direcție favorabilă, din punct de vedere al eficacității.

Una dintre metodele de studiere a sistemelor complexe la care nemijlocit se referă și sistemul de elemente al procesului de cercetare și descoperire a infracțiunilor, ține de cercetarea detaliată a fiecărui subsistem. Studiarea sistemului se desfășoară în sensul analizei derulării procesului, fiind cercetate un anumit număr de subsisteme corelate, cu identificarea rezultatelor intermediare. Ulterior, specialistul (în cazul de față ofițerul de urmărire penală, procurorul) va studia mijloacele cu ajutorul cărora putem converti subsistemele într-un set secvențial de procese, utile și relevante pentru viitoarele prelucrări¹.

Sistemul la care ne referim se atribuie la categoria celor care pot fi gestionate și controlate. Gestiunea și controlul reprezintă, în primul rând, ca un proces de transformare a informațiilor: informația inițială cu privire la faptul infracțiunii (obiectul gestiunii și controlului) este pecepută de către organul de gestiune și control (ofițer de urmărire penală, procuror), este prelucrată în conformitate cu obiectivele urmărite și, sub forma acțiunilor de control, se remite finalmente în adresa obiectului controlat.

O asemenea abordare a gestiunii procesului de cercetare și descoperire a infracțiunilor ne permite, în primul rând, să stabilim o coordonare reciprocă între adoptarea hotărârilor intermediare și sarcinile generale urmărite; în al doilea rând, la determinarea direcțiilor prioritare de activitate, este necesară o repartizare corespunzătoare a resurselor, determinată în dependență de semnificația sarcinilor intermediare și finale urmărite în fiecare caz în parte.

În acest fel, pentru a îmbunătăți eficiența procesului de cercetare și descoperire a actelor de terorism, percepându-l ca o gestionare a unui sistem, este necesar să evidențiem elementele interne și externe ale acestuia și să stabilim corelația dintre ele. Aceste conexiuni urmează a fi materializate ținând cont de anumiți factori care determină evoluția situației de urmărire penală până la finalizarea cercetărilor și adoptarea unor hotărâri finale în legătură cu investigațiile efectuate².

În aceste condiții, faza de planificare trebuie să fie complexă, referindu-se la colectarea de informații, analiza de risc, organizarea, pregătirea, stabilirea necesităților logistice, precum și la achiziționarea materialelor și echipamentelor necesare pentru ca organele de stat cu atribuții în domeniul terorismului să răspunde cu promptitudine în situația producerii unui incident³.

La categoria elementelor structurii informațional-cognitive privind prevenirea, cercetarea și descoperirea faptelor infracționale putem atribui:

- 1) descoperirea surselor de informare privind fapta cercetată;
- 2) colectarea informațiilor despre evenimentul investigat din sursele prevăzute de lege;
- 3) formarea unor sisteme informaționale individuale și stabilirea circumstanțelor faptei cercetate;
- 4) formarea unor sisteme informaționale generale și stabilirea structurii faptice a evenimentului investigat⁴.

În faza de obținere a informațiilor, acestea sunt descoperite și transmise prin intermediul unor canale predeterminate, prin care organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale primesc și prelucrează informațiile. Informațiile pot fi disponibile publicului larg (*open source*) sau pot avea un caracter secret⁵.

Informațiile disponibile publicului larg se referă la acele informații ce sunt obținute în mod legal de orice persoană la cerere sau prin observare. Dintre informațiile cu caracter secret putem aminti, ca de exemplu: rapoartele și înregistrările organelor de punere în aplicare a legii; rapoarte și înregistrări militare; înregistrări și date ale instituțiilor financiare și bancare; supravegherea electronică etc.

¹ Гузиков В. Г. Особенности технико-криминалистического обеспечения пресечения, раскрытия и расследования преступлений, связанных с терроризмом. Диссертация кандидата юридических наук. Волгоград, 2003, с. 88-89.

² Ibidem, с. 90.

³ Moise A. C., Stancu Em. Op. cit., p. 295.

⁴ Крылов И. Ф. Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы. Л., 1975, с. 25-27.

⁵ Helen-Maras M. The CRC Press Terrorism Reader. Ed. CRD Press, Taylor&Francis Group. Florida. Boca Raton, 2014, p. 137; Moise A. C., Stancu Em. Op. cit., p. 296.

Informațiile obținute, pot fi clasificate și în funcție de rolul pe care acestea îl au în activitatea de investigare informativ operativă: informații tactice, informații strategice și informații cu caracter probatoriu¹.

Reieșind din specificul actelor de terorism, un element important îl reprezintă și informația cu privire la infracțiunile în proces de pregătire și despre posibili complici. Or, acest moment este determinat de faptul că norma penală incriminează nu doar provocarea unei explozii, a unui incendiu sau săvârșirea altei fapte, care creează pericolul de a cauza moartea ori vătămarea integrității corporale sau a sănătății, daune esențiale proprietății sau mediului ori alte urmări grave, dar și pregătirea în vederea comiterii lor. Astfel, în situația unor măsuri de prevenire bine organizate în structura generală a activității antiteroriste, prevenirea activității infracționale, în multe cazuri, poate fi destul de eficientă.

Structura procesului informațional în procesul descoperirii faptelor infracționale corespunde structurii generale a procesului informațional, fiind constituită din următoarele trei elemente de bază:

- 1) sistemele din care provine informația;
- 2) sistemele care recepționează informațiile;
- 3) purtătorii de informații, care unesc, cuprind primele două sisteme².

Informațiile obținute sunt verificate pentru autenticitate, exactitate și pertinență. Sursele de informații sunt: surse de informații ocazionale și surse de informații cu pregătire specială. Sursele de informații ocazionale, cum sunt informatorii de ocazie, se evaluează din punctul de vedere a capacității de percepție, a motivației și a circumstanțelor în care aceștia transmit informațiile.

Sursele de informații cu pregătire specială se referă la informatorii specializați și la investigatorii sub acoperire, care sunt evaluați în funcție de modul de integrare în grupurile teroriste, de categoriile de informații la care aceștia au acces și de capacitatea acestora de a efectua un joc dublu³.

În acest fel, la factorii care influențează asupra evoluției situației de urmărire penală în procesul cercetării și descoperirii actelor de terorism putem cataloga elementele organizaționale și informaționale ale sistemului analizat mai sus. Examinarea lor în combinație, împreună cu componentele obiective și subiective, care determină formarea situației de urmărire penală, reprezintă baza analizei, orientate spre eficientizarea activității de cercetare și descoperire a actelor de terorism.

În procesul de planificare a cercetării și identificarea căilor raționale de atingere a rezultatului dorit apare necesitatea selectării celor mai eficiente soluții dintre cele existente. Pentru aceasta este necesar să operăm cu anumite criterii cantitative ale eficacității anumitor factori, în acest sens existând mai multe posibilități. De regulă, sunt elaborate diferite modele matematice a procesului care prezintă interes, având loc examinarea acestuia din punct de vedere sistemic. Or, anume în baza acestor modele matematice putem clarifica anumite legături cantitative a corelației elementelor unor anumite subsisteme⁴.

În acest context, la factorii care pot eficientiza procesul de cercetare și descoperire a actelor de terorism putem cataloga:

- 1) calitatea descoperirii și ridicării urmelor de la locul faptei;
- 2) rezultatele verificărilor preliminare a urmelor infracțiunii;
- 3) verificarea informațiilor privind faptele comise în baza evidențelor criminalistice și a altor categorii de evidențe;
- 4) efectuarea corespunzătoare a activității speciale de investigații și a celei de inteligență.

Coraportul dintre implementarea dorită a unor elemente separate din cadrul sistemului și întruchiparea lor reală în activitatea organelor de drept, raportată la pozițiile menționate supra, ne vorbește despre aplicarea lor insuficientă. Acest lucru se datorează lipsei unor cercetări științifice substanțiale și a mijloacelor tehnice corespunzătoare, precum și unor factori de ordin subiectiv.

Urmează să reținem și faptul că în cadrul activității antiteroriste urmează să efectuăm o delimitare strictă între prevenirea infracțiunilor, pe de o parte, și respectiv, cercetarea și descoperirea lor, pe de altă parte. Delimitarea acestor două categorii duce la deplasarea accentului în ceea ce privește sarcinile, modalitățile de soluționare a lor, precum și realizarea în cunoștință de cauză a unui spectru diversificat de măsuri. Respectiv, va suporta anumite modificări și gradul de relevanță al factorilor care determină eficiența luptei organelor de drept cu actele de terorism.

¹ Moise A. C., Stancu Em. Op. cit., p. 296.

² Колдин В. Я., Полевой Н. С. Информационные процессы и структуры в криминалистике. М., 1985, с. 31.

³ Moise A. C., Stancu Em. Op. cit., p. 297.

⁴ Гузиков В. Г. Op. cit., p. 94.

La elementele de bază care determină împiedicarea comiterii actelor de terorism, putem atribui, în primul rând:

- 1) datele obținute în cadrul activității speciale de investigații;
- 2) prezența și eficacitatea funcționării evidențelor criminalistice și a altor categorii de evidențe¹.

În cazul în care în organele de drept s-a adresat un infractor, fie chiar anonim, care a anunțat despre săvârșirea unui act terorist, există probabilitatea obținerii celei mai amănunțite informații despre el, despre intențiile sale și despre alte împrejurări. Dacă infractorul face anumite amenințări cu producerea unei explozii, incendieri sau a altor acțiuni în scopuri teroriste, organele speciale de investigație și organele de drept pot contracara îndeplinirea acestor amenințări.

Atunci când în organele de drept s-au adresat victimele unui act terorist, trebuie să se facă uz de diverse procedee tehnice și să li se acorde victimelor ajutor ca acestea să poată descrie cât mai amănunțit faptele pe care le cunosc. Când despre anumite acte teroriste au comunicat unii martori, lucrând cu ei, trebuie mai întâi să ne convingem că cetățeanul care s-a adresat organului de drept a înțeles corect caracterul evenimentului al cărui martor a devenit. După aceasta, este necesar de a audia persoana și de a documenta împrejurările celor întâmplate.

Obținând informații despre un act terorist din mass-media, sarcina organelor speciale și de drept rezidă în verificarea și precizarea sursei, a locului evenimentului, martorilor, victimelor actului terorist, iar apoi în cercetarea concretă a infracțiunii².

Faza de analiză a informațiilor are ca rezultat dezvoltarea evaluărilor de informații prin aplicarea unor verificări științifice. În această fază, informațiile sunt sistematizate, evaluate și stocate.

Obiectivele fazei de analiză a informațiilor sunt următoarele:

- 1) identificarea condițiilor referitoare la amenințările teroriste existente într-o țară sau jurisdicție;
- 2) identificarea rapidă a indicatorilor care anunță producerea unui atac terorist, ce arată modificările în condițiile de amenințare teroristă existente;
- 3) predicția cu exactitate a tendințelor care pot fi utilizate în producerea unui atac;
- 4) transmiterea unor concluzii de către organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale autorităților judiciare competente în scopul începerii procesului penal.

În această situație, organele de stat cu atribuții în domeniul securității naționale vor întocmi un dosar de documentare informativă în scopul de a trece la etapa de investigare penală a procesului de investigare a infracțiunilor de terorism. Dosarul de documentare operativă cuprinde aspectele referitoare la: colectarea informațiilor cu valoare probatorie; stabilirea mecanismelor care au transformat informațiile colectate în probe; pregătirea efectuării unor acte de urmărire penală; identificarea suspectilor, persoanelor vătămate și a martorilor³.

De asemenea, toate faptele infracționale urmează a fi stopate în baza comunicării și înștiințării cetățenilor cu privire la anumite obiecte, persoane sau situații suspecte, fie în baza unor verificări minuțioase a mijloacelor de transport, a diferitor instituții și organizații sau a anumitor categorii de persoane.

Concluzii: Rezumând în privința analizei factorilor care influențează asupra eficacității cercetării și descoperirii actelor de terorism, putem evidenția legătura lor cu situația de urmărire penală existentă în cadrul cauzei penale. De asemenea, acești factori exercită o influență substanțială și asupra formării unor canale informative, și în privința organizării structurilor sistemice de management. Concomitent, elementele specificate în cadrul studiului, având un rol important și în obținerea materialului probatoriu, rămân a fi cercetate insuficient în literatura de specialitate, din care considerent nu sunt aplicate la un nivel corespunzător în activitatea practică a organelor de drept, antrenate în prevenirea, cercetarea și descoperirea actelor de terorism.

De asemenea, concluzionăm că la momentul de față, nu este elaborat și aplicat suficient complexul factorilor tehnico-criminalistici în materia corelării și interacțiunii posibilităților activității practice și a prevederilor teoretice, care presupun implementarea lor oportună și eficientă. Or, analiza legăturilor interne și externe a tuturor elementelor care constituie un complex de acțiuni de urmărire penală și de măsuri speciale de investigații, în calitate de sistem, în vederea descoperirii actelor de terorism, va face posibilă justificarea științifică a căilor de eficientizare a acestei activități. În alt registru, analiza factorilor care

¹ Ibidem, c. 98.

² Gheroghiță M. Op. cit., p. 426.

³ Moise A. C., Stancu Em. Op. cit., p. 298.

determină eficacitatea cercetării și descoperirii actelor de terorism trebuie începută cu examinarea prevederilor teoretice privind situația de urmărire penală, în care se desfășoară investigarea cauzei, deoarece pe măsura dezvoltării sau schimbării ei, se va modifica și gradul de semnificație al unui anumit factor. Respectiv, selectarea corectă a priorităților la fiecare etapă reprezintă garanția certă a distribuției optime a forțelor și mijloacelor. Cea de a doua componentă a acestui sistem o reprezintă analiza sistemică a tuturor factorilor, care determină eficacitatea interconectării elementelor independente în activitatea unui sistem complex.

Bibliografie:

1. Cristescu D. I., Enescu V. C. Practica investigativă penală și judiciară în cazul infracțiunilor contra securității naționale și de terorism. Elemente de tactică criminalistică. Volumul I. Ed. Solness. Timișoara, 2017.
2. Gheroghiță M. Tratat de metodică criminalistică. CEP USM. Chișinău, 2015.
3. Helen-Maras M. The CRC Press Terrorism Reader. Ed. CRD Press, Taylor&Francis Group. Florida. Boca Raton, 2014.
4. Moise A. C., Stancu Em. Criminalistica. Elemente metodologice de investigare a infracțiunilor. Ed. Universul Juridic. București, 2017.
5. Белкин Р. С. Курс криминалистики В 3-х томах. Том 3. Криминалистические средства, приемы и рекомендации. М., 1997.
6. Герасимов И. Ф. Некоторые проблемы раскрытия преступлений. Свердловск, 1976.
7. Гузиков В. Г. Особенности технико-криминалистического обеспечения пресечения, раскрытия и расследования преступлений, связанных с терроризмом. Диссертация кандидата юридических наук. Волгоград, 2003.
8. Колдин В. Я., Полевой Н. С. Информационные процессы и структуры в криминалистике. М., 1985.
9. Колесниченко А. Н. Научные и правовые основы расследования отдельных видов преступлений. Автореферат диссертации доктора юридических наук. Харьков, 1967.
10. Крылов И. Ф. Очерки истории криминалистики и криминалистической экспертизы. Л., 1975.
11. Москаленко С. Н. Техничко-криминалистическое обеспечение раскрытия преступлений по горячим следам. Диссертация кандидата юридических наук. Волгоград, 2002
12. Системный анализ и структуры управления. / Под общей редакцией профессора В. Г. Шорина. М., 1975.

**ANALIZA JURIDICO-PENALĂ A PARTICIPĂRII ACTIVE LA DEZORDINI ÎN MASĂ:
MODALITATEA NORMATIVĂ A ART. 285 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII
MOLDOVA**

**LEGAL-CRIMINAL ANALYSIS OF ACTIVE PARTICIPATION IN MASS DISORDER: THE
NORMATIVE MODALITY OF ART. 285 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF
MOLDOVA**

Valentin CHIRIȚA, dr., conf. univ.,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: valentin-chirita@yandex.ru
ORCID ID: 0000-0002-7711-022X

Ana-Maria CHEPESTRU, drd.,
Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: anamaria.1996@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-2988-8440

Rezumat: *Declararea independenței Republicii Moldova din 27 august 1991 a atras după sine o evoluție deosebită a competențelor autorităților publice cu atribuții în domeniul apărării, menținerii și restabilirii ordinii și securității publice. În context, a fost înregistrat, inclusiv un progres social, care în mod incontestabil, a intensificat cazurile de încălcare a valorilor sociale cu privire la securitatea și ordinea publică. Astfel, se atestă că imixtiunile în relațiile sociale în cauză pot avea atât caracter contravențional, cât și penal or, se admite posibilitatea comiterii infracțiunii de dezordini în masă în variantele-tip ale acesteia. Din cercetarea aspectelor jurisprudențiale existente, se reliefează că, în multe cazuri, făptuitorii sunt condamnați pentru participare activă la acțiuni de dezordini în masă, în baza art. 285 alin. (2) din Codul penal.*

Cuvinte-cheie: *ordine și securitate publică, imixtiuni, valori, sociale, participare, dezordini în masă*

Abstract: *The declaration of independence of the Republic of Moldova on 27 August 1991 generated a particular evolution of the powers of the public authorities in the field of defense, maintenance and restoration of public order and security. In this context, there has also been social progress, which has undeniably intensified cases of violation of social values with regard to security and public order. Thus, it has been established that interference in these social relations can be both contravention and criminal in nature, and the possibility of committing the crime of mass disorder in its typical variants is recognized. A review of existing case law shows that in many cases perpetrators are convicted of active participation in mass disorder under Article 285 paragraph (2) of the Criminal Code.*

Keywords: *public order and security, interference, values, social, participation, mass disorder*

Introducere

Actualitatea temei de cercetare se prezintă prin faptul că, în ultima perioadă, comiterea încălcărilor în domeniul ordinii și securității publice ia o deosebită amploare, în special la nivel internațional. Din acest motiv, în vederea prevenirii și neadmiterii săvârșirii acțiunilor infracționale din domeniul abordat la nivel național, este relevantă realizarea unei analize detaliate a normelor de incriminare a faptelor prejudiciabile ce atentează nemijlocit la valorile sociale cu privire la securitatea și ordinea publică. La caz, este judicioasă desfășurarea unui studiu cu referire la participarea la dezordini în masă, în eventualitatea în care din analiza practicii judiciare derivă că anume această activitate infracțională este destul de răspândită.

În context, este relevantă stabilirea gradului de cercetare a problemei, care se conturează sub aspectul identificării și explicării componentei de infracțiune incriminate la art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002. În corespundere cu art. 14 alin. (1) din Codul penal, infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală [5]. Fiind examinată sub aspectul unei entități unice, infracțiunea înglobează în sine o componentă specifică or, potrivit art. 52 alin. (1) din Codul penal nr. 985/2002, se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă [5].

Astfel, trecând de la general la particular, *problema de cercetare* a prezentului studiu se materializează în identificarea și descrierea elementelor obiective și subiective esențiale, care asimilează acțiunea de participare activă la acțiuni de dezordine în masă, prin prisma art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002.

Obiectivele cercetării constau în:

1. identificarea și descrierea elementelor obiective ale acțiunii de participare activă la acțiuni de dezordine în masă, în virtutea art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002;
2. precizarea și explicarea elementelor subiective ale acțiunii de participare activă la acțiuni de dezordine în masă, în corespundere cu art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002;
3. conturarea cazurilor din practica judiciară a Republicii Moldova, care pun în lumină elementele obiective și subiective ale infracțiunii incriminate la art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002.

Metodologia cercetării

La analiza tematicii abordate, au fost utilizate următoarele metode: analiza și interpretarea logică, care pun în aplicarea metode de investigare: formal-juridice și socio-juridice. Concomitent, a fost folosită metoda deducției, prin practicarea metodei de raționament trecând de la aspectele generale de analiză la cele particulare. Subsecvent, baza științifică a studiului este fundamentată pe diverse cercetări din conținutul manualelor de specialitate de drept penal, culegerilor de materiale ale conferințelor, articolelor științifice etc.

Rezultate

Potrivit art. 52 alin. (1) din Codul penal nr. 985/2002, se consideră componentă a infracțiunii totalitatea semnelor obiective și subiective, stabilite de legea penală, ce califică o faptă prejudiciabilă drept infracțiune concretă [5]. Concomitent, alin. (2) al aceluiași articol stabilește că componenta infracțiunii reprezintă baza juridică pentru calificarea infracțiunii potrivit unui articol concret din Codul penal [5].

Astfel, se consideră judicioasă reliefaarea aspectelor ce caracterizează în mod detaliat semnele obiective și subiective ale infracțiunii analizate. Din conținutul doctrinei juridico-penale, rezultă că semnele laturii obiective se categorisesc în două grupuri: semne obligatorii și semne facultative. La semnele obligatorii sunt incluse anume elementele fără de care nu poate fi demonstrată existența faptei infracționale, respectiv nu poate fi stabilită răspunderea penală.

Se specifică că, prin intermediul semnelor obligatorii, legea penală conturează evident latura obiectivă, acestea având caracter determinant în procesul de calificare a infracțiunii. Semnele obligatorii ale laturii obiective sunt: 1. acțiunea sau inacțiunea comisă; 2. urmările prejudiciabile (în cazul componentei de infracțiune materială); 3. legătura de cauzalitate dintre acțiune/inacțiune și urmările prejudiciabile. Pe lângă elementele reliefate, doctrina juridică recunoaște semne facultative ale laturii obiective, în ordinea ce succed: 1. locul comiterii infracțiunii; 2. timpul săvârșirii faptei infracționale; 3. circumstanțele în care a fost comisă fapta infracțională; 4. modul și mijloacele folosite pentru atingerea scopului criminal.

Per ansamblu, în literatura juridică română, se punctează că latura obiectivă, ca element constitutiv, este formată din totalitatea condițiilor privitoare la actul de conduită, cerute de lege pentru existența infracțiunii [11, p. 76-78].

Autorul Alexandru Borodac susține că latura obiectivă a infracțiunii constituie aspectul exterior al comportării social periculoase, care se exprimă prin cauzarea, provocarea unui pericol sau a daunelor pricinuite relațiilor sociale [1, p. 97].

Într-o altă accepțiune, se punctează că per general, latura subiectivă a infracțiunii generează, îndreaptă și dirijează latura obiectivă a infracțiunii. În orice infracțiune aceste două laturi au o importanță de sine stătătoare or, orice faptă infracțională este analizată atât prin prisma trăsăturilor laturii externe, cât și laturii interne ale acesteia. Supraaprecierea unei laturi a infracțiunii din contul alteia, are urmări negative, fiind încălcată legalitatea [7, p. 19]. Latura subiectivă cuprinde totalitatea condițiilor privitoare la atitudinea psihică a făptuitorului față de obiectivitatea propriului act de conduită, condiție cerută de lege pentru ca acest act să constituie infracțiune. Aceste condiții privesc atitudinea conștiinței și voinței făptuitorului față de acțiunea sau inacțiunea care constituie elementul material al infracțiunii, față de urmarea imediată și față de legătura de cauzalitate dintre acestea. Elementul esențial al laturii subiective îl reprezintă vinovăția, fiind completată cu alte condiții referitoare la mobil și scop [3, p. 85]. Prin urmare, se atestă că elementele laturii subiective sunt: vinovăția și modalitățile sale, mobilul/motivul și scopul comiterii faptei ilicite, care au importanță la încadrarea juridică a infracțiunii în cauză.

Discuții

Latura obiectivă a infracțiunii statuate la art. 285 alin. (2) din Codul penal nr. 985/2002 se manifestă prin fapta prejudiciabilă materializată prin acțiunea de participare activă la dezordini în masă, însoțite de aplicarea violenței împotriva persoanelor, de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, de aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum și de opunere de rezistență violentă sau armată reprezentanților autorităților [5].

În context, se atrage atenția că sintagma „participare activă” creează anumite interpretări în procesul de calificare juridică a infracțiunii or, nu sunt evidente modalitățile normative de delimitare a participării active de participarea pasivă sau simpla participare. Din acest motiv, în cadrul încadrării juridice a faptei în cauză, pot fi admise anumite aspecte subiective de către organul de urmărire penală, însă se consideră relevante următoarele premise: manifestarea și inițiativa persoanelor participante, nivelul de ostilitate al acestora, atitudinea față de victime, inclusiv față de reprezentanții autorităților publice etc.

Pentru a face lumină în rezonamentul menționat, se remarcă că în practica judiciară, participarea activă s-a exprimat prin aruncarea cu pietre în clădirea Parlamentului Republicii Moldova, precum și în incendierea și distrugerea sediilor Parlamentului Republicii Moldova, Președinției Republicii Moldova, a mijloacelor de transport aflate în apropiere, a mobilierului, a tehnicii de calcul și a altor bunuri [2, p. 584].

Infrațiunea statuată la art. 285 alin. (2) din Codul penal are o componentă formală și se consumă din momentul participării active la organizarea sau conducerea unor dezordini în masă, cu condiția demonstrării aplicării violenței împotriva persoanelor, de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, de aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum și opunerii de rezistență violentă sau armată reprezentanților autorităților.

Urmare examinării aprofundate a practicii judiciare în domeniul cercetat, se conchide că, în cazul în care nu este probată fapta de participare activă a persoanei la fapta infracțională, aceasta nu poate trasa la răspundere penală în temeiul art. 285 alin. (2) din Codul penal. Mai mult, se atrage atenția că infracțiunea statuată la art. 285 alin. (2) din Codul penal are o componentă formală și se consumă din momentul participării active la dezordini în masă, cu condiția prezenței aplicării violenței împotriva persoanelor, de pogromuri, incendieri, distrugeri de bunuri, de aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă, precum și opunerii de rezistență violentă sau armată reprezentanților autorităților. *A contrario*, în eventualitatea în care făptuitorul săvârșește fapta ilicită cu omiterea comiterii activităților însoțitoare, aceasta nu poate fi încadrată juridic conform art. 285 alin. (2) din Codul penal.

Pentru a fi evidente și incontestabile activitățile însoțitoare aferente participării active la organizarea sau conducerea unor dezordini în masă, apare necesitatea explicării acestora, prin prisma argumentelor ce succed.

Cu referire la textul „aplicarea violenței împotriva persoanelor” sunt identificate anumite confuzii or, în conținutul textului vizat nu este expres stabilit tipul de violență aplicat, iar în practică, se lasă loc de o interpretare extensivă. În acest sens, se remarcă că, există două tipuri de violență: nepericuloasă și periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, Prin urmare, din cauza lipsei de claritate referitoare la textul nominalizat apare o obscuritate și în procesul de încadrare juridică a faptei de dezordini în masă or, vidul cu privire la limitele violenței aplicate, generează dificultăți organului de urmărire penală sau, după caz, instanței de judecată în procesul de calificare a infracțiunii [4, p. 127].

În aceeași ordine de idei, este necesară explicarea termenului „pogrom”, care se explică ca a nimici, a mistui, cu sens de masacru, carnaj. În context, termenul prenotat se înțelege ca fiind un atac în grup, izbucnit spontan, care se manifestă prin bătăi, hărțuiri, deteriorarea sau devastarea bunurilor, mijloacelor de transport, clădirilor etc.

La rândul său, termenul „incendieri” presupune provocarea aprinderii intenționate a unui foc, prin intermediul unui proces fizico-chimic, fiind utilizate diverse substanțe în acest sens.

Prin sintagma „distrugerea de bunuri”, se are în vedere acțiunea de devastare parțială sau totală a obiectelor materiale, care ulterior din cauza stării deplorabile în care se află, nu mai pot fi utilizate conform destinației lor inițiale.

Textul „aplicarea armei de foc sau a altor obiecte utilizate în calitate de armă” are o conotație multiplă, respectiv este important de realiza diferența dintre aplicarea armei de foc și aplicarea altor obiecte utilizate în calitate de armă.

Relevant la caz este art. 2 din Legea nr. 130/2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă, care deslușește sensul noțiunii de armă de foc, ca fiind armă portabilă cu țevă care poate arunca, este concepută să arunce sau poate fi transformată să arunce alică, un glonț ori un proiectil prin

acțiunea unui combustibil de propulsie. Se consideră că un obiect poate fi transformat pentru a arunca o alică, un glonț sau un proiectil prin acțiunea unui combustibil de propulsie dacă are aspectul unei arme de foc și, ca urmare a construcției sale ori a materialului din care este confecționat, poate fi transformat în acest scop. La fel, articolul menționat din Legea nr. 130/2012, explică aplicarea armei de foc ca executarea tragerii cu armă de foc [9].

Sub sensul textului „alte obiecte folosite în calitate de armă” se are în vedere obiectele cu care victimei i s-au cauzat, sau putea să i se cauzeze vătămări periculoase pentru viață ori sănătate (cuțite, inclusiv de bucătărie, bricuri, topoare, răngi etc.), precum și obiecte destinate pentru dezorientarea temporară a victimei, cum ar fi revolvere, balonașe și alte dispozitive cu gaze toxice neutralizante. Se specifică că sub incidența noțiunii respective cade acțiunea de folosire a unor câini sau a altor animale dresate, ce prezintă pericol pentru viața sau sănătatea persoanei agresate, ori cu amenințarea folosirii acestora [2]. Astfel, în acest caz, arma și obiectele folosite în calitate de armă îmbracă calitatea unui semn facultativ al laturii obiective, fiind mijlocul utilizat pentru a atinge scopul activității infracționale. În partea ce se referă la opunerea de rezistență armată organelor de drept, arma este considerată unicul mijloc de comitere a faptei infracționale. Substanțial, dezordinile în masă constau în acțiuni ale unei mulțimi de persoane, care necesită să realizeze un obiectiv comun, indiferent care ar fi acesta. Acestea se materializează prin devastarea proprietăților persoanelor, blocarea activității instituțiilor publice, după caz, private, inclusiv diminuarea calității funcționalității acestora și obturarea circulației mijloacelor de transport publice și/sau private.

Analizând cazurile practico-judiciare de calificare a infracțiunii în baza art. 285 alin. (2) din Codul penal, se reliefează următorul exemplu desprins din jurisprudența Republicii Moldova: „*M. în cadrul unei întruniri, organizate în fața sediului Parlamentului Republicii Moldova cu participarea activă a câteva mii de persoane, fiind în componența unui grup de protestatari, predispuși agresiv, care incitau manifestații la acțiuni de violență publică prin exprimări cu cuvinte necenzurate în adresa reprezentanților autorităților, îmbrânceau cordonul de polițiști care asigurau securitatea publică, a acționat cu intenție directă, în mod violent, a aplicat lovituri deputatului în Parlamentul Republicii Moldova Y, care se deplasa prin mulțimea de protestatari, pricinuindu-i, conform raportului de expertiză medico-legală, vătămări corporale neînsemnate. În acest mod, M. a participat activ la dezordinile în masă din 20.01.2016, exprimate prin acțiuni de violență, soldate cu cauzarea angajaților organelor afacerilor interne și a altor persoane a leziunilor corporale de grad diferit; prin deteriorarea mijloacelor de transport aflate în apropiere, deteriorarea unor porțiuni ale clădirii Parlamentului Republicii Moldova, atentând grav asupra ordinii și securității publice. [...] M. se recunoaște vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art. 285 alin.(2) Cod penal, și în baza acestei Legi, i se stabilește pedeapsa cu închisoare pe un termen de 3(trei) ani și 6 (șase) luni, cu executarea pedepsei în penitenciar de tip semiînchis.*” [10].

Speța enunțată stabilește un exemplu clar de participare activă la acțiuni de dezordine în masă, fiind nuanțate evident acțiunile comise de către făptuitor, care ar putea fi considerate drept limite ale participării active, cum ar fi: acțiuni de violență, soldate cu cauzarea angajaților organelor afacerilor interne și a altor persoane a leziunilor corporale de grad diferit, deteriorarea mijloacelor de transport aflate în apropiere, deteriorarea unor porțiuni ale clădirii Parlamentului Republicii Moldova.

Subsecvent, se menționează că, din studiul laturii subiective sub aspect doctrinar coroborat cu norma incriminatorie statuată la art. 285 alin. (2) din Codul penal, în cazul acțiunii de participare activă la acțiuni de dezordine în masă, forma vinovăției se manifestă prin intenție directă. Această formă de vinovăție se demonstrează prin: 1) făptuitorul își dă seama de caracterul prejudiciabil al acțiunii/inacțiunii comise; 2) făptuitorul a prevăzut consecințele prejudiciabile ce pot rezulta din comiterea faptei; 3) făptuitorul a dorit survenirea urmărilor prejudiciabile [5].

Tangențial, se comunică că latura subiectivă a acțiunii infracționale cercetate este caracterizată inclusiv și prin prezența semnelor secundare: motivul și scopul, care sunt de natură suplimentară. În calitate de motive ale infracțiunii, pot fi considerate: aspirația de a nega și dezaproba aspectele promovate de factorii politici, dorința de a blama activitatea unei anumite instituții/autorități, dezideratul de a prezenta insatisfacția față de conducerea țării, partide politice, față de anumite circumstanțe, evenimente, care deja s-au produs sau urmează să se desfășoare, interes cupidant legat de îndeplinirea unor indicații, cereri, comenzi etc.

Pentru fortificarea celor conchise supra, se atrage atenția asupra unui caz din practica judiciară, care pune în lumină atât forma vinovăției, cât și motivul acțiunii de participare activă la dezordine în masă, după cum urmează: „*Sub aspectul laturii subiective a infracțiunii prevăzute de art. 285 alin. (2) Cod penal,*

având în vedere împrejurările săvârșirii faptei raportate la ansamblul probelor cercetate, care au fost administrate la faza de urmărire penală și cercetate în instanța de judecată, instanța de judecată apreciază că inculpatul A. și T. au prevăzut și urmărit atingerea adusă valorilor sociale ocrotite de legea penală, acționând cu vinovăție sub forma intenției directe, având ca motiv năzuința de a dezaproba activitatea administrației Penitenciarului nr. 10.” [6].

Concluzii

Cercetarea amplă a aspectelor juridico-penale a infracțiunii de dezordini în masă accentuează cele trei variante-tip de comitere a faptei prejudiciabile. La caz, examinarea detaliată a variantei-tip a infracțiunii prevăzute la art. 285 alin. (2) din Codul penal evidențiază particularitățile fundamentale, în baza cărora acțiunile făptuitorului pot fi considerate drept participare activă la acțiuni de dezordini în masă.

Un subiect discutabil și imprecis în conținutul normativ al art. 285 alin. (2) din Codul penal îl constituie cuvântul „activ”, deoarece legiuitorul nu stabilește expres și exhaustiv limitele minime și maxime, în care participarea poate fi considerată cu caracter activ.

O altă incertitudine ce ține de fapta prejudiciabilă reglementată la art. 285 alin. (2) din Codul penal se atestă în acțiunea, care în mod obligatoriu trebuie să însoțească fapta ilicită de bază, *in concreto* - aplicarea violenței împotriva persoanelor. Or, ambiguitatea se manifestă prin faptul că legiuitorul, nici în cazul respectiv, nu stabilește expres limitele violenței, fapt ce generează aspecte divergente și imprecise în procesul de calificare juridică. În context, este imperios de punctat faptul că există două tipuri de violență: nepericuloasă și periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, iar stabilirea tipologiei acesteia are însemnătate deosebită în procesul de stabilire a răspunderii penale de către instanța de judecată.

În lumina conjuncturii reliefate, se comunică că, în prezența unor circumstanțe îndoielnice de încadrare juridică a faptei penale, atât activitatea organului de urmărire penală, cât și a instanței de judecată este iluzorie și precară or, acest vid legislativ poate genera erori și interpretări eronate a textului normativ al art. 285 alin. (2) din Codul penal. Astfel, întru înlăturarea inadvertențelor de ordin normativ, cu titlu de recomandare, se intervine cu propunerea de elaborare, cu ulterioară promovare a unui proiect de lege, care să realizeze o clarificare a aspectelor interpretative din cadrul art. 285 alin. (2) din Codul penal.

Bibliografie:

1. Borodac A. Drept penal. Partea generală. Chișinău: Știința, 1994, 368 p.
2. Brânză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, 1071 p.
3. Burlacu O. Latura subiectivă a crimei intenționale. În: Studias Universitati Moldoviae: Seria Științe Sociale, 2017, nr. 8 (108), ISSN 1814-3199, ISSN online 2345-1017, p. 85-86, accesat la: <https://social.studiamsu.md/wp-content/uploads/2017/01/10.-p.82-96.pdf>
4. Chepestru A-M. Evaluarea standardelor de calitate ale normei incriminatorii prevăzute de art.285 din Codul Penal al Republicii Moldova (dezordini în masă). În: Revista științifico-practică „Legea și viața” nr. 05-06 (365-366) 2022. 143 p., ISSN 2587-4365, E-ISSN 2587-4373.
5. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985/2002 (republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.72-74, art.195), cu modificările ulterioare.
6. Decizia Curții de Apel Chișinău din 21 martie 2023, Dosarul nr. 1a-708/20, accesat la: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c1c8f275-3f0d-484f-b406-65a52468bab7
7. Gladchi G. Conceptul laturii obiective în dreptul penal. În: Anale științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI RM: științe juridice, 2016, nr. XVI(2), pp. 19, ISSN 1857-0976.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a RM nr.12 din 22.12.2014 pentru modificarea și completarea Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.23 din 28.06.2004 „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor”.
9. Legea nr. 130/2012 privind regimul armelor și al munițiilor cu destinație civilă (publicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2012, nr. 222-227, art. 721), cu modificările ulterioare.
10. Sentința Judecătorei Chișinău (sediul Buiucani) din 27 ianuarie 2021. Dosarul nr. 1-818/17, accesat la: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/c770dc35-1622-4bc2-a3f7-aa42c127db0d
11. Ungureanu A. Drept penal român. Partea generală. București: Lumina Lex, 1995, 463 p.

DELINCVENȚA JUVENILĂ – CAUZE ȘI PREVENIRE

JUVENILE DELINQUENCY – CAUSES AND PREVENTION

Alexandru PATRICHE, drd,

Serviciul Omoruri, Biroul Agresiuni Sexuale din
Direcția Generală de Poliție a Municipiului București,
Academia de Poliție „Alexandru Iona Cuza”, București, România
ORCID ID: 0009-0008-3686-5117

Rezumat: *Delincvența juvenilă reprezintă o preocupare majoră pentru societatea contemporană, având consecințe semnificative asupra individului și comunității. Acest studiu investighează cauzele și metodele de prevenire a delincvenței juvenile, în încercarea de a înțelege și de a aborda această problemă complexă. Prin intermediul unei analize a literaturii de specialitate și a cercetărilor empirice recente, se explorează factorii care contribuie la apariția comportamentului deviant în rândul tinerilor, inclusiv influențele sociale, familiale și individuale. În plus, se examinează diversele strategii și intervenții folosite pentru a preveni delincvența juvenilă, inclusiv programe educaționale, intervenții timpurii, consiliere și programe de reabilitare. Prin înțelegerea profundă a cauzelor și a factorilor de risc implicați în delincvența juvenilă, precum și prin implementarea unor strategii eficiente de prevenire, este posibil să se reducă incidența și impactul acestui fenomen asupra tinerilor și societății în ansamblu.*

Cuvinte-cheie: *delincvență, minor, proces penal, influență, consecință*

Abstract: *Juvenile delinquency is a major concern for contemporary society, having significant consequences on the individual and the community. This study investigates the causes and methods of preventing juvenile delinquency in an attempt to understand and address this complex problem. Through an analysis of the literature and recent empirical research, the factors that contribute to the emergence of deviant behavior among young people are explored, including social, family and individual influences. In addition, the various strategies and interventions used to prevent juvenile delinquency are examined, including educational programs, early intervention, counseling, and rehabilitation programs. Through a deep understanding of the causes and risk factors involved in juvenile delinquency, as well as through the implementation of effective prevention strategies, it is possible to reduce the incidence and impact of this phenomenon on young people and society as a whole.*

Keywords: *delinquency, minor, criminal process, influence, consequence*

Introducere

Conceptul de "criminalitate juvenilă" nu este menționat în codurile penale ale ROM și RM, și nici în legislația altor state. Acest termen a fost elaborat în cadrul doctrinelor penale și al teoriilor criminologice sau sociologice în eforturile lor de a categorisi o serie de infracțiuni în funcție de vârstă. Astfel spus, investigarea științifică a acestui tip de criminalitate este specifică obținerii unor rezultate pozitive în analiza și înțelegerea aspectelor, inclusiv a factorilor care contribuie la apariția sa.

Metodologia cercetării

La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect este posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparative, metoda analitică, metoda cercetării sociologice etc.

Rezultate

Implicațiile teoretice și practice ale studiului. Rezultatele cercetării și implicațiile teoretice și practice ale studiului reprezintă înțelegerea unor modalități prin care se investighează cauzele și metodele de prevenire a delincvenței juvenile, în încercarea de a înțelege și de a aborda această problemă complexă. Se expun analize a aspectelor pozitive și criticabile, formularea unor idei proprii referitoare la identificarea unor procedee de aplicare cu privire la delincvența juvenilă. Studiul realizat astfel să permită a se stabili direcții și tendințele politicii procesual-penale cu privire la delincvența juvenilă.

Examinarea și analiza cadrului normativ a avut ca scop respectarea și implementarea unor garanții procedurale cu privire la investigarea cauzelor și metodelor de prevenire a delincvenței juvenile, Astfel spus, rezultatul cercetării rezidă, pe de o parte, cu scoaterea în evidență a celor mai importante idei care se referă la obiectul de studiu dar, totodată, și o încercare de analiză a aspectele pozitive și criticabile ale acestora, formularea unor idei proprii referitoare la investigarea cauzelor și metodelor de prevenire a delincvenței juvenile.

Aspecte teoretice și empirice. Este recunoscut în mod justificat că infracțiunile prezintă anumite caracteristici determinate de nivelul de dezvoltare biologică și, în special, mentală a infractorului. [1, p.6]

Delincvența juvenilă este considerată o parte a fenomenului criminal și reprezintă comportamente deviate ale minorilor sau adolescenților (persoane cu vârsta sub 18 ani), care nu reușesc să se conformeze normelor sociale. Această neadaptare este rezultatul unor influențe complexe, incluzând factori biologici, psihologici și sociali. [1, p. 18-19]

Există numeroase cauze distincte ale criminalității juvenile, diferite de cele ale infracțiunilor comise de adulți. Analiza acestui fenomen a relevat următoarele tipuri de factori:

- Înăsprirea abandonului școlar, mai ales în cazul elevilor cu comportamente deviate sau antisociale, precum și lipsa unei activități constructive;
- Deficiența supravegherii constante din partea părinților, tutorelor sau altor figuri de autoritate;
- Dezorganizarea familială, din care provin unii minori infractori, cu părinți cu antecedente penale;
- Lipsa continuității educației în școală sau în instituții de protecție (orfelinate, școli de reeducare, instituții speciale), și în alte locuri cu responsabilități similare;
- Necunoașterea anturajului, a locurilor și a mediilor frecventate de minori în avans;
- Deficitul unei legături stabile între familie și instituția școlară;
- Influențe nefaste ale infractorilor majori din cercul de cunoștințe al minorilor, determinându-i pe aceștia să comită acte antisociale;
- Consumul de droguri sau alcool de către unii minori, cu scopul de a experimenta o stare de euforie.

Deși nu ajunge la nivelul și formele grave întâlnite în țările capitaliste dezvoltate, criminalitatea juvenilă este prezentă în ROM și RM, fiind o preocupare pentru ambele societăți. Există tineri și minori care sunt activi în comiterea infracțiunilor, cu precădere furturi, vagabondaj și cerșetorie. În numeroase cazuri, aceștia sunt implicați în violențe sau agresii corporale, iar într-un număr redus de situații, comit infracțiuni grave precum omor sau tentativă de omor.

Abandonul școlar este un fenomen care afectează întreaga comunitate, în cadrul căreia regăsim și elevii. Minorii care abandonează școala sunt mult mai predispuși să dezvolte comportamente deviate sau antisociale. Un astfel de comportament include violența, consumul de substanțe stupefiante, vandalismul etc. Fără o educație și un suport adecvat, acești copii pot fi atrași de activități din sfera delincvenței.

Conexiunea dintre abandonul școlar și delincvența juvenilă este bine documentată, în întreaga comunitate academică. Copiii care nu termină educația de bază au șanse mari să devină persoane cu preocupări infracționale. Delincvența juvenilă nu doar că afectează viitorul copiilor, dar pune și o presiune suplimentară asupra sistemului juridic și de protecție socială.

Carența supravegherii permanente din partea părinților, tutorelor sau altor instituții abilitate în grija și protecția copiilor, în contextul delincvenței juvenile este o problemă deosebit de importantă care poate contribui semnificativ la comportamentele deviate ale acestora. Supravegherea incorectă sau fără continuitate poate avea urmări negative asupra dezvoltării copiilor și adolescenților, vulnerabilizându-i în fața comportamentelor antisociale și activități infracționale.

Părinții și tutorii sunt cei care oferă îndrumare, susținere emoțională și reguli concrete, care ajută la dezvoltarea unei moralități solide și la evitarea comportamentelor anti-sociale. În lipsa acesteia, copiii sunt mai predispuși să fie influențați de factori negativi din mediu, pentru a adopta comportamente delincvente.

O familie dezorganizată este un factor determinant în contextul delincvenței juvenile, mai ales când părinții au antecedente penale, creând astfel în fața minorului o normalitate în adoptarea comportamentului infracțional. Familiile dezorganizate oferă un mediu instabil și nesigur pentru copii, ceea ce contribuie la dezvoltarea comportamentelor delincvente.

Un alt factor deosebit de important în contextul delincvenței juvenile îl constituie necunoașterea anturajului, a locurilor și a mediilor frecventate de minori în avans de către tutorii lor. Atunci când tutorii nu sunt informați sau nu sunt implicați permanent în viața socială a copiilor lor, aceștia pot deveni vulnerabili la influențele negative și pot fi intra în activități infracționale.

Lipsa unei legături stabile și eficiente între familie și instituția școlară reprezintă un factor semnificativ în perpetuarea delincvenței juvenile. În momentul în care părinții nu sunt implicați activ în educația și viața școlară a copiilor lor, desființează un canal esențial de comunicare și suport reciproc între casă și școală. Acest fapt poate duce la lipsa unei supravegheri corecte a progresului academic și a comportamentului elevilor, îngreunând identificarea și abordarea timpurie a problemelor comportamentale și emoționale. În absența unei colaborări eficiente, instituția de învățământ nu poate beneficia de informațiile necesare despre familia elevilor, iar părinții nu primesc ajutorul și resursele necesare pentru a ajuta dezvoltarea și educația copiilor lor.

Totodată, vorbind în continuare de cauzele delincvenței juvenile, putem spune că o legătură stabilă și eficace între familie și instituția de învățământ este esențială pentru combaterea comportamentelor deviate. Prin colaborarea permanentă, părinții și profesorii pot stabili strategii comune pentru a coordona și monitoriza elevii, oferindu-le astfel un suport coerent și un mediu educațional sigur. Intervențiile rapide și coordonate pot combate dezvoltarea problemelor comportamentale și pot promova soluții constructive. De asemenea, implicarea permanentă a părinților în viața școlară a copiilor lor le oferă acestora un sentiment de importanță și responsabilitate, micșorând astfel riscul de a căuta validare și apartenență în grupuri cu comportament infracțional.

Influențele dăunătoare ale infractorilor din cercul de cunoscuți al minorilor reprezintă un element de risc foarte important în contextul delincvenței juvenile. Copiii sunt adesea predispuși la influențele exterioare, iar existența infractorilor în mediul lor social poate avea efecte foarte grave asupra lor. Infractorii pot acționa ca modele de comportament pentru copii, normalizând activitățile infracționale și prezentându-le ca metode de succes sau de supraviețuire. Lipsa de maturitate și experiență a copiilor îi face vulnerabili la a fi manipulați și exploatați, determinându-i să adopte comportamente antisociale pe care le percep ca fiind acceptabile sau chiar necesare.

În acest context, implicarea infractorilor în viața copiilor poate duce la expandarea delincvenței juvenile prin instigarea și facilitarea participării acestora la activități anti-sociale. Copii care iau contact constant cu activități și influențe negative au riscul de a dezvolta o atitudine de indiferență față de normele sociale și legale, pierzând respectul pentru autoritate și societate. Acest fenomen nu doar că favorizează creșterea probabilității comiterii de infracțiuni, dar și perpetuează un cerc vicios de criminalitate între generații.

Consumul de substanțe psihoactive sau alcool de către unii copii, în scopul de a experimenta o stare de euforie, aduce un aport semnificativ la creșterea delincvenței juvenile. Dorința de a trăi senzații noi și de a ieși din realitatea cotidiană îi împinge pe tineri să se folosească de substanțe interzise, fără a înțelege în totalitate consecințele pe termen lung. Aceste comportamente deosebit de riscante nu doar că afectează sănătatea fizică și mentală a minorilor, dar îi pot supune și la influențe negative și situații periculoase. Fiind sub efectul substanțelor interzise, minorii pot comite acte antisociale sau infracționale, cum ar fi furturi, vandalism, agresiuni, violuri, etc. pentru a-și procura droguri sau alcool sau sub influența acestora. Fără un control adecvat și o educație preventivă în cadrul familiei și școlii, se poate agrava această problemă, făcând necesară adoptarea unor programe de intervenție și suport care să abordeze cauzele și să ofere alternative sănătoase pentru gestionarea stresului și a curiozității adolescente.

Principala sursă a comportamentelor antisociale rezidă în influența mediului social și în procesele psihice care au loc la nivelul conștiinței individului. Decizia de a comite o infracțiune este rezultatul unor procese mentale interne. Împrejurările de viață ale individului joacă, de asemenea, un rol important în acest context. În acest sens, săvârșirea unei infracțiuni nu trebuie privită doar ca o reacție simplă la factorii externi, ci ca rezultat al interacțiunii dintre situația concretă de viață și personalitatea individului, incluzând interesele, obiceiurile, mentalitățile și particularitățile psihice ale fiecărei persoane.

Procesul de formare a personalității unui copil începe să se contureze începând cu vârsta de aproximativ 2 ani, când acesta devine conștient și începe să fie receptiv la mediul său inconjurător. Familia are un rol primordial în această etapă, fiind responsabilă de ghidarea și modelarea personalității copilului. În perioada adolescenței, procesul de dezvoltare a personalității continuă rapid. Adolescența este caracterizată de ceea ce se numesc "crize ale adolescenței", influențate și de dinamica familială și de societatea în care trăiește individul. Capacitatea de abstractizare și sinteză se dezvoltă în această perioadă, iar grupurile de prieteni și mediul educațional își pun amprenta asupra formării personalității. Totodată, gândirea adolescenților rămâne în continuare subiectivă, iar exemplul de obiectivitate oferit de părinți și profesori este crucial. Toate aceste provocări ale adolescenței contribuie la cristalizarea personalității, la definirea unui ideal de viață și a unui sistem de valori care rămân stabile în timp. În cazul în care mediul

familial și social în care crește copilul este deficitar sau toxic, personalitatea sa poate fi influențată negativ, putând să ducă chiar la adoptarea unui comportament infracțional. Personalitatea infractorului minor rezultă dintr-o combinație complexă a factorilor care contribuie la formarea personalității umane, creând o personalitate temporar imperfectă care se confruntă cu dificultăți de adaptare la cerințele vieții sociale.

Tulburările de comportament constituie una dintre cauzele de natură bio-psihică ale criminalității juvenile. Aceste tulburări comportamentale pot fi exprimate prin comportamente suicidare, tendințe de fugă, agresiuni și implicarea în activități delincvente, în special în cazul consumatorilor de substanțe toxice. Delincvența juvenilă este influențată de imaturitatea emoțională, nivelul de dezvoltare intelectuală neuniformă și dezechilibrul personalității. Comportamentul antisocial la vârsta adultă poate fi anticipat de aceste tulburări de comportament la copil, care pot lua diverse forme precum încăpățănarea, întârzierile la domiciliu, agresiunea fizică sau impulsivitatea.

Fuga și vagabondajul reprezintă două tulburări de comportament serioase, care sunt adesea asociate cu abandonul școlar și alte probleme comportamentale. Fuga nu constituie o infracțiune în sine, dar poate fi un prim pas către comportamentul delinvent. Vagabondajul, pe de altă parte, implică o formă organizată de fugă, fiind determinat de nemulțumirea față de mediul înconjurător. Copiii crescuți în orfelinate, unde condițiile de viață sunt restrictive, sunt adesea victime ale vagabondajului. În general, copiii cu personalități dezorganizate, cei care au suferit traume psihice din cauza leziunilor sau infecțiilor cerebrale și cei cu schizofrenie sunt predispuși la vagabondaj. La adolescenți, vagabondajul poate fi provocat de dorința de aventură a unor minori care se asociază în grupuri sub conducerea unei personalități psihopate, ceea ce îi determină să manifeste comportamente antisociale. Fuga este adesea caracterizată prin impulsivitate și poate fi primul semn al unei dificultăți de adaptare. Printre factorii care contribuie la acest fenomen se numără dorința de revoluție, nevoia de independență, plictiseala, spiritul de aventură și căutarea unei fericiri ideale sau mistice. În acest sens, potrivit doctrinei franceze, vagabondajul adolescent este simbolul izolării într-un univers dezumanizat, mai ales din perspectiva relațiilor familiale. [2]

Există o legătură strânsă între vârstă și comiterea unor fapte antisociale. S-a observat că un număr semnificativ de infracțiuni sunt comise de adolescenți și tineri, deoarece această categorie de vârstă dispune de mai multă forță fizică și adesea de o temeritate sau imprudență crescută.

În general, cei mai mulți minori infractori provin din medii familiale dezorganizate sau au fost crescuți în orfelinate. Acești copii prezintă adesea o personalitate dezordonată ca urmare a lipsei de afecțiune și a unor deficite în dezvoltarea impulsurilor emoționale. Afectivitatea joacă un rol crucial în modelarea unui comportament adecvat și în adaptarea la mediul înconjurător. Un copil lipsit de căldura și afecțiunea familială sau a celor din jurul său nu va dezvolta capacitatea de a exprima sentimente pozitive și este susceptibil să dezvolte o personalitate egocentrică, cu reacții instinctive primare. [1, p.56]

În familia sa, copilul își petrece cea mai mare parte a timpului său și este puternic influențat de modelul oferit de părinți în formarea personalității sale. Familia îndeplinește un rol crucial în pregătirea copilului pentru viață, putând fi fie un mediu educativ, fie un factor care contribuie la dezvoltarea comportamentelor deviate, până la forma gravă a delincvenței juvenile. Influența familiei asupra copilului se exercită prin structura acesteia, nivelul de trai material și cultural, precum și prin stilul de viață adoptat. Delincvența juvenilă apare adesea atunci când un copil sau adolescent cu o sănătate mentală normală, influențat de numeroși factori, este frustrat de lipsa suportului și a atmosferei afectiv-maturizante dintr-o familie armonioasă. Disfuncțiile familiale reprezintă o cauză principală a comportamentului deviant la copii. Reconstituirea unei familii din văduvi sau divorțați, cu copii proveniți din căsătorii anterioare, poate exercita o influență negativă asupra copilului, predispunându-l la influențe nocive și comportamente antisociale, facilitând astfel comiterea de delikte. Pentru a se dezvolta în mod sănătos din punct de vedere mental, copilul trebuie să se simtă în siguranță, un sentiment esențial pentru o dezvoltare echilibrată. Acest sentiment depinde de condiții precum protecția împotriva pericolelor externe, satisfacerea nevoilor de bază, coerența și stabilitatea mediului familial, precum și sentimentul de acceptare din partea membrilor familiei. Copilul trebuie să primească iubire, să ofere afecțiune, să fie îndrumat și condus, acumulând treptat o experiență afectivă și socială complexă. Deficiențele educaționale manifestate în cadrul familiei pot constitui cauze ale delincvenței juvenile, cum ar fi lipsa unui mediu familial calm și înțelegător, nivelul scăzut de educație sau calificare profesională al părinților, instabilitatea familială sau un regim educativ deficitar. [3]

Ca și exemplul identificat în urma studiului propriu este legat de delincvența juvenilă. În perioada anilor 2020-2023, un băiat minor, în vârstă de 14-17 ani la acea vreme, făcea parte dintr-un grup delinvent. Acest minor nu își cunoștea tatăl, mama sa era bolnavă psihic și internată permanent într-un spital de

specialitate, iar în acea perioadă locuia la o casă de copii. Minorul respectiv a început din anul 2020 să comită infracțiuni, furturi simple, după care a continuat cu furturi calificate, ulterior loviri, ca în final să comită mai multe violuri îndreptate asupra a doi băieți, cu vârste de 9, respectiv 10 ani.

Putem observa multe din elementele ce favorizează delinquența juvenilă, enumerate supra, ce se regăsesc în prezentul exemplu, cum ar fi: lipsa unui părinte, părinte ce nu își poate crește copilul datorită unei bol psihice și apartenență la un grup delinvent.

O strategie coerentă de combatere a delinquenței juvenile necesită existența unei rețele preventive bine puse la punct, în care familia, școala și societatea să intervină simultan și reciproc. Prevenirea delinquenței juvenile reprezintă atât o problemă de protecție pentru tinerii implicați, sprijinindu-i în depășirea tendințelor sau comportamentelor deviate, cât și o măsură de protecție pentru societate în ansamblul său. În perspectiva societății, este mai eficient și mai puțin costisitor să se prevină implicarea tinerilor în activități infracționale, decât să se suporte ulterior consecințele grele ale acestor comportamente.

Delinquența juvenilă reprezintă expresia unor comportamente deviate din punct de vedere moral și penal, manifestate în timpul copilăriei și adolescenței. În toate societățile, delinquența juvenilă a devenit un fenomen tot mai răspândit, cu o tendință crescătoare, iar în prezent se remarcă o îngrijorătoare scădere a vârstei minorilor infractori și o accentuare a gravității infracțiunilor comise, incluzând violuri, furturi cu violență, agresiuni și distrugerii.

În acest cadru, *sistemul judiciar* pentru tineri, se confruntă cu o sarcină complexă și dificilă. *Este responsabil de oferirea de răspunsuri echitabile atât pentru victime, cât și pentru tinerii delinvenți, luând în considerare o serie de factori precum vârsta, nivelul de responsabilitate și circumstanțele sociale. În același timp, este necesar să se delimiteze între comportamentele antisociale grave și cele care sunt parte a procesului normal de maturizare.*

Procesul de prevenire a delinquenței juvenile, o componentă vitală a sistemului de justiție pentru tineri, cuprinde mai multe elemente esențiale. Acestea includ o legislație penală specială pentru infractorii minori, care se bazează pe principiul respectării drepturilor minorilor și tinerilor, instanțe judiciare specializate pentru cazurile în care sunt implicați minori, un echilibru între sancțiunile punitive și măsurile socio-educative și instituții penitenciare specializate pentru tineri. [4]

CPP ROM prevede, în cazul în care minorul nu răspunde penal, procurorul să dispună clasarea cauzei, potrivit art. 315. Pe lângă această soluție, procurorul trebuie, potrivit art. 84 și urm. din Legea 272/2004 [5], obligatoriu în toate situațiile să sesizeze Direcția Generală de Protecție a Copilului pentru a lua măsuri în vederea cunoașterii și nu în ultimul rând, de prevenire și combatere a delinquenței juvenile. În acest sens, un referat de evaluare a minorului infractor pot constitui sau nu viitoarele abateri de natură a delinquenței juvenile.

Chiar dacă art. 506 CPP ROM prevede și face mențiunea acestui referat de evaluare a minorului, textul de lege la alin. (1) lasă la latitudinea organului de urmărire penală posibilitatea de a solicita efectuarea acestui referat atunci când consideră necesar, aspect care dacă nu se dispune ca și sarcină obligatorie de solicitare pot trece neobservați minorii cu astfel de probleme.

La nivelul UE, menționăm Directiva 2016/800 [6] a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copii care sunt persoane suspecte sau acuzate în cadrul procedurilor penale, care vine în sprijinul minorului infractor.

Nu în ultimul rând, cauzele pot fi accentuate pe viitor asupra minorilor și ca urmare a modului de efectuare a anchetei dar și ca urmare a desfășurării procesului. În cauza T c. Regatului Unit [7], din 16 decembrie 1999, Curtea relevă că procesul reclamantului a avut loc pe parcursul a trei săptămâni în fața Curții de Justiție Penală, iar *formalismul și ritualul* de la Curtea de Justiție a fost de natură a intimida un copil de 11 ani și l-a făcut să se simtă și mai jenat în timpul procesului, deoarece se afla sub privirile jurnaliștilor și celor care asigurau asistența sa. Chiar dacă judecătorul a evocat problemele pe care le-a provocat publicitatea, medicul a estimat în raportul său că tulburările post-trumatice de care suferea T. și lipsa unui tratament terapeutic după comiterea infracțiunii, au redus capacitatea interesatului de a da instrucțiuni avocaților săi și de a da mărturie convenabile în apărarea lui. În acest sens, autorul Cristea Daniel a opinat despre publicitatea ședinței și protecția datelor cu caracter personal ca „factori determinanți pentru actualitatea problemei”. [8, p. 79]

Concluzii

O legislație specială, concepută pentru tragerea la răspundere penală a autorilor delinquenței juvenile ar trebui să se bazeze pe principii ca protecția drepturilor și intereselor minorilor, tratament diferențiat,

sanțiuni educaționale, intervenție timpurie, responsabilizare și reparare, cooperare între sisteme, monitorizare și evaluare.

În acest sens, subliniem faptul că legea ar trebui să asigure protecția drepturilor fundamentale ale minorilor, precum și să ofere măsuri care să încurajeze reintegrarea și reabilitarea acestora în societate. Deasemenea, ar trebui să se recunoască diferențele de vârstă și nivelul de dezvoltare între minori și adulți, și să stabilească pedepse adecvate acestor diferențe. În locul sancțiunilor strict punitive, legea ar putea să prevadă măsuri educaționale și reabilitative, precum consiliere, educație și programe de reabilitare pentru a ajuta minorii să-și corecteze comportamentul deviant și să evite recidiva, să se prevadă mecanisme pentru intervenție timpurie în cazul minorilor cu comportamente deviante, pentru a preveni escaladarea comportamentului infracțional.

Legislația ar trebui să faciliteze responsabilizarea minorilor pentru acțiunile lor, dar în același timp să li se ofere oportunități de a-și repara daunele produse și de a-și asuma responsabilitatea pentru consecințele comportamentului lor.

Cooperarea dintre instituții, în vederea prevenirii delincvenței juvenile, trebuie încurajată și reglementată legislativ. Legea ar trebui să prevadă cooperarea între diferitele sisteme și agenții implicate în prevenirea și tratarea delincvenței juvenile, precum justiția, serviciile sociale, educația și comunitatea. Totodată legislația ar trebui să prevadă mecanisme eficiente de monitorizare și evaluare a eficacității măsurilor luate în prevenirea și tratamentul delincvenței juvenile, pentru a asigura adaptarea și îmbunătățirea continuă a politicilor și practicilor.

Cu titlu de lege ferenda, propun modificarea art. 506 alin. (1) CPP ROM care să conțină următorul conținut: (1) *În cauzele cu infractori minori, organele de urmărire penă solicită efectuarea referatului de evaluare de către serviciul de probațiune de pe lângă tribunalul în a cărei circumscripție teritorială își are locința minorul, potrivit legii.*

Bibliografie:

1. Neamțu G., ș.a., (1998), *Intervenție și prevenție în delincvență*, Editura Fundației Chemarea, Iași, 219 p.
2. Costachi Ghe., *În actualitate: prevenirea și combaterea delincvenței juvenile*, disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/250-256_5.pdf, accesat: 11.05.2024.
3. https://irp.md/media/press_releases/519-ce-este-delicvena-juvenil-i-care-sunt-motivele-apariiei-ei.html, accesată: 11.05.2024.
4. *Delincvența juvenilă – Cauze și condiții favorizante*, disponibilă: <https://www.criminalistic.ro/delincventa-juvenila-cauze-si-conditii-favorizante/>, accesată: 11.05.2024.
5. Legea nr. 272 din 21 iunie 2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, republicată (M. Of. nr. 159 din 5 martie 2014), disponibilă: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/156097>, accesată: 21.05.2024.
6. Directiva 2016/800 a Parlamentului European și a Consiliului din 11 mai 2016 privind garanțiile procedurale pentru copii care sunt persoane suspecte sau acuzate în cadrul procedurilor penale (JO L. nr. 132/1, din 21.05.2016) disponibilă: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800>, accesată: 21.05.2024.
7. Hotărârea CtEDO *T c. Regatul Unit*, din 16 decembrie 1999, nr. 24724/94, par. 86-89, disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58593>, accesată: 21.05.2024.
8. Cristea D. (2023), *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal*. Monografie. Editura Pro Universitaria, București, 246 p.
9. Calendari, D. Osoianu, T. (2023). *Apelul penal*. București: Pro Universitaria.

**COMBATEREA INFRACTIUNILOR SEXUALE ÎMPOTRIVA MINORILOR: ARMONIZAREA
CODULUI PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA CU LEGISLAȚIA UNIUNII EUROPENE**

**COMBATING SEXUAL CRIMES AGAINST MINORS: HARMONIZATION OF THE
CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH EUROPEAN UNION
LEGISLATION**

Vitalie STATI, dr., prof. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: stativitalie71@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1371-4961
Nicolae GULCEAC, drd.,
Academia „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: nicolaegulceac@mail.ru
ORCID ID: 0000-0002-2954-8470

Rezumat: *Este binevenită demararea procesului de transpunere în legislația Republicii Moldova a Directivei 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. Aproximativ o jumătate dintre prevederile în materie penală ale acestei Directive sunt compatibile cu dispozițiile legii penale a Republicii Moldova. Pe de altă parte, atestăm o serie de dispoziții ale legii penale a Republicii Moldova care sunt incompatibile sau parțial compatibile cu prevederile Directivei. În cele mai multe cazuri, această stare de lucruri implică necesitatea operării de amendamente în dispozițiile respective ale legii penale a Republicii Moldova. În cadrul studiului de față, autorii își exprimă poziția privind alinierea cadrului reglementar penal național cu prevederile cele mai relevante din Directivă. Sunt formulate sugestii privind perfecționarea unor norme din Codul penal al Republicii Moldova.*

Cuvinte-cheie: *directive, minor, pornografie infantile, prostituție infantile, spectacol pornografic*

Abstract: *There is welcome the start of the process of transposition into the legislation of the Republic of Moldova of Directive 2011/93/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, and replacing Council Framework Decision 2004/68/JHA. Approximately half of the criminal provisions of this Directive are compatible with the provisions of the criminal law of the Republic of Moldova. On the other hand, we attest to a series of provisions of the criminal law of the Republic of Moldova that are incompatible or partially compatible with the provisions of the Directive. In most cases, this situation implies the need for amendments in the respective provisions of the criminal law of the Republic of Moldova. In the present study, the authors express their position regarding the alignment of the national criminal regulatory framework with the most relevant provisions of the Directive. Suggestions are made regarding the improvement of some norms of the Criminal Code of the Republic of Moldova.*

Keywords: *directive, juvenile, child pornography, child prostitution, pornographic performance*

Introducere

Conform pct. 2 al Hotărârii Guvernului nr. 1171 din 28.11.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene, „armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene este un proces continuu, care are drept scop integrarea în ordinea juridică internă a legislației Uniunii Europene, în conformitate cu angajamentele asumate de Republica Moldova [...]” [1]. De bună seamă, această prevedere a căpătat o semnificație mai pronunțată începând cu 23 iunie 2022, atunci când „Consiliul European a decis să acorde statutul de țară candidată [...] Republicii Moldova” [2].

În Recomandarea nr. 1/2022 a Consiliului de Asociere UE – Republica Moldova din 22.08.2022 privind Programul de asociere UE-Republica Moldova, printre prioritățile programului de asociere, se numără „[...] prevenirea și eradicarea tuturor formelor de violență împotriva copiilor victime și a potențialelor victime ale violenței, [...] abuzului, exploatării [...]” [3]. Din această perspectivă, considerăm binevenită demararea procesului de transpunere în legislația Republicii Moldova a Directivei 2011/92/UE

a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatarei sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului [4] (în continuare – Directivei). În studiul de față ne vom axa pe alinierea dispozițiilor din Codul penal al Republicii Moldova (în continuare – CP RM) cu prevederile din această directivă.

Metodologia cercetării

În demersul nostru vom aplica, în principal, metoda logică (care se bazează pe rațiune și gândire deductivă, analizând problema pas cu pas, pentru a trage concluzii logice) și metoda comparativă (care implică compararea opțiunilor pentru a identifica cea mai bună soluție, facilitând identificarea asemănărilor și diferențelor).

Rezultate

Aproximativ o jumătate dintre prevederile în materie penală ale Directivei sunt compatibile cu dispozițiile legii penale a Republicii Moldova. Astfel, de exemplu, definiția noțiunii „vârsta consimțământului sexual” de la lit. (b) art. 2 al Directivei se regăsește ca esență în alin. (3) art. 132², art. 174 și 175 CP RM. Același lucru se poate afirma despre prevederile de la: alin. (4) și (6) art. 3 „Infrațiuni referitoare la abuzul sexual” al Directivei (care sunt compatibile cu art. 174, 175, lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM); alin. (3) și (6) art. 4 „Infrațiuni referitoare la exploatarea sexuală” al Directivei (care sunt compatibile cu lit. a) alin. (2) art. 206 CP RM); alin. (2), (5), (6) și (8) art. 5 „Infrațiuni referitoare la pornografia infantilă” al Directivei (care sunt compatibile cu art. 208¹ CP RM), etc.

Se evidențiază prevederea de la lit. (a) art. 2 al Directivei, în care este definită noțiunea de „copil”: „orice persoană cu vârsta mai mică de 18 ani” [4]. Nu se poate afirma că această prevedere ar fi incompatibilă cu dispozițiile corespunzătoare ale legii penale a Republicii Moldova. Cu toate acestea, semnalăm anumite discrepanțe de ordin terminologic. La concret, în unele norme din Codul penal (alin. (1) art. 54, alin. (4) art. 70, lit. b) alin. (1) art. 76, alin. (1) art. 79, alin. (5) art. 104, lit. a) alin. (2) art. 171, lit. a) alin. (2) art. 172 etc.) termenul „copil”, ca și termenul „minor”, sunt folosiți în accepțiunea de persoană care nu a atins vârsta de 18 ani. În alte norme din Codul penal (art. 133¹, alin. (4) art. 134, art. 201², 205, alin. (2) art. 208 etc.), termenul „copil” este utilizat în accepțiunea de rudă de gradul întâi în linie dreaptă descendentă. În scopul uniformizării terminologiei, este necesar ca, în întreg textul Codului penal: termenul „minor” să fie folosit în accepțiunea de persoană care nu a atins vârsta de 18 ani; termenul „copil” să fie folosit în accepțiunea de rudă de gradul întâi în linie dreaptă descendentă. De altfel, premisele pentru o atare remaniere legislativă au fost conturate într-un proiect de lege recent elaborat [5].

Pe de altă parte, atestăm o serie de dispoziții ale legii penale a Republicii Moldova care sunt incompatibile sau parțial compatibile cu prevederile Directivei. În cele mai multe cazuri, această stare de lucruri implică necesitatea operării de amendamente în dispozițiile respective ale legii penale a Republicii Moldova. În cele ce urmează ne vom exprima poziția privind alinierea cadrului reglementar penal național cu prevederile cele mai relevante din Directivă.

Discuții

Definiția noțiunii „pornografie infantilă” (formulată la lit. (c) art. 2 al Directivei) este parțial compatibilă cu art. 208¹ CP RM. *In concreto*, în acest articol nu sunt reflectate ipotezele de la pct. (iii)¹ și (iv)² lit. c) art. 2 din Directivă. Dezvoltând ideea, este de menționat că unele prevederi ale art. 5 „Infrațiuni referitoare la pornografia infantilă” al Directivei sunt fie transpuse în parte, fie nu sunt transpuse deloc în

¹ Se are în vedere „orice material care prezintă vizual orice persoană care pare a fi un copil implicat într-un comportament sexual explicit, real sau simulat, sau orice prezentare a organelor sexuale ale unei persoane care pare a fi un copil, în principal cu scop sexual”.

Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatarei sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>

² Ne referim la „imagini realiste ale unui copil implicat într-un comportament sexual explicit sau imagini realiste ale organelor sexuale ale unui copil, în principal cu scop sexual”.

Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatarei sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>

art. 208¹ CP RM. Bunăoară, nu identificăm în acest articol ipoteza de obținere cu bună știință, prin intermediul tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, a accesului la pornografie infantilă (ipoteză care este prevăzută în alin. (3) art. 5 din Directivă). Cât privește ipoteza de transmitere de pornografie infantilă (care este prevăzută în alin. (4) art. 5 din Directivă), aceasta este reflectată doar parțial în art. 208¹ CP RM. Astfel, nu oricare transmitere de pornografie infantilă, ci doar exportarea, vinderea sau schimbarea acesteia intră sub incidența art. 208¹ CP RM. În cazul donării, dării cu împrumut, cedării în contul unei datorii sau a altor asemenea forme de transmitere a pornografiei infantile, ar putea apărea dubii privind temeinicia aplicării art. 208¹ CP RM. Din această perspectivă, dispoziția respectivului articol necesită completare.

În afară de aceasta, în art. 208¹ CP RM nu și-a găsit implementarea prevederea de la pct. (iii) lit. c) art. 2 din Directivă, privită prin prisma prevederii de la alin. (7) art. 5 din Directivă. Se are în vedere cazul în care „o persoană care pare a fi un copil are în realitate 18 ani sau mai mult la data reprezentării sale pe materialele respective” [4]. Totuși, trebuie să accentuăm că alin. (7) art. 5 din Directivă nu are un caracter obligatoriu. Este la discreția Republicii Moldova să decidă dacă prevederile analizate se aplică cazurilor care implică pornografie infantilă. În opinia noastră, în Codul penal al Republicii Moldova nu trebuie transpusă prevederea de la pct. (iii) lit. c) art. 2 din Directivă, privită prin prisma prevederii de la alin. (7) art. 5 din Directivă. Reticența noastră este legată de sintagma „persoană care pare a fi un copil”. În primul rând, în acest caz, infracțiunea nu este îndreptată contra unei victime minore. Or, doar o persoană minoră poate fi victimă a infracțiunii de pornografie infantilă, prevăzute la art. 208¹ CP RM. În al doilea rând, sintagma „persoană care pare a fi un copil” este ambiguă. Nu este clar dacă persoana, care este protagonistă a materialelor pornografice, pare a fi un copil pentru că aceasta se datorează: a) particularităților anatomofiziologice ce caracterizează persoana adultă în cauză; b) faptului că această persoană are o vârstă care depășește puțin limita de 18 ani; c) simulării minoratului de către persoana adultă respectivă ori creării artificiale pe altă cale a aparenței de minorat a acesteia? În eventualitatea transpunerii în legea penală autohtonă a prevederilor analizate din Directivă, ar apărea riscul de interpretare extensivă defavorabilă a legii penale. Cunoaștem că o astfel de interpretare „constituie o încălcare a articolului 7 din Convenția Europeană [a Drepturilor Omului]. [...] Cerința interpretării stricte a normei penale, ca și interzicerea analogiei defavorabile în aplicarea legii penale, urmăresc protecția persoanei împotriva arbitrarului” [6].

În alt context, definiția noțiunii „prostituție infantilă” (formulată la lit. (d) art. 2 al Directivei) este parțial compatibilă cu art. 208 și 208² CP RM, precum și cu alin. (1) art. 89 din Codul contravențional al Republicii Moldova (în continuare – CC RM). În scopul uniformizării terminologiei, este necesar ca, în art. 208² CP RM și în alin. (1) art. 89 CC RM, noțiunea de prostituție să fie expusă în accepțiunea de la lit. (d) art. 2 al Directivei. Totodată, este necesar ca, în art. 208 CP RM, termenul „desfrâu” să fie substituit prin termenul „prostituție”.

Definiția noțiunii „spectacol pornografic” (formulată la lit. (e) art. 2 al Directivei) este parțial compatibilă cu art. 206 și 208¹ CP RM. Mai precis, noțiunea în cauză nu este definită în Codul penal, în particular, și în legislația Republicii Moldova, în general. Această noțiune se regăsește sub anumite aspecte în cadrul noțiunilor „exploatare sexuală” (art. 206 CP RM) și „pornografie infantilă” (art. 208¹ CP RM). Totodată, în cazul infracțiunii prevăzute la art. 208¹ CP RM, nu se face nicio diferență între pedeapsa aplicată pentru infracțiunea, săvârșită asupra copilului care nu a ajuns la vârsta consimțământului sexual, și pedeapsa aplicată pentru infracțiunea săvârșită asupra copilului care a depășit vârsta respectivă. Din acest punct de vedere, art. 208¹ CP RM nu corespunde dispozițiilor din alin. (2) și (4) art. 4 al Directivei. Deci, se impune completarea corespunzătoare a acestuia.

De asemenea, în art. 208¹ CP RM nu și-a găsit implementarea prevederea de la alin. (4) art. 4 din Directivă, privită prin prisma prevederii de la alin. (2) art. 8 din Directivă. Se are în vedere cazul în care spectacolul pornografic se desfășoară „în contextul unor relații consimțite, atunci când copilul a ajuns la vârsta consimțământului sexual, sau între persoane apropiate ca vârstă și ca nivel psihologic și fizic de dezvoltare sau maturitate, în măsura în care faptele nu au implicat niciun abuz sau exploatare și nu se acordă bani și nicio altă formă de remunerare sau foloase în schimbul spectacolului pornografic” [4]. Subliniem că alin. (2) art. 8 din Directivă nu are un caracter obligatoriu. În opinia noastră, în Codul penal al Republicii Moldova nu trebuie transpusă prevederea de la alin. (4) art. 4 din Directivă, privită prin prisma prevederii de la alin. (2) art. 8 din Directivă. Lipsa de pericol social al faptei specificate în aceste prevederi o confirmă: a) faptul că protagonistul spectacolului pornografic a atins vârsta consimțământului sexual; b) fapta este comisă cu consimțământul acestei persoane; c) fapta este comisă între persoane apropiate ca vârstă și ca nivel psihologic și fizic de dezvoltare sau maturitate; d) fapta fie nu a implicat niciun abuz sau exploatare asupra protagonistului spectacolului pornografic, fie acestuia nu i s-a acordat o remunerare sau foloase în

schimbul spectacolului pornografic. În prezența unor asemenea circumstanțe, lipsește temeiul aplicării vreunei norme penale sau contravenționale. Nu ar fi oportună completarea legislației cu prevederi de genul celei de la alin. (2) art. 8 din Directivă. Din punctul nostru de vedere, o asemenea completare ar trebui catalogată de exces de reglementare a răspunderii penale.

Din considerente similare, nu susținem transpunerea în legislația autohtonă a prevederilor de la alin. (2) și (6) art. 5 din Directivă, privite prin prisma prevederii de la alin. (3) art. 8 din Directivă. Se are în vedere cazul în care în materialele cu caracter pornografic „sunt înfățișați copii care au ajuns la vârsta consimțământului sexual, în situația în care materialele respective sunt produse și deținute cu consimțământul copiilor respectivi și numai pentru uzul privat al persoanelor implicate, în măsura în care faptele nu au implicat nicio formă de abuz” [4]. Accentuăm cu această ocazie că alin. (3) art. 8 din Directivă nu are un caracter obligatoriu. Deci, Republica Moldova are dreptul să nu implementeze această normă.

În altă ordine de idei, în Capitolele IV și VII din partea specială a Codului penal nu este incriminată fapta de determinare a persoanei, care nu a împlinit vârsta de 16 ani, să asiste la acte sexuale sau la acțiuni cu caracter sexual. Astfel, în Codul penal nu sunt reflectate ipotezele de la alin. (2) și (3) art. 3, alin. (1) art. 8 din Directivă. În consecință, considerăm întemeiată inițiativa de a incrimina în art. 208³ CP RM „săvârșirea unei acțiuni, cu condiția că aceasta nu întrunește elementele infracțiunilor prevăzute la art. 171-175 sau art. 206-206¹ din prezentul cod, concretizată în: a) determinarea unei persoane care nu a împlinit vârsta de 16 ani să asiste la acte sexuale sau la acțiuni cu caracter sexual; [...]” [7].

Schimbând registrul, este de menționat că, în alin. (1) art. 175¹ CP RM se recurge la sintagma „scopul săvârșirii împotriva acestuia (și anume – a minorului – *n.a.*) a oricărei infracțiuni privind viața sexuală”. Aceasta înseamnă că: a) săvârșirea infracțiunilor prevăzute la art. 174 sau 175 CP RM poate reprezenta scopul infracțiunii prevăzute la art. 175¹ CP RM; b) săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 208¹ CP RM nu poate constitui scopul infracțiunii prevăzute la art. 175¹ CP RM. Rezultă că art. 175¹ CP RM: îndeplinește condiția „cu scopul de a săvârși oricare dintre infracțiunile prevăzute la articolul 3 alineatul (4)” din alin. (1) art. 6 din Directivă; nu îndeplinește condiția „cu scopul de a săvârși oricare dintre infracțiunile prevăzute la [...] articolul 5 alineatul (6)” din aceeași normă din Directivă. Deci, se impune completarea art. 175¹ CP RM.

Nu în ultimul rând, consemnăm că dispoziția de la lit. d) art. 9 al Directivei sugerează agravarea răspunderii, printre altele, în situația în care „infracțiunea a fost săvârșită în cadrul unei organizații criminale, în sensul Deciziei-cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate” [4]. În acest context, atragem atenția asupra faptului că, în acord cu lit. c) alin. (1) art. 77 CP RM, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe agravante, *inter alia*, săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participare. Totodată, răspunderea se agravează în baza lit. d) alin. (3) art. 206 CP RM, dacă traficul de copii, comis, printre altele, în scopul exploatării sexuale comerciale sau necomerciale, este săvârșit de un grup criminal organizat. Pe de altă parte, definiția noțiunii „grup criminal organizat” din art. 46 CP RM corespunde doar în parte definiției noțiunii „organizație criminală” din art. 1 pct. 1 al Deciziei-cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate: „«organizație criminală» desemnează o asociație structurată, stabilită în timp, de mai mult de două persoane, care acționează concertat în vederea comiterii de infracțiuni pasibile de o pedeapsă privativă de libertate sau de aplicarea unei măsuri de siguranță privative de libertate cu o durată maximă de cel puțin patru ani, sau de o pedeapsă mai severă, pentru a obține, direct sau indirect, un beneficiu financiar sau de altă natură materială” [8]. În opinia noastră, este necesară alinierea legii penale naționale la dispoziția de la lit. d) art. 9 al Directivei. Totuși, considerăm că această aliniere ar fi mai eficientă într-un alt context (și anume – cel al transpunerii Deciziei-cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate).

Concluzii

În vederea transpunerii eficiente a Directivei în legislația Republicii Moldova este necesar ca:

- 1) în întreg textul Codului penal: termenul „minor” să fie folosit în accepțiunea de persoană care nu a atins vârsta de 18 ani; termenul „copil” să fie folosit în accepțiunea de rudă de gradul întâi în linie dreaptă descendentă;
- 2) în art. 208 CP RM, termenul „desfrâu” să fie substituit prin termenul „prostituție”;
- 3) art. 208¹ CP RM să fie completat pentru a incrimina: obținerea cu bună știință, prin intermediul tehnologiei informațiilor și comunicațiilor, a accesului la pornografie infantilă; transmiterea în orice formă de pornografie infantilă;

4) art. 208¹ CP RM să fie completat pentru a se putea face diferența între pedeapsa aplicată pentru infracțiunea, săvârșită asupra copilului care nu a ajuns la vârsta consimțământului sexual, și pedeapsa aplicată pentru infracțiunea săvârșită asupra copilului care a depășit vârsta respectivă;

5) în art. 208² CP RM și în alin. (1) art. 89 CC RM, noțiunea de prostituție să fie expusă în accepțiunea de la lit. (d) art. 2 al Directivei;

6) în Codul penal al Republicii Moldova să fie incriminată fapta de determinare a unei persoane, care nu a împlinit vârsta de 16 ani, să asiste la acte sexuale sau la acțiuni cu caracter sexual;

7) art. 175¹ CP RM să fie completat, astfel încât săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 208¹ CP RM să poată constitui scopul infracțiunii prevăzute la art. 175¹ CP RM;

8) Codul penal al Republicii Moldova să fie aliniat la dispoziția de la lit. d) art. 9 al Directivei în contextul transunerii Deciziei-cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate;

9) în Codul penal al Republicii Moldova să fie nu transpuse următoarele prevederi: pct. (iii) lit. c) art. 2 din Directivă, privit prin prisma alin. (7) art. 5 din Directivă; alin. (4) art. 4 din Directivă, privit prin prisma alin. (2) art. 8 din Directivă; alin. (2) și (6) art. 5 din Directivă, privite prin prisma alin. (3) art. 8 din Directivă.

Bibliografie:

1. Hotărârea Guvernului nr. 1171 din 28.11.2018 pentru aprobarea Regulamentului privind armonizarea legislației Republicii Moldova cu legislația Uniunii Europene. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 499-503, 1314.
2. Reuniunea Consiliului European (23 și 24 iunie 2022) – Concluzii. <https://www.consilium.europa.eu/media/57467/2022-06-2324-euco-conclusions-ro.pdf>
3. Recomandarea nr. 1/2022 a Consiliului de Asociere UE – Republica Moldova din 22.08.2022 privind Programul de asociere UE-Republica Moldova [2022/1997]. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:22022D1997&from=EN>
4. Directiva 2011/92/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind combaterea abuzului sexual asupra copiilor, a exploatării sexuale a copiilor și a pornografiei infantile și de înlocuire a Deciziei-cadru 2004/68/JAI a Consiliului. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32011L0093>
5. Proiect de Lege pentru modificarea unor acte normative (modificarea Codului penal și Codului contravențional). <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/533.pdf>
6. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 24 din 17.10.2019 privind controlul constituționalității unor prevederi din articolele 189 alin. (3) lit. f), 307 alin. (2) lit. c), 327 alin. (2) lit. c), 329 alin. (1) și alin. (2) lit. b) și din articolul 335 alin. (1¹) din Codul penal. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 338-343, 207.
7. Proiect de Lege pentru modificarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 985/2002 (prevenirea și combaterea exploatării sexuale și abuzurilor sexuale comise asupra minorilor). <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-869-mj-2023.pdf>
8. Decizia-cadru 2008/841/JAI a Consiliului din 24 octombrie 2008 privind lupta împotriva crimei organizate. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32008F0841>

IMPORTANȚA DREPTULUI MEDICAL ÎN FORMAREA JURIDICĂ A STUDENȚILOR ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

THE IMPORTANCE OF MEDICAL LAW IN THE LEGAL TRAINING OF STUDENTS IN THE EUROPEAN SPACE

Constantin PISARENCO, Phd, assoc. prof.,
Free International University of Moldova
E-mail: constantin.pisarenco@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5548-4653

Rezumat: *Articolul explorează importanța dreptului medical în educația juridică a studenților în spațiul educațional european. În societatea modernă, unde practica medicală se confruntă frecvent cu probleme juridice, importanța unei înțelegeri profunde a dreptului medical devine tot mai relevantă. Articolul analizează factorii cheie care contribuie la integrarea dreptului medical în programele de învățământ ale facultăților de drept, cum ar fi armonizarea legislațiilor naționale și dezvoltarea gândirii critice la studenți. Sunt analizate principalele probleme și perspective ale integrării dreptului medical în procesul de învățământ, inclusiv lipsa cadrelor didactice calificate și a materialelor didactice actualizate. Articolul oferă recomandări pentru îmbunătățirea predării dreptului medical, inclusiv învățarea interdisciplinară și consolidarea pregătirii practice a studenților.*

Cuvinte-cheie: *drept medical, educație juridică, spațiul european, Moldova, integrare*

Abstract: *The article explores the importance of medical law in the law study of students in the European education space. In today's society, where medical practice is often confronted with legal issues, the importance of a thorough understanding of medical law is becoming increasingly important. The article discusses the key factors contributing to the introduction of medical law in the educational programs of law faculties, such as harmonization of national legislations and development of critical thinking in students. It analyzes the main problems and prospects of integrating medical law into the educational process, including the lack of qualified teachers and relevant teaching materials. The article offers recommendations for improving the teaching of medical law, including interdisciplinary teaching and strengthening practical training of students.*

Keywords: *medical law, legal education, European space, Moldova, integration*

Introduction

Modern medical practice is increasingly confronted with legal issues that require in-depth legal expertise. In the context of rapidly developing technologies, changes in legislation and growing attention to patient's rights, medical law is becoming an integral part of the professional training of tomorrow's lawyers. This is especially true in the context of European integration, where standards of medical practice and legal regulation are constantly evolving.

Medical law, being an interdisciplinary field, covers a wide range of issues: from the rights and obligations of medical professionals and patients to the regulation of medical research and bioethics. Training law students in these aspects of law not only broadens their professional horizons, but also prepares them to deal with the complex legal issues related to medicine.

The importance of medical law in the legal training of students in the European space is due to several key factors. First, the existence of a common legal space requires harmonization of national legislations, which makes it necessary to have a deep understanding of European norms and standards. Secondly, the complexity and diversity of medical legal issues require high qualification and specialized knowledge from lawyers. Thirdly, training in medical law promotes the development of critical thinking and analytical skills, which is an important element of training competent professionals.

The purpose of this article is to analyze the significance of medical law in the educational programs of law schools in Europe, as well as to identify the main challenges and perspectives in this field. Consideration of these issues will provide a better understanding of how the integration of medical law into the educational process contributes to the training of highly qualified lawyers ready to work in the modern European legal field.

Material and methods

A review of the existing scientific literature on medical law, including monographs, articles and dissertations, was analyzed. Current research and publications reflecting recent trends and developments in the field of medical law were considered. The curricula of leading law schools in Europe were studied.

Results and discussion

In recent years, the issues of medical law have become increasingly important due to the development of new technologies in medicine, changes in social policy and increased requirements for the quality of medical services. This necessitates an in-depth study of medical law by law students.

Most of the specialists who now work in the field of health care and pharmacy graduated from a regular law school with standard specializations, and acquired their knowledge in practice. But there is another way - to start getting specialization during your studies. Due to the high competition of universities for applicants, as well as competition in the labor market, medical law training programs have emerged [15].

Modern medical law covers a wide range of issues, from the rights of patients to the ethical aspects of biomedical research. The development of biotechnology, telemedicine, and artificial intelligence in medicine poses new barriers to legal education. Students need not only to master existing regulations, but also to learn how to apply them in the context of rapidly changing medical practice [19, 20].

However, the process of teaching health law faces a number of issues that require effective solutions. This emphasizes the importance of identifying and addressing constraints in the process of teaching aspects of health law to law students.

Constraints in the training of health law professionals include a shortage of qualified teachers, a lack of teaching materials that keep up to date with the latest legislative and practice changes, and a lack of practical orientation in teaching. A comprehensive approach is needed to address these limitations. Updating the curriculum of the discipline, introducing innovative educational technologies and strengthening the link between theoretical knowledge and practical skills will be key to the training of highly qualified lawyers able to work effectively in the field of health care [2, 15].

In order to identify the limitations in teaching the discipline “Medical Law” to law students and to develop comprehensive recommendations for overcoming them, an analysis of literature, curricula and programs of leading law faculties, a survey of students and teachers, as well as the study of best practices of international experience in the field of education in medical law was conducted. As a result of the study, the following was established.

Medical law as a branch of law is at the stage of formation and has not finally developed as an academic discipline, mandatory for study in all law and medical universities [19]. Therefore, at this stage it is especially important to analyze the experience of teaching medical law in the country and abroad, to identify the limitations in teaching and find ways to solve them.

To achieve a deep understanding of the subject and professional development of law students, a key role is played by determining the place of the discipline “Medical Law” in the curriculum. Its suboptimal placement can limit effective teaching and learning. For example, students without prior knowledge of general legal theory and related disciplines may have difficulty understanding complex concepts if the course is introduced too early.

The relationship of “Medical Law” to other courses emphasizes the need for careful planning so that integration occurs after the study of related subjects such as civil law and intellectual property law. This will enhance understanding of intersecting issues. Not taking into account students' interests and specializations in course placement can reduce their motivation and engagement in learning.

Studying medical law late in the course, when students have a solid knowledge base, will prepare them to think about real-world legal issues. This is important for future professional practice. Strategically choosing a place for a discipline in the curriculum is critical to a quality education. Failure to comply with these principles can limit the educational process and professional development of students.

If we look at the experience of European universities, medical law is usually taught in the first year of bachelor's¹ and master's degrees in law, less often in the second [2], more often in the third year of bachelor's [5] and master's degrees [6, 12, 13, 16]. This is due to the fact that to understand medical law requires basic knowledge of civil law, criminal law and other basic legal disciplines.

The number of credits allocated to the study of medical law can also vary from 3 to 6, corresponding

¹ In the Republic of Moldova, it corresponds to the bachelor's degree cycle.

to approximately 90-180 hours of student work, including lectures, seminars and independent study. Some universities may offer more extensive medical law programs, especially in specialized master's programs, where the number of credits may be higher.

Master's programs study health insurance, issues of forensic medicine, pharmaceutical law, legal regulation of drug circulation, constitutional foundations of legal regulation of health care, biomedical ethics. Each program has its own peculiarities and additional subjects [15].

In the European Union, the teaching of medical law at law faculties is quite widespread and diverse. Universities offer both master's programs and specialized courses that cover a wide range of topics related to medical law and ethics.

The European Law Faculties Association (ELFA) actively contributes to improving the quality of legal education in Europe by organizing platforms for discussion and exchange of experience, and by representing the interests of law faculties to European and national educational institutions (ELFA EDU) [4].

In many European universities, medical law is included in the curriculum as a separate module or course within the broader law curriculum. This allows students to choose medical law as an area of specialization or as an additional course to broaden their knowledge.

Some universities offer specialized medical law programs at the undergraduate level, which may include in-depth study of various aspects of medical law, including bioethics, patients' rights, legal aspects of medical research, and so on.

As part of the study of medical law, students are often encouraged to explore issues at the intersection of law, medicine, and ethics. This emphasizes the importance of an interdisciplinary approach in modern education. The educational process in medical law is faced with a lack of up-to-date, targeted training materials. This circumstance complicates the training of qualified professionals who are able to effectively solve professional tasks in a rapidly changing legal and medical landscape.

One of the main reasons for this is the rapid development of medical technology and changing legislation, which requires constant updating of training resources. Unfortunately, the process of updating educational materials does not always keep up with the dynamics of these changes, which causes the risk of incomplete correspondence of the received knowledge to the realities of professional activity.

In these conditions, additional information resources help to fill in the actual information: scientific journals and publications on medical law, which reflect the latest trends and changes in this field; official websites of the Ministry of Health of the Republic of Moldova and other regulatory bodies regularly publishing news, normative acts and methodological recommendations, which can be used as actual material for study [17]; distance courses and webinars of specialists in the field of medical law [1, 14]; electronic libraries and databases that provide access to current legislative and regulatory acts, as well as to expert comments and explanations in the field of medical law. [17]. Using these resources allows students and professors to stay up-to-date on the latest developments in health law.

A comprehensive approach is needed to address the shortage of up-to-date, targeted training materials. First of all, it is important to establish close cooperation between higher education institutions and health authorities, as well as professional associations of lawyers. This will make it possible to promptly receive information on the latest changes in legislation and the practice of its application. In addition, the active use of digital technologies can help speed up the process of updating training materials. The creation of online databases, access to electronic libraries and specialized portals will provide students with the latest information.

In addition to full-fledged master's programs, the development of specialized courses on topical issues of medical law is also important. Examples of such courses are “Crimes Committed in the Sphere of Medical Activity” [10], “Medical Malpractice” [9, 11], “Professional Medical Activity in the Regulation of Criminal Law” [8]. It is also possible to introduce special courses such as “Legal Regulation of Medical and Pharmaceutical Activities”, “Legal Aspects of Realization of Physician's Rights” and “Legal and Ethical Problems of Biomedical Activities” [19]. Such courses should include the analysis of real cases, which not only contributes to the acquisition of relevant knowledge, but also to the development of practical skills. Not only master's degree students, but also undergraduate students can enroll in the course. A special course is a good opportunity to learn the basics of medical law and see if it would be interesting to pursue it [15].

Thus, addressing the shortage of up-to-date training materials requires a systematic approach and active collaborative work of all stakeholders. This will ensure effective training of law students capable of

making a significant contribution to the development of medical law and improving the quality of legal aid in health care.

The goal of the educational process in medical law is to train highly qualified lawyers who are able to effectively solve complex professional problems at the intersection of law and medicine, with in-depth knowledge of both spheres, as well as a high level of ethical awareness. However, theoretical knowledge without the ability to apply it in practice does not allow to fully master the profession.

Practical experience plays a key role in teaching medical law to law students, especially in an area as complex and multifaceted as medical law. It allows not only a deeper understanding and consolidation of theoretical knowledge, but also the development of the necessary skills to analyze, resolve limitations, negotiate, and protect the interests of clients.

One of the main reasons for the lack of practical experience is the insufficient number of partnership programs with medical institutions and legal organizations specializing in health law. In addition, there are a limited number of internship and practicum placements, making access to practical training limited. To improve the practical training of law students in medical law, increased collaboration between law schools and medical institutions, law firms, and community organizations is needed. Establishing specialized internship and practicum programs where students can gain the necessary practical experience under the supervision of experienced lawyers and medical professionals would be an important step in this direction.

The introduction of mentoring programs, where each student receives individual support from a practicing lawyer, can also contribute to a better understanding of the real challenges and limitations of medical law. In addition, the use of modern educational technologies, such as virtual simulations and interactive case-studies, can help students develop practical skills in a safe and supervised environment.

Improved practical training in medical law will not only improve the quality of training, but will also contribute to the development of more effective and humane legal regulation of health care. This, in turn, will benefit both the legal community and society at large by providing a higher level of protection of the rights and interests of patients and health professionals.

Medical law is a unique field, at the intersection of law and medicine, requiring professionals to not only have a thorough knowledge of the law, but also an understanding of the fundamentals of the medical sciences. Gaps in interdisciplinary training for law students can lead to difficulties in understanding the specifics of the work, as well as an incomplete understanding of medical ethics, which is critical to the practice of medical law.

Interdisciplinary training provides law students with the comprehensive knowledge necessary to effectively address the challenges of medical law. This includes not only an understanding of the legal aspects of medical work, but also an awareness of medical principles and practices and the fundamentals of health care ethics.

One of the main reasons for the gaps in interdisciplinary training is the traditional focus of legal education on purely legal disciplines, without sufficient inclusion of courses in medicine and ethics. In addition, there is a lack of faculty with competencies in both fields, making it difficult to develop and implement interdisciplinary programs. To overcome the gaps in interdisciplinary training, it is necessary to revise law school curricula to include courses in basic medicine, medical ethics, and psychology. This will enable future lawyers to better understand the context of medical situations and make more informed decisions.

An important step will also be the development of interdisciplinary programs involving cooperation between law and medical faculties. The creation of joint educational projects and research groups will allow students to study medical law in close interaction with medical specialists.

In addition, the organization of specialized seminars, lectures and master classes with the participation of medical, legal and moral practitioners can significantly increase the level of interdisciplinary knowledge of students. It also promotes the development of critical thinking skills and analysis of complex ethical and legal situations faced by medical law professionals.

Finally, stimulating medical law research by students under the guidance of experienced mentors from both disciplines will be an important contribution to the development of interdisciplinary training.

An example is the activity of the Inter-University Center for Medical Law, established in 2019 on the initiative of Dr. hab. jur. Nicolae Sadovei (Moldova State University) and Dr. Tatiana Novak (Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy) on the basis of the Partnership Agreement in 2019. The aim of the Center is to create favorable conditions for scientists and university professors to participate in fundamental and applied research projects in the field of human rights in health care, to ensure

the quality of scientific developments, to stimulate and maximize the use of scientific potential [18].

An important result of the Center's activities was the creation by a group of researchers¹ of a set of special tools for determining the indicative level of protection of patients' rights in the compulsory medical insurance system. The work was carried out within the framework of the research project “Strengthening the protection of patients' rights in the system of compulsory medical insurance” supported by the State Program 2020-2023 [18]. Thanks to the developed toolkit, healthcare legislation will be optimized and its compliance with international legal norms will be assessed. This and similar projects not only contribute to a deeper understanding of medical law issues, but also make a valuable contribution to the scientific community by expanding the boundaries of knowledge in this field. So, the gaps in interdisciplinary training of law students represent a barrier that requires a comprehensive and thoughtful approach to address. Incorporating medical and ethical disciplines into the curriculum, developing joint educational programs, and stimulating research will produce professionals capable of working effectively at the intersection of law and medicine.

Ethical aspects play a critical role in medical law, as they affect fundamental issues of human life and health, as well as the principles of justice and confidentiality. Insufficient attention to ethical considerations in the education of law students can lead to an incomplete understanding of the importance and complexity of decision-making in medical practice. Ethics training provides future lawyers with a framework for analyzing and dealing with the complex moral dilemmas they may encounter in their professional lives. This includes issues of the rights and responsibilities of patients and medical professionals, principles of informed consent and confidentiality, and ethical issues at the end of life.

One reason for the lack of attention to ethical aspects is the traditional focus of legal education on law and law enforcement, with ethics often seen as a lesser discipline. To remedy this situation, it is necessary to integrate ethics training into the core curriculum of the medical law discipline for law students. This could include both separate courses in medical ethics and the incorporation of ethics modules into existing courses. In addition, the development and implementation of interdisciplinary seminars and workshops where students can meet and discuss ethical dilemmas with medical professionals, patients, and lawyers promotes a thorough understanding of ethical issues in the context of medical law.

An important aspect is also the use of case-study methodology, which is based on real reality and real problems, requiring students to make an appropriate decision in a proposed situation, which allows students to work through complex ethical situations in practice, stimulating critical thinking and the development of informed decision-making skills.

Thus, paying sufficient attention to ethical aspects in the education of law students is a necessary condition for the formation of highly qualified professionals capable of contributing to the development of medical law and ethical standards in health care.

Conclusion

Teaching medical law plays a significant role in the training of future lawyers, although it is still a relatively new branch of law and is not a required subject in all law schools. It is important to recognize that there are certain limitations to the effective teaching of this discipline to law students. Problems include non-optimal placement in the curriculum, curriculum mismatch with current practice requirements, lack of practical experience, gaps in interdisciplinary training, and insufficient attention to ethical considerations.

A comprehensive approach is needed to improve the quality of medical law teaching. It is important to optimize curricula and programs, focusing on the experience of advanced European universities. Professors should systematically improve their qualifications through trainings, seminars and participation in specialized events. The introduction of advanced educational technologies, such as virtual simulations and interactive case study platforms, will facilitate the learning process and help students acquire practical skills. Emphasizing research and development promotes critical thinking and the ability to innovate among students. It is also important to create platforms for ethical discussions involving students, professors and professionals from the health and legal fields to ensure a multidisciplinary approach to learning. Encouraging continuing education is also key to producing qualified professionals who can meet the

¹ Prof. Dr. hab. med. Andrei Pădure, head of the Department of Legal Medicine, Tatiana Novac, head of the Legal Department at the Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy, Prof. Dr. hab. in law Nicolae Sadovei, Dr. in law Aliona Chisari-Rurak, doctoral students from the Moldova State University Inna Soțchi and Ion Guceac.

complex challenges at the intersection of law and medicine.

The study of medical law in European law schools is essential for the development of competent lawyers able to work effectively in the field of health care. The introduction of this discipline into the curricula contributes to the enhancement of students' knowledge, development of critical thinking, analytical skills and understanding of interdisciplinary aspects of law. The benefits of integrating medical law into legal education are clear: future lawyers will be prepared to address complex medical-related legal issues and interact effectively with medical professionals. In addition, it contributes to the harmonization of legal standards in the European space, which is especially important in the context of integration processes.

Bibliography:

1. Anosov V. Seriya original'nyh ekspertnyh vebinarov po medicinskomu pravu. Centr zashchity vrachej. STOM-DOK.RU [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://stom-dok.ru/art>
2. Drept medical. USM.MD [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: https://drept.usm.md/?page_id=9212
3. Elina N.K. Pravovye problemy v sfere okazaniya medicinskih uslug. Avtoreferat dissertatsii kandidata juridicheskikh nauk. Volgograd, 2006. 236 s.
4. European Law Facultes Association. Disponibil: <https://elfa-edu.org/>
5. Fișa Disciplinei “Drept medical”. Universitatea Lucian Blaga din Sibiu. ULBSIBIU.RO [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://drept.ulbsibiu.ro/plan-invatamant/programe-analitice/2019-2020/drIII/65.DREPT%20MEDICAL.pdf>
6. Fișa Disciplinei “Drept medical”. Universitatea Titu Maiorescu Bucureșt. UTM.RO [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://www.utm.ro/wp-content/uploads/2019/12/Master-Drept-medical-1.pdf>
7. Gîrla L. Malpraxis medical: Suport de curs cu scheme și acte normative. Chișinău: CEP USM, 2011. 100 p.
8. Gîrla L. Activitatea medicală profesională în reglementarea legii penale: Curs de prelegeri adnotat cu practica judiciară, scheme și acte normative. Chișinău: CEP USM, 2012. 163 p.
9. Gîrla L. Malpraxis medical: Suport de curs cu scheme și acte normative. Chișinău: CEP USM, 2011. 100 p.
10. Gîrla L. Infracțiuni săvârșite în sfera activității medicale: Note de curs. Chișinău: CEP USM, 2018. 254 p.
11. Gîrla L. Malpraxis medical: implicații de drept penal: Suport de curs adnotat cu glosar, practica judiciară, scheme, și acte normative. Chișinău: CEP USM, 2015. 228 p.
12. LLM in Medical Law and Ethics. The University of Edinburgh. Edinburgh Law School. LAW.ED.AC.UK [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://www.law.ed.ac.uk/study/online-masters-degrees/llm-medical-law-and-ethics>
13. LLM Medical Law and Ethics. University of Law. LAW.AC.UK [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://www.law.ac.uk/study/postgraduate/law/llm-medical-law-and-ethics/>
14. “Medical Law” training program. New Business University. NBU.SU [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://nbu.su/pravo/med-pravo/>
15. Medicinskie yuristy: aktual'nost' i perspektivy professii. PRAVO.RU, 1 iyunya 2022 [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://pravo.ru/story/239914/>
16. Misiunea Programului de studii de master “Drept medical”. Universitatea “Titu Maiorescu”. UTM.RO [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://www.utm.ro/wp-content/uploads/2019/12/master-Drept-medical.pdf>
17. Novosti v oblasti medicinskogo prava. Informacionno-pravovaya podderzhka GARANT. GARANT.RU, 07.03.2024 [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://base.garant.ru/57508824/>
18. Rezultatele științifice ale Centrului Interuniversitar de Drept Medical creat de USMF „Nicolae Testemițanu” și USM. USMF.MD, 04.06.2021 [accesat 10 mai 2024]. Disponibil: <https://usmf.md/ro/noutati/rezultatele-stiintifice-ale-centrului-interuniversitar-de-drept-medical-creat-de-usmf>
19. Sanisalova N.A., Katomina V.A. Specifics of Teaching Medical Law to Law Faculty Students in Russia. In: Social sciences. Politics and law, № 2 (26), 2013, p. 19-25.
20. Teoreticheskie osnovy medicinskogo prava: Problemy formirovaniya i razvitiya: Monografiya / RAN. INION. Centr social. nauch.-inform. issled. Otd. pravovedeniya; Otv. red.: Alferova E.V., Hamaneva N.Yu. M., 2011. 214 s. (Ser. Pravovedenie). ISBN 978-5-248-00562-8.

**OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL INFRAȚIUNILOR PREVĂZUTE
LA ART. 236 DIN CODUL PENAL AL REPUBLICII MOLDOVA**

**THE SPECIAL LEGAL OBJECT OF THE OFFENSES PROVIDED FOR
IN ART. 236 OF THE CRIMINAL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

Carmen ROȘCA, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: rosca.carmen04@gmail.com
ORCID ID: 0009-0000-7522-7347

Rezumat: În contextul stabilirii obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, noțiunile de emisie (emisiune) și de circulație trebuie privite ca noțiuni complementare, nu ca noțiuni care se includ una în cealaltă. În art. 236 CP RM se are în vedere exclusiv circulația semnelor bănești în numerar. Obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM îl formează: relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care nu se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 236 CP RM); relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 236 CP RM).

Cuvinte-cheie: valoare socială; relații sociale; obiectul juridic special al infracțiunii; fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false

Abstract: In the context of establishing the special legal object of the offenses provided for in art. 236 CC RM, the notions of emission and circulation must be seen as complementary notions, not as notions that are included in each other. Art. 236 CC RM refers exclusively to the circulation of cash money signs. The special legal object of the offenses provided for in art. 236 CC RM is formed by: social relations regarding the production or circulation of cash money signs, which are authentic, or of authentic securities, which are not expressed in particularly large proportions (in the case of the offense provided for in para. (1) art. 236 CC RM); social relations regarding the production or circulation of cash money signs, which are authentic, or of authentic securities, which are expressed in particularly large proportions (in the case of the offense provided for in let. c) para. (2) art. 236 CC RM).

Keywords: social value; social relations; the special legal object of an offense; production or putting into circulation of counterfeit money or securities

Introducere

Antijuridicitatea unei fapte penale presupune că aceasta aduce atingere unei valori sociale care este protejată de legea penală. Fiecare infracțiune, prevăzută de partea specială a Codului penal al Republicii Moldova, are obiect juridic special. Nu reprezintă excepție nici infracțiunile de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false, prevăzute de art. 236 CP RM. Studiul de față are ca scop analiza aprofundată a acestui obiect. În literatură de specialitate, problemei examinate îi sunt dedicate investigațiile întreprinse de S. Brînza, V. Stati, V. Berliba, V. Rusu, A. Palnițchi etc. Totuși, în cadrul acestor studii, se fac în mare parte constatări, fără a se argumenta de ce anumite valori sociale apar în calitate de obiect juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. În ideea de a completa și a dezvolta concepțiile doctrinare deja existente, urmărim să propunem o investigație comprehensivă și coerentă în care va fi stabilit cu maximă exactitate conținutul acestui obiect.

Metodologia cercetării

În scopul soluționării problemelor punctate mai sus, se aplică metodele: juridico-comparativă; istorico-comparativă; sistemică, etc.

Rezultate

În legislația penală română, pe parcursul unei lungi perioade de timp, infracțiunile de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false sunt prevăzute în cadrul unor capitole care sunt consacrate infracțiunilor de fals. De exemplu, în Codul penal al României din 1968,

falsificarea de monede sau de alte valori era incriminată în Capitolul I „Falsificarea de monede, timbre sau de alte valori” [1] din Titlul VII al părții speciale. În Codul penal al României din 2009, falsificarea de monede, precum și falsificarea de titluri de credit sau instrumente de plată sunt incriminate în Capitolul I „Falsificarea de monede, timbre sau de alte valori” [2] al Titlului VI al părții speciale.

Făcând o comparație, putem constata că în Codul penal al Republicii Moldova nu există capitole în care să fie prevăzută răspunderea pentru infracțiuni de fals sau infracțiuni contra încrederii publice. În legea penală moldavă, fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false este incriminată în capitolul dedicat infracțiunilor economice. După părerea noastră, a ignora aceasta ar însemna să nesocotim voința legiuitorului moldav și, în consecință, să admitem erori în procesul de stabilire a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Noțiunea de încredere publică în autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare nu decurge din noțiunea generică de economie națională. Or, cerința obligatorie este ca obiectul juridic special al infracțiunii să derive din obiectul juridic generic al infracțiunii.

Cu toate acestea, având în vedere unele opinii exprimate de doctrinarii români, considerăm că autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare reprezintă o caracteristică indispensabilă a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Or, din art. 236 CP RM rezultă că falsitatea banilor sau a titlurilor de valoare constituie acea antivaloare socială care apare în rezultatul comiterii infracțiunilor prevăzute de acest articol. Ipoteza dată este consolidată de argumentele prezentate de R. Cojocaru și G.-M. Țical: „Valorile și relațiile sociale specifice ale infracțiunii corespund cu scopul normei incriminatorie” [3].

Aceiași doi autori continuă: „Pentru constatarea scopului normei incriminatorii și prin aceasta a conținutului obiectului juridic special al infracțiunii descrise la norma respectivă, pot fi utilizate mai multe procedee” [3]. Unul dintre procedeele, propuse de către R. Cojocaru și G.-M. Țical, vizează „valorile și relațiile sociale ce pot rezulta din natura obiectului material al infracțiunii descrise în dispoziția normei de incriminare” [3]; „Acest procedeu poate fi aplicat de regulă în privința calificării infracțiunilor ce au o componentă formală, la care relațiile sociale sunt condiționate de anumite entități materiale. Doar în ipoteza acționării asupra acestor entități materiale pot fi efectiv vătămate sau se poate crea o stare de primejdie pentru relațiile sociale supuse protecției penale” [3]. Infracțiunile, prevăzute la art. 236 CP RM, sunt infracțiuni formale. În afară de aceasta, în dispoziția acestui articol sunt relevate implicit anumite entități materiale care au calitățile la care se referă R. Cojocaru și G.-M. Țical. Avem în vedere semnele bănești autentice și titlurile de valoare autentice privite ca entități materiale în jurul și datorită cărora apar relațiile sociale apărute contra infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

Însă procedeuul sus-menționat nu este suficient pentru a stabili cu exactitate obiectul juridic special al acestor infracțiuni. Este necesar să circumstanțiem împrejurările în care semnele bănești autentice și titlurile de valoare autentice devin entități materiale în jurul și datorită cărora apar relațiile sociale apărute contra infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM. Aceste împrejurări pot fi determinate cu ajutorul unui alt procedeu pe care îl propun R. Cojocaru și G.-M. Țical. Procedeuul dat vizează „valorile și relațiile sociale ce pot fi deduse din semnificația semantică a termenilor și expresiilor utilizate de către legiuitor la descrierea infracțiunii” [3]; „În acest sens, pentru descifrarea conținutului obiectului juridic special al infracțiunii poate fi utilizată metoda gramaticală de interpretare prin care se urmărește talmăcirea semnificațiilor termenilor și expresiilor utilizate de către legiuitor la descrierea infracțiunii” [3].

În opinia noastră, acest al doilea procedeu se referă la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești autentice sau a titlurilor de valoare autentice. Doar în condițiile de fabricare sau de punere în circulație a acestor entități materiale apar relațiile sociale susceptibile să fie apărute contra infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM.

Ipoteza noastră privind obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, bazată pe cele două procedee sus-menționate, urmează a fi verificată în cele ce urmează.

Discuții

După părerea lui R. Cojocaru și G.-M. Țical, obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM este format din „relațiile sociale din sistemul financiar-bancar al statului a căror existență și desfășurare normală este condiționată de *circulația* (evid. ns.) în condiții de legalitate a semnelor bănești, a valorilor mobiliare de stat sau a altor titluri de valoare” [3]. Totuși, art. 236 CP RM prevede răspunderea nu doar pentru punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false, dar și pentru fabricarea semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false.

S. Aliev susține că obiectul juridic special al fabricării sau punerii în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false este reprezentat de „relațiile sociale care asigură circulația normală a banilor” [4, 5]. Caracterizând acest obiect, N.S. Ponomariova evidențiază doar „circulația semnelor bănești” [6, c. 8]. În raport cu aceste poziții este valabil considerentul pe care l-am expus în legătură cu opinia lui R. Cojocaru și G.-M. Țical, pe care am examinat-o mai sus. Pe lângă aceasta, S. Aliev și N.S. Ponomariova ignoră în punctele lor de vedere titlurile de valoare.

Probabil, această discrepanță la nivel doctrinar este determinată de faptul că unii penaliști interpretează prea larg noțiunea de circulație a semnelor bănești sau a titlurilor de valoare, incluzând în aceasta ipoteza de emisie (emisiune) a semnelor bănești sau a titlurilor de valoare. De exemplu, L.L. Arzumanova consideră că „emisia constituie punctul inițial al circulației monetare” [7]. În mod similar, V.P. Vasileț afirmă că circulația monetară cuprinde următoarele etape: „1) emisia banilor; 2) mișcarea banilor de la un proprietar către altul; 3) retragerea banilor din circulație” [8, c. 50]. Din contra, R.E. Tovmasean consideră că emisia de semne bănești trebuie deosebită de circulația acestora [9].

Asemenea divergențe doctrinare pot fi soluționate pe calea examinării lor prin prisma dispoziției art. 236 CP RM. Ne referim, în mod special, la descrierea laturii obiective – „fabricarea [...] sau punerea în circulație” [10] – din această dispoziție. În această ordine de idei, este potrivit să ne amintim de procedeul propus de R. Cojocaru și G.-M. Țical, care vizează „valorile și relațiile sociale ce pot fi deduse din semnificația semantică a termenilor și expresiilor utilizate de către legiuitor la descrierea infracțiunii (evid. ns.)” [3].

Vorbind despre corelația dintre obiectul juridic special al infracțiunii și latura obiectivă a infracțiunii, S. Brînza arată: „Legiuitorul [...] are posibilitatea de a oglindi în dispoziția normei de incriminare toate formele și metodele tipice, prin care se aduce efectiv atingere unui sau altui obiect juridic special al infracțiunii. Deci, putem conchide că această categorie a obiectului infracțiunii exercită o influență deloc de neglijat asupra caracterizării în legea penală a laturii obiective a infracțiunii” [11, p. 123-124]. Nu este deloc greșit să afirmăm că o astfel de influențare este reciprocă: odată ce obiectul juridic special al infracțiunii are un impact asupra conținutului laturii obiective a infracțiunii, atunci este valabilă și afirmația că latura obiectivă a infracțiunii condiționează într-un fel sau altul conținutul obiectului juridic special al infracțiunii. Această intercondiționare este absolut firească, fiindcă toate elementele constitutive ale infracțiunii formează un sistem.

Așadar, ținând cont de relația strânsă dintre obiectul juridic special al infracțiunii și latura obiectivă a infracțiunii, analiza acesteia din urmă ne permite să conturăm limitele obiectului juridic special al infracțiunii. Descrierea laturii obiective a infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM ca „fabricarea [...] sau punerea în circulație” [10], ne permite să concluzionăm că acest articol pune sub protecție relațiile sociale legate într-un anumit fel de fabricarea sau punere în circulație a semnelor bănești sau a titlurilor de valoare.

În ceea ce privește emisia semnelor bănești (adică fabricarea semnelor bănești autentice), aceasta se află în competența exclusivă a unui stat sau a unei uniuni monetare de state. După A. Crăciunescu, „autenticitatea nu este o chestiune subiectivă, ci este ceva ce emană de la o autoritate anume” [12]. Cu alte cuvinte, emitentul de semne bănești este cel de la care emană autenticitatea acestora. Fabricând semne bănești false, făptuitorul emană falsitate, care este opusul autenticității.

Punerea în circulație a semnelor bănești autentice constituie primul pas în procesul de circulație a semnelor bănești autentice. În acest proces sunt implicați subiecți de drept public și subiecți de drept privat care participă la diferite raporturi de natură monetară. Participând la astfel de raporturi, subiecții respectivi au obligația să respecte ordinea de circulație a semnelor bănești, stabilită de un stat sau de o uniune monetară de state. Punând în circulație semne bănești false, făptuitorul încalcă această ordine.

În cazul titlurilor de valoare, emisiunea (adică fabricarea titlurilor de valoare autentice) se află în competența unor subiecți de drept privat sau de drept public, care au fost autorizați de un stat. Emitentul de titluri de valoare este cel de la care emană autenticitatea acestora. Fabricând titluri de valoare false, făptuitorul emană falsitate, care este opusul autenticității.

Punerea în circulație a titlurilor de valoare autentice constituie primul pas în procesul de circulație a titlurilor de valoare autentice. În acest proces sunt implicați subiecți de drept public și subiecți de drept privat care participă la diferite raporturi pe piața valorilor mobiliare. Participând la astfel de raporturi, subiecții respectivi au obligația să respecte ordinea de circulație a titlurilor de valoare, stabilită de un stat. Punând în circulație titlurile de valoare false, făptuitorul încalcă această ordine.

În legătură cu circulația semnelor bănești, este cazul să punem în discuție forma – în numerar sau fără numerar – a semnelor bănești.

De exemplu, E.Iu. Graciovă consideră că circulația semnelor bănești reprezintă „procesul de mișcare neîntreruptă a semnelor bănești în numerar sau fără numerar” [13, c. 328]. Pe de altă parte, K.V. Andrievski exprimă părerea că „circulația semnelor bănești constă în mișcarea numai a semnelor bănești în numerar” [14]. După N.S. Ponomariova, obiectul juridic principal al infracțiunii prevăzute la art. 186 din Codul penal al Federației Ruse este „nu sistemul monetar al Federației Ruse, dar circulația numerarului” [6, c. 8].

Legiuitorul folosește în art. 236 CP RM termenii de bancnote și de monede, nu de mijloace bănești, de fonduri bănești sau de sume bănești. Amintim că, potrivit art. 1 al Legii nr. 1232 din 15.12.1992 cu privire la bani, „numerarul se află în circulație sub formă de semne bănești de hârtie (bancnote) și metalice (monede)” [15]. Totodată, conform pct. 2 din Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei nr. 78 din 11.04.2018 cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la operațiunile cu numerar în băncile din Republica Moldova, moneda națională în numerar constituie „unitatea monetară a Republicii Moldova, exprimată în bancnote și monede metalice emise de BNM, inclusiv bancnote și monede metalice jubiliare și comemorative (în continuare moneda națională)” [16]. Circulația semnelor bănești în numerar reprezintă mișcarea în circuitul economic a numerarului, exprimat în bancnote și monede, în timpul efectuării plăților, transportării, păstrării, încasării etc. a semnelor bănești. Spre deosebire de aceasta, circulația semnelor bănești fără numerar constituie procesul de mișcare a semnelor bănești, care nu au o exprimare materială, sub formă de înscriere într-un cont bancar, proces în care, în timpul unei tranzacții de decontare, o anumită sumă de bani este retrasă de pe contul bancar al unui subiect și trecută în contul bancar al altui subiect.

În concluzie, în art. 236 CP RM se are în vedere exclusiv circulația semnelor bănești în numerar.

În continuare, ne propunem să dezvoltăm ideea pe care V. Stati și V. Manea au lansat-o pentru prima dată în 2013. Într-un studiu al acestor doctrinari se menționează că „în art. 236 CP RM, sub denumirea marginală de fabricare sau punere în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false, sunt reunite două variante-tip de infracțiuni și o singură variantă agravată de infracțiune” [17]. Nu este posibil ca două sau mai multe infracțiuni să aibă același obiect juridic special. Valorile sociale, la care atentează fiecare dintre infracțiuni, sunt specifice. Aceste valori sociale se pot deosebi între ele printr-o singură caracteristică. Aceasta este suficient pentru a le putea deosebi și a le raporta la un obiect juridic special distinct.

Art. 236 CP RM prevede răspunderea pentru două infracțiuni. Acestea sunt prevăzute la alin. (1) și lit. c) alin. (2) din acest articol. Proporțiile, care exprimă parametrii valorici ai falsurilor fabricate sau puse în circulație prin infracțiunile prevăzute la art. 236 CP RM, reprezintă acel indiciu care ne ajută să stabilim caracteristica despre care am vorbit mai sus. Dacă ne raportăm la acest indiciu, putem menționa că obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM îl formează:

- relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care nu se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 236 CP RM);
- relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 236 CP RM).

Concluzii:

- 1) autenticitatea banilor sau a titlurilor de valoare reprezintă o caracteristică indispensabilă a obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM;
- 3) sistemul creditar și sistemul monetar nu constituie valorile sociale specifice ocrotite contra infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM;
- 4) în contextul stabilirii obiectului juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM, noțiunile de emisie (emisiune) și de circulație trebuie privite ca noțiuni complementare, nu ca noțiuni care se includ una în cealaltă;
- 5) în art. 236 CP RM se are în vedere exclusiv circulația semnelor bănești în numerar;
- 6) obiectul juridic special al infracțiunilor prevăzute la art. 236 CP RM îl formează: relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care nu se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la alin. (1) art. 236 CP RM); relațiile sociale cu privire la fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești în numerar, care sunt autentice, ori a titlurilor de valoare autentice, care se exprimă în proporții deosebit de mari (în cazul infracțiunii prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 236 CP RM).

Bibliografie:

1. Codul penal al României: nr. 15 din 21.07.1968. În: Buletinul Oficial, 1968, nr. 79-79 bis.
2. Codul penal al României: nr. 286 din 17.07.2009. În: Monitorul Oficial al României, 2009, nr. 510.
3. Cojocaru, R., Țical, G.-M. Elucidarea conținutului obiectului juridic în procesul de încadrare a infracțiunilor. În: *Legea și Viața*, 2022, nr. 7-8, pp. 30-42.
4. Алиев, С. Изготовление поддельных денег или ценных бумаг как преступное деяние против банковской деятельности. În: *Supremația Dreptului*, 2016, nr. 3, pp. 168-172.
5. Биченова, А.Р., Кабиров, М.А. Изготовление, хранение, перевозка или сбыт поддельных денег или ценных бумаг как преступление в сфере экономической деятельности. În: *Юридическая наука и практика. Альманах научных трудов Самарского юридического института ФСИН России*, 2019, Том. 7, часть 2, с. 22-25.
6. Пономарева, Н.С. Уголовно-правовые меры борьбы с изготовлением и сбытом поддельных денег (фальшивомонетничеством): автореферат дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Москва, 2007. 25 с.
7. Арзуманова, Л.Л. Финансово-правовое регулирование наличного денежного обращения в России. În: *Актуальные проблемы российского права*, 2012, № 3, с. 37-57.
8. Василец, В.П. Денежное обращение в России как объект правового регулирования: дис. на соиск. учен. степ. докт. юрид. наук. Москва, 2002. 274 с.
9. Товмасян, Р.Э. Эмиссия наличных денег: финансово-правовой аспект. În: *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология*, 2012, № 2, с. 193-198.
10. Codul penal al Republicii Moldova: nr. 985 din 18.04.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr. 128-129, 1012.
11. Brînza, S. *Obiectul infracțiunilor contra patrimoniului*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005. 675 p.
12. Crăciunescu, A. Autenticitatea – un factor neabordat de legislația internă, dar determinant în evaluarea UNESCO. În: *Plural. History, Culture, Society*, 2018, nr. 2, pp. 41-62.
13. *Финансовое право / Отв. ред. Е.Ю. Грачева, Г.П. Толстопятенко*. Москва: Проспект, 2010. 528 с.
14. Андриевский, К.В. Денежное обращение и денежная система: соотношение понятий. În: *Образование и право*, 2018, № 6, с. 110-113.
15. Legea cu privire la bani: nr. 1232 din 15.12.1992. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1993, nr. 3, 51.
16. Hotărârea Băncii Naționale a Moldovei cu privire la aprobarea Regulamentului cu privire la operațiunile cu numerar în băncile din Republica Moldova: nr. 78 din 11.04.2018. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2018, nr. 133-141, 585.
17. Stati, V., Manea, V. Noi abordări referitoare la aplicarea răspunderii pentru infracțiunile prevăzute la art. 236 și 237 CP RM. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe Sociale)*, 2013, nr. 3, pp. 188-196.

PRACTICILE BANCARE ÎN BASARABIA SEC.XIX-XX: REGIMUL JURIDICO- INSTITUȚIONAL

BANKING PRACTICES IN BESSARABIA IN THE XIX-XX CENTURIES: THE LEGAL- INSTITUTIONAL REGIME

Natalia TÎLTU, drd.,
Consilier în Parlamentul European,
E-mail: tiltu.tiltu@mail.ru
ORCID ID: 0009-0006-6457-0960

Rezumat: Scopul cercetării științifice este de a efectua o analiză a dezvoltării practicilor și reglementărilor bancare în Basarabia, secolelor XIX-XX. Am încercat să identificăm deferențe și asemănări în regimul juridico-instituțional al instituțiilor bancare.

În ceea ce privește spațiul românesc, situația se prezintă diferit. Inițial, în perioada feudalismului, dar și în perioada ulterioară țările române au înregistrat asemănări în ceea ce privește practicile bancare. Mai târziu, odată cu anexarea Basarabiei în 1812 de către Imperiul Rus, practicile bancare au început să difere. Și asta pentru că România urmează practicile bancare din Europa occidentală, evident cu un anumit specific național. Pe de altă parte, dezvoltarea sistemului bancar din Basarabia s-a realizat prin intercalarea acestuia cu sistemul bancar din Rusia țaristă.

Ulterior, după realizarea Unirii din 1918, sistemul bancar din Basarabia începe să fie standardizat cu practicile bancare existente în România, reglementările bancare fiind extinse la nivelul întregii țări.

Cuvinte-cheie: practici bancare, Banca centrală, primele bănci comerciale, Basarabia, România, spațiul românesc

Abstract: The aim of the scientific research is to carry out an analysis of the development of banking practices and regulations in Bessarabia in the XIX-XX centuries. We tried to identify differences and similarities in the legal and institutional regime of banking institutions.

As for the Romanian space, the situation is different. Initially, during the period of feudalism, but also in the later period, the Romanian countries registered similarities in terms of banking practices. Later, with the annexation of Bessarabia in 1812 by the Russian Empire, banking practices began to differ. And this is because Romania follows banking practices from Western Europe, obviously with a certain national specificity. On the other hand, the development of the banking system in Bessarabia was achieved through its intercalation with the banking system in tsarist Russia.

Later, after the achievement of the Union in 1918, the banking system in Bessarabia begins to be standardized with the existing banking practices in Romania, banking regulations being extended to the entire country.

Keywords: banking practices, Central Bank, first commercial banks, Bessarabia, Romania, Romanian space

Introducere

Pe scară mondială, primele dovezi ale unei activități bancare se regăsesc în perioada antică și anume în Egiptul antic, Babilonul antic și India antică. Anume în aceste state primele instituții bancare au apărut sub o formă destul de interesantă și în special sub acoperișul templelor. Detalii referitoare la depozite, împrumuturi, dobânda percepută și rambursarea creditelor se regăsesc în primele texte juridice, precum Codul lui Hammurabi și Legile lui Manu.

În ce privește spațiul românesc, situația se prezintă diferit. Inițial, în perioada feudalismului, dar și a perioadei ulterioare, Țările române înregistrau similitudini în ceea ce privește practicile bancare. Ulterior, odată cu anexarea Basarabiei în 1812 de către Imperiul Rus, practicile bancare încep să difere. Și aceasta deoarece, România se realizează practicilor bancare din Europa occidentală, evident cu un anumit specific național. Pe de altă parte, dezvoltarea sistemului bancar din Basarabia s-a realizat prin intercalarea sa la sistemul bancar din Rusia țaristă.

Ulterior, după realizarea Unirii din 1918, sistemul bancar din Basarabia începe a fi uniformizat cu practicile bancare existente din România, reglementările bancare fiind extinse asupra întregii Țări.

În fine, perioada postbelică și până la prăbușirea regimurilor socialiste, România și Republica Moldova au cunoscut o dezvoltare relativ similară a practicilor bancare.

Rezultate și discuții

Primele dovezi ale desfășurării unei activități bancare în spațiul românesc au fost descoperite între anii 1786 și 1855 și reprezintă 50 de plăci cerate, găsite într-o zonă de mine aurifere. Aceste mine datau din perioada Daciei Traiane. Textul integral al plăcilor cerate a fost publicat în anul 1873, la Berlin,, de istoricul Theodor Mommsen, în volumul III al monumentalei opere Corpus Inscriptionum Latinarum.

Dintre cele 25 de plăci, păstrate în prezent, a 13-a conține detalii referitoare la contractul privind înființarea unei instituții bancare. Contractul datează cu 28 martie 167 d.Cr. și fusese semnat de Deusara. Clauzele principale se refereau la faptul că băncile acordau împrumut în numerar și percepeau dobânzi [23, p.34].

Deși aporturile la capital sunt inegale (500 și respectiv 267 denari) contractul prevede că atât profiturile cât și eventualele pierderi vor fi împărțite egal între asociați.

În schimb, clauza penală, aplicabilă în cazul escrocării unuia dintre asociați de către celălalt, este deosebit de severă și totodată originală, pentru că se exprimă printr-un coeficient de multiplicare și nu într-o sumă forfetară cum se obișnuia în dreptul roman [23, p.35].

În perioada modernă, primele încercări de creare a unei bănci au avut loc la începutul secolului al XIX-lea. Deși au existat preocupări în acest sens, abia în 1856 a fost creată Banca Națională a Moldovei, cu sediul la Iași, care a fost prima instituție bancară ce-și desfășura activitatea pe teritoriul României.

Această bancă avea un capital mixt: german, englez, francez și numai în proporție de 10% românesc. Actul de concesiune a fost semnat în 1856 de către Grigore Ghica, domnitorul Moldovei, cu un financiar prusian F.W. Nulandt, președinte al Băncii Naționale din Dessau. După amânări determinate atât de interese autohtone potrivnice, dar și de manevre ale unor puteri străine doritoare să oprească proiectul, Banca Națională a Moldovei a început să funcționeze în martie 1857.

La un an de la fondare, în martie 1858, Banca Națională a Moldovei a încetat plățile, iar în iunie 1858 a fost declarată în stare de faliment. Deși prin actul de concesiune primise privilegiul emisiunii de bancnote, această bancă nu l-a folosit niciodată și au rămas doar amintire machetele unor bancnote în valoare de 100 de lei.

Din „raportul de administrație” care prezenta motivele căderii atât de rapide a băncii, sintetizate în 9 puncte, merită reprodus, pentru că spune multe, cel înscris la numărul 6: „Intrarea în asociațiune cu aventurieri veniți de prin părțile străine și cu cavaleri de industrie spre a întreprinde împreună cu ei speculații, pe a căror față se arăta șarlatanismul chiar la propunerea speculațiilor” [19, p.101].

Ceva mai târziu, în 1880, a fost înființată Banca Națională a României.

Textul celor treizeci de articole ale legii din 17 aprilie 1880 a fost preluat din legislația belgiană.

După 1880 sectorul bancar se dezvoltă vertiginos. De la numai 5 bănci existente între 1880-1890, la aproape 200 de bănci, înainte de primul război mondial. Patru dintre principalele bănci din acea vreme (Banca Generală Română, Marmorosch Blanc & Col., Banca de Credit Român, Banca Comercială Română) erau finanțate și prin capital străin. Alte patru bănci importante erau – Banca Agricolă (1894), Banca de Scont (1898), Banca Comerțului din Craiova (1898) și Banca Românească (1911).

În ce privește sistemul bancar al Basarabiei, perioada modernă, în această perioadă, de asemenea apăreau primele bănci comerciale.

Fiind sub jurisdicția Rusiei, evident, că și capitalul financiar-bancar era preponderent de origine rusă.

Până în anul 1861 sistemul bancar al Rusiei era reprezentat în mare măsură de bănci nobiliare și firme bancare. Primele creditau boierimea, iar ultimele – industria și comerțul.

Conducerea țarului Alexandru se caracterizează drept o perioadă de multiple reforme, atât economice cât și politice.

Una din direcțiile reformelor a ținut de domeniul sistemului bancar. Urmând exemplul statelor comunității internaționale, în 1860 este fondată Banca de stat a Imperiului Rus. Inițial, ea făcea parte din Ministerul finanțelor, ca mai apoi, începând din anul 1894 să devină banca băncilor, transformându-se în una dintre cele mai influente instituții bancare europene.

În conformitate cu Statutul său, Banca de Stat a Rusiei avea un capital de bază de 15 mln. ruble și un capital de rezervă de 3 mln. ruble [26, p.14].

De competența Băncii de Stat ținea: scontarea cambiilor; vânzarea-cumpărarea aurului și argintului; deschiderea și administrarea conturilor de depozit; acordarea de credite; operații cu hârtiile de valoare [25, p.273].

În perioada anilor 1914-1917 din sistemul bancar rusesc făceau parte: Banca de Stat; bănci comerciale; bănci sociale orășenești; instituții de creditare ipotecară; instituții cooperatiste de creditare; case de economii [24, p.36].

Practic, sistemul bancar rusesc al perioadei de până la 1917 poate fi reprezentat în felul următor:

1. Instituții de creditare de stat: Banca de Stat (din 1860); Comisia de stingere a datoriei publice (din 1810) – evidența datoriei publice, plata dobânzilor și stingerea ei; Casele publice de economii (din 1834) – acumularea resurselor bănești ale populației – până la 1.000 ruble de la un depunător; Banca funciară nobiliară de stat (din 1885); Banca funciară țărănească (din 1881) – care acorda credite ipotecare pe termen lung.

2. Instituții bancare private: Bănci comerciale pe acțiuni (din 1864; către anul 1914 existau circa 50). Inițial ele au apărut ca instituții de creditare pe termen scurt, dar către începutul sec.XX majoritatea au devenit bănci comerciale universale; Societăți orășenești de creditare (din 1861) și băncile obștești orășenești (din 1862; către anul 1914 – circa 300). Ele se ocupau de creditarea pe termen lung; Băncile zemstvelor (din 1864); Băncile de ipotecă (din 1871); Băncile mutuale de creditare pe termen lung (din 1866); Băncile mutuale de creditare pe termen scurt (din 1863; către 1914 – circa 80); Asociații de împrumut (din 1865) – creditare pe termen scurt; Case de creditare (din 1865; către 1 octombrie 1917 – circa 16.000) – acordarea de credite pe termen scurt; Bănci și case sătești, raionale, care acordau, preponderent credite mici pe un termen mic.

După fondarea în Rusia a Băncii de stat, la Chișinău, la mijlocul secolului al XIX-lea este deschisă o sucursală a ei (1864). În scurt timp această sucursală devine liderul operațiunilor bancare pe teritoriul Basarabiei. Creditele erau acordate pe un termen de până la 9 luni de zile, și cu o dobândă inițială de 6,5% anual (iar din 1900 – 5% anual).

În anul 1871 este fondată Banca Comercială Chișinău. Fondatorii acestei prime bănci private de pe teritoriul Basarabiei erau: D-nii Cristi, Leonard, Râșcani-Derojinschi, frații Sinadino și influentul bancher din Odessa – Rodoconaki. Însă, în doar șapte ani banca a falimentat [2, p.42].

În anul 1872 este fondată Banca Socială Orășenească Chișinău. Preponderent, banca acorda credite comercianților, dobânda anuală fiind de doar 7-8%.

De la sfârșitul anilor '70 ai secolului XIX, această bancă orășenească devine una din cele mai importante instituții de credit ale Basarabiei. Meritul de a dezvolta o bancă performantă îi revine lui V.P.Sinadino, care a condus banca timp de 22 de ani.

Banca Socială Orășenească Chișinău i-a creditat preponderent pe micii comercianți. Circa jumătate din portofoliul său de credite era ghidat anume spre acest segment.

Totodată, banca a acordat și un sprijin serios comerțului, acordând de cinci ori mai multe împrumuturi decât Banca de Stat [3, p.50].

Din cele 314 bănci, sucursale și agenții care activau pe piața financiară a Basarabiei, Banca Socială Orășenească Chișinău deținea locul cinci după bilanț și locul 23 după capital și depuneri pe termen lung. În anul 1901, se creează un fond pentru construirea unui nou sediu al băncii (actuala Sală cu Orgă din mun.Chișinău), proiectat de arhitectul M.I.Cekerul-Kuș cu participarea lui A.Bernardazzi [3, p.51].

Tot în anul 1872 își demarează activitatea sucursala Băncii din Odesa, acționarul de bază al căreia era milionarul Rali.

O însemnătate foarte mare pentru economia Basarabiei au avut-o băncile ipotecare. În anul 1867 este deschisă filiala Băncii Zemstvei a Guberniei Herson. Ea acorda credite pe termen lung – de până la 38,5 ani și cu o dobândă de circa 6% [3, p.52].

Începând cu anii '70 pe teritoriul Basarabiei sunt fondate un șir de case de credit, asociații de credit și ajutor reciproc.

Un rol însemnat l-au jucat Casele Bancare ale lui Grinberg și Dînin, fondate încă în anii 60 ai secolului XIX, în Chișinău. Aceste bănci creditau chișinăuienii, percepând o dobândă destul de ridicată – până la 15% anual.

Despre importanța pieței bancare din Basarabia ne vorbește și faptul că pe teritoriul ei a fost deschisă sucursala celei mai mari bănci din Rusia – Banca Ruso-Asiată.

Această bancă dispunea de circa 85 de sucursale (pe întreg teritoriul Imperiului Rus) și 17 filiale de peste hotare [26, p.15].

Către începutul primului război mondial, pe teritoriul Basarabiei activau circa 18 filiale și sucursale ale băncilor rusești.

După 1918 teritoriul Basarabiei este inclus în circuitul financiar-bancar al României. Chiar dacă inițial dezvoltarea sectorului bancar este reticentă, totuși, în perioada interbelică activitatea bancară înregistrează performanțe notabile.

Astfel, în decembrie 1919, are loc o asociere dintre 17 mari bănci comerciale din București. Acest fapt a marcat un progres în dezvoltarea practicilor bancare, deoarece sectorul bancar a devenit mai competitiv, fiind redusă circulația numerarului și fiind diminuate cheltuielile operaționale.

În anul 1923 este constituită Asociația Băncilor.

În perioada 1925-1928 fondurile bănești ale băncilor marchează o tendință de continuă creștere și se accentuează concurența pentru atragerea depozitelor, principalul mijloc utilizat fiind ridicarea dobânzilor, nivelul acestora depășind 10%. Remunerarea la acest nivel a depozitelor implică, din partea băncilor, ridicarea corespunzătoare a dobânzilor la creditele acordate și la plasamentele efectuate. Goana după plasamente a fost tributară ușurinței și abolirii prudenței. Consecința inevitabilă, a fost scăderea catastrofală a solvabilității debitorilor băncilor, marcată de creșterea protestelor efectelor de comerț și a numărului falimentelor [23, p.75].

În aceste împrejurări Guvernul inițiază un program de stabilizare monetară și dezvoltare economică, adoptând în 1929 legea stabilizării, prin care se introduce noul leu –aur (convertibil) pentru 32,5 lei anteriori.

Criza economică din 1929-1933 și-a lăsat o amprentă profundă asupra sistemului bancar românesc.

Astfel, numărul băncilor populare a scăzut de la 4.743 în 1928 la 4577. În 1933 numărul băncilor comerciale s-a redus de la 1.122 în 1928 la 893 în 1933 [23, p.77].

Banca Națională a intervenit și în această criză, prin creditul de rescont, în valoare de 6,3 miliarde lei, salvând situația unora dintre băncile comerciale. Alte bănci au falimentat, printre ele numărându-se și bănci importante precum sunt Banca Generală a Țării Românești, Banca Marmorosch Blank & Co. și altele.

De asemenea, sunt adoptate un șir de acte normative de natură a asana sistemul bancar: Legea pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane (7 aprilie 1934); Legea pentru organizarea și reglementarea comerțului de bancă (8 mai 1934); Legea pentru înlesnirea și refacerea creditului (20 aprilie 1935).

Către 1934 în România existau 1204 bănci, dar în urma măsurilor îndreptate spre diminuarea consecințelor negative a crizei economice, multe din ele au fost lichidate sau au fuzionat, astfel că la 1940 funcționau 446 bănci [15, p.20].

Începând din anul 1940, sistemul bancar al URSS își extinde jurisdicția asupra Basarabiei.

Fiind racordat, în 1940, sistemul bancar al Basarabiei la circuitul bancar unional, se cere a fi făcută o incursiune în istorie pentru a arăta ce prezenta acest sistem bancar și care erau bazele sale legale de activitate.

Aceasta cu atât mai mult, cu cât, Basarabia a pășit în perioada interbelică dintr-un sistem bancar relativ dezvoltat și competitiv în altul de aceeași factură. Prin urmare, în 1940, când Basarabia și Țările baltice au fost incluse în U.R.S.S., începe a fi demontat sistemul bancar performant, bazat pe relații de piață și este implementat forțat un sistem bancar viciat, străin spiritului economic național.

Prin urmare, băncile comerciale de pe teritoriul Republicii Moldova sunt lichidate. Băncile unionale își deschid filiale, sucursale și oficii pe întreg teritoriul Republicii Moldova.

Din 1940 și până în 1989 istoria sistemului bancar al Republicii Moldova face parte din istoricul U.R.S.S.

Valul reformelor, inițiate de „perestroika” lui Gorbaciov, ajunge și la sectorul bancar. Un imperativ dictat de legitățile de supraviețuire devine reforma bancară.

Ea nu întârzie să apară, demarând în anul 1987.

Reforma bancară din 1987 avea același caracter administrativ. Monopolul a trei bănci a fost substituit de monopolul (mai corect oligarhia) mai multora. Ca rezultat al acestei reforme, din sistemul bancar al U.R.S.S., fac parte: 1.Banca de Stat a U.R.S.S. („Gosbank S.S.S.R.”); 2.Banca Agroindustrială („Agroprombank”); 3.Banca Industrială de Construcții („Promstroibank”); 4.Banca gospodăriei comunale și dezvoltării sociale („Jilsotzbank”); 5.Banca activității economice externe („Vneșeconombank”); 6.Banca economiilor din muncă și creditării populației („Sberbank”).

Din toate aceste bănci, nou-create au fost doar două: Banca Agroindustrială și Banca gospodăriei comunale și dezvoltării sociale. În rest, băncile existente la acea dată au fost supuse reorganizării, fiindu-le schimbate denumirea.

Reorganizarea din 1987 a generat mai multe momente negative decât pozitive: Forma de organizare a băncilor era determinată de faptul că exista doar proprietatea de stat; S-a păstrat monopolismul, cu singura rectificare că s-a majorat numărul acestor monopolști; Reforma avea loc în contextul vechilor relații economice; Nu exista posibilitatea alegerii sursei de creditare, fiecare întreprindere fiind obligată să se adreseze doar la banca la care a fost repartizată; Continua să existe sistemul viciat de distribuire verticală a resurselor creditare; Băncile continuau să subvenționeze întreprinderi și ramuri întregi (astfel fiind iscusit camuflată nerentabilitatea lor); Nu a fost creată piața resurselor creditare; Au crescut cheltuielile funcționale ale băncilor;

Elementul pozitiv al acestei reforme a constat în faptul, că s-au pus bazele unei specializări bancare.

Prăbușirea imperiului sovietic, grăbită foarte mult de renașterile spiritelor naționale ale popoarelor componente, a generat schimbări fundamentale a sistemului politic al Republicii Moldova și implicit a sistemului financiar-bancar.

Prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova (de legislatura a douăsprezecea, întrunit în prima sa ședință) a fost adoptată declarația suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova [11], prin care s-a proclamat solemn că Republica Sovietică Socialistă Moldova este un stat suveran.

Pământul, subsolul, apele, pădurile și alte resurse naturale aflate pe teritoriul R.S.S. Moldova, precum și întregul potențial economic, financiar, tehnico-științific, valorile patrimoniului național constituie proprietatea exclusivă necondiționată a R.S.S. Moldova și sunt utilizate în scopul satisfacerii necesităților materiale și spirituale ale poporului republicii [11, pct.4].

Această declarație crea o bază juridică pentru reformele ulterioare. Deși, încă cu puțin timp înainte de adoptarea Hotărârii cu privire la suveranitatea R.S.S.M. s-au făcut demersuri în direcția stabilirii unei autonomii a Republicii Moldova.

Astfel, printr-o hotărâre a Guvernului Republicii Moldova din 20 martie 1990 s-a decis aprobarea unui plan al măsurilor primordiale de pregătire a R.S.S. Moldovenești în vederea funcționării în condițiile autonomiei social-economice [5].

La scurt timp după adoptarea Hotărârii cu privire la Suveranitatea R.S.S. Moldova, la 21 septembrie 1990, este adoptată Hotărârea nr.339, care reprezintă primul act în domeniul fundamentării sistemului bancar național [8].

Prin această hotărâre s-a stabilit că până la adoptarea de către Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova a Legii cu privire la bănci și a sistemului bancar și crearea Băncii Naționale a R.S.S. Moldova, înregistrarea și reînregistrarea statutului băncilor pe acțiuni și comerciale și a filialelor lor, înființate pe teritoriul republicii, se efectuează de către Ministerul Finanțelor al R.S.S. Moldova conform concluziei Băncii republicane din Moldova a Băncii de stat a U.R.S.S., cu informarea ulterioară a Băncii de stat a U.R.S.S. despre faptul înregistrării.

Dat fiind că lipsa o bază normativă proprie, s-a tranșat că la înregistrarea statutului băncilor pe acțiuni și comerciale să se respecte actele normative stabilite de Banca de stat a U.R.S.S. [8]

Pentru a asigura demontarea vechiului sistem bancar viciat și pentru a se asigura o competitivitate bancară, la 9 octombrie 1990, printr-o hotărâre a Guvernului s-au creionat un șir de acțiuni primordiale de natură a accelera trecerea la economia de piață [9].

Ulterior s-a trecut la formarea fondului Băncii Naționale a Moldovei [14].

Totodată, pe lângă reorganizarea vechilor bănci, are loc fondarea unor bănci comerciale noi. Prima bancă comercială fondată în Republica Moldova a fost Victoriabanc. Banca Națională i-a eliberat autorizația la data de 22 decembrie 1989.

În contextul reformării și reorganizării sectorului bancar trebuie de menționat și adoptarea a două legi care au pus bazele juridice ale activității bancare în Republica Moldova. Este vorba de Legea cu privire la Banca Națională de Stat a Moldovei [17] și Legea cu privire la bănci și activitatea bancară [18].

Aceasta a făcut ca în Republica Moldova să se profileze o imagine clară a reglementării publice a afacerilor bancare.

Concluzii

Inerentele concluzii sunt, că, odată cu redobândirea suveranității și a independenței sale, în Republica Moldova a demarat procesul de constituire a sferei bancare naționale.

La moment specializarea tradițională (sectorizarea) pe criterii politice și economice și-a pierdut, în actualele condiții, baza legală. Băncile nu mai sunt constrânse, în prezent, prin lege, să deruleze doar

anumite tipuri de operațiuni, din vasta gamă de operațiuni bancare. Aceasta nu înseamnă, însă, că băncile nu pot opta pentru anumite operațiuni, specializându-se în anumite domenii.

Totodată, doar o economie de piață poate garanta dezvoltarea practicilor bancare.

Se întrevide faptul că, o dată cu integrarea sectorului bancar al Republicii Moldova în cel al Uniunii Europene, serviciile bancare vor cunoaște o explozie în dezvoltare, oferind persoanelor fizice și juridice servicii de calitate.

Bibliografie:

1. Decretul președintelui Republicii Moldova Nr.270 din 30.12.92 cu privire la formarea Băncii Comerciale Mixte pentru Export și Import.
2. Garusova Olga. Piața monetară a Basarabiei. În: Profit Nr.5 (72), mai 2001, p.42.
3. Garusova Olga. O instituție serioasă, solidă, utilă. În: Profit, nr.9 (76), septembrie 2001, p.50.
4. Guștiuc Andrei. Drept bancar. Vol.1. Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2002. 283p. ISBN: 9975-930-40-9.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.83 din 20.03.90 Cu privire la măsurile primordiale de pregătire în vederea trecerii R.S.S. Moldovenești de la 1 ianuarie 1991 la principiile autonomiei social-economice.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.241 din 08.05.91 cu privire la reorganizarea Băncii republicane din Moldova a Băncii Agroindustriale din U.R.S.S. și a Băncii republicane din Moldova a Băncii gospodăriei comunale, de locuințe și dezvoltare socială din U.R.S.S. în bănci comerciale pe acțiuni.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.271 din 24.05.91 cu privire la reorganizarea băncii Republicane din Moldova a Băncii industriale și de construcții a U.R.S.S.
8. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.339 din 21.09.90 cu privire la înregistrarea statutelor și unele funcții ale băncilor pe acțiuni și comerciale din R.S.S. Moldova.
9. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.382 din 09.10.90 cu privire la organizarea acțiunilor primordiale de trecere a economiei R.S.S. Moldova la relații de piață. Această hotărâre a fost adoptată întru executarea Hotărârii Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova din 25 iulie 1990 „Despre concepția trecerii la economia de piață în R.S.S.Moldova.”
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.481 din 25.12.90 cu privire la măsurile în vederea reorganizării sistemului bancar în R.S.S. Moldova.
11. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr. 148-XII din 23.06.90 cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldova.
12. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.812-XII din 18.12.91 privind reorganizarea Băncii Republicane a Moldovei a Băncii de Economii a U.R.S.S. în Banca de Economii a Moldovei.
13. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.934-XII din 26.02.92 privind sucursalele Băncii Economice Exterioare a U.R.S.S. din orașele Chișinău și Ungheni.
14. Hotărârea Prezidiului Parlamentului Republicii Moldova Nr.781-XII din 18.11.91 cu privire la formarea capitalului statutar al Băncii Naționale a Moldovei și stabilirea datoriei de stat a republicii
15. Ionescu Lucian. Băncile și operațiunile bancare. Institutul bancar român. București, 1996. 528p. ISBN: 973-9198-54-6.
16. Kirițescu Costin. Sistemul bănesc al leului și precursorii săi. Vol.I. Editura Enciclopedică. București, 1997 371p. ISBN: 973-45-0206-9. p. 136.
17. Legea nr.599-XII din 11 iunie 1991 Cu privire la Banca Națională de Stat a Moldovei.
18. Legea nr.601-XII din 12 iunie 1991 Cu privire la Bănci și activitatea bancară.
19. Negrea Radu. Falimentara Bancă Națională a Moldovei. În: Revista românească financiar-bancară “Piața Financiară”, Numărul 9, Septembrie, 1998, p.101.
20. Pintea Alexandru., Ruscanu, Gheorghii. Băncile în economia românească 1774-1995. Editura Economică. București, 1998. 328p. ISBN: 973-9198-13-9. p. 14.
21. Rotaru Constantin. Sistemul bancar românesc și integrarea europeană. Editura Expert. București, 2000. 212p. ISBN: 973-9282-84-9. p. 123.
22. Șaguna Drosu., Rațiu Monica Amalia. Drept bancar. Ed. C.H. Beck. București, 2007. 400p. ISBN: 978-973-115-240-0. p. 22
23. Turcu Ion. Drept bancar. Editura Lumina Lex. București, 1999. 334p. ISBN: 9735881772.

24. Неклюдова О., Развитие банковской деятельности в России. Teza de doctorat în științe economice, Sankt-Petersburg, 1996, p.36.
25. Тосунян Г.А., Викулин А.Ю., Экмалян Н.М., Банковское право Российской Федерации. Общая часть., Юристъ. Moscova, 2003. 448p. ISBN: 579750233X.
26. Эриашвили Н.Д., Банковское право, 9-е издание. Юнити-Дана, Moscova, 2022, 616p. ISBN: 978-5-238-02788-3. p.14.

**NOI PROVOCĂRI ÎN LEGISLAȚIA CIBERNETICĂ: EVOLUȚIA INFRAȚIUNILOR
DE PRODECERE, IMPORT, COMERCIALIZARE ȘI PUNERE ILEGALĂ LA
DISPOZIȚIE A MIJLOACELOR TEHNICE ȘI PRODUSELOR PROGRAM**

**NEW CHALLENGES IN CYBER LEGISLATION: EVOLUTION OF OFFENSES IN
PRODUCTION, IMPORT, MARKETING, AND ILLEGAL PROVISION OF TECHNICAL
MEANS AND SOFTWARE PRODUCTS**

Radion COJOCARU, dr., prof. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

E-mail: radioncojocaruu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3809-7392

Sergiu LISNIC, drd.,

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI

E-mail: lisnicsergiu@gmail.com

ORCID ID: 0009-0000-1406-7052

Abstract: *The rapid evolution of technology and the increasing use of mobile devices, such as smartphones and wearable gadgets, have fundamentally transformed our interaction with technology and personal data. This expansion in connectivity, while offering significant benefits like improved access to information and better health monitoring, also exposes users to heightened cybersecurity risks. The frequent use of these devices facilitates the collection and processing of vast amounts of personal data, which can become prime targets for cyberattacks. Vulnerabilities can arise from various sources, including outdated software, weak network security, and the growing complexity of systems managing this data.*

Current cyber legislation faces major challenges in keeping pace with these developments. The rapid advancement of new technologies outpaces the slower legislative adaptation, necessitating a reevaluation of definitions and penalties in penal codes. This paper examines the evolving nature of cyber crimes, particularly those involving the production, import, marketing, and illegal provision of technical means and software products. It highlights the need for robust legislative measures to address the vulnerabilities introduced by emerging technologies, ensuring effective protection of personal data and the security of digital systems.

Keywords: *Cybercrime, cyber legislation, mobile devices, personal data, cybersecurity risks, malware, software products, technical means*

Introducere

În contextul evoluției tehnologice rapide, creșterea utilizării dispozitivelor mobile, cum ar fi telefoanele inteligente și gadgeturile portabile (de exemplu, brățările de fitness), a schimbat fundamental modul în care interacționăm cu tehnologia și datele personale. Această expansiune a conectivității a adus beneficii semnificative, inclusiv accesul îmbunătățit la informații și o mai bună monitorizare a sănătății, dar a expus utilizatorii la riscuri crescute de securitate cibernetică.

Folosirea tot mai frecventă a acestor dispozitive a facilitat colectarea și procesarea unei cantități vaste de date personale. Aceste date, adesea transmise și stocate prin rețele și servere, pot deveni ținte pentru atacuri cibernetice. Vulnerabilitățile pot apărea din diverse motive, inclusiv din software-ul neactualizat, slaba securizare a rețelelor sau din complexitatea crescută a sistemelor care gestionează aceste date.

Rezultate și discuții

Legislația cibernetică actuală se confruntă cu provocări majore în a ține pasul cu aceste evoluții. Una dintre principalele dificultăți este legată de rapiditatea cu care se dezvoltă noile tehnologii comparativ cu ritmul mai lent de adaptare a legilor. În plus, specificitatea și diversitatea gadgeturilor moderne necesită o abordare detaliată și adaptată în crearea de normative legale.

De exemplu, infracțiunile de producere, import, comercializare și punere ilegală la dispoziție a mijloacelor tehnice sau a produselor program, care odată se concentrau mai ales pe software-ul de computer, acum trebuie să includă și diverse forme de malware adaptate pentru dispozitive mobile. Aceasta impune o

reevaluare a definițiilor și pedepselor în codurile penale pentru a reflecta natura schimbătoare a tehnologiei și a amenințărilor cibernetice.

Un exemplu notabil este malware-ul Flubot, un malware care trimite mesaje atât utilizatorilor de Android, cât și celor de iPhone, solicitându-le să apese pe un link pentru a descărca sau accesa ceva [1]. Malware-ul se instalează prin mesaje text care le cereau utilizatorilor de Android să facă clic pe un link și să instaleze o aplicație pentru a urmări livrarea unui pachet sau pentru a asculta un mesaj vocal fals. Odată instalată, aplicația malițioasă, care era de fapt FluBot, solicita permisiuni de accesibilitate. Hackerii foloseau apoi acest acces pentru a fura datele de autentificare ale aplicațiilor bancare sau detaliile conturilor de criptomonede și pentru a dezactiva mecanismele de securitate integrate [2].

Funcționalitatea troienilor bancari este simplă - aceștia fură date bancare, contacte, mesaje SMS și alte tipuri de date private de pe dispozitivele infectate. Ei au la dispoziție un arsenal de alte comenzi, inclusiv trimiterea unui SMS cu conținut furnizat de comanda și controlul (CnC). Acest lucru permite operatorilor săi să schimbe băncile țintă și alte funcții din mers, în funcție de țările afectate [3].

De asemenea, există un număr tot mai mare de aplicații false disponibile în magazinele de aplicații oficiale, care conțin cod malițios integrat în ele. Aceste aplicații pot părea legitime, dar odată instalate, ele pot executa acțiuni neautorizate, cum ar fi trimiterea de date personale către servere controlate de atacatori.

Mai mult decât atât, malware-ul pentru dispozitive mobile poate exploata permisiunile excesive cerute de unele aplicații legitime. De exemplu, o aplicație aparent inofensivă de lanternă ar putea solicita acces la contactele și locația utilizatorului, deschizând astfel calea pentru colectarea de date sensibile și pentru potențiale atacuri de inginerie socială.

Această problemă este amplificată de lipsa de conștientizare a utilizatorilor cu privire la riscurile asociate acordării permisiunilor. Mulți utilizatori acceptă rapid cerințele de permisiune fără a înțelege pe deplin consecințele, ceea ce creează o oportunitate pentru atacatori de a accesa informații personale valoroase. Aplicațiile malițioase pot, astfel, să colecteze o gamă largă de date, inclusiv mesaje text, istoricul apelurilor și chiar datele de autentificare pentru conturile bancare.

În plus, atacatorii pot utiliza aceste date pentru a crea profiluri detaliate ale victimelor, facilitând atacuri de inginerie socială mai sofisticate și mai convingătoare. De exemplu, un atacator care a obținut acces la contactele și locația unui utilizator poate trimite mesaje de phishing personalizate, care par a veni de la prieteni sau locuri familiare, sporind astfel șansele ca victima să cadă în capcană.

Mai recent, Hackerii chinezi au dezvoltat un troian bancar sofisticat pentru a păcăli oamenii să-și dezvăluie ID-urile personale, numerele de telefon și scanările faciale, pe care apoi le folosesc pentru a se conecta la conturile bancare ale victimelor.

Noul malware, "GoldPickaxe," a fost dezvoltat de un grup mare (dar neidentificat) de limbă chineză. Variantele sale funcționează pe dispozitive iOS și Android, deghizându-se într-o aplicație de servicii guvernamentale pentru a păcăli în principal victimele în vârstă să-și scaneze fețele. Atacatorii folosesc apoi aceste scanări pentru a dezvolta deepfake-uri care pot ocoli cele mai avansate verificări de securitate biometrică la băncile din Asia de Sud-Est [4].

Legislația și reglementările actuale trebuie să fie revizuite pentru a aborda aceste riscuri. Este necesară implementarea unor politici stricte privind cerințele de permisiune ale aplicațiilor, obligând dezvoltatorii să justifice necesitatea accesului la date sensibile. De asemenea, ar trebui să fie promovate campanii de conștientizare pentru educarea utilizatorilor cu privire la riscurile asociate permisiunilor excesive și la importanța verificării aplicațiilor înainte de instalare.

Directiva (UE) 2016/1148 a Parlamentului European și a Consiliului din 6 iulie 2016 privind măsuri pentru un nivel comun ridicat de securitate a rețelelor și a sistemelor informatice în Uniune (NIS 1), implementată inițial de Uniunea Europeană în 2018, a reprezentat un pas semnificativ în legislația cibernetică, impunând cerințe minime de bază pentru anumite entități. Aceasta a fost prima legislație majoră dedicată securității cibernetice și a vizat îmbunătățirea gestionării riscurilor de securitate cibernetică la nivelul entităților care oferă servicii esențiale [5].

Mai recent, în decembrie 2022, a fost publicată Directiva NIS 2: Directiva (UE) 2022/2555 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 decembrie 2022 privind măsuri pentru un nivel ridicat și comun de securitate cibernetică în Uniune, modificând Regulamentul (UE) nr. 910/2014 și Directiva (UE) 2018/1972 și abrogând Directiva (UE) 2016/1148 [6]. NIS 2 vizează asigurarea unui nivel înalt de management al riscurilor de securitate cibernetică în toate statele membre și introduce obligații de raportare extinse pentru sectoare cheie precum energie, transport și sănătate, precum și infrastructura digitală. Scopul este de a limita amploarea și efectele atacurilor odată ce acestea sunt raportate.

Un exemplu bun de aplicare a Directivei menționate mai sus îl avem în Regatul Unit. Recentele actualizări legislative din Regatul Unit, precum Legea privind securitatea produselor și infrastructura de telecomunicații din 2022 ”Product Security and Telecommunications Infrastructure Act 2022”, evidențiază îmbunătățirea măsurilor de securitate cibernetică, în special în ceea ce privește dispozitivele inteligente, care devin tot mai prezente în gospodăria. Noua lege stipulează că, începând cu 29 aprilie 2024, producătorii de dispozitive inteligente pentru consumatori, cum ar fi difuzoarele inteligente, televizoarele smart, dispozitivele de streaming, soneriile inteligente, monitoarele pentru bebeluși, camerele de securitate, tabletele cu conexiune celulară, smartphone-urile, consolele de jocuri, brățările de fitness, ceasurile inteligente și electrocasnicele inteligente, trebuie să respecte anumite cerințe de bază de securitate cibernetică [7].

Printre cerințele impuse se numără interzicerea utilizării parolelor implicite, care pot fi ușor descoperite online și partajate. Dacă se utilizează o parolă implicită, un infractor cibernetic ar putea accesa dispozitivul inteligent și rețeaua locală, sau ar putea folosi dispozitivul pentru a efectua atacuri cibernetiche. De asemenea, producătorii trebuie să ofere un punct de contact pentru raportarea problemelor de securitate și să declare durata minimă de timp în care dispozitivul va primi actualizări importante de securitate. Aceste actualizări sunt esențiale pentru protejarea dispozitivelor împotriva hackerilor și pentru asigurarea funcționării corecte a acestora după încetarea suportului.

Acest nou cadru propune o supraveghere proactivă pentru furnizorii critici, în timp ce menține o supraveghere reactivă pentru ceilalți furnizori. Aceste schimbări subliniază nevoia de o adaptare continuă a legislației pentru a ține pasul cu evoluția rapidă a tehnologiei și a amenințărilor cibernetiche.

Dacă vorbim despre legislația Republicii Moldova, recent a transpus și ea Directiva NIS 2 în legea națională, printr-o abordare comprehensivă ce adresează multiple aspecte ale securității cibernetiche. Noua Lege privind securitatea cibernetică stabilește un cadru detaliat pentru autorități și instituții publice, definind responsabilități clare și mecanisme de raportare a incidentelor cibernetiche. De asemenea, legea impune cerințe specifice pentru securitatea rețelelor și sistemelor informatice, esențiale pentru funcționarea societății și economiei [8].

Făcând o comparație cu legislația recent adoptată în Regatul Unit, observăm că ambele jurisdicții pun accent pe protecția infrastructurilor critice și pe responsabilitățile entităților de a gestiona riscurile cibernetiche. Cu toate acestea, legea britanică se concentrează mai mult pe securitatea dispozitivelor inteligente și infrastructura de telecomunicații, stabilind standarde specifice pentru aceste categorii de produse.

Pe măsură ce dispozitivele portabile devin tot mai omniprezente și dependența noastră de acestea crește, provocările de securitate asociate acestor dispozitive vor crește de asemenea. Noi tipuri de malware mobil își vor face apariția pe telefoanele Android și vor viza datele confidențiale ale companiilor [9].

La fel cum legislațiile recent adoptate subliniază importanța securității cibernetiche pentru infrastructurile critice, această conștientizare se extinde și în domeniul tehnologiilor integrate în vehicule.

Sistemele moderne integrate în vehicule reprezintă o combinație complexă de tehnologie avansată care include diverse modalități de conectare, cum ar fi WiFi, Bluetooth, USB și conexiuni celulare. Această interconectivitate crește considerabil confortul și funcționalitatea vehiculelor, permițând utilizatorilor să acceseze o gamă largă de servicii digitale, de la navigație în timp real până la streaming media și control vocal. Totuși, această creștere a conectivității vine și cu riscuri semnificative. Porturile și protocoalele de comunicare pot servi drept puncte de intrare pentru atacuri cibernetiche, transformând fiecare sistem conectat într-o potențială vulnerabilitate. Hackerii pot exploata aceste vulnerabilități pentru a accesa informații personale, a manipula funcționalitățile vehiculului sau chiar a prelua controlul total asupra acestuia. Problema se amplifică prin faptul că multe dintre aceste sisteme sunt adesea proiectate cu o mai mare focalizare pe funcționalitate decât pe securitate, ceea ce poate lăsa loc de lacune în protecția datelor și a integrității vehiculului.

Criteriile pentru dezvoltarea standardelor (CSD) ale Institutului de Inginerie Electrică și Electronică (IEEE) au identificat mai multe deficiențe de securitate și vulnerabilități în sistemele actuale de telematică și infotainment. Una dintre acestea permite atacatorilor posibilitatea de a trimite mesaje arbitrare pe rețeaua de control al accesului la controlere (CAN) care afectează sistemele critice de siguranță ale vehiculului și, astfel, CSD sugerează separarea acțiunilor de telematică/infotainment de funcțiile de comunicație ale rețelei CAN pentru a preveni acest lucru. Consumatorii trebuie să înțeleagă că funcționalitatea unui vehicul poate avea impacturi serioase asupra siguranței dacă nu este implementată în mod securizat. Producătorii de

vehicule variază în ceea ce privește standardele și practicile de securitate, ceea ce face ca standardele precum ISO/SAE 21434 și reglementările precum UN155/156 să fie și mai importante [10].

Creșterea interconectivității în diverse domenii tehnologice nu doar că generează noi oportunități pentru infractorii cibernetici, dar impune și necesitatea adaptării și consolidării cadrului legal existent. În mod particular, infrafracțiunile legate de producerea, importul, comercializarea și punerea ilegală la dispoziție a mijloacelor tehnice sau a produselor program sunt în continuă transformare, reflectând inovațiile din tehnologie.

Această evoluție la fel necesită o abordare legislativă care să țină pasul cu complexitatea și dinamica tehnologiilor emergente. De exemplu, sistemele avansate din vehicule pot fi exploatate nu doar pentru furtul de informații personale, ci și pentru crearea de porțițe care să permită instalarea de software-uri ilicite sau dispozitive neautorizate. Astfel, legislația trebuie să se extindă pentru a include nu doar protecția datelor și prevenirea accesului neautorizat, dar și controlul strict al modului în care tehnologiile pot fi folosite sau modificate. De asemenea, este esențial să se asigure că noile reglementări sunt suficient de flexibile pentru a permite inovația, dar și suficient de stricte pentru a preveni abuzurile, echilibrând astfel nevoia de securitate cu cea de dezvoltare tehnologică.

Această provocare devine și mai complexă în contextul tehnologiilor Cloud Computing. Platformele de cloud permit stocarea și distribuirea anonimă a software-urilor ilicite, făcând detectarea și urmărirea penală a acestor activități mult mai dificile. Infractorii cibernetici pot utiliza infrastructuri cloud pentru a găzdui servere de comandă și control, a disemina malware sau a oferi servicii de hacking la comandă, toate acestea complicând aplicarea legii și sporind complexitatea investigării acestor infrafracțiuni. Jurisdicția devine o problemă crucială, având în vedere că datele pot fi stocate în multiple locații geografice, fiecare supusă unor reglementări diferite.

Pe lângă provocările aduse de Cloud Computing, proliferarea rețelelor 5G adaugă o nouă dimensiune în peisajul cibernetic. Proliferarea rețelelor 5G marchează o nouă eră a interconectivității, în special prin intermediul Internetului Lucrurilor (IoT). Deși oferă o conectivitate fără precedent, aceasta expune dispozitivele IoT la vulnerabilități provenite din amenințări externe și erori de software. Natura emergentă a arhitecturii 5G necesită cercetări extinse pentru identificarea și abordarea potențialelor breșe de securitate. Producătorii trebuie să prioritizeze dezvoltarea de soluții hardware și software robuste pentru a reduce riscul breșelor de date și al atacurilor asupra rețelelor [11].

Această evoluție rapidă în tehnologie impune o reevaluare a cadrului legislativ existent pentru a se adapta noilor realități și riscuri. Creșterea volumului de date transmise prin rețelele 5G și interconectarea masivă a dispozitivelor IoT necesită reglementări stricte pentru protecția datelor personale și confidențiale.

Tehnologiile de virtualizare și cloud computing au început să fie implementate în rețelele de telecomunicații sub forma rețelelor definite prin software (SDN) și a virtualizării funcțiilor de rețea (NFV). Cu NFV/SDN rețeaua devine programabilă și mai agilă. NFV este o abordare complementară a rețelei definite prin software (SDN) pentru gestionarea rețelei. În timp ce ambele gestionează rețelele, ele se bazează pe metode diferite. SDN separă nivelul de control de cel al resurselor pentru a oferi o vedere centralizată a rețelei, iar NFV se concentrează în principal pe optimizarea serviciilor de rețea. NFV este o parte-cheie a cloud computing-ului, dezvoltării 5G, rețelelor de centre de date (data center networking), SD-WAN și multe altele [12, p.3].

Aceste tehnologii emergente pot prezenta vulnerabilități neexplorate. De exemplu, în cadrul SDN, separarea nivelului de control de cel al resurselor aduce beneficii considerabile, cum ar fi o vedere centralizată și o gestionare mai eficientă a rețelei. Cu toate acestea, dacă acest nivel de control este compromis, întreaga rețea devine vulnerabilă la atacuri cibernetice, transformându-l într-o țintă atractivă pentru hackeri. În mod similar, NFV, prin optimizarea serviciilor de rețea, poate introduce noi puncte de vulnerabilitate. Aceste puncte apar în cazul în care funcțiile virtualizate nu sunt securizate corespunzător, lăsând deschise posibilități pentru exploatarea de către atacatori.

Este esențial ca legislația să includă măsuri pentru asigurarea securității acestor noi tehnologii. Dat fiind faptul că multe servicii esențiale vor depinde de rețelele 5G, legislația trebuie să impună standarde riguroase pentru reziliența infrastructurii și capacitatea de a răspunde la atacuri cibernetice sau defecțiuni tehnice. În cazul unui atac cibernetic care exploatează vulnerabilitățile 5G, trebuie clarificate responsabilitățile furnizorilor de servicii, producătorilor de hardware și dezvoltatorilor de software. Legislația trebuie să stabilească clar cine este responsabil pentru asigurarea securității și protecției datelor.

Pe lângă aceste provocări, inteligența artificială (AI) introduce o nouă dimensiune în securitatea cibernetică. AI are potențialul de a revoluționa atât metodele de apărare cât și cele de atac în spațiul

cibernetice. Sistemele AI sunt capabile să detecteze și să răspundă la amenințări în timp real, analizând comportamentele anormale și anticipând posibilele atacuri. Totuși, utilizarea pe scară largă a AI în securitate ridică probleme legate de transparență și responsabilitate, deoarece deciziile luate de algoritmi pot fi opace și dificil de auditat.

Mai mult, atacatorii pot folosi inteligența artificială pentru a analiza și replica datele biometrice furate. De exemplu, datele faciale obținute de la un utilizator pot fi folosite pentru a crea modele 3D realiste ale feței acestuia, care pot păcăli sistemele de recunoaștere facială. Aceasta deschide noi perspective pentru fraudă și furt de identitate, permițând atacatorilor să acceseze conturi bancare, date medicale și alte informații sensibile.

Concluzii

Analizând cele menționate mai sus, este evident că avansarea rapidă a tehnologiei, împreună cu integrarea tot mai frecventă a dispozitivelor mobile și a sistemelor biometrice, a transformat semnificativ peisajul securității cibernetice și al provocărilor legislative. Acest articol subliniază natura evolutivă a infrastructurii cibernetice, accentuând necesitatea unor cadre legislative actualizate pentru a aborda complexitățile introduse de noile tehnologii. Exploatarea permisiunilor excesive de către malware și metodele sofisticate utilizate de amenințări precum "GoldPickaxe" evidențiază urgența unor măsuri de securitate stricte și răspunsuri legislative robuste.

În contextul actual, unde dispozitivele mobile și gadgeturile sunt omniprezente, colectarea și procesarea datelor personale au devenit activități comune, dar vulnerabile la atacuri cibernetice. Vulnerabilitățile pot apărea din software-ul neactualizat, securizarea slabă a rețelelor și complexitatea crescută a sistemelor de gestionare a datelor. Astfel, legislația cibernetică se confruntă cu provocarea de a ține pasul cu evoluția tehnologică rapidă și cu diversitatea dispozitivelor moderne.

Pe lângă actualizarea definițiilor și pedepselor, este crucial să se dezvolte măsuri de securitate avansate. Aceste măsuri trebuie să includă standarde stricte pentru aplicațiile care solicită acces la date biometrice și personale, obligând dezvoltatorii să justifice necesitatea acestor permisiuni și să implementeze măsuri de protecție adecvate. De asemenea, ar trebui să fie promovate campanii de conștientizare pentru educarea utilizatorilor cu privire la riscurile asociate permisiunilor excesive și la importanța verificării aplicațiilor înainte de instalare.

Legislația trebuie să includă responsabilități clare pentru toți actorii implicați, de la furnizorii de servicii la producătorii de hardware și dezvoltatorii de software. În cazul unui atac cibernetic, trebuie să existe mecanisme eficiente de tragere la răspundere și de compensare a victimelor. De asemenea, este esențial să se impună cerințe de criptare și stocare securizată a datelor biometrice pentru a reduce riscul de interceptare și furt.

În concluzie, pe măsură ce tehnologiile avansate devin tot mai integrate în viața de zi cu zi, legislația trebuie să evolueze pentru a proteja utilizatorii împotriva amenințărilor emergente. Doar printr-o abordare proactivă și integrată, care combină reglementările stricte cu educația publică și tehnologia avansată, se poate asigura protecția eficientă a datelor personale și securitatea sistemelor digitale în fața amenințărilor cibernetice în continuă schimbare.

Bibliografie:

1. Daoud E. (2022). "Why you should delete these text messages as soon as you get them". Seven News. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: <https://7news.com.au/technology/why-you-should-delete-these-text-messages-as-soon-as-you-get-them-c-5433352>
2. Europol. (2022). *Takedown of SMS-based FluBot spyware infecting Android phones*. Europol Newsroom. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/takedown-of-sms-based-flubot-spyware-infecting-android-phones>
3. Bitdefender. (2023). *New FluBot and TeaBot global malware campaigns discovered*. Bitdefender Labs. [accesat: 05.04.2024]. Disponibil: <https://www.bitdefender.com/blog/labs/new-flubot-and-teabot-global-malware-campaigns-discovered/>
4. Davis J. (2024, February 16). *New GoldPickaxe iOS malware steals faces to defeat biometrics with AI swaps*. Dark Reading. [accesat: 03.04.2024]. Disponibil: <https://www.darkreading.com/application-security/ios-malware-steals-faces-defeat-biometrics-ai-swaps>
5. Directiva (UE) 2016/1148 a Parlamentului European și a Consiliului din 6 iulie 2016 privind măsuri de asigurare a unui nivel ridicat comun de securitate a rețelelor și sistemelor de informații în Uniune.

- [accesat: 15.04.2024]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32016L1148>
6. Directiva (UE) 2022/2555 a Parlamentului European și a Consiliului din 14 decembrie 2022 privind măsuri pentru un nivel ridicat și comun de securitate cibernetică în Uniune. [accesat: 15.04.2024]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2555>
 7. Parlamentul Regatului Unit. (2022). *Product Security and Telecommunications Infrastructure Act 2022* [Legea privind securitatea produselor și infrastructura de telecomunicații din 2022]. [accesat: 01.05.2024]. Disponibil: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2022/46/contents/enacted>
 8. Legea privind securitatea cibernetică. Nr. 48 din 16 martie 2023. Publicat : 28-04-2023 în Monitorul Oficial Nr. 151-153 art. 225.
 9. *Simplilearn. (2023). Beating the Security Threats and Staying Digitally Healthy. Simplilearn.* [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: <https://www.simplilearn.com/beating-security-threats-and-staying-digitally-healthy-article>
 10. Reedman I. (2024). *The reality of hacking threats in connected car systems.* Help Net Security. [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: <https://www.helpnetsecurity.com/2024/01/22/ivan-reedman-ioactive-connected-vehicles-cybersecurity/>
 11. *Simplilearn. (2023). Top cybersecurity trends. Simplilearn.* [accesat: 27.04.2024]. Disponibil: <https://www.simplilearn.com/top-cybersecurity-trends-article>
 12. Nazaroi I. Virtualizarea funcțiilor de rețea: Ciclu de prelegeri. Univ. Tehn. a Moldovei. Fac. Electronică și Telecomunicații, Dep. Telecomunicații și Sisteme Electronice. Chișinău: Tehnica UTM, 2021. 97 p. ISBN ISBN 978-9975-45-674-6.

STUDIU EMPIRIC PRIVIND PRINCIPIUL LEGALITĂȚII PROCESULUI PENAL ÎN ROMÂNIA

EMPIRICAL STUDY ON THE PRINCIPLE OF LEGALITY OF THE CRIMINAL PROCESS IN ROMANIA

Daniel CRISTEA, dr., prof. univ.,
Academia de Poliție „Alexandru Iona Cuza”, București, România,
E-mail: cristeadaniel415@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5786-2619

Rezumat: *Noul text al principiului legalității procesului penal prevăzut de art. 2 CPP ROM nu face referire expresă la faza de urmărire penală și cea de judecată. În schimb, C.E.D.O. exemplifică și stabilește cu ocazia dezbaterilor cauzelor căreia îi sunt adesea, legătura dintre legalitatea procesului penal, ca principiu general al dreptului, și cea referitoare la egalitatea armelor. Legătura principiului legalității procesului penal este dată de aplicarea dispozițiilor art. 1 CPP ROM care se referă la ansamblul normelor de procedură aplicabile atât în faza de urmărire penală, cât și de judecată. În acest sens, interesul prezentului studiu privește necesitatea înțelegerii principiului legalității procesului penal.*

Cuvinte-cheie: *principiu, proces penal, legalitate, studiu*

Abstract: *The new text of the principle of legality of the criminal process provided by art. 2 CPP ROM does not expressly refer to the criminal prosecution and the trial phase. Instead, C.E.D.O. exemplifies and establishes, during the debates of the cases to which they are attached, the connection between the legality of the criminal process, as a general principle of law, and that relating to the equality of arms. The link to the principle of legality of the criminal process is given by the application of the provisions of art. 1 CPP ROM which refers to the set of procedural rules applicable both in the criminal prosecution and trial phase. In this sense, the interest of the present study concerns the need to understand the principle of legality of the criminal process.*

Keywords: *principle, criminal process, legality, study*

Introducere

Interesul pentru studiul s-a produs datorită necesității înțelegerii legalității procesului penal. În acest sens, s-a considerat necesară o primă analiză a aspectelor definitorii a termenilor legalității procesului penal, pentru a arăta importanța principiului în aplicarea procesului penal.

Plecând de la necesitatea înțelegerii cadrului normativ privind legalitatea procesului penal, s-a considerat necesară o analiză corespunzătoare. Chiar dacă există publicații și analize cu privire la legalitatea procesului penal, se procedează prin trecerea în revistă a principalelor deziderate cu privire la astfel de date, expuse în diverse lucrări științifice, în jurisprudența Curții Constituționale și a CtEDO, în vederea obținerii de informații necesare a fi dezbătute și analizate, cu privire la legalitatea procesului penal. Obiectivele cercetării implică:

- argumentarea necesității legalității procesului penal;
- identificarea și expunerea cadrului legal al legalității procesului penal.

Metodologia cercetării

La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect este posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparative, metoda analitică, metoda cercetării sociologice etc.

Rezultate și discuții

Reprezintă, prin prezentarea diverselor publicații, a jurisprudenței Curții Constituționale și a CtEDO, înțelegerea unor modalități a rolului legalității procesului penal. Se expun analize a aspectelor pozitive și criticabile, formularea unor idei proprii referitoare la legalitatea procesului penal. Studiul realizat astfel să permită a se stabili direcții și tendințele politicii procesual-penale promovate în România pe linia asigurării și realizării legalității procesului penal.

Examinarea și analiza cadrului normativ are ca scop respectarea și implementarea unor garanții procedurale la principiul legalității procesului penal. Astfel spus, rezultatul cercetării rezidă cu scoaterea în evidență a celor mai importante idei care se referă la obiectul de studiu dar, totodată, și o încercare de analiză a aspectele pozitive și criticabile ale acestora, formularea unor idei proprii referitoare la procedura de aplicare a principiului legalității în procesul penal. Pe de altă parte, au fost abordate aspecte practice ale legalității procesului penal în scopul reliefării particularităților acestuia în practică, organelor de drept. Studiul realizat să permită a se stabili direcțiile și tendințele politicii procesual-penale promovate în România pe linia asigurării legalității procesului penal.

Aspecte teoretice și empirice a principiului legalității

CPP ROM prevede la art.2 principiul legalității procesului penal. Conținutul textului „Procesul penal se desfășoară potrivit dispozițiilor prevăzute de lege” face trimitere la dispozițiile art.1 din CPP ROM, ce se referă la normele de procedură penale care se aplică în toate fazele procesului penal și scopul normelor care „urmăresc asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare cu garantarea drepturilor părților și ale celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale Uniunii Europene, ale celorlalte reglementări ale Uniunii Europene în materie procesual penală, precum și ale pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care România este parte”

Dacă analizăm textul art. 2 putem spune că CPP este reglementat prin norme cu rang de lege. În acest sens, legiuitorul este obligat și procedează la edictarea normelor cu privire la desfășurarea procesului penal.

Așa cum prevede, textul alin. (2), art.1 CPP privește scopul și garantarea drepturilor, asigurate de nenumărate prevederi, prin care sunt și au fost expuse drepturile părților.

Dacă una dintre norme este încălcată nu mai vorbim de legalitate. În acest sens, facem distincție între principiul legalității procesului penal sui generis ca normă de drept și încălcarea normelor de aplicare prevăzute de legiuitor.

Obligația legiuitorului decurge din prevederile art. 1 alin. (5) din Constituția României, care stă la baza întregului sistem de drept, pentru a se desfășura dispozițiile prevăzute de lege, ceea ce în terminologia latină principiul legalității procesului penal înseamnă *nullum iudicium sine lege*.

Dacă ne referim la autoritățile judiciare, textul art. 2 CPP conferă obligații, printre care specificăm:

-să acționeze numai în condițiile legii și sub toate formele procesual penale prevăzute de normele de aplicare;

- să respecte regulile procedurale prevăzute de Constituție, de CPP sau alte legi speciale care se aplică procedurii penale;

- să asigure aplicarea întocmai a legii penale și a legii civile în toate fazele procedurii penale;

- să aplice interferența potrivit cu principiul proporționalității, să fie necesară într-o societate democratică pentru atingerea scopului urmărit și dacă este prevăzută de lege.

Încălcarea legii procesual penale prin diferitele practici neloiale de către autoritățile judiciare, și nu numai (și de părțile implicate), pot constitui infracțiuni, dacă nu sunt altfel sancționate de lege (de ex. „Decizia 913 din 21 aprilie 2021 a Înaltei Curți de Casație și Justiție din România în care Curtea a sancționat DNA la plata amenzii. S-a menționat în acest sens despre încălcarea art. 285, alin.(2) din CPP ROM „datorită publicării în presă a unor informații conținute în dosarul penal la momentul când acesta se afla în faza de urmărire penală”, specificând faptul că „dispozițiile impun caracterul nepublic al procedurii și acesta intră în atributul exclusiv al procurorului și al organului de cercetare penală”, motiv pentru care aceste informații nu trebuiesc date presei, sunt interzise.” [1, p.136]

Legalitatea procesului penal poate fi stabilită și prin supravegherea procurorului a activităților organelor de cercetare penală, prevăzut de art. 300 alin. (1), care veghează ca actele de procedură să fie efectuate cu respectarea dispozițiilor legale. Nu numai, și instanța de judecată are posibilitatea verificării activității de urmărire penală. În acest sens, art. 345 alin. (3) CPP prevede judecătorului de cameră preliminară să constate „neregularități ale actului de sesizare sau în cazul în care sancționează potrivit art. 280–282 actele de urmărire penală efectuate cu încălcarea legii ori dacă exclude una sau mai multe probe administrate, în termen de 5 zile de la comunicarea încheierii, procurorul remediază neregularitățile actului de sesizare și comunică judecătorului de cameră preliminară dacă menține dispoziția de trimitere în judecată ori solicită restituirea cauzei.”

De altfel, și activitatea instanței de judecată este controlată de instanța ierarhic superioară. În situațiile în care soluțiile sunt nelegale, hotărârile sunt desființate sau casate și se va desfășura o judecată nouă cu respectarea legalității procesului penal.

Jurisprudența Curții Constituționale a României

Curtea Constituțională s-a pronunțat în **Decizia nr. 302** [2] din 4 mai 2017 cu privire la legalitate că „o consecință a prevederilor art.1 alin.(5) din Legea fundamentală, care prevăd obligativitatea respectării, în România, a Constituției, a supremației sale și a legilor, este aceea că legiuitorul trebuie să reglementeze din punct de vedere normativ atât cadrul de desfășurare a procesului penal, cât și competența organelor judiciare și modul concret de realizare a fiecărei subdiviziuni, a fiecărei etape a procesului penal. Astfel, Curtea a constatat că legiuitorul trebuie să prevadă cu exactitate obligațiile pe care le are fiecare organ judiciar, care se impune a fi circumscrise modului concret de realizare a atribuțiilor acestora, prin stabilirea, în mod neechivoc, a operațiunilor pe care acestea le îndeplinesc în exercitarea atribuțiilor lor.

Astfel, Curtea constată că reglementarea competențelor organelor judiciare reprezintă un element esențial ce decurge din principiul legalității, principiu ce se constituie într-o componentă a statului de drept. Aceasta deoarece o regulă esențială a statului de drept este aceea că atribuțiile/competențele autorităților sunt definite prin lege. Principiul legalității presupune, în principal, că organele judiciare acționează în baza competenței pe care legiuitorul le-a conferit-o, iar, subsecvent, presupune că acestea trebuie să respecte atât dispozițiile de drept substanțial, cât și pe cele de drept procedural incidente, inclusiv a normelor de competență.

În ceea ce privește legiuitorul, principiul legalității - componentă a statului de drept - îl obligă pe acesta să reglementeze în mod clar competența organelor judiciare. În acest sens, Curtea a statuat că legea trebuie să precizeze cu suficientă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a autorităților în domeniul respectiv, ținând cont de scopul legitim urmărit, pentru a oferi persoanei o protecție adecvată împotriva arbitrarului. Cu toate acestea, Curtea apreciază că sarcina legiuitorului nu poate fi considerată îndeplinită doar prin adoptarea unor reglementări relative la competența organelor judiciare. Având în vedere importanța regulilor de competență în materia penală, legiuitorului îi incumbă obligația de a adopta prevederi care să determine respectarea acesteia în practică, prin reglementarea unor sancțiuni adecvate aplicabile în caz contrar. Aceasta deoarece aplicarea efectivă a legislației poate fi obstrucționată prin absența unor sancțiuni corespunzătoare, precum și printr-o reglementare insuficientă sau selectivă a sancțiunilor relevante.

În ceea ce privește vătămarea ce trebuie dovedită, Curtea observă că în doctrină s-a apreciat că, deși legea nu precizează în ce poate consta vătămarea procesuală, aceasta se poate constitui în încălcarea drepturilor pe care le au părțile în procesul penal. Totodată, în doctrină, s-a arătat că se poate defini vătămarea ca atingerea adusă principiilor fundamentale ale procesului penal din care rezultă posibilitatea de a nu se realiza scopul acestuia. De asemenea, s-a menționat că, prin vătămare, se poate înțelege orice atingere adusă justiției sau intereselor legitime ale părților. Atingerea se aduce părților din proces în cazul în care li se încalcă un drept procesual ori o garanție procesuală de natură a le asigura apărarea intereselor lor legitime în cursul procesului penal.”

Totodată, ne referim și la **Decizia CCR nr. 136** [3] din 3 martie 2021 unde „Curtea constată că rațiunea și finalitatea existenței statului se fundamentează pe valorile supreme consacrate prin art.1 alin.(3) din Constituție, iar printre acestea se numără și dreptatea, care asigură nu doar buna funcționare a statului, dar și încrederea societății în acțiunea acestuia, în speță, în actul de justiție. Raportul juridic dintre stat și cetățean în cadrul unui proces penal este un raport de putere publică, oferind autorităților abilitate competența de a folosi în mod legitim forța de constrângere a statului. Aceasta trebuie realizată în limitele prevederilor constituționale și legale, astfel încât să fie respectate atât procedurile normate prin lege, cât și drepturile și libertățile fundamentale, principiile de drept și valorile supreme prevăzute în Constituție. Orice acțiune a statului, chiar legală fiind, dacă prin finalitatea ei devine injustă/ nedreaptă pentru cetățean, trebuie însoțită de un remediu normativ corespunzător în vederea restabilirii stării de dreptate atât în privința persoanei în cauză, cât și pentru societate. Prin urmare, evaluarea acțiunii statului strict dintr-o perspectivă legalistă – subsumată în mod mecanic respectării procedurilor legale – poate duce la o concluzie falacioasă în analiza constituționalității normei juridice. De aceea, ea trebuie realizată și din perspectiva fundamentelor care stau la baza existenței statului. Întrucât valorile supreme consacrate prin art.1 alin.(3) din Constituție reprezintă garanții juridice fundamentale pentru asigurarea supremației Constituției, rezultă că acestea sunt standarde de referință primordiale în cadrul controlului de constituționalitate a normei juridice și, în consecință, trebuie valorizate în mod corespunzător

Dreptatea este un concept constituțional care, având în vedere natura sa moral-filosofică, nu poate cunoaște în sine o normativizare, dar reprezintă cadrul și măsura acțiunii statului. Societatea, în mod rezonabil, pretinde dreptatea, iar statul, prin autoritățile sale, are sarcina de a o impune și valoriza. Dreptatea

este un element intrinsec și inseparabil al fiecărei acțiuni etatice care se reflectă asupra drepturilor și libertăților fundamentale. Prin urmare, orice limitare a acestora trebuie însoțită de un set de garanții care să asigure societatea, pe de o parte, că măsura etatică nu numai că nu este arbitrară, ci și justă, iar, pe de altă parte, că, în cazul unor erori de apreciere ale statului, remediul existent este unul apt să corecteze nedreptatea săvârșită. De aceea, raportat la libertatea individuală, devine axiomatic faptul că, dacă s-a făcut dreptate pe fondul acuzației în materie penală, fiind constatată netemeinicia sa, efectele actului de dreptate în mod inevitabil se repercutează și asupra măsurilor preventive privative de libertate luate în cursul procesului penal, ceea ce implică necesitatea existenței unui remediu judiciar de natură a corecta suferința expiată.”

În **Decizia CCR nr. 284 [4]** se opinează că „rațiunea și finalitatea existenței statului se fundamentează pe valorile supreme consacrate prin art.1 alin.(3) din Constituție, iar printre acestea se numără și dreptatea, care asigură nu doar buna funcționare a statului, dar și încrederea societății în acțiunea acestuia, în speță, în actul de justiție. Raportul juridic dintre stat și cetățean în cadrul unui proces penal este un raport de putere publică, oferind autorităților abilitate competența de a folosi în mod legitim forța de constrângere a statului. Aceasta trebuie realizată în limitele prevederilor constituționale și legale, astfel încât să fie respectate atât procedurile normate prin lege, cât și drepturile și libertățile fundamentale, principiile de drept și valorile supreme prevăzute în Constituție. În aceste condiții, Curtea a reținut că orice acțiune a statului, chiar legală fiind, dacă prin finalitatea ei devine injustă/nedreaptă pentru cetățean, trebuie însoțită de un remediu normativ corespunzător în vederea restabilirii stării de dreptate atât în privința persoanei în cauză, cât și pentru societate. Prin urmare, Curtea a statuat că evaluarea acțiunii statului strict dintr-o perspectivă legalistă – subsumată în mod mecanic respectării procedurilor legale – poate duce la o concluzie înșelătoare în analiza constituționalității normei juridice.”

Jurisprudența CtEDO

Cauza **Coeme și alții c. Belgiei [5]** din 22 iunie 2000 face referire la principiul legalității procesului penal din punct de vedere al cunoașterii aplicării procedurii. Curtea a constatat că „nicio lege de implementare a articolului 103 din Constituție nu era în vigoare în ziua în care reclamanții au fost chemați să se prezinte la Curtea de Casație pentru a răspunde pentru infracțiunile de care au fost acuzați. Paragraful 2 al articolului 103 face referire la legiuitor și obligația să reglementeze termenele procedurii în fața Curții de Casație și s-a insistat asupra necesității de a face acest lucru cât mai repede posibil. Cu toate acestea, domnul Coëme, asistat de sfatul avocaților săi, nu se afla într-o situație de necunoaștere absolută a regulilor procedurale care își vor găsi aplicarea în acest proces. Nu putea ignora faptul că, probabil, s-ar urma, pe baza examinării doctrinei și jurisprudenței, procedura corectivă obișnuită, (...).

Guvernul a recunoscut însă că procedura corecțională ordinară nu poate fi adoptată ca atare de Curtea de Casație (...) Curtea de Casație a considerat că normele de procedură penală ordinară nu vor fi aplicate decât în măsura în care acestea sunt compatibile „cu dispozițiile care reglementează procedura în fața Curții de Casație ședința în camere comune”. Ca urmare, părțile nu au putut cunoaște în prealabil toate detaliile procedurii care urma să fie urmată. Ei nu puteau prevedea în ce mod ar fi condusă Curtea de Casație să modifice sau să modifice dispozițiile care organizează desfășurarea normală a unui proces penal, așa cum a stabilit legiuitorul belgian.

Procedând astfel, Curtea de Casație a introdus un element de incertitudine prin nespecificarea care sunt normele acoperite de restricția adoptată. Chiar și în situația în care Curtea de Casație nu s-ar fi uzat de posibilitatea pe care și-a oferit-o ea însăși de a aduce anumite modificări la normele de procedură penală obișnuită, sarcina apărării ar deveni deosebit de dificilă din cauza necunoașterii, în prealabil, dacă sau nu o anumită regulă s-ar aplica în timpul procesului.

Curtea reamintește că principiul legalității dreptului procesual penal este un principiu general de drept. Ea este paralelă cu legalitatea dreptului penal și este consacrată în adagiul „nullum iudicium sine lege”. Acest principiu impune, la un nivel substanțial, anumite exigențe referitoare la desfășurarea procedurii, în vederea asigurării garanției unui proces echitabil care implică respectarea egalității armelor. Ea reamintește, de asemenea, că reglementarea procedurii urmărește, în primul rând, să protejeze persoana acuzată împotriva riscului abuzului de putere și că, prin urmare, apărarea este cea mai probabil să sufere de pe urma lacunelor și inexactităților unei astfel de reglementări.

În consecință, Curtea consideră că incertitudinea care a existat din cauza absenței regulilor de procedură stabilită anterior a plasat reclamantul într-un dezavantaj evident în raport cu procurorul, ceea ce l-a lipsit pe domnul Coëme de un proces echitabil în sensul articolului 6 § 1 din Convenție.”

Cauza **Iancu c. România** [6] din 23 .02.2021 dezbată situația când semnarea motivării hotărârii judecătorești se face de un alt judecător decât cei care au format completul care a judecat cauza, întrucât unul sau mai mulți dintre aceștia s-au pensionat între timp.

Cu privire la practica internă pe aceste segment, sunt necesare precizările Deciziilor Înaltei Curți de Casație și Justiție:

„Prin decizia nr. 1419 din 24 februarie 2005, Înalta Curte a casat încheierea prin care se dispuneau măsuri provizorii, pe motiv că minuta fusese semnată doar de președinte și nu de toți membrii completului care participaseră la luarea hotărârii. A fost admis recursul Parchetului și cauza a fost trimisă spre rejudecare.

Prin decizia nr. 7186 din 11 decembrie 2006, Înalta Curte a admis recursurile declarate de mai multe părți împotriva unei decizii penale, pe motiv că unul dintre judecătorii din completul de judecată fusese înlocuit cu un alt judecător, după repunerea cauzei pe rol, deși nu exista nicio dovadă că judecătorul absent se afla în imposibilitatea obiectivă de a participa la judecarea cauzei.

În decizia nr. 2832 din 17 octombrie 2014, Înalta Curte, sesizată cu recurs, a hotărât faptul că un judecător delegat a semnat hotărârea atacată atât în locul președintelui completului, cât și în locul unui alt judecător, nu constituia un motiv de casare, întrucât judecătorul delegat fusese desemnat în acest scop de președintele instanței. Înalta Curte a respins acțiunea și a reamintit că, în conformitate cu vechiul Cod de procedură penală, atunci când președintele se află în imposibilitatea de a semna, vicepreședintele semnează deciziile în locul său și, în cazul în care acesta din urmă se află în imposibilitatea de a semna, președintele instanței semnează în locul său.”

De menționat informațiile președintelui Înaltei Curți cu privire la practica urmată în România în materia pronunțării și redactării hotărârilor completurilor de judecată formate din cinci judecători: „la finalul deliberărilor, la care participau toți judecătorii care făceau parte din completul de judecată, precum și magistratul-asistent (care participa cu vot consultativ – a se vedea art. 71 din Legea nr. 303/2004, citat supra, pct. 16), redactarea hotărârii era încredințată fie unuia dintre judecătorii completului, fie magistratului-asistent; magistrații-asistenți aveau rolul nu doar de a consemna rezultatul deliberărilor, ci și de a le furniza judecătorilor, la cererea acestora, informații cu privire la jurisprudența instanțelor interne sau europene referitoare la anumite aspecte de fapt sau de drept și de a lua cunoștință de toate argumentele concurente, în scopul redactării hotărârii; sarcina redactării motivării hotărârilor era atribuită în funcție de mai multe criterii, cum ar fi gradul de complexitate a cauzelor și volumul de muncă al membrilor completului sau al magistratului-asistent.”

În prezenta cauză „reclamanta s-a plâns de faptul că hotărârea pronunțată (...) nu a fost semnată de judecătorul L.D.S., întrucât aceasta s-a pensionat imediat după pronunțarea acestei hotărâri, astfel încât un alt judecător, C.T., care nu participase la procedură, a semnat hotărârea în locul judecătorului pensionat.”

Dezbaterea și opinia Curții în legătură cu legalitatea: „(...) un aspect important al unui proces penal echitabil este posibilitatea pe care o are inculpatul de a fi confruntat cu martorii în prezența judecătorului care, în cele din urmă, se pronunță asupra cauzei. Principiul nemijlocirii este o garanție importantă în procesul penal în cadrul căruia observațiile făcute de instanță cu privire la comportamentul și credibilitatea unui martor pot avea consecințe importante pentru inculpat. Prin urmare, o modificare adusă compunerii instanței ulterior audierii unui martor important trebuie, în principiu, să determine o nouă audiere a martorului respectiv [P.K. împotriva Finlandei (dec.), nr. 37442/97, 9 iulie 2002, și Beraru împotriva României, nr. 40107/04, pct. 64, 18 martie 2014].

Potrivit principiului nemijlocirii, într-un proces penal hotărârea trebuie luată de judecătorii care au fost prezenți la procedură și la procesul de administrare a probelor. Totuși, nu se poate considera că acest principiu – a cărui nerespectare nu poate constitui, în sine, o încălcare a dreptului la un proces echitabil – implică interdicția oricărei modificări a compunerii completului de judecată al unei instanțe în timpul unui proces. Pot apărea factori administrativi sau procedurali foarte evidenți care să facă imposibilă participarea în continuare a unui judecător într-un proces. În astfel de cazuri, pot fi luate măsuri pentru a se asigura că judecătorii care continuă să judece cauza au înțeles în mod corespunzător probele și argumentele prezentate anterior, de exemplu prin furnizarea minutelor dezbaterilor în cazul în care credibilitatea martorului în chestiune nu este pusă la îndoială, sau prin noi ascultări ale argumentelor relevante sau ale martorilor importanți înaintea completului nou-format (Șkaro împotriva Croației, nr. 6962/13, pct. 24, 6 decembrie 2016).

Aplicând aceste principii, într-o cauză în care președintele completului de judecată s-a schimbat, dar în care trei asesori au rămas aceiași pe parcursul procesului și în care noul președinte al completului i s-a

pus la dispoziție procesul-verbal de audiere a unui martor a cărui credibilitate nu a fost pusă la îndoială în niciun moment, Curtea a apreciat că acești factori compensau în mare măsură neîndeplinirea cerinței nemijlocirii în cadrul procesului. Aceasta a constatat că verdictul de condamnare nu se întemeia exclusiv pe depoziția martorului în cauză și că nu exista niciun indiciu că fostul președinte al completului a fost înlocuit astfel încât rezultatul procesului să fie diferit sau din orice alt motiv abuziv (P.K. împotriva Finlandei, decizie citată anterior).

Într-o altă cauză, în care un judecător unic a fost înlocuit cu un nou judecător care nu audiase martorii, coindiculpații și experții, și care și-a întemeiat verdictul de condamnare exclusiv pe stenogramele ședințelor de judecată, Curtea a constatat nerespectarea principiului nemijlocirii și încălcarea art. 6 § 1 din Convenție (Svanidze împotriva Georgiei, nr. 37809/08, pct. 34-38, 25 iulie 2019). A ajuns la aceeași concluzie în alte două cauze: în prima cauză, niciunul dintre judecătorii din completul inițial care i-au ascultat pe reclamant și pe martori la instanța de fond nu a rămas în complet pentru a continua examinarea cauzei Cutean împotriva României (nr. 53150/12, 2 decembrie 2014) și, în a doua cauză, neîndeplinirea cerinței nemijlocirii în cadrul procesului nu putea fi compensată de simplul fapt că judecătorul a avut la dispoziție minutele ședințelor de judecată în care au fost audiați reclamantul și martorii, pe care acesta nu i-a ascultat direct (Beraru, citată anterior, pct. 65-66). În hotărârea Cerovšek și Božičnik împotriva Sloveniei (nr. 68939/12 și 68949/12, 7 martie 2017), Curtea a constatat încălcarea art. 6 deoarece motivarea hotărârilor de condamnare a reclamanților nu fusese redactată de judecătorul unic, care participase la dezbateri, pronunțase verdictele și stabilise pedepsele, ci de alți judecători, după aproximativ trei ani de la pensionarea judecătorului respectiv.”

În cauză Curtea a trebuit distinge și analiza trei etape ale procesului decizional care a condus la adoptarea deciziei: „prima este pronunțarea deciziei, a doua, redactarea deciziei, iar a treia, semnarea acesteia.

În ceea ce privește prima etapă, decizia a fost pronunțată de același complet de judecată care examinase declarațiile reclamantei și participase la analiza directă a probelor.

În ceea ce privește cea de-a doua etapă, și anume redactarea deciziei, Curtea consideră că este important să se precizeze că, în speță, completul de judecată era un complet colegial, și că, în dreptul național, redactarea deciziilor adoptate de acest tip de complet era delegată de către președintele completului fie unuia dintre judecătorii completului, fie unui magistrat-asistent care a participat la proces. În speță, din informațiile de la dosar reiese că redactarea motivării deciziei a fost încredințată magistratului-adjunct, A.A.C.T., care participase la ședințele de judecată și la deliberări și care a expus, în numele completului de judecată, motivele pe care se întemeia verdictul de condamnare pronunțat. Acest lucru permite să se facă distincție între prezenta cauză și hotărârea în cauza Cerovšek și Božičnik (citată anterior), în care motivarea hotărârilor de condamnare a fost redactată după aproximativ trei ani de la pronunțarea verdictelor, de judecători care nu participaseră în niciun fel la ședință, la dezbateri și la prezentarea probelor, astfel cum se prevede în Codul de procedură penală. Este adevărat că L.D.S. nu mai era în funcție la momentul redactării hotărârii, întrucât pensionarea sa a avut loc la 40 de zile de la semnarea minutei deciziei de către toți judecătorii care participaseră la deliberările care au avut ca rezultat decizia din 3 iunie 2016. Această situație ar putea fi considerată un factor administrativ foarte evident, care să facă imposibilă participarea în continuare a unui judecător într-un proces. Cu toate acestea, având în vedere că redactarea deciziei i-a fost încredințată magistratului-asistent, în conformitate cu dreptul național, nici intervenția judecătorului L.D.S., nici eventuala înlocuire a acesteia cu un alt judecător nu s-au dovedit necesare în această etapă. În orice caz, nicio probă din dosar nu este de natură să coroboreze existența vreunei intervenții a judecătorului C.T. în etapa redactării motivării deciziei definitive a Înaltei Curți.

În ceea ce privește ultima etapă, și anume semnarea deciziei de către judecătorul C.T., în locul judecătorului L.D.S. Curtea observă că legislația națională prevedea că, în cazul în care președintele unui complet de judecată se afla în imposibilitatea obiectivă de a semna o hotărâre, președintele Înaltei Curți semna în locul acestuia hotărârea în cauză. Având în vedere faptul că judecătorul L.D.S., care era președintele completului de judecată la momentul examinării cauzei, nu mai era în funcție la data depunerii motivării deciziei și, prin urmare, se afla în imposibilitatea obiectivă de a semna această decizie. Curtea reamintește că judecătorul C.T. nu a participat nici la ședințe, nici la deliberări și nici la redactarea deciziei, ci, pur și simplu, a semnat decizia respectivă în locul judecătorului L.D.S., care ieșise la pensie. Curtea acordă o importanță deosebită faptului că mențiunea scrisă de mână de judecătorul C.T., referitoare la semnătura sa, preciza că aceasta semna pentru judecătorul L.D.S., și nu în nume propriu, ceea ce confirmă faptul că nu a participat la adoptarea deciziei.”

Concluzii

Prezentarea a avut ca scop identificarea și argumentarea necesității principiului legalității procesului penal prevăzut de art. 2 CPP ROM.

Din textul art. 2 CPP se desprinde faptul că: -procedura de urmărire penală și judecata se desfășoară numai în condițiile și formele prevăzute de lege, nici o abatere nu trebuie să fie admisibilă; și totodată, se mai impune obligația - respectării și asigurării exercitării drepturilor procesuale ale părților.

Din perspectiva existenței încălcărilor menționate supra obligativitatea respectării cu strictețe a modurilor de strângere a probelor și a aplicării lor legale și o pregătire de cunoaștere a tuturor posibilităților de respectare a aplicării legii în faza urmăririi penale și nu numai, este absolut necesară. În acest sens, probarea presupusului vinovat de către sistemul coercitiv îndreptat asupra acestuia nu trebuie să depășească legalitatea obținerii adevărului sau a probării lor. Ori de câte ori actele procesuale sunt obținute cu încălcarea legalității, există posibilitatea așa cum am prezentat supra a anulării actului respectiv.

Legislația aplicabilă în sfera penală se modifică periodic pentru a menține ritmul transformărilor de securitate și siguranță națională, dat fiind faptul că fenomenul infracțional capătă noi valențe. Conclucrarea pentru a uniformiza legislația și de a face schimb de experiență între specialiști este parte integrantă din responsabilitățile celor care asigură aplicarea normelor statului de drept (legiuitorul).

Bibliografie:

1. Matei A. ÎCCJ. DNA, obligată la plata daunelor morale pentru divulgarea în presă a unor informații din dosarul de urmărire penală. Disponibil: <https://www.juridice.ro> iccj-dna-o... În Cristea, D. (2023), Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal, București, Editura Pro Universitaria, 2023, 268 p.
2. Decizia CCR nr.302 din 4 mai 2017 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.281 alin.(1) lit.b) din Codul de procedură penală, în M.Of. nr.566 din 17.07.2017, disponibilă: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/07/Decizie_302_2017.pdf, accesată la 22.11.2023;
3. Decizia CCR nr.136 din 3 martie 2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a prevederilor art.539 din Codul de procedură penală, în M Of. nr.494 din 12.05.2021, disponibilă: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2021/05/Decizie_136_2021.pdf, accesată la 22.11.2023;
4. Decizia CCR nr. 284 din 17 mai 2023 referitoare la obiecția de neconstituționalitate a Legii pentru modificarea și completarea Legii nr.135/2010 privind Codul de procedură penală, recum și pentru modificarea altor acte normative, în ansamblu, precum și a dispozițiilor art.I pct.1 [cu referire la art.9 alin.(5)], ale art.I pct.17 [cu referire la art.1391], ale art.I pct.19 [cu referire la art.1451 alin.(3)], ale art.I pct.34 [cu referire la art.281 alin.(4)], ale art.I pct.38 [cu referire la art.345 alin.(11) și (12)], ale art.I pct.43 [cu referire la art.374 alin.(11) și (12)], ale art.I pct.44 [cu referire la art.375 alin.(3)], ale art.I pct.45 [cu referire la art.377 alin.(5)], ale art.I pct.48 [cu referire la art.421 alin.(1) pct.2 lit.a)], ale art.I pct.62 [cu referire la art.595 alin.(11) lit.b)] și ale art.II alin.(2) din aceeași lege, în M. Of. nr.490 din 06.06.2023, disponibilă: https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2023/06/Decizie_284_2023.pdf, accesată la 22.11.2023;
5. Cauza CtEDO Coeme și alții c. Belgiei din 22 iunie 2000, nr. 32492/96, 32547/96, 32548/96, 33209/96 și 33210/96, disponibilă: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-63450>, accesată la 22.11.2023;
6. Cauza CtEDO Iancu c. României, din 23.02.2021, nr. 62915/17, disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/2022/03/Iancu-impotriva-Romaniei.pdf>, accesată la 25.11.2023;
7. Osoianu, T. Ostavciuc, D. Urmărirea penală, Curs Universitar. Chișinău, Editura Cartea Militară, 2021, 493 p.
8. Osoianu, T. Calendari, D. (2023). Apelul penal . București: Pro Universitaria.

**STANDARDELE DE PROCEDURĂ A URMĂRIRII PENALE CU PRIVIRE LA PERSOANELE
CARE SE ESCHIVEAZĂ DE RĂSPUNDERE PENALĂ SAU DE LA PLATA SUMELOR
DATORATE**

**PROSECUTION STANDARDS REGARDING PERSONS WHO DODGE CRIMINAL
LIABILITY OR PAYMENT OF AMOUNTS OWED**

Daniel CRISTEA, dr., prof. univ.,
Academia de Poliție „Alexandru Iona Cuza”, București, România,
E-mail: cristeadaniel415@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5786-2619

Laurențiu Gabriel CÎRSTEA, drd.,
Academia “Ștefan cel Mare” al MAI RM
Școala doctorală „Științe juridice”
ORCID ID: 0009-0001-2752-7940

Rezumat: *Interesul pentru acest studiu s-a produs datorită necesității, în România în decursul anilor nu s-au făcut referiri și nu s-a studiat procedura urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate. Datele statistice ne demonstrează, fără echivoc, că activitatea criminală a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate se află în continuă creștere, iar crimele odioase, care deseori sunt comise prin aplicarea actelor de violență, înșelăciunilor, corupției etc., bulversează atenția organelor de urmărire penale. Până în prezent în România au fost obținute progrese remarcabile în ceea ce privește procedura urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate. Totuși, sunt necesare cercetări și abordări continue pentru eliminarea multiplelor deficiențe cauzate de lipsurile sistemului normativ procesual, care trebuie să țină pas multiplelor transformări.*

Cuvinte-cheie: *eschivare, necesitate, procedură penală, lege*

Abstract: *The interest in this study arose out of necessity, in Romania over the years there have been no references and no study of the procedure of criminal prosecution of persons who avoid criminal liability or the payment of owed sums. The statistical data show us, unequivocally, that the criminal activity of people who evade criminal liability or the payment of the sums owed is constantly increasing, and the heinous crimes, which are often committed by applying acts of violence, fraud, corruption, etc., disturbs the attention of criminal investigation bodies. Up to now, remarkable progress has been achieved in Romania in terms of the procedure for the criminal prosecution of persons who avoid criminal liability or the payment of sums owed. However, continuous research and approaches are needed to eliminate the multiple deficiencies caused by the shortcomings of the normative procedural system, which must keep pace with the multiple transformations.*

Keywords: *evasion, necessity, criminal procedure, law*

Introducere

Cercetările în domeniul procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate sunt absolut necesare și pentru asigurarea procesului de elaborare a viitoarelor politici și programe în consonanță cu bunele practici. Este resimțită și necesitatea oferirii de sugestii pentru promovarea unei reacții adecvate în privința procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate și care sunt implicați în activități infracționale sau parcurs activitatea infracțională în vederea eschivării. În afară de aceasta, asimilarea de către sistemul de drept național al standardelor prescrise constituie un imperativ al timpului, obligatoriu de parcurs și studiat, întrucât se urmărește și se eschivează prin tragerea timpului în vederea obținerii avantajului. Reieșind din argumentele invocate, considerăm oportună abordarea problemei procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate ca urmare a aplicării procedurii penale.

Prin această studiu se va încerca înțelegerea lipsurilor cadrului procesual penal și modalitatea de evitare a răspunderii penale sau materiale.

Metodologia cercetării

La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect este posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparativă, metoda analitică, metoda cercetării sociologice etc.

Rezultate

Implicațiile teoretice și practice ale studiului

Rezultatele cercetării și implicațiile teoretice și practice ale studiului reprezintă înțelegerea unor modalități în aplicarea procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate. Se expun analize a aspectelor pozitive și criticabile, formularea unor idei proprii referitoare la identificarea unor procedee de aplicare cu privire la procedura urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate în cadrul procedeelelor probatorii. Studiul realizat astfel să permită a se stabili direcții și tendințele politicii procesual-penale promovate în România pe linia asigurării și realizării dreptului persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate în cadrul procedeelelor probatorii.

Examinarea și analiza cadrului normativ a avut ca scop respectarea și implementarea unor garanții procedurale cu privire la procedura urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate în cadrul procedeelelor probatorii. Astfel spus, rezultatul cercetării rezidă, pe de o parte, cu scoaterea în evidență a celor mai importante idei care se referă la obiectul de studiu dar, totodată, și o încercare de analiză a aspectele pozitive și criticabile ale acestora, formularea unor idei proprii referitoare la procedura urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate. Pe de altă parte, au fost abordate aspecte practice ale procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate în scopul reliefării particularităților acestuia în practică, organelor de drept. Studiul realizat să permită a se stabili direcțiile și tendințele politicii procesual-penale promovate în România pe linia asigurării și realizării dreptului cu ocazia procedurii urmăririi penale a persoanelor care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate.

Aspecte teoretice și empirice

Plecăm de la specificațiile autorului Daniel Cristea: „urmărirea penală este o fază al cărei conținut și performanță sunt strict limitate la atingerea scopului și normelor acestei faze, respectiv a procedurii penale și „urmăresc, pe lângă asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare, garantarea drepturilor părților și a celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să le fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale UE, ale celorlalte reglementări ale UE în materie procesual penală, precum și a pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care sunt părți” [1, p. 27]. Pe lângă regulile fundamentale ale procedurii penale, mai multe reguli de bază pot fi identificate pentru această fază de urmărire penală care dau posibilitatea unor categorii de părți să profite și astfel să ocolească și să încurce aplicarea legii. În acest sens, urmărirea penală chiar dacă nu este publică, autorii, nu ne referim la calitatea lor de învinuți/înculpați, au acces la actele și materialele dosarului, drept conferit prin lege, care urmăresc eschivarea de răspundere penală. Autorul expune destul de clar modalitatea în care autorii pot să se eschiveze, profitând de cadrul legal (CPP ROM).

„În România a luat amploare în ultimii ani și săvârșirea infracțiunilor de înșelăciune prin metoda accidentul. În aproape toate cazurile autorul „principal” este un deținut, locul de desfășurare a acțiunii fiind din unul dintre Penitenciarele din România. Complici pentru săvârșirea faptelor sunt trimiși în diverse localități. În localitățile din România rețeaua de telefonie fixă deține același nr. pe cartiere diferind doar ultimile 2 cifre care identifică imobilul și locul persoanei care deține nr. în cauză. Complicii în momentul pregătirii săvârșirii infracțiunii se găsesc în cartierul unde urmează să se desfășoare activitatea infracțională.

Cum se pregătește activitatea infracțională?

Persoana din penitenciar deține un telefon mobil în camera unde își ispășește pedeapsa. Telefonul îl deține ilegal. În timpul apelării diverselor numere de telefoane persoanele care răspund sunt abordate psihologic în vederea producerii unei emoții puternice pentru a obține diverse sume de bani. În timpul convorbirii telefonul persoanei din penitenciar este legat cu alte 2 telefoane, respectiv a 2 complici aflați în cartierul persoanei asupra căruia urmează să se săvârșească fapta, care ascultă și intervin în discuții cu persoana în cauză.

Cum află complicele adresa persoanei asupra căruia urmează să se săvârșească infracțiunea?

Datorită stării emoționale create persoana din penitenciar îi explică persoanei, care urmează să fie victimă a infracțiunii, să scrie un bilet pe care îl va dicta prin telefon, în care va menționa că, de bună voie, va da suma respectivă. În momentul întocmirii, complicii vor auzi prin telefon adresa respectivei persoane, moment în care se și deplasează la ușa imobilului pentru a nu da timp persoanei să-și dea seama și să contacteze alte persoane în vederea aflării adevărului. Când complicele ajunge la ușa persoanei se recomandă că este cel trimis să ridice suma de bani și biletul.

Exemplu: În fapt, la data de 01.10.2020, în perioada pandemiei Covid- 19, numita MT a sesizat organele de poliție cu privire la faptul că, în aceeași zi, în jurul orelor 09.00, a primit un apel pe telefonul fix în timp ce se afla la domiciliu, de pe un număr necunoscut, de la o persoană de sex masculin care s-a recomandat comisar de poliție spunându-i că, fiica sa, în timp ce se afla într-un magazin a lovit un tânăr care i-a furat telefonul iar din lovitură tânărul a căzut, și-a spart capul, a fost dus cu salvarea la spital, în prezent se află la terapie intensivă, fiind inconștient. În urma creerii panicii cel de la telefon a aflat suma disponibilă deținută de numita MT și i-a relatat că părinții au cerut pentru a nu mai depune plângere suma de 100000 lei. Presupusul comisar i-a menționat numitei MT că procurorul de caz este de acord și va trimite o persoană la domiciliul acesteia pentru a-i da banii. În acest timp cel de la telefon i-a solicitat numitei MT să completeze o declarație pe care i-a dictat-o prin telefon. În același timp la ușa locuinței de domiciliu a numitei MT suna o persoană de sex feminin care s-a prezentat ca fiind secretara procurorului specificând că a venit să ridice suma de bani. A fost invitată în locuință unde numita MT i-a spus că poate lua de pe masă toți banii existenți, respectiv 150000 lei, dar să-i promită că fiica va scăpa de pușcărie. Persoana care venise după bani i-a promis că dacă va da banii iar fiica nu va face pușcărie, luând banii și declarația scrisă de MT. După plecarea respectivei persoane numita MT datorită emoției a sunat pe numărul de telefon al fiicei care a și răspuns și astfel a aflat că a fost înșelată, fiica se afla la domiciliul ei și nu avusese nici un eveniment.

În urma sesizării, organele de poliție obțin imaginile camerelor video de la intrarea în blocul de domiciliu al numitei MT iar în urma vizualizării se observa o persoană de sex feminin care avea fizionomia feței acoperită cu masca de protecție, a fost recunoscută după semnalmente și vestimentație de numita MT și totodată și faptul că vorbea la telefon în momentul intrării în bloc.

Au fost stabilite coordonatele WGS din zona comiterii faptei. S-a solicitat printr-o adresă Parchetului de pe lângă Judecătoria respectivă să solicite judecătorului de drepturi și libertăți listingul convorbirilor și comunicărilor, precum și datele de identificare ale posturilor telefonice care au efectuat apeluri către postul de telefon fix al persoanei vătămate MT și de la coordonatele WGS din zona comiterii faptei. În urma obținerii datelor de trafic și de localizare prelucrate de către furnizorii de rețele publice a fost identificat numărul de pe care s-a apelat, iar ca localizare era unul dintre Penitenciarele din România, cartelă prepaid folosită doar la comiterea acestei fapte, și numerele de telefon pe care le-a apelat autorul. Acest fapt aflându-se ulterior comiterii faptei, toți 3 autori abandonând și arucând toate telefoanele și numerele folosite în momentul comiterii faptei.

S-au obținut filmări video din zona comiterii faptei ocazie cu care a fost identificat un taximetrist, fiind observată după vestimentație persoana de sex feminin care a coborât din taxi înainte de ora comiterii faptei.

În urma audierii în calitate de martor taximetristul a declarat că la acea dată a fost contactat telefonic de o persoană de sex feminin ale cărei date de stare civilă nu le cunoaște, a luat-o din zona unei străzi pe care a menționat-o și a deplasat-o cu taxiul în zona comiterii faptei. Pe tot parcursul traseului vorbea la telefon. Un investigator sub acoperire a efectuat verificări și investigații în zona străzii de unde a fost luată cu taxiul autoarea în urma căruia acesta a aflat de la un alt martor care a consemnat și o declarație în acest sens datele de stare civilă ale autoarei, devenind astfel martor în cauză.

Persoana vătămată a recunoscut după fizionomia feței, în urma unei proceduri de recunoaștere din planșa foto, pe așa zisa autoare, în proporție de 50% ca fiind persoana căreia i-a dat suma de bani respectivă iar taximetristul în proporție de 60% a recunoscut-o, taximetrist asupra căruia nu existau elemente a se impune o calitate ca martor amenințat sau vulnerabil așa cum se prevede la art. 125 și art. 130 din CPP ROM

În urma aprobării s-a desfășurat o percheziție domiciliară la locuința persoanei care a primit banii, găsindu-se depuneri bancare în aceeași zi, dar nu a întregii sume, pe numele surorii autorului aflat în penitenciar, fără a fi găsită vestimentația din momentul comiterii faptei.

La audieri persoana care a ridicat suma de bani de la persoana vătămată nu a dorit să consemneze nici o declarație (dreptul la tăcere) potrivit art.83, lit.(a) din CPP ROM, solicitând totodată și o copie de pe actele dosarului.

În momentul identificării ce urmăresc autorii? Urmăresc să cunoscă documentele din dosar în vederea găsirii modalităților de a scăpa nepedepsiți.

În CPP ROM, art.94 privește consultarea dosarului unde la alin.(7) se prevede că, „în vederea pregătirii apărării, avocatul inculpatului are dreptul de a lua cunoștință de întreg materialul dosarului de urmărire penală în procedurile desfășurate în fața judecătorului de drepturi și libertăți privind măsurile privative sau restrictive de drepturi, la care participă. La alin.(5) se prevede că avocatul are obligația de a păstra confidențialitatea sau secretul datelor și actelor de care a luat la cunoștință cu ocazia consultării dosarului în cursul urmăririi penale iar la alin.(2) Consultarea dosarului presupune dreptul de a studia actele acestuia, dreptul de a nota date sau informații din dosar, precum și de a obține fotocopii pe cheltuiala clientului.” În CPP ROM se prevede expres doar avocatul are obligația de a păstra confidențialitatea sau secretul datelor și actelor de care a luat la cunoștință cu ocazia consultării dosarului.

În CPP ROM, la art.10 „dreptul la apărare” prevede că, părțile și subiecții procesual principali au dreptul de a se apăra ei înșiși. Practicienii acordă suspectului/ învinuitului/ inculpatului potrivit acestor articole la solicitare și dreptul de a consulta actele din dosarul cauzei sau să le facă copii, dar nu se prevede obligația de a păstra confidențialitatea sau secretul datelor și actelor de care a luat la cunoștință cu ocazia consultării dosarului.

Autoarea înainte de a fi arestată preventiv a consultat dosarul și obținut datele atât a martorilor, părții vătămate dar și de toate probele din dosar. Nu putem numi prezentarea și dezvoltarea tuturor probelor doar pe dreptul la un proces echitabil. Cel de-al 3 complice a primit la vizitele din arest informațiile privind materialele din dosar. Acesta avea rolul și a influențat taximetristul și partea vătămată spunându-le că nu sunt siguri 100% că este cea învinuită autoarea și să revină asupra declarației, întrucât familia știe sigur că organul de poliție judiciară a forțat nota în privința recunșterii din planșa foto, lucru care s-a și petrecut revenind asupra celor declarate iar martorului cheie identificat de investigatorul sub acoperire a fost și el influențat și schimbat declarația” [2, p. 27]. Aceste dezvoltări au afectat aplicarea legii, fiind un exemplu în care autorii se eschivează de răspundere penală.

Exemplele pot continua și pot diferi, activitatea infracțională este dinainte gândită încât autorii care s-au confruntat cu activitatea de cercetare au identificat modul/modurile cum pot să se eschiveze, sub așa aparență „*să se apere legal*”. Printre aceste modalități putem exemplifica dreptul la tăcere coroborat cu solicitarea studierii dosarului, ca urmare a principiului dreptului la apărare, conferit de cadrul legal procesual.

Referitor la eschivarea plății sumelor datorate ca urmare a acțiunii pe rol a procesului civil, modalitatea expusă este de sesizare a unei presupuse infracțiuni care duce la suspendarea acțiunii civile și sesizarea organelor de urmărire penală în vederea efectuării de cercetări sub aspectele săvârșirii infracțiunilor sesizate. Cu ocazia desfășurării cercetărilor, în procesul penal există diverse modalități care sunt căutate de persoanele interesate (părți în proces) să conducă la soluție în favoarea lor. Sub acest aspect prezint două exemple care ilustrează moduri de eschivare, chiar dacă pot exista și sub alte forme. În prezentările ulterioare, vom continua prezentarea și cu alte exemple pentru lămurirea aspectelor de eschivare.

În perioada 2013-2015, numitul E.C. a fost administrator al unei S.C., care avea ca obiect de activitate activități agricole. Printre alte suprafețe de teren, în arendă, societatea deținea și un teren agricol în suprafață de aproximativ 3,5 ha. Pe acest din urmă teren, în anul 2012 a cultivat porumb, posibil și în anul 2013 să fi fost cultivat tot porumb. Anual, acel teren era cultivat cu o altă cultură. Terenul menționat era înregistrat la APIA, unde conform declarației de suprafață, administratorul era obligat să respecte anumite condiții de cultivare. Terenul era trecut la APIA la P7, în urma căreia societatea primea o subvenție suplimentară, care avea rol de a micșora pierderea de venit, în urma faptului că pe acea suprafață trebuia să rămână nerecoltată un anumit procent din cultură, respectiv aproximativ 3% din cultură în anul 2013, lucru ce a fost făcut conform declarației și angajamentului. În anul 2014, administratorul, în urma unui accident vascular cerebral, a fost internat în repetate rânduri la Spital. În această perioadă Agenția de plăți și Intervenție pentru Agricultură (APIA) a efectuat verificări a terenurilor și au constatat că terenul nu corespundea angajamentului. L-a acționat în instanță pe numitul E.C., administrator al societății, în vederea returnării sumelor de bani și a dobânzilor, întrucât nu returnase sumele de bani și dobânzile. În instanță s-a depus și dovada înștiințării, prin aceea că, administratorului i s-a înaintat un plic conținând un proces verbal de

înștiințare, iar la dosar fiind atașată dovada comunicării ce i-a fost trimise prin poștă. Dosarul fiind înregistrat la instanța civilă din cadrul Judecătoriei Buzău sub nr 10100/200/2017 [3].

În fața instanței, administratorul nu a recunoscut că a primit procesul verbal de înștiințare și a apelat la mijlocul procedural al înscrierii în fals față de prezența unei semnături de primire pe dovada comunicării procesului verbal ce i-a fost comunicat prin poștă de către APIA, întrucât aceasta nu era a sa, instanța civilă suspendând acțiunea și înaintând către Parchetul de pe lângă Judecătoria Buzău dovada de primire în vederea efectuării de cercetări sub aspectul săvârșirii de către persoane necunoscute a infracțiunii de fals material în înscrisuri oficiale. Documentul contestat provenea din data de 18.12.2014, fapta se prescria în termenul de 5 ani, pe data de 18.12.2019. Parchetul a înregistrat solicitarea sub nr 4692/P/2018. De la această dată au existat mai multe solicitări din partea administratorului, în sensul că, pe dovada de primire a înștiințării data era pe 16.12.2014 iar în acea dată se afla în spital și nu putea să primească înștiințarea, întrucât a fost externat a 2-a zi pe 17.12.2014 și nu se afla la domiciliu. A fost efectuată o expertiză criminalistică dactiloscopică din care reieșea că semnătura aparține administratorului, fiind semnată cu dovada invers. S-a dispus clasarea la data de 31.05.2019, întrucât fapta nu există, semnătura fiind a administratorului. Administratorul a contestat în instanță aducând argumente că expertiza nu i-a fost comunicată în acea fază a urmăririi penale și susținând că nu este semnătura lui, nu au fost administrate toate probele pentru a se da o soluție în faza de urmărire penală. Instanța a desființat soluția de clasare și a trimis cauza la Parchet pentru completarea urmăririi penale, intervenind termenul de prescripție la acel moment.

La acel moment și în stadiul de incertitudine cauza se clasa ca urmare a intervenirii prescripției, cauza putând rămâne în stare de incertitudine și în instanța civilă.

Chiar dacă a intervenit termenul prescripției au fost efectuate alte cercetări și a fost identificat factorul poștal care a susținut, lucru confirmat în încheierea de ședință, că personal i-a predat plicul la acea dată, iar administratorul a semnat pe dovada de confirmare, dovadă care a semnat-o cu foaia întoarsă invers, pe care acesta din urmă a contestat-o la instanță. La data de 19.04.2021 în dosarul penal în cauză 4692/P/2018 Parchetul de pe lângă Judecătoria Buzău s-a dispus din nou clasarea cauzei întrucât s-a constatat că fapta nu există.

Cu ocazia constestării Ordonanței de clasare, în instanță a fost citat factorul poștal care a declarat și susținut că ulterior audierii în respectiva cauză s-a întâlnit cu administratorul și „i-a propus de 3 ori și într-un mod insistent, să susțină, cu ocazia unei eventuale audieri ulterioare faptul că nu i-ar fi predat plicul, ci că l-ar fi lăsat la magazinul aflat în curtea casei acestuia. I-a dat de înțeles, într-un mod evident, că procedând astfel, va obține un avantaj și a afirmat că și așa contest procesul verbal pentru că este o porcărie” [4, p. 4], în sensul în care nu i se poate stabili că a semnat.

Chiar dacă ședința nu a fost publică, instanța, în Încheierea nr. 1295 din 17.09.2021, a dispus desființarea Ordonanței de Clasare și trimiterea cauzei în vederea din nou a completării urmăririi penale. Au fost obținute probe de la Oficiul poștal care au comunicat că data înmânării înștiințării este 18.12.2014 și nu 16.12.2014, fiind confirmată de dovada electronică din sistem.

Chiar dacă există „obligația instanței de a îndeplini în mod direct toate actele procesuale și procedurale care dau conținut ședinței de judecată” [5, p. 154], în conformitate cu dispozițiile art. 351, alin.(2) CPP ROM, „Instanța este obligată să pună în discuție cererile (...) și excepțiile ridicate de aceștia (...)”, iar cu privire la eschivarea de la plata sumelor datorate, în situații de acest mod termenele de soluționare trebuie să fie mai mici, trebuie să intervină rolul instanțelor de judecată în aplicarea lor și să stabilească, ca și obligații de respectare limitele și termenele activităților de urmărire penale, sarcini care trebuie să revină judecătorilor instanțelor. De prescrierea faptei nu trebuie să se beneficieze. Soluția: trebuie să se dispună din faza de urmărire penală dacă fapta există și persoana care a săvârșit-o.

Prin urmare, trebuie să se aplice limitări generale pentru cercetarea în faza de urmărire penală. În aplicarea acestor limitări generale trebuie să se țină seama în procedura urmăririi penale, în astfel de practici. Nu numai de limitele generale trebuie să se țină cont. Cu cât cantitatea și sensibilitatea datelor sunt deținute pentru a putea amâna procesele, cu atât mai important este conținutul garanțiilor și activităților concrete, care trebuie aplicate în diferite etape cruciale în procesarea lor în cadrul urmăririi penale dar și în cadrul ședințelor de judecată. În consecință, o referință generală la securitate nu este suficientă pentru a justifica limitele. Limitele trebuie să fie necesare și clar definite.

Un al 2-lea exemplu este legat de Dosarul nr. 2705/200/2020 [6] de pe rolul Judecătoriei Buzău în acțiunea civilă care a avut de soluționat dosarul de executare nr 1905/2018 împotriva numitului I.V. Întrucât la sumele de bani datorate se percepeau dobânzi pe 2 ani, discuțiile purtate au condus la contestarea

înscrisului ca fiind fals iar contestatorul, respectiv I. V., învederează că nu are cunoștință de autorul falsului, respectiv înștiințare dovadă de înmânare din data de 02.07.2018 din dosarul de executare nr 1905/2018, chiar dacă cunoștea de înscrisului.

În dovada de înmânare a înștiințării pentru dosarul de executare 1905/2018, la rubrica primitor este trecută la actul de identitate al soției reclamantului.

Inatanța civilă a „suspendat judecata prezentei cauze, privind pe contestatorul I.V. (...), având ca obiect contestație la executare. Înaintează către Parchetul de pe lângă Judecătoria Buzău înscrisul denunțat ca fals, în copie, respectiv dovada de înmânare a actelor de executare din data de 02.07.2018 din dosarul de executare silită nr. 1905/2018, pentru cercetarea falsului.” [7]

În cadrul urmăririi penale, în dosarul nou constituit, în care se efectuau cercetări față de persoane necunoscute sub aspectul săvârșirii infracțiunii de fals în înscrisuri sub semnătură privată, prev. de art.322 Cod penal, reclamantul a recunoscut și a declarat că știa de înscrisul respectiv, îl primise și semnase mama lui care între timp a decedat și tot acesta a trecut actul de identitate al soției pe dovada de primire a înscrisului. La acel moment din cadrul instanței civile a încercat să se eschiveze prin acest mod de a nu mai achita suma datorată, de a contesta înscrisul ca fiind fals, cunoștea că în cadrul urmăririi penale nu putea fi identificată mama care a semnat și primit corespondența și care întretimp a decedat.

Concluzii.

Putem observa dubla dimensiune a acestor trăsături, pe de o parte, ca factori favorizanți pentru infractori, în organizarea și desfășurarea activității ilicite, iar pe de altă parte, constituie dificultățile care se ridică în fața organelor abilitate să lupte pentru combaterea acestui segment al criminalității care se eschivează de răspundere penală sau de la plata sumelor datorate.

În ultimul deceniu, tot mai mulți infractori români s-au specializat pe modalitățile de eschivarea de răspundere penală sau neplata sumelor datorate, întrucât legislația permite.

Bibliografie:

1. Udriou M. (coordonator), et.al., *Codul de procedură penală, Comentariu pe articole*, ediția 2-a, revăzută și adăugită, București, Editura C.H.Beck, 2017, p.3, În: Cristea, D. *Interferența dintre accesul la materialele dosarului și oportunitatea protejării datelor cu caracter personal în RM și ROM ca prevenire și combatere a criminalității în faza de urmărire penală*, disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156173
2. Cristea D. *Interferența dintre accesul la materialele dosarului și oportunitatea protejării datelor cu caracter personal în RM și ROM ca prevenire și combatere a criminalității în faza de urmărire penală*, disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156173
3. Dosarul nr 10100/200/2017 Judecătoria Buzău- Secția civilă
4. Încheierea nr. 1295 a Judecătoriei Buzău-Secția Penală
5. Dongoroz V., et.al., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penal româna. Partea specială*, București, Ed. Academiei, 1976, Vol. II, p. 132, În: Neagu, I. Damaschin, M. *Tratat de procedură penală, Partea specială*, ediția a II-a, București, Editura Universul Juridic, 2018, 704 p.
6. Dosarul nr. 2705/200/2020 Judecătoria Buzău – Secția civilă.
7. Portal > Judecătoria BUZĂU, Dosarul nr. 2705/200/2020, disponibil: https://portal.just.ro/200/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=2000000000267864&id_inst=200 #C5%9Eedin%C5%A3e, accesat la 19.11.2023.
8. Osoianu T., Ostavciuc D., (2021). *Urmărirea penală, Curs Universitar*. Chișinău, Editura Cartea Militară, 493 p.
9. Calendari, D. Osoianu, T. (2023). *Apelul penal*. București: Pro Universitaria.

**REPREZENTANTUL PERSOANEI JURIDICE ÎN REGLEMENTĂRILE CODULUI DE
PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII MOLDOVA ȘI ROMÂNIEI**

**THE REPRESENTATIVE OF THE LEGAL PERSON IN THE REGULATIONS OF THE CODE
OF CRIMINAL PROCEDURE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND ROMANIA**

Ana GURGIȘ, asist. univ., drd.,
Departamentul Drept Procedural
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: anisoara.girlea@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-3842-7299

Abstract: *After a long period of time in which only the natural person was considered as a perpetrator, the Criminal Code of the Republic of Moldova, adopted on 18.04.2002, also reflects the possibility of the legal person to be an active subject of the crime. In this way, the disputes that have arisen in the field of substantive law have become considerably heated, and have been transposed into procedural law, seeking solutions applicable to suspects, defendants and accused legal persons. The legislator has identified the possibility of dealing with these circumstances by introducing Chapter VI of the Criminal Procedure Code, Chapter VI, under the heading reserved for special procedures, on the procedure for prosecuting and trying cases involving offences committed by legal persons.*

Keywords: *criminal proceedings, legal person, legal representative*

Introducere

După o lungă perioadă de timp în care în calitate de făptuitor este luată în considerație doar persoana fizică, Codul penal al Republicii Moldova, adoptat în 18.04.2002 oglindește și posibilitatea persoanei juridice de a se regăsi în calitate de subiect activ al infracțiunii. În această manieră, disputele stârnite pe terenul dreptului material se încing considerabil, transpunându-se în materia dreptului procedural, căutând soluții aplicabile bănuțului, învinuțului, inculpatului persoană juridică. Legiuitorul identifică posibilitatea de a se expune asupra acestor circumstanțe, introducând în Codul de procedură penală, în titlul rezervat procedurilor speciale, capitolul VI, având drept obiect procedura privind urmărirea penală și judecarea cauzelor privind infracțiunile săvârșite de persoana juridică. Fiind concepută ca o procedură distinctă, plasată alături de alte proceduri speciale, în esență prevederile acesteia vin să ajusteze normele procedurale cu caracter general situației particulare în care în fața justiției compare persoana juridică, aceasta deținând până atunci, caractere specifice dreptului civil. În egală măsură, legislatorul român, urmând aceeași logică, a instituit în Codul de procedură penală al României o procedură distinctă privind tragerea la răspundere penală a persoanei juridice, adaptând conceptele analizate și interpretate de o manieră substanțială anume în doctrina de drept civil¹.

O asemenea amplasare a prevederilor rezervate tragerii la răspundere penală a persoanei juridice a fost parțial sugerată de legislația procesuală franceză și belgiană, ambele servind drept model de inspirație, atât în cazul României, cât și al Republicii Moldova. De altfel, unii doctrinari români critică această poziționare, optând în favoarea inserării dispozițiilor referitoare la persoana juridică în capitolele ce reglementează dispoziții comune aplicabile persoanelor fizice². Preocupările acestora au drept obiect pericolul de a concluziona eronat că tragerea la răspundere a entităților juridice ar purta un caracter excepțional, acestea fiind favorizate printr-un tratament procesual diferențiat față de prevederile generale. Considerăm că legiuitorul moldav a anticipat aceste dispute, stabilind a-priori că urmărirea și judecarea persoanelor juridice se efectuează conform procedurii obișnuite, dar luând în calcul unele derogări și completări.

Metodologia cercetării

La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect este posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică

¹ Mateuț Gh. Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. II, p. 694, Ed. BECK. București, 2012.

² Ionescu D. Modificări aduse părții speciale a Codului de procedură penală prin Legea nr. 356/2006 și prin OUG nr. 60/2006. În: Revista caiete de drept Penal nr. 3/2006.

specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparative, metoda analitică, metoda cercetării sociologice etc.

Rezultate

Una dintre trăsăturile distincte ale procedurii speciale în cauză scoate în prim plan reprezentantul persoanei juridice, în calitate de figurant obligatoriu în vederea derulării acțiunilor procesuale, ca urmare a comiterii infracțiunii de către persoana juridică. Necesitatea unor asemenea prevederi este firească, or în lipsa unei persoane fizice ce ar acționa în numele și interesul persoanei juridice majoritatea prevederilor procesuale ar fi inoperabile¹. În consecință, într-o primă redacție, art. 521 Cod procedură penală al Republicii Moldova se referea la condiția indispensabilă privind participarea unui reprezentant legal al persoanei juridice, care să figureze în cadrul urmăririi penale și în privința și cu participarea căruia să se desfășoare acțiuni procesuale. În același timp, unul dintre accente în momentul configurării procedurii sus-numite, a fost plasat asupra posibilității atragerii la răspundere concomitent cu persoana juridică și a persoanei fizice din cadrul entității, responsabile de săvârșirea unei infracțiuni. În această ipoteză, în cazul în care o cauză penală este instrumentată și împotriva reprezentantului legal al persoanei juridice, acesta nu ar fi indicat să reprezinte persoana juridică, organul de urmărire penală desemnând un reprezentant pentru învinuitul persoană juridică.

De remarcat că legiuitorul nu dezvoltă conceptul noțiunii de reprezentant, acesta fiind utilizat în accepțiunea oferită de legislația civilă, procesual-civilă și doctrină. Neavând drept scop dezvoltarea caracterelor fiecărui tip de reprezentare și a mecanismelor de funcționare, ne vom limita la clasificarea acestora, literatura de specialitate operând cu noțiunile de reprezentare legală, convențională, judiciară, și inundând în detalii ce privesc particularitățile acestora. Inevitabil, vom face referire, însă, pentru început la conceptul de reprezentare legală, ca varietate a reprezentării judiciare care se distinge prin aceea că privește persoanele fizice, acestea putând sta în justiție numai prin reprezentantul lor legal, precum și persoanele juridice, care își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile prin organele lor².

În literatura de specialitate română³ s-a făcut mențiunea că reprezentanții sunt obligați, în limitele prevăzute de lege și a împuternicirilor pe care o au ca mandatar să facă tot ce este necesar pentru apărarea intereselor părții pe care o înlocuiesc.

De remarcat că specifice instituției reprezentării pot fi considerate sintagmele în numele, pe seama, în interesul persoanei, astfel încât persoana reprezentantului, fiind o persoană fizică distinctă, acționează de fapt în vederea exprimării voinței persoanei reprezentate, aceasta din urmă suportând consecințele pozitive, fie negative inclusiv asupra patrimoniului deținut.

În cazul persoanei juridice este lesne de înțeles opțiunea reprezentării acesteia de către reprezentantul ei legal, or aceasta prin natura ei, situându-se între realitate și ficțiune, se găsește în imposibilitatea reală de acționa la propriu, exteriorizându-și voința și intențiile. Această idee este preluată inclusiv din normele Codului civil al Republicii Moldova care, reoferindu-se la capacitatea de exercițiu a persoanei juridice instituie în art. 177(1) regula potrivit căreia ”persoana juridică își exercită de la data constituirii, drepturile și își execută obligațiile prin administrator, putând avea unul sau mai mulți administratori”.

Din alt punct de vedere, art. 75 alin (2) și (3) Cod procedură civilă al Republicii Moldova stabilește regulile reprezentării în instanța de judecată a persoanelor juridice, fixând faptul că ”procesele persoanelor juridice se susțin în instanța de judecată de către organele lor de administrare, care acționează în limitele împuternicirilor atribuite prin lege, prin alte acte normative sau prin actele lor de constituire, precum și de către avocați sau avocați stagiați. Conducătorul organizației își confirmă împuternicirile prin documentele prezentate în instanța de judecată ce atestă funcția sau calitatea lui de serviciu ori, după caz, prin actele de constituire”. Aceeași idee poate fi preluată și din conținutul Legii nr.135 din 14.06.2007 care consacră în art. 71 alin. (1) lit. b dreptului administratorului Societății cu Răspundere Limitată de a o reprezenta în raporturile cu organele statului, cu terții și în instanța de judecată.

Prin urmare, în cazul antrenării persoanei juridice la răspundere penală, este obligatorie, în calitate de primă acțiune, identificarea reprezentantului legal al acesteia, în vederea efectuării acțiunilor procesuale și aplicării unor eventuale măsuri de constrângere (art. 521 Cod procedură penală al Republicii Moldova

¹ Dolea I., Roman. D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T., șa. Drept procesual penal, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005, pag. 920.

² Dicționar juridic (DEX). <https://legeaz.net/dicționar-juridic/reprezentare-legală>.

³ Theodoru G., Moldovan L., Drept procesual penal, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1979, pag. 66.

și, respectiv, art. 491 Cod procedură penală al României). Deși, la prima vedere, această sarcină nu pare să prezinte careva complicații, în practică au fost identificate unele situații particulare privind participarea administratorului în calitate de reprezentant legal al entității. Una dintre ele vizează necesitatea deținerii calității de administrator către momentul desfășurării acțiunilor penale contrapusă fiind situația în care administratorul operează în baza împuternicirilor sale în momentul săvârșirii acțiunilor penale ilicite. Aceste aspecte sunt elucidate de o manieră legală, găsindu-și dezlegare în prevederile ce înlesnesc atragerea la răspundere penală, în paralel cu persoana juridică și a persoanei fizice concrete din cadrul organizației, responsabilă de comiterea ilegalităților. Astfel, conchidem că în ipoteza formulată supra, nu ar fi posibilă reprezentarea persoanei juridice de către administratorul în funcție la etapa activității infracționale, atât din motivul unei anchete ce-l vizează la propriu, cât și din cauza unui conflict de interese între persoana fizică reprezentant și persoana juridică reprezentată.

De altfel, ideea unui posibil conflict de interese între persoana juridică interesele căreia necesită a fi reprezentate și administratorul acesteia este motiv de preocupare pentru cercetătorii români, aceștia optând pentru desemnarea unui mandatar încă din momentul dispunerii confirmării urmăririi penale față de suspect, iar nu din momentul punerii în mișcare a acțiunii penale.¹ În concluzie, scopul antrenării reprezentantului legal în procesul penal este exact de proteja, valorifica interesele și potențialul, drepturile persoanei juridice, iar un eventual conflict de interese ar periclita considerabil aceste deziderate. În asemenea situații, persoana juridică urmează să desemneze un alt reprezentant, fie acesta să fie desemnat de subiecții oficiali ai procesului.

Un alt moment ce necesită precizare, este faptul că în situația în care în administrarea persoanei juridice ar interveni schimbări, acestea modificări ar fi oglindite negreșit în activitatea procesuală.

În egală măsură, în funcție de organizarea juridică, în fruntea entității juridice pot figura unul sau mai mulți administratori, în timp ce în fața instanței va compărea o singură persoană fizică întrunind calitatea de reprezentant legal.

În altă ordine de idei, în situația în care și reprezentantul legal este urmărit penal, acțiunile procesuale vor fi desfășurate cu participarea unui reprezentant desemnat. Pornind de la prevederile legislative inițiale, în acest caz, organul de urmărire penală era responsabil de desemnarea unui reprezentant pentru învinuitul persoană juridică (art.521 alin.(2) Cod procedură penală al Republicii Moldova, în redacția anului 2003). Această normă a fost supusă unor discuții critice pe câteva paneluri simultan. În primul rând, legiuitorul național lăsa fără acoperire reprezentarea inculpatului persoană juridică. De asemenea, rămăneau nesoluționate chestiuni precum organul împuternicit a desemna reprezentantul persoanei juridice la faza de judecare a cauzei, în ce măsură reprezentantul învinuitului și-ar păstra prerogativele și în fața instanței de judecată, ar trebui să se țină cont și de dorința acestuia de reprezenta în continuare persoana juridică sau de a renunța la această calitate, precum și ar trebui să fie luată în considerație oportunitatea de a desemna un reprezentant direct de persoana juridică?

Lăsând loc de interpretare, fiind pe alocuri incerte sau chiar insuficiente, asemenea abordări legale îngreunau considerabil activitatea practică. Fiind pusă în joc libertatea persoanei de a participa efectiv la judecarea cauzei sale prin reprezentanți calificați, capabili să apere anume interesele sale și să le exercite dreptul la apărare calitativ, se afectează libertatea persoanei juridice de a desemna prin voința sa exclusivă reprezentantul său, fiind întoarsă peste cap instituția reprezentării².

Aceste frământări au avut ca și punct de culminație ridicarea excepției de neconstituționalitate a art. 521 alin(2) Cod procedură penală, ipoteză în care Curtea Constituțională a avut șansa de a se expune asupra acestor dileme și de a le soluționa de o manieră definitivă. Unul din subiectele propuse discuției avea drept punct de referire realizarea în cazul persoanelor juridice a dreptului la o apărare eficientă, ca și categorie a dreptului la un proces echitabil. În timp ce literatura de specialitate atestă acest lucru, precizând că scopul reprezentantului legal este de a apăra drepturile și interesele persoanei juridice, în mare parte prin participare la acțiuni procesuale, în același timp aceasta putând angaja un avocat sau cere numirea unui apărător din oficiu³, alte opinii susțineau că dreptului la apărare al persoanei juridice nu i se aduce atingere, or art. 521(2) Cod procedură penală nu exclude dreptul acesteia de a-și apăra interesele prin intermediul

¹ Udroi M. Procedură penală. Partea specială. Noul Cod de procedură penală, Ed. C. H. BECK. București 2014, pag. 458.

² Sesizare a Curții Constituționale nr. 132 g/2017 ridicată în dosarul nr.1-588/2017.

³ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. șa. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005, pag. 920.

unui avocat ales¹. Vis-a-vis de aceste aspecte, Curtea Constituțională a constatat că dreptul la apărare ca și ansamblu al drepturilor și regulilor procedurale acordate persoanei fizice, fie juridice pentru a se apăra trebuie asigurat pe parcursul întregului proces penal. De asemenea, persoana juridică trebuie să poată apela la asistența juridică pe care și-o alege încă de la etapele timpurii ale procesului, fiind extrem de vulnerabilă la etapa inițială a procedurilor². În egală măsură, a fost supusă analizei oportunitatea numirii unui reprezentat desemnat de către organul de urmărire penală, reieșind din rolul activ al acestuia la faza urmăririi penale și de unele dubii justificate privind imparțialitatea și independența acestuia opozabilă fiind lipsa de dubii obiective asupra independenței și imparțialității instanței.³ Urmare a exprimării vocii Curții Constituționale sunt reconfigurate considerabil premisele legislative opozabile desemnării reprezentantului persoanei juridice. Astfel alin.(2) art. 521 Cod procedură penală conferă persoanei juridice posibilitatea de a se expune asupra persoanei reprezentantului, în situația în care urmărirea penală pentru aceeași faptă fie fapte conexe se desfășoară și în privința reprezentantului său legal. În această succesiune de idei, persoana juridică își va exprima voința prin desemnarea în decurs de 5 zile de la data aducerii la cunoștință a ordonanței de recunoaștere a persoanei în calitate de bănuț sau în termen de 48 de ore din momentul aducerii la cunoștință a ordonanței de punere sub învinuire, a unei alte persoane în calitate de reprezentant. Per a contrario, în ipoteza în care persoana juridică nu-și realizează această prerogativă, judecătorul de instrucție sau instanța vor fi responsabile de desemnarea unui reprezentant din rândurile persoanelor care gestionează persoana juridică și nu sunt vizate de un proces penal în desfășurare. Astfel, în situația în care desemnarea reprezentantului este înfăptuită de către un magistrat, este remarcabilă intenția legiuitorului de a fi preocupat înainte de toate de identificarea unei persoane ce ar corespunde acestui rol din interiorul persoanei juridice, asigurându-se într-o asemenea modalitate atât ideea de continuitate în reprezentarea intereselor persoanei juridice, cât și faptul cunoașterii de către reprezentantul desemnat a particularităților activității, priorităților și scopului persoanei juridice. Astfel, ar fi reduse maxim posibil situațiile în care reprezentantul desemnat este străin persoanei juridice, situație în care, cu siguranță, s-ar face resimțită o lipsă de încredere între aceste două elemente cheie: reprezentat și reprezentant.

În situația în care împrejurările sus-descrie nu ar putea fi evitate (imposibilitate de a identifica un reprezentant...), legiuitorul autohton manifestă spirit de previzibilitate, stipulând în alin.(2)² art. 521 necesitatea înaintării unei solicitări către coordonatorul oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat privind desemnarea unui avocat care ar acorda asistență juridică garantată de stat. Remarcăm că întreprinderea unor asemenea măsuri are drept scop înlăturarea tuturor circumstanțelor de natură să împiedice desfășurarea cursivă a procesului penal, amintind că în spețele practice anterioare, în cazul lipsei reprezentantului la judecarea cauzei, instanța se vedea nevoită a amâna data examinării cauzei.

Legislația procesuală a României recunoaște și ea încă de la originea conturării procedurii speciale posibilitatea unei duble incriminări. Astfel, în accepțiunea legislatorului român de la acea epocă, reprezentantul legal nu va putea întocmi acte procedurale și procesuale în numele persoanei juridice, dacă împotriva sa a fost pornită urmărirea penală pentru aceeași faptă sau fapte conexe. În acest caz, persoana juridică urmând să-și numească un mandatar, fie acest mandatar va fi desemnat de organul de urmărire penală sau instanța competentă⁴. Pentru o analiză comparativă, contrapunem prevederile actuale ale alin. (3) art. 491 Cod procedură penală al României, care soluționează problema inacțiunii persoanei juridice în numirea mandatarului prin desemnarea de către procurorul care supraveghează urmărirea penală, de către judecătorul de cameră preliminară sau de către instanța a unui mandatar din rândul practicienilor în insolvență.

Aceste prevederi, deși formulate într-o ordine aparent clară, au scos în evidență dificultăți în sensul interpretării acestora. Chestiunea supusă atenției este concursul între alin.(2) și (3) ale art. 491 Cod procedură penală al României, în cazul în care pentru aceeași faptă sau fapte conexe celor pentru care s-a pus în mișcare acțiunea penală împotriva persoanei juridice, s-a pus în mișcare și împotriva reprezentantului legal al persoanei juridice prezentarea acesteia se realizează de către mandatarul persoană fizică desemnat de reprezentantul legal sau de practicianul în insolvență, în ordinea și condițiile stabilite de textul legal, sau

¹ Opinie a Guvernului, exprimată asupra ridicării excepției de neconstituționalitate a art.521 alin.(2).

² Hot. Curții Constituționale a RM privind excepția de econstituționalitate a unor prevederi din art. 521 alin(2) din CPP, nr.30 din 22 noiembrie 2018.

³ Cauza Ct.E.D.O. Vasilescu vs Ro, 22 mai, 1998, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122795>

⁴ Lorinez A. L. Drept procesual penal. Partea specială. București: Ed. Pro Universitaria, 2003, p. 529.

instanța de judecată poate opta între cei doi, înlăturând pe mandatarul persoană fizică desemnat de reprezentantul legal?¹ În acest sens, este consecventă poziția exprimată de Înalta Curte de Casație și Justiție a României, în ea regăsindu-se și opinia majoritară a practicienilor. Astfel, alin.(2) al art.491 urmează să aibă prioritate față de alin.(3) al aceluiași articol, iar în măsura în care există interese contrarii între persoana juridică și reprezentantul legal al acesteia, acestea nu pot avea același mandatar. Astfel, în ipoteza în care, pentru aceeași faptă sau fapte conexe, s-a pus în mișcare acțiunea și împotriva reprezentantului legal, doar în situația în care persoana juridică nu și-a numit un mandatar, acesta este desemnat de organul judiciar din rândul practicienilor în insolvență².

Din moment ce detaliile privind reprezentarea legală și situațiile de desemnare a mandatarului persoană juridică de către subiecții oficiali ai procesului au fost examinate de către legiuitor de o manieră meticuloasă, relativ nediscutată rămâne a fi chestiunea privind reprezentarea convențională a persoanei juridice, în ipoteza în care aceasta își manifestă dreptul de a-și alege persoana ce-i va reprezenta interesele în fața instanței. Evident, vom porni de la postulatul în care persoana căreia urmează să-i fie încredințată această misiune trebuie să fie aptă să asigure o apărare concretă și efectivă a persoanei, iar nu să fie un simplu interpus al reprezentantului legal.³ Legea nu impune întrunirea unor exigențe specifice pentru atribuirea acestei calități, în această ipostază putând fi antrenată practic orice persoană, atât din interiorul persoanei juridice, cât și din exteriorul acesteia, ce corespunde condițiilor generale (deține capacitate de exercițiu...), chiar și în această situație, alegerea făcându-se în favoarea unui reprezentant ce nu este străin persoanei juridice sau cel puțin domeniului de activitate al acestuia, or în situația contrară realizarea intereselor persoanei juridice ar fi grav periclitată⁴. O altă abordare este manifestată însă de legiuitorul român, care limitează în conținutul art. 84 alin.(1) Cod procedură civilă spectrul persoanelor ce se pot regăsi în postura de reprezentant convențional al persoanelor juridice, făcând referire de o manieră exclusivă la consilier juridic și avocat. Nu poate fi pusă la îndoială, în această situație, intenția de a oferi garanții suficiente persoanei juridice în vederea unei reprezentări eficiente a intereselor sale legitime. Aplicarea pe teren practic a acestor prevederi s-a realizat însă, de o natură duală în unele spețe în fața instanței prezentându-se consilierul juridic al întreprinderii or altfel zis, juristul companiei, funcție ce nu suplinește exigențele profesiei de consilier juridic în sensul Legii nr. 514/2003 privind organizarea și exercitarea profesiei de consilier juridic. Curtea Constituțională a României a găsit de cuviință să se pronunțe asupra situației în cauză confirmând legalitatea normei vizate. Faptul că legiuitorul a redus posibilitatea reprezentării convenționale a persoanei juridice în fața instanței doar la avocat sau consilier juridic nu e de natură să aducă atingere dreptului la acces liber la justiție⁵.

Concluzii

În final, se impune negreșit concluzia că persoana juridică, în statut de bănuțit, învinuit, inculpat în expresia legiuitorului moldav, fie suspect sau inculpat în accepțiunea celui român urmează să beneficieze în măsură absolută de garanțiile procesuale puse la dispoziția persoanelor fizice, indiferent de raportarea acestora la categoria de drept la un proces echitabil sau alte aspecte procesuale. Vis-a-vis de reprezentantul acesteia, regăsit în calitatea sa de reprezentant legal, desemnat sau convențional este confirmată necesitatea manifestării unei diligențe deosebite față de competența, capacitatea și dorința acestuia de a reprezenta interesele persoanei juridice de o manieră ireproșabilă, legală și fără compromis.

”Justiția este adevăr în acțiune”

Josepf Joubert

¹Jitaru D. Numirea reprezentantului persoanei juridice duce la o practică judiciară unitară?, 30 iunie 2017. <https://lexcafe.ro/tag/dezlegare-chestiune-de-drept/>

² Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție nr. 19/2017 publicată în Monitorul Oficial nr. 494/2017

³ Udroi M. Procedură penală. Partea specială. Noul Cod de Procedură penală. Ed. C.H. BECK, București 2014, pag. 456

⁴ Gordilă N., Gîrlea A., Procedura de examinare a infracțiunilor comise de persoane juridice. În: Manualul judecătorului pentru cauze penale. Asociația Judecătorilor din Moldova, Chișinău, 2013, pag. 1059.

⁵ Decizia Curții Constituționale a României nr. 571 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 84 alin. (1) din Codul de procedură civilă, din 16 septembrie 2021.

Bibliografie:

1. Codul penal al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 985 din 18.04.2002, republicat în Monitorul Oficial nr. 72-74 art.195 din 14.04.2009.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 122 din 14.03.2003, publicat în Monitorul Oficial nr. 248-251 art. 699 din 05.11.2003.
3. Codul Civil al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr. 1107 din 06.06.2002, republicat în Monitorul Oficial nr. 66-75 art. 132 din 01.03.2019.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova adoptat prin Legea nr.225 din 30.05.2003, publicat în Monitorul Oficial nr. 285-294 art. 436 din 03.08.2018.
5. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 30 din 22.11.2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din art. 521 alin(2) din Codul de procedură penală.
6. Legea Republicii Moldova Nr. 135 privind societățile cu răspundere limitată din 14.06.2007, publicată în Monitorul Oficial nr. 127-130 art. 548 din 17.08.2007.
7. Codul de procedură penală al României adoptat în 1.07.2010 prin Legea nr. 135/2010.
8. Codul de procedură civilă al României adoptat în 1.07.2010 prin Legea nr. 134/2010.
9. Legea României nr.514 din 28.11.2003 privind organizarea și exercitarea profesiei de consilier juridic.
10. Decizia Curții Constituționale a României nr. 571 din 16.09.2021 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.84 alin.(1) din Codul de procedură civilă.
11. Decizia Înaltei Curți de Casație și Justiție a României nr. 18/2017 publicată în Monitorul Oficial nr. 497/2017.
12. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T., șa. Drept procesual penal, editura Cartier Juridic, 2005.
13. Gordilă N., Gîrlea A. Procedura de examinare a infracțiunilor comise de persoane juridice. În Manualul judecătorului pe cauze penale. Asociația Judecătorilor din Moldova, Chișinău 2013
14. Mateuț Gh. Tratat de procedură penală. Partea generală, vol.II, ed. BECK, București 2012
15. Theodoru G., Moldovan L. Drept procesual penal, ed. Didactică și pedagogică, București, 1979.
16. Lorinez A. L. Drept procesual penal. Partea specială. Ed. Pro Universitaria, București 2003
17. Udroi M. Procedură penală. Partea specială. Noul Cod de procedură penală, ed. BECK, București, 2014.
18. Ionescu D. Modificări aduse părții speciale a Codului de procedură penală prin legea nr. 356/2006 și prin OUG nr. 60/2006. În: Revista caiete de drept penal nr. 3/2006.
19. Jitaru D. Numirea reprezentantului persoanei juridice duce la o practică unitară? 30 06.2017 <https://lexcafe.ro/tagdezlegare-chestiune-de-drept>.
20. Dicționar juridic (DEX) <https://legeaz.net/dicționar-juridic/reprezentare-legală>.
21. Sesizare a curții constituționale a RM nr. 132g/2017 ridicată în dosarul nr. 1-588/2017.
22. Cauza Ct.E.D.O. Vasilescu vs Ro mai, 1998 <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-122795>.

**MANDAT EUROPEAN DE ARESTARE. CERERE DE PRONUȚARE A UNEI DECIZII
PRELIMINARE. RETRAGEREA CERERII. EFECȚE.**

**EUROPEAN ARREST WARRANT. REQUEST FOR A PRELIMINARY DECISION.
WITHDRAWAL OF THE REQUEST. EFFECTS.**

Simona FRANGULOIU, dr., lect. univ.,

Universitatea Transilvania Brașov,

Formator Institutul Național al Magistraturii, București, România

E-mail: simonafranguloiu@yahoo.com; simona.franguloiu@unitbv.ro

ORCID ID: 0009-0004-0659-0512

Nicoleta-Elena HEGHEȘ, dr., prof. univ.,

Universitatea Creștină “Dimitrie Cantemir” din București,

Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu”, Academia Română,

Vicepreședinte al Asociației Criminaliștilor din România,

E-mail: nicoleta.heghes@ucdc.ro, nicoleta.heghes@icj.ro,

ORCID ID: 0000-0001-9895-5291

Rezumat: *Prezentul demers științific își propune să elucideze chestiunea efectelor pe care le poate produce retragerea cererii de pronunțare a unei decizii preliminare de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene, urmată de o nouă cerere formulată de statul de executare, în materia procedurii de executare a mandatului european de arestare. Ipoteza specifică are în vedere situația în care la data formulării primei cereri, persoana solicitată nu începuse executarea pedepsei astfel cum a fost recunoscută și preluată de statul de executare, în temeiul Deciziei-cadru 2008/909/JAI, astfel încât statul emitent a apreciat că nu a pierdut dreptul de a solicita și obține executarea pedepsei, adresând instanței de contencios european câteva întrebări preliminare¹ privind articolul 4 punctul 5, articolul 22 alin. (1), articolul 25 și articolul 4 alin. (2) din Decizia-cadru 2008/909/JAI. Ulterior retragerii acestei cereri de către statul emitent, statul de executare a formulat o nouă cerere de pronunțare a unei decizii preliminare de către Curtea de Justiție a Uniunii Europene solicitând interpretarea articolul 4 punctul 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002, articolul 22 alineatul (1) și articolul 25 din Decizia-cadru 2008/909/JAI, articolele 24, 25, 26 și articolul 55 alineatul (1) din Regulamentul (UE) 2018/1862 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 noiembrie 2018, precum și a considerentului 46 din același Regulament. Particularitatea și atipicitatea acestei situații ne prilejuiesc prezentul demers științific, deoarece în ipoteza în care statul emitent nu ar fi retras cererea inițială, apreciem că statul de executare nu ar mai fi avut motive pentru formularea cererii ulterioare și, în plus, s-ar putea ajunge la distorsionarea întregii proceduri de executare a mandatului european de arestare și principiului cooperării loiale.*

Cuvinte-cheie: *mandat european de arestare, cerere de pronunțare a unei decizii preliminare, retragerea cererii, efecte*

Abstract: *This scientific approach aims to elucidate the issue of the effects that the withdrawal of the request for a preliminary decision by the Court of Justice of the European Union, followed by a new request made by the executing state, can produce in the matter of the procedure for the execution of the European mandate of arrest. The specific hypothesis considers the situation in which, on the date of the first request, the requested person had not started the execution of the sentence as recognized and taken over by the executing state, pursuant to Framework Decision 2008/909/JAI, so that the issuing state considered that did not lose the right to request and obtain the execution of the sentence, by addressing to the European Court of Claims some preliminary questions regarding Article 4 point 5, Article 22 para. (1), article 25 and article 4 para. (2) of the Framework Decision 2008/909/JAI. Following the withdrawal of this request by the issuing state, the executing state made a new request for a preliminary ruling by the Court of Justice of the European Union requesting the interpretation of article 4 point 6 of the Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002, Article 22(1) and Article 25 of Framework Decision 2008/909/JHA, Articles 24, 25, 26 and Article 55(1) of Regulation (EU) 2018/1862 of the European*

¹<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=258163&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=9179540>

Parliament and of the Council of November 28, 2018, as well as reason 46 of the same Regulation. The peculiarity and atypicality of this situation give us the opportunity for this scientific approach, because in the hypothesis in which the issuing state would not have withdrawn the initial request, we consider that the executing state would no longer have had reasons for formulating the subsequent request and, in addition, it could end up to the distortion of the entire procedure for the execution of the European arrest warrant and the principle of loyal cooperation.

Keywords: *European arrest warrant, request for a preliminary ruling, withdrawal of the request, effects*

Introducere

Prin hotărâre definitivă pronunțată de o instanță din România, persoana solicitată a fost condamnat definitiv pentru comiterea mai multor infracțiuni (complicitate la săvârșirea infracțiunii de abuz în serviciu, în formă continuată și asociere pentru săvârșirea de infracțiuni) aplicându-i-se o pedeapsă principală rezultantă de 5 ani și 6 luni închisoare și 3 ani interzicerea unor drepturi.

În consecință, instanța de executare a emis mandatul de executare a pedepsei închisorii, apoi un mandat european de arestare, precum și cererea de dare în urmărire internațională adresată Biroului SIRENE și Biroului Național Interpol.

Persoana solicitată a fost localizată și reținută pe teritoriul Republicii Italia. După parcurgerea procedurii de executare a mandatului european de arestare, instanța italiană a pronunțat soluția de refuz a predării persoanei solicitate AR în baza mandatului european de arestare și, în același timp, a dispus recunoașterea sentinței penale de condamnare și executarea acesteia pe teritoriul Italiei, sentință comunicată Curții de Apel București la data de 30.09.2020, fără mențiuni referitoare la punerea în executare a hotărârii recunoscute.

La data de 16.11.2020, Ministerul Justiției Italian a comunicat Ordonanța din data de 13.10.2020 pronunțată de Curtea de Apel Napoli prin care s-a dispus grațierea a 3 ani închisoare din pedeapsa de 5 ani și 6 luni închisoare aplicată prin sentința penală de condamnare. După alte câteva luni, s-a comunicat instanței de executare române că procedura de executare este suspendată până la pronunțarea deciziei de către Tribunalul de Supraveghere.

Instanța de executare din România a comunicat Ministerului Justiției Italian poziția autorităților judiciare române cu privire la două aspect importante, și anume: *„autoritățile judiciare române nu și-au dat acordul cu privire la recunoașterea de către Republica Italiană a sentinței penale de condamnare și preluarea executării pedepsei aplicate inculpatului AR; împrejurarea că, atât timp cât nu s-a comunicat începerea executării pedepsei privative de libertate prin încarcerarea persoanei condamnate, se apreciază că statul de condamnare (România) își păstrează pe deplin dreptul de a pune în executare hotărârile pronunțate pe teritoriul său, în raport de dispozițiile articolului 22 [alineatul] (1) din Decizia-cadru 2008/909/JAI.”*¹

La scurt timp, persoana solicitată a fost localizată și reținută în Grecia, astfel încât în acest stat s-a derulat o nouă procedură de executare a mandatului european de arestare emis în vederea executării pedepsei.

Instanța elenă a dispus respingerea cererii de executare a mandatului și predare a persoanei pe considerentul că *„în conformitate cu art. 4 punctul 5 din Decizia-cadru 2002/584/JAI, persoana solicitată a fost judecată irevocabil pentru aceleași fapte de un stat membru al Uniunii Europene, iar pedeapsa este în curs de executare. În cadrul acestei proceduri, Republica Italiană a comunicat Republicii Elene că persoana solicitată a depus cerere pentru măsuri alternative, care a fost transmisă Tribunalului de Supraveghere Napoli și care urmează a fi examinată (nefiind începută efectiv supravegherea persoanei solicitate la data pronunțării asupra mandatului european de arestare). S-a mai reținut că în cazul recunoașterii unei hotărâri nu este necesar consimțământul statului de condamnare.”*²

Biroul de executări penale al instanței a formulat contestație la executare solicitând instanței să aprecieze asupra validității mandatului național de punere în executare a pedepsei închisorii și a mandatului european de arestare, având în vedere hotărârile instanțelor din Republica Italia și republica Elenă.

La data de 03.12.2021, Ministerul Justiției al Republicii Italiene a comunicat instanței române de

¹ Cererea de pronunțare a unei decizii preliminare formulate de România, <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=258163&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=9179540>

² *Ibidem.*

executare, dar și instanței din Republica Elenă că „potrivit unei ordonanțe a Parchetului Napoli din data de 02.12.2021, România nu a pierdut dreptul de a solicita executarea pedepsei, inclusiv a mandatului european de arestare față de persoana solicitată, pe considerentul că aceasta nu a început executarea pedepsei în Republica Italiană, în sensul că nu a fost stabilită modalitatea de executare.

La data de 08.12.2021, Ministerul Justiției al Republicii Italiene a revenit cu o altă notă, pentru „rectificarea și înlocuirea notei din data de 03.12.2021”, prin care a desființat această notă și s-a susținut că Parchetul Napoli a emis față de persoana solicitată, la data de 01.12.2021 (cu o zi înainte de emiterea ordonanței de constatare că România nu a pierdut dreptul de a proceda la punerea în executare a pedepsei), certificatul de executare și că ar fi început executarea pedepsei. Deși organele judiciare din România au solicitat autorităților italiene comunicarea ordonanței din data de 02.12.2021, prin care se recunoștea dreptul autorității române de a proceda la punerea în executare a pedepsei, acestea nu au transmis ordonanța conform acestei solicitări.”¹

Rezultate și discuții

1. Analiza dispozițiilor legale aplicabile din perspectiva cererii de pronunțare a unei decizii preliminare.

Afirmam într-un studiu anterior² că atât anterior aderării țării noastre la Uniunea Europeană, în special ulterior acestui moment, a devenit de domeniul evidenței că toate dispozițiile din dreptul național trebuie armonizate cu cele de drept unional, astfel încât să fie adecvate noilor realități istorice. Din această perspectivă, este necesar ca angajamentele „asumate de statul român, unele cu valoare de norme constituționale (Tratatele fondatoare și apoi cele de aderare sau modificatoare), să aibă locul cuvenit în sistemul ordinii juridice. Acest proces a condus în mod firesc, la stabilirea și adoptarea unor principii de armonizare legislativă”³.

Din această perspectivă, aplicarea normelor de drept unional a devenit esențială în materia cooperării judiciare internaționale în materie penală, cu atât mai mult cu cât principalele instrumente sunt cele care pun în aplicare principiile încrederii și recunoașterii reciproce, precum și principiul cooperării loiale.

În plus, deciziile pronunțate de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (în temeiul art. 267 din TFUE⁴) au efecte obligatorii și putere de lege.

Urmând linia acestui raționament, se mai cuvine a sublinia⁵ și că privarea de libertate (arestare preventivă sau executarea pedepsei definitiv aplicate în regim de detenție) este utilizată ca ultima soluție, *ultima ratio* și că se dispune (sau ar trebui să se dispună) exclusiv⁶ în situațiile în care o altă măsură, mai puțin intruzivă, nu este posibilă, aspecte de sunt avute în vedere de judecătorii naționali.

¹ *Ibidem*.

² Simona Franguloiu, Nicoleta Elena Hegheș, *Condițiile de detenție în România între mit și realitate. Motivul refuzului de executare a unor mandate europene de arestare emise de autoritățile române. Partea a I-a*, Revista de Studii și Cercetări Juridice, Serie Nouă, Anul 13 (69), Nr. 1, ianuarie-martie 2024, pp. 109-126.

³ M. Duțu, „Constituția din 1923: un punct culminant al afirmării constituționalismului în România”, Studii și Cercetări Juridice Serie Nouă, Anul 12 (68) 2023, Nr. 1/2023 (ianuarie-martie), p. 21. Deși studiul a avut ca obiect Constituția din 1923, apreciem că ideile de mare valoare științifică exprimate își găsesc pe deplin valabilitatea și cu privire la noua paradigmă istorică a aderării României la familia europeană, apud. Simona Franguloiu, Nicoleta Elena Hegheș, *Condițiile de detenție în România între mit și realitate. Motivul refuzului de executare a unor mandate europene de arestare emise de autoritățile române. Partea a I-a*, Revista de Studii și Cercetări Juridice, Serie Nouă, Anul 13 (69), Nr. 1, ianuarie-martie 2024, pp. 109-126.

⁴ Art. 267 TFUE: „Curtea de Justiție a Uniunii Europene este competentă să se pronunțe, cu titlu preliminar, cu privire la:

(a) interpretarea tratatelor;

(b) validitatea și interpretarea actelor adoptate de instituțiile, organele, oficiile sau agențiile Uniunii;

În cazul în care o asemenea chestiune se invocă în fața unei instanțe dintr-un stat membru, această instanță poate, în cazul în care apreciază că o decizie în această privință îi este necesară pentru a pronunța o hotărâre, să ceară Curții să se pronunțe cu privire la această chestiune.

În cazul în care o asemenea chestiune se invocă într-o cauză pendinte în fața unei instanțe naționale ale cărei decizii nu sunt supuse vreunei căi de atac în dreptul intern, această instanță este obligată să sesizeze Curtea.

În cazul în care o asemenea chestiune se invocă într-o cauză pendinte în fața unei instanțe judecătorești naționale privind o persoană supusă unei măsuri privative de libertate, Curtea hotărăște în cel mai scurt termen.”

⁵ Simona Franguloiu, *Necesitatea implementării totale a măsurii monitorizării electronice în cazul aplicării măsurilor alternative la detenție*, Revista de Criminologie, Criminalistică și Penologie, Studii, Nr. 2-1/2021, pp. 7-17.

⁶ Această idee se regăsește și în Tezele prealabile ale C. proc. pen. în vigoare, precum și în expunerea de motive a Legii de adoptare a acestuia; astfel, expunerea de motive argumentează că un proces penal echitabil și derulat într-un termen rezonabil „nu poate fi conceput fără așezarea acestuia pe pilonii unor principii care, alături de cele clasice, să oblige organele judiciare la înfăptuirea unei justiții penale independente și imparțiale...de a asigura și garanta respectarea prezumției de nevinovăție, precum și de a asigura protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului...”.

În speța ce face obiectul prezentului studiu, mandat european de arestare a fost emis în vederea executării pedepsei definit aplicate de instanța de judecată.

Dispozițiile legale aplicabile sunt cele prevăzute de Legea nr. 302/2004, republicată, privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, care a transpus legislația unională secundară, respectiv deciziile-cadru și directivele, și anume, capitolele I și II din titlul III - *Dispoziții privind cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în aplicarea Deciziei-cadru 2002/584/JAI a Consiliului Uniunii Europene din 13 iunie 2002 privind mandatul european de arestare și procedurile de predare între statele membre*, precum și cele prevăzute în secțiunea 1 a capitolului III din titlul VI - *Dispoziții privind cooperarea cu statele membre ale Uniunii Europene în aplicarea Deciziei-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 privind aplicarea principiului recunoașterii reciproce în cazul hotărârilor judecătorești în materie penală care impun pedepse sau măsuri privative de libertate în scopul executării lor în Uniunea Europeană*.

De asemenea, legislația aplicabilă este reprezentată și de cele două decizii cadru anterior menționate.

În considerarea motivelor ce au fundamentat cererea de pronunțare a unei decizii preliminare, instanța emitentă a apreciat că „*pentru recunoașterea unei hotărâri pe cale incidentală în cadrul unei proceduri de punere în executare a unui mandat european de arestare, refuzat în temeiul art. 4 punctul 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI¹, este necesar consimțământul statului de condamnare în temeiul art. 25 și al art. 4 alin. (2) din Decizia-cadru 2008/909*.”

O astfel de procedură, desfășurată cu încălcarea art. 25 și a art. 4 alin. (2) din decizia-cadru nu poate avea niciun efect juridic cu privire la hotărârea de condamnare pe teritoriul altor state membre. Totodată, câtă vreme nu s-a comunicat începerea executării pedepsei privative de libertate prin încarcerarea persoanei condamnate (și nici măcar prin începerea supravegherii persoanei condamnate), statul de condamnare (România) își păstrează pe deplin dreptul de a pune în executare hotărârile pronunțate pe teritoriul său, în raport de dispozițiile art. 22 alin. (1) din Decizia-cadru 2008/909/JAI.

O astfel de procedură nu ar putea fi opusă statului de condamnare nici de statul care a recunoscut-o și nici de un alt stat membru UE căruia i se solicită executarea mandatului european de arestare, iar hotărârea de recunoaștere nu reprezintă o „hotărâre de condamnare pentru aceleași fapte” nici în sensul art. 4 punctul 5, nici în sensul art. 3 punctul 2 din Decizia-cadru 2002/584/JAI. Se constată că instanța din Grecia a invocat art. 4 punctul 5 din Decizia-cadru 2002/584/JAI ca temei pentru refuzarea punerii în executare a mandatului european de arestare, deși hotărârea de condamnare pronunțată de România a fost recunoscută pe teritoriul Italiei (stat al UE) și nu pe teritoriul unui stat terț, astfel că din acest motiv întrebările adresate CJUE fac referire la aceste dispoziții și nu la cele prevăzute de art. 3 punctul 2 din Decizia-cadru 2002/584/JAI.

Chiar în situația în care hotărârea de recunoaștere ar putea fi interpretată ca fiind o „hotărâre de condamnare pentru aceleași fapte”, o pedeapsă privativă de libertate nu poate fi considerată ca fiind în faza de executare decât prin încarcerarea persoanei condamnate, nefiind suficient a se dispune suspendarea executării pedepsei (măsură care nici nu era luată, de altfel, la momentul analizei MEA de către Grecia, condamnatul fiind în așteptarea soluției Tribunalului de Supraveghere).

Se constată că există un aparent conflict între maniera de interpretare de către instanțele implicate în această procedură (România, Italia și Grecia) a normelor de corelare a celor două decizii-cadru și a efectelor juridice pe care încălcarea acestor dispoziții le pot produce, astfel încât apare necesară clarificarea modului de interpretare a normelor europene pentru ca dispozițiile să fie interpretate și aplicate unitar în statele membre.

De interpretarea oferită de CJUE depinde soluționarea speței deduse judecării, deoarece în funcție de aceasta va fi soluționată contestația la executare ce are ca obiect validitatea mandatului național și a mandatului european de arestare, soluțiile previzibile fiind diametral opuse.”².

¹ Art. 4 punctul 6 Decizia cadru 2002/584: ”**Motive de neexecutare facultativă a mandatului european de arestare:** Autoritatea judiciară de executare poate refuza executarea mandatului european de arestare: ...**pct. 6:** în cazul în care mandatul european de arestare a fost emis în scopul executării unei pedepse sau a unei măsuri de siguranță privative de libertate, atunci când persoana căutată rămâne în statul membru de executare, este resortisant sau rezident al acestuia, iar acest stat se angajează să execute această pedeapsă sau măsură de siguranță în conformitate cu dreptul său intern.

²<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=258163&pageIndex=0&doclang=RO&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=14150052>.

2. Scurtă analiză a procedurii trimiterii preliminare

Procedura este prevăzută în art. 267 din TFUE, dispozițiile având un caracter general însă, întreaga procedură, condițiile în care poate fi inițiată și efectele deciziei pronunțate au fost dezvoltate de doctrină și de însăși instanța europeană. Este vorba, în primul rând, de Recomandarea referitoare la efectuarea trimerilor preliminare¹ care, în fapt, a actualizat recomandările adresate instanțelor naționale, adoptate imediat după intrarea în vigoare, la 1 noiembrie 2012, a noului Regulament de procedură al Curții de Justiție² fiind „întemeiate atât pe experiența dobândită cu ocazia punerii în aplicare a acestui regulament, cât și pe jurisprudența cea mai recentă, urmăresc să amintească trăsăturile esențiale ale procedurii preliminare și să furnizeze instanțelor care sesizează Curtea cu titlu preliminar toate indicațiile practice necesare pentru ca aceasta să se poată pronunța în mod util asupra întrebărilor adresate”³.

Curtea de Justiție nu tranșează litigiile aflate în fața instanțelor naționale din statele membre și nici nu poate interveni direct, anulând sau modificând hotărârile instanțelor interne. Atunci când este sesizată cu soluționarea acestor tipuri de acțiuni prejudiciale, intervine doar în mod indirect, interpretând dreptul unional primar sau derivat sau apreciind asupra validității dreptului unional derivat raportat la dreptul unional primar, urmând ca, în baza concluziilor hotărârii, instanțele interne să adopte propria hotărâre în dreptul intern.

Curtea nu interpretează prevederi ale dreptului național și poate afirma doar indirect că acesta nu este conform dreptului unional (prin interpretarea contrară legii interne a unei norme de drept unional), precum nu interpretează nici convențiile încheiate de către statele membre, chiar când acestea au legătura cu dreptul unional.

Privitor la calitatea procesuală activă, Curtea poate fi sesizată cu o întrebare preliminară de către o *instanță* a unui stat membru.

Conceptul de *instanță*, este autonom, distinct față de înțelesul definit de către dreptul național al diferitelor state membre; astfel, în dreptul unional, noțiunea de *instanță* include nu numai instituțiile calificate astfel de legea internă, dar și alte organe care, fără a fi recunoscute ca instanțe de către sistemele juridice naționale, au o serie de trăsături ce le conferă acest caracter (organ constituit prin lege, cu caracter permanent, independent, statuând în drept, examinând cauza în cadrul unei proceduri contradictorii, ale cărui hotărâri sunt obligatorii și ai cărui membri sunt independenți), cum ar organe profesionale disciplinare, tribunale arbitrale – dar nu toate, în funcție de modul de organizare și funcționare concretă a acestora⁴ sau o serie de comisii administrative cu competente jurisdicționale. Așadar, determinant pentru calificarea unei entități drept *instanță* este exercitarea, *in concreto*, a unei funcții jurisdicționale. Pe de alta parte, în situația în care instanța se pronunță ca autoritate administrativă și îndeplinește funcții non judiciare (de exemplu, în dreptul intern român, judecătorul delegat la Oficiul Național al Registrului Comerțului sau judecătorul delegat la Biroul de executări penale al instanței), Curtea consideră că nu are competența de a se pronunța în astfel de proceduri⁵.

În special, cererea de pronunțare a unei decizii preliminare trebuie să conțină:

- un scurt rezumat al obiectului litigiului, precum și al faptelor relevante;
- reproducerea conținutului dispozițiilor naționale susceptibile să se aplice și identificarea, dacă este cazul, a jurisprudenței naționale relevante;
- identificarea cu cât mai mare precizie a dispozițiilor unionale relevante în speță;
- explicarea motivelor care au condus jurisdicția națională să se întrebe cu privire la interpretarea sau validitatea anumitor dispoziții unionale, precum și a legăturii pe care o stabilește între aceste dispoziții și legislația națională aplicabilă litigiului național;
- eventual, un rezumat al esențialului argumentelor părților;
- jurisdicția națională poate, dacă consideră că este în măsură să o facă, să indice succint punctul său de vedere cu privire la răspunsul la întrebările puse cu titlu prealabil.

De asemenea, întrebarea adresată trebuie să fie relevantă pentru soluționarea litigiului, iar dacă există deja un precedent al Curții cu privire la interpretarea normei comunitare (chiar dacă împrejurările nu sunt identice, ci doar similare), precum și în cazul incidenței teoriei “actului clar”⁶, instanța nu ar trebui să

¹ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 439/01 din 25.11.2016.

² Publicat Jurnalul Oficial al Uniunii Europene C 338, 6.11.2012.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:439:FULL>.

⁴ Cauza 61/65, *Vassen Gobbels*.

⁵ Cauza C – 32/74, *Friedrich Haaga GmbH*.

⁶ Cauza 283/81 CILFIT c. Ministere de la Sante.

sesizeze Curtea, chiar dacă este vorba de ultim grad de jurisdicție.

Curtea va constata și va respinge cererea de pronunțare a unei decizii preliminare dacă:

- întrebarea este ipotetică ori nu are relevanță¹;
- litigiul nu este autentic²;
- întrebarea este politică sau are caracter politic³.

Referitor la efectele deciziei în interpretare, acestea sunt obligatorii pentru instanța de trimitere, pentru instanțele de atac (dacă este cazul) și pentru orice altă instanță sesizată similar pe teritoriul Uniunii.

3. Efectele retragerii cererii de pronunțare a unei decizii preliminare

Retragerea cereri de decizie preliminară poate avea incidență asupra gestionării unor cauze (sau a unei serii de cauze) similare.

În speța analizată, instanța română care a formulat cererea a solicitat retragerea acesteia, din motive pe care nu le cunoaștem, deoarece nu sunt publice, astfel încât instanța de contencios european a pronunțat ordonanța din 7 martie 2023⁴ de radiere din registrul Curții.

Principalul efect negativ al deciziei de retragere a cererii a constat, (pe lângă faptul că dezlegarea Curții era necesară, existând mai multe cauze asemănătoare în care autoritățile judiciare italiene au procedat asemănător și astfel problema de drept apărută ar fi fost tranșată de instanța europeană), în urmarea produsă, în sensul că autoritatea judiciară din republica Italia a sesizat instanța europeană cu o altă cerere de pronunțare a unei decizii preliminare, privind aceeași persoană solicitată, în cauza C 595/23⁵.

În această cauză se solicită interpretarea parțială a aceluiași texte legale a căror interpretare a fost solicitată de instanța română în cererea inițială, dar și a altora, în legătură cu ștergerea semnalării din SIS (Sistemul Informatic Schengen), și anume: „art. 4 punctul 6 din Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002; art. 22 alin. (1) și art. 25 din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008; art. 24, 25, 26 și art. 55 alin. (1) din Regulamentul (UE) 2018/1862 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 noiembrie 2018; considerentul (46) al aceluiași Regulament trebuie interpretate în sensul că:

- în cazul în care statul de executare a refuzat predarea persoanei solicitate de statul emitent cu mandat european de arestare emis în scopul executării unei hotărâri penale de condamnare, a recunoscut hotărârea și a dispus executarea pedepsei pe teritoriul său în conformitate cu dreptul său intern, iar executarea a început, statul emitent este obligat să șteargă semnalarea introdusă în SIS și să revoce mandatul european de arestare;
- atât timp cât statul emitent nu a procedat la revocarea și la ștergerea semnalării, autoritatea judiciară a statului de executare este abilitată să solicite biroului SIRENE din statul emitent să șteargă semnalarea din SIS, iar SIRENE are obligația de a face acest lucru.”⁶

Practic, autoritatea italiană s-a prevalat de împrejurarea că persoana solicitată a început executarea pedepsei, deși acest lucru s-a întâmplat după sesizarea Curții de către instanța emitentă română, iar autoritatea judiciară din România, din motive care sunt cel puțin neclare, a considerat adecvat să solicite retragerea cererii.

Analizând motivele invocate de autoritatea italiană în motivarea cererii, se constată că, așa cum am arătat în introducerea prezentului studiu, „la data de 08.12.2021, Ministerul Justiției al Republicii Italiene a revenit cu o altă notă, pentru „rectificarea și înlocuirea notei din data de 03.12.2021”, prin care a desființat această notă și s-a susținut că Parchetul Napoli a emis față de persoana solicitată, la data de 01.12.2021 (cu o zi înainte de emiterea ordonanței de constatare că România nu a pierdut dreptul de a proceda la punerea în executare a pedepsei), certificatul de executare și că ar fi început executarea pedepsei”, în timp ce în cererea adresată Curții, autoritatea italiană a precizat că executarea a început la data de 15 iulie 2022⁷ potrivit dreptului intern italian, adică după 7 luni de la revocarea notei anterior menționate

¹ C-286/88, *Falciola Angelo*, [1990] ECR I-191; C-343/90, *Lourenco Dias*, [1992] ECR I-4673; C-83/91, *Meilicke*, [1992] ECR I-4871.

² C-104/79, *Foglia c. Novello (1)* [1980] ECR 745; C-244/80, *Foglia c. Novello (2)* [1981] ECR 3045.

³ C-93/78, *Mattheus*, [1978] ECR 2203.

⁴<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=271821&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10130182>.

⁵<https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=279861&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10133747>.

⁶ *Ibidem*.

⁷<https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=280576&pageIndex=0&doclang=ro&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10133747>.

în care s-a afirmat că executarea pedepsei a început, împrejurare avută în vedere și de instanța elenă la pronunțarea soluției de respingere a cererii de executare a mandatului european de arestare.

Mai mult, instanța italiană de executare a pedepsei recunoscute, a declarat ulterior încetată executarea pedepsei pronunțate prin ordonanța din 11 octombrie 2022, inatacabilă în conformitate cu articolul 673 din Codul de procedură penală italian, revocând în același timp hotărârea de recunoaștere pentru motivul că hotărârea penală română de condamnare recunoscută în Italia în scopul executării nu mai era executorie.

S-a mai invocat în cuprinsul cererii că România nu a șters semnalarea privind persoana solicitată, în sensul art. 55 din Regulamentul (UE) 2018/1862 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 noiembrie 2018 și nici nu a revocat mandatul european de arestare împotriva acestuia, în pofida refuzului predării și a recunoașterii concomitente în Italia a hotărârii judecătorești în scopul executării și a executării acesteia în conformitate cu dreptul intern italian.

De asemenea, s-a mai invocat că „ștergerea semnalării a fost solicitată statului membru România de către Ministerul Justiției din Italia la 24 august 2022. România a răspuns la 30 august 2022 că mandatul european de arestare nu va fi revocat, deoarece a fost adresată o întrebare preliminară în fața Curții de Justiție a Uniunii Europene și, prin urmare, procedura a fost suspendată. Prin hotărârea din 2 februarie 2023, Curtea de Apel București a retras întrebarea preliminară adresată Curții de Justiție a Uniunii Europene și a respins cererea lui EDS având ca obiect revocarea mandatului european de arestare și ștergerea semnalării din SIS. În consecință, Ministerul Justiției din Italia a solicitat Curții de Apel București (prin nota din 9 martie 2023) și Ministerului Justiției din România (prin nota din 9 mai 2023) să revoce mandatul european de arestare și să șteargă semnalarea din SIS. Prin hotărârea din 11 martie 2023, Înalta Curte de Casație din România a respins acțiunea formulată de persoana solicitată, statuând că, întrucât Italia a recunoscut hotărârea penală română de condamnare în scopul executării, orice aspect referitor la această executare este exclusiv de competența instanței de executare italiene, în calitate de instanță din statul de executare a hotărârii recunoscute. În aceste condiții, persoana solicitată a introdus din nou o contestație la executare la Curtea de Apel din Napoli, în calitate de instanță de executare, arătând că, deși predarea sa solicitată de România prin intermediul mandatului european de arestare a fost refuzată, iar hotărârea penală română de condamnare pe care se întemeia mandatul european de arestare a fost recunoscută în Italia și cu toate că executarea acestei pedepse a început și a încetat în Italia, statul membru România nu a revocat încă mandatul european de arestare și nici măcar nu a șters semnalarea din SIS. ... Însă, chiar și atunci când predarea a fost refuzată după recunoașterea hotărârii penale străine de condamnare în scopul executării pe teritoriul statului de executare, mandatul european de arestare și-a epuizat efectele. Acest lucru se datorează faptului că art. 22 alin. (1) din Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008 prevede în mod expres că statul emitent nu mai poate proceda la executarea pedepsei după ce această executare a început pe teritoriul statului de executare. Din acest motiv, este evident că mandatul european de arestare și-a epuizat funcția atât în cazul în care predarea a fost executată, cât și în cazul în care a fost refuzată după recunoașterea hotărârii penale străine de condamnare în scopul executării pe teritoriul statului de executare, iar executarea a început.”¹

În opinia noastră, întrebările adresate de autoritatea judiciară italiană ar trebui separate pe criteriul specificității instituției asupra căreia poartă, respectiv instituția recunoașterea hotărârii de condamnare și executării acesteia și instituția emiterii și anulării mandatului european de arestare, pe de o parte și pe de altă parte, instituția referitoare la mecanismele de transmitere a informațiilor între statele membre, și în special SIS și Birourile Naționale SIRENE.

Această distincție este necesară, deoarece aceste instituții nu se pot confunda, așa cum pare că se întâmplă în cadrul celei de-a doua cereri, deoarece informațiile introduse în SIS nu pot fi modificate doar prin simpla existență a unui refuz de executare a unui mandat european de arestare, acesta păstrându-și valabilitatea.

De asemenea, din punctul nostru de vedere, procedura executării unui mandat european de arestare nu poate fi unită cu aceea a recunoașterii hotărârii de condamnare și preluării executării, cu atât mai mult în lipsa acordului statului emitent, indiferent dacă această procedură se realizează pe cale principală sau incidentală, ci doar în condițiile art. 25 din Decizia-cadru 2008/909/JAI².

¹ *Ibidem*.

² Executarea sentințelor ca urmare a unui mandat european de arestare: Fără a aduce atingere Deciziei-cadru 2002/584/JAI, dispozițiile prezentei decizii-cadru se aplică *mutatis mutandis*, în măsura în care sunt compatibile cu dispozițiile deciziei-cadru respective, executării pedepselor, în situațiile în care un stat membru se angajează să execute pedeapsa în cazuri în conformitate cu articolul 4 alineatul (6) din decizia-cadru respectivă, sau în cazul în care, în temeiul articolului 5 alineatul (3) din decizia-cadru

Urmând linia acestui raționament, deși prima cerere a fost retrasă, cererea formulată de către autoritatea italiană ar trebui analizată prin raportare la prima, deoarece separarea lor ar echivala cu pronunțarea unor soluții ce ar fi susceptibile de efecte negative privind cooperarea judiciară întemeiată pe principiul cooperării loiale, dar și în ceea ce privește riscul de impunitate, cunoscut fiind că și evitarea impunității reprezintă un scop esențial al cooperării.

Clarificarea tuturor aspectelor este necesară și utilă nu doar din perspectiva interpretărilor diferite oferite de statele membre implicate în procedură, dar și din perspectiva distincției între cele două decizii cadru și a Regulamentului (UE) 2018/1862 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 noiembrie 2018, deoarece executarea mandatului european de arestare/procedura recunoașterii hotărârii/preluării executării și ștergerea semnalărilor din SIS¹ nu pot fi confundate. Instituția ștergerii semnalării din SIS este subsecventă lămuririi și interpretării primelor instituții reglementate de deciziile cadru.

În opinia noastră, prima întrebare nu ar ridica probleme deosebite de interpretare, în măsura în care, într-adevăr, pedeapsa recunoscută este pusă în executare, în sensul că pedeapsa aplicată de statul emitent, astfel cum a recunoscută potrivit dreptului intern al statului de executare, este pusă în executare. Singurul aspect ce ridică probleme în această speță, este că la momentul la care autoritatea română a sesizat instanța europeană, pedeapsa aplicată persoanei solicitate nu a fost pusă în executare, aspect confirmat chiar de autoritatea italiană în propria cerere, așa cum s-a precizat anterior. Această împrejurare justifică alegația noastră în sensul că instanța europeană ar trebui să aibă în vedere întreaga stare de fapt (inclusiv cea prezentată inițial de autoritatea română) și nu una trunchiată, prezentată segmentat de către instanța italiană de trimitere, în sensul că pedeapsa a fost pusă în executare.

O altă chestiune ce ar fi susceptibilă de a ridica întrebări a căror lămurire este necesară, ar fi aceea a perioadei executate din pedeapsa aplicată de 5 ani și 6 luni închisoare, din care potrivit legii italiene s-a dispus grațierea a 3 ani din aceasta, rămânând de executat 2 ani și 6 luni închisoare cu suspendare. Or, dacă persoana solicitată a început executarea la data de 17 iulie 2022 și la data de 11 octombrie 2022 a fost declarată ca fiind încetată, ar rezulta că persoana solicitată a executat doar 2 luni și 24 de zile în loc de 2 ani și 6 luni, aspect de a natură a pune în discuție existența unui risc de impunitate pe care instanța europeană ar trebui să-l aibă în vedere.

Referitor la cea de-a doua întrebare ce tinde la interpretarea Regulamentului (UE) 2018/1862 în sensul că atât timp cât statul emitent nu a procedat la revocarea și la ștergerea semnalării, autoritatea judiciară a statului de executare este abilitată să solicite biroului SIRENE din statul emitent să șteargă semnalarea din SIS, iar SIRENE are obligația de a face acest lucru, apreciem că este inadmisibilă. Opinia noastră își găsește fundamentul atât în dispozițiile regulamentului precizat, dar și în Manualul SIRENE (pct. 2.9.)², ce stabilesc că obligația de a șterge o semnalare aparține statului emitent, în speță României și nu autorităților din republica Italiană, acestea fiind lipsite de orice competență în domeniu și în plus, nici nu ar putea ordona Biroului român SIRENE să șteargă semnalarea sau, mai mult, revocarea mandatului european de arestare ce intră strict în competența instanței și nu a unui organ de poliție. În plus, analogia referitoare la condițiile de aplicare a unui indicator de validitate nu poate fi avută în vedere, nu doar pentru că este vorba de o altă instituție, ci din simplul motiv că nu are fundament în dispozițiile legale precitate. Din moment ce procedura se derulează în fața instanței italiene, rezultă cu claritate că întrebarea este ipotetică, nu numai abstractă, ceea ce conduce la concluzia inadmisibilității acesteia.

Concluzii

Având în vedere că procedura în fața instanței de contencios european este în curs și până la acest moment nu se cunosc informații în legătură cu opiniile statelor membre implicate ori ale altor state, ale Comisiei Europene și avocatului general, suntem în măsură să formulăm doar opinia noastră, întemeiată pe analiza celor două cereri de pronunțare a unei decizii preliminare și a legislației europene și naționale aplicabile.

Așa cum am subliniat în debutul prezentului demers științific, doar instanța europeană are

respectivă, acesta a impus condiția ca persoana să fie returnată pentru a executa pedeapsa în statul membru în cauză, cu scopul de a se evita impunitatea persoanei respective.

¹ Cunoscut fiind că SIS este mecanismul de transmitere a informațiilor în materia cooperării judiciare și polițienești de către autoritățile naționale, asigurând un nivel ridicat de securitate, în special în domeniul semnalărilor de persoane și bunuri; semnalarea referitoare la o persoană este subordonată existenței și validității mandatului european de arestare emis în baza unui mandat național de arestare. Aceste aspecte referitoare la sistemul SIS – RECAST excedează obiectul studiului nostru.

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D0219>.

competența de a oferi dezlegare acestei chestiuni prejudiciale și nu intenționăm să ne substituim acesteia, dar apreciem că se impune luarea în considerare a stării de fapt în întregul ei și nu fragmentat, dar nu putem omite grava eroare a autorității judiciare române de a retrage cererea inițială formulată. Credem că retragerea cererii a avut în vedere împrejurarea că la aproape 8 luni de la sesizarea instanței europene persoana solicitată a început executarea pedepsei, dar această împrejurare nu este de natură a conduce la concluzia că solicitarea de interpretare a dispozițiilor legale precizate din deciziile cadru a rămas fără obiect, ci, dimpotrivă, se impune cu atât mai mult, tocmai în scopul clarificării intenției legiuitorului unional, în special cu privire la momentul începerii executării pedepsei astfel cum a fost recunoscută conform dreptului intern al statului de executare, acest aspect fiind de esența ambelor solicitări și cu luarea în considerare a principiilor fundamentale ale cooperării judiciare, inclusiv a evitării riscului de impunitate, adică exact ce s-a întâmplat în speța analizată în care, în opinia noastră, persoana solicitată a beneficiat de impunitate din moment ce din pedeapsa de 5 ani și 6 luni închisoare în regim privativ de libertate a executat doar 2 luni și 24 de zile cu suspendare. În aceste condiții, se ridică întrebarea legitimă dacă scopul esențial al cooperării judiciare internaționale în spațiul unional de libertate, securitate și justiție mai este realizat.

Bibliografie:

1. Simona Franguloiu, Nicoleta Elena Hegheș, Condițiile de detenție în România între mit și realitate. Motivul refuzului de executare a unor mandate europene de arestare emise de autoritățile române. Partea a I-a, Revista de Studii și Cercetări Juridice, Serie Nouă, Anul 13 (69), Nr. 1, ianuarie-martie 2024, pp. 109-126.
2. M. Duțu, „Constituția din 1923: un punct culminant al afirmării constituționalismului în România”, Studii și Cercetări Juridice Serie Nouă, Anul 12 (68) 2023, Nr. 1/2023 (ianuarie-martie), p. 21. Deși studiul a avut ca obiect Constituția din 1923, apreciem că ideile de mare valoare științifică exprimate își găsesc pe deplin valabilitatea și cu privire la noua paradigmă istorică a aderării României la familia europeană.
3. Simona Franguloiu, Necesitatea implementării totale a măsurii monitorizării electronice în cazul aplicării măsurilor alternative la detenție, Revista de Criminologie, criminalistică și Penologie, Studii, Nr. 2-1/2021, pp. 7-17.
4. Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene.
5. Decizia-cadru 2002/584/JAI a Consiliului din 13 iunie 2002.
6. Decizia-cadru 2008/909/JAI a Consiliului din 27 noiembrie 2008.
7. Recomandarea referitoare la efectuarea trimiterilor preliminare, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C 439/01 din 25.11.2016.
8. Manualul SIRENE.
9. Cauza 61/65, Vassen Gobbels.
10. Cauza C – 32/74, Friedrich Haaga GmbH.
11. Cauza 283/81 CILFIT c. Ministere de la Sante.
12. C-286/88, Falciola Angelo, [1990] ECR I-191; C-343/90, Lourenco Dias, [1992] ECR I-4673; C-83/91, Meilicke, [1992] ECR I-4871.
13. C-104/79, Foglia c. Novello (1) [1980] ECR 745; C-244/80, Foglia c. Novello (2) [1981] ECR 3045
14. C-93/78, Mattheus, [1978] ECR 2203.
15. <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=258163&pageIndex=0&doclang=ro&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=9179540>
16. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:439:FULL>
17. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=271821&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10130182>
18. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=279861&pageIndex=0&doclang=RO&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10133747>
19. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015D0219>

**ASIGURAREA ȘI RESPECTAREA DREPTURILOR PERSOANEI REȚINUTE CA FIIND
BĂNUITE DE COMITEREA INFRAȚIUNII**

**ENSURING AND RESPECTING THE RIGHTS OF THE PERSON DETAINED AS SUSPECTED
OF COMMITTING A CRIME**

Iulia BRIA, avocat, drd.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: briaIulia999@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2989-0524

Virgil-Costin BĂCANU, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
E-mail: costin.bacanu@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0005-8418-973X

Rezumat: *Cerințele crescânde față de respectarea legalității și temeiniciei la reținerea persoanelor bănuite de comiterea infracțiunilor, crează premise pentru diminuarea numărului de încălcări în procesul aplicării acestei măsuri de constrângere procesual-penală. Orice reținere a persoanelor bănuite de comiterea infracțiunilor va fi justificată dacă este efectuată cu respectarea strictă a prevederilor legii procesual-penale. Reținerea, având un evident caracter de constrângere, realmente împiedică exercitarea liberă a drepturilor și intereselor persoanei bănuite de comiterea faptei infracționale. Deoarece motivul aplicării măsurilor de constrângere procesual-penală față de persoană îl reprezintă anume bănuirea în comiterea infracțiunii, apoi acțiunile orientate spre infirmarea ei fac parte din funcția apărării. Asigurarea și garantarea drepturilor persoanei reținute ca fiind bănuite de comiterea infracțiunii sunt exprimate într-un complex de acțiuni ale organelor de urmărire penală, ale procurorului și ale instanței de judecată care se regăsesc în anunțarea și explicarea tuturor drepturilor de care acesta beneficiază și în crearea condițiilor corespunzătoare pentru realizarea lor. O parte considerabilă din drepturile persoanei reținute ca fiind bănuite de comiterea infracțiunii, derivă nu din norme concrete, ci din prevederile generale a legislației procesual-penale, fapt care, în unele cazuri, nu contribuie la implementarea și respectarea lor necondiționată și uniformă în activitatea organelor de drept. Din acest considerent, în prezentul studiu ne vom expune în privința uniformității și necondiționalității asigurării și respectării drepturilor persoanelor reținute ca fiind bănuite de comiterea faptelor infracționale.*

Cuvinte-cheie: *bănuie, reținere, bănuială rezonabilă, măsură de constrângere procesual-penală, condiții, privare de libertate, proces-verbal, ordonanță, infractor, infracțiune, organ de urmărire penală, drepturi, obligații, flagrant delict, temeieri rezonabile, motive verosimile*

Abstract: *The growing requirements for compliance with legality and grounds for the detention of persons suspected of committing crimes create premises for reducing the number of violations in the process of applying this coercive measure of criminal procedure. Any detention of persons suspected of committing crimes will be justified if it is carried out in strict compliance with the provisions of the criminal procedure law. Detention, having an obvious character of coercion, really prevents the free exercise of the rights and interests of the person suspected of committing the criminal deed. Since the reason for applying the coercive measure of criminal procedure against the person is the suspicion of the commission of the crime, then the actions aimed at disproving it are part of the defense function. Ensuring and guaranteeing the rights of the person detained as being suspected of committing the crime are expressed in a complex of actions of the criminal prosecution bodies, the prosecutor and the court of law which are found in the announcement and explanation of all the rights a person benefits from and in the creation of the conditions appropriate for their realization. A considerable part of the rights of the person detained as being suspected of committing the crime derives not from specific rules, but from the general provisions of the criminal procedure legislation, a fact that, in some cases, does not contribute to their unconditional and uniform implementation and observance in the activity of the law enforcement bodies. For this very reason, in this study, we will express our opinion with regard to the uniformity and unconditionality of ensuring and respecting the rights of persons detained as suspected of committing criminal deeds.*

Keywords: *suspect, detention, reasonable suspicion, coercive measure of criminal procedure, conditions, deprivation of liberty, minutes, order, offender, crime, criminal prosecution body, rights, obligations, flagrant offense, reasonable grounds, plausible reason*

Introducere

Constituind o privare sau restrângere de drepturi garantate prin Constituție, măsurile procesuale penale au un caracter de excepție; de aceea trebuie să se prevadă prin lege măsurile procesuale ce se pot lua, precum și cazurile și condițiile în care pot fi dispuse. Totodată, legea trebuie să stabilească durata lor maximă, să prevadă posibilitatea revocării lor și să reglementeze cazurile când încetează de drept¹.

Principiile general recunoscute și acceptate în unanimitate, normele dreptului internațional și tratatele internaționale sunt parte componentă a sistemului de drept al Republicii Moldova. Normele internaționale fixează imposibilitatea unui arest arbitrar sau a unei rețineri arbitrare pe durata efectuării urmăririi penale, cu excepția temeiurilor prevăzute de lege și în strictă conformitate cu reglementările procesuale corespunzătoare.

Pentru prima dată în istoria legislației europene, problema reglementării măsurilor procesuale de constrângere, legate de privarea persoanei de libertate, a fost soluționată de Convenția Europeană a Drepturilor Omului².

Art. 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului³ indică expres cazurile când este posibilă reținerea sau arestul persoanei, precum și garanțiile contestării acțiunilor organelor de drept în caz de încălcare a drepturilor cetățenilor. Conform prevederilor pct. 3 din acest articol, „Orice persoană arestată sau deținută trebuie adusă de îndată înaintea unui judecător sau a altui magistrat împuternicit prin lege cu exercitarea atribuțiilor judiciare și are dreptul de a fi judecată într-un termen rezonabil sau eliberată în cursul procedurii. Punerea în libertate poate fi subordonată unei garanții care să asigure prezentarea persoanei în cauză la audiere”.

În următorul punct al aceluiași articol se menționează că „Orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau deținere are dreptul să introducă un recurs⁴ în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității deținerii sale și să dispună eliberarea sa dacă deținerea este ilegală”.

Rezultate și discuții

Întreaga doctrină consacrată analizei dispozițiilor art. 5 din Convenție subliniază importanța deosebită a dreptului fundamental pe care acest text îl consacra pentru orice persoană, și anume dreptul la libertate și siguranță. Este vorba despre un drept inalienabil, la care nimeni nu poate renunța, iar garanțiile sale privesc toate persoanele, inclusiv cele ce se găsesc în stare de detenție.

La rândul ei, jurisprudența organelor Convenției a pus în evidență, în mod constant, rolul primordial al acestui drept într-o societate democratică. Or, Curtea Europeană a arătat că scopul Convenției „este acela de a proteja libertatea și siguranța persoanei împotriva arestărilor și deținerilor arbitrare”, deoarece „nimeni nu poate fi privat de libertatea sa”⁵.

Art. 5 privește orice persoană; orice individ, în libertate sau în detenție, are dreptul la protecția pe care acesta o instituie, adică de a nu fi sau de a nu rămâne privat de libertatea sa, în afară de situațiile prevăzute limitativ de primul său paragraf, iar dacă este arestat sau deținut, urmează a beneficia de diversele garanții ale paragrafelor 2-5 ale aceluiași text, în măsura în care prevederile lor sunt aplicate⁶.

¹ Theodoru Gr., Chiș I.-P. *Tratat de drept procesual penal*. Ediția a 4-a. Ed. Hamangiu. București, 2020, p. 501.

² Zubco V., Avram M., Gheorghiuță M. ș.a. *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere*. Ed. ARD. Chișinău, 2006, p. 60.

³ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.

⁴ Jitariuc V., Calendari D. *Locul recursului printre căile de atac ordinare*. În: *Revista Univers strategic*, nr. 1 (57), București, 2024, p. 97.

⁵ Bîrsan C. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole*. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010, p. 225-226; *Hotărârea CtEDO în cauza Guzzardi vs. Italia*, din 6 noiembrie 1980, nr. 7367/76 [online] [accesat 24 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57498>.

⁶ *Hotărârea CtEDO în cauza Weeks vs. Marea Britanie*, din 2 martie 1987, nr. 9787/82 [online] [accesat 26 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57594>.

Instanța europeană a afirmat adeseori în jurisprudența sa că orice privare de libertate trebuie să fie făcută în conformitate cu normele de fond și de procedură prevăzute de legislația națională, dar și în același timp, ea trebuie să respecte scopul esențial al art. 5: protejarea individului împotriva arbitrariului autorităților statale. De aceea, art. 5 paragraful 1 prevede lista exhaustivă a circumstanțelor în care o persoană poate fi în mod legal privată de libertatea sa. Aceste circumstanțe trebuie să primească o interpretare restrânsă, riguroasă, deoarece ele reprezintă excepții privitoare la o garanție fundamentală a libertății individuale¹.

De asemenea, în cauza *Lutsenko vs. Ucraina*, din 3 iulie 2012², Curtea a menționat că reținerea reclamantului nu putea fi făcută cu un alt scop decât cel indicat în art. 5 paragraful 1, din care motiv ea a fost recunoscută ca fiind arbitrară și contrară acestei prevederi. Or, urmare a acestui fapt, a fost constatată o încălcare a prevederilor art. 5 paragraful 1 din Convenție³.

În art. 6 din Declarația Universală a Drepturilor Omului⁴ se menționează că „Fiecare om are dreptul să i se recunoască pretutindeni personalitatea juridică”. O normă cu un conținut similar găsim și în Pactul cu privire la drepturile civile și politice⁵ (art. 16).

Și în Constituțiile marii majorități a statelor se regăesc garanții constituționale concrete referitoare la inviolabilitatea persoanei în legătură cu reținerea sau arestul acesteia.

Deoarece reținerea, în mare măsură afectează libertatea individuală a persoanei, apoi admisibilitatea acestei măsuri și reglementarea ei juridică trebuie să se bazeze pe punctele de plecare comune care derivă din prevederile Constituției, din prevederile legii și ale reglementărilor internaționale în această materie.

Conform art. 15 din Constituția Republicii Moldova⁶ „Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea”. În continuare, art. 16, alin. (1) din Constituția Republicii Moldova stabilește că „Respectarea și ocrotirea persoanei constituie o îndatorire primordială a statului”.

Or, prin urmare, personalitatea umană în raporturile sale cu statul figurează nu în calitate de obiect al activității statale, ci în calitate de subiect, pe picior de egalitate, care își poate apăra drepturile sale prin toate mijloacele care nu sunt interzise de lege.

Constituția Republicii Moldova formulează unul dintre cele mai importante principii ale procesului penal – libertatea individuală și siguranța persoanei, inviolabilitatea acesteia. Protecția constituțională a inviolabilității persoanei se extinde asupra tuturor sferelor și domeniilor⁷ de posibilă restrângere a libertăților.

Or, pentru ca reținerea să fie legală, este necesar să fie îndeplinite cumulativ o serie de condiții generale și speciale prevăzute de lege, care sunt considerate garanții procesuale de asigurare a libertății individuale a persoanei⁸.

Măsura procesuală de constrângere – reținerea – este reglementată de prevederile art. 25 al Constituției Republicii Moldova, care determină garanțiile constituționale cu privire la libertatea individuală și siguranța persoanei. În art. 25 al Constituției este consfințit faptul că libertatea individuală și siguranța persoanei sunt inviolabile⁹.

¹ Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010, p. 226; *Hotărârea CtEDO în cauza Quinn vs. Franța*, din 22 martie 1995, nr. 18580/91 [online] [accesat 26 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57921>.

² *Hotărârea CtEDO în cauza Lutsenko vs. Ucraina*, din 3 iulie 2012, nr. 6492/11 [online] [accesat 24 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-121297>.

³ McBride J. Drepturile Omului și procedura penală. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Ediția a 2-a. Consiliul Europei. Chișinău, 2019, p. 44-45.

⁴ Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: *Tratate internaționale*. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.

⁵ Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. În : *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.

⁶ Constituția Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.

⁷ Jitariuc V. Asigurarea respectării drepturilor omului – condiție a admisibilității rezultatelor activității speciale de investigații în cadrul probatorului. În: *Revista Institutului Național al Justiției*, nr. 2(61), Chișinău, 2022, p. 34.

⁸ Dolea I, Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T ș.a. *Drept procesual penal*. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 346.

⁹ Zubco V., Avram M., Gheorghită M. ș.a. *Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere*. Ed. ARD. Chișinău, 2006, p. 61.

Prevederile alin. (2)-(6) al art. 25 din Constituție enumeră condițiile esențiale care urmează a fi respectate în procedura de urmărire penală. Fiind comparate cu art. 5 din Convenția europeană, prevederile alin. (2)-(6) indică necesitatea de a revedea critic art. 25, pentru a fi adus în deplină conformitate cu textul european. Or, legalitatea detenției este examinată prin prisma respectării tuturor cerințelor procedurale referitoare la arest, detenție, învinuire și eliberare. Art. 25 conține elementele de bază pentru determinarea legalității actului care privează de libertatea individuală¹.

În formă concentrată, marea majoritate a drepturilor persoanelor bănuite de comiterea faptelor infracționale sunt reflectate în Codul de procedură penală al Republicii Moldova².

La garanțiile procesuale ale persoanei reținute pot fi catalogate următoarele reguli: reținerea este posibilă doar în caz de existență a circumstanțelor prevăzute de lege; este inadmisibilă reținerea persoanelor bănuite de comiterea infracțiunilor în lipsa temeiurilor și condițiilor specificate în legea procesual-penală; durata reținerii este strict reglementată de lege și nu poate fi prelungită; este obligatorie întocmirea unui act procesual privind reținerea; exercitarea controlului asupra legalității și temeiniciei reținerii persoanei; posibilitatea exercitării drepturilor de care beneficiază de către persoana reținută; eliberarea persoanei reținute în cazurile în care nu se confirmă bănuiala în comiterea infracțiunii și reabilitarea ei.

În teoria generală a dreptului și a procesului penal este recunoscut în unanimitate că drepturile și obligațiile reprezintă temelia, nucleul statutului juridic al persoanei și, respectiv, și a statutului juridic al participanților la procesul penal. Unitatea indisolubilă a drepturilor și obligațiilor este fixată în Constituție. Atunci când acest echilibru este deranjat, societatea se pomenește în fața unor fenomene sociale negative³. Într-adevăr, drepturile și obligațiile reprezintă niște noțiuni dialectice pereche, ele fiind atașate de măsura posibilului și necesarului.

Mai multe dintre drepturile și obligațiile persoanei bănuite în comiterea infracțiunii derivă nu din norme concrete, ci din prevederile generale ale legii procesual-penale, fapt care împiedică, pe alocuri, executarea lor necondiționată, uniformă și unitară.

În opinia noastră, persoana bănuită de comiterea infracțiunii nu întâmpină, de obicei, dificultăți în perceperea laturii faptice a infracțiunii. Mai complicată pare a fi înțelegerea, perceperea noțiunilor juridice, care se regăsesc în normele legii penale, care pot fi aplicate în cadrul cauzelor penale concrete. Persoana reținută are nevoie de asistență și ajutor în privința chestiunilor care se referă la mijloacele și tactica combaterii bănuiei, în clarificarea întrebărilor privind prezența sau lipsa în faptele sale a elementelor componente de infracțiune și, în baza acestor momente, în selectarea poziției corecte în cadrul cauzei penale. Bănuitul poate fi un subiect activ al apărării propriilor drepturi și interese în cadrul procesului penal doar cu condiția că îi este cunoscută importanța juridico-penală a anumitor circumstanțe relevante pentru calificarea faptei săvârșite, care atenuază sau agravează răspunderea, cele care exclud răspunderea penală sau fie că nu au nici o importanță în cauza penală⁴.

În aceste condiții, dreptul persoanei reținute la apărare trebuie înțeles ca o instituție a dreptului procesual-penal, materializată cu ajutorul drepturilor subiective ale bănuितului și a împuternicirilor apărătorului, reprezentantului legal în cadrul raporturilor juridice procesual-penale. Aici putem cataloga și activitatea organelor de drept în ceea ce privește asigurarea unei apărări corespunzătoare pentru a preveni punerea neîntemeiată a persoanei sub învinuire și atragerea ilegală a acesteia la răspundere penală.

Determinarea unei liste exhaustive a drepturilor speciale ale persoanelor bănuite de comiterea infracțiunilor este reală, însă, totodată, și dificilă. Or, o serie de drepturi procesuale, nefiind fixate expres în lege, derivă din caracterul și conținutul obligațiilor persoanelor care efectuează procesul penal (ofițer de urmărire penală, procuror, judecător) în temeiul legăturii lor corespondente.

În opinia noastră, în calitate de obiect al apărării figurează, în primul rând, circumstanțele care infirmă și resping bănuiala, care confirmă posibilitatea recunoașterii actului de reținere ca fiind ilegal și

¹ Negru B., Osmochescu N., Smochină A. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Ed. ARC. Chișinău, 2012, p. 119.

² Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

³ Стецовский Ю. И., Ларин А. М. Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту. М., 1988, с. 151.

⁴ Мельников В. Ю. Задержание подозреваемого. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2004, с. 109.

neîntemeiat, care pot atenua răspunderea făptuitorilor, să o excludă sau să îi elibereze pe aceștia de la pedeapsa penală¹.

În vederea asigurării drepturilor procesuale ale persoanelor bănuite de comiterea infracțiunilor, o importanță primordială are informarea despre drepturile pe care le au din momentul antrenării în procesul penal, cât și crearea unui regim procesual favorabil privind realizarea deplină și cuprinzătoare a acestor drepturi. Însă, pentru a selecta mijlocul necesar apărării, persoanele bănuite de comiterea infracțiunilor trebuie să cunoască de comiterea căror fapte sunt suspectate. Iată de ce, primul drept subiectiv al persoanei bănuite îl reprezintă dreptul de a cunoaște în săvârșirea cărei fapte este bănuită. După noi, o asemenea explicare trebuie prezentată bănuितului în cazul reținerii nemijlocite, în flagrant, la locul infracțiunii.

Trebuie să luăm în considerare că persoana reținută ca fiind bănuită de săvârșirea infracțiunii, în special cea care se pomenește pentru prima dată în orbita procesului penal, nu doar că nu are studii juridice, dar se mai află și în stare de stres, este confuză. În asemenea, cazuri, încă până la întocmirea procesului-verbal de reținere și explicarea minuțioasă a drepturilor și obligațiilor, este necesar să aducem la cunoștința celui reținut esența bănuielii, drepturile fundamentale pe care le are care îi vor oferi în continuare posibilitatea să își exercite în volum deplin dreptul său la apărare. În practica mondială aceste prevederi sunt cunoscute cu denumirea de „Regulile Miranda”², ele referindu-se la următoarele momente: dreptul de a păstra tăcerea; dreptul de a cunoaște că tot ce va declara persoana bănuită poate fi folosit ca probă împotriva sa; dreptul la asistența unui avocat în cadrul audierii inițiale; asigurarea serviciilor avocatului din partea statului în cazurile în care bănuitul, din motive financiare, nu își poate angaja un apărător. În aceste condiții, nu are importanță va fi ulterior această persoană reținută sau eliberată. Or, deoarece reprezentanții organelor de drept, care realizează reținerea faptică, fizică, a persoanei, inițial, îngrădesc realmente libertatea persoanei, apoi anume aceștia până la antrenarea apărătorului în procesul penal sunt obligați să-i explice de imediat celui reținut statutul juridic pe care îl are și să-i asigure realizarea drepturilor sale.

Ulterior, în procesul întocmirii procesului-verbal de reținere, este necesară esența bănuielii, indicarea și explicarea esenței faptei incriminate, precum și a altor circumstanțe importante din punct de vedere juridic. Formularea bănuielii trebuie să conțină informații privind timpul, locul și cele mai substanțiale circumstanțe ale faptei comise³, care permit individualizarea infracțiunii, în măsura în care ea este constatată de organul de urmărire penală.

Vom reține că în conținutul legii nu vom găsi indicații exprese în privința volumului în care urmează a fi explicată esența bănuielii. În literatura de specialitate de mai mult timp se vorbește despre lipsa unei practici unitare privind formula bănuielii și la prezența unor fapte când din formularea bănuielii, reflectate în procesele-verbale, nu putem concluziona în privința unei anumite infracțiuni de a cărei săvârșire este bănuită persoana audiată în această calitate. În legătură cu acest fapt, nu putem accepta recomandarea că, în caz de necesitate, reieșind din considerente de ordin tactic, este posibil să nu ne referim la încadrarea juridică a faptei⁴. Or, cunoașterea esenței bănuielii trebuie să includă și cunoașterea posibilelor consecințe ale confirmării ei de către bănuित. Neprezentarea informațiilor referitoare la bănuitală va crea o situație în care persoana bănuită nu va cunoaște de la ce urmează să se apere, nu va putea prezenta explicații și face declarații, în continuare, cu privire la esența acestei bănuieli. Totodată, la anunțarea calificării juridice a faptei, bănuितului urmează să i se explice caracterul preventiv al acesteia.

Ascultând formularea bănuielii și conștientizând conținutul ei, persoana reținută poate concluziona dacă aceasta corespunde realității, care circumstanțe nu au fost reflectate sau au fost expuse necorespunzător, ce urmează a se întreprinde pentru constatarea lor, astfel încât ele să antreneze consecințele respective. Bănuitul obține date și informații inițiale fără de care nu este în stare, în cunoștință de cauză, să vină cu obiecții împotriva bănuielii, să se apere împotriva acușării, fie să se expună în privința rolului sau a acțiunilor proprii în cadrul faptei care constituie obiect al cauzei penale.

¹ Мельников В. Ю. Задержание подозреваемого. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2004, с. 110.

² Пешков М. А., Махов В. И. Сравнительный анализ Уголовно-процессуального закона США и России. // Следователь, №4/1997, с. 17.; Пешков М. А. Правила Миранды – революция в уголовном процессе США. // Юрист №2/1998, с. 36.

³ Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Ed. Pro Universitaria, București, 2022, p. 133.

⁴ Чувилов А. А. Прокурорский надзор за исполнением законов при задержании подозреваемых. Учебно-методическое пособие. НПО Модэк. Москва-Воронеж, 2001, с. 69.

Bănuitul este în drept să nu facă declarații sau să ofere explicații, să nu răspundă la întrebări dacă aceste răspunsuri ar putea fi ulterior folosite împotriva sa în calitate de probe care l-ar demasca în comiterea infracțiunii. Curtea Supremă a SUA, de exemplu, solicită ca reprezentanții organelor de drept, până a începe audierea persoanei reținute sau arestate, să o preîntâmpine despre faptul că este în drept să nu răspundă la întrebări și să-i comunice că eventualele răspunsuri ar putea fi folosite în detrimentul său în calitate de probe în acuzare. Or, în Constituția SUA se menționează expres că „nimeni nu poate fi constrâns să facă declarații în calitate de martor în procesul penal împotriva sa însuși”¹.

Apărarea de la bănuiala adusă reprezintă un drept, dar nu o obligațiune a bănuितului. El se poate apăra în mod activ, fie că poate să nu întreprindă nici o măsură în acest sens. În același timp, apărarea pasivă sau lipsa dorinței de a se apăra nu pot fi folosite în detrimentul persoanei reținute ca fiind bănuितă de comiterea infracțiunii. De asemenea, această stare a lucrurilor nu poate fi folosită în calitate de probă în ceea ce privește implicarea bănuितului în comiterea infracțiunii.

În alt registru, vom consemna că este imposibilă determinarea inițială cu precizie a volumului și conținutului asistenței juridice de care are nevoie bănuितul. Caracterul ei depinde, în mare parte, de particularitățile și specificul fiecărei cauze penale în parte, de categoria infracțiunii în săvârșirea căreia este bănuितă persoana etc. Asistența juridică oferită de către apărător bănuितului poate fi axată pe soluționarea unui spectru diversificat de sarcini: explicarea statutului pe care îl are bănuितul în procesul penal și esența bănuielii aduse; explicarea sensului și importanța circumstanțelor favorabile și nefavorabile pentru bănuित; asistența și ajutorul la întocmirea cererilor, plângerilor și a altor documente procesuale etc. Cu ajutorul apărătorului, persoana reținută își expune poziția în privința bănuielii, ia cunoștință cu materialele cauzei care confirmă legalitatea și temeinicia reținerii, înaintează cereri și demersuri în vederea neaplicării acestei măsuri de constrângere procesual-penală.

Bănuितul este în drept nu doar să solicite de la avocat prestarea serviciilor de asistență juridică de calitate, dar mai poate renunța la el, poate cere să i se acorde un alt avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, poate solicita atragerea la răspundere disciplinară a avocatului care își exercită meseria cu rea credință².

Declarațiile persoanei bănuите de comiterea infracțiunii, obținute în procesul audierii ei în lipsa avocatului nu pot fi folosite ca probă în procesul penal, ele fiind inadmisibile.

Persoanei bănuите trebuie să i se explice că dacă dorește să beneficieze de asistența unui avocat însă nu dispune de surse financiare pentru a achita serviciile acestuia, organele de urmărire penală urmează să îi ofere un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat. Neîndeplinirea acestei prevederi reprezintă o încălcare substanțială și evidentă a dreptului la apărare, garantat de Constituție și a normelor de drept procesual penal.

Bănuितul de asemenea, are dreptul la întrevederi confidențiale cu apărătorul înainte de prima sa audiere³.

Refuzul reprezentanților organelor de urmărire penală de a accepta cererile apărătorilor cu privire la întrevederile confidențiale se consideră ca fiind o încălcare a dreptului bănuितului la apărare.

Legea procesual-penală (art. 167 Cod de procedură penală al Republicii Moldova⁴) nu prevede expres participarea apărătorului la întocmirea procesului-verbal de reținere, ceea ce în opinia noastră este incorect. Or, apărătorul este admis în procesul penal de la momentul reținerii faptice a persoanei, iar în procesul-verbal de reținere acesta figurează de rând cu alți participanți la actul de reținere a persoanei bănuите de comiterea infracțiunii. Din aceste considerente, el urmează să participe nu doar la audierea bănuितului, dar și pe durata întocmirii procesului-verbal de reținere. De asemenea, în vederea asigurării corespunzătoare a

¹ Мишин А. А., Власихин В. А. Конституция США: Политико-правовой комментарий. Изд. Международные отношения. М., 1985, с. 222.

² Мельников В. Ю. Задержание подозреваемого. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2004, с. 113-115.

³ Третьяков В. И. Участие защитника на предварительном следствии и в судебном производстве. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 1998, с. 227; Кашепов В. П. Концепция развития законодательства об уголовном судопроизводстве. // Концепция развития российского законодательства. М., 1998, с. 234-242.

⁴ Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003

dreptului bănuitului la apărare ar fi binevenit ca în procesul-verbal de reținere să se indice, expres, de fiecare dată, dacă acesta are nevoie de asistență juridică și de reprezentarea intereselor sale din partea unui avocat¹.

Autorii Convenției au subsumat „protecția individului împotriva privării de libertate, unui ansamblu de drepturi materiale, concepute spre a reduce la minim riscul arbitrariului și au prevăzut că actul de privare de libertate este susceptibil de un control jurisdicțional independent; acest act va putea conduce la angajarea răspunderii autorităților statale. Așa fiind, exigențele impuse de art. 5 paragrafele 3 și 4, care pun accentul pe rapiditatea exercițiului acestui control jurisdicțional, au o importanță cu totul deosebită².

Legea procesual penală a Republicii Moldova prevede mai multe posibilități de verificare a legalității procedurii de reținere în procesul penal. În primul rând, persoana reținută urmează, conform legii, să fie eliberată chiar de organul care a reținut-o până la expirarea termenului de reținere, în cazurile în care: nu s-au confirmat motivele verosimile de a bănuși că persoana reținută a săvârșit infracțiunea; lipsesc temeiurile de a priva în continuare persoana de libertate; organul de urmărire penală a constatat la reținerea persoanei o încălcare esențială a legii.

O altă măsură de autocontrol este impusă de lege pentru ofițerii de poliție care au realizat reținerea și nu au înregistrat-o în mod corespunzător în termen de cel mult 3 ore de la momentul aducerii persoanei reținute la organul de urmărire penală. Eliberarea în acest caz poate fi solicitată de apărător și poate fi dispusă de procuror.

Procurorul are posibilitate să realizeze în mod operativ controlul asupra legalității reținerii persoanei, deoarece în termen de până la 3 ore de la reținere, persoana care a întocmit procesul-verbal prezintă procurorului o comunicare în scris referitoare la reținere. Dacă procurorul consideră că fie reținerea nu este justificată, fie a fost aplicată cu nerespectarea regulilor procedurale, persoana care a întocmit procesul-verbal trebuie să dispună eliberarea imediată a persoanei reținute³.

Legislația procesual penală a acordat fiecărei persoane dreptul de a contesta hotărârile și acțiunile organelor puterii de stat și a persoanelor cu funcție de răspundere în instanța de judecată. Dreptul la apărare pe cale judiciară și la protecție judecătorească este atribuit la acea categorie de drepturi și libertăți care nu pot fi restrânse în nici un caz, indiferent de circumstanțele acestuia.

Este evident că oricărui pericol de îngădire a drepturilor, libertăților și inviolabilității persoanei, inclusiv în caz de prezență a temeiurilor legale în acest sens, trebuie să i se opună dreptul la un control din partea autorității judecătorești.

Persoana reținută urmează a fi eliberată dacă instanța de judecată nu a autorizat arestarea preventivă a persoanei reținute. În practica judiciară, refuzul de a satisface demersul de arestare poate fi și din cauza încălcării normelor procesual penale ce reglementează procedura reținerii și respectarea drepturilor persoanei reținute. Judecătorul de instrucție poate solicita să fie verificată legalitatea reținerii doar odată cu depunerea demersului de aplicare a arestului, deși în practică, în opinia autorilor T. Osoianu și M. Vidaicu, nu întotdeauna judecătorul de instrucție reacționează anume la chestiunea legalității reținerii, după cum este solicitat de persoana reținută⁴.

În opinia noastră, trebuie să fie asigurată și garantată necesitatea de a explica persoanei reținute, în momentul întocmirii procesului-verbal de reținere, dreptul de a contesta măsura aplicată. De asemenea, bănuitului reținut trebuie să i se ofere dreptul de a lua cunoștință cu materialele care vor fi ulterior expediate în instanța de judecată în vederea confirmării legalității și temeiniciei aplicării măsurilor de constrângere procesual-penală.

Legea procesual-penală oferă persoanei reținute posibilitatea de a se apăra atât în privința bănușelii care i se aduce, cât și împotriva posibilelor atentate la onoarea, demnitatea, viața, libertatea și proprietatea ei, indiferent de organul de stat sau persoana de la care emană acest pericol. Pe bună dreptate menționează autorii V. Jucovschi și V. Șuman că în calitate de obiect al apărării persoanei reținute ca fiind bănușită de

¹ Питулько К. В. Судебная проверка законности и обоснованности избрания в качестве меры пресечения заключения под стражу и реализация права обвиняемого на защиту в уголовном процессе РФ. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. СПб, 2000, с. 133.

² Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010, p. 226-227.

³ Osoianu T., Vidaicu M. Reținerea persoanei de către poliție. Concluziile unei cercetări. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2015, p. 41.

⁴ Osoianu T., Vidaicu M. Reținerea persoanei de către poliție. Concluziile unei cercetări. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2015, p. 41.

comiterea infracțiunii figurează atât „suspiciunea legalizată” în săvârșirea faptei ilegale, cât și restricțiile legate de reținere, care reprezintă o continuitate a bănuielii persoanei¹.

Unele drepturi ale persoanei bănuite, în dependență de circumstanțele concrete ale realizării lor, pot avea importanță procesuală și neprocesuală. De exemplu, dreptul de a adresa plângeri și cereri organelor de stat, organizațiilor obștești, non-guvernamentale și persoanelor cu funcții de răspundere poate fi folosit de persoana reținută în raport cu acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală.

Obligația explicării drepturilor și obligațiilor persoanei reținute ca fiind bănuită de comiterea infracțiunii este pusă în sarcina reprezentantului organului de urmărire penală care a întocmit procesul-verbal de reținere. Totodată, nu are nici o relevanță faptul că o parte din aceste drepturi pot avea caracter neprocesual. Durata scurtă de timp a măsurii de reținere a persoanei presupune cunoașterea de către bănuitul a tuturor drepturilor sale legale, a tuturor posibilităților și mecanismelor, puse la dispoziție de lege, inclusiv și a celor care nu au caracter procesual. Or, mecanismul realizării drepturilor procesuale se află în strânsă interdependență cu prezența anumitor restricții de regim care derivă din reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii în calitate de măsură de constrângere procesual-penală.

Concluzii:

Având dreptul de a cunoaște esența și conținutul bănuielii care i se aduce, de a da explicații și declarații, persoana reținută ca fiind bănuită de comiterea infracțiunii poate demonstra netemeinicia și inconsecvența bănuielii înaintate în privința sa, care amenință să se transforme în învinuire. Or, acest moment va contribui la realizarea unei sarcini importante a procesului penal, și anume ca nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată. În realitate, acest lucru este posibil doar în lipsa anumitor impedimente în realizarea corespunzătoare de către bănuitul a tuturor drepturilor sale.

De asemenea, asigurarea reală a prevederilor principiului inviolabilității persoanei în cadrul procesului penal poate fi atinsă și materializată doar în condițiile unui sistem de garanții procesuale a drepturilor și libertăților participanților la procesul penal bine gândit, „fortificat corespunzător” și eficient. Un rol deosebit în acest sens îl poate avea și reflectarea în normele procesual-penale a prevederilor actelor juridice internaționale în materia asigurării și respectării drepturilor persoanelor reținute ca fiind bănuite de comiterea infracțiunilor.

În fine, cu titlu de *lege ferenda*, propunem completarea art. 167 Cod de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. (7) cu următorul conținut: „*Termenul de examinare a cererilor sau plângerilor persoanelor reținute ca fiind bănuite de comiterea infracțiunii nu poate fi mai mare de 72 ore. Dacă în legătură cu cererea înaintată apare necesitatea efectuării anumitor acțiuni de urmărire penală, ele urmează a fi efectuate în limita perioadei (duratei) reținerii persoanei bănuite de comiterea infracțiunii*”.

Bibliografie:

1. Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Constituția Republicii Moldova. Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
4. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502.
5. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: Tratatate internaționale. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
6. Dolea I, Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005.
7. Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Ed. Pro Universitaria, București, 2022.

¹ Жуковский В., Шуман В. Много ли прав у защитника. Юстиция, №1/1991, с. 11.

8. Jitariuc V. Asigurarea respectării drepturilor omului – condiție a admisibilității rezultatelor activității speciale de investigații în cadrul probatorului. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 2(61), Chișinău, 2022.
9. Jitariuc V., Calendari D. Locul recursului printre căile de atac ordinare. În: Revista Univers strategic, nr. 1 (57), București, 2024.
10. *Hotărârea CtEDO în cauza Guzzardi vs. Italia*, din 6 noiembrie 1980, nr. 7367/76 [online] [accesat 24 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57498>
11. *Hotărârea CtEDO în cauza Weeks vs. Marea Britanie*, din 2 martie 1987, nr. 9787/82 [online] [accesat 26 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57594>
12. *Hotărârea CtEDO în cauza Quinn vs. Franța*, din 22 martie 1995, nr. 18580/91 [online] [accesat 26 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-57921>
13. *Hotărârea CtEDO în cauza Lutsenko vs. Ucraina*, din 3 iulie 2012, nr. 6492/11 [online] [accesat 24 mai 2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-121297>
14. McBride J. Drepturile Omului și procedura penală. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Ediția a 2-a. Consiliul Europei. Chișinău, 2019.
15. Negru B., Osmochescu N., Smochină A. ș.a. Constituția Republicii Moldova. Comentariu. Ed. ARC. Chișinău, 2012.
16. Osoianu T., Vidaicu M. Reținerea persoanei de către poliție. Concluziile unei cercetări. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2015.
17. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. În: Tratatate internaționale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.
18. Theodoru Gr., Chiș I.-P. Tratat de drept procesual penal. Ediția a 4-a. Ed. Hamangiu. București, 2020.
19. Zubco V., Avram M., Gheorghită M. ș.a. Protecția drepturilor omului la aplicarea măsurilor procesuale de constrângere. Ed. ARD. Chișinău, 2006.
20. Жуковский В., Шуман В. Много ли прав у защитника. Юстиция, №1/1991.
21. Кашепов В. П. Концепция развития законодательства об уголовном судопроизводстве. // Концепция развития российского законодательства. М., 1998.
22. Мельников В. Ю. Задержание подозреваемого. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 2004.
23. Мишин А. А., Власихин В. А. Конституция США: Политико-правовой комментарий. Изд. Международные отношения. М., 1985.
24. Пешков М. А., Махов В. И. Сравнительный анализ Уголовно-процессуального закона США и России. // Следователь, №4/1997.
25. Пешков М. А. Правила Миранды – революция в уголовном процессе США. // Юрист №2/1998.
26. Питулько К. В. Судебная проверка законности и обоснованности избрания в качестве меры пресечения заключения под стражу и реализация права обвиняемого на защиту в уголовном процессе РФ. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. СПб, 2000.
27. Стецовский Ю. И., Ларин А. М. Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту. М., 1988.
28. Третьяков В. И. Участие защитника на предварительном следствии и в судебном производстве. Диссертация на соискание степени кандидата юридических наук. Краснодар, 1998.
29. Чувилев А. А. Прокурорский надзор за исполнением законов при задержании подозреваемых. Учебно-методическое пособие. НПО Модэк. Москва-Воронеж, 2001.

ARESTAREA PREVENTIVĂ - PEDEAPSĂ SAU NU?

PREVENTIVE DETENTION - PUNISHMENT OR NOT?

Andreea Mihaela VASILE, avocat,
Baroul București, România,
Facultatea de Științe Juridice și Administrative,
Universitatea Creștină ”Dimitrie Cantemir” din București
E-mail: av.mihaelavasile@yahoo.com

Rezumat: *Libertatea este o valoare fundamentală a ființei umane, iar de-a lungul timpului această valoare fundamentală a suportat anumite limitări, constrângeri, condiții, determinate și de structura societății, de evenimentele sociale, de gradul de cultură, de posibilitățile economice, de context politic.*

În zilele noastre accesul la informație se manifestă și se materializează diferit față de anii precedenți, astfel că în trecut accesul la informație se făcea în mod tradițional, dar acum prin deschiderea unui dispozitiv care este conectat la internet putem afla anumite cunoștințe mai rapid și mai ușor, date, informații, având o varietate de surse.

Astfel, măsura arestării preventive dispusă asupra unei persoane, dă naștere la anumite întrebări, presupuneri, etichete în rândul societății, deși persoana împotriva căreia s-a dispus o astfel de măsură beneficiază de principiul potrivit căruia orice persoană este considerată nevinovată până când vinovăția sa este stabilită printr-o hotărâre penală definitivă.

Cuvinte-cheie: *libertate, drepturi, societate, pericol, suspiciune, proporționalitate, arest, judecată, pedeapsă*

Abstract: *Freedom is a fundamental value of the human being, and over time this fundamental value has endured certain limitations, constraints, conditions, also determined by the structure of society, by social events, by the degree of culture, by the economic possibilities, by the political context.*

Nowadays access to information manifests itself and materializes differently compared to previous years, thus in the past access to information was done in a traditional way, but now by opening a device that is connected to the Internet we can find out certain knowledge faster and easier, data, information, having a variety of sources.

Thus, the measure of preventive arrest ordered on a person, gives rise to certain questions, assumptions, labels among society, although the person against whom such a measure was ordered benefits from the principle according to which any person is presumed innocent until proven guilty by a final criminal judgment..

Keywords: *freedom, rights, society, danger, suspicion, proportionality, arrest, trial, punishment*

Introducere

În zilele noastre, având în vedere că avem diferite surse de informare printre care, canale media, TV, ziare, site-uri de știri, platforme IT, rețele de socializare, Facebook, Instagram, Tik Tok, realitatea obiectivă și situația de fapt capătă diferite valențe, în funcție de cel care o prezintă și o aduce la cunoștința publicului, colectivității, societății și în funcție de cel care receptează.

Auzim în societate vorbindu-se de anumite persoane că au săvârșit anumite fapte ce au rezonanță destul de puternică în rândul colectivității și cu impact puternic prin modul de săvârșire a faptei, prin locul unde a fost săvârșită fapta, uneori prin raportare la persoana asupra căreia s-a răsfrânt acțiunea – având în vedere, uneori, vârsta pe care o avea victima, mediul din care provenea aceasta, eventuale efecte care se produc pentru totdeauna asupra victimei și care nu mai pot fi întoarse sau remediate niciodată, scopul și mobilul avut în vedere la momentul comiterii faptei, asocierea cu alte persoane în scopul săvârșirii faptei, timpul pe care îl alocă făptuitorul în vederea pregătirii faptei, prejudiciul pe care îl provoacă fapta, prin raportare la persoana celui care săvârșeste fapta.

Rezultate și discuții

Potrivit art. 9 alin. 1 Cod Procedură Penală român ”în cursul procesului penal este garantat dreptul oricărei persoane la libertate și siguranță”.

Potrivit art. 9 alin. 2 Cod Procedură Penală ”orice măsură preventivă sau restrictivă de libertate se

dispune **în mod excepțional și doar în cazurile și în condițiile prevăzute de lege**”.

Așa cum bine știm, atunci când auzim vorbindu-se ori în în spațiul public, ori într-o discuție într-un cadru mai restrâns, de o anumită persoană care a **fost arestată, începem să ne întrebăm, începem să căutăm anumite răspunsuri cu privire la persoana respectivă, cu privire la fapta pe care a săvârșit-o, eventual să cunoaștem mai multe detalii despre victimă, și în final de regulă se pun anumite verdictes, etichete.**

Obiectiv vedem și percepm că persoana respectivă nu se mai află în libertate, iar starea normală și firească de libertate a persoanei respective a suportat și suferit anumite limitări și îngrădiri, astfel persoana respectivă nu mai este liberă, **ci este arestată, născându-se concluzia primară/sumară că dacă este arestată, alegând să mă exprim în termeni uzuali și pe un limbaj comun „este arestată, a făcut ceva, nu este degeaba la înșchisoare, a prins-o cu ceva”.**

Sunt situații în care auzim că anumite persoane acuzate, de exemplu, de fapte de corupție au fost arestate preventiv, iar ulterior, la finalizarea procesului penal, persoanele respective au fost achitate.

Potrivit art. 202 alin. 3 Cod Procedură Penală ”orice măsură preventivă trebuie să fie proporțională cu gravitatea acuzației aduse persoanei față de care este luată și necesară pentru realizarea scopului urmărit prin dispunerea acesteia”.

Potrivit art. 202 alin. 4 Cod Procedură Penală ”măsurile preventive sunt: a) reținerea; b) controlul judiciar; c) controlul judiciar pe cauțiune; d) arestul la domiciliu; e) arestarea preventivă”.

Conform art. 202 alin. (3) Cod Procedură Penală ”**orice măsură preventivă trebuie să fie proporțională cu gravitatea acuzației aduse persoanei față de care este luată și necesară pentru realizarea scopului urmărit prin dispunerea acesteia**”.

Dacă ne raportăm la termenii gramaticali – ”măsura preventivă” vedem și observăm că se referă la ceva preventiv, adică să prevină.

Prin stabilirea unor condiții la luarea măsurii arestării preventive legiutorul a dorit să protejeze cetățeanul de arbitrar, astfel ca unul dintre drepturile fundamentale ale omului și anume dreptul la libertate să poată fi îngrădit doar în mod excepțional.

Când se dispune o astfel de măsură, arestarea preventivă, fiind cea mai aspră măsură din cadrul măsurilor preventive, se aduce atingerea cea mai gravă dreptului la libertate a individului.

Nu aș vrea să trecem cu vederea și efectele care se produc asupra familiei, rudelor, persoanei împotriva căreia s-a dispus arestarea preventivă, astfel dinamica de desfășurare a relațiilor care exista înainte de luarea acestei măsuri se schimbă, se transformă, persoana arestată devenind o „greutate” pentru familie, rude.

În primul rând, veniturile financiare ale persoanei arestate, de regulă, se diminuează ca urmare a luării măsurii arestării preventive.

Relațiile de conviețuire se schimbă, astfel în executarea măsurii arestului preventiv, persoana arestată preventiv are un anumit program de vizite, în anumite zile, cu respectarea și îndeplinirea unor anumite condiții.

Familia și rudele nu pot vizita oricând persoana arestată.

Dreptul la libertate este un drept fundamental al omului, astfel omul poate să se deplaseze, să acționeze, să conviețuiască în mod liber, fiind permise ingerințe în acest drept al omului numai în cazuri bine justificate.

Atunci când spunem libertate putem spune că avem puterea de a decide, de a lua o hotărâre, de a acționa într-un anumit fel sau altul, de a nu avea o reacție, de a ne abține de la o anumită conduită.

Libertatea nu este un concept abstract sau un principiu care se regăsește scris în Codul Penal, Codul de Procedură Penală, Convenția Europeană a Drepturilor Omului și alte dispoziții legale, libertatea este o stare naturală și firească a omului, care se găsește statuată în principiile fundamentale ale dreptului.

Atunci când copiii, adolescenții sunt în formare, de regulă, părinții încearcă în procesul de educare și formare să implementeze anumite valori adolescentului și să îi transmită acestuia anumite deprinderi sociale, în sensul de a avea respect pentru colegi, de a respecta profesorii, de a înțelege și aprecia rânduirea socială.

Potrivit art. 5 paragraful 1 din Convenția europeană a drepturilor omului prevede astfel: ”orice persoană are dreptul la libertate și siguranță”.

Garantarea dreptului la libertate al oricărei persoane, în cursul procesului penal, a apărut odată cu promovarea prezumției de nevinovăție, deoarece era firesc ca o persoană prezumată nevinovată, până la

hotărârea definitivă de condamnare, să fie cercetată în stare de libertate.

De asemenea există o diferență fundamentală între afirmația că o persoană este bănuită/ suspectă de comiterea unei infracțiuni și afirmația că acuzatul a comis acea infracțiune.

Cu privire la natura și conținutul măsurii preventive a arestului preventiv trebuie însă **respectate principiile consacrate de art. 5 din Convenția europeană și de art. 9 Cod Procedură Penală, potrivit cărora starea de libertate a inculpatului pe timpul procesului este și trebuie să rămână regula, arestarea preventivă având un caracter excepțional și temporar.**

Există, în acest sens, o jurisprudență bogată și constantă a Curții de la Strasbourg, exprimată în zeci și zeci de decizii (Labita c. Italiei, Léger c. Franței, Wemhoff c. Germaniei, Dumitru Popescu c. României și multe altele), care conturează ideea că **arestarea preventivă nu trebuie să anticipeze o eventuală pedeapsă**, iar privarea de libertate urmează să înceteze de îndată ce nu mai este absolut necesară pentru protejarea unor valori sociale fundamentale¹, doctrina română exprimând aceleași valori și necesitatea aplicării măsurilor alternative la detenție².

În jurisprudența sa, Curtea a expus patru motive fundamentale acceptabile pentru arestarea preventivă a unei persoane suspectate că ar fi săvârșit o infracțiune: pericolul ca acuzatul să fugă (Stogmuller c. Austriei, 10 noiembrie 1969, par. 15); riscul ca acesta, odată pus în libertate, să împiedice administrarea justiției (Wemhoff c. Germaniei, 27 iunie 1968, par. 14), să săvârșească noi infracțiuni (Matzenetter c. Austriei, 10 noiembrie 1969, apr. 9) sau să tulbure ordinea publică (Letellier c. Franței, 26 iunie 1991, apr. 51 și Hendriks c. Olandei, 5 iulie 2007, nr. 43701/04).

Persoana împotriva căreia se desfășoară ancheta beneficiază de principiul nevinovăției, consacrat de **art. 4 alin. 1 Cod Procedură penală ”orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă”**, iar art. 4 alin. 2 Cod procedură penală dispune astfel „după administrarea întregului probatoriu, orice îndoială în formarea convingerii organelor judiciare se interpretează în favoarea suspectului sau inculpatului”.

De asemenea, în următoarele rânduri, aleg să expun cauza Calmanovici împotriva României³, în această cauză reclamantul fiind arestat preventiv.

Speța prezentată se raportează la dispozițiile Codului de Procedură Penală din 1968.

Circumstanțele cauzei:

Reclamantul s-a născut în anul 1972 și locuiește în București.

Interceptarea conversațiilor telefonice și supravegherea reclamantului de către serviciile speciale.

La data de 15 iulie 2002, C.J., comerciant de naționalitate chineză, a dat o declarație la Parchetul de pe lângă Tribunalul Militar București, parchet care a consemnat-o într-un proces-verbal. Prin aceasta el îi denunța pe R.P. și pe reclamant, care la momentul respectiv erau ofițeri de poliție în cadrul serviciului de combatere a criminalității economice și financiare, cu motivarea că, la data de 10 iulie 2002, cel de-al doilea i-ar fi cerut 2.000 de dolari americani (USD) pentru a îi restitui actele contabile ale societății sale comerciale, confiscate de poliție. C.J. luase legătura cu R.P., pe care îl cunoștea deja, ca să intervină pe lângă reclamant și să negocieze suma respectivă. În procesul-verbal se menționa că C.J. vorbea bine românește și că nu era necesară prezența unui interpret.

La data de 15 iulie 2002, procurorul N.C. de la Parchetul de pe lângă Tribunalul Militar București a autorizat serviciile speciale să procedeze la înregistrarea imaginilor și conversațiilor telefonice referitoare la reclamant, R.P. și C.J. Conform prevederilor autorizației, interceptarea și înregistrarea se refereau „și la telefoanele” mobile ale lui R.P. și C.J. Procurorul a precizat că, în baza denunțului făcut de C.J., existau indicii pertinente privind comiterea, de către reclamant și R.P., a infracțiunii de luare de mită. Autorizația respectivă era valabilă pentru o perioadă de 30 de zile și făcea trimitere la art. 91/1-91/4 din Codul de procedură penală (CPP).

La data de 18 iulie 2002, procurorul a dispus punerea sub ascultare a telefonului mobil al reclamantului pentru o durată de 30 de zile, invocând aceleași motive și făcând trimitere la aceleași articole din CPP. La data de 22 iulie 2002, un procuror de pe lângă parchetul menționat mai sus a solicitat „supravegherea activităților reclamantului” și ale lui R.P., în zilele de 22 și 23 iulie 2002, de către serviciile

¹ Ana Maria Trancă, Măsurile preventive – Practică judiciară, Editura Hamangiu, București, 2017.

² Simona Franguloiu, Necesitatea implementării totale a măsurii monitorizării electronice în cazul aplicării măsurilor alternative la detenție, Revista de criminalistică, criminologie și penologie, Nr. 1-2/2021, pp. 7-17

³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I nr. 283 din 30 aprilie 2009.

speciale ale Direcției generale de informații și protecție internă a Ministerului de Interne, precizând numerele de înmatriculare ale mașinilor lor.

La data de 22 iulie 2002, spre ora 22, R.P. a fost audiat de procuror și de serviciile speciale care l-au supravegheat și filmat, în urma unui flagrant delict organizat cu ajutorul lui C.J. La data de 23 iulie 2002, procurorul a dispus arestarea preventivă a lui R.P. și începerea urmăririi penale împotriva reclamantului.

Luarea și menținerea măsurii arestării preventive față de reclamant:

Prin două ordonanțe din data de 2 august 2002, emise în temeiul art. 148 lit. h) din CPP, un procuror de pe lângă Tribunalul Militar București a pus în mișcare acțiunea penală împotriva reclamantului și a dispus arestarea preventivă pentru o perioadă care a expirat la 31 august 2002. Reclamantul era bănuit de luare de mită și de sustragere de documente. Procurorul a redactat aceste ordonanțe pe formulare tipizate, făcând trimitere la art. 146, 148 și 151 din CPP, și le-a completat, în special, cu un rezumat al faptelor de care era acuzat reclamantul, precizând că acesta se afla în situația prevăzută de art. 148 lit. h) din CPP, al cărui text l-a reprodus.

Arestarea preventivă a reclamantului a fost înscrisă cu titlu provizoriu în cazierul său judiciar.

Prin Încheierea din 12 august 2002, Tribunalul Militar București a admis recursul reclamantului împotriva ordonanței prin care s-a dispus arestarea preventivă din data de 2 august 2002, cu motivarea că această ordonanță încalcă art. 136, 137 și 148 lit. h) din CPP. Instanța a statuat că ordonanța respectivă nu preciza motivele concrete pentru care era necesară arestarea preventivă a reclamantului și pentru care lăsarea acestuia în libertate prezenta un pericol pentru ordinea publică. În această privință, instanța a menționat că pericolul la care se face referire mai sus, care nu exista în speță, nu trebuie confundat cu „pericolul social al faptelor” pe care se presupune că partea interesată le-a comis și că parchetul ar fi trebuit să țină cont, conform art. 136 alin. 3 din CPP, și de buna conduită a reclamantului în societate, faptul că era căsătorit și tatăl unui copil și că nu avea antecedente penale.

Prin Decizia din 20 august 2002, Curtea Militară de Apel București a admis recursul parchetului și a confirmat măsura arestării preventive impusă prin ordonanța citată anterior. Curtea Militară de Apel București a constatat că faptele de care era acuzat reclamantul erau pedepsite cu peste 2 ani de închisoare, conform art. 148 lit. h) din CPP, și că, în ceea ce privește pericolul pentru ordinea publică, parchetul luase în calcul posibilitatea ca partea interesată să se împotrivescă desfășurării anchetei și, prin urmare, aflării adevărului. Observând că în dosar existau dovezi de vinovăție a reclamantului și că nu exista niciun motiv de nulitate a ordonanței în cauză, Curtea Militară de Apel București a constatat legalitatea și temeinicia acesteia.

Prin Încheierea de ședință din 20 august 2002, Tribunalul Militar București a admis cererea parchetului și, reproducând textul art. 148 lit. h) din CPP într-un paragraf în care se referea fără deosebire la reclamant și la coînculpatul R.P., a prelungit cu 20 de zile arestarea preventivă a reclamantului, începând cu 1 septembrie 2002, fără a răspunde la argumentele acestuia referitoare la art. 136 alin. 3 CPP. Recursul declarat de reclamant a fost respins printr-o decizie a Curții Militare de Apel București din 5 septembrie 2002, ale cărei considerente, fără a face diferența între reclamant și coînculpat, precizau că aceștia puteau fi condamnați la o pedeapsă de mai mult de 2 ani de închisoare, că punerea în libertate reprezenta un pericol pentru ordinea publică și că arestarea preventivă era necesară pentru buna desfășurare a urmăririi penale.

În ședința din data de 19 septembrie 2002, Tribunalul Militar București a respins ca neîntemeiată excepția invocată de reclamant referitoare la necompetența instanțelor militare în ceea ce îl privește începând cu intrarea în vigoare a Legii nr. 360/2002 privind Statutul polițistului (Legea nr. 360/2002), conform căreia polițiștii erau, din momentul respectiv, funcționari publici, nemaifiind militari. Printr-o încheiere din aceeași zi, instanța a admis cererea parchetului și a prelungit din nou cu 30 de zile arestarea preventivă a reclamantului, de la 21 septembrie până la 20 octombrie 2002. Referindu-se fără deosebire la reclamant și la coînculpat, aceasta a statuat că menținerea lor în arest era justificată, deoarece procurorul nu luase încă o decizie în dosarul de urmărire penală, și că punerea lor în libertate putea să afecteze procesul penal, făcând mai dificilă executarea măsurilor pe care le va putea lua ulterior procurorul-șef al parchetului. Prin Decizia din 15 octombrie 2002, Curtea Militară de Apel București a menținut încheierea tribunalului. Referindu-se în aceeași frază la ambii inculpați, ea a observat că urmărirea penală avea ca obiect fapte de luare de mită și că punerea în libertate a acestora ar prezenta un pericol real pentru ordinea publică.

Prin Încheierea din 7 octombrie 2002, Tribunalul Militar București a admis cererea parchetului și a prelungit cu 30 de zile arestarea preventivă a reclamantului, de la 21 octombrie până la 19 noiembrie 2002. Într-un paragraf în care se referea fără deosebire la partea interesată și la coînculpatul său, instanța a considerat că sunt întrunite condițiile art. 136 și ale art. 148 lit. h) din CPP și că motivele care au stat la

baza luării măsurii arestării preventive erau încă valabile, menționând în subsidiar necesitatea asigurării bunei desfășurări a procesului penal. Prin Decizia din 31 octombrie 2002, Curtea Militară de Apel București, statuând în ultimă instanță, a menținut această încheiere. Referindu-se în același paragraf la cei 2 coinculpați, a apreciat că faptele grave de care erau acuzați, care țineau de infracțiunea de luare de mită, calitatea lor și modalitatea în care au comis aceste fapte justificau concluzia că lăsarea în libertate putea prezenta un pericol pentru ordinea publică.

Prin Decizia definitivă din data de 7 decembrie 2002, Curtea Militară de Apel București a casat Sentința din 11 noiembrie 2002 pronunțată pe fond de Tribunalul Militar București (paragraful 24 de mai jos), cu motivarea că, de la intrarea în vigoare a Legii nr. 360/2002, competența de a analiza cauza pe fond le revenea instanțelor de drept comun, sub sancțiunea nulității absolute, aceste prevederi aplicându-se și în cazul fazei de urmărire penală. Ea a statuat că, prin faptul că nu și-a declinat competența, așa cum ar fi trebuit s-o facă, tribunalul a încălcat prevederile sancționate prin nulitatea absolută. Totuși, considerând că tribunalul militar urma să își decline competența și că măsurile referitoare la menținerea în arest preventiv erau dintre cele care necesitau urgență, Curtea Militară de Apel București a făcut aplicarea art. 43 alin. 6 din CPP și a confirmat dispozitivul încheierii în ceea ce privește prelungirea arestării preventive a reclamantului de la 20 noiembrie până la 19 decembrie 2002.

Prin Încheierea din 19 decembrie 2002, Curtea Supremă de Justiție, statuând în ultimă instanță, a confirmat competența instanțelor de drept comun în speță, ținând cont de intrarea în vigoare a Legii nr. 360/2002, și a decis să prelungească arestarea preventivă a reclamantului de la 20 decembrie 2002 până la 18 ianuarie 2003.

Prin Decizia din 15 ianuarie 2003, Curtea de Apel București a admis, în temeiul art. 197 alin. 2 din CPP, excepția nulității absolute a măsurilor și actelor procedurale adoptate de instanțele militare necompetente și a constatat, din acest motiv, **încetarea de drept a arestării preventive a reclamantului** începând cu 21 octombrie 2002, dată la care tribunalul militar necompetent, sesizat prin rechizitoriu, prelungise măsura arestării preventive în litigiu. Făcând referire la art. 5 § 1 din Convenție, aceasta a constatat că măsura arestării preventive decisă de o instanță necompetentă nu este conformă cu legea.

În urma recursului declarat de parchet, prin Decizia din data de 17 ianuarie 2003, Curtea Supremă de Justiție a casat decizia citată anterior și a decis menținerea reclamantului în arest preventiv. Ea a statuat, pe de o parte, că instanța Curtea de Apel București nu trebuia să analizeze decât propria sa sesizare și că nu era competentă să anuleze măsuri referitoare la arestarea preventivă a reclamantului a căror legalitate fusese confirmată de Curtea Militară de Apel București și de Curtea Supremă de Justiție în deciziile lor din 7 și, respectiv, 19 decembrie 2002. Ea a statuat, pe de altă parte, că aceeași Curte de Apel nu avea niciun motiv să își constate necompetența, întrucât art. 197 alin. 2 din CPP nu a fost încălcat.

Reclamantul a fost menținut în stare de arest preventiv până la data de 18 martie 2003, data deciziei de achitare pronunțate de Curtea de Apel București (paragraful 27 de mai jos). C. Procedura penală pe fond împotriva reclamantului.

Prin Rechizitoriul din data de 25 septembrie 2002 al procurorului N.C., Parchetul Național Anticorupție (PNA) i-a trimis pe reclamant și pe R.P. în judecată pentru luare de mită și sustragere de documente.

La o dată neprecizată, reclamantul a solicitat Tribunalului Militar București să constate nulitatea actelor de urmărire penală și a rechizitoriului PNA, invocând în special nulitatea măsurii de ascultare a posturilor telefonice utilizate de el și de familia lui și a înregistrărilor audio în privința sa. Prin Încheierea din 14 octombrie 2002, Tribunalul Militar București a respins cererea reclamantului, motivând că actele autorizate de procuror între 15 și 22 iulie 2002 nu se refereau la reclamant și că s-ar impune discutarea lor în timpul dezbaterilor. Cu toate acestea, tribunalul a admis cererea reclamantului de a consulta întregul dosar penal, inclusiv partea clasificată drept „strict confidențială” de către parchet, care cuprindea, printre altele, autorizațiile procurorului de punere sub ascultare a coinculpaților și a lui C.J. și transcrierea conversațiilor lor telefonice.

Prin sentința din data de 11 noiembrie 2002, Tribunalul Militar București a condamnat reclamantul la o pedeapsă cu închisoarea de 5 ani pentru acuzațiile de luare de mită și sustragere de documente. Analizând fișa postului reclamantului, precum și declarațiile de martori, instanța a considerat că faptele comise intrau în atribuțiile sale de ofițer de poliție.

În urma apelului reclamantului, prin Decizia din data de 7 decembrie 2002, Curtea Militară de Apel București a infirmat sentința citată anterior, cu motivarea că tribunalul militar devenise necompetent în privința reclamantului în urma intrării în vigoare a Legii nr. 360/2002 și a trimis cauza spre rejudecare în

primă instanță la Curtea de Apel București.

Această instanță a procedat la o nouă audiere a martorilor acuzării și ai apărării și i-a ascultat pe reclamant și pe R.P. Conform afirmațiilor reclamantului, C.J., asistat de un interpret, a precizat cu această ocazie că nu cunoaște persoana care denunțase faptele incriminate.

Prin Decizia din data de 18 martie 2003, Curtea de Apel București, aplicând principiul *in dubio pro reo*, l-a achitat pe reclamant cu privire la toate acuzațiile, în special din cauza contradicțiilor dintre principalele probe ale acuzării, și anume declarațiile succesive ale denunțătorului C.J. și ale coinelculpatului R.P. În decizia sa, în care partea referitoare la analiza probelor legate de reclamant cuprindea circa 10 pagini, Curtea de Apel București a constatat în special:

„[În fața organelor de anchetă] denunțarea verbală și declarațiile ulterioare ale lui C.J. au fost înregistrate în procese-verbale, cu încălcarea cerințelor procedurale în materie, în măsura în care C.J. nu a dat declarațiile în prezența unui interpret de limba chineză. (...) Trebuie subliniat faptul că există numeroase contradicții între denunț și celelalte declarații succesive (ale lui C.J.), ceea ce ridică serioase îndoieli în ce privește veridicitatea lor. [Curtea de Apel București a reprodus fragmente din diferitele declarații date în fața ei de către C.J. la data de 15 iulie 2002] (...) Declarațiile lui C.J. nu conving curtea de faptul că inculpatul [reclamantul] i-ar fi cerut vreo sumă (...) și versiunea faptelor expusă de C.J. nu este susținută de declarațiile martorilor colegi ai reclamantului. Faptul că prenumele inculpatului apare în convorbirile telefonice dintre C.J. și coinelculpatul R.P. nu poate duce la concluzia că partea interesată a fost implicată [în faptele incriminate], din următoarele motive: (...) În plus, declarațiile coinelculpatului R.P. și cele ale denunțătorului C.J. prezintă următoarele contradicții: (...)

Din conținutul convorbirilor telefonice nu reiese în mod concret că coinelculpatul R.P. i-ar fi făcut părții interesate o ofertă din partea cetățenilor chinezi, nici că partea interesată i-ar fi cerut vreo sumă de bani. (...) Aceste înregistrări nu sunt verosimile în ceea ce privește conținutul lor și în raport cu încadrarea juridică reținută împotriva părții interesate. De altfel, singurele declarații care o incriminează pe aceasta sunt cele ale denunțătorului C.J. și ale coinelculpatului R.P., declarații contradictorii și necoroborate cu celelalte mijloace de probă, astfel încât ele trebuie înlăturate în parte, deoarece nu reflectă adevărul. De asemenea, trebuie observat că între declarațiile lui C.J. există elemente susținute de coinelculpatul R.P., așadar nu este vorba de o probă directă (...) În speță, ținând cont de probele administrate, nu reiese fără echivoc că partea interesată a comis infracțiunea de luare de mită, ceea ce ar justifica răsturnarea prezumției de nevinovăție; îndoielile existente trebuie interpretate în favoarea părții interesate (in dubio pro reo). (...)”

În ceea ce privește infracțiunea de sustragere de documente, Curtea de Apel București a făcut trimitere în același timp la măsurile de securitate stricte luate în privința documentelor contabile și la declarațiile martorilor referitoare la condițiile nepotrivite de transport și de aplicare a sigiliilor la anumiți saci ce conțin documente și a constatat că probele administrate nu sunt suficiente pentru a demonstra că reclamantul a sustras documente contabile.

La data de 19 martie 2003, Parchetul de pe lângă Curtea de Apel București a declarat recurs împotriva deciziei menționate mai sus în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție (Curtea de Casație), cu noua denumire a Curții Supreme de Justiție ulterioară anului 2003.

La o dată neprecizată, care, în opinia Guvernului, este posterioară intrării în vigoare, la 14 octombrie 2003, a Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 89/2003 pentru modificarea și completarea Legii nr. 360/2002 privind Statutul poliștului, aprobată cu modificări prin Legea nr. 101/2004, reclamantul a fost suspendat din funcția de ofițer de poliție.

La data de 3 noiembrie 2003, PNA a depus motivele de recurs, întemeiate pe art. 3859 alin. 17 și 18 din CPP. În concluziile sale scrise, prin intermediul avocatului său, reclamantul a ridicat excepția de nulitate a recursului, cu motivarea că acesta fusese introdus de către un parchet necompetent și că apoi a fost tardiv motivat de PNA, competent în materie. De asemenea, având în vedere probele administrate în fața Curții de Apel București, reclamantul a solicitat menținerea deciziei de achitare din cauza ilegalității și a contradicțiilor din aceste probe. În opinia reclamantului, din probele respective nu reieșea că ar fi solicitat sau acceptat, direct sau indirect, plata vreunei sume de bani de către C.J. În plus, reclamantul a arătat ilegalitatea probelor reprezentate de înregistrările convorbirilor sale telefonice efectuate înainte de începerea urmăririi penale. De asemenea, el a contestat că ar fi fost interlocutorul lui R.P. în conversația din 17 iulie 2002, pe care își întemeia parchetul recursul, având în vedere mențiunea „probabil” indicată de autoritățile însărcinate să identifice dacă vocea respectivă era a sa.

Curtea de Casație nu a procedat la o nouă audiere a martorilor sau a reclamantului. Procesul-verbal

al ședinței din data de 10 iunie 2004, cu ocazia dezbaterilor referitoare la recurs, cuprinde următoarele în partea sa relevantă:

„În ceea ce privește recursul pe fond, procurorul a solicitat casarea deciziei [din 18 martie 2003] pentru motivele depuse la dosar și condamnarea inculpatului [reclamantul] (...). Avocații [inculpaților] au solicitat respingerea recursului. Luând ultimii cuvântul, inculpații s-au declarat de acord cu concluziile avocaților lor.

Având nevoie de timp pentru a analiza probele administrate la dosar, Curtea amână pronunțarea deciziei (...).”

Prin Decizia din data de 18 iunie 2004, Curtea de Casație a respins excepția nulității recursului cu motivarea că fiecare dintre cele două parchete a acționat în limitele sale de competență, având în vedere modificarea prevederilor legale în materie. Pe fond, ea a condamnat reclamantul la o pedeapsă de 3 ani și 6 luni de închisoare și a aplicat în consecință prevederile art. 64 lit. a)-c) și art. 71 din Codul penal referitoare la pedepsele complementare și accesorii. Din dosar rezultă că reclamantul era tatăl unui copil în vârstă de 2 ani la momentul respectiv. Curtea de Casație nu a răspuns la motivele reclamantului privind ilegalitatea și lipsa de valoare probatorie a înregistrărilor convorbirilor sale telefonice. Prin aceeași decizie, ea l-a condamnat pe R.P. la 2 ani de închisoare, luând în considerare circumstanțe atenuante. Pasajele relevante ale deciziei sunt următoarele:

„Din totalitatea probelor administrate în speță rezultă că elementul material al infracțiunii de luare de mită (...) este demonstrat în totalitate. Vinovăția reclamantului este dovedită prin procesul-verbal ce consemnează denunțul verbal, prin declarațiile denunțatorului C.J. referitoare la discuția pe care a avut-o cu partea interesată (...) [și prin] înregistrarea convorbirii telefonice din data de 17 iulie 2002. (...) Pe de altă parte, declarațiile martorilor și analiza comparativă a documentelor găsite asupra denunțatorului și a celor din sacul de plastic desigilat confirmă foarte clar sustragerea documentelor contabile în discuție. (...) Prin urmare, achitarea coinculpaților (...) nu este întărită de mijloacele de probă furnizate. (...)”

Neparticiparea reclamantului la alegerile din 2004 și eliberarea sa condiționată din luna septembrie 2005:

Conform Adresei din 4 ianuarie 2006 trimise Guvernului de administrația penitenciarului Jilava, reclamantul, din cauza condamnării sale la pedeapsa cu închisoarea prin decizia Curții de Casație din 18 iunie 2004, nu îndeplinea condițiile care să îi permită să își exercite dreptul de vot la alegerile parlamentare și prezidențiale organizate la închisoarea Jilava la 28 noiembrie și 12 decembrie 2004.

În urma sesizării comisiei competente a penitenciarului Jilava, unde reclamantul își executa pedeapsa, Judecătoria Sectorului 4 București, prin Sentința din 20 septembrie 2005, a dispus eliberarea condiționată a reclamantului.

În lipsa unui recurs declarat de parchet, sentința citată anterior a rămas definitivă și executorie la expirarea termenului de recurs, adică la data de 26 septembrie 2005, la miezul nopții.

La data de 27 septembrie 2005, la ora 10,51, judecătorul delegat al Judecătoriei Sectorului 4 București, însărcinat cu executarea pedepselor cu închisoarea, a trimis un fax la închisoarea Jilava pentru a informa personalul închisorii despre pronunțarea Sentinței din data de 20 septembrie 2005 și pentru a dispune luarea măsurilor necesare eliberării reclamantului.

Reclamantul a fost eliberat efectiv în data de 27 septembrie 2005, la ora 16,30.

În ceea ce privește timpul care a trecut între orele 10,51 și 16,30, administrația penitenciarului Jilava a precizat, în Adresa din 4 ianuarie 2006 citată anterior, că la data de 27 septembrie 2005 au mai fost eliberați alți 4 deținuți și că a fost necesar să se redacteze pentru fiecare documentele necesare în vederea punerii lor în libertate. În acest sens, ea menționează că activitățile administrative referitoare la eliberarea din închisoare a deținuților necesită o perioadă de timp considerabilă, care nu poate fi cuantificată, deoarece nu este reglementată prin lege.

Argumentele părților. Invocând jurisprudența Curții în materie (vezi, printre altele, Belchev împotriva Bulgariei, nr. 39.270/98, § 82, 8 aprilie 2004, Trzaska împotriva Poloniei, nr. 25.792/94, § 65, 11 iulie 2000, și I.A. împotriva Franței, nr. 28.213/95, § 104, CEDO 1998-VII) și făcând trimitere la textele hotărârilor interne în discuție, reclamantul consideră că autoritățile nu și-au îndeplinit obligația de a justifica într-un mod concret necesitatea menținerii măsurii arestării preventive luate împotriva sa în temeiul art. 148 lit. h) din CPP și, în special, pericolul pentru ordinea publică pe care l-ar fi constituit lăsarea sa în libertate. Pe de altă parte, instanțele interne nu au oferit niciun element de fapt pentru a demonstra că el ar fi încercat să obstrucționeze urmărirea penală, iar necesitatea de a finaliza ancheta penală nu poate constitui în sine un motiv relevant și suficient pentru arestarea preventivă a unui acuzat. În sfârșit, instanțele au analizat în

aceiași timp menținerea în arest a reclamantului și a coindicatului său, fără a face vreo diferență în ceea ce privește situația lor personală. Făcând trimitere la hotărârile în discuție și la jurisprudența Curții (vezi, printre altele, Dinler împotriva Turciei, nr. 61.443/00, § 51, 31 mai 2005, și Labita, citată anterior, § 153), Guvernul consideră că instanțele interne au motivat în mod adecvat menținerea în arest preventiv a reclamantului și că acestea au ținut seama, cu ocazia primelor prelungiri, și de faptul că urmărirea penală împotriva sa nu se încheiase încă. El consideră că motivele oferite de instanțe nu respectau un model stereotip și că nu au existat perioade de inactivitate în urmărirea penală, precum și că perioada de detenție în discuție este mai mică decât cea analizată de Curte în alte cauze în care a constatat încălcarea art. 5 § 3.

Aprecierea Curții. Obiectul art. 5 § 3, ce formează un întreg cu paragraful 1 lit. c) din același articol [Lawless împotriva Irlandei (nr. 3), Hotărârea din 1 iulie 1961, seria A nr. 3, p. 52 § 14], constă în a oferi persoanelor lipsite de libertate o garanție specială: o procedură judiciară al cărei scop este să se asigure că nimeni nu este lipsit de libertatea sa în mod arbitrar (Schieser împotriva Elveției, Hotărârea din 4 decembrie 1979, seria A nr. 34, p. 13, § 30). Curtea a arătat în mai multe rânduri că art. 5 § 3 din Convenție oferă persoanelor arestate sau deținute cu motivarea că sunt bănuite că ar fi comis o infracțiune penală garanții împotriva lipsirii arbitrare sau nejustificate de libertate (vezi, printre altele, Hotărârea Assenov și alții împotriva Bulgariei din 28 octombrie 1998, Culegere 1998-VIII, p. 3298, § 146). Art. 5 § 3 are în esență ca obiect să impună punerea în libertate în momentul în care detenția încetează a mai fi rezonabilă.

Curtea face trimitere la concluziile sale de mai sus (paragrafele 66 și 72) în care apreciază că reclamantul nu a fost deținut „în mod legal”, în sensul art. 5 § 1 din Convenție, între 2 și 31 august 2002 și între 21 septembrie și 19 noiembrie 2002.

Curtea reamintește că în alte cauze în care a constatat încălcarea art. 5 § 1 din Convenție în privința anumitor perioade de arestare preventivă ea a considerat că nu mai era necesar să statueze separat asupra fondului capetelor de cerere referitoare la încălcarea art. 5 § 3 care aveau ca obiect aceleași perioade (vezi, mutatis mutandis, Zervudacki împotriva Franței, nr. 73.947/01, §§ 60-61, 27 iulie 2006, și Holomiov împotriva Moldovei, nr. 30.649/05, § 131, 7 noiembrie 2006). Prin urmare, Curtea apreciază că, în speță, nu este necesar să analizeze separat capătul de cerere menționat mai sus formulat de reclamant, conform căruia nu a fost adus „de îndată” în fața unui magistrat abilitat să exercite funcții judiciare după arestarea sa preventivă la data de 2 august 2002.

În schimb, Curtea consideră că, în măsura în care capătul de cerere al reclamantului referitor la omisiunea instanțelor interne de a justifica necesitatea menținerii sale în detenție se referă și la o perioadă care nu a fost analizată din perspectiva art. 5 § 1, și anume cea cuprinsă între 1 și 20 septembrie 2002 inclusiv, ea are datoria să analizeze acest capăt de cerere astfel cum a fost formulat, având în vedere încălcarea art. 5 § 1 constatată mai sus (vezi, mutatis mutandis, Nakhmanovitch împotriva Rusiei, nr. 55.669/00, § 75, 2 martie 2006).

a) Principiile care se desprind din jurisprudența Curții

Există o prezumție în favoarea punerii în libertate. Astfel cum a mai arătat Curtea în Cauza Neumeister împotriva Austriei (Hotărârea din 27 iunie 1968, seria A nr. 8, p. 37, § 4), cea de-a doua latură a art. 5 § 3 nu oferă autorităților judiciare o opțiune între trimiterea în judecată într-un termen rezonabil și o punere în libertate provizorie. Până la condamnarea sa, persoana acuzată trebuie considerată nevinovată, iar prevederea analizată are, în esență, ca obiect să impună punerea în libertate provizorie imediat ce menținerea în arest încetează a mai fi rezonabilă. Așadar, continuarea detenției nu se mai justifică într-o speță dată decât dacă anumite indicii concrete relevă o veritabilă cerință de interes public care prevalează, în ciuda prezumției de nevinovăție, asupra regulii de respectare a libertății individuale stabilite la art. 5 din Convenție (vezi, printre altele, McKay împotriva Regatului Unit [MC], nr. 543/03, §§ 41-42, CEDO 2006...). În principal, în baza motivelor care figurează în hotărârile pronunțate de instanțele interne în această privință, precum și a faptelor necontroversate precizate de partea interesată în recursurile sale, Curtea trebuie să stabilească dacă a avut loc sau nu încălcarea art. 5 § 3 din Convenție (Labita, citată anterior, § 152 in fine).

Curtea reamintește că nu se poate supune unei evaluări abstracte caracterul rezonabil al duratei unei detenții (Patsouria împotriva Georgiei, nr. 30.779/04, § 62, 6 noiembrie 2007). În această privință, art. 5 § 3 din Convenție nu poate fi interpretat în sensul că ar autoriza în mod necondiționat o arestare preventivă, în măsura în care aceasta nu depășește o anumită durată. Orice menținere în arest preventiv a unui acuzat, chiar și pentru o scurtă durată, trebuie justificată în mod convingător de către autorități (vezi, printre altele, Chichkov împotriva Bulgariei, nr. 38.822/97, § 66, CEDO 2003-I, și Musuc împotriva Moldovei, nr. 42.440/06, § 41, 6 noiembrie 2007).

Pe de altă parte, o hotărâre motivată a instanțelor interne în materie dovedește că părțile au fost ascultate în mod efectiv. Ea îi permite părții interesate să facă apel și îi dă instanței de apel posibilitatea de a analiza hotărârea respectivă din perspectiva motivelor astfel invocate. Numai oferind motivele pe care se bazează o hotărâre se poate permite un control public al administrării justiției (Suominen împotriva Finlandei, nr. 37.801/97, § 37, 1 iulie 2003). Pe de altă parte, argumentele pro și contra punerii în libertate nu trebuie să fie „generale și abstracte” [vezi, printre altele, Smirnova împotriva Rusiei, nr. 46.133/99 și 48.183/99, § 63, CEDO 2003-IX (extrase)].

Pericolul de împiedicare a bunei desfășurări a procedurii penale nu poate fi invocat în mod abstract de autorități, ci trebuie să se bazeze pe probe factice (Becciev împotriva Moldovei, nr. 9.190/03, § 59, 4 octombrie 2005). La fel este și cazul tulburării ordinii publice: dacă un astfel de motiv poate intra în discuție din perspectiva art. 5 în aceste circumstanțe excepționale și în măsura în care dreptul intern recunoaște această noțiune, el nu poate fi considerat ca relevant și suficient decât dacă se întemeiază pe fapte de natură să demonstreze că punerea în libertate a deținutului ar tulbura într-adevăr ordinea publică (Letellier, citată anterior, § 51).

b) Aplicarea principiilor în cazul de față

Curtea a observat că în hotărârile referitoare la arestarea preventivă a reclamantului până la data de 11 noiembrie 2002 instanțele interne au statuat că se impunea menținerea în arest a părții interesate, cu motivarea că acele condiții prevăzute la art. 148 lit. h) continuau să fie valabile, menționând în subsidiar și necesitatea de a asigura buna desfășurare a urmăririi penale și după trimiterea în judecată de către parchet la data de 25 septembrie 2002 a procesului penal.

Curtea a reamintit că, în ceea ce privește perioada 2-31 august 2002, a constatat încălcarea art. 5 § 1 din Convenție, având în vedere că procurorul și, în timpul judecării recursurilor, instanțele interne nu au îndeplinit obligația prevăzută în dreptul intern, de a preciza, în cazul luării măsurii arestării preventive întemeiate pe art. 148 lit. h) menționat mai sus, motivele pentru care lăsarea în libertate a reclamantului ar fi constituit un pericol pentru ordinea publică (paragrafele 64-66 de mai sus).

Curtea observă că, chiar și în absența unei jurisprudențe naționale care să fie în mod constant coerentă în materie, instanțele interne au definit de-a lungul timpului criteriile și elementele care trebuie avute în vedere în analiza existenței „pericolului pentru ordinea publică”, printre care reacția publică declanșată din cauza faptelor comise, starea de nesiguranță ce ar putea fi generată prin lăsarea sau punerea în libertate a acuzatului, precum și profilul personal al acestuia (paragraful 41 de mai sus). Or, trebuie menționat că, în speță, hotărârile instanțelor interne care l-au menținut pe reclamant în stare de detenție în perioada în discuție nu au oferit motive concrete pentru a susține acest argument al „pericolului pentru ordinea publică” și pentru a justifica, pe baza art. 148 lit. h) din CPP, necesitatea de a menține reclamantul în detenție. Aceste hotărâri s-au limitat, în esență, la a reproduce textul acestui articol într-un mod stereotip și la a adăuga, în mod abstract, și motivul care ținea de buna desfășurare a urmăririi penale (vezi, *mutatis mutandis*, Patsouria, citată anterior, § 71), precizând că aceleași motive care determinaseră luarea măsurii arestării preventive față de reclamant, cele vizate la art. 148 lit. h) din CPP, rămâneau valabile (paragrafele 14-16 de mai sus).

Or, Curtea observă că noțiunea de „împiedicare a bunei desfășurări a urmăririi penale” este diferită de cea de „pericol pentru ordinea publică”, deoarece ea este enunțată la art. 148 lit. d) din CPP, și nu la art. 148 lit. h) din CPP, care a constituit temeiul legal al menținerii părții interesate în arest preventiv. Pe de altă parte, Curtea constată că instanțele interne nu au precizat niciodată modul concret în care s-ar aplica aceste prevederi în cazul reclamantului și nu au analizat motivele invocate de partea interesată imediat după punerea sa în detenție referitor la profilul său personal și la situația sa familială, în timp ce art. 136 din CPP prevedea că astfel de motive trebuie luate în considerare, printre altele, în alegerea celei mai potrivite măsuri provizorii (paragrafele 12, 14 și 40 de mai sus și, *mutatis mutandis*, Becciev, citată anterior, § 62). În această privință, Curtea reamintește că, potrivit art. 5 § 3, autoritățile trebuie să ia în considerare măsuri alternative arestării preventive, în măsura în care acuzatul le oferă garanții în ceea ce privește prezentarea sa la proces. Cu toate acestea, fără a justifica în mod concret împiedicarea adusă de reclamant la buna desfășurare a urmăririi penale sau a invoca riscul ca el să nu se prezinte în instanță, instanțele interne nu au analizat niciodată în speță posibilitatea de a adopta una dintre măsurile alternative prevăzute în dreptul intern (Patsouria, citată anterior, §§ 75-76).

Scurta referire, în Încheierea de ședință a Curții de Apel București din 31 octombrie 2002, pronunțată la sfârșitul perioadei în discuție, la gravitatea faptelor comise, la modul în care acuzații se pare că le-ar fi comis și la calitatea acestora nu poate suplini lipsa de motivare citată anterior, întrucât este capabilă să ridice și mai multe întrebări decât răspunsuri în ceea ce privește rolul acestor elemente în pretinsa existență

a unui pericol pentru ordinea publică în speță. În special, Curtea reamintește că a statuat deja că este de datoria instanțelor interne să ofere în mod concret, pe baza faptelor relevante, motivele pentru care ordinea publică ar fi efectiv amenințată dacă acuzatul ar fi lăsat liber (vezi, *mutatis mutandis*, Letellier, citată anterior, § 51). Cunoscând faptul că instanțele interne trebuie să respecte prezumția de nevinovăție atunci când analizează necesitatea de a prelungi arestarea preventivă a unui acuzat, trebuie reamintit faptul că menținerea în detenție nu ar putea fi folosită pentru a anticipa aplicarea unei pedepse privative de libertate sprijinindu-se în mod esențial și abstract pe gravitatea faptelor comise (vezi, *mutatis mutandis*, Patsouria, § 72, și Letellier, § 51, citate anterior).

În fine, Curtea observă că, în toate hotărârile în discuție, instanțele interne au prelungit arestarea preventivă a reclamantului printr-o formulă globală care îi privea în egală măsură pe partea interesată și pe coaculpatul său, fără a răspunde argumentelor invocate separat de fiecare dintre aceștia și fără a ține cont de situația lor deosebită. Ea consideră că o astfel de abordare este incompatibilă cu garanțiile prevăzute de art. 5 § 3 din Convenție, în măsura în care permite menținerea mai multor persoane în detenție fără a analiza, de la caz la caz, motivele ce justifică necesitatea prelungirii detenției (vezi, *mutatis mutandis*, Dolgova împotriva Rusiei, nr. 11.886/05, § 49, 2 martie 2006).

Având în vedere considerentele de mai sus, Curtea apreciază că, prin aceea că nu au prezentat fapte concrete în ceea ce privește riscurile antrenate în caz de punere în libertate a părții interesate și prin faptul că nu au ținut cont de măsurile alternative, precum și prin faptul că au ales să se sprijine în principal pe gravitatea faptelor comise și să nu analizeze individual situația reclamantului, autoritățile nu au oferit motive „relevante și suficiente” pentru a justifica necesitatea de a-l menține în arest preventiv în perioada în discuție. În aceste circumstanțe, nu mai este necesar să se mai cerceteze și dacă autoritățile naționale competente au manifestat o „diligență specială” în continuarea procedurii (Dolgova, citată anterior, § 50 in fine).

Rezultă că a avut loc încălcarea art. 5 § 3 din Convenție.”

Concluzii

Noi, profesioniștii care activăm în zona dreptului, fie că vorbim de avocați, judecători, procurori, știm că măsura arestării preventive, chiar dacă persoana respectivă nu mai este liberă, nu este același lucru cu o pedeapsă, în sensul respectării drepturilor procesuale ale persoanei suspectate sau acuzate¹.

Dar aspectul acesta uneori nu este cunoscut de publicul larg, de comunitate, de persoana împotriva căreia se desfășoară ancheta, de familia celui care este anchetat, astfel din start dacă persoana respectivă nu mai este în libertate i se pune ștampila că este vinovat.

Aceleași considerente sunt valabile și în ipoteza extrădării² sau a mandatului european de arestare³, în ipoteza .

Stabilirea unei pedepse vine în urma unui proces cu respectarea tuturor principiilor și garanțiilor pe care le prevede Codul Penal, Codul de Procedură Penală.

Uneori în practică vedem situații, în anumite dosare în care la un anumit moment s-a dispus măsura

¹ Marijan Bitanga, Simona Franguloiu, Fernando Sanchez-Hermosilla, ”Ghid privind drepturile procedurale ale persoanelor suspecte sau acuzate: dreptul la informare și dreptul la traducere și interpretare” (Grant Agreement number JUST/2014/JTRAI/AG/EJTR/6863 – ”Training the judges in the field of securing the rights of the EU citizens within the criminal proceedings”, editura Magic Print Onești (CNCSIS), 2018, publicat în română, engleză, germană, croată, coautor, publicat și pe site-ul european <https://e-justice.europa.eu.file.Downloadd> PD și pe site-ul Ministerului Justiției din România - file:///C:/Users/Simona/Downloads/1.+Ghid+privind+drepturile+procedurale+ale+persoanelor+suspectate+sau+acuzate+dreptul+la+informare+si+dreptul+la+traducere+si+interpretare%20(6).pdf, p. 33

² Simona Franguloiu, Nicoleta-Elena Hegheș, Mihaela Pătrăuș - Interference and Effects of European Court of Human Rights Judgments in Extradition Proceedings between Romania and the United States of America, SCIENTIA MORALITAS - International Journal of Multidisciplinary Research, Vol. 8 No. 1/2023, pp. 136-150, ISSN 2472-5331 (Print), ISSN 2472-5358 (Online), indexată BDI: ERIH PLUS, CEEOL, WorldCat, <https://www.scientiamoralitas.com/index.php/sm/index>

³ Simona Franguloiu, Creation of a new ground for refusal of execution of the European Arrest Warrant by case-law: the existence of a serious, chronic and potentially incurable disease - a possible impunity? Effects on public safety. General Advocate Manuel Campos Sanchez Bordona’s Opinion delivered on 1 December 2022 and the Court’s judgment of 18 April 2023 - a brief analysis, SARA Law Research Center International Journal of Legal and Social Order, <https://www.ccdsara.ro/ijlso> ISSN 2821 – 4161 (Online), ISSN 2810-4188 (Print), ISSN-L 2810-4188, No. 1 (2023), decembrie 2023, pp. 1-16

arestării preventive iar la finalul procesului penal, persoana împotriva căreia s-a dispus măsura arestării preventive a fost **ACHITATĂ**. Procesul penal nu are o durată fixă, prestabilită, fiecare dosar penal având parcursul său în funcție de obiectul cauzei, astfel o anumită perioadă de timp, persoana împotriva căreia s-a dispus măsura arestării preventive și ulterior a fost achitată, s-au produs anumite efecte și anume a rămas eventual fără locul de muncă (dacă acesta a existat), relațiile sociale să se diminueze, astfel anumite persoane aleg să întrerupă relațiile cu cel împotriva căruia s-a dispus măsura arestării preventive.

MĂSURA ARESTĂRII PREVENTIVE NU TREBUIE SĂ SE TRANSFORME ÎNTR-O PEDEAPSĂ.

Bibliografie:

1. Ana Maria Trancă, Măsurile preventive – Practică judiciară, Editura Hamangiu, București, 2017.
2. Simona Franguloiu, Necesitatea implementării totale a măsurii monitorizării electronice în cazul aplicării măsurilor alternative la detenție, Revista de criminalistică, criminologie și penologie, Nr. 1-2/2021, pp. 7-17.
3. Marijan Bitanga, Simona Franguloiu, Fernando Sanchez-Hermosilla, ”Ghid privind drepturile procedurale ale persoanelor suspecte sau acuzate: dreptul la informare și dreptul la traducere și interpretare” (Grant Agreement number JUST/2014/JTRAI/AG/EJTR/6863 – ”Training the judges in the field of securing the rights of the EU citizens within the criminal proceedings”, editura Magic Print Onești (CNCSIS), 2018, publicat în română, engleză, germană, croată, coautor, publicat și pe site-ul european <https://e-justice.europa.eu.file.Downloadw PD> și pe site-ul Ministerului Justiției din România -
file:///C:/Users/Simona/Downloads/1.+Ghid+privind+drepturile+procedurale+ale+persoanelor+suspecte+sau+acuzate+dreptul+la+informare+si+dreptul+la+traducere+si+interpretare%20(6).pdf, p. 33.
4. Simona Franguloiu, Nicoleta-Elena Hegheș, Mihaela Pătrăuș - Interference and Effects of European Court of Human Rights Judgments in Extradition Proceedings between Romania and the United States of America, SCIENTIA MORALITAS - International Journal of Multidisciplinary Research, Vol. 8 No. 1/2023, pp. 136-150, ISSN 2472-5331 (Print), ISSN 2472-5358 (Online), indexată BDI: ERIH PLUS, CEEOL, WorldCat, <https://www.scientiamoralitas.com/index.php/sm/index>.
5. Simona Franguloiu, Creation of a new ground for refusal of execution of the European Arrest Warrant by case-law: the existence of a serious, chronic and potentially incurable disease - a possible impunity? Effects on public safety. General Advocate Manuel Campos Sanchez Bordona's Opinion delivered on 1 December 2022 and the Court's judgment of 18 April 2023 - a brief analysis, SARA Law Research Center International Journal of Legal and Social Order, <https://www.ccdsara.ro/ijlso> ISSN 2821 – 4161 (Online), ISSN 2810-4188 (Print), ISSN-L 2810-4188, No. 1 (2023), decembrie 2023, pp. 1-16.

IMPORTANȚA ACTIVITĂȚILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII

THE IMPORTANCE OF SPECIAL INVESTIGATIVE ACTIVITIES

Laurențiu Gabriel CÎRSTEA, drd.,
Centrul Multifuncțional de Pregătire Schengen al M.A.I., Buzău, România,
E-mail: cirstealg2018@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0001-2752-7940

Rezumat: *Măsurile speciale de investigații sunt activități cu un caracter confidențial, investigatorul fiind obligat să cunoască și să-și dezvolte în mod constant abilitățile personale. Astfel, privind din perspectivă multidimensională culegerea de informații este realizată cu succes atunci când investigatorul asimilează informația din perspectiva psihologiei infractorului, utilizând cunoștințele din sfera comunicării și așezând toate datele în contextul social unde-și desfășoară activitatea. Toate aceste elemente sunt coroborate constant cu perspectiva juridică a aspectelor infracționale, performanța și eficiența măsurilor de investigații speciale rezumându-se la raportul final ce stă la baza documentelor deservite instanței de judecată.*

Cuvinte-cheie: *măsurile speciale, investigații, culegere de date, raport final*

Abstract: *Special investigative measures are activities of a confidential nature, the investigator being obliged to know and constantly develop his personal skills. Thus, looking at it from a multidimensional perspective, the gathering of information is successfully achieved when the investigator assimilates the information from the perspective of the criminal's psychology, using the knowledge from the sphere of communication and placing all the data in the social context where he carries out his activity. All these elements are constantly corroborated with the legal perspective of criminal aspects, the performance and efficiency of special investigative measures, summing up in the final report that is the basis of the documents served to the court.*

Keywords: *special measures, investigations, data collection, final report..*

Introducere

Plecând de la contextul actual al transformărilor sociale, politice, economice și de securitate ale statelor se pot observa modificări psihocomportamentale la nivel de comunitate, microgrup social și/sau individ. Predispoziția individuală spre adoptarea comportamentelor infracționale influențată de aceste schimbări la nivel macrosocial amplifică diversitatea metodelor prin care individul aderă la actul infracțional și trecerea la act. Astfel, specialiștii în prevenirea, combaterea și eradicarea conduitelor infracționale au responsabilitatea de a se informa, a cunoaște și a acționa în consecință pentru menținerea securității și siguranței naționale, respectând totodată prevederile legislației aflate în vigoare pentru a se adapta în timp real la nou și pentru a-și îndeplini cu succes atribuțiile.

Lucrătorii în investigații speciale din zonele a căror populație s-a diversificat și a absorbit persoane sau grupuri de persoane cu risc infracțional sunt primii care resimt obligativitatea depistării lor, prevenirea și combaterea criminalității precum și derularea unor activități de îndreptate spre anihilarea criminalității. Menținerea siguranței cetățeanului și aplicarea legii sunt dezideratele constante de acțiune ale celor care lucrează în domeniul de apărare și siguranță națională, cunoscut fiind faptul că libertatea este un drept constituțional.

Metodologia cercetării.

La elaborarea acestui articol a fost folosit materialul teoretic, normativ și empiric. De asemenea, cercetarea respectivului subiect este posibilă prin aplicarea mai multor metode de investigare științifică specifice teoriei: metoda logică, metoda analizei comparative, metoda analitică, metoda cercetării sociologice etc.

Rezultate

Implicațiile teoretice și practice ale studiului. Rezultatele cercetării și implicațiile teoretice și practice ale studiului reprezintă înțelegerea și rolul măsurilor special de investigații. În acest sens, se expun analizei aspecte pozitive și criticabile, formularea unor idei proprii a măsurilor special de investigații.

Rezultatul cercetării rezidă, pe de o parte, cu scoaterea în evidență a unor idei importante, care se referă la obiectul de studiu dar, totodată, și o încercare de analiză a aspectele pozitive și criticabile ale acestora, formularea unor idei proprii referitoare la importanța măsurilor speciale de investigații.

Aspecte teoretice și empirice. Activitatea specială de investigații este o activitate practică, aplicată, care prin utilizarea metodelor, mijloacelor și forțelor sale contribuie nemijlocit la prevenirea și descoperirea infracțiunilor, asigurarea restituirii prejudiciului cauzat în urma unei infracțiuni și protejarea societății prin îndepărtarea făptuitorului. Se realizează în vederea colectării de informații, de așa manieră încât persoanele în cauză să nu aibă cunoștință de acest lucru.

CPP RM menționează o serie de măsuri speciale de investigații efectuate doar în cadrul unui proces penal. În funcție de etapa procesului penal în care se află, opt măsuri speciale de investigații, potrivit art. 132² alin. (1) CPP RM [1, p. 435], pot fi desfășurate numai cu autorizarea judecătorului de instrucție, la demersul procurorului, și șapte dintre măsuri pot fi desfășurate cu autorizarea procurorului.

Calitatea rezultatelor obținute în urma măsurilor speciale de investigații realizate în vederea descoperii infracțiunii, influențează în mod direct procesul penal și implicit fenomenul infracțional.

Activitatea specială de investigații reprezintă un tip de activitate, înfăptuită public și secret de către subdiviziunile speciale ale organelor de stat abilitate pentru activitatea dată de către Legea privind activitatea specială de investigații, în limita competenței acestora, prin intermediul înfăptuirii măsurilor .

Măsurile speciale de investigații reprezintă mijlocul prin care este realizată activitatea specială de investigații. Legislația stabilește faptul că, prin intermediul activității speciale de investigații pot fi soluționate mai multe sarcini importante, în vederea asigurării realizării justiției în societate. Specificul măsurilor speciale de investigații constă în caracterul intrusiv al acestora în viața privată a persoanelor.

Din acest motiv, activitatea respectivă trebuie să fie minuțios reglementată pentru ca în procesul efectuării acesteia *să nu fie admise abuzuri sau depășiri de competență*.

Activitatea specială de investigații, potrivit prevederilor legislației este una din activitățile statului a cărei desfășurare este strict reglementată prin lege. Pornind de la clasică structurare a funcțiilor statului în: legislativă, executivă și judecătorească, activitatea specială de investigații se regăsește în cadrul funcției statului ce ține de asigurarea ordinii de drept, referindu-se la activitatea executivă. Așadar, conform art. I al Legii privind activitatea specială de investigații această activitate reprezintă: o procedură cu caracter secret și/sau public, efectuată de autoritățile competente, cu sau fără utilizarea echipamentelor tehnice speciale, în scopul culegerii de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor .

Subdiviziunile specializate ale instituțiilor statului utilizează proceduri specifice sub forma unui sistem de măsuri speciale de investigații stipulate de lege, cu aplicarea forțelor, mijloacelor și metodelor; publice și/sau secrete, cu respectarea regulilor de conspirație, în scopul prevenirii și descoperirii infracțiunilor, căutării infractorilor care se ascund și a persoanelor dispărute fără urmă, precum și al soluționării altor sarcini prevăzute de lege .

Activitatea specială de investigații, ca și alte activități desfășurate de organele statului în vederea ocrotirii ordinii de drept, este o activitate strict reglementată de lege, ce se realizează printr-un sistem de măsuri publice, cât și secrete (confidențiale), având propriile trăsături specifice.

Prin lege organică sunt stabilite: scopul, sarcinile, principiile, măsurile speciale de investigații, temeiurile și condițiile înfăptuirii lor, sunt prevăzute organele abilitate cu drepturi și obligații, și reglementate alte aspecte în domeniul dat.

Persoanele abilitate cu rol în activitățile speciale de investigații sunt împuternicite din rândul subdiviziunilor specializate ale Ministerului Afacerilor Interne, Ministerului Apărării, Centrului Național Anticorupție, Serviciului de Informații și Securitate, Serviciului de Protecție și Pază de Stat, Serviciului Vamal și ale Departamentului Instituțiilor Penitenciare al Ministerului Justiției .

Legislația internă de punere în aplicare a acestor măsuri este de nivel secret (confidențial) pentru a putea duce la bun sfârșit ancheta, de a nu fi dezavuat planul de măsuri din cadrul anchetei, dar și pentru a proteja subiectul aflat în situația de investigare, ținând cont și de prezumția de nevinovăție.

Cercetarea spațiului unde locuiește persoana anchetată și/sau montarea unor dispozitive tehnice de interceptare, filmare audio, video este prima măsură specială de investigații care aduce informații și date despre persoana aflată în vizorul anchetatorilor. Aici se pune accentul pe cunoștințele tehnice ale investigatorului și pe calitatea aparaturii și instrumentelor de interceptare. Informațiile culese în urma adoptării acestei măsuri vor fi coroborate cu cele colectate prin alte măsuri de investigație specială .

Succesul activității de investigații sub acoperire considerăm că se bazează pe adoptarea unui tipar psihocomportamental al investigatorului asemănător cu cel al presupușilor infractori din grup de apartenență la care investigatorul aderă. Infracțiunile care pot face obiectul grupărilor transfrontaliere sunt: acte de violență, traficul armelor de foc, spălarea banilor, atacurile cibernetice, traficul de persoane, traficul de droguri, criminalitatea organizată contra patrimoniului, infracțiunile împotriva mediului etc.

Metodele speciale de supraveghere care includ: interceptarea comunicațiilor la distanță; accesul la un sistem informatic; supravegherea video, audio sau fotografierea; localizarea sau urmărirea prin mijloace tehnice, precum și metodele speciale de cercetare cum ar fi: obținerea datelor privind tranzacțiile financiare; reținerea, predarea sau percheziționarea corespondenței poștale; utilizarea investigatorilor sub acoperire și a colaboratorilor; participarea autorizată la anumite activități; livrarea supravegheată, se diferențiază prin faptul că supravegherea se realizează înainte de punerea în act a infracțiunii, pe când metodele de cercetare se derulează după comiterea unui act cu caracter penal.

Importanța măsurilor special de investigații produc efecte pozitive sau negative urmării penale și nu numai, și judecării cauzei. În acest sens, sunt de menționat relatările autorului Cristea Daniel care specifică: „urmărirea penală este o fază al cărei conținut și performanță sunt strict limitate la atingerea scopului și normelor acestei faze, respectiv a procedurii penale și „urmăresc, pe lângă asigurarea exercitării eficiente a atribuțiilor organelor judiciare, garantarea drepturilor părților și a celorlalți participanți în procesul penal astfel încât să le fie respectate prevederile Constituției, ale tratatelor constitutive ale UE, ale celorlalte reglementări ale UE în materie procesual penală, precum și a pactelor și tratatelor privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care sunt părți” [2, p. 27].

Nu intrăm în discuții asupra efectelor pozitive ca urmare a aplicării măsurilor special de investigații, prin obținerea probelor și valorificarea lor în procesul penal.

Chiar dacă măsurile special de investigații de desfășoară în majoritatea cazurilor în secret, iar aprobarea acțiunii se dispune numai dacă sunt necesare și proporționale cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, persoanele care au format obiectul autorizării, nu de multe ori se pretind victime ale unei încălcări, prin simpla existență a unor măsuri secrete. Putem spune, o formă de încercare a unor astfel de persoane să se eschiveze de răspundere penală, modalitatea în care dovedesc încălcarea drepturilor fundamentale și reușesc înlăturarea din dosare a probelor astfel obținute. Acest drept la atac împotriva unor astfel de măsuri, este prevăzut și poate fi pretins. În acest sens, Curtea a admis în cauza Kennedy c. Germaniei [3, p.430-431], din 18 februarie 1999, că un reclamant se poate pretinde victimă a unei încălcări cauzate de existența măsurilor de supraveghere și astfel o poate ataca în practică. “Când ordinea internă nu oferă o cale de atac efectivă persoanei care crede că a fost supusă unei supravegheri secrete, *nu sunt nejustificate suspiciunile și temerile populației cu privire la modul abuziv în care pot fi folosite atribuțiile de supraveghere secrete.*”[3, p. 430-431] Curtea ia în calcul toate tipurile de situații care pot apărea ca urmare a supravegherii secrete.

Riscurile sunt anticipate de către legiuitor, care a reglementat conform prevederilor art.132⁴, alin.(6) din CPP RM [4] situațiile când „nu sunt respectate condițiile de întindere a efectuării măsurii speciale de investigații sau prin măsura dispusă se încalcă disproporționat sau în mod vădit drepturile și interesele legitime ale omului”, astfel nu doar se recunoaște posibilitatea încălcării drepturilor părților printre care și a protecției de date cu caracter personal, dar și se propun soluții de remediere a situației.

Astfel, ca exemplu, cauza Batiashvili c. Georgia [5], ilustrează încălcarea în mod vădit a drepturilor și intereselor legitime ale omului, printre care și aceea a protecției datelor cu caracter personal. În cauză se menționează despre o anchetă penală în urma căruia „a fost obținut un mandat de interceptare a apelurilor telefonice ale liderului unui grup local”[5]. Încălcarea protecției datelor s-a produs atunci când înregistrările „au fost trimise unui canal de televiziune și transmise pe post înainte de punerea sub acuzare și de arestarea reclamantului” [5]. Fără a intra în fondul problemei, statutul persoanei implicate nu dă dreptul organului de urmărire penală să divulge înregistrările obținute care au caracter confidențial și nici datele cu caracter personal canalului de televiziune. Simpla informare a faptului că se cercetează aspecte ale unui astfel de grup fără a se detalia date care să conducă la identificarea persoanelor era suficientă. *Confidențialitatea informațiilor, prin prisma datelor cu caracter personal, obținute în cadrul măsurilor speciale de investigații, reprezintă o necesitate și o obligație în a proteja interesele procedurii penale.*

Autorul Dumitru Obadă afirmă pe bună dreptate că „organele investite cu asemenea competențe că sunt ținute, de fiecare dată” [6, p.33] și obligate în acest sens, „să respecte raportul de proporționalitate între interesul social orientat spre asigurarea ordinii publice, prevenirea și combaterea criminalității, pe de o parte” [6, p. 33], iar pe de altă parte „și interesele persoanei asupra drepturilor și libertăților, inclusiv a

persoanelor care indirect se pot afla sub imperiul măsurilor speciale de investigații desfășurate” [6, p. 33] a cărui „intimitate” trebuie și „este asigurată și prin protecția datelor personale manifestându-se și prin respectul tainei mărturisirii și garanția secretului” [7, p. 20]. O modalitate specifică de încălcare a dreptului la protecția datelor cu caracter personal o reprezintă scurgerile deseori controlate de informații confidențiale în faza de urmărire penală. Autorul Moțoc Costică menționează că „conceptul de „scurgere” este asociat cu informații de acces restricționat (confidențial)” [8, p.116], cum este și în acest caz, „și este interpretat ca ieșirea din sfera circuitului” [8, p. 116]. Autorul menționează că, „scurgerea informațiilor confidențiale are loc în afara zonei protejate, ieșirea cărora a condus la obținerea informațiilor confidențiale (familiarizarea cu acestea) de către persoanele neautorizate” [8, p. 116], denumind astfel prin termenii „dezvăluirea informațiilor confidențiale, diseminarea informațiilor confidențiale” [8, p. 116].

Nu putem să nu menționăm în acest sens relatările autorului Ion Covalciuc care a analizat situația când sunt „afectate anumite drepturi și libertăți ale omului ca rezultat al măsurilor speciale de investigații desfășurate de către agenții statului”, menționează că „este logic ca activitatea nu doar să fie reglementată legislativ, dar și cadrul legal să prevadă suficiente garanții de natură să asigure participanților la proces posibilitatea exercitării și apărării drepturilor și intereselor sale” [9, p. 11].

O problemă delicată se crează atunci când rezultatele măsurilor speciale de investigații sunt difuzate public. Relevantă în acest sens este Cauza Cășuneanu c. României. Cauză ilustrează nevoia aplicării prevederilor art.4, alin.(1), lit.(f) din Directiva UE 2016/680, întrucât au fost difuzate în presă „fragmente ale convorbirilor dintre inculpați, obținute în urma interceptărilor telefonice în timpul operațiunii de supraveghere în cadrul cercetării penale, desfășurate anterior urmăririi penale, care au apărut în ziare înainte ca reclamantul și co-inculpatul să fie trimiși în judecată” [10]. De asemenea, „autoritățile au dezvăluit presei acte din dosarul penal – în special stenograme ale unor convorbiri telefonice interceptate de autorități în timpul operațiunii de supraveghere” [10].

În speță se menționează că au fost efectuate verificări în vederea stabilirii modului cum astfel de informații cu caracter secret au ajuns la presă și astfel să fie publicate, stabilindu-se că „au fost copiate din referatul motivat al procurorului trimis Senatului în vederea obținerii avizului favorabil pentru arestarea preventivă a unuia dintre co-inculpați, care era senator”

Curtea a invocat sarcinile și obligațiile statelor în acest sens „de a stabili organizarea serviciilor și să-și instruiască personalul de așa natură încât să se asigure că nu se divulgă informații confidențiale sau secrete.” [10]

Și autorul Covalciuc Ion relatează despre „drepturile omului, că pot fi lezate atât din partea autorităților, cât și din partea particularilor, statul prin organele sale îi revine sarcina de a curma și de a investiga efectiv aceste acțiuni, astfel încât acestea să nu se mai repete, nu doar de către cei care le-au comis, ci și din partea altor persoane” [11, p. 10].

Ceea ce este necesar pentru procedura penală este tocmai aceasă posibilitate de a obținute informații ca urmare a efectuării măsurilor speciale de investigație și de a verifica modalitatea de păstrare a confidențialității informațiilor. Chiar dacă aceste intruziuni sunt foarte grave din perspectiva protecției dreptului la viață privată și a legislației de protecție a datelor cu caracter personal, utilizarea corectitudinii într-o procedură penală nu ar trebui să mai fie criticată atât timp cât se aplică regulile, chiar dacă părțile se adresează autorităților și invocă o încălcare a drepturilor lor cu privire la obținerea măsurilor speciale de investigații.

Importanța măsurilor speciale de investigații este dată și odată cu încălcarea normelor de obținere a lor. În cauza Iurcovscaia și Pavlovshii c. Moldovei, CtEDO a constatat că niciunul dintre reclamânți nu a fost bănuit, sau martor în cauza penală în care telefoanele lor fuseseră interceptate. „Mai grav, cel de-al doilea reclamant era avocatul unuia dintre suspecți, iar procurorul nu reușise să-l identifice cu diligență drept deținătorul numărului de telefon pentru care se solicitase interceptarea. Niciuna dintre deciziile interne nu a furnizat motive pentru care fusese necesară interceptarea comunicărilor unor persoane care nu au legătură cu urmărirea penală, precum reclamânții ... Mai mult, în cazul celui de-al doilea reclamant rezultă că datele interceptate fuseseră manipulate greșit de către procuror, iar cauza penală nu includea nici un indiciu din dosarul de interceptare.” [12], dar și atunci când informațiile obținute ca urmare a aplicării măsurilor speciale de investigații sunt dezvăluite, cu toate că, în faza urmăririi penale informațiile nu sunt publice. Relevantă în acest sens este cauza Cășuneanu c. României. Cauza ilustrează nevoia aplicării prevederilor art.4, alin.(1), lit.(f) din Directiva UE 2016/680, întrucât au fost difuzate în presă „fragmente ale convorbirilor dintre inculpați, obținute în urma interceptărilor telefonice în timpul operațiunii de supraveghere în cadrul cercetării penale, desfășurate anterior urmăririi penale, care au apărut în ziare înainte

ca reclamantul și co-inculpatul să fie trimiși în judecată” [13]. De asemenea, „autoritățile au dezvăluit presei acte din dosarul penal – în special stenograme ale unor convorbiri telefonice interceptate de autorități în timpul operațiunii de supraveghere” [13].

În speță se menționează că au fost efectuate verificări în vederea stabilirii modului cum astfel de informații cu caracter secret au ajuns la presă și astfel să fie publicate, stabilindu-se că „au fost copiate din referatul motivat al procurorului trimis Senatului în vederea obținerii avizului favorabil pentru arestarea preventivă a unuia dintre co-inculpați, care era senator”

Curtea a invocat sarcinile și obligațiile statelor în acest sens „de a stabili organizarea serviciilor și să-și instruiască personalul de așa natură încât să se asigure că nu se divulgă informații confidențiale sau secrete.” [13]

Și autorul Covalciuc Ion relatează despre „drepturile omului, că pot fi lezate atât din partea autorităților, cât și din partea particularilor, statul prin organele sale îi revine sarcina de a curma și de a investiga efectiv aceste acțiuni, astfel încât acestea să nu se mai repete, nu doar de către cei care le-au comis, ci și din partea altor persoane” [11].

Stabilirea normelor de aplicare a măsurilor special de investigații, obținute legal dar și atunci când sunt elemente abuzive, încălcându-se anumite drepturi fundamentale ale părților, dau valoare democrației prin dreptul acordat persoanelor care sunt/se consideră victime ale măsurilor special de investigații obținute în secret, de a se adresa autorităților în acest sens.

Concluzii.

Importanța activităților speciale de investigații a fost concepută dintr-o abordare multidisciplinară, fenomenul infracțional și prevenirea acestuia fiind de un real interes pentru lucrătorii în instituțiile de apărare, ordine publică și siguranță națională.

Importanța acestor activități speciale de investigații derivă din eficiența metodelor de depistare, prevenire și contracarare a criminalității și este reliefată de rapoartele întocmite ca urmare a realizării procedurilor de investigații, precum și a probelor atașate instrumentarului penal, documente constitutive fără de care instanța de judecată nu se poate pronunța asupra vinovăției sau nevinovăției presupusului infractor. Considerăm necesară adaptarea reglementărilor legislative aflate în vigoare în Republica Moldova, la capitolul măsurilor speciale de investigații care sunt cuprinse, atât în CPP, cât și în Legea specială nr. 59/2012, pentru a ține pasul cu dinamica infracționalității.

Bibliografie:

1. Igor Dolea, (2020), *Codul de procedură penală al Republicii Moldova, (Comentariu aplicativ)*, Chișinău, Editura Cartea Juridică, 1407 p.
2. Cristea D. *Interferența dintre accesul la materialele dosarului și oportunitatea protejării datelor cu caracter personal în RM și ROM ca prevenire și combatere a criminalității în faza de urmărire penală*, disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156173
3. Hotărârea CtEDO pe cauza Kennedy c. Germaniei, din 18 februarie 1999, nr. 26083/94, par. 124. În: Igor Dolea, *Codul de procedură penală al Republicii Moldova, (Comentariu aplicativ)*, Editura Cartea Juridică, Chișinău, 2020, 1407 p.
4. Codul de procedură penală al Republicii Moldova (M. Of. nr. 248-251 din 05-11-2013);
5. Hotărârea CtEDO Batiashvili c. Georgia, din 10.10.2019, nr.8284/07, disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-196374>
6. Obadă D. (2020), *Interfața și dimensiunile controlului procesual penal în sfera tehnicilor speciale de supraveghere sau cercetare*, p. 32-38, În: Revista Procuraturii Republicii Moldova, Nr. 5/2020, Chișinău, 120 p. ISSN 2587-3601;
7. Anatolie Munteanu. Manualul funcționarului public în domeniul Drepturilor Omului, Tipografia ”Bons Offices”, Chișinău 2015, p. 89. În: Butnaru I. (2021), *Reglementarea juridică și asigurarea inviolabilității vieții private, familiale și intime*. Teză de doctor în drept, Specialitatea-Drept Constituțional, Chișinău, 180 p., disponibil: http://www.cnaa.md/files/theses/2022/58395/iulia_butnaru_thesis.pdf
8. Moțoc C. (2021), *Secretul profesional în legea penală a României și în cea a Republicii Moldova: Studiu de drept penal specializat*, Teză de doctor în drept, Specialitatea-Drept penal și execuțional penal, Chișinău, disponibil: www.cnaa.md/files/theses/2021/57529/costica_motoc_thesis.pdf

9. Covalciuc I. (2022) *Controlul și valorificarea măsurilor speciale de investigații în procesul penal*, Curs universitar. Chișinău, Departamentul editorial poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;
10. Hotărârea CtEDO Cășuneanu c. României, din 16 aprilie 2013, nr. 22018/10, disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Casuneanu-impotriva-Romaniei.pdf>
11. Covalciuc I. (2022) *Dispunerea și realizarea măsurilor speciale de investigații în procesul penal*, Curs universitar. Chișinău, Departamentul editorial poligrafic al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI;
12. Hotărârea CtEDO Pruteanu c. România, din 3 februarie 2015, nr. 30181/05 §. 11, disponibilă: ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Pruteanu-%C3%AEmpotriva-Rom%C3%A2niei.pdf
13. Hotărârea CtEDO Cășuneanu c. României, din 16 aprilie 2013, nr. 22018/10, disponibilă: <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Casuneanu-impotriva-Romaniei.pdf>
14. Cristea D., (2023). *Protecția datelor cu caracter personal în procesul penal. Monografie*, București, Editura Pro Universitaria, 246 p.
15. Osoianu T., Ostavciuc D., (2021). *Urmărirea penală*, Curs Universitar. Chișinău, Editura Cartea Militară, 493 p.
16. Osoianu, T. Calendari, D. (2023). *Apelul penal*. București: Pro Universitaria.

UNELE CONSIDERENTE PRIVIND SARCINILE EXAMINĂRII CORPORALE ÎN PROCESUL PENAL

SOME CONSIDERATIONS REGARDING THE TASKS OF THE BODILY SEARCH IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Lucia RUSU, dr., lect. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
E-mail: lucia.rusu@usarb.md
ORCID ID: 0009 0000 2090 9172
Florin-Cătălin CIOBANU, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
E-mail: florin.catalin@yahoo.com
ORCID ID: 0009 0009 4822 1092

Rezumat: *Multiple aspecte și particularități ale efectuării examinării corporale a început să fie cercetare sistemic în a doua jumătate a secolului trecut. Aceste investigații științifice au stat la baza dezvoltării conceptelor teoretice cu privire la examinarea corporală în calitate de acțiune de urmărire penală se sine stătătoare. Totodată, multiple laturi ale acestei acțiuni de urmărire penală au fost cercetare de pe pozițiile tacticii criminalistice, în timp ce anumite aspecte procesual penale ale examinării corporale nu au fost examinate substanțial, rămânând astfel nerezolvate. Actualmente, în activitatea organelor de urmărire penală apare un întreg complex de dificultăți legate de efectuarea corespunzătoare a examinării corporale în procesul cercetării cauzelor penale, de aplicarea corectă a normelor de procedură penală care reglementează efectuarea acestei acțiuni de urmărire penală. Mai trebuie să recunoaștem și faptul că reglementarea examinării corporale în procesul penal urmează a fi, la momentul de față, revizuită și perfecționată. Or, în activitatea practică cerințele legii procesual-penale cu privire la efectuarea examinării corporale nu sunt respectate, cu strictețe, de fiecare dată. Din acest considerent, avem nevoie de o analiză mai detaliată și minuțioasă a reglementării juridice a examinării corporale, definirea conceptului ei și identificarea sarcinilor acestei acțiuni de urmărire penală.*

Cuvinte-cheie: *proces penal, urmărire penală, acțiune de urmărire penală, probe, probatoriu, examinare corporală, medic, specialist, proces-verbal, ordonanță, autorizare, judecător de instrucție, infracțiune, expertiză, semne particulare*

Abstract: *Multiple aspects and particularities of carrying out the bodily search began to be systematically researched in the second half of the last century. These scientific investigations formed the basis for the development of theoretical concepts regarding bodily search as a stand-alone criminal prosecution action. At the same time, multiple aspects of this criminal prosecution action were researched from the positions of forensic tactics, while certain criminal procedural aspects of the bodily search were not examined substantially, thus remaining unresolved. Currently, in the activity of the criminal prosecution bodies, a whole complex of difficulties appears related to the properly carrying out the bodily search in the process of investigation of criminal cases, to the correct application of the rules of criminal procedure that regulate the performance of this criminal prosecution action. It should be noted that the regulation of the bodily search in the criminal proceedings currently needs being revised and improved. However, in practical activity, the requirements of the criminal procedure law with respect to carrying out the bodily search are not strictly respected every time. For this very reason, we need a more detailed and thorough analysis of the legal regulation of the bodily search, defining its concept and identifying the tasks of this criminal prosecution action.*

Keywords: *criminal trial, criminal prosecution, criminal prosecution action, evidence, piece of evidence, bodily search, doctor, specialist, minutes, order, authorization, investigating judge, crime, expert examination, private signs.*

Introducere

Tradițional, în teoria dreptului procesual penal și a criminalisticii, în calitate de sarcini ale examinării corporale figurează acele obiective pentru atingerea cărora este efectuată această acțiune de urmărire penală. Art. 119 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova fixează că „examinarea corporală

este efectuată pentru a constata dacă pe corpul bănuțitului, învinutului, inculpatului, martorului sau părții vătămăte există urme ale infracțiunii sau semne particulare, în cazul în care pentru aceasta nu este necesară expertiza medico-legală”.

În temeiul acestor prevederi, care se regăsesc și în textul reglementărilor procesual-penale din alte state referitoare la examinarea corporală, mai mulți cercetători au identificat și definit scopurile și sarcinile acestei acțiuni de urmărire penală. În același timp, mai mulți oameni de știință fie că au folosit sau folosesc și la momentul de față noțiunea de „scop”¹. Autorul S. A. Șeifer, de exemplu, susține că norma procesual-penală care reglementează efectuarea examinării corporale determină clar scopul acestei acțiuni de urmărire penală, și anume, existența urmelor infracțiunii, a leziunilor corporale sau a semnelor particulare pe corpul persoanei. În afară de această, S.A. Șeifer indică și la constatarea, prin această acțiune de urmărire penală, a stării de ebrietate și a altor semne și calități ale persoanei, importante pentru cercetarea și soluționarea cauzei penale².

Rezultate și discuții

În opinia profesorului M. Gheorghită, la examinarea corporală, efectuată de ofițerul de urmărire penală la etapa inițială a cercetării cauzei penale, scopul principal este de a depista și constata pe corpul persoanei examinate prezența sau lipsa urmelor infracțiunii sau a semnelor specifice infractorului³. Și alți autori din Republica Moldova sunt de părere că scopul examinării corporale este de a constata dacă pe corpul persoanei există urme ale infracțiunii sau există semne particulare⁴. Alți cercetători din domeniul procesului penal și al criminalistici operează cu noțiunea de „sarcini ale examinării corporale”. Astfel, L. V. Vinițchi menționează că legea procesual-penală cataloghează la sarcinile examinării corporale constatarea existenței pe corpul persoanei a urmelor infracțiunii sau a anumitor semne particulare⁵.

Autorul V. A. Sementov indică că ne stârnește nedumirirea o asemenea sarcină a examinării corporale, precum constatarea stării de ebrietate sau alte calități și semne ale persoanei care pot avea importanță pentru cauza penală⁶. Și Iu. Gh. Torbin folosește în lucrările sale expresia „sarcini” ale examinării corporale⁷. Totodată, în unele cazuri, acest autor ne vorbește și despre anumite scopuri specifice pentru examinarea corporală⁸.

În procesul penal al României nu se regăsește procedeul probatoriu „Examinarea corporală”. Aici este prevăzută posibilitatea efectuării unei examinări fizice (art. 190 Cod de procedură penală al României⁹), acțiune asemănătoare cu examinarea corporală a persoanei, prevăzută în art. 119 Cod de procedură penală a Republicii Moldova¹⁰. Făcând referire la examinarea fizică a unei persoane, autorii I. Neagu și M. Damaschin declară că aceasta presupune examinarea externă și internă a corpului acesteia, precum și prelevarea de probe biologice, dacă această măsură este necesară pentru stabilirea unor fapte sau

¹ Кудрявцева А. В. Освидетельствование по УПК Российской Федерации. // Международные юридические чтения. Материалы научно-практической конференции. Омск, 2004, с. 247-248; Быков В. М. Фактические основания производства следственных действий по УПК РФ. // Журнал российского права. №6/2005, с. 65.

² Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М., 2004, с. 62; Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Ed. Pro Universitaria, București, 2022, p. 142.

³ Gheorghită M. Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2017, p. 502.

⁴ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 311.

⁵ Веницкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 14.

⁶ Семенов В. А. Следственные действия. Учебное пособие. Екатеринбург, 2003, с. 44.

⁷ Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004, с. 59; Торбин Ю. Г. Теоретические и прикладные проблемы обнаружения и использования в уголовном судопроизводстве следов и особых примет на живых лицах. Диссертация доктора юридических наук. М., 2003, с. 177-178.

⁸ Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004, с. 22.

⁹ Noul Cod penal și Noul Cod de procedură penală. Ediția a 6-a. Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 324-325.

¹⁰ Codul de procedură penală al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

împrejurări care să asigure buna desfășurare a urmăririi penale ori pentru a se determina dacă o anumită urmă sau consecință a infracțiunii poate fi găsită pe corpul sau în interiorul corpului persoanei¹.

În continuare, putem susține că examinarea corporală are nu doar sarcini specifice, ci și anumite scopuri caracteristice doar ei. În general, trebuie să menționăm că în teoria dreptului procesual penal are loc o confundare a noțiunii de „scop” și „sarcină”, care se explică, în mare parte, prin sinonimia aparentă a acestor categorii². În afară de aceasta, legea procesual-penală nu operează nici cu noțiunea de „scop” și nici cu cea de „sarcini”. Oamenii de știință sunt derutați de expresia „...pentru a...”, reflectată în conținutul normei procesual-penale privind examinarea corporală, care poate fi apreciată ca fiind atât o determinare a scopului, cât și a sarcinilor acestei acțiuni de urmărire penală. Or, în opinia noastră este necesară o cercetare pe cât se poate de minuțioasă și detaliată a conținutului și esenței acestei formulări. Din acest considerent, trebuie clarificat conținutul și corelarea noțiunilor de „scop” și „sarcini”, inclusiv în calitatea lor de categorii procesual-penale.

Inițial, ne vom referi la interpretarea lingvistică a noțiunilor de „scop” și „sarcini”. Scopul, conform Noului Dicționar universal al limbii române, reprezintă „șinta, obiectivul către care tinde cineva”³. Or, scopul reprezintă prin sine o stare dorită, realizarea căreia are loc în rezultatul săvârșirii anumitor acțiuni.

Sarcina, la rândul său reprezintă o anumită obligație⁴, sau ceea ce trebuie de făcut și de soluționat. În acest fel, sarcina reprezintă ceva realizat cu necesitate, urmare a cărui fapt este atins, obținut un anumit rezultat. În continuare, reieșind din interpretarea acestor categorii putem ajunge la următoarea concluzie: scopul este o categorie dispozitivă, la ce indică dezirabilitatea, dorința realizării lui, iar sarcina, dimpotrivă, reprezintă o categorie imperativă, determinată de obligativitatea executării și materializării acesteia.

Cu toate acestea, scopul și sarcinile sunt interdependente, din care considerent în calitate de sarcini și scopuri pot figura unele și aceleași prevederi, în dependență de condițiile în care se desfășoară o anumită activitate. Totodată, în condițiile interdependenței, ele reprezintă categorii de sine stătătoare, scopul nereprezentând prin sine o sistematizare a sarcinilor cu un conținut mai concret și consistent, după cum susțin unii autori⁵. Atunci când studiem diferite activități putem stabili care sunt scopurile și sarcinile lor. Conform prevederilor legii procesual-penale, examinarea corporală reprezintă o acțiune de urmărire penală, un procedeu probatoriu. Scopul ei ține de formarea, colectarea probelor.

Scopul acțiunii de urmărire penală – după cum afirmă pe bună dreptate autorul S. A. Șeifer, - reprezintă imaginea ideală a informației, care urmează obținută de către organul de urmărire penală prin aplicarea procedurilor informative și de cunoaștere prevăzute de lege. Acțiunile de urmărire penală, variate după metode și scopuri, ne permit să obținem din unele și aceleași urme ale infracțiunii diferite informații după formă și conținut⁶. Dacă considerăm că descoperirea pe corpul unei persoane a urmelor infracțiunii sau a anumitor semne particulare este scopul examinării corporale, apoi în caz de nedescoperire a lor, scopul acestei acțiuni de urmărire penală nu va fi atins. Însă, putem afirma cu deplină certitudine că situația este cu totul alta. Descoperirea pe corpul persoanei a anumitor urme ale infracțiunii sau a cărorva semne particulare care au importanță pentru cauza penală nu reprezintă scopul examinării corporale. Scopul acestei acțiuni de urmărire penală ține de materializarea probelor în cadrul cauzei penale – întocmirea și perfectarea procesului-verbal al examinării corporale. În același timp, nedescoperirea anumitor urme ale infracțiunii sau a semnelor particulare nu înseamnă că scopul acestei acțiuni de urmărire penală nu a fost atins.

În cazul de față, susținem pe deplin părerea lui R. S. Belkin care afirmă că, practic, fiecare acțiune de urmărire penală servește nu doar pentru colectarea și aprecierea probelor, dar și la folosirea lor în procesul de cercetare și descoperire a faptelor infracționale⁷.

¹ Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. Partea generală. Ediția a III-a, revizuită și adăugită. Ed. Universul Juridic. București, 2020, p. 630.

² Хашимов Р. А. Категория «цель» в уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук. Челябинск, 2006, с. 16-17.

³ Oprea I., Pamfil C.-G., Radu R., Zăstroiu V. Noul Dicționar universal al limbii române. Ediția a 2-a. Ed. Litera Internațional. București, 2006, p. 1285.

⁴ Oprea I., Pamfil C.-G., Radu R., Zăstroiu V. Noul Dicționar universal al limbii române. Ediția a 2-a. Ed. Litera Internațional. București, 2006, p. 1257.

⁵ Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства. Уголовно-процессуальная форма. М., 2003, с. 27.

⁶ Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. М., 2001, с. 18.

⁷ Белкин Р. С. Курс криминалистики. В. 3-х томах. Том 3. М., 1979, с. 128.

Autorul L. V. Vinițchi este de părerea că scopul se poate referi și la crearea condițiilor necesare pentru efectuarea altei acțiuni de urmărire penală, precum și pentru formarea unei anumite situații de urmărire penală de care au nevoie organele de urmărire în procesul cercetării cauzelor penale¹. În acest fel, examinarea corporală în calitate de categorie procesual penală are propriul său scop și propriile sarcini. Or, ceea ce urmează să se execute și să se soluționeze – sarcina – reprezintă efectuarea unui complex de acțiuni procesuale, în strictă conformitate cu prevederile legii, care vizează descoperirea urmelor infracțiunii sau a semnelor particulare pe corpul persoanei, acestea având importanță pentru cercetarea și descoperirea cauzelor penale.

Cercetătoarea L. M. Isaeva susține că în cazul examinării corporale se pune accent pe necesitatea căutării urmelor și a clarificării împrejurărilor în care a fost comisă infracțiunea². Descoperirea sau nedescoperirea pe corpul persoanei a urmelor infracțiunii sau a semnelor particulare reprezintă, deja, un anumit rezultat al acestei activități. În opinia unor autori din Republica Moldova, în urma examinării corporale pot fi descoperite urme ale infracțiunii, componente chimice, zgârâieturi, cicatrice, tatuaje, unele leziuni corporale, unele defecte ale constituției corpului, semne congenitale ș.a. la urmele infracțiunii se pot atribui urme de leziuni, arsuri, urmele armelor albe sau de foc³. În literatura de specialitate se discută despre existența unor sarcini de bază (obligatorii) și facultative ale examinării corporale.

În calitate de sarcini de bază (obligatorii) ale examinării corporale sunt recunoscute următoarele: 1) căutarea semnelor particulare pe corpul persoanei; 2) căutarea urmelor infracțiunii pe corpul persoanei; 3) constatarea prezenței leziunilor pe corpul persoanei; 4) determinarea, constatarea anumitor stări sau calități care au importanță pentru cauza penală; 5) obținerea informațiilor care ne permit să verificăm veridicitatea și autenticitatea declarațiilor martorilor.

În calitate de sarcini facultative ale acestei acțiuni de urmărire penală sunt identificate următoarele: 1) căutarea urmelor infracțiunii pe hainele persoanei examinate; 2) căutarea pe hainele persoanei examinate a altor urme care pot avea importanță pentru cauza penală⁴.

Aici, atragem atenție la faptul că autorul M. Gheorghită este de părerea că atunci când apare necesitatea de a verifica hainele sau alte lucruri ale persoanei bănuite în săvârșirea unei infracțiuni, atunci verificarea dată nu se include în acțiunea de examinare corporală, dar prezintă o percheziție corporală. Scopul acestei acțiuni procesuale și de tactică criminalistică este cu totul altul – de a depista obiecte, documente sau urme ale infracțiunii⁵.

În literatura de specialitate întâlnim discuții controversate cu privire la *sarcina căutării (constatării) semnelor particulare pe corpul persoanei*. Noțiunea de „semne particulare” ține de domeniul gabisocopiei – ramură a tehnicii criminalistice și compartiment al științei criminalistice care cuprinde prevederi teoretice, precum și metode și mijloace tehnico-științifice de acumulare, cercetare și folosire a datelor cu privire la aspectul exterior al unei persoane. La baza gabisocopiei criminalistice sunt puse datele anatomice ale omului, ale antropologiei și biologiei⁶.

Autorul L. V. Vinițchi este de părerea că „în raport cu sarcinile examinării corporale, prin semne particulare urmează să înțelegem abaterile individuale ale structurii anatomice a corpului uman, precum și caracteristicile și defectele funcționale individuale ale acestuia”⁷. La semnele specifice, cercetătorii criminaliști cataloghează următoarele: zgârâieturi, cicatrice, tatuaje, unele leziuni corporale, unele defecte ale constituției corpului, semne congenitale etc.⁸. În opinia unor autori, semnalmentele se divizează în patru categorii: 1) *semnalmentele anatomice*, care se manifestă sub forma unor varietăți morfologice ale corpului,

¹ Виноцкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 25,

² Исаева Л. М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве. Изд. ЮРМИС. М., 2003, с. 147.

³ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 311-312.

⁴ Потапова А. Г. Освидетельствование в уголовном судопроизводстве России: процессуальный аспект. Диссертация кандидата юридических наук. Челябинск, 2007, с. 57.

⁵ Gheorghită M. Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2017, p. 502.

⁶ Rusu V., Jitariuc V. Tratat de criminalistică. Partea I. Noțiuni generale. Tehnica criminalistică. Ed. Pro Universitaria. București, 2023, p. 666.

⁷ Виноцкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 16.

⁸ Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М., 2004, с. 62.

capului, feței și ale părților constitutive ale acestora. Având la origine sistemul osos al organismului uman, semnalmentele anatomice sunt cele mai stabile. Ele pot fi sesizate atât în situația de staționare, cât și în timpul mișcărilor, indiferent de natura activității desfășurate de individ; 2) *semnalmentele funcționale*, care reprezintă diverse deprinderi privind poziția corpului și dinamica părților componente ale acestuia în anumite genuri de activitate, desfășurată de individ (ținuta, gesticulația și mimica, mersul, vocea și vorbirea); 3) *caracteristicile particulare*, care reprezintă semne, diverse forme patologice și variații anatomo-morfologice dobândite ereditar sau pe parcursul vieții în urma unor leziuni, intervenții chirurgicale, accidente etc.; 4) *obiectele de îmbrăcăminte*, purtate mai mult ori mai puțin permanent de către persoana în cauză¹.

Unii autori sunt de părerea că la semnele particulare pot fi atribuite și cele profesionale, care ne permit să identificăm genul de activitate al persoanei în cauză². L. V. Vinițchi prin aceste semne profesionale înțelege diverse modificări manifestate în exterior, care apar în rezultatul influenței îndelungate a unor factori de producție sau a unor substanțe. În marea majoritate a cazurilor, aceste substanțe pot provoca anumite boli specifice ale pielii, care pot fi observate cu ochiul neînarmat³.

Semnele profesionale se referă, pe de o parte, la o anumită persoană, însă în același timp ele pot fi atribuite și la caracteristicile de grup ale mai multor cetățeni, deoarece în procesul exercitării unor anumite activități aceste semne apar la toate persoanele care le practică. Astfel, toate persoanele care practică aceeași meserie pot avea semne profesionale specifice comune. Împreună cu alte semne identificatorii putem individualiza un anumit grup de semne care aparțin unei persoane concrete, însă în cazurile în care dispunem doar de informații cu privire la semnele profesionale, să identificăm persoana cu exactitate este mai puțin probabil. Or, trăsăturile profesionale sunt semne identificatorii individuale ale persoanei care, însă, nu au apartenență la un grup, ca atare. Aceste semne trebuie evidențiate într-un grup aparte. În acest caz, sarcina examinării corporale s-ar concentra și pe „descoperirea unor semne ale activității profesionale pe corpul persoanei. Unii autori extind sfera de aplicare a noțiunii de „semne particulare” cu care se operează în cadrul examinării corporale și asupra semnalmentelor persoanei, materializate în baza portretului vorbit. Astfel, autorul A. Jalinski menționează că în vederea cercetării faptelor infracționale se poate recurge nu doar la stabilirea și constatarea semnelor particulare, dar și la identificarea persoanei în baza semnalmentelor ei materializate cu ajutorul metodei portretului vorbit⁴.

În descrierea făcută după metoda portretului vorbit de la cel care a perceput caracteristicile somatice ale individului căutat, trebuie stabilite și reflectate, în primul rând, semnalmentele anatomice sau statice, în al doilea rând, semnalmentele funcționale sau dinamice, în al treilea rând, semnalmentele particulare și, în ultimul rând, caracteristicile obiectelor de vestimentație și portabile ale persoanei respective⁵. Mai mulți cercetători, făcând referire la catalogarea semnelor particulare la categoria semnelor portretului vorbit au în vedere semnalmentele anatomice ale aspectului exterior al persoanei. Or, în acest caz ar fi logic ca sarcina examinării corporale să se reflecte nu în stabilirea semnelor particulare, dar în constatarea semnelor anatomice (morfologice) ale persoanei⁶.

Vorbind despre semnalmentele funcționale ale persoanei, L. V. Vinițchi afirmă că soluționarea întrebării dacă în sarcina examinării corporale se regăsește clarificarea prezenței funcțiilor umane manifestate în exterior depinde de faptul în ce măsură acestea se datorează modificărilor observate vizual, cu ochiul liber. Astfel susține L. V. Vinițchi, dacă șchiopătarea unei persoane este determinată de faptul că un picior este mai scurt decât celălalt, fie că o parte a unui picior este amputată, apoi acest fapt poate fi constatat în cadrul examinării corporale. Dacă, însă, ar fi vorba despre o bălbăială sau alte manifestări funcționale, care nu sunt determinate de anumite defecte externe ale persoanei, apoi fixarea lor nu poate să se regăsească în sarcina examinării corporale⁷. În acest fel, suntem de părerea că, în procesul

¹ Rusu V., Jitariuc V. *Tratat de criminalistică. Partea I. Noțiuni generale. Tehnica criminalistică*. Ed. Pro Universitaria. București, 2023, p. 667; Doraș S. *Criminalistica*. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011, p. 195-196.

² Семенов В. А. *Следственные действия. Учебное пособие*. Екатеринбург, 2003, с. 44.

³ Веницкий Л. В. *Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие*. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 16-17.

⁴ Жалинский А. Э. *Освидетельствование в уголовном процессе*. Львов, 1964, с. 14.

⁵ Gheorghîță M. *Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”)*. Chișinău, 2017, p. 282.

⁶ Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. *Криминалистика. Учебник для вузов. Издание 2-е, переработанное и дополненное*. Изд. Норма. М., 2004, с. 335-336.

⁷ Веницкий Л. В. *Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие*. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 20.

penal, noțiunea de „semne individuale, particulare” urmează a fi înțeleasă în sens îngust, ele fiind întâlnite destul de rar, reprezentând prin sine abateri de la structura sau starea normală a corpului uman (anomalii). Desigur, și careva alte semne exterioare ale persoanei pot fi stabilite și constatate în cadrul examinării corporale în cazul în care acestea au importanță pentru cauza penală.

În continuare, vom reține că și în privința altor sarcini ale examinării corporale teoria dreptului procesual penal și a criminalistici înregistrează opinii contradictorii. Una dintre aceste sarcini este *stabilirea urmelor infracțiunii pe corpul persoanei*.

Urmele reprezintă cel mai relevant și de neînlocuit element în cercetarea și descoperirea faptelor infracționale de orice tip. Cercetarea criminalistică a urmelor ne permite să stabilim obiectul concret care a lăsat urma, fie să-l atribuim la o anumită clasă, gen sau tip. Cu ajutorul urmelor pot fi stabilite particularitățile anatomice, fiziologice, funcționale și dinamice ale persoanei. Cu ajutorul lor sunt soluționate și sarcini de diagnosticare și diagnosticare¹. Marea majoritate a cercetătorilor tratează urmele infracțiunii în sens larg și în sens îngust. În sens larg, urmele reprezintă consecințele materiale ale infracțiunii, modificări ale obiectelor și a situației materiale. În sens îngust, urmele sunt clasificate în urme reflecții, urme substanță și urme obiecte².

În opinia autorului L. V. Vinițchi, prin urme ale infracțiunii trebuie să înțelegem orice modificări, inclusiv de ordin ideal, care pot avea importanță pentru probatoriu în cadrul cauzelor penale³. În mod tradițional, noțiunea de „urmă a infracțiunii”, precum și chestiunile legate de mecanismul de formare a urmelor se asociază cu situația materială și locul infracțiunii. Acționând în calitate de obiect purtător de urme, corpul persoanei reprezintă un obiect obișnuit al cercetării. Cercetătorul Iu. Gh. Torbin a analizat și clasificat urmele infracțiunii care se pot găsi pe corpul persoanei. În primul grup, în opinia lui, sunt incluse urmele exosagitale ale infracțiunii, și anume: 1) urmele care reprezintă rezultatul aflării persoanei examinate la locul infracțiunii și al comiterii anumitor acțiuni de către aceasta; 2) urmele aduse de către persoană la locul infracțiunii, care se localizează, de regulă, pe anumite obiecte de la locul faptei sau pe corpul victimei⁴.

În cel de-al doilea se regăsesc urmele endosagitale ale infracțiunii. În calitate de surse ale acestor urme pot fi: 1) persoanele supuse examinării corporale; 2) obiectele materiale ale atentatului infracțional; 3) obiectele materiale de la locul faptei, care reprezintă rezultatul acțiunilor sau comportamentului făptuitorului la locul comiterii infracțiunii; 4) obiectele materiale, care sunt formate sau reflectate pe corpul sau hainele persoanei nemijlocit după comiterea anumitor acțiuni sau după un anumit comportament.

În același timp, Iu. Gh. Torbin susține că asemenea urme pot fi descoperite doar în procesul examinării corporale a persoanelor în viață, fie a hainelor acestora.

În continuare, în alt registru același autor ne mai vorbește și despre acele urme care pot fi descoperite în procesul examinării corporale a persoanelor bănuite în comiterea infracțiunilor, aici fiind vorba despre: 1) urme ale fabricării și folosirii armelor infracțiunii; 2) urme ale pătrunderii la locul comiterii faptei; 3) urme ale acțiunilor, îndreptate nemijlocit la săvârșirea infracțiunii și spre obținerea unui anumit rezultat; 4) urme ale înscenării infracțiunii; 5) urme care împiedică identificarea, căutarea infractorului, precum și folosirea câinelui de urmărire; 6) urme privind ascunderea, tănuirea infracțiunii săvârșite⁵.

De frecvente ori, în procesul examinării corporale este posibilă și descoperirea urmelor invizibile sau slab vizibile, care nu pot fi observate cu ochiul liber. În doctrina criminalistici, micourme sunt recunoscute particulele de substanțe slab vizibile sau invizibile cu ochiul neînarmat, fie anumite semne ale influenței fizice, care au legătură cu fapta. Invizibile sunt recunoscute acele particule, care, în condiții normale (iluminare corespunzătoare, date subiective ale observatorului) nu sunt percepute vizual. Acestea pot fi invizibile în virtutea unor parametri foarte mici, aflați în afara limitei de acuitate vizuală umană, fie din motive de diferență mică în raport cu proprietățile cu culoare ale fundalului înconjurător. Slab vizibile sunt

¹ Rusu V., Jitariuc V. Tratat de criminalistică. Partea I. Noțiuni generale. Tehnica criminalistică. Ed. Pro Universitaria. București, 2023, p. 260; Дервянко А. И., Езикян В. И., Криминалистика. Учебное пособие. ЮРГУ. Новочеркасск, 2007, с. 35.

² Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Издание 2-е, переработанное и дополненное. Изд. Норма. М., 2004, с. 202.

³ Виноцкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 21.

⁴ Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004, с. 69.

⁵ Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004, с. 71.

recunoscute particulele a căror prezență, în condiții normale, poate fi stabilită vizual, însă studierea semnelor necesare este imposibilă fără aplicarea unor tehnici și metode speciale¹.

La etapa actuală a dezvoltării mijloacelor tehnico-științifice, descoperirea urmelor invizibile, slab vizibile (a microobiectelor) este posibilă și fără efectuarea expertizelor judiciare a obiectelor purtătoare de urme. Or, în marea majoritate a cauzilor descoperirea microobiectelor necesită aplicarea mijloacelor tehnico-științifice corespunzătoare, însă nu în mod obligatoriu în condițiile efectuării unor expertize judiciare. Astfel, autorul L. V. Vinițchii admite că cercetarea microobiectelor trebuie efectuată de reprezentantul organului de urmărire penală la locul descoperirii lor, semnele lor individuale urmând a fi descrise în procesul-verbal al acțiunii de urmărire penală. După această, microobiectele vor fi anexate la materialele cauzei în calitate de corpuri delictive și vor fi expediate în vederea efectuării expertizei judiciare². Și cercetătoarea A. V. Cudreașeva este de părerea că microobiectele pot fi descoperite și ridicate în procesul examinării corporale a persoanei. Or, susține ea, descoperirea microobiectelor de către expert în procesul efectuării expertizei judiciare depășește limitele împuternicirilor oferite expertului prin lege³. O soluție, în opinia lui A. V. Cudreașeva, în acest caz, ar fi ca de rând cu expertul la efectuarea expertizei să participe obligatoriu și reprezentantul organului de urmărire penală în cazurile în care există presupuneri că în procesul efectuării ei vor putea fi descoperite date faptice noi, care au nevoie de o perfectare procesuală corespunzătoare⁴.

În fine, ne rămâne doar să adăugăm că dacă reprezentantul organului de urmărire penală are posibilitatea reală și deține mijloacele necesare pentru descoperirea microobiectelor în procesul efectuării acțiunii de urmărire penală, ca de exemplu, a examinării corporale, apoi nu există careva temeiuri să punem această activitate în sarcina expertului.

Dacă pentru descoperirea (nu și pentru cercetarea) microobiectului nu este necesară efectuarea expertizei, fiind suficientă doar aplicarea mijloacelor tehnice corespunzătoare, atunci nu există careva piedici pentru descoperirea microobiectelor în cadrul acțiunii de examinare corporală a persoanei. Art. 119, alin. (3) Cod de procedură penală al Republicii Moldova prevede că în caz de necesitate, examinarea corporală se face cu participarea medicului. În același timp, această normă nu reglementează posibilitatea participării cărorva alți specialiști în vederea acordării de asistență (inclusiv de ordin tehnic) la descoperirea, fixarea și ridicarea urmelor infracțiunii. Or, în aceste condiții, considerăm că este necesară completarea art. 119 Cod de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. (6) cu următorul, conținut: „Participarea specialistului la examinarea corporală a persoanei este obligatorie în cazurile în care reprezentantul organului de urmărire penală deține suficiente informații referitoare la prezența microobiectelor pe corpul sau pe hainele persoanei supuse examinării corporale”.

În doctrina dreptului procesual-penal și a criminalisticii, la următoarea sarcină a examinării corporale este catalogată *căutarea și stabilirea leziunilor corporale*. Descoperirea leziunilor corporale nu se regăsește în calitate de sarcină aparte a examinării corporale în procesul penal al Republicii Moldova, însă este întâlnită în procesul penal al altor state (de exemplu, în art. 179 Cod de procedură penală al Federației Ruse).

Prin leziuni corporale se înțelege perturbarea structurii și funcției corpului uman, apărute ca rezultat al influenței unuia sau a mai multor factori externi. Astfel, leziunile mecanice pot fi determinate de anumiți factori și agenți fizici, chimici, biologici etc. La vătămările mecanice în baza semnelor morfologice sunt catalogate luxațiile articulare, rupturile de organe, abraziunile, fracturile oaselor, arsurile termice și chimice etc.⁵. Rezultatul sau consecințele acțiunii factorilor traumatici pot fi temporare, urmate de vindecare, permanente sau definitive, caracterizate prin instalarea unor modificări ireversibile de natură morfologică, funcționale sau mixte, morfo-funcționale. Agenții traumatici mecanici sunt reprezentați de diferite corpuri care acționează asupra corpului uman în mod direct, producând diferite leziuni. Agenții traumatici pot fi corpuri contondente (dure) inerte, care pot acționa direct sau indirect, de origine animală (dinți, cioc, corn

¹ Rusu V., Jitariuc V. *Tratat de criminalistică. Partea I. Noțiuni generale. Tehnica criminalistică*. Ed. Pro Universitaria. București, 2023, p. 275; Ваднер М. Б. *Использование микрочастиц при расследовании преступлений*. Изд. ПИТЕР. СПб, 2001, с. 12-13.

² Веницкий Л. В. *Освидетельствование на предварительном следствии*. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 64-65.

³ Кудрявцева А. В. *Судебная экспертиза в уголовном процессе России*. Монография. Челябинск, 2001, с. 68-69.

⁴ Кудрявцева А. В. *Судебная экспертиза в уголовном процессе России*. Монография. Челябинск, 2001, с. 69.

⁵ Семенцов В. А. *Следственные действия*. Учебное пособие. Екатеринбург, 2003, с. 45.

etc.) sau pot fi armele naturale de atac și de apărare ale omului (pumn, picior, dinți, unghii etc.). Consecința imediată, directă a acțiunii diferiților agenți traumatici mecanici asupra corpului omenesc este producerea unei leziuni traumatice¹.

În general, prin „vătămare a integrității corporale sau a sănătății” trebuie de înțeles săvârșirea ilegală, în mod intenționat sau din imprudență, a oricărei acțiuni sau inacțiuni – de natură fizico-mecanică, chimică, biologică sau psihică – care a adus o atingere sănătății unei alte persoane, atingere exprimată în dereglarea integrității anatomice a organelor sau a țesuturilor corpului victimei ori a funcțiilor acestora².

În literatura de specialitate este acordată o atenție substanțială chestiunii referitoare la constatarea și stabilirea leziunilor corporale în cadrul examinării corporale a persoanei. Astfel, autorul V. P. Bojiev susține că în rezultatul examinării corporale pot fi descoperite urme, pete de sânge și substanțe chimice, zgârâieturi, alte leziuni corporale, cicatrice, tatuaje, defecte ale constituției corpului și alte semne (particularități) specifice în baza cărora poate fi constatată implicarea persoanei în comiterea infracțiunii³. Un alt cercetător, Iu. Gh. Torbin, examinând conținutul și specificul examinării corporale, atribuie leziunile corporale la urmele infracțiunii în sens larg⁴. În unele lucrări ale autorului L. V. Vinițchii, la determinarea sarcinilor examinării corporale este folosită formularea „urme ale leziunilor corporale”⁵.

În fine, cu ajutorul examinării corporale pot fi descoperite leziunile corporale în calitate urme a oricărei influențe, atât criminală cât și de altă natură. Or, în aceste condiții, susținem în totalitate punctul de vedere al autorului S. A. Șeifer care declară că în cazul examinării corporale doar se constată faptul prezenței leziunilor corporale (forma, locația, parametrii etc.), gravitatea acestora urmând a fi stabilită în cadrul expertizei medico-legale, ea reprezentând competența medicului legist⁶. Urmează să menționăm că examinarea corporală, de frecvente ori, reprezintă o acțiune premergătoare dispunerii și efectuării expertizei. În cazurile în care la momentul efectuării expertizei urmele descoperite în cadrul examinării corporale s-au schimbat din punct de vedere calitativ, procesul-verbal al examinării corporale reprezintă acel material în baza căruia poate fi efectuată expertiza.

În literatura de specialitate se mai vorbește și despre alte sarcini ale examinării corporale, cum ar fi: prelevarea de probe biologice⁷ și stabilirea stării de ebrietate⁸. Însă, dacă analizăm prevederile art. 119 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, vom constata că aceste sarcini ale examinării corporale nu se regăsesc în conținutul normei vizate.

Concluzii și recomandări:

Examinarea corporală în calitate de categorie procesual penală are propriul său scop și propriile sarcini. Or, ceea ce urmează să se execute și să se soluționeze – sarcina – reprezintă efectuarea unui complex de acțiuni procesuale, în strictă conformitate cu prevederile legii, care vizează descoperirea urmelor infracțiunii sau a semnelor particulare pe corpul persoanei, acestea având importanță pentru cercetarea și descoperirea cauzelor penale. De asemenea, suntem de părerea că, în procesul penal, noțiunea de „semne individuale, particulare” urmează a fi înțeleasă în sens îngust, ele fiind întâlnite destul de rar, reprezentând prin sine abateri de la structura sau starea normală a corpului uman (anomalii). Desigur, și careva alte semne exterioare ale persoanei pot fi stabilite și constatate în cadrul examinării corporale în cazul în care acestea au importanță pentru cauza penală.

În continuare, susținem că examinarea corporală poate avea următoarele sarcini de bază (obligatorii):

- 1) căutarea semnelor particulare pe corpul persoanei;
- 2) căutarea urmelor infracțiunii pe corpul persoanei;

¹ Groza I. L., Astărăstoiaie V. Introducere în medicina legală pentru juriști. Ed. C. H. BECK. București, 2007, p. 35.

² Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2015, p. 352.

³ Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ. / Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора В. П. Божьева. М., 1995, с. 256.

⁴ Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004, с. 115.

⁵ Виноцкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997, с. 43.

⁶ Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М., 2004, с. 62.

⁷ Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Volumul 1. Coordonator M. Udrioiu. Ed. C. H. BECK. București, 2015, p. 543.

⁸ Гриненко А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Постатейный. Изд. Эксмо. М., 2006, с. 449.

3) constatarea prezenței leziunilor pe corpul persoanei; 4) determinarea, constatarea anumitor stări sau calități care au importanță pentru cauza penală; 5) obținerea informațiilor care ne permit să verificăm veridicitatea și autenticitatea declarațiilor martorilor. În calitate de sarcini facultative ale acestei acțiuni de urmărire penală pot fi identificate următoarele: 1) căutarea urmelor infracțiunii pe hainele persoanei examinate; 2) căutarea pe hainele persoanei examinate a altor urme care pot avea importanță pentru cauza penală

Cu caracter de *lege ferenda*, propunem completarea art. 119 Cod de procedură penală al Republicii Moldova (*Examinarea corporală*) cu alin. (4¹) cu următorul conținut: „*Examinarea corporală poate fi însoțită de examinarea hainelor și încălțăminteii persoanei examinate. Rezultatele acestei examinări sunt fixate în procesul-verbal al acestei acțiuni de urmărire penală*”.

În alt registru, reținem că art. 119, alin. (3) Cod de procedură penală al Republicii Moldova prevede că în caz de necesitate, examinarea corporală se face cu participarea medicului. În același timp, această normă nu reglementează posibilitatea participării cărorva alți specialiști în vederea acordării de asistență (inclusiv de ordin tehnic) la descoperirea, fixarea și ridicarea urmelor infracțiunii. Or, în aceste condiții, considerăm că este necesară completarea art. 119 Cod de procedură penală al Republicii Moldova cu alin. (6) cu următorul, conținut: „*Participarea specialistului la examinarea corporală a persoanei este obligatorie în cazurile în care reprezentantul organului de urmărire penală deține suficiente informații referitoare la prezența microobiectelor pe corpul sau pe hainele persoanei supuse examinării corporale*”.

Bibliografie:

1. Brînză S., Stati V. Tratat de drept penal. Partea specială. Volumul I. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2015.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Codul de procedură penală. Comentariu pe articole. Volumul 1. Coordonator M. Udrioiu. Ed. C. H. BECK. București, 2015.
4. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005.
5. Doraș S. Criminalistica. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011.
6. Gheorghiuță M. Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2017.
7. Groza I. L., Astărăstoae V. Introducere în medicina legală pentru juriști. Ed. C. H. BECK. București, 2007.
8. Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Ed. Pro Universitaria, București, 2022.
9. Neagu I., Damaschin M. Tratat de procedură penală. Partea generală. Ediția a III-a, revizuită și adăugită. Ed. Universul Juridic. București, 2020.
10. Noul Cod penal și Noul Cod de procedură penală. Ediția a 6-a. Ed. Hamangiu, București, 2014.
11. Oprea I., Pamfil C.-G., Radu R., Zăstroiu V. Noul Dicționar universal al limbii române. Ediția a 2-a. Ed. Litera Internațional. București, 2006.
12. Rusu V., Jitariuc V. Tratat de criminalistică. Partea I. Noțiuni generale. Tehnica criminalistică. Ed. Pro Universitaria. București, 2023.
13. Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Криминалистика. Учебник для вузов. Издание 2-е, переработанное и дополненное. Изд. Норма. М., 2004.
14. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В. 3-х томах. Том 3. М., 1979.
15. Быков В. М. Фактические основания производства следственных действий по УПК РФ. // Журнал российского права. №6/2005.
16. Ваднер М. Б. Использование микрочастиц при расследовании преступлений. Изд. ПИТЕР. СПб, 2001.
17. Виницкий Л. В. Освидетельствование на предварительном следствии. Учебное пособие. Изд. СГУ. Смоленск, 1997.
18. Гриненко А. В. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации. Постатейный. Изд. Эксмо. М., 2006.
19. Деревянко А. И., Езибян В. И., Криминалистика. Учебное пособие. ЮРГУ. Новочеркасск, 2007.
20. Жалинский А. Э. Освидетельствование в уголовном процессе. Львов, 1964.
21. Исаева Л. М. Специальные познания в уголовном судопроизводстве. Изд. ЮРМИС. М., 2003.

22. Комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РФ. / Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора В. П. Божьева. М., 1995.
23. Кудрявцева А. В. Судебная экспертиза в уголовном процессе России. Монография. Челябинск, 2001.
24. Кудрявцева А. В. Освидетельствование по УПК Российской Федерации. // Международные юридические чтения. Материалы научно-практической конференции. Омск, 2004.
25. Михайловская И. Б. Цели, функции и принципы российского уголовного судопроизводства. Уголовно-процессуальная форма. М., 2003.
26. Потапова А. Г. Освидетельствование в уголовном судопроизводстве России: процессуальный аспект. Диссертация кандидата юридических наук. Челябинск, 2007.
27. Семенцов В. А. Следственные действия. Учебное пособие. Екатеринбург, 2003.
28. Торбин Ю. Г. Теоретические и прикладные проблемы обнаружения и использования в уголовном судопроизводстве следов и особых примет на живых лицах. Диссертация доктора юридических наук. М., 2003.
29. Торбин Ю. Г. Теория и практика освидетельствования. ЗАО Издательский Дом «Питер». СПб, 2004.
30. Хашимов Р. А. Категория «цель» в уголовном процессе. Диссертация кандидата юридических наук. Челябинск, 2006.
31. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. М., 2001.
32. Шейфер С. А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. М., 2004.

**ASIGURAREA ȘI GARANTAREA DREPTURILOR BĂNUITULUI, ÎNVINUITULUI,
MARTORULUI ȘI A PĂRȚII VĂTĂMATE ÎN PROCESUL VERIFICĂRII DECLARAȚIILOR
LA LOCUL INFRAȚIUNII**

**ENSURING AND GUARANTEEING THE RIGHTS OF THE SUSPECT, THE ACCUSED, THE
WITNESS AND THE INJURED PARTY IN THE PROCESS OF VERIFYING STATEMENTS
AT THE SCENE OF THE CRIME**

Vitalie RUSU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
E-mail: russuvitalie@mail.ru
ORCID ID: 0000 0001 8596 4113
Silviu-Ionuț POPESCU, drd.,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
E-mail: popescu.ionut010@gmail.com
ORCID ID: 0009 0001 2608 9598.

Rezumat: *Succesul oricărei acțiuni de urmărire penală, inclusiv și a verificării declarațiilor la locul infracțiunii, depinde, în mare parte, de efectuarea calitativă a acesteia și de respectarea prevederilor legii pe durata efectuării ei. Or, anume acest moment a determinat selectarea și actualitatea subiectului investigat, inclusiv și trasarea unor obiective specifice, legate de asigurarea și garantarea drepturilor bănuitului, învinuitului, părții vătămate și a martorilor în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, acțiune de urmărire penală care se prezintă a fi una dintre cele mai eficiente mijloace de verificare a depozițiilor făcute în cadrul cercetării cauzelor penale. Prevederile teoretice ale acestui subiect și concluziile cercetării legate de perfecționarea reglementărilor procesual-penale în materia asigurării și garantării drepturilor bănuitului, învinuitului, părții vătămate și a martorilor în procesul verificării declarațiilor la locul infracțiunii se bazează pe studierea literaturii de specialitate, pe analiza practicii organelor de drept, având menirea de a eficientiza efectuarea acestei acțiuni de urmărire penală și a îmbunătăți calitatea procesului de cercetare a faptelor infracționale. De asemenea, concluziile acestui studiu sunt binevenite pentru efectuarea unor cercetări de perspectivă în materia verificării declarațiilor la locul infracțiunii în calitatea ei de acțiune de urmărire penală.*

Cuvinte-cheie: *proces penal, infracțiune, verificare, declarații, drepturi, garanții, circumstanțe ale cauzei, depoziiții, mărturii, loc al infracțiunii, probe, probatoriu, proces-verbal, organ de urmărire penală, bănuit, învinuit, parte vătămată, martor, tactică criminalistică, apreciere, identificare*

Abstract: *The success of any criminal prosecution action, including the verification of statements at the scene of the crime, largely depends on how qualitatively it is made and whether it is in compliance with the provisions of the law. However, this very moment determined the choice and topicality of the investigated subject, including setting up specific goals pertaining to ensuring and guaranteeing the rights of the suspect, the accused, the injured party and the witnesses in the process of verifying statements at the scene of the crime - a criminal prosecution action thought to be one of the most efficient means of verifying the depositions made during the investigation of criminal cases. The theoretical provisions of this subject and the conclusions of the research related to the improvement of the criminal procedure regulations in the matter of ensuring and guaranteeing the rights of the suspect, the accused, the injured party and the witnesses in the process of verifying the statements at the scene of the crime are based on the study of the specialized literature and the analysis of the practice of the law enforcement bodies carried out with the aim of improving the efficiency of this criminal prosecution action and enhancing the quality of the criminal investigation process. Moreover, the conclusions of this study are favorable for conducting some perspective research in the matter of verifying statements at the scene of the crime as a criminal prosecution action.*

Keywords: *criminal trial, crime, verification, statements, rights, guarantees, circumstances of the case, depositions, testimonies, scene of the crime, evidence, piece of evidence, minutes, criminal prosecution body, suspect, accused, injured party, witness, forensic tactics, assessment, identification*

Introducere

Cercetarea faptelor infracționale reprezintă o activitate complexă și cu mai multe fațete orientată spre realizarea sarcinilor procesului penal. Unul dintre obiectivele de bază ale investigării cauzelor penale îl reprezintă strângerea, verificarea și aprecierea probelor, prin care înțelegem acele elemente de fapt care servesc la constatarea existenței sau inexistenței infracțiunii, la identificarea făptuitorului, la constatarea vinovăției, precum și la stabilirea altor împrejurări importante pentru justa soluționare a cauzei¹.

O activitate de urmărire penală susceptibilă să suplimenteze mijloacele de administrare a probelor într-un proces penal o constituie verificarea la locul infracțiunilor a declarațiilor persoanelor implicate în proces.

Rezultate și discuții

În opinia autorului S. Doraș, declarațiile persoanelor implicate în proces, făcute în condițiile locului faptei, sunt mai expresive, mai detaliate și chiar mai bogate după conținut, în raport cu cele făcute la sediul organului de urmărire penală. Or, susține S. Doraș, acest fapt este lesne de explicat. necesitatea demonstrării activităților desfășurate de cei implicați în actul infracțional impune persoanei, a cărei declarații se verifică, anumite eforturi și reactualizarea faptei în deplina sa desfășurare. Verificarea declarațiilor persoanei la locul faptei se particularizează prin modul de efectuare, dar, mai ales, prin scopul și sarcinile specifice care îi revin. Importanța activității în cauză rezidă în cercetarea și întregirea informației probatorii a declarațiilor verificate, înlăturarea eventualelor lacune și a aspectelor contradictorii din conținutul acestora².

Un alt cercetător, M. Gheorghită afirmă că verificarea declarațiilor la locul infracțiunii trebuie înțeleasă ca o acțiune independentă de urmărire penală și de tactică criminalistică ce constă în deplasarea ofițerului de urmărire penală împreună cu persoana audiată în prealabil la locul infracțiunii în scopul verificării sau precizării declarațiilor acestuia.

Activitatea dată de urmărire penală, declară M. Gheorghită, se particularizează nu doar prin modul de efectuare, dar mai ales prin scopurile și sarcinile specifice care îi revin, precum și locul unde se petrece. Importanța activității în cauză rezidă în examinarea, compararea și întregirea declarațiilor depuse ca fiind date probatorii, după aceasta completându-se eventualele lacune sau înlăturându-se contradicțiile apărute³.

Se mai susține că verificarea declarațiilor la locul infracțiunii constă în oferirea de declarații la locul menționat anterior în declarațiile persoanei⁴. În acest fel, caracterul complex al verificării declarațiilor la locul infracțiunii permite crearea unui mecanism probatoriu complex, sintetic și unic, esența căruia constă în compararea informațiilor obținute de la persoana verificată cu circumstanțele factice de la locul verificat⁵.

Verificarea declarațiilor la locul infracțiunii este catalogată la categoria acțiunilor de urmărire penală care necesită participarea obligatorie a bănuțului, învinuțului, martorului, părții vătămate, adică a persoanelor a căror declarații urmează a fi verificate. Însă, statutul juridic al acestor persoane, în procesul efectuării verificării declarațiilor la locul infracțiunii, este diferit, moment care se datorează poziției procesuale specifice a acestor participanți la activitatea procesual-penală. Codul de procedură penală al Republicii Moldova fixează dreptul bănuțului (învinuțului) libertatea de mărturisire împotriva sa (art. 21)⁶. În acest fel, depunerea mărturiilor, inclusiv acordul de a participa în cadrul verificării declarațiilor la fața locului, reprezintă un drept al bănuțului, învinuțului, dar nu o obligațiune a acestuia. Refuzul de a prezenta anumite informații sau explicații, legate de verificarea lor la locul infracțiunii, exclude posibilitatea efectuării acestei acțiuni de urmărire penală.

Refuzul bănuțului (învinuțului) să participe la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii poate avea următoarele efecte: 1) o nouă apreciere de către ofițerul de urmărire penală a probelor acumulate în cadrul cauzei penale (inclusiv a declarațiilor anterioare ale bănuțului, învinuțului); 2) revizuirea tacticii de

¹ Jitariuc V., Popescu S.I. Esența și tipurile verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În: Buletinul Științific al Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale, Volumul XVII, Nr. 1, 2023, p. 50.

² Doraș S. Criminalistica. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011, p. 406-408.

³ Gheorghită M. Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2017, p. 640.

⁴ Osoianu T., Ostavciuc D., Odagiu Iu., Rusnac C. Tactica acțiunilor de urmărire penală. Ed. Cartea Militară. Chișinău, 2020, p. 209; Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Monografie. Ed. Pro Universitaria. București, 2022, p. 147.

⁵ Rusu V. Particularități tactice ale verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În: Revista Română de Criminalistică, Volumul XXIV, Nr3/2023, p. 226.

⁶ Codul de procedură penală al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.

cercetare a cauzei penale; 3) identificarea unor noi căi și modalități de soluționare a acestei situații de conflict; 4) identificarea altor posibilități de colectare a probelor în cadrul cauzei penale.

Motivele refuzului de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii, pe lângă lipsa de dorință de a mărturisi împotriva sa sau a rudelor sale apropiate, pot fi diferite: frică legată de dezvăluirea și demascarea declarațiilor false; indicațiile din partea complicilor sau a altor persoane; lipsa dorinței de a colabora cu organul de urmărire penală; necunoașterea poziției celorlalți coparticipanți și frica de a nu le face rău prin acțiunile sale; lipsa dorinței de a reapărea la locul infracțiunii, fiind invocate diverse situații traumatizante etc.¹.

De exemplu, dacă învinuitul a făcut declarații, după cum susține el, veridice cu privire la circumstanțele infracțiunii săvârșite, însă nu dorește să participe la verificarea declarațiilor la locul faptei, apoi acest refuz fără careva motive convingătoare generează, în mod firesc, neîncredere față de aceste depoziții, determinând necesitatea verificării lor minuțioase prin alte mijloace. Trebuie să menționăm și faptul că pentru ofițerul de urmărire penală, pentru procuror este nu mai puțin importantă și cercetarea circumstanțelor care au influențat asupra acordului bănuितului, învinuitului de a participa în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii. Exprimându-și acordul în vederea participării la această acțiune de urmărire penală, bănuितul, învinuitul poate fi dominat de dorința de a acorda ajutor organului de urmărire penală, fie de a ghida urmărirea penală pe o cale greșită, de a stabili anumite contacte cu complicii săi, de a evada fie de a încerca să distrugă probele care îl demască în comiterea infracțiunii etc.

Practica urmăririi penale cunoaște multiple cazuri când persoanele bănuите, învinuite de comiterea infracțiunilor încearcă să împiedice stabilirea adevărului în cauzele penale. Declarând despre acordul său de a participa în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, aceștia, pe durata acțiunii de urmărire penală demonstrează cu totul alte locuri care nu au legătură cu fapta săvârșită, încercând astfel să denatureze materialul probator acumulat de organul de urmărire penală, să direcționeze urmărirea penală pe o cale greșită, să creeze posibilitatea renunțării de la declarațiile făcute anterior în procesul cercetării cauzei penale.

Pot fi întâlnite și cazuri când învinuiții, atrași la răspundere penală pentru anumite infracțiuni, deținuți fiind în locurile de detenție preventivă sau executându-și pedepsele în instituțiile penitenciare, fac declarații cu privire la anumite fapte comise anterior, fie că își atribuie comiterea unor infracțiuni pe care nu le-au săvârșit. Motivele unor asemenea acțiuni pot fi diverse: dorința de a schimba mediul și condițiile detenției; părăsirea locului instituției de executare a pedepselor privative de libertate din motive de apariție a anumitor situații de conflict sau, dimpotrivă dorința de a se afla o perioadă când mai îndelungată de timp în locul de detenție preventivă, amânând, în acest fel, transferul în instituția de executare a pedepsei cu închisoare. Or, chiar și în cazurile de disponibilitate pronunțată a învinuitului de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii, organul de urmărire penală urmează să se clarifice în adevăratele motive ale unei asemenea inițiative și dorințe².

În orice situație, stabilirea motivelor constă în colectarea datelor ce caracterizează persoana bănuितului, învinuitului, în analiza particularităților lor psihologice și comportamentale, în analiza materialelor cauzei penale³.

În procesul de studiere a personalității ale cărei declarații necesită a fi verificate, ofițerul de urmărire penală trebuie să posede și informații cu privire la rude, prieteni, cercul de cunoscuți etc. Acest lucru este foarte important în cazul în care se cercetează infracțiuni săvârșite de organizații criminale sau persoane cu antecedente penale. Informația dată poate fi folosită de ofițerul de urmărire penală pentru a neutraliza intențiile negative ale persoanei sau ale cercului de cunoscuți ai acesteia⁴.

Stabilind și identificând motivele negative ale acordului de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii, ofițerul de urmărire penală, procurorul urmează să întreprindă măsurile necesare pentru a le neutraliza și a exclude posibilitatea realizării planurilor bănuितului, învinuitului. Spre deosebire de bănuит, învinuit, martorii și părțile vătămate au obligația de a face declarații. Totodată, în ceea ce privește obligativitatea participării lor în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, în literatura de specialitate putem găsi un consens în această privință. Autorul R. S. Belkin, de exemplu, indică la caracterul

¹ Власенко Н. В. Информационная сущность и тактика осуществления проверки показаний на месте. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2001, с. 52-53.

² Глазырин Ф. В. Психология следственных действий. Волгоград, 1983, с. 131-132.

³ Курашвили Г. К. Изучение следователем личности обвиняемого. М., 1982, с. 35.

⁴ Osoianu T., Ostavciuc D., Odagiu Iu., Rusnac C. Tactica acțiunilor de urmărire penală. Ed. Cartea Militară. Chișinău, 2020, p. 222.

benevol al participării martorilor și părților vătămate în această acțiune de urmărire penală¹. El își justifică opinia prin faptul că legea stabilește obligația martorului de a face declarații doar cu ocazia audierii, iar verificarea declarațiilor la locul infracțiunii nu este identică cu această acțiune de urmărire penală. În caz de constrângere a martorului sau a părții vătămate de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii nu există nici o garanție în ceea ce privește autenticitatea și exactitatea rezultatelor care vor fi obținute. Poziția autorului Firsov E. P. care exprimă părerea că participarea martorilor și a părților vătămate la această acțiune de urmărire penală este obligatorie ni se pare cu mult mai corectă, deoarece legea procesual-penală prevede obligațiunea martorilor de a face declarații autentice, corecte și de a răspunde la întrebările adresate. Or, în acest caz, declarațiile urmează a fi înțelese în sens larg, cuprinzând nu doar mărturiile prezentate în cadrul audierii, ci și depozițiile făcute în cadrul altor acțiuni de urmărire penală, inclusiv în procesul verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În asemenea situații, acțiunea de urmărire penală presupune, de fiecare dată prezentarea mărturiilor, partea vătămată și martorii neavând, de fapt, posibilitatea să refuze de a face declarații (cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege, și anume art. 21 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova).

În legătură cu acest fapt, pe bună dreptate, în art. 105 Cod de procedură penală al Republicii Moldova se regăsește alin. (6) care reglementează prevenirea martorului asupra răspunderii ce o poartă în caz de refuz de a face declarații, precum și pentru declarații mincinoase, făcute cu bună-știință. Prevederile acestei norme se aplică și în privința părților vătămate. De asemenea, în conformitate cu prevederile art. 90, alin. (7), pct. (2), martorul este obligat să facă declarații veridice, să comunice tot ce știe în legătură cu cauza respectivă și să răspundă la întrebările puse, să confirme, prin semnătură, exactitatea declarațiilor sale incluse în procesul-verbal al acțiunii procesuale. La rândul său, art. 60, alin. (2), pct. (2) prevede obligația părții vătămate de a face declarații la cererea organului de urmărire penală.

Putem vorbi despre refuzul de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii de către acești subiecți ai procesului penal doar în cazurile în care ei se află în relații de rudenie cu bănuitul (învinuitul). În această situație în privința lor se aplică prevederile art. 21 Cod de procedură penală al Republicii Moldova, conform căruia „Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția. Persoana căreia organul de urmărire penală îi propune să facă declarații împotriva sa ori a rudelor apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta”.

Dacă însă ei au acceptat să facă declarații, apoi urmează a fi preveniți asupra răspunderii penale pentru declarații mincinoase, făcute cu bună-știință. Acest acord urmează a fi perfectat în formă scrisă, deoarece are efecte juridice puternice.

În caz de participare a învinuitului la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii urmează a fi soluționată și întrebarea privind participarea apărătorului la această acțiune de urmărire penală. Or, în conformitate cu prevederile art. 66 Cod de procedură penală al Republicii Moldova, persoana învinuită în comiterea unei fapte infracționale este în drept să se folosească de serviciile unui apărător (pct. 5, 7, 12, ș.a.).

Apărătorul, acționând în calitate de persoană care realizează apărarea drepturilor și intereselor învinuitului în ordinea prevăzută de lege și îi acordă asistență juridică, în procesul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, poate, cu permisiunea reprezentantului organului de urmărire penală, adresa întrebări persoanei ale cărei declarații sunt verificate, este în drept să ia cunoștință cu procesul-verbal al acestei acțiuni de urmărire penală, să facă obiecții în privința corectitudinii și plenitudinii celor fixate în procesul-verbal al acțiunii procesuale la care el a participat. reprezentantul organului de urmărire penală poate respinge întrebările apărătorului, însă este obligat să le fixeze în procesul-verbal al verificării declarațiilor la locul infracțiunii.

În cazurile în care verificarea declarațiilor la locul infracțiunii se desfășoară cu participarea martorilor și părților vătămate minore, este posibilă și participarea pedagogilor și a reprezentanților legali a persoanelor minore.

Efectuarea acestei acțiuni de urmărire penală cu participarea minorilor martori sau victime ale infracțiunilor este esențialmente rațională dacă: 1) în timpul audierii, copilul nu a putut indica sigur liniile precise și așezarea obiectului de interes pentru organul de urmărire penală, dar dă de înțeles că este în stare să arate încăperea, locul, căile de acces etc.; 2) se urmărește o reprezentare precisă, etapizată a acțiunii care

¹ Белкин Р. С., Лифшиц Е. М. Тактика следственных действий. М., 1997, с. 131.

interesează; 3) circumstanțele de importanță pentru cauză pot fi stabilite sau verificate numai la fața locului și numai în urma participării minorului audiat; 4) la momentul intervenției organului de urmărire penală nu a fost afectată sau schimbată atmosfera inițială de la fața locului, iar clarificarea și restabilirea ei este principial necesară pentru investigarea cauzei¹.

Verificarea declarațiilor la locul infracțiunii nu modifică importanța probatorie a depozițiilor. Însă, repetarea celor menționate anterior în prezența anumitor participanți la această acțiune de urmărire penală exercită o presiune aparte asupra minorului și împiedică oarecum o eventuală modificare a mărturiilor de adineaori sau o renunțare la acestea. În situații de felul acestuia nu neglijăm nici contribuția altor păreri, dar rămânem adepți convinși ai raționamentului că o limitare de asemenea tip la repetarea momentului recunoașterii vinovăției nu este admisibilă și că este necesară, în interdependență, căutarea datelor obiective care confirmă ori exclud declarațiile minorului. Verificarea la locul infracțiunii a datelor luate de la copiii cu deviație comportamentală permite detalizarea esențială a informațiilor privind „așezarea și deplasarea” participanților la evenimentul investigat, rolul pe care l-a avut fiecare în acțiune.

De asemenea, în timpul verificării declarațiilor la locul infracțiunii cu participarea minorilor, după cum am menționat deja, trebuie să fie invitat un specialist, avându-se în vedere un pedagog. Susținerea e motivată prin aceea că persoana în cauză va contribui la stabilirea unui contact psihologic între minor și ofițerul de urmărire penală. De asemenea, specialistul va putea determina care din momentele expuse corespund realității și care dintre ele trezesc careva îndoieli. Totodată, pentru a obține rezultatele scontate, este cu pondere participarea reprezentanților legali ai minorilor victime sau martori sau a altor persoane cu a căror prezență în mediul public aceștia s-au deprins și de care nu se sfiesc: educatorii, profesorii, învățătorii ș.a.².

Aceste persoane (pedagogii și reprezentanții legali ai minorilor) pot, cu permisiunea reprezentantului organului de urmărire penală, să adreseze întrebări minorului cu statut de martor sau parte vătămată, iar la finalizarea verificării declarațiilor la locul infracțiunii să confirme prin semnătura loc corectitudinea înscrierii declarațiilor. Ele pot, de asemenea, să facă anumite obiecții sau observații cu privire la încălcarea drepturilor și intereselor persoanelor minore a căror declarații sunt verificate, care urmează a fi reflectate în procesul-verbal al acțiunii de urmărire penală.

Până a începe verificarea declarațiilor la locul infracțiunii cu participarea martorului sau a părții vătămate, minori cu vârsta sub 16 ani, reprezentantul organului de urmărire penală le explică acestora necesitatea și importanța prezentării informațiilor veridice, însă ei, în virtutea vârstei sale nu sunt preveniți despre răspunderea ce o poartă în caz de refuz de a face declarații, precum și pentru declarații mincinoase, făcute cu bună-știință.

În caz de participare a persoanelor care nu cunosc limba în care se desfășoară verificarea declarațiilor la locul infracțiunii, sau a persoanelor mute fie surde, este obligatorie participarea traducătorului și a interpretului care cunoaște interpretarea semnelor celor muți ori surzi.

În procesul efectuării verificării declarațiilor la locul infracțiunii trebuie respectate nu doar drepturile bănuțului, învinutului, martorului și părții vătămate, ci și ale altor persoane. Aceasta se referă, în primul rând, la situațiile privind verificarea declarațiilor în cadrul spațiilor de locuit, la domiciliul persoanei.

Art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului³ fixează dreptul oricărei persoane la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său. Or, nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirii faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora.

¹ Rusu V., Țurcan A. Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victime și martori în procesul penal. Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Chișinău, 2015, p. 47.

² Rusu V. Procedura penală în cauzele cu minori. Ed. PONTOS. Chișinău, 2004, p. 139-140.

³ Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502.

Or, ingerința autorităților statale care pot avea semnificația unei atingeri a dreptului la domiciliu pot fi foarte diverse. În aceste condiții, Curtea a decis că art. 8 din Convenție poate fi interpretat în sensul că impune unui stat obligația de a lua măsuri pozitive spre a proteja dreptul la domiciliu¹.

Art. 12 din Declarația Universală a Drepturilor Omului² prevede că nimeni nu va fi supus la imixțiuni arbitrare în viața sa personală, în familia sa, în domiciliul lui sau în corespondența sa, nici la atingeri aduse onoarei și reputației sale. Orice persoană are dreptul la protecția legii împotriva unor asemenea imixțiuni sau atingeri. În conformitate cu prevederile art. 29, pct. (2) din Declarație, în exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decât numai îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică.

Legislația Republicii Moldova concretizează prevederile care se regăsesc în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în Declarația Universală a drepturilor Omului.

În primul rând, Constituția Republicii Moldova³ proclamă inviolabilitatea domiciliului în art. 29. Conform acestei norme „Domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia”. Astfel, în asemenea cazuri, este necesar de a coordona chestiunea referitoare la efectuarea verificării declarațiilor la fața locului cu persoanele care locuiesc în acel loc. Totodată, de la aceste prevederi se întâlnesc anumite derogări în situațiile stabilite de lege. Or, în asemenea cazuri, este nevoie de o analiză minuțioasă a materialelor care justifică necesitatea pătrunderii la domiciliul sau în reședința unei persoane, fiind necesară și o autorizare din partea judecătorului de instrucție în acest sens pentru efectuarea unei acțiuni de urmărire penală la domiciliul sau în reședința ei. Reținem că această condiție trebuie respectată și în caz de pătrundere la domiciliul sau în reședința unei persoane în vederea efectuării verificării declarațiilor la fața locului.

În continuare, art. 12 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova (*Inviolabilitatea domiciliului*) ne spune că „Inviolabilitatea domiciliului este garantată de lege. În cursul procesului penal, nimeni nu este în drept să pătrundă în domiciliu contrar voinței persoanelor care locuiesc sau dețin sediu în ele, cu excepția cazurilor și modului prevăzute de prezentul cod. Perchezițiile, cercetările domiciliului, precum și alte acțiuni de urmărire penală la domiciliu, pot fi ordonate și efectuate în baza unui mandat judiciar, cu excepția cazurilor și modului prevăzute de prezentul cod. În cazul efectuării acțiunilor procesuale fără mandat judiciar, organul abilitat să efectueze aceste acțiuni, imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore de la terminarea acțiunii, prezintă instanței de judecată materialele respective pentru controlul legalității acestor acțiuni”.

O garanție substanțială a respectării prevederilor Constituției Republicii Moldova în materia inviolabilității domiciliului o reprezintă și prevederile art. 179 Cod penal al Republicii Moldova⁴. În particular, această normă de drept stabilește răspunderea penală pentru pătrunderea sau rămânerea ilegală în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia ori refuzul de a le părăsi la cererea ei, precum și pentru perchezițiile și cercetările ilegale.

În acest fel, efectuarea acțiunilor de urmărire penală la domiciliul sau în reședința unei persoane este admisă doar cu acordul persoanei respective și cu autorizarea judecătorului de instrucție. Dacă acțiunile de urmărire penală la domiciliul sau în reședința unei persoane nu suferă amânare, ele pot fi efectuate imediat, fără autorizarea judecătorului de instrucție, însă, în termen de 24 ore, el trebuie să fie informat despre acțiunea efectuată, cu prezentarea materialelor respective ale cauzei pentru controlul legalității acestei acțiuni.

În caz de luare a hotărârii privind ilegalitatea acțiunii, procesul-verbal al acestei acțiuni de urmărire penală nu poate fi admis în calitate de probă în cauza penală.

În toate cazurile de efectuare a verificării declarațiilor la locul infracțiunii sunt inadmisibile acțiunile care înjosesc onoarea și demnitatea persoanelor sau le pun în pericol viața sau sănătatea lor. Asupra acestui

¹ Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010, p. 690-691.

² Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: Tratatul internațional. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.

³ Constituția Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.

⁴ Codul penal al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.

moment ne atrage atenție și jurisprudența Curții Europene a Dreptului Omului. Astfel, de exemplu, în cauza *Demiray vs. Turcia*¹, din 21 noiembrie, Curtea a notat că autoritățile erau în poziție să evalueze riscurile inerente vizitării pretinsului loc al armelor ascunse, cauzate de caracterul senzitiv al situației din estul Turciei. În conformitate cu schița prezentată de către Guvern, Ahmet Demiray era la o depărtare de un metru de la armele ascunse la momentul exploziei, în timp ce doi jandarmi care însoțeau erau la o distanță de 30 metri și cel de-al treilea la 50 metri depărtare, formând un triunghi isoscel cu armele fiind ascunse în centru. În absența unei explicații din partea Guvernului privind motivul pentru care s-a procedat în acest fel, care în mod inevitabil ridică dubii serioase și a unor indicii privind alte măsuri luate pentru a-l proteja pe Ahmet Demiray, Curtea a conchis că autoritățile relevante nu au fost capabile să adopte măsuri care ar fi trebuit să protejeze împotriva riscului la care a fost supus soțul reclamantei. Prin urmare, Curtea a constatat că responsabilitatea statului pentru deces a fost demonstrată, constatând că a avut loc o încălcare a art. 2 din Convenție².

În Codul de procedură penală al Republicii Moldova chestiunea referitoare la asigurarea și respectarea onoarei și demnității persoanelor, a protejării vieții și sănătății lor este menționată doar în legătură cu efectuarea anumitor acțiuni de urmărire penală (verificarea declarațiilor la locul infracțiunii – art. 114; examinarea corporală - art. 119; reconstituirea faptei – art. 122; experimentul în procedura de urmărire penală – art. 123). Între timp, anumite elemente de risc, legate de decesul persoanelor, de cauzarea leziunilor corporale, de înjosirea onoarei și demnității lor pot exista și în procesul efectuării altor acțiuni de urmărire penală. Din acest considerent, în literatura de specialitate, pe bună dreptate, se vorbește despre necesitatea fixării și reglementării normative a principiului asigurării securității participanților la acțiunile de urmărire penală³.

Concluzii și recomandări:

Pentru ofițerul de urmărire penală și pentru procuror este extrem de importantă cercetarea circumstanțelor care au influențat asupra acordului bănuțului, învinuțului de a participa în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii. Exprimându-și acordul în vederea participării la această acțiune de urmărire penală, bănuțul, învinuțul poate fi dominat de dorința de a acorda ajutor organului de urmărire penală, fie de a ghida urmărirea penală pe o cale greșită, de a stabili anumite contacte cu complicii săi, de a evada fie de a încerca să distrugă probele care îl demască în comiterea infracțiunii etc. Trebuie să recunoaștem că persoanele bănuțite, învinuite de comiterea infracțiunilor pot încerca, prin diferite modalități, să împiedice stabilirea adevărului în cauzele penale. Declarând despre acordul său de a participa în cadrul verificării declarațiilor la locul infracțiunii, aceștia încearcă să denatureze materialul probator acumulat de organul de urmărire penală, să direcționeze urmărirea penală pe o cale greșită, să creeze posibilitatea renunțării de la declarațiile făcute anterior în procesul cercetării cauzei penale. În aceste condiții, chiar și în cazurile de disponibilitate pronunțată a bănuțului, învinuțului de a participa la verificarea declarațiilor la locul infracțiunii, organul de urmărire penală urmează să se clarifice în adevăratele motive ale unei asemenea inițiative și dorințe.

Concluzionăm și în privința faptului că participarea martorilor și a părților vătămate la această acțiune de urmărire penală este obligatorie, deoarece legea procesual-penală prevede obligațiunea martorilor și a părților vătămate de a face declarații autentice, corecte și de a răspunde la întrebările adresate. Or, în acest caz, declarațiile urmează a fi înțelese în sens larg, cuprinzând nu doar mărturiile prezentate în cadrul audierii, ci și depozițiile făcute în cadrul altor acțiuni de urmărire penală, inclusiv în procesul verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În asemenea situații, în condițiile unei acțiuni de urmărire penală (în cazul de față a verificării declarațiilor la locul infracțiunii) este necesară prezentarea obligatorie a declarațiilor de către martor și partea vătămată, ei neavând, de fapt, posibilitatea să refuze de a le face (cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege, și anume de art. 21 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova).

De asemenea, cu ocazia cercetării acestui subiect venim și cu următoarele propuneri de *lege ferenda*:

¹ Hotărârea CtEDO în cauza *Demiray vs Turcia*, nr. 27308/95 din 21 noiembrie 2000 [online][accesat 18.05.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59026>

² Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu aplicativ. Ediția a 2-a/ Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2020, p. 115.

³ Мавлюдов А. К. Осмотр места происшествия по делам об авариях на водном транспорте. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Харьков, 1980, с. 11-12.

Completarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova cu un nou articol, 131¹, intitulat „**Respectarea onoarei și demnității persoanei și respectarea condițiilor necesare pentru asigurarea securității participanților la acțiunile de urmărire penală**” cu următorul conținut: „*În cadrul cercetării și examinării cauzelor penale sunt interzise acțiunile care înjosesc onoarea și demnitatea persoanelor sau care pot crea o stare pericol viața sau sănătatea participanților la procesul penal*”.

Bibliografie:

1. Bîrsan C. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu pe articole. Ediția 2. Ed. C. H. BECK. București, 2010.
2. Codul penal al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr. 985-XV din 18 aprilie 2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.128-129. În vigoare din 12 iunie 2003.
3. Codul de procedură penală al Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
4. Constituția Republicii Moldova: Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către Republica Moldova la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502.
6. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. În: Tratatate internaționale. Vol. I. Chișinău, 2001.
7. Dolea I. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Comentariu aplicativ. Ediția a 2-a/ Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2020.
8. Doraș S. Criminalistica. Ed. Cartea Juridică. Chișinău, 2011.
9. Gheorghiuță M. Tratat de criminalistică. (F.E.P. „Tipografia Centrală”). Chișinău, 2017.
10. Hotărârea CtEDO în cauza *Demiray vs Turcia*, nr. 27308/95 din 21 noiembrie 2000 [online][accesat 18.05.2024]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-59026>.
11. Jitariuc V. Metodica investigării infracțiunilor de trafic de ființe umane. Monografie. Ed. Pro Universitaria. București, 2022.
12. Jitariuc V., Popescu S.I. Esența și tipurile verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În: Buletinul Științific al Universității de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul: Științe Sociale, Volumul XVII, Nr. 1, 2023.
13. Osoianu T., Ostavciuc D., Odagiu Iu., Rusnac C. Tactica acțiunilor de urmărire penală. Ed. Cartea Militară. Chișinău, 2020.
14. Rusu V. Procedura penală în cauzele cu minori. Ed. PONTOS. Chișinău, 2004.
15. Rusu V., Țurcan A. Ghidul avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat copiilor victime și martori în procesul penal. Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat. Chișinău, 2015.
16. Rusu V. Particularități tactice ale verificării declarațiilor la locul infracțiunii. În: Revista Română de Criminalistică, Volumul XXIV, Nr3/2023.
17. Белкин П. С., Лифшиц Е. М. Тактика следственных действий. М., 1997.
18. Власенко Н. В. Информационная сущность и тактика осуществления проверки показаний на месте. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2001.
19. Глазырин Ф. В. Психология следственных действий. Волгоград, 1983.
20. Курашвили Г. К. Изучение следователем личности обвиняемого. М., 1982.
21. Мавлюдов А. К. Осмотр места происшествия по делам об авариях на водном транспорте. Автореферат диссертации кандидата юридических наук. Харьков, 1980.

**APLICAREA TEHNOLOGIILOR MODERNE ÎN PROMOVAREA ȘI PROTEJAREA
BUNURILOR CULTURALE. MĂSURI DE CERCETARE ȘI INVESTIGARE**

**APPLICATION OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROMOTION AND PROTECTION
OF CULTURAL GOODS. RESEARCH AND INVESTIGATION MEASURES**

Alexandru PARENİUC, dr., conf. univ.,
Catedra „Activitate specială de investigații și anticorupție”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: alexandru.parenıuc@mai.gov.md
ORCID ID: 0000-0002-6642-4610

Andrei GHIMPU, drd.,
Școala doctorală „Științe penale și drept public”
a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI
E-mail: andrei.ghimpu@igp.gov.md
ORCID ID: 0009-0006-1233-8668

„ Schimbarea este numai rezultatul învățării., [1]

Rezumat: *O dată cu evoluția sa omul ca specie a trecut prin mai multe epoci ale dezvoltării sale păstrând tradițiile strămoșilor și memoria despre realizările lor. Umanitatea modernă a devenit implicată într-un proces istoric general numit informatizare și digitalizarea/digitizarea. Spre deosebire de societatea industrială, în care principalul era producția de bunuri materiale, în societatea postindustrială actuală, principalul tipul de activitate devine producerea de informație (prin informație vom înțelegeți cunoștințele ca informații despre persoane, obiecte, fapte, evenimente, fenomene și procese indiferent de forma reprezentării lor, care poate fi înregistrată pe un material mediu), iar acest proces se numește informatizare (de unde și termenul - Societatea informațională), cât și digitalizarea sau digitizarea care este procesul de transformare a informațiilor într-un format digital, în care informația este organizată în biți. Rezultatul este reprezentarea unui obiect, imagine, sunet, document sau semnal prin generarea unei serii de numere care descriu un set discret de puncte sau probe. [2]*

Cuvinte-cheie: *digitalizarea sau digitizarea bunurilor culturale, tehnologiile avansate sunt aplicate în promovarea și protejarea bunurilor culturale, epoca digitală sau era informațională, contextualizate digital, contorizarea inteligentă, contextului cultural și istoric al obiectelor și siturilor, senzorii și dispozitivele de monitorizare*

Abstract: *It is impossible to imagine humanity without the development and attainment of us knowledge. In the twenty-first century, we have the opportunity to extract information from various sources and develops in several directions. Today, absolutely every person became accessible to: the sphere of arts, literature, the history of the state and the world is largely due to the museum complexes. The museum is a unique platform for the preservation of cultural and natural heritage, source of knowledge and emotions, developing a spiritual range.*

Keywords: *digitization or digitization of cultural assets, advanced technologies are applied in the promotion and protection of cultural assets, digital age or information age, digitally contextualized, smart metering, cultural and historical context of objects and sites, sensors and monitoring devices*

Introducere. În epoca modernă, era digitală în care trăim este imposibil să ne imaginăm omenirea fără dezvoltare și obținerea de noi cunoștințe, fapt prin care astăzi asistăm la un val masiv al digitalizării care este resimțit aproape în toate sferele, domeniile ale economiei, sociale, care la rândul său reprezintă procesul de transformare a informațiilor într-un format digital iar digitalizarea bunurilor culturale ar putea fi un serviciu mai popular având un impact social ca niciodată.

Revoluția digitală oferă oportunități fără precedent pentru conservarea patrimoniului cultural, digitalizând artefacte, opere de artă, documente istorice și practici tradiționale, muzee etc., putem asigura o accesibilitate mai largă a acestora pentru oamenii din întreaga lume, indiferent de granițele geografice sau limitările fizice.

Scopul articolului constă în a examina rolul și impactul tehnologiilor inovatoare în promovarea și protejarea bunurilor culturale, precum și de a analiza măsurile de cercetare și investigare asociate cu aceste tehnologii. Articolul își propune să ofere o perspectivă cuprinzătoare asupra beneficiilor, provocărilor și oportunităților pe care tehnologiile moderne le aduc în domeniul patrimoniului cultural.

Metodologia cercetării.

Pentru realizarea scopului propus, ținând cont de specificul și caracterul complex al temei investigate, în calitate de metoda de cercetare principală au fost utilizate un spectru larg de surse sub formă de doctrine, monografii, convenții, literatură de specialitate, atât în domeniul penal și procesul penal, al activității speciale de investigație cât și în materia din domeniul de cercetare, și inovare a tehnologiilor moderne având la bază investigarea modurilor în care tehnologiile avansate sunt aplicate în promovarea și protejarea bunurilor culturale, cât și explorează impactul digitalizării și a tehnologiilor moderne în acest domeniu și analiza măsurilor de cercetare și investigare implicate în procesul de promovare și protejare a bunurilor culturale.

Totodată, studierea și analiza acestora nu ar fi fost posibile în mod eficient decât prin utilizarea metodelor de cercetare, de genul: observația, metoda deducției, metoda comparativă, metoda istorică, metoda logică, precum și cea sistemică. [3]

Rezultate și discuții.

Ce este era digitală?, una dintre cele mai prietenoase definiții este oferită de Dicționarul Collins: „Epoca digitală (sau era informațională) este o perioadă în care cantități mari de informații sunt disponibile pe scară largă pentru mulți oameni, în mare parte prin tehnologia computerului”.

Digitalizarea are un domeniu larg de aplicare, principalele 8 tehnologii fiind:

- *Inteligența artificială (AI)*, este un termen-cadru pentru tehnologiile „inteligente” care sunt conștiente despre acest fapt și pot învăța din mediile lor cum să asiste sau să contribuie la luarea deciziilor umane. Învățarea automatizată, motoarele de recomandare, chat-urile și recunoașterea imaginilor sunt doar câteva dintre domeniile în care se aplică AI.
- *Realitatea augmentată (AR)* este un „ecran” fizic de date sau informații care utilizează informații contextualizate digital, pentru a întări viziunea reală a utilizatorului. Este utilizată pentru vizualizarea datelor, siguranța transportului, experiența clienților și operațiunile de producție.
- *Tehnologia Blockchain* este un fel de hartă informațională, în care etapele unui proces sau tranzacțiile sunt înregistrate și confirmate fără a fi nevoie de o autoritate centrală. Este utilizat pentru trasabilitatea lanțului de aprovizionare, procesele financiare, verificarea identității și schimburi valutare digitale.
- *Dronele* sunt dispozitive care zboară sau se mișcă, pilotate de la sol și pot fi folosite pentru a colecta o gamă largă de date sau pentru a executa sarcini la distanță, cum ar fi: livrare la distanță, întreținere infrastructură, supraveghere sau captura video la distanță.
- *Internetul obiectelor (IoT)* extinde conectivitatea la rețea și permite unei game variate de dispozitive să colecteze, să proceseze și să trimită date înapoi. Este utilizat în domenii precum: urmărirea activelor, contorizarea inteligentă, administrarea flotei și întreținerea predictivă.
- *Robotica* este combinația dintre inginerie și informatică, pentru a crea, proiecta și opera dispozitive mecanice, adică roboți. Este utilizat în producția industrială, proceduri medicale, operațiuni de transport și realizarea unor produse.
- *Realitatea virtuală (VR)* este o simulare a unei imagini 3D sau a unui mediu în întregul lui, în care utilizatorii pot interacționa într-un mod care transpune realitatea. Este utilizat în marketing, în antrenamente sau cursuri, tururi virtuale, realizarea de prototipuri.
- *Tipărirea 3D* este procesul de creare a unui obiect tridimensional prin imprimarea succesivă a straturilor de materiale, unul peste altul, până la formarea unui obiect. Este utilizat în practică pentru a construi diverse obiecte. [4]

Moștenirea culturală este întruparea istoriei noastre umane comune, cuprinzând artefactele tangibile, tradițiile intangibile, limbile, ritualurile și cunoștințele care au fost transmise de-a lungul generațiilor. Ea reflectă esența a cine suntem, de unde venim și experiențele colective care ne-au modelat societățile. Păstrarea și protejarea acestei bogate tapiserie a moștenirii culturale a fost întotdeauna o misiune critică, permițându-ne să ne conectăm cu rădăcinile noastre, să promovăm un sentiment de identitate și să învățăm din lecțiile trecutului. Cu alte cuvinte patrimoniul cultural reprezintă o parte valoroasă a identității și moștenirii unei societăți, reflectând istoria, tradițiile și realizările sale. Cu toate acestea, în fața unor

provocări precum degradarea, traficul ilegal și distrugerile cauzate de factori naturali și umani, protejarea și promovarea acestui patrimoniu devin din ce în ce mai urgente. În acest context, utilizarea tehnologiilor moderne a devenit crucială pentru a conserva și promova bunurile culturale în mod eficient.

Progresele rapide ale tehnologiei oferă oportunități interesante pentru digitalizarea, documentarea și diseminarea moștenirii culturale, oferind un acces mai larg și experiențe captivante pentru publicul global, prezent și viitor. Una dintre principalele contribuții ale tehnologiilor moderne este sporirea accesului la bunurile culturale și îmbogățirea înțelegerii acestora.

Realitatea virtuală, inteligența artificială, scanarea 3D și platformele interactive prezintă instrumente puternice pentru a implica oamenii cu artefacte culturale și situri istorice în moduri fără precedent. Această realitate virtuală și augmentată permit oamenilor să exploreze locații istorice și muzee din întreaga lume, oferind o experiență captivantă și interactivă. De asemenea, platformele online și aplicațiile mobile furnizează informații suplimentare și tururi virtuale, facilitând înțelegerea profundă a contextului cultural și istoric al obiectelor și siturilor. Îmbrățișarea acestor tehnologii inovatoare poate aduce o nouă viață moștenirii culturale, stimulând o apreciere și o înțelegere mai profundă între diversele comunități. [5]

Totodată, tehnologiile moderne au revoluționat modul în care bunurile culturale sunt conservate și protejate. Sensorii și dispozitivele de monitorizare permit urmărirea stării de conservare a obiectelor și a mediului în care acestea sunt expuse, identificând eventuale fluctuații de temperatură, umiditate sau lumină care ar putea afecta integritatea lor. Alte tehnologii, precum analiza spectrală și imagistica avansată, facilitează identificarea și autentificarea obiectelor, contribuind la prevenirea traficului ilegal și a falsificărilor.

La nivel de cercetare și investigare bunurilor culturale sunt îmbunătățite semnificativ prin utilizarea tehnologiilor moderne:

- Fotogrammetria digitală și/sau scanarea cu laser permit crearea de modele 3D detaliate ale artefactelor și siturilor arheologice, modele 3D de înaltă rezoluție ale monumentelor terestre și de zonă, modele 3D de înaltă rezoluție de monumente pentru tururi digitale, aplicații web/realitate virtuală și relații publice, modele 3D de înaltă rezoluție de monumente tehnice și forme libere complexe, cum ar fi sculpturi, etc., acestea reprezentând scanarea și documentarea digitală;

- Realitate virtuală și augmentată. Tehnologiile VR și AR permit utilizatorilor să exploreze și să interacționeze cu bunurile culturale într-un mod nou și captivant. De la simulări ale situațiilor istorice la tururi virtuale ale muzeelor, aceste tehnologii pot spori accesibilitatea și înțelegerea bunurilor culturale.

- Analiza datelor și inteligența artificială: Algoritmii de învățare automată pot fi utilizați pentru analiza și interpretarea datelor despre bunurile culturale, precum imagini, texte sau date arheologice. Acest lucru poate facilita identificarea și conservarea obiectelor sau site-urilor vulnerabile.

- Blockchain, pentru autenticitate și protecție: Tehnologia blockchain poate fi utilizată pentru a înregistra și verifica proveniența și autenticitatea bunurilor culturale. Aceasta poate contribui la combaterea traficului de artefacte și falsificărilor.

- Senzori și tehnologii de monitorizare: Sensorii și dispozitivele de monitorizare pot fi utilizate pentru a urmări starea bunurilor culturale, precum temperatura, umiditatea sau nivelurile de lumină într-un muzeu sau sit arheologic.

- Colaborare online și crowdsourcing (*Crowdsourcing implică un grup mare de participanți dispersați care contribuie sau produc bunuri sau servicii - inclusiv idei, voturi, micro-sarcini și finanțe - pentru plată sau ca voluntari*): Platformele online și aplicațiile permit colaborarea la scară largă între cercetători, experți și pasionați de patrimoniu cultural pentru a documenta, conserva și promova bunurile culturale.

- Restaurare și conservare asistate de computer: Tehnologiile avansate, cum ar fi imprimarea 3D și analiza spectrală, pot fi utilizate pentru a ajuta la restaurarea și conservarea bunurilor culturale, reducând riscul de deteriorare și pierdere.

Astfel, cercetarea, strategiile de atenuare și măsurile de adaptare sunt esențiale pentru păstrarea moștenirii noastre culturale bogate și pentru asigurarea relevanței sale în era digitală.

Aceste metode revoluționare își are o dublă menire: să faciliteze accesul și înțelegerea acestora pentru publicul larg și să contribuie la conservarea și protejarea lor pentru generațiile viitoare, prin :

- a). *Promovarea și accesibilitatea*: Tehnologiile moderne, cum ar fi realitatea virtuală, tururile online și platformele digitale, permit oamenilor să exploreze și să interacționeze cu bunurile culturale într-un mod mai direct și mai captivant. Aceste tehnologii pot spori accesul la patrimoniul cultural pentru cei care nu au posibilitatea de a vizita personal locațiile sau instituțiile culturale.

b). *Educația și învățarea*: Utilizarea tehnologiilor moderne în promovarea bunurilor culturale poate oferi oportunități educative și de învățare inovatoare. Platformele digitale pot furniza informații suplimentare, interactive și adaptate, care să îmbogățească înțelegerea și aprecierea patrimoniului cultural.

c). *Conservarea și protecția*: Tehnologiile moderne pot contribui la conservarea bunurilor culturale prin monitorizarea stării lor, identificarea și prevenirea deteriorării și intervenții adecvate de restaurare și conservare. De exemplu, senzorii și sistemele de monitorizare pot detecta fluctuațiile de temperatură și umiditate care pot deteriora obiectele culturale, iar analiza spectrală poate ajuta la identificarea materialelor și substanțelor care pot fi dăunătoare.

d). *Cercetarea și investigarea*: Tehnologiile moderne pot sprijini cercetarea și investigarea bunurilor culturale prin facilitarea colectării, analizei și interpretării datelor. De exemplu, scanarea cu laser și fotogrammetria digitală pot ajuta la crearea de modele 3D detaliate ale artefactelor sau a siturilor arheologice, iar analiza datelor cu ajutorul inteligenței artificiale poate evidenția noi informații și conexiuni.

e). *Protejarea împotriva traficului ilegal și a distrugerii*: Utilizarea tehnologiilor moderne, cum ar fi blockchain-ul pentru înregistrarea provenienței și autenticității bunurilor culturale, poate ajuta la combaterea traficului ilegal și a falsificărilor. De asemenea, sistemele de securitate și monitorizare pot contribui la prevenirea furturilor și distrugerilor.

După cum s-a menționat mai sus principalul scop al aplicării tehnologiilor moderne în promovarea și protejarea bunurilor culturale reprezintă sporirea accesului online și fizic, cultivarea cunoștințelor, promovarea culturii etc, înțelegerea și conservarea acestora, contribuind astfel la valorificarea și perpetuarea patrimoniului cultural pentru generațiile actuale și viitoare. [5]

Totodată ca protejare a bunurilor culturale forțele de ordine utilizează diferite tactici și metode în investigarea cazurilor de sustragere, vandalizare, trafic ilicit etc, utilizând tehnologiile moderne care reprezintă un aspect crucial în lupta împotriva traficului ilegal, furturilor și distrugerilor de patrimoniu cultural.

Iată cum tehnologiile moderne pot fi și sunt aplicate în acest context:

- *Analiza Imagistică și Spectrală*: Utilizarea tehnologiilor avansate de analiză imagistică și spectrală poate ajuta la identificarea autenticității și provenienței obiectelor culturale. Prin examinarea detaliată a caracteristicilor materiale și a semnelor spectrale, experții pot determina dacă un obiect este autentic sau falsificat și pot identifica posibilele origini.

- *Analiza Forensică Digitală*: În cazul în care bunurile culturale sunt sustrate sau traficate ilegal, investigarea digitală poate juca un rol crucial în identificarea infractorilor și recuperarea obiectelor. Tehnologii precum analiza metadatelor, recunoașterea facială și algoritmi de identificare a imaginilor pot ajuta autoritățile să urmărească și să identifice persoanele implicate în traficul ilegal de bunuri culturale.

- *Blockchain pentru Autenticitate și Proveniență*: Utilizarea tehnologiei blockchain poate oferi o soluție eficientă pentru urmărirea și înregistrarea autenticității și provenienței bunurilor culturale. Înregistrările imutabile și transparente ale blockchain-ului pot ajuta la combaterea falsificărilor și la protejarea obiectelor autentice împotriva traficului ilegal.

- *Analiza Big Data și Machine Learning*: Prin analiza datelor masive și utilizarea algoritmilor de învățare automată, se pot identifica modele și tendințe în traficul și furturile de bunuri culturale. Această analiză poate ajuta autoritățile și instituțiile culturale să dezvolte strategii mai eficiente de protejare a patrimoniului cultural și de prevenire a infracțiunilor.

- *Monitorizarea Digitală a Pieței de Arte și Antichități*: Tehnologiile moderne pot fi utilizate pentru a monitoriza și analiza piața de arte și antichități în timp real. Prin monitorizarea vânzărilor online, licitațiilor și altor tranzacții, se pot identifica potențialele activități ilegale și se pot întreprinde acțiuni adecvate pentru a preveni traficul ilegal de bunuri culturale.

Prin utilizarea acestor tehnologii moderne în investigarea cazurilor legate de promovarea și protejarea bunurilor culturale, autoritățile și instituțiile culturale pot întări eforturile lor de conservare și protejare a patrimoniului cultural pentru generațiile viitoare. [6]

Concluzii

Aplicarea tehnologiilor moderne în promovarea și protejarea bunurilor culturale aduce beneficii semnificative în conservarea și valorificarea patrimoniului cultural al unei societăți aducându-le mai aproape de un public mai larg. Cu toate acestea, este necesară o continuă colaborare între cercetători, instituții culturale și industria tehnologică pentru a dezvolta soluții inovatoare și sustenabile în acest

domeniu. În viitor, se preconizează că progresele în tehnologie vor continua să revoluționeze modul în care ne raportăm la patrimoniul cultural și vor consolida eforturile de conservare, protejare și promovare a acestuia pentru generațiile viitoare.

Totodată, în Republica Moldova un asemenea proiect ce reprezintă cercetarea și tehnologiile moderne în protejarea bunurilor culturale de către Inspectoratul General al Poliției al Ministerului, în parteneriat alte structuri externe ce au menirea în protecția bunurilor culturale, cum ar fi:

- Fondazione Istituto Italiano di Tecnologia, *Italia* (Lider)
- Ministero della Difesa, *Italia*
- STAG SRL, *Italia*
- Inspectoratul General al Poliției al *Republicii Moldova*
- Teknologian Tutkimuskeskus VTT OY, *Finlanda*
- Houston Analytics OY, *Finlanda*
- Fondatsiya Evropeyski Softueren Institut – Tsentar Iztochna Evropa, *Bulgaria*
- European Institute Foundation, *Bulgaria*
- Glavna Direktsia Granichna Politsia, *Bulgaria*
- Rinigard Doo Za Usluge, *Croația*
- BEIA Consult International SRL, *Romania*
- European Union Satellite Centre, *Spania*
- Universidade da Coruna, *Spania*
- Ministerio del Interior, *Spania*
- European Electronic Messaging Association AISBL, *Belgia*
- Hochschule fur den Offentlichen Dienst in Bayern, *Germania*
- The National Police of the Netherlands, *Olanda*
- Granicna Policija Bosne i Hercegovine, *Bosnia și Herțegovina*

A fost semnat contractul de Grand Agreement nr. 101073932, proiectul RITHMS (Research, Intelligence and Technology for Heritage and Market Security) Cercetare, Inteligență și Tehnologie pentru Patrimoniu și Securitatea Pieței, finanțat de Uniunea Europeană, cu o perioadă de implementare din 01.10.2022 - 30.09.2025, având drept scop sporirea capacităților operaționale ale Poliției și a autorităților vamale/de frontieră în abordarea naturii din ce în ce mai organizate și policriminale a traficului de bunuri culturale prin cercetare, inovare tehnologică, sensibilizare și formare.

Totodată RITHMS își propune să ofere o înțelegere aprofundată a fenomenului criminal al comerțului ilicit și al traficului de obiecte din patrimoniul cultural prin proiectarea de tehnologii inovatoare care pot sprijini în mod activ procesele de detectare și prevenire a criminalității și ușurează activitatea autorităților de aplicare a legii. [7]

Bibliografie:

1. Citat de Leo Buscaglia, scriitor American cu origini din Italian.
2. Enciclopedia liberă „WikipediA”, <https://ro.wikipedia.org/wiki/Digitalizare> (văzut 17.05.2024).
3. SAZONOVA Ecaterina, FATOVA Svetlana, CALEGINA Alisa Современные технологии продвижения в сфере культуры. УДК 379.823 DOI: 10.24411/2307-5368-2020-10037. Инновационное развитие экономики и социально-культурной сферы, Петербургский Экономический Журнал, № 4, 2020 (văzut 17.05.2024).
4. Blog „Era digitalizării” – De ce digitalizarea este o necesitate în zilele noastre (văzut 17.05.2024).
5. Springer Link. „Safeguarding Cultural Heritage in the Digital Era – A Critical Challenge” (văzut 18.05.2024).
6. <https://www.interpol.int/en/Crimes/Cultural-heritage-crime> (văzut 18.05.2024).
7. Publicație științifico-practică „Legea și Viața”, pag 186, E-ISSN 2587-4373, Nr. 2 (374) 2023. https://academy.police.md/wp-content/uploads/2023/07/Legea_si_viata_nr_2_2023.pdf (văzut 18.05.2024)

IZVOARELE DREPTULUI PRIVAT ROMAN

THE SOURCES OF ROMAN PRIVATE LAW

Iurie MIHALACHE, dr. hab., conf. univ.,

Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

E-mail: mihalacheiurie@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

Olga TATAR, dr., conf.univ.,

Universitatea de Stat din Comrat

E-mail: oleatatar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Rezumat: *Dreptul, fiind obiect de cunoaștere profundă, este principalul vector al gândirii umane, a cărei evoluție poate fi urmărită în toate etapele istoriei lumii. Izvorul dreptului este manifestarea raporturilor sociale care dau naștere unei norme juridice, indiferent de denaturarea acesteia. Calea de dezvoltare a dreptului roman se caracterizează prin prezența diverselor izvoare. După ce au trecut prin toate etapele de dezvoltare a dreptului privat roman, trebuie evidențiate următoarele izvoare ale dreptului: drept comu; drept nescris (ius non scriptum); drept scris (ius scriptum); hotărâri ale Senatului (senates consultale); constituții imperiale (constitutiones principum); edictele magistraților; activități ale avocaților.*

Cuvinte-cheie: *vector, dreptul de relații publice, lege, decret, constituție, practică, obicei*

Abstract: *Law, being an object of deep knowledge, is the main vector of human thought, whose evolution can be traced in all stages of world history. The source of law is the manifestation of social relations that give rise to a legal norm, regardless of its distortion. The development path of Roman law is characterized by the presence of various sources. After all the stages of development of Romanian private law have gone through, it is necessary to highlight the following sources of law: common law; unwritten law (ius non scriptum); written law (ius scriptum); decisions of the Senate (Senates Consultale); imperial constitutions (constitutiones principum); magistrates' decrees; activities of lawyers.*

Keywords: *vector, public relations, law, decree, constitution, practice, custom*

Introducere

Romanii foloseau izvoarele dreptului în sens material, formal și documentar. Prin izvor de drept **în sens material** înțelegem condițiile materiale (factorii sociali, economici, geografici, politici, culturali) [18, p. 35]. care influențează asupra adoptării unor norme juridice. De exemplu, criza economică și socială în care se află statul la un moment dat impune adoptarea de urgență a unor legi. Astfel, *criza economică și socială* vor fi izvor în sens material, iar *legile* izvor în sens formal.

În sens formal, izvoarele de drept sunt formele de exprimare a normelor juridice. Pentru ca o normă socială să devină o normă de drept sunt necesare anumite procedee de adoptare, procedee ce diferă de la o societate la alta. Ca urmare, rezultatul procedeelelor folosite în scopul transformării normelor sociale în norme juridice constituie izvoarele formale ale dreptului [15, p. 17]. Precum observăm că toate lucrurile care ne înconjoară au o anumită formă, după care le deosebim, la fel și dreptul este exprimat într-o formă specifică. Cu alte cuvinte, izvorul formal reprezintă forma în care se exprimă dreptul. De aici vine și denumirea de „izvor în sens formal” sau mai simplu – „izvor formal”. Izvoarele formale ale dreptului roman sunt: obiceiul (cutuma), legea, edictele magistraților, jurisprudența, hotărârile senatului și constituțiile imperiale. Este important să cunoaștem că izvoarele formale prezintă cea mai mare importanță, de aceea când se face referire la ele se pronunță doar cuvântul „izvoare”, fără a mai specifica că sunt și formale, fiind de la sine înțeles că ele sunt izvoare formale. Pe parcursul istoriei, izvoarele formale au apărut și s-au perfecționat în strânsă legătură cu situația politică, economică, socială și culturală din acele vremuri. Astfel, în *epoca veche*, imediat după fondarea statului, principalul izvor de drept a fost *obiceiul*. La început atât populația, cât și conducerea statului foloseau niște obiceiuri simple, lipsite de teme juridic, care se asemănau cu tradițiile de zi cu zi. Apoi, acestea a fost înlocuit cu *obiceiurile juridic* (cutumele). Alături de obiceiul juridic, izvor de drept în epoca clasică a fost și *legea*.

În *epoca clasică*, numită „epoca de aur” a dreptului roman, ca izvoare de drept au servit *hotărârile senatului* (senatus consultele), *edictele magistraților* și *jurisprudența*, iar în *epoca postclasică* izvoarele dreptului roman au fost *constituțiile imperiale* și *obiceiul juridic* (preluat din epoca veche a dreptului roman). Revenirea la obiceiul juridic în epoca postclasică se datorează faptului că Roma a devenit monarhie absolută, iar odată cu aceasta a început criza economică, haosul și decăderea morală a societății romane. Între izvoarele formale ale dreptului și cele materiale există o strânsă legătură, fiindcă orice schimbare care intervine în societate la un moment dat, – de ordin economic, politic, administrativ, militar, cultural, social etc., – se reflectă ca o consecință și asupra sistemului de norme juridice.

Prin izvoare de drept în **sens documentar**, se au în vedere totalitatea documentelor istorice care servesc la un moment dat în calitate de izvoare. Se mai numesc izvoare *ca sursă de cunoaștere*. Din această categorie fac parte: tablele din marmură, bronz sau lemn, manuscrisele, cărțile vechi, monedele, orice alte obiecte cu valoare arheologică, din care se poate reconstitui fragmentar realitatea juridică din trecut. Documentele oferă date semnificative și prețioase cu privire la reglementările normative cuprinse în legi, hotărâri ale senatului ori jurisprudență, dând posibilitatea de a urmări cum au evoluat instituțiile juridice romane. Aceste izvoare se împart în trei categorii:

- **Textele epigrafice** - acestea îmbracă forma unor înscrisuri gravate pe table de marmură sau bronz, ori pe tăblițe de lemn acoperite cu ceară. Sub forma dată au fost găsite contracte de vânzare-cumpărare, de închiriere și depozit, acte de garanție, precum și unele date privind evoluția dreptului roman în secolul al II-lea [18, p. 36].

- **Manuscrisele** – sunt documente vechi în care se conțin izvoare de drept deosebit de importante pentru cunoașterea dreptului privat roman. Suportul folosit pentru cele mai vechi manuscrise cunoscute a fost papirusul. Mai târziu se folosea ca suport foaia de pergament. *Papirusul* [18, p. 36] a ajuns în atenția juriștilor la sfârșitul secolului al XIX-lea, după ce au fost descoperite două hotărâri ale senatului scrise pe papirus, prin care împăratul Claudius aducea modificări în funcționarea instanțelor de judecată. Deosebit de importantă este și constituția lui Caracalla (212 d.Hr.), scrisă tot pe papirus, prin care s-a oferit libertate la acordarea cetățeniei romane. În anul 1933 în Egipt a fost descoperit un fragment important din Institulele lui Gaius, la fel consemnat pe papirus. *Foaia de pergament* era produsă din prelucrarea pieilor de vită, capră sau oaie [18, p. 36].

- **Textele istorice și literale** - în mare parte s-au păstrat sub formă de cărți prin biblioteci, furnizând date privitoare la anumite izvoare normative, practica judiciară sau momente din viața privată, cu implicații pe plan juridic. Dintre istoricii și scriitorii romani care au scris cărți ajunse până în zilele noastre menționăm pe Titus Livius, Cezar, Cicero, Horatiu, Juvenal, Virgilius, Tacit, Suetoniu ș.a.

Rezultate și discuții

Izvoarele formale ale dreptului roman

Obiceiul juridic (*mos, consuetudo, usus* în latină) este cel mai vechi izvor de drept și a luat naștere în urma folosirii îndelungate a unor norme de conduită. După Ulpian, obiceiul se baza pe consimțământul tacit din partea poporului, consimțământ manifestat într-o perioadă îndelungată de timp [18, p. 37].

Se mai spunea că obiceiurile sunt niște tradiții provenite de la strămoși, dar ținând cont de puterea cu care acestea erau aplicate în viața de zi cu zi, puteau fi asemănată cu legea [11]; în sensul că obiceiurile au fost respectate de poporul roman cu multă strictețe, la fel cum mai târziu a fost respectată și legea. La început, viața socială a poporului roman se întemeia pe tradiții, formate din repetarea anumitor comportamente. Aceste tradiții purtau caracter nejuridic și nu erau obligatorii, fiindcă la acel moment încă nu se formase statul, care să oblige populația să execute obiceiurile.

După fondarea statului, obiceiurile convenabile celor ce dețineau puterea politică au fost recunoscute de către stat și s-au transformat, din simple tradiții populare, în obiceiuri juridice, impuse ca obligatorii întregii societăți. În legătură cu aceasta, trebuie să facem deosebirea între obiceiul nejuridic, care reprezintă o tradiție obișnuită, și *obiceiul juridic*, numit *cutumă*, care prezintă importanță juridică. Se consideră că numai obiceiul juridic (*cutuma*) este izvor de drept.

Totodată, obiceiul juridic a devenit rigid, formalist, pierzându-și din importanță. Multe dintre aceste obiceiuri nu au fost aduse la cunoștința poporului, fiind ținute în secret de către *pontifi* (preoții cultului roman) care spuneau că le-au fost încredințate lor de către zei, și numai ei, pontifii, le pot interpreta. Acești pontifi erau aleși din rândul patricienilor, și dacă se declanșa vreun conflict între un patrician și un plebeu, ei se adresau pontifilor. Deseori pontifii erau învinuiți că dădeau răspunsuri în favoarea patricienilor. De aceea, plebeii au cerut ca obiceiurile să fie sistematizate, codificate și publicate, **pentru a fi cunoscute de**

toți cetățenii. Acest lucru s-a întâmplat în anul 451 î.Hr., când a fost adoptată Legea celor XII Table prin care locul obiceiului juridic este preluat de *lege*. Până atunci însă, obiceiul a fost singurul izvor al dreptului roman.

Romanii distingeau între obiceiul juridic al strămoșilor (*mores maiorum*) și obiceiul juridic simplu (*usus*), care trebuia respectat în viața de zi cu zi. De obiceiul juridic se conduceau toți: și regele, și pontifii, și magistrații, și oamenii de rând [22, p. 12]. Este important să cunoaștem că în *epoca veche* și cea *clasică* ca izvoare de drept au fost recunoscute și *obiceiurile altor popoare*, numai în măsura în care aceste obiceiuri nu veneau în contradicție cu principiile și legile romane. Obiceiul juridic și-a redobândit importanța tocmai în *epoca postclasică*.

Legea

Descriere. Legea la romani a apărut ca rezultat al confruntărilor dintre patricieni și plebei. Motivul confruntării era că patricienii țineau în secret obiceiurile juridice, iar plebeii, care nu participau la conducerea țării, nu-și puteau face dreptate atunci când era vorba de probleme juridice. Luptând, ei cereau ca toate obiceiurile să fie codificate și publicate, astfel încât toată lumea să le cunoască și să le găsească. Ca rod al acestor frământări sociale, în anul 451 î.Hr. a fost adoptată Legea celor XII Table, prima și cea mai importantă lege romană, publicată în forum ca tot poporul să o vadă și să o cunoască [17, p. 56]. La romani, cuvântul *lex* avea sensul de convenție. Când convenția intervenea între două persoane fizice, *lex* însemna contract, iar când intervenea între magistrat și popor, căpăta înțelesul de lege ca formă de exprimare a dreptului.

Procedura de adoptare. La romani legile se adoptau conform unei *proceduri specifice*. Mai întâi, magistratul făcea cunoscut proiectul de lege printr-un edict. Membrii societății romane se întruneau periodic în Adunarea poporului, la care discutau proiectul de lege, apoi erau convocați în adunări mai mici pentru a se pronunța. Dezbaterea proiectului se făcea în cel mult 24 de zile. Dacă poporul era de acord cu textul proiectului de lege, răspundeau prin da (*uti rogas*), iar dacă nu erau de acord, prin nu (*antiqua*). După ce legea era votată de către Adunarea poporului, ea trebuia să fie supusă ratificării de către senat. Senatul verifica dacă au fost respectate tradițiile și moravurile poporului roman. După ratificare, textul original al legii se păstra în *tezaurul statului* (arhiva statului). De la el se puteau face mai multe copii. Un număr suficient de copii erau difuzate gratuit, pentru ca textul să fie cunoscut de cetățeni.

Interesant este faptul că legea romană purta numele magistratului care prezenta propunerile în fața poporului. În același timp, în practică, magistratul avea grijă să nu prezinte în fața poporului propuneri care ar fi putut întâmpina opoziția senatului [13, p. 37]. Se considera că „legea este ceea ce poporul decide și hotărăște”.

Legea a fost cel mai important izvor de drept în *perioada republicii*, însă, odată cu instaurarea monarhiei, ea și-a pierdut din importanță.

Structura legii. Legea cuprinde **trei părți**: *prescriptio*, *rogatio* și *sanctio* [18, p. 38].

- În *prescriptio* se indica numele magistratului care a propus legea, denumirea adunării care a votat acea lege, ordinea în care s-a votat, numărul de voturi acumulate (pro și contra), locul și data în care a fost votată legea.

- *Rogatio* cuprindea textul (conținutul) legii, care putea fi împărțit în capitole și paragrafe.

- În *sanctio* se arăta ce fel de sancțiuni (pedeapsă) se aplicau în caz de nerespectare a dispozițiilor cuprinse în *rogatio*.

Clasificarea legilor. În literatura de specialitate, legile sunt clasificate numai după criteriul sancțiunii. Astfel se deosebeau: legi perfecte, mai puțin perfecte și imperfecte.

○ *Legile perfecte* erau acele acte normative care cuprindeau drept sancțiune nulitatea oricărui act realizat cu nerespectarea prevederilor din cuprinsul său. De aceea se numeau perfecte, adică complete.

○ *Legile mai puțin perfecte* erau acele legi care cuprindeau drept sancțiune o pedeapsă. Cel mai frecvent pedeapsa consta din plata unei amenzi.

○ *Legile imperfecte* nu stabileau niciun fel de sancțiune împotriva celui care încălca prevederile lor [5, p. 31]. În epoca veche, legile nu aveau sancțiuni. Ca rezultat, s-a ajuns la aceea că magistrații acordau pedepse după bunul lor plac: amenzi, pedepse corporale, trecerea într-o categorie inferioară de cens, refuzul de a da acțiune reclamantului și altele [12, p. 74]. Se credea că magistrații dețin în mâinile lor întreaga putere pentru a încălca legea.

Legea celor XII Table reprezintă prima și cea mai importantă codificare a normelor de drept din Imperiul Roman. Cicero spunea că Legea celor XII Table reprezintă izvorul tuturor legilor.

Fiindcă regulile de drept erau ținute în secret de către pontifi, plebeii au cerut insistent ca toate obiceiurile juridice să fie sistematizate și publicate. Astfel, în anul 451 î.Hr. s-a format o comisie compusă din 10 persoane, împuternicită să codifice obiceiurile juridice. Comisia le-a sistematizat și le-a publicat în forum pe 10 table de lemn. Plebeii s-au arătat nemulțumiți de cuprinsul legii, așa că s-a format o nouă comisie, în componența căreia intrau și 5 plebei. Doi ani mai târziu, noua codificare a fost publicată pe 12 table de bronz [13, p. 38]. Toate legile romane adoptate mai târziu au avut ca reper Legea celor XII Table. Legea cuprinde reglementări de drept public și de drept privat roman, alcătuind un adevărat cod. Normele de drept privat se refereau la proprietate, moștenire, organizarea familiei, obligații, contracte. Legea acorda o atenție deosebită proprietății private, pedepsind cu asprime pe cei care o încălcau. Prezintă interes modul cum era reglementat împrumutul de bani. Persoana care lua bani cu împrumut și nu-i restituia la timp putea fi vândută ca sclav sau chiar omorâtă. Șeful familiei („pater familias”) avea puteri nelimitate asupra soției și a copiilor. Legea exprima în mod limpede deosebirea după avere și după clasă din societatea romană; făcea distincția între bogați și săraci; admitea aplicarea *legii talionului* (răzbunarea: „ochi pentru ochi”, „dinte pentru dinte”). Din păcate, textul original al Legii celor XII Table nu s-a păstrat, deoarece tablele de bronz au fost distruse încă de la începutul secolului al IV-lea î.Hr., când Roma fu incendiată de gali. Conținutul legii a ajuns până în zilele noastre datorită reconstituirilor care s-au făcut mai apoi.

Hotărârile senatului

Inițial, senatul nu avea atribuții legislative, ci le-a dobândit datorită măsurilor luate de împărați în perioada de trecere de la principat la dominat. Acestea au conferit puteri legislative care anterior fuseseră exercitate de către adunarea poporului. Preluarea atribuțiilor legislative de la adunarea poporului și transferarea lor la senat a constituit o punte de tranziție, ca mai târziu acestea să fie atribuite împăratului. Hotărârile senatului (*senatus consultele*) s-au menținut ca izvor de drept o perioadă relativ scurtă, în perioada principatului, din secolul I și până în secolul III. Fiindcă principele nu avea puteri depline pentru a lua singur decizii, inițiativele veneau din partea sa, iar hotărârile le lua senatul [12, p. 83].

În senat, lucrurile se desfășurau în felul următor: împăratul sau un reprezentant al său citea propunerea legislativă în fața senatului care o aproba în mod automat, senatul devenind astfel un simplu organ de înregistrare a reglementărilor juridice, exprimând voința împăratului [20, p. 19]. Hotărârea senatului se redacta în fața câtorva senatori, iar câte o copie se depunea în templu și în arhivă. Uneori hotărârile senatului se publicau [9, p. 38]. În legătură cu aceasta, împăratul Caesar a emis ordinul ca zilnic să fie publicate informări cu privire la dezbaterile senatului și ale adunărilor populare. Așadar, hotărârile senatului deveneau izvoare de drept în măsura în care exprimau voința împăratului: iată de ce juriștii romani, când abordau problema acestor izvoare, se refereau nu atât la hotărârea senatului, cât mai ales la cuvântarea pe care împăratul o ținea în senat cu ocazia propunerii făcute. Situația s-a schimbat în perioada dominatului când principele a dobândit toată puterea în mâinile sale devenind monarh absolut. De acum înainte el hotăra singur, fără a avea nevoie de ajutorul senatului. Textele legislative nu mai treceau prin senat. Împăratul le emitea de sine stătător, fapt pentru care în secolul III hotărârile senatului au încetat să mai fie izvor de drept, locul lor fiind preluat de constituțiile imperiale.

Constituțiile imperiale

Constituțiile imperiale erau hotărârile luate de împărat, în timpul aflării sale la putere, pe diferite domenii aflate în competența sa – politic, administrativ, militar, social etc. Constituțiile imperiale au constituit izvor de drept în perioada monarhiei (imperului), când cea mai mare putere în statul roman o deținea împăratul. Ca orice magistrat roman, împăratul putea emite edicte, drept care s-a extins pe măsură ce puterea împăratului se consolida. Începând din secolul al II-lea d.Hr., hotărârile imperiale devin izvoare de drept ce pot crea norme de drept civil [9, p. 38]. În legătură cu aceasta, Ulpian afirma că „ceea ce rânduește împăratul are putere de lege” [7]. La fel, un alt mare jurist roman, Gaius, spunea că niciodată nu s-a fost pus la îndoială faptul că acestea (n.n. – adică *constituțiile*) nu ar avea putere de lege, de vreme ce împăratul însuși primește această putere prin lege” [16, p. 14].

În activitatea de zi cu zi, împăratul era ajutat de un consiliu imperial, alcătuit mai ales din juriști. Noua situație în care împăratul decidea de unul singur provoca nemulțumiri în societate, iar juriștii împăratului trebuiau să aducă o lămurire bine argumentată, pentru a convinge poporul că împăratul procedează corect. Astfel, ei spuneau că „poporul a renunțat la dreptul său suveran de a legifera, încredințând acest drept împăratului, odată cu alegerea acestuia”. Cunoaștem că monarhia în Imperiul Roman a trecut prin două etape de dezvoltare, principatul și dominatul. În timpul principatului la putere era un principe. Pentru a conduce statul, principele trebuia să emite tot felul de hotărâri. În literatură se face referire la faptul că dispozițiile principelui prin care acesta a contribuit la dezvoltarea dreptului cu noi

reglementări juridice poartă denumirea de „*constitutiones*” [14, p. 49]. Anume de aici vine denumirea de „constituții imperiale”. Mai apoi a urmat perioada dominatului, în care statul roman a devenit monarhie absolută, iar împăratul se considera atotputernic, fiind numit stăpân și zeu pe pământ. Se menționează că în această perioadă, constituțiile imperiale reprezentau, pe plan legislativ, oglinda fidelă a ceea ce monarhul absolut era pe plan social și politic – *Dominus et Deus* [4, p. 35]. („Stăpân și Zeu”).

Constituțiile imperiale erau de 4 feluri: *edicte*, *mandate*, *decrete* și *rescripte*.

Edictele (*edicta*) erau emise de împărat în calitate de magistrat suprem al statului și cuprindeau dispoziții cu caracter general, ce puteau fi aplicate fie în domeniul public, fie în domeniul privat [13, p. 50].

Mandatele (*mandata*) erau instrucțiunile pe care împăratul le dădea magistraților în subordine și în special guvernatorilor de provincii [10, p. 38]. Ele purtau mai mult caracter administrativ. Numeroase reguli noi au fost introduse pe calea mandatelor, de pildă interdicția funcționarilor publici de a se căsători cu femeii din provincia pe care o conduc etc.

Decretele (*decreta*) erau hotărâri judecătorești emise de către împărat în cauzele pe care le judeca [12, p. 83]. Hotărârile sale se bucurau de o mare autoritate, pe de o parte datorită poziției pe care împăratul o deținea în stat și, pe de altă parte, datorită faptului că erau emise numai după consultarea celor mai buni juriști. Deseori se întâmpla ca la judecarea cazurilor împăratul să introducă reguli juridice noi, care deveneau obligatorii și pentru alte cazuri similare.

Rescriptele (*rescripta*) erau consultațiile pe care le dădeau împărații în probleme de drept, în baza scrisorilor care parvneau la adresa sa [18, p. 40]. Răspunsurile date magistraților aveau forma unor scrisori, pe când răspunsurile adresate cetățenilor simpli, erau scrise chiar sub textul cererii. Întrucât aveau o valoare aparte, răspunsurile erau sistematizate și publicate.

După moartea împăraților, constituțiile imperiale rămăneau în vigoare. Însă odată cu trecerea anilor se adunaseră foarte multe constituții imperiale, emise de diferiți împărați. Ele erau nesistematizate și aveau multe neajunsuri, astfel încât cei care trebuiau să le aplice întâmpinau mari dificultăți. Luând în considerare situația creată, s-a recurs la codificarea tuturor constituțiilor imperiale, sub formă de culegeri, cum sunt: Codul Gregorian (cuprindea constituțiile imperiale din perioada 196-201), Codul Hermogierian (293-294), Codul Theodosian (cuprindea constituțiile imperiale din timpul împăratului Constantin cel Mare, până în anul 438, vremea împăratului Theodosie al II-lea).

Edictele magistraților

Magistrații romani erau funcționari publicii, care ocupau o anumită funcție în stat și primeau salariu. Funcțiile lor erau diferite: guvernatori de provincie, cenzori, pretori urbani și peregrini, edili curuli, questori. A fi magistrat era o mare onoare pe atunci.

Edictele magistraților erau acte valabile pentru un an de zile, publicate la instituirea în funcție, prin care se indica cum vor conduce domeniul lor de activitate și ce procedee juridice vor utiliza [19, p. 15]. Așadar, magistrații romani aveau dreptul să publice un **edict** la instituirea lor într-o nouă funcție. Prin intermediul acestuia, magistratul aducea la cunoștință populației care va fi programul activității sale pentru perioada cât va exercita această magistratură, arăta cum va conduce funcția care i-a fost încredințată. La început, edictele erau rostite verbal în fața poporului adunat, de unde și etimologia cuvântului – „*ex dicere*”, ce înseamnă *a spune*. Însă mai târziu a fost introdusă obligația de a scrie edictele pe table de lemn vopsite în alb (*album*) și așezate într-un loc public (în Forum), de unde să poată fi citite cu ușurință [12, p. 75].

După durată, existau două feluri de edicte:

- *perpetue*, valabile pe întreaga perioadă a magistraturii (un an de zile);
- *ocasionale*, valabile câteva zile (emise cu prilejul unor sărbători sau evenimente publice).

Majoritatea edictelor se acordau pe termen de un an, atât cât dura mandatul magistratului. După un an de zile, funcția era ocupată de un alt magistrat, care la fel pregătea o serie de edicte.

De regulă, noii magistrați preluau din programa foștilor magistrați cele mai reușite formulări de edicte, pe care le promovau [21, p. 12]. În așa mod, magistrații copiaii unii de la alții și în fiecare an se repetau aceleași edicte, până ce deveneau cunoscute de toți.

Acest obicei a determinat conținutul edictelor care erau alcătuite din două părți: o parte veche (*edictum vetus*), ce cuprindea dispozițiile preluate din edictele altor magistrați, și o parte nouă (*edictum novum*), creația noului magistrat. Un rol deosebit în dezvoltarea dreptului roman l-au avut edictele magistraților investiți cu atribuții de judecător (*jurisdictio*). Aveau atribuții de judecător pretorul urban, pretorul peregrin, edilii curuli, guvernatorii de provincie și questorii lor [16, p. 24].

Edictul pretorului. Dintre edictele date de magistrații romani, cele mai importante au fost **edictele pretorilor**, care au servit ca model pentru ceilalți magistrați. Pretorul era magistratul care administra

jurisdicția romană. El se ocupa cu judecarea conflictelor dintre cetățeni (pretorul urban) sau dintre cetățeni și peregrini (pretorul peregrin). În condițiile în care spre sfârșitul epocii vechi dreptul civil a devenit rigid, formalist și greu de aplicat, pretorii au început să desfășoare o intensă activitate creatoare. Ori de câte ori descopereau că dreptul civil nu oferea mijloacele necesare pentru apărarea în justiție a unor pretenții legitime, pretorii creau prin intermediul edictului mijloace procedurale noi, recunoscând pe care procedurală noi drepturi. Activitatea pretorului a devenit creatoare prin adaptarea vechilor instituții ale dreptului civil la noile realități economice și sociale, ajungându-se astfel la formarea unor instituții juridice noi. Rolul pretorului în formularea normelor de drept devenise mai important chiar decât al adunărilor populare, fiindcă acestea se întruneau mai greu și rezolvau probleme juridice mai dificile, pe când pretorul, având ca sarcină rezolvarea conflictelor curente dintre cetățeni, era îndatorat să dea soluții practice conform cu necesitățile sociale chiar și în cazurile când legea nu dispunea de ele [9, p. 35]. Numărul pretorilor a crescut pe măsură ce statul roman își extindea teritoriile. Astfel, dacă inițial instituția preturii era reprezentată de doi pretori, atunci pe vremea împăratului Nero (54-68 d.Hr.) numărul acestora a ajuns la 18. Pretorii au avut un rol important în sistemul legislativ și juridic al imperiului. Edictele lor erau considerate a fi norme de drept și acopereau lacunele din legislație [22, p. 22]. Totalitatea edictelor pretorilor alcătuiau dreptul pretorian (*ius pretorium*). Acesta venea în ajutor dreptului civil (*ius civile*) care se aplica atunci în Roma și era foarte greoi, învechit și cu multe greșeli. Prin intermediul edictelor, pretorii înlesneau aplicarea normelor dreptului civil: completau lacunele din lege, corectau greșelile, se pronunțau asupra legilor care trebuiau aplicate, lămuriau conținutul lor etc. [18, p. 41].

Așa cum s-a menționat, la expirarea perioadei de un an, pretorul înceta să-și mai exercite funcția, aceasta fiind preluată de un nou pretor, care-și atribuia dispozițiile folositoare din edictul predecesorului său. Astfel la formularea edictelor pretorii se inspirau unii de la alții.

Sistematizarea edictului pretorului. Situație în care pretorii preluau unii de la alții conținutul edictelor nu a durat mult timp. În perioada principatului, împăratul Hadrian a ordonat să fie redactate edictele magistraților într-o formă definitivă. Prin urmare, a fost creat un edict permanent, numit *edictum perpetuum*, de la care pretorii nu s-au mai putut abate. Din acest moment, pretorii nu au mai putut desfășura o activitate creatoare. Acestea, la investirea în funcție, puteau cel mult să propună spre aplicare *edictum perpetuum*. Motivația redactării edictului perpetuu s-a bazat pe idee că în decursul timpului acesta ar fi ajuns la o formă perfectă, nemaifiind necesare îmbunătățiri. În realitate, prin aceste măsuri, Hadrian a dorit să limiteze activitatea pretorului, care uneori putea constitui un impediment pentru voința imperială.

Din punct de vedere *structural*, edictul perpetuu era alcătuit din patru părți: [18, p. 41].

- Partea I – Organizarea proceselor;
- Partea a II-a – Mijloace procedurale de drept civil;
- Partea a III-a – Mijloace procedurale de drept pretorian;
- Partea a IV-a – Executarea sentințelor.

Edictul guvernatorului de provincie. Guvernatorul de provincie publica un edict la intrarea în funcție. De exemplu, edictul redactat de către Cicero pentru provincia Cilicia avea următorul conținut: a) dispoziții asupra conturilor cetățivilor, asupra datoriilor de bani, dobânzilor, contractelor; b) prescripții asupra materiilor care nu puteau fi soluționate fără edict, cum ar fi trimiterea în posesiunea moștenirii, vânzarea moștenirii, numirea unui *magister* dintre creditorii în procedura de executare forțată asupra bunurilor debitorului insolubil [3, p. 124]. În edictul provincial al lui Cicero se conțineau și dispoziții prin care a permis grecilor să se judece după legile locale și în fața tribunalelor lor. Pentru tot ce nu se găsea în edictul provincial, Cicero făcea trimitere la edictele celor doi pretori de la Roma [12, p. 79].

Edictul cenzorului. Cenzorii erau funcționari publici care ocupau o anumite funcție în stat și primeau salariu în schimbul muncii prestate. Ei erau responsabili de întocmirea listelor, făceau repartizarea cetățenilor în centurii și clase, reieșind din averea pe care o avea fiecare. De asemenea, cenzorii verificau cum a fost păstrată averea statului și cum sunt respectate normele morale în societate. Mandatul funcției de cenzor dura nu 1 de zile precum la ceilalți magistrați, ci 1 an și 6 luni. În activitatea lor, cenzorii emiteau dispoziții (edicte) în care prescriau cetățenilor, dar și magistraților aflați în funcție, anumite reguli de conduită în societate. Dacă persoanele nu le respectau, cenzorii aveau dreptul să le aplice sancțiuni [22, p. 23]. Ca exemplu servește cazul unui cetățean roman care a fost exclus din lista senatorilor din motiv că și-ar fi sărutat femeia în văzul copilului. Cenzorul a motivat că persoanele care săvârșesc astfel de acțiuni în mod public și în prezența copiilor au o conduită amorală și nu sunt demne de a ocupa funcția de senator.

Jurisprudența

Scrierile și consultațiile celor mai de seamă juriști romani (a juriștilor care se bucurau de renume, celebri) alcătuiau **jurisprudența**, ea fiind considerată izvor de drept. Așadar, jurisprudența este știința dreptului creată de către juriști, prin diferite scrieri, comentarii, explicații și consultații asupra legislației din acele timpuri [18, p. 42]. Juriștii erau asemeni unor povățuitori, atât pentru cei care aveau nevoie de consultații juridice, cât și pentru toți care aveau nevoie de sfat [18, p. 42]. Dacă cineva voia să-și facă imagine și carieră profesională, mai întâi trebuia să cunoască dreptul. Un jurist bun era acela care știa să spună cuvinte solemne în fața magistratului, să redacteze actele juridice, să răspundă la întrebări, să dea consultații, să scrie tratate și alte lucrări de drept.

Jurisprudența în epoca veche

La începutul epocii vechi s-a întrebuițat **jurisprudența religioasă**, meserie monopolizată de către pontifi. Fiind lideri religioși, pontifi se alegeau din rândul patricienilor și trebuiau să țină jurisprudența în secret. Pontifi și patricienii se aflau la conducerea statului și cunoșteau formulele solemne, procedura de judecată, calendarul judecătoresc, obiceiurile juridice, însă informația o păstrau în secret. Ori de câte ori cetățenii aveau nevoie să se judece, erau trimiși la pontifi, pentru a afla ce formule solemne sunt necesare. Câtă vreme jurisprudența a avut un caracter religios, aflându-se sub semnul spiritului conservator și părtinitor al pontifilor, nu a putut face progrese notabile [13, p. 44]. De altfel, anume pontifi au fost cei mai interesați să mențină confuzia dintre drept și religie.

Indignat la culme, în anul 301 î.Hr., Flavius a divulgat poporului formulele procedurii de judecată. Ca urmare, orice persoană avea acces liber la ele, putând să-și apere drepturile în judecată. Numărul celor interesați de studierea dreptului devenea tot mai mare. Chiar dacă se simțeau progrese, jurisprudența veche se baza pe soluții de speță (răspunsuri la cazuri practice) și împiedica dezvoltarea dreptului. Juriștii erau preocupați mai mult de practică, în timp ce baza teoretică a dreptului nu era pusă la punct.

Jurisprudența în epoca clasică

Jurisprudența a constituit izvor de drept numai în epoca clasică.

Jurisconsultii clasici s-au remarcat printr-o activitate deosebit de bogată, prin capacitate de analiză și sinteză, de generalizare și sistematizare, printr-o logică riguroasă cu care rezolvau diverse controverse, prin raționalism juridic elegant și limpede, prin precizia cu care fixau sensul conceptelor juridice [20, p. 24]. La începutul epocii clasice s-au conturat două școli de drept (în sensul de curente ale gândirii juridice): *Școala sabiniană* – a fost fondată de către Caius Ateius Capito. Numele școlii a fost dat de Massurius Sabinus, cel mai bun discipol al lui Capito; *Școala proculiană* – fondată de către Marcus Labeo. Numele acestei școli vine de la Iulius Proculus, un urmaș al lui Labeo. Școala sabiniană a avut o orientare conservatoare, în sensul că oferea soluții bazate pe dreptul civil, pe când școala proculiană era mai novatoare, întrucât urma linia de gândire a edictului pretorului (dreptul pretorian) [18, p. 44]. La începutul secolului al II-lea d.Hr. deosebirea dintre cele două școli a dispărut. Cei mai cunoscuți jurisconsultii ai epocii clasice sunt:

Massurius Sabinus, de la numele căruia vine și denumirea unei școlii sabiniene;

Caius Cassius Longinus, fiind elevul lui Sabinus, a continuat ideile profesorului său, școala sabiniană numindu-se și școala casiană; *Gaius* a întocmit un prețios manual de drept roman, numit *Institutiones* [18, p. 44]., în care a înlocuit abordarea cazuistică a dreptului (bazat pe spețe), cu una sistematică, privind persoanele, bunurile și acțiunile. Această lucrare a fost descoperită în două etape: prima parte a lucrării a fost descoperită în anul 1816 în Italia și se află în biblioteca episcopală din Verona, iar a doua parte a fost găsită în Egipt, în anul 1933. Originalitatea lui Gaius se manifestă în faptul că a expus împreună dreptul civil și dreptul pretorian [18, p. 44];

Pomponius a trăit în secolul al II-lea d.Hr. și a scris o istorie a dreptului roman, un comentariu asupra dreptului civil și altul asupra celui pretorian; a scris mult, mai mult decât orice alt jurisconsult din epoca sa, dar mai puțin original decât alții; *Aemilius Papianus* este considerat cel mai însemnat jurist roman din epoca clasică. A trăit la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea. Nu se cunoaște prea multe despre originea sa, în schimb se știe că era un bărbat de o impunătoare valoare morală și o pregătire juridică excelentă; *Iulius Paulus*, *Modestin* și *Ulpianus Domitius* (Ulpian) – operele lor au fost folosite în mare parte la întocmirea Digestelor lui Justinian.

Activitatea jurisconsultilor era orientată pe trei direcții:

➤ **Respondere** – consultații oferite în orice problemă de drept [23, p. 33]. Erau atât de apreciate de către cetățeni, încât Cicero afirma: „casa jurisconsultului este profeția întregii cetăți”;

➤ **Cavere** – consultațiile pe care jurisconsultii le ofereau cetățenilor în legătură cu forma actelor juridice [13, p. 44]. Asemenea consultații erau necesare, întrucât în vechiul drept roman simpla manifestare

de voință nu producea efecte juridice. Ea trebuia „îmbrăcată” în forme solemne, care se deosebeau de la un act la altul, iar dacă acestea nu erau respectate, actul respectiv nu producea efecte juridice;

➤ **Agere** – consultații pe care jurisconșulții le ofereau *judecătorilor*. Acest fenomen este explicabil pentru dreptul roman, deoarece procesul se desfășura în două faze, iar faza a doua avea loc în fața judecătorului, care nu întotdeauna avea pregătire juridică, ci era un simplu particular ales de părți și confirmat de către magistrat. Așa că acel judecător putea avea cunoștințe juridice sau nu. De aceea, judecătorii romani obișnuiau să ceară de la jurisconșulți consultații în legătură cu felul în care trebuia condus procesul [12, p. 94].

Jurisprudența în epoca postclasică

În epoca postclasică, jurisprudența nu mai era izvor de drept. Având o putere absolută, împăratul nu avea nevoie de juriști cu renume. Or, voința împăratului putea deveni oricând izvor de drept. Ori de câte ori trebuiau soluționate probleme juridice, consilierii împăratului compilau din lucrările juriștilor clasici și propuneau aceste extrase împăratului spre aprobare. În consecință, avea loc o copiere masivă, iar știința dreptului a decăzut foarte mult. Jurisconșulți cu renume din epoca postclasică nu se cunosc. Aceștia își desfășurau activitatea în cancelarii „cu ușile închise” și numele lor era trecut sub tăcere. Munca jurisconșulților din epoca postclasică rămânea anonimă, fiindcă în legi trebuia să figureze doar numele împăratului – „unicul creator al dreptului”. În așa mod, legiferare și interpretarea dreptului a devenit un domeniu rezervat doar împăratului.

Legea citațiilor. În epoca postclasică se obișnuia ca în procesele de judecată, părțile sau avocații lor să facă trimitere la textele jurisconșulților clasici. S-a ajuns până la o situație bizară când procesul îl câștiga cel care aducea în fața judecătorilor cât mai multe texte în favoarea sa, culese din lucrările jurisconșulților clasici. Și atunci, fie părțile, fie avocații, în dorința de a câștiga procesul, citau în fața judecătorilor texte falsificate. La rândul lor, judecătorii nu puteau verifica aceste informații, deoarece jurisprudența clasică era foarte vastă și ei nu o puteau cunoaște în detaliu. De aceea, pentru a pune capăt falsificărilor de texte, în anul 426 a fost emisă **Legea citațiilor** [18, p. 45]. Aceasta a confirmat autoritatea lucrărilor a cinci jurisconșulți: Papinian, Paul, Ulpian, Gaius și Modestin [20, p. 25]. Numai lucrările acestor jurisconșulți aveau puterea de lege, iar orice alte texte aduse de la alți jurisconșulți erau respinse. De regulă, acești cinci jurisconșulți ofereau soluții identice pentru același fel de cazuri. În situații în care părerile lor erau diferite într-o problemă de drept, se lua în calcul părerea majorității (ce spun măcar trei din cei cinci). Dacă unul dintre jurisconșulți se abținea și între ceilalți era paritate, judecătorul era obligat să se conducă de părerea lui Papinian [18, p. 45].

Codificația lui Iustinian

Pe timpul împăratului Iustinian se adunase un număr mare de legi și manuscrise. Legislația romană se afla într-o stare de anarhie. Adeseori legile erau neclare, se contraziceau și nu corespundeau nivelului dezvoltării social-politice a epocii. Textele se găseau din ce în ce mai greu.

Iustinian, conștient de faptul că societatea romană se afla în ultimul stadiu al descompunerii, a căutat soluții pentru a o salva. S-a gândit că repunerea în vigoare a izvoarelor dreptului roman clasic va contribui la „însănătoșirea” societății. Atunci a cerut profesorilor, jurisconșulților și avocaților celebri din vremea sa să facă o sistematizare a celor mai valoroase izvoare ale dreptului clasic. Iată de ce, în anul 528, împăratul Iustinian a numit o comisie de zece persoane, care să reunească și să clasifice constituțiile imperiale, începând din epoca împăratului Hadrian și până în vremea sa. Comisia trebuia să facă modificările textuale pe care le credeau necesare, pentru a evita contradicțiile, repetările și neclaritățile vechilor constituții. În fruntea comisiei a fost numit Tribonian, profesor la Facultatea de drept din Constantinopol, autoritate celebră în domeniul dreptului. Comisia a întocmit așa-numita „Operă legislativă a lui Iustinian”. Este important să știm că de fapt comisia lui Iustinian nu a creat nimic nou și original, ci a compilat și a sistematizat izvoarele de drept deja existente, elaborate cu sute de ani în urmă. Acestea însă nu s-au păstrat până în prezent, cu câteva excepții. Astfel că noi cunoaștem jurisprudența clasică indirect și parțial, pe baza fragmentelor din lucrările clasice care au fost sistematizate în Digestele lui Iustinian. Până la împăratul Iustinian, au existat mai multe încercări de sistematizare a legislației. De aceasta s-au ocupat împărații Gregorian, Hermogian și Teodosian, alcătuiind niște cărți denumite „coduri”: Codul lui Gregorian, Codul lui Hermogian și Codul lui Teodosian. Ele au fost însă niște simple culegeri de documente, fără a se ridica la valoarea pe care a avut-o mai târziu codificația efectuată sub conducerea împăratului Iustinian.

Codul lui Gregorian a fost o culegere de constituții imperiale date între anii 196 și 291. Se crede că a fost publicat în jurul anilor 291 și 294 [12, p. 101].

Codul lui Hermogian cuprindea constituții imperiale din anii 293 și 294. A fost publicat în anul 295.

Codul lui Teodosian [6, p. 105]. Crearea Universității din Constantinopol și publicarea Codului Teodosian rămân înscrise drept momente de vârf din istoria civilizației Imperiului Bizantin, aparținând în exclusivitate perioadei de guvernare a lui Teodosie al II-lea [2, p. 36].

Codul Teodosian a reprezentat o culegere de constituții imperiale începând din vremea împăratului Constantin cel Mare și s-a aplicat până la intrarea în vigoare a legislației lui Iustinian. Constituțiile imperiale inserate în culegere erau dispuse cronologic. Fiecare dintre acestea era însoțită de numele împăratului din ordinul căruia a fost emisă, numele destinatarului, locul, data și consulii în exercițiu la momentul respectiv, pentru a garanta legitimitatea lor. Codul a fost finalizat în anul 438, după care a fost trimis la Roma, pentru a fi aprobată și de împăratul Valentinian al III-lea. Codul a intrat în vigoare în anul următor (439), uniformizând legislația celor două părți – răsăriteană și apuseană – ale fostului Imperiu Roman [8, p. 201].

Noul cod a adus stabilitate juridică. Datorită acestuia și-a găsit afirmare ideea de unitate a Imperiului Roman, codul fiind publicat atât în Orient, cât și în Occident în cinstea celor doi împărați: Teodosie al II-lea (Imperiul Bizantin, cu capitala la Constantinopol) și Valentinian al III-lea (Imperiul Roman de Apus, cu capitala la Roma). Codul Teodosian a exercitat o influență mare și asupra popoarelor barbare, cum au fost bulgarii, germanii, vizigoții, care l-au preluat în legislația lor internă, devenind popoare civilizate [8, p. 202]. Înainte de a începe codificarea, Iustinian urmărea scopuri politice și militare [18, p. 46]. Imperiul Bizantin se confrunta cu numeroase probleme (sărăcie, războaie etc.), iar statul avea nevoie de o legislație cât mai precisă. În anul 528, împăratul Iustinian numește o comisie din zece persoane, în fruntea căreia se afla profesorul Universității din Constantinopol, Tribonian [18, p. 46], care a purces la întocmirea celei mai mari culegeri de acte legislative de până atunci, numită **codificarea lui Iustinian**.

Întreaga „operă legislativă a lui Iustinian” este formată din patru lucrări fundamentale: codul; digestele; instituttele; novelele.

Codul. Prima lucrare apărută (în anul 529) a fost Codul lui Iustinian (*Codex Iustiniani*), ce cuprindea constituțiile imperiale date de împărații romani, începând de la Hadrian (anul 117) și până în vremea lui Iustinian (anul 529). Codul lui Iustinian este sistematizat în 12 cărți, la rândul lor împărțite în titluri, titlurile în constituții, iar unele constituții sunt împărțite și în paragrafe. La începutul fiecărei constituții există o inscripție, în care este indicat autorul, numele împăratului ce a emis constituția, precum și numele persoanei căreia îi era adresată. La sfârșit este indicat locul și data adoptării ei. Fiindcă Codul lui Iustinian urma să aibă o finalitate concretă, să fie aplicat în practica instanțelor judecătorești, comisia a selectat numai constituțiile imperiale rămase în vigoare, nu și pe cele abrogate. Ba mai mult, textele depășite au fost în așa mod adaptate, încât să poată fi puse în practică. În general, prevederile din Codul lui Iustinian se referă atât la dreptul public, cât și la dreptul privat. În două cărți se conțin și câteva dispoziții de drept canonic (bisericesc).

Digestele au fost adoptate în anul 535 și reprezintă o culegere de fragmente din lucrările jurisconsultilor clasici. În anul 530, Iustinian numește o comisie în fruntea căreia la fel era Tribonian. Deoarece munca se arăta a fi de proporții uriașe, Iustinian le-a acordat un termen de zece ani pentru a o termina, dar aceștia au încheiat-o în numai trei ani. Pentru elaborarea Digestelor, comisia a valorificat peste 2000 de lucrări clasice (mai mult de 2 milioane de rânduri), pe care le-a considerat cele mai valoroase, iar fragmentele extrase au fost sistematizate în 50 de cărți (cu 150.000 de rânduri). Cărțile au fost împărțite în titluri, fragmente și paragrafe. La începutul fiecărui fragment este indicat numele jurisconsultului și lucrarea din care textul a fost extras. [18, p. 45].

Culegerea a fost numită Digestele (lat. – *Digesta*, gr. – *Pandecta*,) și cuprindea extrase din operele celor mai de seamă juriști romani, puse în concordanță cu structura societății secolului al VI-lea. Astfel a luat naștere cea mai importantă colecție de drept roman care, salvând de la pieire textele multor juriști clasici, a continuat, de-a lungul secolelor, să constituie o sursă de inspirație pentru teoreticienii și practicienii dreptului [10, p. 5]. În timpul lucrului, comisia a observat că opiniile jurisconsultilor clasici erau în mod frecvent diferite, iar unele instituții erau chiar depășite. Tribonian a informat împăratul despre aceasta. Ultimul a emis 50 de constituții imperiale prin care a eliminat toate instituțiile juridice depășite și a pus capăt controverselor. Această tehnică brutală prin care Iustinian împreună juriștii lui au exclus, adăugat și modificat pe alocuri textele jurisconsultilor clasici, în dreptul privat roman poartă denumirea de *interpolație* [9, p. 44]. Intervențiile (interpolațiile) făcute de Iustinian au fost necesare, fiindcă multe texte la acel moment se repetau, iar altele erau lipsite de claritate [18, p. 46].

Multă vreme s-a crezut că fragmentele din Digeste au fost așezate în mod întâmplător, fără rost [18, p. 46]. Această impresie greșită este datorată faptului că toate cele 50 de cărți au un conținut eterogen, în sensul că în fiecare dintre ele sunt tratate diferite materii (posesiunea, proprietatea, familia, succesiunea

etc.). Nu s-a observat însă că ceea ce le unește sunt titlurile. Fiecare titlu este consacrat unei anumite materii de drept, iar fragmentele sunt așezate într-o anumită ordine. Plenul comisiei a fost împărțit în trei subcomisii, conduse de către Teofil, Constantin și Doroteu. Fiecare subcomisie a cercetat anumite lucrări clasice și a extras din ele cele mai valoroase fragmente. Prima subcomisie a cercetat lucrările lui Masurius Sabinus, precum și Digestele lui Salvius Iulianus. Fragmentele extrase din această categorie de lucrări au format *masa sabiniană*. Cea de-a doua subcomisie a extras fragmente din lucrările prin care se făceau comentarii asupra edictului pretorului, alcătuiind *masa edictală* (de la edicte). A treia subcomisie a extras fragmente din opera lui Papinian, alcătuiind *masa papiniană*. Toate trei au mai extras fragmente și din lucrările altor jurisconșulți, care au format un *apendice*.

După ce fiecare subcomisie a extras fragmentele din lucrările care i-au revenit, comisia s-a reunit în plen și a început redactarea titlurilor. Acest proces avea loc în felul următor: de exemplu, când a fost elaborat titlul despre proprietate, membrii primei subcomisii au adus toate fragmentele care se refereau la proprietate, așezându-le unele sub altele, ca într-un colaj. Apoi subcomisia a doua a așezat în continuare, unele sub altele fragmentele din masa edictală care se refereau la acel titlu. După aceasta, subcomisia a treia a făcut același lucru cu fragmentele din masa papiniană și din *apendice* [18, p. 46]. Digestele lui Iustinian au fost tipărite în numeroase ediții. Cele mai bune ediții au fost cele îngrijite de Th. Mommsen, din 1870, și de Pietro Bonfante, din 1931. De la acestea s-au inspirat și alți autori, inclusiv români și ruși.

Institutede. În timp ce se lucra intens la Digeste, împăratul Iustinian încredințează la trei profesori: Tribonian, împreună cu Theofil, profesor de drept la Constantinopol și Dorotheu, profesor la Beirut, să întocmească un manual adresat studenților în drept. Noul manual a fost numit „Institutede” (*Institutiones*). Din punct de vedere al structurii, manualul era împărțit în patru cărți și cuprindea numeroase definiții, clasificări și noțiuni generale. A fost elaborat prin valorificarea institutedelor clasice, în mod deosebit a Institutedelor lui Gaius, Marcian și Florentin. Dar, spre deosebire de institutedele clasice care nu erau obligatorii pentru judecători, Institutedele lui Iustinian aveau putere de lege, erau izvor de drept în sens formal.

Novelele cuprind constituțiile imperiale date de către împăratul Justinian din anul 534 până în anul 565. Sistematizarea lor într-o formă unitară s-a făcut după moartea împăratului de către persoane particulare, care au inclus în cuprinsul Novelelor toate constituțiile de după anul 534, fără a ține cont dacă erau sau nu în vigoare. De aceea, se constată frecvent că textele din Novele se contrazic, fapt firesc, deoarece constituțiile în vigoare au un conținut diferit de cele abrogate.

În legătură cu destrămarea Imperiului Roman de Apus (cu capitala la Roma) în secolul al VI-a, opera lui Iustinian a rămas în umbră. Abia în secolul al XII-a, juriștii germani au început să cerceteze cu atenție Codul, Digestele, Institutedele și Novelele lui Iustinian, oferindu-le chiar o nouă denumire, de „Colecția dreptului civil” (*Corpus iuris civilis*). Răsunetul codificației lui Iustinian a fost imens. Manuscrisele, aduse mai apoi în Italia, au fost publicate întâia oară în anul 1489 și au stat la baza renașterii studiului dreptului roman în Europa, la universitățile din Bolognia, Pavia și altele [1, p. 24].

Importanța codificației lui Iustinian pentru dreptul privat roman:

- a) monument istoric și cultural (în formă scrisă, bineînțeles);
- b) monument legislativ care ne ajută să reconstituim dreptul roman vechi și clasic;
- c) operă cu caracter practic, o colecție de cazuri ce ne poate servi la cunoașterea modului în care s-a format gândirea juridică romană pe parcursul anilor;
- d) multe idei importante din textul codificației lui Iustinian au fost preluate și încorporate în legislația actuală, chiar dacă din momentul alcătuirii codificației au trecut mai bine de 1500 ani.

Concluzii

Izvoarele dreptului roman sunt forma exterioară de exprimare a dreptului roman. Izvoarele dreptului roman sunt diverse, astfel că de obicei sunt împărțite în grupuri: izvoare ale conținutului dreptului, din care se pot judeca condițiile materiale prealabile pentru dezvoltarea sistemului juridic roman; izvoarele formei de formare a dreptului, pe baza cărora putem trage o concluzie despre cum s-a dezvoltat jus privatum la Roma și în ce forme a fost consolidat statul de drept.

Pe parcursul dezvoltării dreptului privat roman se pot distinge următoarele tipuri de izvoare de drept: obiceiul juridic; legea; hotărârile senatului; constituțiile imperiale; edictele magistraților; jurisprudența.

Bibliografie:

1. Arat Gheorghe. *Drept privat roman*. Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați, 2008. 224 p.
2. Bica Ion. *Istoria Bizanțului*. Pitești: „Editura Universității din Pitești”, 2002. 239 p.
3. Cicero Marcus Tullius. *Scrisori către Atticus*. București: „Ovidianum”, 1980. 325 p.
4. Ciucă Valerius. *Lecții de Drept roman*. Volumul I. Iași: „Polirom”, 1998. 135 p.
5. Cocoș Ștefan. *Drept roman*. București: „All Beck”, 2000. 231 p.
6. Cyril Mango. *Oxford History of Byzantium*. Oxford: „University Presss”, 2002. 205 p.
7. Dig. 1.4.1.
8. Dinulescu Constanțiu. *Bizanțul - un imperiu guvernat de lege. De la Codex Theodosianus la Corpus Iuris Civilis*, publicat în Revista de Științe Juridice (Craiova, România), nr.2, 2007, p. 201-209.
9. Hanga Vladimir. *Drept privat roman*. București: Didactică și Pedagogică, 1978. 359 p.
10. Hanga Vladimir. *Instituțiile lui Iustinian (Iustiniani Institutiones)*, București: „Lumina Lex”, 2002. 345 p.
11. Inst. 1.2.9.
12. Jakotă Mihai. *Dreptul roman*. Volumul I. Iași: Fundația „Chemarea”, 1997. 265 p.
13. Molcuț Emil. *Drept privat roman*. București: „Universul juridic”, 2007. 289 p.
14. Murzea Cristinel. *Drept roman*. Ediția a II-a. București: „All Beck”, 2003. 349 p.
15. Pantea Oleg. *Support didactic la cursul „Drept privat roman”*. Chișinău: „Garamond-Studio”, 2007. 317 p.
16. Popescu A.N. *Instituțiunile*. București: „Academia Română”, 1982. 314 p.
17. Tatar, O. *Drept privat roman*. Note de curs. Tipogr. „A&V Poligraf”, Comrat, 2021. p. 56.
18. Tatar, O. Mihalache, Yu. *Drept privat roman*. Curs universitar. Comrat. 2024. 347 p.
19. Volcinschi Victor, Baieș Sergiu, Roșca Nicolae. *Dreptul privat roman (Scheme)*. Chișinău: „Tipografia Centrală”, 2001. 315 p.
20. Volcinschi Victor, Cojocari Eugenia. *Drept privat roman*. Chișinău: „Business-Elita”, 2006. 244 p.
21. Борисевич М.М. *Римское частное право: Учебное пособие*. Москва: „Юриспруденция”, 2001. 312 p.
22. Сафаров Р.А. *Римское право*. Ростов-на-Дону: „Феникс”, 2008. 212 p.
23. Шкаредёнок И.А. *Римское право. Схемы: учебно-наглядное пособие*. Иркутск: „Восточно-Сибирский институт МВД России”, 2006. 333 p.

CARACTERISTICI ALE APARIȚIEI STATULUI ȘI DREPTULUI

FEATURES OF THE EMERGENCE OF STATE AND LAW

Olga TATAR, Dr., assoc. prof.,

Comrat State University

E-mail: oleatar@mail.ru

ORCID ID: 0000-0003-2158-006X

Iurie MIHALACHE, Dr. hab., assoc. prof.,

University of Political and Economic Studies „C. Stere”

E-mail: mihalacheiurie@mail.ru

ORCID ID: 0000-0002-7474-7487

Rezumat: *Articolul prezentat dezvăluie trăsăturile apariției statului și dreptului. Legea sub forma unei instituții sociale se formează practic împreună cu statul, deoarece este concepută pentru a garanta eficacitatea acțiunilor celuilalt. Așa cum este imposibil ca statul să funcționeze fără lege, tot așa și dreptul nu poate exista fără stat, deoarece cu ajutorul organelor statului ele devin structurile de bază care controlează implementarea normelor juridice și a regulilor de comportament general obligatorii (norme juridice). . sau să stabilească obiceiuri legale general obligatorii și să introducă sancțiuni legale pentru nerespectarea normelor legale. Dreptul este tocmai forma în care statul își poate determina dorințele în cadrul celor general obligatorii. Apariția dreptului este un proces foarte lung, care durează multe generații, în timpul căruia s-au format elemente de drept, idei și principii, norme și raporturi juridice, fiind integrate într-un sistem juridic unitar al societății.*

Cuvinte-cheie: *apariție, stat, lege, proces, formă, reguli de comportament, eficiență, guvernare organisme*

Abstract: *The presented article reveals the features of the emergence of state and law. Law in the form of a social institution is formed practically with the state, because they are designed to guarantee the effectiveness of each other's actions. Just as it is unrealistic for a state to function without law, so law cannot exist without a state, because with the help of state bodies they become the basic structures that control the implementation of legal regulations and generally binding rules of behavior (legal norms), or assign generally binding legal customs and impose legal sanctions for failure to comply with legal norms. Law is precisely the form where the state can determine its wishes within the framework of generally binding ones. The emergence of law is a very long process, lasting many generations, where elements of law, ideas and principles, norms and legal relations were formed, building into a unified legal system of society.*

Keywords: *emergence, state, law, process, form, rules of behavior, efficiency, government bodies*

Introduction:

If we take into account that society arose earlier than the state itself, it is worth giving a general description of the social power and norms that existed in primitive society. It is no secret that the initial stage of this process was the primitive communal system, which absorbed a large period of time, from the appearance of man on Earth to the formation of the first-class societies and states. The primitive communal system occupied the longest period in the history of all mankind, as evidenced by the discovered remains of our ancestors. The opinions of some scientists boil down to the fact that ancient man arose approximately 1 - 1.5 million years ago, while the opinions of other scientists place his appearance at a very recent time. For example, according to V.P. Alekseev and A.I. Pershita in Asia and Africa in the 4th and 3rd millennia BC, the first states arose in the 1st millennium AD, in America [1, p. 107]. Each society is an integral organism, distinguished by one or another degree of organization and orderliness of its social relations, i.e. Every society has a certain social power and regulation of people's behavior through certain rules, because with the emergence of society, the need for its management arises. The existence of society is impossible without coordination and without taking into account the interests of each of its subjects, aimed at the common good, because They are the ones who act as a significant personal regulator capable of ensuring normal life activity. The primitive communal system was characterized by such features as: possession of only primitive tools, the inability of a person to survive alone, and also to provide himself with the necessary

clothing, food, and housing. It should be noted that even with collective labor, people could not produce more than they consumed, therefore there was no surplus of products and there was no private property, everyone was equal. Everyone, be it a man or a woman, could participate in solving various pressing issues that are directly related to the activities of the clan. Public power of the pre-state period was characterized by the following features: a) was built on family relationships. The formation of the genus is characterized by a change from uncontrolled sexual relations to paired marriage. At the same time, each clan was represented as an economic unit, an organizer of joint labor. Clans formed even larger associations (for example, tribal unions). Due to the fact that the clan community played a significant role in the life of primitive society, therefore, such an era was called “primitive communal system.” It should be noted that social power was distributed within the clan, reflecting its will and relying on blood ties; b) was formed on the basis of primitive democracy; c) building on respect and traditions of members of this clan; d) was carried out both by society and its representatives who implement pressing issues of the life of society [9, p. 25].

Research methodology

When writing the article, the following **methods** were used: comparative legal, logical, imperial, historical.

Results and discussion

The pre-state period is that they ensured the socio-economic unity of the tribe, which is directly related to the imperfection of tools. Therefore, there was a need for cohabitation and, equally, distribution of products. Great importance was given to such social norms as rituals and ceremonies. Social regulators of the pre-state period allowed primitive people to free themselves from anxiety and switch to productive activities, and created conditions for the establishment of stable, guaranteed relationships in society [4, p. 49]. The social norms of primitive society contributed to the functioning of the economy and the regulation of marriage and family relations. Social norms of the pre-state period included the following features: 1) regulated the relationships that arose between people, which made it possible to distinguish them from non-social norms; 2) implemented in the form of customs; 3) did not have a written form of expression; 4) were implemented through measures of persuasion and coercion; 5) the leading way to regulate them was prohibition; 6) represented the interests of all members of the clan and tribe.

The state is a political structure of a special kind, which was formed at a certain stage of social development and represented the central institution of power in the system of a certain society.

The reasons for the formation of the state can be found in various theories: materialistic, theological, psychological, contractual, organic, etc. The diversity of judgments is explained by the following: firstly, the origin of statehood was influenced by the following factors: moral-religious, natural-climatic, spiritual-cultural, environmental, etc.; secondly, explanations of this process developed in different historical eras and used different amounts of accumulated knowledge; thirdly, revealing the process of the emergence of the state, thinkers took certain regions of the Earth to illustrate ideas; fourthly, thinkers tried to attribute certain views to the social sciences; fifthly, the beliefs of the authors of the theories were influenced by their ideological preferences. Each theory is endowed with its own positive aspects that determine its reality and negative aspects. The collapse of primitive society and the formation of state power are characterized by their own specific features [9, p. 26].

The formation of a state is a very long process that each of the peoples went through in their own way [2, p. 67]. For example, in the East such a form as the Asian method of production is more common. This way of the emergence of the state is associated with the implementation of a number of social works. Among the first states that emerged in the Ancient East were pre-class states that exploited and at the same time governed rural communities, in contrast to Athens and Rome, where the formation of a slave state was associated with the emergence of private property and the division of society into classes. It is Athens that can be presented as an example of the classical form of the emergence of a state, because the state arose from class oppositions that developed within the tribal system. The occurrence of revolutions within one century, as well as the reforms carried out by Solon and Cleisthenes, finally destroyed the clan structure and form of government. Regarding the formation of the Roman state, this process was strengthened by the struggle of the plebeians with the patricians. Plebeians were not recognized by the Roman people and, when owning land property, were required to pay taxes, serve military service, and hold positions. The constant struggle between the plebeians and the patricians is the personification of the eternal struggle against the

ancient social order. The victory of the plebeians established a government system that was based on territorial division and property differences. Thus, the formation of the ancient German state is associated with the conquest of the western part of the Roman Empire by Germanic tribes, who at that time were unable to manage the Roman provinces through their organizations and for this a special apparatus of coercion and violence became necessary, while the supreme military leader turned into a monarch, and the people's property - into royal property. A number of scientists are inclined to believe that Germany and other states arose not as feudal, but as proto-feudal. 1) The state did not always exist; 2) the state arose as a social institution; 3) the state was formed at a certain stage of the development of society; 4) the state was formed under the influence of a separate system of factors.

No matter how long the process of state formation continues, it is a natural process determined by various socio-economic, ethnic, moral, religious and other circumstances. It is worth noting that the process of formation of new states has not yet been completed and the problem of the emergence of states has not been resolved at all.

So, the main theories of the origin of the state are: theological, organic, patriarchal, materialistic, contractual, violence, irrigation psychological, patrimonial. **The theological theory** of the origin of the state became very famous during the Middle Ages. Thomas Aquinas is recognized as its founder. In 1879, the teachings of Thomas Aquinas were recognized as consistent with the spirit of Catholicism. According to his teaching, everyone must obey the sovereign, everything is predetermined by the divine will, therefore one must humble oneself and submit to the authority of God on earth. This theory is based on faith.

Representatives **of the patriarchal theory** of the origin of the state include: Aristotle, R. Filmer, N.K. Mikhailovsky and others. Based on their beliefs, people need to be in constant communication, which will subsequently lead to the formation of a family, and the multiplication of families to the formation of a state. Conclusion, the state is nothing more than the product of an expanded large family. As a consequence, the power of the sovereign is a continuation of the unlimited power of the father in the family, where each subject must obediently obey the sovereign and in no case resist.

Just like the father in the family, the monarch in the state is not appointed, nor is he chosen by his subjects, since these are his children. Of course, it is permissible to compare the state with the family, because the structure of statehood was not formed immediately, but went through stages, starting with the simplest forms, comparable to the primitive family. In addition, this theory evokes an aura of respect for state power. Representatives of the theory of the patriarchal origin of the state simplify the process of the emergence of statehood, identifying the categories: “father”, “family members” with “sovereign”, “subjects”.

The contractual theory of the origin of the state became known in the 17th - 18th centuries in the scientific works of A.N. Radishcheva, Zh.Zh. Rousseau, and a number of other scientists. According to their beliefs, the state is formed in the form of conscious creativity, a kind of agreement, which includes people who were in a primitive state. The state is the relationship of people formed by reaching agreement between them, which they express by transferring personal freedom to the state. Thus, the authorities and society develop mutual rights and obligations, as well as responsibility for their failure to fulfill them. In addition to the rights of the state in adopting legislative acts, collecting taxes, bringing criminals to justice and a number of other responsibilities, it is obliged to guard its property, territory, citizens, etc.

The responsibilities of citizens include compliance with laws, timely payment of taxes, but at the same time, they have the right to protect freedom and property, etc. The contractual theory became a breakthrough in the knowledge of the state, because changed the previously existing religious ideas about the formation of the state and political power, but the lagging link of such a theory is the idealized idea of primitive society, and the need to achieve agreement between the people and the rulers, which indicates an underestimation of objective factors in the origin of statehood and an exaggeration of subjective principles. The next theory is **the theory of violence**, which was substantiated in the 19th century. scientists: K. Kautsky, E. Dühring, L. Gumplowicz and many other scientists. In their opinion, the reason for the origin of statehood is in military-political factors, for example in violence. In order to govern conquered territories and peoples, a coercive apparatus is needed, which is the state. The state is the organization of the rule of one tribe over another tribe, namely subordination to administrative structures and is the basis for the functioning of economic domination [8, pp. 375-379]. Through military action, tribes were transformed into castes, then into estates, and later into classes. The conquered population became the conquered subject population. **Thus, the state is not the result of the internal development of society, but a force dictated to it.** Thus, military-political factors in the establishment of statehood should not be completely rejected,

because historical experience proves that elements of violence were traced in many states, such as ancient Germanic, ancient Hungarian, but it is also necessary to remember that the degree of use of violence in this process is different, which is why violence must be considered as one of the existing reasons for the emergence of the state, because socio-economic factors in most regions began to occupy leading positions.

The organic theory of the origin of the state became very widespread in the 19th century in the scientific works of Preuss, G. Spencer and others. This era was characterized by the influence of the idea of natural selection, presented by Charles Darwin. As representatives of this direction argued, a state is an organism in which relations between its parts are continuously developing, similar to the continuous movement of parts of a living organism. The state is a product of social evolution, which is only a type of biological evolution [6, p. 65]. By associating the state with a biological organism, namely: the brain with the rulers of the state and the subjects of the state who implement the decisions of the rulers. Just as among biological organisms, the fittest undergo natural selection, and in the process of struggle and wars, states, governments, and administrative apparatus are formed, thereby equating the state with a biological organism. It is wrong to deny the influence of biological factors on the origin of the state, because in addition to being social, people are also recognized as biological beings, but at the same time, the laws that are characteristic of biological evolution should not be extended to social organisms, because although they are interconnected, they have different underlying causes.

The materialist theory of the origin of the state determines the emergence of statehood by socio-economic reasons. Representatives of this theory were: K. Marx, F. Engels, who argued that for the emergence of statehood, three large divisions of labor are significant: agriculture, cattle breeding, crafts. This division of labor and the improvement of the tools of labor contributed to the growth of productivity, naturally, the emergence of a surplus product, which led to the emergence of private property, and subsequently the disintegration of society into the propertied classes and the have-not classes, into exploiters and those who are exploited. With the advent of private property, there appears the allocation of public power, which does not coincide with society and does not represent the interests of its members. The managerial role goes to rich people - managers. In order to fence off their economic interests, they form a new political organization - the state. Consequently, the state was formed with the goal of domination of one class over another and the need for the existence and further functioning of society in the form of an integral organism [9, p. 27].

Among the representatives **of the psychological theory** of the origin of the state are: Z. Freud, L.I. Petrazhitsky, etc. Their beliefs regarding the emergence of statehood are inseparable from the characteristics of the human psyche: the desire and need to obey one person - another. The reasons for the origin of the state lie in the abilities inherent in leaders, priests, and sorcerers. The peculiarities of their strength and energy contributed to the dependence of consciousness on the elite of other members of society. The state is needed to satisfy people's needs for obedience, obedience to individuals in society, but also to calm the aggressive state of individuals, i.e. the nature of the state lies in the peculiarities of human consciousness. Undoubtedly, psychological patterns that allow human activity to be carried out are a significant factor influencing social institutions. For example, charismatic personalities are people endowed with supernatural, exceptional abilities (prophets, leaders), but their importance in shaping the origin of the state should not be exaggerated. Haller K.L. should be considered a representative of **the patrimonial theory of the origin of the state**. Haller, convinced that the state, like the land, is the private property of the ruler. This theory interprets the origin of the state as land ownership. In the relationship between the concepts of “power and property,” representatives of this theory give priority to property rights [6, p. 69]. Within this theory, the importance of private land ownership is exaggerated and the influence of ethnic, religious and other factors is greatly underestimated.

The representative of **the irrigation (hydraulic) theory** of the origin of the state should be considered the German scientist E. Wittfogel, who combines the process of the emergence of statehood with the need to build irrigation structures in societies. This is due to the increase in the number of officials who guarantee the effective use of such structures and exploit other citizens. In this case, the state acts as the owner and exploiter in one person, who manages, subordinates, and distributes. Irrigation problems, according to Wittfogel, inevitably lead to the formation of a “managerial-bureaucratic class” that enslaves society, to the formation of an “agricultural managerial” civilization [3, pp. 155-165]. The processes of formation and maintenance of irrigation systems have been traced in Egypt, China, etc. The connections of these processes with the formation of a large class of managers and officials, services protecting canals from silting and

ensuring navigation through them are obvious [10, p. 135]. The fact of the influence of geographical and climatic conditions on the formation of statehood is recognized as indisputable. Within the framework of the presented theory, special fragments of the process of state formation are highlighted.

Society in a broad sense is an association of historically formed forms of joint activity of people; in a narrow sense, it is a historical type of social system, a specific form of social relations. The concept of society is broader than the concept of state, because in society, in addition to the state, there are also non-state structures, therefore, the state is only the political component of society, in other words, its element, and the chronological sequence of society and the state are not the same, because society arose earlier than the state. In society, the position of the state is in the center and the role of the state in it is dominant, because it acts as a means of management, as well as a means of conducting general affairs, and by its nature a judgment is made about the essence of the entire society. From the moment of the formation of the state, a rich but rather complex history of its communication with society begins. As a form of building a society and a management system, the state is obliged to carry out certain functions in the interests of its citizens, resolving contradictions that arise, as well as crisis situations. Sometimes the state is assigned a destructive role - presuming to rise above society, transforming from a “servant” into a “ruler”, i.e. the influence of society on the state is recognized as a direct connection, and the influence of the state on society is recognized as feedback, which has not yet been sufficiently studied, where the main thing is the relationship between state-legal regulation of socio-economic life and spontaneous market self-regulation [7, p. 47-56].

Law has historically been formed as a class phenomenon, reflecting the desires and interests of the ruling class. For example, if, as a result of the theft, the leading place was given to the person by whom it was committed, then later an encroachment on property would entail severe punishment, while an encroachment on the property of the nobility was punished even more harshly. For example, according to the Laws of Hammurabi (XVIII century BC), a thief was obliged to compensate losses tenfold to the owner of the property for any type of theft, and thirtyfold when the stolen property belonged to ministers of religion or representatives of government agencies. In a separate article it was stated: “If a person steals the property of God or the Palace, then this person must be killed, and also the one who accepts the stolen property from his hands must be killed” [6, p. 78]. If injuries were caused or a murder was committed, the social affiliation of the persons was of paramount importance. For example, there were tribes where the blood of a person from the noble class was valued three times higher than the blood of a commoner. Each class had its own legal status, rights and obligations, its privileges and its limitations. Violations of general prohibitions for the state entailed different (in order, in severity) sanctions in relation to members of different classes and social groups [5, p. 68]. At a time when customs were stored in the minds and reflected in the behavior of subjects, legal norms began to be drawn up in writing. Law is a more complex regulator than customs themselves, because in addition to prohibitions, it also applies permission and obligation.

Conclusions:

The emergence of law is a kind of consequence of the aggravation of social ties and contradictions in society. Legal norms were formed in three main ways: a) the development of primitive customs into norms of customary law; b) law-making of the state, reflected in the publication of special documents that contain legal norms; c) judicial law, composed of specific decisions. It should be noted that the process of the emergence and development of law was influenced by a considerable number of factors, the specifics of cultural, geographical circumstances (for example, the East, imbued with traditions, customs, religion), therefore, here moral and religious views and norms such as: (Laws of Manu, Koran and others). While in Europe, in addition to customs, emphasis began to be placed on lawmaking by government bodies and judicial law.

Bibliography:

1. Alekseev V.P., Pershits A.I. History of primitive society. Textbook. Moscow. Astrel. 2017. 217 p.
2. Baltag, D. Teoria generală a dreptului: curs universitar. Chisinau. 2013. 368 p.
3. Galeev K.K. Wittfogel's theory of the hydraulic state and its modern criticism. In: *Sociological Review*. T. 10. No. 3, 2021, pp. 155-165.
4. Kashanina T.V. Origin of state and law. Moscow: Prospekt. 2015. 347 p.
5. Leist O.E. The essence of law. Problems of theory and philosophy of law. Moscow: Mirror. 2008. 264 p.

6. Matuzov N.I., Malko A.V. Theory of state and law. Textbook. Moscow. Lawyer. 2014. 418.p.
7. Petrov D.A. The concept and types of state regulatory influence on socio-economic relations. In: *Bulletin* No.3, 2023, pp. 47-56.
8. Postu I., Rusnac V. Delimitarea unor concepte utilizate on tipologia dreptului. În: *Știință, educație, cultură*. 10 February 2023. Comrat: AV Poligraf, 2023, pp. 375-379.
9. Tatar, O. Theory of State and Law. Course notes. Comrat. 2024. 290 p.
10. Vengerov A.B. Theory of state and law. Textbook for law schools. 2019. 332 p.

POATE STATUL RIDICA EXCEPȚIA DE NECONSTITUȚIONALITATE?

THE EXCEPTION OF UNCONSTITUTIONALITY MAY BE RAISED BY THE STATE?

Gheorghe RENIȚĂ, dr., lect. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: gheorghe.renita@usm.md
ORCID ID: 0000-0003-2722-009X

Rezumat: *Excepția de neconstituționalitate a devenit un remediu tot mai atractiv. Dar ridicarea excepției de neconstituționalitate este circumscrisă anumitor condiții. Una dintre aceste condiții se referă la cercul de persoane care ar putea ridica excepția de neconstituționalitate. În particular, excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în cadrul unui proces judiciar de către una din părți sau reprezentantul acesteia. La fel, excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată și de către instanța de judecată din oficiu. În unele cazuri, în virtutea calității statului de parte (pârât) într-un proces judiciar, s-a apreciat că statul ar putea ridica în cursul procesului judiciar excepția de neconstituționalitate. Această concepție este nejustificată. Nu poate statul să se apere într-un proces de judecată prin invocarea neconstituționalității legilor adoptate de el. Excepția de neconstituționalitate trebuie să rămână un remediu apt să asigure protecția drepturilor fundamentale, remediu disponibil persoanelor, nu autorităților publice.*

Cuvinte-cheie: *drepturi fundamentale, excepția de neconstituționalitate, Curtea Constituțională, preeminența dreptului*

Abstract: *The exception of unconstitutionality has become an increasingly attractive remedy. But raising the exception of unconstitutionality is circumscribed to certain conditions. One of these conditions refers to the circle of people who could raise the exception of unconstitutionality. In particular, the exception of unconstitutionality can be raised in a judicial process by one of the parties or its representative. Also, the exception of unconstitutionality can be raised by the court ex officio. In some cases, by virtue of the state's capacity as a party (defendant) in a judicial process, it was assessed that the state could raise the exception of unconstitutionality during the judicial process. This conception is unjustified. The state cannot defend itself in a court case by invoking the unconstitutionality of the laws adopted by it. The exception of unconstitutionality must remain a remedy capable of ensuring the protection of fundamental rights, a remedy available to individuals, not to public authorities.*

Keywords: *fundamental rights, the exception of unconstitutionality, the Constitutional Court, rule of law*

Introducere

Excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată în cadrul unui proces pendinte în fața unei instanțe de judecată. Totodată, excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată de subiectul căruia i s-a conferit acest drept, *i.e.*: una din părți sau reprezentantul acesteia ori este ridicată de către instanța de judecată din oficiu (mai exact, judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătorilor, pe rolul cărora se află cauza).

După aceste precizări introductive, în acest articol se pune problema dacă statul poate ridica excepția de neconstituționalitate. În acest sens, voi analiza cadrul normativ relevant, abordările doctrinare, precum și practica Curții Constituționale și a Curții Europene a Drepturilor Omului.

Discuții și rezultate

Cum e posibil ca statul să invoce ex-post neconstituționalitatea propriilor legi? Sau, altfel spus, este excepția de neconstituționalitate un instrument constituțional care trebuie pus la dispoziția statului? Sau, posedă oare statul *locus standi* (capacitatea procesuală) în procedura excepției de neconstituționalitate? Aceasta este, în diverse versiuni, problema la care Valentin Constantin a oferit un răspuns demn de atenție.

Acest autor a observat că în practica Curții Constituționale a României este recunoscută capacitatea statului de a ridica excepția de neconstituționalitate¹. După autorul citat:

¹ Valentin Constantin. *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*. În: Noua revistă de drepturile omului, 2012, nr. 2, p. 35; sau în: Valentin Constantin. *Incertitudini și câteva efectivități*. București: Universul Juridic, 2014, p. 209 et seq.

„Faptul că Curtea Constituțională a României include statul în categoria celor care se pot proteja prin excepția de neconstituționalitate este una dintre picăturile turburi care curg în paharul încrederii în integritatea acestui organ. În ultimii ani, disponibilitatea Curții Constituționale a României de a se implica în luptele de partid, deghizate în „conflictele juridice de natură constituțională”, a avut un preț. Principala sa funcție, de protectoare a drepturilor fundamentale, a trecut pe plan secund. Motivări *in extenso* pentru decizii politice adesea nerezonabile, justificări schematice și lipsite de comprehensiune pentru excepțiile cetățenilor, termene de favoare pentru arbitrajul politic, termene exagerat de lungi pentru particulari, sunt doar câteva dintre dovezile empirice ale acestui proces.”¹

Ca și în cazul României, în Republica Moldova este admis că statul poate avea calitatea de parte/pârât într-un proces judiciar și, prin urmare, ar putea opta, teoretic, pentru ridicarea excepției de neconstituționalitate.

Spre exemplu, în 2017, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a admis spre examinare o excepție de neconstituționalitate formulată de către Ministerul Sănătății. Cauza viza concedierea de către Ministrul Sănătății a unei persoane, membru de sindicat, pentru încălcări repetate, fără însă ca să existe acordul organului sindical. Trebuie de remarcat că art. 87 alin. (1) teza I-a din Codul muncii prevedea următoarele: concedierea salariaților membri de sindicat în cazurile prevăzute la art. 86 alin. (1) lit. c) (reducerea numărului sau a statelor de personal din unitate), e) (constatarea faptului că salariatul nu corespunde funcției deținute sau muncii prestate din cauza calificării insuficiente, stabilită în urma atestării efectuate în modul prevăzut de Guvern) și g) (încălcarea repetată, pe parcursul unui an, a obligațiilor de muncă, dacă anterior salariatul a fost sancționat disciplinar) din Codul muncii poate avea loc doar cu acordul preliminar scris al organului (organizatorului) sindical din unitate. Conștientizând acest fapt, reprezentantul Ministerului Sănătății a ridicat excepția de neconstituționalitate a prevederii în discuție. Instanța care examina cazul a admis cererea privind ridicarea excepției de neconstituționalitate și a trimis sesizarea la Curtea Constituțională, în vederea soluționării acesteia.

La rândul ei, Curtea Constituțională a decis că excepția de neconstituționalitate a fost ridicată de subiectul căruia i s-a conferit acest drept.

Totodată, Curtea a admis excepția de neconstituționalitate și a declarat neconstituțională norma contestată, precizând că dreptul de veto al organelor sindicale este neproportional scopului legitim de protecție a drepturilor salariaților în raport cu drepturile angajatorului în procesul de organizare a funcționării unității. Potrivit Curții Constituționale, dreptul de veto al organelor sindicale la luarea deciziilor de concediere a salariaților încalcă prevederile articolelor 9, 46 și 126 din Constituție, care consfințesc libera inițiativă economică, libera activitate de întreprinzător și dreptul de proprietate. În acest sens, Curtea Constituțională a apreciat că lipsa acordului organului sindical la concedierea salariaților nu poate constitui în sine un temei de restabilire automată în funcție². În urma admiterii sesizării a avut de profitat statul, nu persoana.

Așadar, calitatea statului de parte a determinat prezența dreptului său de a ridica în cursul procesului judiciar excepția de neconstituționalitate³.

Dar este oare justificată această concepție? Sub acest aspect, într-o opinie, prin conferirea posibilității de a ridica excepția de neconstituționalitate, statul ar acționa pentru restabilirea constituționalității sau, altfel spus, pentru desființarea neconstituționalității, acțiune care servește în mod clar și direct supremația Constituției. Iar supremația Constituției este o valoare prea importantă pentru a înlătura, indiferent pentru ce considerente, eventualul aport al statului la restabilirea constituționalității⁴.

În contrast, Valentin Constantin a observat că există juriști care au considerat *prima facie*, însă fără să caute și argumentele, că statul nu poate cumula postura de autor și de contestator al normelor juridice. Astfel de alegații ghidate de bunul simț sunt adesea infirmate în domeniul juridic⁵.

Statul poate fi parte într-un proces judiciar, pentru că este o persoană juridică (de drept public⁶).

¹ *Ibidem*, p. 41.

² A se vedea § 23, § 75 și § 77 din Hotărârea Curții Constituționale nr. 34 din 8 decembrie 2017 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 87 alin. (1) din Codul muncii nr.154-XV din 28 martie 2003 (obligativitatea acordului organului sindical la concediere) (sesizarea nr. 88g/2017). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 33-39/6 din 2 februarie 2018.

³ Valentin Constantin, *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*, p. 36.

⁴ *Ibidem*, p. 36.

⁵ *Ibidem*, p. 36.

⁶ În corespundere cu art. 173 din Codul civil, persoanele juridice sunt de drept public sau de drept privat care, în raporturile civile, sunt situate pe poziții de egalitate. Iar art. 174 (intitulat „Persoanele juridice de drept public”) alin. (1) teza I-a din același Cod

Capacitatea de a sta în justiție (*locus standi*) este o consecință a personalității juridice. Ne-am putea aștepta, în mod rezonabil, ca statul să fie tratat în sistemul juridic ca un tot unitar, iar în această ipoteză excepția de neconstituționalitate ridicată de stat ar trebui blocată ca fruct al unui comportament nerezonabil (*venire contra factum proprium*)¹.

Totuși, pentru că atribuțiile statului se exercită de organele acestuia, în conformitate cu competența lor (art. 174 alin. (1) teza a II-a din Codul civil), este posibil ca statul „să nu vorbească cu o singură voce”. Practica demonstrează că statul nu este tratat, adesea, în sistemul juridic ca un tot unitar. Uneori, atestându-se poziții divergente ale diferitor autorități/organe de stat în aceeași materie. Această incoerență poate genera incertitudine juridică.

Dacă acceptăm că „singurul scop legitim al statului este protejarea drepturilor fundamentale”, cum se afirmă în dreptul public german contemporan², sau dacă considerăm că rațiunea pentru care trebuie să apărăm principiul preeminenței dreptului (*rule of law*) este tocmai salvagardarea drepturilor fundamentale, în oricare dintre aceste ipoteze, este dificil să admitem că statul poate opune propriei sale legislații excepția de neconstituționalitate³.

Excepția de neconstituționalitate, ca și ruda sa, excepția de nelegalitate din dreptul administrativ, sunt singurele mijloace eficiente prin care un particular poate bloca aplicarea normelor juridice pe care le consideră, în mod plauzibil, în contradicție cu Constituția sau cu o lege⁴. Din punct de vedere conceptual, excepția de neconstituționalitate vizează o pretinsă contrarietate dintre o normă juridică și o prevedere din Constituție. În schimb, excepția de nelegalitate vizează o pretinsă contrarietate dintre o normă juridică subordonată legii și o prevedere din lege.

Valentin Constantin a subliniat că excepția de neconstituționalitate este chiar sursa efectivității drepturilor fundamentale, deoarece face parte, *lato sensu*, din categoria garanțiilor jurisdicționale, deși organul care o soluționează nu este un organ judiciar⁵.

În fine, potrivit autorului citat, acest control de constituționalitate *ex-post*, prin intermediul excepției de neconstituționalitate, realizează diferența dintre un drept fundamental declarat și un drept fundamental garantat. Nu este însă suficient ca în sistemul juridic să fie inclusă nominal această protecție judiciară (*judicial review*). Protecția judiciară trebuie să fie funcțională pentru a putea deveni efectivă. Iar statul trebuie exclus din categoria celor care pot ridica excepții de neconstituționalitate în fața instanțelor judecătorești din două rațiuni:

1) această capacitate deturneză Curtea Constituțională de la funcția ei principală, de protectoare a drepturilor fundamentale și o transformă în organ auxiliar al organelor statului;

2) pune la dispoziția statului un instrument prin care acesta, cu sprijinul Curții, poate eluda interdicția de a interveni legislativ atunci când dorește să modifice cursul unor procese judiciare aflate în desfășurare⁶.

Din perspectiva celui de al doilea argument, este de remarcat că art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului se opune ingerinței legislatorului în administrarea justiției pentru a influența rezultatul unei proceduri pendente în care autoritățile publice sunt părți, cu excepția unor „motive imperioase de interes general”⁷.

Mai trebuie adăugat și faptul că autoritățile publice/organele statului nu se pot adresa Curții Europene a Drepturilor Omului dacă pierde vreun proces cu o persoană. Totuși, statul poate formula o cerere la Curtea Europeană a Drepturilor Omului atunci când pretinde o încălcare a Convenției din partea altui stat. Este vorba de cereri interstatuale (*e.g., Georgia v. Rusia, Ucraina v. Rusia*)⁸.

Îmbucurător este faptul că, recent, Curtea Constituțională a Republicii Moldova s-a îndepărtat de la abordarea pe care a avut-o în 2017.

Astfel, în Decizia nr. 36 din 22 martie 2022, Curtea Constituțională a Republicii Moldova a subliniat

prevede că statul și unitățile administrativ-teritoriale participă la raporturile juridice civile pe poziții de egalitate cu celelalte subiecte de drept.

¹ Valentin Constantin, *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*, p. 37.

² Élisabeth Zoller. *Introduction au droit public*. Paris: Dalloz, 2006, p. 67. *Apud*: Valentin Constantin, *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*, p. 40.

³ Valentin Constantin, *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*, p. 40.

⁴ *Ibidem*, p. 40.

⁵ *Ibidem*, p. 40.

⁶ *Ibidem*, p. 40.

⁷ *Case of Vegotex International S.A. v. Belgium*, [GC], Application no. 49812/09, Judgment of 3 November 2022, § 94. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220415>

⁸ Gheorghe Reniță. *Sesizarea Curții Constituționale. Compendiu*. Chișinău: Cartier, 2023, p. 85.

că la interpretarea noțiunii de „parte” trebuie să aibă în vedere sensul atribuit de Curtea Europeană noțiunii de „victimă” stabilită la art. 34 („cereri individuale”) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹. Așadar, potrivit jurisprudenței constante a Curții Europene a Drepturilor Omului, conceptul de victimă trebuie interpretat în mod autonom și indiferent de conceptele existente în legislația internă a statului. Curtea de la Strasbourg a reținut că noțiunea de „victimă” face obiectul unei interpretări evolutive din perspectiva condițiilor din societatea contemporană și trebuie aplicată fără un formalism excesiv, deoarece ar face inefficientă și iluzorie protecția drepturilor garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului². În consecință, rezultă că poate ridica excepția de neconstituționalitate orice participant la proces care este afectat printr-o prevedere aplicabilă cazului, indiferent de calitatea procesuală. Persoana trebuie să justifice un interes.

Într-o altă decizie, Curtea a accentuat că statul/autoritățile publice nu au drepturi, dar competențe. În termenii Curții, „în vederea realizării sarcinilor pentru care au fost constituite, autoritățile administrative posedă o serie de competențe. Ca regulă generală, cel cărui i s-a atribuit o competență este obligat să o exercite. Curtea menționează că este importantă efectuarea unei distincții între o competență și un drept, pentru că nimeni nu este obligat, cu unele excepții, să exercite un drept. În schimb, oricine posedă o competență de a presta un serviciu public în sistemul de drept public, ca organ sau ca funcționar al statului, este obligat să o exercite. Competențele trebuie exercitate întotdeauna în acord cu scopul pentru care au fost atribuite, iar refuzul de a le exercita poate fi sancționat”³. Așa stând lucrurile, trebuie de avut în vedere faptul că sesizarea Curții pe calea excepției de neconstituționalitate se face pentru apărarea unui drept fundamental garantat de Constituție.

Și mai tranșant, în Decizia nr. 152 din 9 noiembrie 2023, care a vizat examinarea unei excepții ridicate de Comisia pentru Situații Excepționale, Curtea Constituțională a accentuat că „excepția de neconstituționalitate reprezintă un instrument prin care cetățeanul are posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva autorităților statului, în cazul în care, prin anumite norme juridice, drepturile sale constituționale sunt încălcate. De asemenea, dreptul de acces al cetățenilor la Curtea Constituțională pe calea excepției de neconstituționalitate face incident, în prezent, dreptul la un proces echitabil. Această cale indirectă, care le permite cetățenilor accesul la justiția constituțională, îi oferă, de asemenea, Curții Constituționale, în calitatea sa de garant al supremației Constituției, posibilitatea de a exercita controlul asupra puterii legiuitoare cu privire la respectarea drepturilor și libertăților fundamentale. Curtea a notat că excepția de neconstituționalitate constituie o garanție constituțională a drepturilor și libertăților conferite cetățenilor pentru apărarea lor împotriva unor eventuale abateri ale legiuitorului prin instituirea unor norme contrare Constituției”⁴.

Urmând aceste raționamente, Curtea a observat că excepția de neconstituționalitate nu a fost ridicată de o victimă a unei pretinse încălcări a unui drept constituțional pentru a anihila aplicarea unei norme juridice pe care o consideră neconstituțională. Dimpotrivă, s-a remarcat că autorul excepției este chiar o autoritate a puterii executive (Comisia pentru Situații Excepționale), care îi solicită Curții să verifice constituționalitatea unei norme adoptate de puterea legislativă. În acest sens, Curtea a reținut că excepția de neconstituționalitate le este dedicată persoanelor, nu autorităților publice. Excepția nu poate fi utilizată de o autoritate publică pentru a anihila un act normativ adoptat de o altă autoritate publică. Pentru asemenea situații, autoritățile care posedă prerogativa sesizării Curții Constituționale, prevăzute de articolele 25 din Legea cu privire la Curtea Constituțională și 38 alin. (1) din Codul jurisdicției constituționale, îi pot solicita Curții să exercite controlul de constituționalitate al actelor normative, pe baza procedurii prevăzute de articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție (sesizări în abstract). Prin urmare, Curtea a reținut că excepția nu a fost ridicată de un subiect cărui i s-a conferit acest drept, pe baza articolului 135 alin. (1) literele a) și g) din Constituție, așa cum a fost interpretat acesta prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 9 februarie

¹ Gheorghe Reniță. *Conceptul de „victimă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Reabilitarea victimelor infracțiunii: Conferință științifico-practică națională dedicată aniversării a 75-a a fondării Universității de Stat din Moldova, 22 octombrie 2021. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 168-182.

² A se vedea § 28 din Decizia Curții Constituționale nr. 36 din 22 martie 2022 de inadmisibilitate a sesizărilor nr. 281g/2021 și nr. 290g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a cuvântului „necesare” din articolul 17 alin. (1) din Legea nr. 246 din 15 noiembrie 2018 privind procedura notarială (documentele necesare pentru întocmirea actelor notariale). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 106-114/58 din 15 aprilie 2022.

³ A se vedea § 29 din Decizia Curții Constituționale nr. 142 din 26 octombrie 2023.

⁴ A se vedea § 14 din Decizia Curții Constituționale nr. 152 din 9 noiembrie 2023 de inadmisibilitate a sesizării nr. 240g/2023 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 225 alin. (3) lit. e) din Codul administrativ. În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 484-487/205 din 20 decembrie 2023.

2016¹.

Așadar, mesajul Curții Constituționale a fost unul clar și răspicat: autoritățile publice nu au dreptul să ridice excepția de neconstituționalitate. Aceasta nu are să însemene că instanța de judecată nu ar putea ridica din oficiu o excepție sau că procurorul parte în proces nu ar avea prerogativa de a solicita ridicarea excepției de neconstituționalitate. În cazul ridicării excepției de către judecător din oficiu² sau de către procuror³ se apreciază că aceștia acționează în interesele justiției.

Unele autorități publice (Președintele Republicii Moldova; Guvernul; ministrul justiției; Consiliul Superior al Magistraturii; Procurorul General; deputatul în Parlament; fracțiunea parlamentară; Avocatul Poporului; Avocatul Poporului pentru drepturile copilului; consiliile unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau al doilea, Adunarea Populară a Găgăuziei (Gagauz-Yeri) – în cazurile de supunere controlului constituționalității legilor, regulamentelor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor, ordonanțelor și a dispozițiilor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, care nu corespund art. 109 și, respectiv, art. 111 din Constituția Republicii Moldova) ar putea formula la Curtea Constituțională sesizări în abstract privind controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, așa cum prevede articolul 135 alin. (1) lit. a) din Constituție. Dar astfel de sesizări nu trebuie să aibă conștiune cu vreun proces judiciar.

Concluzii

Prin natura și prin scopul său, excepția de neconstituționalitate nu a fost concepută pentru a fi utilizată de stat sau de organe/autorități ale statului în procese judiciare, în vederea protecției intereselor statului, nu a persoanei. Potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, carențele autorităților nu pot fi imputabile persoanelor și nu trebuie să le pună într-o situație defavorabilă (e.g., *Stoianova și Nedelcu v. România, Čakarević v. Croația*). Mai mult, Curtea de la Strasbourg a subliniat că riscul oricărei greșeli a vreunei autorități trebuie să fie suportat de stat, iar erorile nu trebuie remediate pe seama persoanei în cauză (e.g., *Stăvilă v. România*). Așadar, excepția de neconstituționalitate trebuie să rămână un remediu apt să asigure protecția drepturilor fundamentale.

Bibliografie:

1. Élisabeth Zoller. *Introduction au droit public*. Paris: Dalloz, 2006. 230 p.
2. Valentin Constantin. *Excepția de neconstituționalitate formulată de stat*. În: Noua revistă de drepturile omului, 2012, nr. 2, pp. 35-41.
3. Gheorghe Reniță. *Conceptul de „victimă” în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului*. În: Reabilitarea victimelor infracțiunii: Conferință științifico-practică națională dedicată aniversării a 75-a a fondării Universității de Stat din Moldova, 22 octombrie 2021. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 168-182.x
4. Gheorghe Reniță. *Sesizarea Curții Constituționale. Compendiu*. Chișinău: Cartier, 2023. 208 p.

¹ *Ibidem*, § 15.

² De exemplu, a se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 28 din 22 noiembrie 2018 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi de la articolul 78/1 din Codul contravențional (sesizarea nr. 111g/2018). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 448-460/185 din 7 decembrie 2018.

³ De exemplu, a se vedea: Hotărârea Curții Constituționale nr. 12 din 6 aprilie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 77, 81 și 315 din Codul de procedură penală (omisiunea includerii soțului ca succesor al părții vătămate sau al părții civile) (sesizarea nr. 151g/2020). În: *Monitorul oficial al Republicii Moldova* nr. 100-103 din 16 aprilie 2021.

**КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ МОДЕЛИ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ АВТОНОМИИ В
ЕВРОПЕЙСКИХ ГОСУДАРСТВАХ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

**CONSTITUTIONAL AND LEGAL MODELS OF TERRITORIAL AUTONOMY IN EUROPEAN
STATES: A COMPARATIVE ANALYSIS**

Анатолий КОСТРОМИЦКИЙ, докторант,
Молдавский Государственный Университет
E-mail: anatoly.kostromitsky@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6981-2547

Rezumat: În acest articol se examinează fenomenul autonomiei teritoriale în statele europene prin prisma analizei juridice comparative. Principala atenție este acordată mecanismelor și modelelor juridice ale autonomiilor în țări precum Finlanda, Danemarca, Franța, Spania, Italia și Republica Moldova. Sunt analizate cadrele constituționale și legislative care reglementează statutul autonom al unor regiuni precum Insulele Åland, Insulele Feroe, Groenlanda, Corsica și altele. O atenție deosebită este acordată domeniului de aplicare a competențelor legislative, procedurilor de delegare a acestora și interacțiunii teritoriilor autonome cu autoritățile centrale. Este luată în considerare chestiunea statutului juridic al legilor de autonomie, locul acestora în ierarhia actelor normative și necesitatea de a coordona modificările cu autoritățile regionale. Articolul evidențiază diversitatea abordărilor privind instituționalizarea autonomiilor și adaptarea acestora la condițiile naționale și la tradițiile structurii statului.

Cuvinte-cheie: autonomie teritorială, analiză juridică comparată, competențe legislative, autonomie regională, modele constituționale

Abstract: This article examines the phenomenon of territorial autonomy in European states through the prism of comparative legal analysis. The main attention is paid to the mechanisms and legal models of autonomies in such countries as Finland, Denmark, France, Spain, Italy and Moldova. The constitutional and legislative frameworks regulating the autonomous status of regions such as Åland Islands, Faroe Islands, Greenland, Corsica and others are analyzed. Particular attention is paid to the scope of legislative powers, the procedures for their delegation, and the interaction of the autonomous territories with the central authorities. The question of the legal status of self-government laws, their place in the hierarchy of normative acts and the need to coordinate changes with regional authorities is considered. The article emphasizes the diversity of approaches to the institutionalization of autonomies and their adaptation to national conditions and traditions of state structure.

Keywords: territorial autonomy, comparative legal analysis, legislative powers, regional self-government, constitutional models

Введение

Рассматривая феномен автономии, представляется целесообразным сосредоточить внимание на анализе механизмов территориальной автономии, поскольку случаи экстерриториальной автономии встречаются достаточно редко. Под территориальной автономией понимаются образования, территориально ограниченные и наделенные нормотворческими полномочиями [1, с. 76]. На основании анализа объема полномочий, предоставленных или переданных автономным образованиям, можно констатировать, что в значительном числе случаев им делегировались юрисдикционные правомочия законодательного и административного характера. По крайней мере, интуитивно такие субнациональные образования можно идентифицировать как автономии.

Методологическая основа исследования

Методологическая основа исследования включает сравнительно-правовой анализ конституционно-правовых моделей территориальной автономии в европейских государствах. Исследование основано на комплексном подходе, включающем изучение нормативно-правовых актов, регулирующих статус автономных территорий, и их интерпретацию в контексте национальных и международных правовых систем. Основные методы исследования включают системный анализ, который позволяет рассматривать автономные образования как элементы более широкой государственной системы, и исторический метод, помогающий проследить эволюцию

правового статуса автономий. Кроме того, использованы методы правового моделирования и прогнозирования для выявления тенденций развития территориальной автономии и возможных изменений в правовом регулировании. Методология также включает анализ доктринальных источников и судебной практики, что обеспечивает глубокое понимание действующих правовых механизмов и их применения на практике.

Результаты

Аландские острова представляют собой уникальный пример региональной автономии в рамках унитарного государства, а именно Финляндии. Согласно статье 120 Конституции Финляндии, Аландские острова имеют самоуправление [2], регулируемое Законом об автономии Аландских островов, принятом парламентом Финляндии в 1991 году (№ 1144/1991) [3]. Этот закон предоставляет островам значительные законодательные полномочия и устанавливает правовую основу для их самоуправления. Кроме того, статья 75 Конституции устанавливает, что законодательная процедура для Закона об автономии Аландских островов и Закона о праве на приобретение недвижимости на Аландских островах регулируется конкретными положениями этих законов. Право Законодательного собрания Аландских островов вносить предложения и принимать акты, принятые Законодательным собранием Аландских островов, регулируются положениями Закона об автономии Аландских островов.

Существование Законодательного собрания Аландских островов и его законодательные полномочия создают уникальную ситуацию, при которой на территории Финляндии существует вторая законодательная власть. Компетенция законодательного органа Аландских островов была передана на основании Закона о самоуправлении, начиная с 1920 года, когда впервые был принят закон, регулирующий автономию островов. В настоящее время законодательные полномочия Аландских островов перечислены в статье 18 Закона о самоуправлении, и включают различные области, такие как образование, здравоохранение, культура, промышленность и полиция. Эти полномочия имеют публично-правовой характер, соответствующий континентально-европейскому пониманию правового порядка, состоящего из публичного и частного права [4, с. 91].

Особенностью избирательной системы Аландских островов является то, что только лица, обладающие особым региональным гражданством (*hembygdsrätt*), имеют право голосовать на выборах и быть избранными в Законодательное собрание. Это право предоставляет участие в региональном самоуправлении только тем, кто прожил на островах не менее 5 лет и имеет связь с местным сообществом [5, с. 471]. Однако, Аландские острова также определены как особый избирательный округ для целей избрания одного члена парламента Финляндии, в выборах которого могут участвовать все граждане Финляндии. Выборы члена парламента от Аландских островов отличаются от обычных мажоритарных выборов, так как они проводятся по системе открытых списков, где из победившего списка депутатом избирается кандидат, получивший наибольшее число голосов.

Аландские острова не обладают внешнеполитическими полномочиями, и вопросы международных отношений и обороны остаются под контролем центрального правительства Финляндии [6, с. 241]. Это создает уникальную ситуацию, при которой Аландские острова имеют значительную внутреннюю автономию, но ограничены в вопросах, связанных с международной политикой и безопасностью. Взаимоотношения между Аландскими островами и центральным правительством Финляндии строятся на принципах партнерства и формального сотрудничества. Финляндия сохраняет за собой право вмешательства только в тех случаях, когда это необходимо для обеспечения соблюдения национального законодательства и международных обязательств [7, с. 181].

Аландские острова занимают особое положение с 1920/1922 года, когда была создана международная гарантия автономии в виде «Урегулирования Аландских островов» между Финляндией и Швецией в Совете Лиги Наций в 1921 году [8]. Это соглашение не стало официальным договором в соответствии с международным правом, но остается действующим обязательством Финляндии на уровне обычного международного права. Закон о самоуправлении требует, чтобы для его принятия и изменения парламент Финляндии принимал его в соответствии с процедурой, предусмотренной для принятия и изменения Конституции, предусматривающей квалифицированное большинство в две трети голосов при окончательном голосовании.

Законодательное собрание Аландских островов должно принять такое же решение квалифицированным большинством голосов (статья 69 Закона о самоуправлении).

Аландские острова являются не единственной автономией в скандинавских странах, но самой старой и самой маленькой. После Второй мировой войны в Дании была разработана «модель домашнего правления», которая была применена сначала к Фарерским островам в 1948 году [9], а затем к Гренландии в 1978 году [10]. Эта модель также предполагает значительную степень автономии, однако Аландские острова остаются уникальными в своей продолжительной и стабильной автономии, закреплённой международными соглашениями и внутренним законодательством Финляндии.

Фарерские острова и Гренландия, являясь автономными территориями в составе Датского королевства, обладают уникальными правовыми и политическими статусами, сформированными историческими, культурными и географическими особенностями. Конституция Дании 1953 года включает эти территории в число особых, устанавливая для них специальные правила в ряде областей, включая их представительство в датском парламенте, Фолькетинге, где каждая автономная территория имеет два места из 179 [11, с. 488]. Однако сама Конституция не закрепляет их автономии, что делает правовой статус этих территорий предметом обычных актов датского парламента. Акты о внутреннем самоуправлении Фарерских островов и Гренландии, хотя и имеют «конституционный» характер, находятся на уровне ниже Конституции и не могут быть изменены в одностороннем порядке датским законодателем без согласования с заинтересованными сторонами и проведения регионального референдума.

В контексте обсуждения конституционно-правового статуса Фарерских островов и Гренландии в составе Датского королевства следует отметить, что соответствующие законодательные акты, регулирующие вопросы внутреннего самоуправления этих территорий, содержат определенные положения о процедурах согласования законодательных и административных решений центрального правительства, затрагивающих интересы автономий. Однако данный механизм не предполагает безусловного требования получения согласия и не наделяет акты о внутреннем самоуправлении более высоким статусом в иерархии правовых норм по сравнению с обычными законодательными актами.

Тем не менее, в законах о внутреннем самоуправлении присутствует определенный элемент регионального закрепления, что подтверждается рядом законодательных актов Дании, принятых в 2005 году [12, 13, 14]. В преамбулах этих актов содержится указание на то, что они основаны на соглашениях между правительствами соответствующих автономных образований и правительством Дании как равноправными сторонами. Это может свидетельствовать о формировании своего рода федеративных отношений между тремя составными частями Датского королевства – собственно Данией, Фарерскими островами и Гренландией.

Что в целом касается законодательства Дании о внутренней автономии Фарерских островов и Гренландии необходимо отметить ряд важных аспектов. Данное законодательство затрагивает интересы двух народов, проживающих на ограниченных территориях и обладающих общими внутренними характеристиками, отличающими их от остального населения Дании. Этнические, языковые, культурные и географические особенности этих регионов подчеркиваются в преамбулах соответствующих законов, что отражает их отдельный статус в рамках Датского королевства и связь с концепциями меньшинства или народа.

Последнее, в свою очередь, коррелирует с принципом самоопределения, актуальным как для Фарерских островов, так и для Гренландии. В случае коренного населения Гренландии – инуитов, составляющих явное большинство на этой территории, институты представительства, вероятно, соответствуют намерениям Конвенции МОТ № 169 о коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни [15].

Вместе с тем, участие в политической жизни автономий не ограничивается исключительно коренным населением, распространяясь на всех датских граждан, проживающих на этих территориях. Таким образом, датская модель внутреннего самоуправления предоставляет права и полномочия населению определенной территории, основываясь не на этнической принадлежности, а на территориальном принципе. В этом отношении автономии Фарерских островов и Гренландии можно охарактеризовать как инклюзивные, в то время как автономия Аландских островов носит более эксклюзивный характер по сравнению с ними.

В рамках анализа конституционно-правового статуса Фарерских островов и Гренландии в составе Датского королевства необходимо рассмотреть вопрос наделения этих автономных образований законодательными полномочиями. Следует констатировать, что как Фарерские острова, так и Гренландия обладают довольно широкими законодательными компетенциями, реализуемыми избираемыми законодательными собраниями и политически ответственными правительствами, в то время как судебная система является частью общенациональной датской судебной системы. (Однако на основании Закона № 578 от 24 июня 2005 года о передаче вопросов и полномочий властям Фарерских островов Фарерские острова могут создать свои собственные судебные инстанции, за исключением Верховного суда, который останется в компетенции Дании).

Законодательные полномочия автономий, закрепленные в соответствующих законах о внутреннем самоуправлении, охватывают широкий спектр вопросов, начиная от организации государственных учреждений, здравоохранения, социальных вопросов, рыболовства и заканчивая прямыми и косвенными налогами. При этом в отношении Фарерских островов установлен особый порядок разграничения законодательных полномочий, предусматривающий передачу этой автономии всех компетенций, за исключением прямо оговоренных в соответствующем акте датского парламента [13, п. 1].

Что касается Гренландии, то помимо основного перечня законодательных полномочий, существует дополнительный список сфер, регулирование которых в принципе осуществляется центральными властями Дании, но особенно затрагивает интересы этой автономии. В таких случаях после переговоров центральные власти могут законодательно передать гренландским властям регулирование и управление соответствующими областями, а также установить необходимые субсидии.

Помимо прочего, финансирование автономных образований осуществляется за счет блочных грантов из государственного бюджета Дании.

В рассматриваемом контексте важно проанализировать специфику распределения законодательных полномочий между центральными властями Дании и автономными образованиями Фарерских островов и Гренландии. В целом, автономии осуществляют комплекс полномочий, определенных соответствующими законами, в то время как за центральным правительством и парламентом Дании закреплены остаточные компетенции. При этом с 2005 года в отношении Фарерских островов действует принцип перечисления основных полномочий центральным властям, а остальные вопросы относятся к юрисдикции автономии [13].

С формальной точки зрения, организация датских автономий может быть охарактеризована как достаточно традиционная для подобного рода территориальных образований. Вместе с тем, следует отметить особенность Фарерской автономии, заключающуюся в том, что по вопросам, относящимся к компетенции центрального правительства и не переданным Фарерским островам, датское законодательство не вступает в силу до тех пор, пока власти автономии не выразят своего мнения по данному вопросу. В случае, если новое датское законодательство не одобряется властями Фарерских островов, как правило, оно не промульгируется, а действие старого датского закона сохраняется. Иными словами, Законодательное собрание Фарерских островов фактически обладает абсолютным правом вето в отношении датского законодательства в сферах, не переданных в юрисдикцию автономии.

В рамках конституционной реформы 2003 года во Франции была заложена правовая основа для дальнейшей децентрализации государственного управления [16]. В частности, статья 72 Конституции выделила так называемые «территории особого статуса» среди других административно-территориальных образований. Согласно конституционным положениям, данные территории должны обладать элементами самоуправления через выборные советы и правом принимать нормативные акты в определенных сферах [17].

Подобное разграничение представляется важным, поскольку остров Корсика, обладающий особым статусом с 1982 года [18] на основании специального законодательства (с последующими изменениями в 1991 [19] и 1999 [20] годах), может осуществлять преимущественно административные, а не законодательные полномочия. В 2003 году предпринималась попытка расширить компетенции Ассамблеи Корсики, однако на региональном референдуме это предложение было отклонено незначительным большинством голосов в условиях сложной политической обстановки [21].

В настоящее время полномочия Ассамблеи Корсики охватывают такие сферы, как образование, средства массовой информации, профессиональная подготовка, культура, охрана окружающей среды, региональное планирование, сельское хозяйство, туризм, фискальные вопросы, жилищная политика, транспорт и энергетика.

Конституция Португалии выделяет две области, Азорские острова и Мадейру, которые являются островами в Атлантическом океане, в качестве автономных образований с собственными законодательными полномочиями для каждого из них. Однако эти законодательные полномочия в определенной степени ограничены законодательной властью национального парламента [22, ст. 6].

Среди всех европейских конституций только Конституция Испании, как представляется, устанавливает прямое право на автономию [23, ст. 137]. В то же время, как ст. 2 Конституции Испании подчеркивает неделимое единство испанской нации, она также признает и гарантирует право на автономию для различных национальностей и регионов, составляющих испанскую нацию. Испанское понимание автономии очень гибкое, что привело к тому, что в континентальной Испании и на Канарских островах существует два различных типа автономии: так называемые традиционные сообщества, такие как Каталония [24] и Страна Басков [25], которые обладают очень широкой законодательной компетенцией, а также полномочиями по налогообложению, и другие автономии, которые имеют несколько меньший уровень компетенции по сравнению с национальным парламентом. Кроме того, Конституция Испании признает определенную административную автономию без законодательных полномочий за испанскими анклавами Сеута и Мелилья на северном побережье Африки, граничащем с Марокко. Таким образом, вся Испания состоит из автономных образований, которые на основании своей автономии имеют право осуществлять как исключительные законодательные полномочия, так и такие, которые совпадают с полномочиями испанского парламента.

Формально Италия, согласно ее Конституции, также является унитарным государством, но в ней ярко выражены черты регионализма, поскольку вся страна разделена на регионы двух различных типов в зависимости от объема их законодательных полномочий. В этом отношении Италия близка к Испании. Кроме того, на автономию в Италии влияет международное право, поскольку автономия в Трентино-Альто-Адидже включает немецкоязычную область Южный Тироль на границе с Австрией. В основе этого соглашения лежит международный договор, а именно ст. 27 Сен-Жерменского мирного договора 1919 года [26] и Приложение IV к мирному договору 1947 года с Италией [27]. Несколько похожая ситуация существует в регионе Фриули-Венеция-Юлия в отношении словенского населения на основании Осимского договора 1975 года [28].

В контексте рассмотрения различных моделей территориальной автономии представляет интерес опыт Республики Молдова. Конституция в статье 111 содержит положения о специальном законодательстве для автономных образований, предусматривающие возможность делегирования им определенных законодательных полномочий [29].

Данный механизм реализован применительно к Гагаузской автономии на основании Закона об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) [30]. Этот нормативный акт наделяет автономное территориальное образование законодательной компетенцией, которая представляется исключительной по отношению к законодательным полномочиям парламента республики Молдова в определенных сферах.

В то же время исполнительная власть Гагаузской автономии демонстрирует тесную взаимосвязь и интеграцию с системой исполнительных органов Республики Молдова в целом. Таким образом, молдавская модель территориальной автономии характеризуется сочетанием исключительных законодательных полномочий на уровне автономии при сохранении тесных связей ее исполнительной вертикали власти с центральными органами государственного управления.

Заключение

Анализ различных ситуаций автономии в разных странах позволяет сделать вывод об отсутствии единообразия в предоставляемых полномочиях как по их объему, так и по содержательному наполнению. Компетенции, делегируемые автономным территориальным образованиям, варьируются от случая к случаю и определяются спецификой целей, которые должны быть достигнуты в каждой конкретной ситуации. Наблюдается значительное разнообразие материальных сфер, по которым автономии наделяются соответствующими полномочиями.

Следует также констатировать, что создание механизмов автономии в различных государствах не следует какой-либо универсальной модели и не во всех случаях демонстрирует четкую направленность на защиту интересов меньшинств. Более того, из анализа национальных конституций видно, что лишь Основной закон Испании в статье 2 формулирует автономию в качестве конституционного права.

Интересным аспектом представляется различие в нормативно-иерархическом уровне, на котором закрепляется тот или иной вариант территориальной автономии в разных странах. Это свидетельствует о значительном разнообразии подходов к институционализации данного феномена в соответствии с национальными условиями и традициями государственного устройства.

Библиография:

1. Ирхин, И. В. Территориальные автономии в зарубежных унитарных и регионалистских государствах Европы и Азии (конституционно-правовое исследование): монография / И. В. Ирхин. - Москва: Инфра-М, 2022. – 465 с. ISBN 978-5-16-014270-8.
2. Конституция Финляндии от 11 июня 1999 г. № 731/1999 // База законодательства Республики Финляндии [Онлайн]: «Finlex Data Bank», [Прочитано: 08.02.2023]. Доступно на: <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1999/ru19990731.pdf>
3. Закон Республики Финляндия № 1144/1991 «Акт об автономии Аландов»/ Act on the Autonomy of Åland. [Онлайн]"Finlex Data Bank", [Прочитано: 10.10.2021]. Доступно на: <https://www.finlex.fi>
4. ПОГОДИН С.Н., ЛЮБИНА Д.Е., Особенности внутренней автономии Аландских островов в составе Финляндии. В: Управленческое консультирование. 2021 г. №1, Стр.: 88-96, ISSN 1816-8590.
5. NEPBURN, Eve. «Forging autonomy in a unitary state: The Åland Islands in Finland.» In: Comparative European Politics, Vol. 12 (2014): 468 - 487.
6. Egbert Jahn. Linguistic Assimilation of All Citizens or Minority Protection: The Precedent Set by the Åland Islands. In: World Political Challenges. Springer, Berlin, Heidelberg. 2015, p. 239-256. ISBN978-3-662-47912-4.
7. Poullie, Yannick. Åland’s Demilitarisation and Neutralisation at the End of the Cold War – Parliamentary Discussions in Åland and Finland 1988–1995, In: International Journal on Minority and Group Rights 23, 2 (2016): 179-210.
8. Decision of the Council of the League of Nations on the Åland Islands including Sweden’s Protest. Minutes of the 14th Meeting of the Council 24 June 1921 League of Nations Official Journal I September 1921, [Онлайн], [Прочитано: 22.05.2024]. Доступно на: <https://tamilnation.org/selfdetermination/21aaland.htm>
9. Закон о самоуправлении Фарерских островов № 137 от 23.03.1948 г. Lov om Færøernes Hjemmestyre. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/1948/137>
10. Закон о самоуправлении Гренландии № 577 от 29.11.1978 г. Lov om Grønlands hjemmestyre. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/1978/577>
11. Liling, Zhang. «Greenland: From Colony to Self-government, 1721–2021.» null (2023):487-509. doi: 10.1017/9781108555654.020.
12. Закон о заключении правительством Гренландии соглашений по международному праву № 577 от 24.06.2005 г. Lov om Grønlands landsstyres indgåelse af folkeretlige aftaler. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2005/577>
13. Закон о передаче дел и вопросов в ведение властей Фарерских островов № 578 от 24.06.2005 г. Lov om de færøske myndigheders overtagelse af sager og sagsområder. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2005/578>
14. Закон о заключении правительством Фарерских островов соглашений по международному праву № 579 от 24.06.2005г. Lov om Færøernes landsstyres indgåelse af folkeretlige aftaler. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2005/579>
15. Конвенция 169 Международной Организации Труда (МОТ) о коренных народах и народах, ведущих племенной образ жизни в независимых странах. Принятая 7 июня 1989 года [Онлайн], [Прочитано: 18.05.2022]. Доступно на: https://normlex.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312314:NO

16. LOI constitutionnelle n° 2003-276 du 28 mars 2003 relative à l'organisation décentralisée de la République. In: JORF n° 0075 du 29 mars 2003. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/eli/jo/2003/3/29>
17. Конституция Французской Республики, от 4 октября 1958 г. [Онлайн]: Constitution de la République française [Прочитано: 08.05.2022]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000571356/>
18. Loi n° 82-659 du 30 juillet 1982 portant statut particulier de la région de Corse: compétences. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000880223/2021-01-14/>
19. Loi n° 91-428 du 13 mai 1991 portant statut de la collectivité territoriale de Corse. Version en vigueur au 14 mai 1991. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000006385806/1991-05-14/>
20. Loi n° 91-428 du 13 mai 1991 portant statut de la collectivité territoriale de Corse. Version en vigueur au 31 décembre 1998. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000536085/1998-12-31>
21. Consultation des électeurs de Corse 2003. [Онлайн], [Прочитано: 10.05.2024]. Доступно на: <https://www.interieur.gouv.fr/Elections/Les-resultats/Locales/Consultation-des-electeurs-de-Corse-2003>.
22. Конституция Португальской Республики, принята 2 апреля 1976 года Учредительным собранием, вступила в силу 25 апреля 1976 г. [Онлайн]: Constituição da República Portuguesa, [Прочитано: 08.05.2022]. Доступно на: <https://www.parlamento.pt/Legislacao/Paginas/ConstituicaoRepublicaPortuguesa.aspx>
23. Constitución Española, aprobada el 6 de diciembre de 1978 en referéndum constitucional, entró en vigor el 29 de diciembre de 1978, [Онлайн], [Прочитано: 30.08.2023]. Доступно на: <https://www.senado.es/web/conocersenado/normas/constitucion/detalleconstitucioncompleta/index.html#t4>
24. Ley Orgánica 6/2006, de 19 de julio, de reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña. Publicado en: «BOE» núm. 172, de 20 de julio de 2006, [online], [citat 22.06.2022]. Disponibil: <https://www.boe.es/eli/es/lo/2006/07/19/6>
25. Ley Orgánica 3/1979, de 18 de diciembre, de Estatuto de Autonomía para el País Vasco. Publicado en: «BOE» núm. 306, de 22 de diciembre de 1979, [online], [citat 22.06.2022]. Disponibil: <https://www.boe.es/eli/es/lo/1979/12/18/3>
26. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Austria; Protocol, Declaration and Special Declaration (St. Germain-en-Laye, 10 September 1919), [Онлайн], [Прочитано: 30.08.2023]. Доступно на: <http://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/1920/3.html>
27. Accordo De Gasperi - Gruber. Decreto legislativo del capo provvisorio dello Stato 28 novembre 1947, n. 1430. Esecuzione del trattato di pace tra l'Italia e le potenze alleate ed associate, firmato a Parigi il 10 febbraio 1947 (G.U. 24 dicembre 1947, n. 295, suppl.). [Онлайн], [Прочитано: 06.06.2022]. Доступно на: <https://www.rossialdo.com/wp-content/uploads/2019/07/ACCORDO-DE-GASPERI-GRUBER.pdf>
28. Treaty on the delimitation of the frontier for the part not indicated as such in the Peace Treaty of 10 February 1947. Signed at Osimo, Ancona, on 10 November 1975/ [Онлайн], [Прочитано: 30.08.2023]. Доступно на: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201466/volume-1466-I-24848-French.pdf>
29. Конституция Республики Молдова №01 от 29.07.1994 года. В: Monitorul Oficial №1 статья №05, 12.08.1994.
30. Закон об особом правовом статусе Гагаузии (Гагауз Ери) №344 от 23.12.1994 года. В: Monitorul Oficial №3-4 статья №51, 14.01.1995.

**ANALIZA TEORETICO-PRACTICĂ A CONTRACTULUI DE DONAȚIE ÎN LUMINA
PROTECȚIEI DREPTURILOR DONATORULUI**

**THEORETICAL-PRACTICAL ANALYSIS OF THE DONATION CONTRACT IN THE LIGHT
OF THE PROTECTION OF THE DONOR'S RIGHTS**

Ion GRECU, dr., lect. univ.,
Catedra Drept, Facultatea Drept și Administrație publică,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: grecu-ion@mail.ru

Rezumat: *Raporturile juridice civile constituie o parte indispensabilă a societății. Astfel, zi de zi fiecare din noi participă la o mulțime de rapoarte juridice civile în sensul reglementărilor juridice, fie simpla încheiere a celor mai răspândite categorii de contracte asemeni celor de vânzare-cumpărare care adesea ocupă o formă verbală decât cea scrisă în viața cotidiană, cât și alte tipuri de contracte ce sunt mai rar întâlnite în viața de zic u zi, precum locațiunea, înstrăinarea bunului cu condiția întreținerii pe viață, renta, donația ș.a.*

În tendința alertă de a îmbunătăți calitatea normelor de drept, legiuitorul adesea aduce modificări la legislație, pentru a urma cerințelor sociale și a adopta armonios modificările ce se produc în timp și în practica aplicării legislației.

Prin urmare, prin prezenta lucrare, ținem să analizăm contractul de donație din punct de vedere a aspectelor ce ar putea servi ca proiect de lege ferenda pentru a proteja părțile acestui contract în măsura în care aceasta este posibil, cu următoarea listă a aspectelor ce necesită o analiză mai profundă:

- *prescripția revocării contractului de donație;*
- *notificarea în caz de revocare a contractului de donație;*
- *repararea prejudiciului în cadrul contractului de donație.*

În special, considerăm necesar de a analiza aspectele dăunătoare pentru donator și efectele actualelor prevederi față de acest participant la contractul de donație.

Cuvinte-cheie: *donație, donator, donatar, raport juridic, contract, prescripție, revocare, prejudiciu, cerere prealabilă*

Abstract: *Civil legal relationships are an indispensable part of society. Thus, every day each one of us participates in a multitude of civil legal relations in the sense of legal regulations, be it the simple conclusion of the most common types of contracts such as sale-purchase contracts, which often take a verbal rather than a written form in everyday life, or other types of contracts which are less common in everyday life, such as lease, alienation of property on condition of life-long maintenance, rent, gift, etc. The legislature, in its constant endeavour to improve the quality of the rules of law, often amends legislation in order to meet social requirements and harmoniously adopt the changes that occur over time and in the practice of applying the law.*

Therefore, through this paper, we would like to analyze the contract of gift from the point of view of the aspects that could serve as a lege ferenda draft to protect the parties to this contract to the extent possible, with the following list of aspects that require further analysis:

- *prescription of the revocation of the gift contract;*
- *notice in case of revocation of the gift contract;*
- *compensation for damage under the gift contract.*

In particular, we consider it necessary to analyze the aspects harmful to the donor and the effects of the current provisions on this party to the contract of gift.

Keywords: *donation, donor, donee, legal relationship, contract, prescription, revocation, damage, prior request*

Introducere

Contractul de donație este o premisă a dreptului de proprietate, or fiecare persoană este în drept să dispună de proprietatea sa în felul în care el consideră necesar, cum ar fi abandonul bunului, schimbul acestuia, distrugerea, prelucrarea sau transmiterea acestuia. Această idee se fundamentează și pe prevederile

art. 127 din Constituția RM: *Statul garantează realizarea dreptului de proprietate în formele solicitate de titular, dacă acestea nu vin în contradicție cu interesele societății*¹.

Cu referire la modalitățile de transmitere a dreptului de proprietate, ținem să menționăm că transmiterea bunului poate fi cu caracter oneros (presupune obținerea unei remunerații estimabile în bani) sau gratuit.

Astfel, în conformitate cu art. 1198 al. (1) C. civ. al RM: *Prin contract de donație, o parte (donator) se obligă să mărească din contul patrimoniului său, cu titlu gratuit, patrimoniul celeilalte părți (donatar)*².

La această normă putem face următoarea analiză:

a) părțile acestui contract sunt donatorul cel ce transmite bunul, și donatarul cel ce primește bunul cu toate cele trei caractere juridice ale proprietății (posesia, folosința și dispoziția)

b) Este un contract unilateral și gratuit, or nu impune la obligații reciproce, iar în urma transmiterii bunului în proprietatea donatarului, donatorul își diminuează patrimoniul fără a primi vreo contraprestație.

Rezultate și discuții

Contractul de donație este unul din cele mai vechi contracte cunoscute dreptului civil, care încă în epoca postclasică a Romei antice reprezenta unul din temeiurile de dobândire a dreptului de proprietate³.

În Roma antică donația nu era atribuită la categoria de contracte (contractus), ci putea fi realizată în formă de pact (Pactus donationis) – convenții care deși nu erau ridicate la rangul de contracte, se sancționau totuși în dreptul clasic⁴.

Pornind de la noțiunea de patrimoniu din art. 453 al. (1) al din C.Civ. al RM : *Patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale (care pot fi evaluate în bani), privite ca o sumă de valori active și pasive strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice și juridice determinate*⁵. Astfel, prin contractul de donație pot fi transmise atât drepturi reale, cât și drepturi de creanță. Se va considera donație transmiterea unui bun în proprietate, transmiterea altui drept real, exonerarea donatarului de executarea unei obligații patrimoniale față de donator (iertarea datoriei), transmiterea unei creanțe, stingerea unei datorii a donatarului față de un terț, precum și alte cazuri în care patrimoniul donatarului se mărește din contul patrimoniului donatorului cu intenție de a gratifica din partea ultimului.

Aspecte teoretico-practice cu referire la termenul de prescripție în cadrul contractului de donație

Pentru a intra în esența problemei ce va fi abordată în prezentul subpunct, considerăm necesar de a da citirii art. 391 al. (1) C. civ. al RM, care dispune: *Termenul general în interiorul căruia persoana poate să-și apere, pe calea intentării unei acțiuni în instanță de judecată, dreptul încălcat este de 3 ani*⁶. Astfel prescripția constituie acel termen în interiorul căruia persoana poate să-și apere dreptul încălcat.

În aceeași ordine de idei este necesar de a aborda tematica revocării donației pentru a putea continua analiza termenelor de prescripție a acțiunii de revocare a donației.

Conform art. 1207 al. (1) C. civ. al RM: (1) *Donația este irevocabilă, cu excepția cazurilor în care dreptul de revocare al donatorului este prevăzut de lege sau contract*⁷.

În continuarea ideii, conform art. 1208 C. civ al RM: *Donatorul sau, în cazul prevăzut la art. 1207 alin. (4), moștenitorul său este decăzut din dreptul de revocare a donației în temeiul legii dacă notificarea de revocare nu este dată în termen de 1 an din momentul în care el a cunoscut sau, în mod rezonabil, trebuia să cunoască circumstanța care îl îndreptățește să revoce, dar nu mai târziu de 3 ani din momentul dobândirii de către donatar a dreptului de proprietate asupra bunului donat*⁸.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994

² Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

³ Beleiu Gheorghe. - Drept civil român. Introducere în drept civil. Subiectele dreptului civil. – București: Ed.Universul juridic, 2001.

⁴ Bloșenco Andrei - Drept civil Parte Specială. Note de curs, Chișinău 2003.

⁵ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

⁶ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

⁷ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

⁸ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

Astfel, considerăm prezenta normă juridică ca una inefectivă sau lipsită de echitate, or termenul stabilit de legiuitor este în detrimentul donatorului. În acest sens este necesar de atras atenția la factorul real, anume faptul că adesea donatorul și donatarul ca părți a contractului de donație sunt membrii de familie care nu dețin cunoștințe despre toate prevederile legale ce țin de contractul de donație, iar dacă există vreun temei real de revocare, cel ce donează nu reacționează întotdeauna prompt, adesea iertând anumite acțiuni ale donatarului ce ar permite revocarea contractului, din motive familiale. Termenul de prescripție fiind unul de decădere, începe a curge din momentul în care a existat prima împrejurare care ar permite revocarea contractului de donație chiar dacă donatorul a iertat donatarul la prima abatere, însă a decis să acționeze prin revocare ulterior. În asemeni de cazuri prescripția este impusă doar în beneficiului donatarului care în mod direct poate prezenta un comportament abuziv sau agresiv față de donator după expirarea termenului de prescripție pentru revocarea contractului, ceea ce presupune un nivel înalt de inechitate socială, or cel ce donează întocmește un act gratuit prin care își diminuează patrimoniul, iar cel ce primește în dar are o obligație de recunoștință însă această obligație este efectivă doar în termenul de prescripție de 3 ani din momentul în care a avut loc dobândirea dreptului de proprietate. În viziunea legiuitorului, donatorul urmează să tolereze oricare comportament abuziv din partea donatarului, indiferent de gravitatea acestuia după expirarea termenului de prescripție stabilit de 3 ani din momentul în care a fost dobândit dreptul de proprietate.

Urmează să analizăm cazurile de atentare la integritatea corporală a donatorului de către donatar, altfel spus, atentarea la viața donatorului sau alte acțiuni ilegale împotriva donatorului. Cum am menționat anterior, se evidențiază faptul că acest tip de contract este adesea încheiat între membrii de familie ca părți contractante. În acest caz o potențială cauză de violență în familie afectează grav termenul de prescripție, or legiuitorul a acordat termenul de 1 an pentru înaintarea notificării de revocare care în mod direct trebuie să fie una întemeiată și termenul de 3 ani din momentul în care a fost înregistrat dreptul de proprietate. În această ordine de idei, este necesar de analizat exemplul în care anumite acțiuni de violență în familie față de donator au fost efectuate după deja 2 ani din momentul dobândirii dreptului de proprietate. În astfel de cazuri pentru a putea înainta o acțiune civilă în instanța de judecată pentru revocarea contractului de donație este necesar de a dispune de confirmarea printr-o hotărâre definitivă și irevocabilă a faptului că este prezentă vinovăția în acțiunile de violență în familie. În altfel de caz nu putem solicita revocarea contractului până nu se confirmă vinovăția donatarului, conform prezumției de nevinovăție. În acest sens o acțiune civilă înaintată în instanța de judecată fără o hotărâre definitivă și irevocabilă în confirmarea vinovăției actelor de violență în familie, este una evident nefondată, or cel ce invocă încălcarea unui drept trebuie să probeze această încălcare.

Reieșind din exemplul expus, identificăm o problemă reală, or perioada în care sentința pentru cauza de violență în familie ajunge să fie definitivă și irevocabilă, donatorul este lipsit de dreptul de a invoca revocarea contractului, or deși se evidențiază tendința legiuitorului sau a CSM de a accelera examinarea cauzelor, o potențială cauză penală de violență în familie ar putea dura realmente ani de zile, iar în final chiar și dispunând de o sentință de condamnare pentru violență în familie, donatorul este în imposibilitate de a înainta o acțiune în vederea revocării contractului de donație în vedere curgerii termenului de prescripție de 3 ani din momentul în care a fost dobândit dreptul de proprietate.

O situație de revocare a contractului de donație ca temei a violenței în familie poate servi încheierea instanței de judecată cu privire la aplicarea măsurilor de protecție în ordine civilă, în temeiul legii nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, or art. 15 al.(1) din legea sus numită direct dispune: *Instanța de judecată emite, în 24 de ore de la primirea cererii, o ordonanță de protecție, prin care poate oferi asistență victimei și copiilor ei, aplicând agresorului următoarele măsuri*¹. Aceeași prevedere este reflectată în art. 287⁷ al. (1) CPC al RM: *Instanța de judecată emite, în 24 de ore de la primirea cererii privind aplicarea măsurilor de protecție, o încheiere prin care admite sau respinge cererea*².

Cauza Burcă A. și Burcă L. vs Boieru V., hotărârea judecătorească Cahul, din 04.04.2024 prin care s-a dispus revocarea contractului de donație cu repunerea părților în poziția anterioară. Conform speței, în cauza civilă sus menționată, donatarul a aplicat violență domestică în privința părinților care aveau calitatea de donator în cadrul contractului de donație a casei de locuit către fiica acestora. Drept temei de revocare a

¹ Lege nr. 45 din 01.03.2007 cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie.

² Codul de procedură civilă al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.225 din 30.05.2003.

contractului de donație a servit aplicarea violenței domestice, confirmată prin încheierea judecătorească privind eliberarea ordonanței de protecție.

Un alt moment la care urmează de atenționat, este că termenul de prescripție devine inutil în situația revocării contractului de donație ca motiv a stării de nevoie relatat de legiuitor în art. 1211 al. (1) C. civ. al RM care dispune: *(1) Donatorul are dreptul să revoce donația dacă nu este în stare să se întrețină din contul patrimoniului sau venitului său*¹.

Astfel, ajungem la concluzia că starea de nevoie poate fi invocată doar în termenul de 3 ani din momentul în care donatarul a dobândit dreptul de proprietate asupra bunului. La caz se dovedește faptul în cazul apariției unei eventuale stări de nevoie după expirarea termenului de 3 ani de la înregistrarea dreptului de proprietate a donatarului, donatorul este privat de dreptul de a invoca revocarea.

Art.1211 al. (3) C. civ. al RM dispune: *Dreptul de revocare este suspendat pe perioada în care donatarul întreține donatorul, iar ultimul are dreptul legal de a fi întreținut. Pe aceeași perioadă este suspendată curgerea termenului de revocare a donației. Dacă donatarul încetează întreținerea, iar donatorul revocă donația, obligația de restituire a donatarului se va reduce cu valoarea întreținerii oferite*².

Analizând această normă, intrăm în posesia faptului că ne aflăm sub imperiul unui alt contract, mai concret celui de înstrăinarea bunului cu condiția întreținerii pe viață, care prevede expres obligația de întreținere, or legiuitorul prin norma sus menționată impune la obligațiile extracontractuale care reies din prevederile codului familie de la art. 74 al. (1): *Părinții sânt obligați să-și întrețină copiii minori și copiii majori inapți de muncă care necesită sprijin material*³. Analogic prevedere găsim în art. 80 al. (1) C. familie al RM: *Copiii majori apți de muncă sânt obligați să-și întrețină și să-și îngrijească părinții inapți de muncă care necesită sprijin material*⁴.

Caz în care legiuitorul se referă la obligațiile civile familiale, atunci acestea nu ar trebui să afecteze curgerea termenului de prescripție. Mult mai logic ar fi modificarea curgerii termenului de prescripție, în asemenea cazuri imprevizibilitatea situației de nevoie nu afectează dreptul la revocare a donatarului, ci din contra ar proteja donatorul în eventuale situații de nevoie peste termenul de 3 ani. Astfel, considerăm că termenul de 3 ani ar trebui să curgă din momentul apariției situației ce ar permite înaintarea acțiunii de revocare nu și din momentul dobândirii dreptului de proprietate.

În concluzia acestui subpunct, venim cu ideea de a modifica prevederile codului civil în vederea modificării termenul de prescripție care urmează să curgă din momentul în care a apărut cazul ce ar permite revocarea contractului de donație, dar nu din momentul dobândirii dreptului de proprietate, cât și modificarea art. 1208 dându-i următorul conținut: Donatorul sau, în cazul prevăzut la art. 1207 alin. (4), moștenitorul său este decăzut din dreptul de revocare a donației în temeiul legii dacă acțiunea privind revocarea contractului de donație nu este înaintată în decurs de 3 ani din momentul în care donatorul a cunoscut sau, în mod rezonabil, trebuia să cunoască circumstanța care îl îndreptățește să revoce.

Notificarea în acțiunea de revocare

Un alt aspect pe care îl considerăm inefectiv, este notificarea prealabilă. Această analiză se atribuie și la aspecte referitoare la prescripția de un an pe care am analizat-o în subpunctul susmenționat însă și la alte aspecte.

Astfel cu referire la aspectul prescripției, din nou revenim la ideea că notificarea impusă în mod obligatoriu de către legiuitor în termen de un an din momentul în care a cunoscut sau trebuia să cunoască de cauzele ce ar putea impune revocarea contractului, este una inefectivă⁵. Această viziune o probăm din aspectul apărării intereselor donatarului care își diminuează patrimoniul în interesele donatarului și care se așteaptă la o atitudine de respect corespunzătoare, însă ajungem în ideea că donatorul ajunge să fie acel paznic a bunului donat care trebuie în mod obligatoriu să acționeze în strictă conformitate cu prevederile codului civil.

¹ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

² Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

³ Codul familiei, aprobat prin legea nr. 1316 di 26.10.2000.

⁴ Codul familiei, aprobat prin legea nr. 1316 di 26.10.2000.

⁵ Chirică Dan – Drept Civil, Contracte speciale, București, Ed Lumina, 1997.

Un alt aspect care este necesar de a examina în sensul notificării de revocare este potențialul pericol de a acționa ilicit împotriva donatorului prin încheierea actelor juridice fictive sau simulate. Ca de exemplu, situația în care printr-o notificare, donatorul invocă revocare a contractului, însă la acel moment dispunând încă de dreptul de dispoziție primit în momentul dobândirii dreptului de proprietate asupra bunului, până a exista o hotărâre definitivă și irevocabilă în vederea revocării donației, donatarul poate efectua încercări prin care ar transmite dreptul de proprietate asupra acelui bun unei persoane terțe, care poate fi de bună credință sau de rea credință, în astfel de cazuri deja este nevoie de operat cu alte prevederi ale codului civil în vederea protecției proprietății, or legiuitorul nu a prevăzut expres asemenea situații.

Din perspectiva noastră ar fi mai echitabil de a înainta direct instanței de fond acțiunea privind revocarea donației, fără înaintarea notificării pentru donatar și cu aplicarea măsurilor asigurătorii în vederea protejării potențialului drept de proprietate revindecată. Această idee survine și în cazul în care într-adevăr contractul de donație este revocat, atunci dreptul de proprietate revine donatorului de îndată fără a mai solicita nulitate actelor fictive sau simulate care ar putea fi încheiate de către donatar până la momentul revocării, ceea ce este mult mai echitabil în părerea noastră decât înaintarea a mai multor capete de acțiuni în vederea revendicării dreptului de proprietate după acțiunea de revocare a contractului.

Răspunderea donatorului pentru viciul bunului donat

Art. 1206 al. (1) C. civ. al RM dispune: *Dacă trece sub tăcere cu viclenie sau din culpă gravă un viciu al bunului donat, donatorul este obligat să despăgubească donatarul de prejudiciul cauzat astfel. În acest caz, donatarul nu poate cere predarea unui alt bun sau remedierea gratuită a viciului în temeiul art. 913¹.*

La caz prezenta normă este un inequitabilă față de donator, or reamintim că actul de donație este unul gratuit prin care donatorul mărește din contul patrimoniului său, cu titlul gratuit patrimoniul donatarului.

Oportun ar fi ca repararea prejudiciului de către donator să fie dispus doar în cazul în care costul prejudiciului produs prevalează peste valoarea bunului donat. Ca exemplu poate fi cazul în care X a donat lui Y un automobil, cunoscând cu certitudine că automobilul are o defecțiune în sistemul de alimentare și sistemul de electricitate defectat. În parcare, datorită defecțiunilor, automobilul s-a incendiat în urma cărui fapt au ars încă trei unități de transport.

La prezentul exemplu este evident că valoarea prejudiciului cauzat de către bunul donat, prevalează peste costul obiectului donat.

În acest sens, considerăm necesar de a modifica norma prevăzută de art. 1206 al. 1) Cod civil, ajungând la următorul conținut: *„Dacă trece sub tăcere cu viclenie sau din culpă gravă un viciu al bunului donat, donatorul este obligat să despăgubească donatarul de prejudiciul al cărui valoare prevalează costul bunului donat. În acest caz, donatarul nu poate cere predarea unui alt bun sau remedierea gratuită a viciului în temeiul art. 913”*

Concluzii

Analizând normele juridice menționate în prezenta lucrare și efectuând o sinteză a ideilor expuse, ajungem la concluzia că legiuitorul s-a preocupat în mare parte de interesele donatarului, or atât termenul de prescripție, notificarea de revocare, dar și repararea prejudiciului pentru vicii, sunt prevederi exclusive în interesele donatarului. Din poziția noastră, ar fi mai echitabil să fie protejat donatorul, deoarece ultimul își diminuează patrimoniul adăugând un folos economic pentru donatar, iar ultimul dispune doar de o obligație civilă, de a nu face, sau cu alte cuvinte obligația de a nu acționa împotriva donatorului.

În tendința cotidiană unde totul încearcă a fi echivalat în bani, considerăm necesar de a proteja anume pe cel ce face cadoul, ci nu pe cel care-l primește și care în rezultat posibil că poate fi de rea credință și poate acționa împotriva donatorului. De aceea, considerăm necesar modificarea conținutului anumitor norme juridice din codul civil cu referire la contractul de donație, în special acele norme ce țin de termenul de prescripție, repararea prejudiciului și înaintarea notificării de revocare.

Cu referire la termenul de prescripție, considerăm necesar de a modifica prevederile normei juridice de la art. 1208 cu schimbarea momentului curgerii termenului de prescripție, or analizând prezenta lucrare, conștientizăm că ar fi mai echitabil față donator, ca termenul de prescripție să înceapă a curge nu din momentul dobândirii de către donatar a dreptului de proprietate, ci din momentul în care a apărut o situație ce a-r permite revocarea contractului de donație.

¹ Codul civil al Republicii Moldova adoptat prin legea nr.1107 – XV din 06.06.2002.// Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.082 din 22.06.2002, în vigoare din 12.06.2003.

Cu referire la notificarea de revocare, considerăm necesar excluderea acesteia în vederea protejării de donatorul în cazul revocării de contractele fictive și simulate.

În ceea ce privește repararea prejudiciului de către donator, considerăm necesar de a introduce o concretizare în vederea reparării prejudiciului doar care prevalează peste costul bunului donat.

Dezvoltarea socială și progresul tehnico-științific ne vor dărui multe situații care vor solicita o analiză științifico-juridică pentru a face față noilor tendințe, astfel și prin prezenta lucrare am analizat aspecte care afectează dezvoltarea și echitatea socială, aspecte ce pun în lumina importanței statutul donatorului și protecția lui pentru gestul de bună voie.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016.
2. Codul civil al Republicii Moldova, nr.1107–XV din 06.06.2002. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.66-75/132 din 01.03.2019.
3. Codul familiei al Republicii Moldova, nr. 1316 din 26.10.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 47-48/210 din 26.04.2001.
4. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, nr.225 din 30.05.2003. Republicat în: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.285-294/436 din 03.08.2018.
5. Lege cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr. 45 din 01.03.2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 55-56/178 din 18.03.2008.
6. Chirică D. Drept Civil, Contracte specilae, București: Ed Lumina, 2005.
7. Gîscă V. Drept civil. Drepturile reale: curs de lecții. Chișinău: S.n. , 2005.
8. Bloșenco A. Răspunderea civilă delictuală. Chișinău: Ed. ARC, 2003.
9. Beleiu Gh. Drept civil român. Introducere în drept civil. Subiectele dreptului civil. București: Ed.Universul juridic, 2001.
10. Bloșenco A. Drept civil Parte Specială. Note de curs. Chișinău, 2003.

CONTRACTELE ÎNCHEIATE DE CONSUMATORI ÎN LUMINA NOILOR REGLEMENTĂRI ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI CONSUMATORILOR

CONSUMER CONTRACTS IN THE LIGHT OF NEW CONSUMER PROTECTION LEGISLATION

Valentin CAZACU, dr., lect. univ.,
Facultatea de Drept și Științe Sociale
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
E-mail: valentin.cazacu@usarb.md
ORCID ID: 0009-0004-5146-673X

Rezumat: *Prezentul lucrare s-a axat pe analiza novațiilor legislative introduse prin modificarea legii privind protecția consumatorilor, nr. 105 din 22.03.2003. Cercetarea efectuată ne-a permis să analizăm atât principalele „noțiuni” introduse de legiutor, cât și cele revizuite și expuse în redacție nouă, precum și importanța acestora pentru protecția consumatorilor.*

Cuvinte-cheie: *protecția consumatorilor, contracte, produse, vânzător, garanție*

Abstract: *The paper aims to review the legislative innovations introduced by the new provisions of Law no. 105 of 22.03.2003 on consumer protection. The study has allowed us to analyse the most important "notions" adopted and the "notions" revised and exposed in new redaction, including the importance of the new provision for consumer protection.*

Keywords: *consumer protection, contracts, goods, seller, guarantee*

Introducere

Cercetarea în studiul dat s-a efectuat în baza analizei legislației naționale și europene care reglementează protecția consumatorilor, în special contractele încheiate de consumatori. S-a pus accent pe novațiile legislative introduse prin modificarea legii privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003 [1]. Novațiile respective vor avea impact asupra contractelor încheiate de consumatori, respectiv, este importantă analiza acestora inclusiv prin raportare la legislația europeană.

Actualitatea cercetării rezultă din modificările aduse legislației privind protecția consumatorilor și de aici importanța efectuării unei analize privind impactul modificărilor asupra contractelor încheiate de consumatori.

Printre obiectivele propuse în cadrul cercetării pot fi menționate cele privind analiza novațiilor legislative introduse în legislație, corespunderea acestora cu *acquis*-ul comunitar sau cu dispozițiile din alte state membre UE, rolul, importanța și influența noilor dispoziții asupra contractelor încheiate de consumatori.

Metodologia cercetării.

Cercetarea efectuată în prezentului studiu a fost posibilă prin aplicarea metodelor de investigare științifică specifice teoriei și doctrinei dreptului, cum ar fi: metoda logico-juridică și sistematică, metoda analizei comparative, metoda deducției etc. În același timp, cercetările efectuate s-au bazat pe studierea doctrine, legislației interne și europene în domeniu.

Rezultate

Cadrul juridic al protecției consumatorilor pentru contractele încheiate de aceștia este asigurat în principal de legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003. Norme importante în acest domeniu se regăsesc și în Codul Civil, precum și în alte acte normative. Legiutorul a operat recent mai multe modificări ale legii nr. 105 din 13.03.2003, precum și a introdus dispoziții noi menite să asigure un nivel mai înalt de protecție a consumatorilor. În același timp aceste intervenții ale legiutorului au fost necesare pentru adaptarea legislației în domeniul protecției consumatorilor la *acquis*-ul comunitar, ca urmare a implementării Acordului de asociere R. Moldova – UE și a depunerii în data de 03 martie 2022 a cererii de aderare la UE.

După recepționarea cererii de aderare a urmat recepționarea Chestionarului Comisiei Europene privind cererea de aderare și ulterior răspunsurile R. Moldova la Chestionar [2].

Comisia Europeană a emis un Aviz prin care a recomandat R.Moldova implementarea mai multor măsuri, inclusiv de modificare a legislației în materia protecției consumatorilor [3].

În baza măsurilor propuse de către Comisia Europeană, la 04 august 2022, a fost aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană a Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a R. Moldova la Uniunea Europeană [4].

A urmat ulterior adoptarea Hotărârii de Guvern nr. 829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea R. Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027 [5].

Despre necesitatea alinierii legislației R. Moldova și standardelor naționale în materie de protecție a consumatorilor și a sănătății la cele ale UE se menționează și în Pachetul de extindere pentru anul 2023 adoptat la 8 noiembrie 2023 de către Comisia Europeană, în care recomandă Consiliului European demararea negocierilor de aderare cu R. Moldova [6].

În vederea implementării planului de acțiuni mai sus menționat, legiuitorul a operat mai multe modificări ale legii privind protecția consumatorilor prin adoptarea legii nr. 342 din 24.11. 2023 [7].

În art. II al legii nr. 342 din 24.11.2023 a fost prevăzută și obligația Guvernului R. Moldova de a asigura republicarea, în termen de 2 luni, a legii cu privire la protecția consumatorilor, care a fost republicată pe 28.03.2024 [8].

O altă modificare a legii privind protecția consumatorilor a avut loc prin intermediul legii nr. 37 din 29.02.2024 în vigoare din 22.04.2024 [9].

Pot fi menționate următoarele noțiuni introduse: conținut digital, suport durabil interfață online, compatibilitate, încălcare pe scară largă, litigiu intern, prejudiciu adus intereselor colective ale consumatorilor etc.

Au fost revizite și expuse în redacție nouă, noțiunile de consumator, vânzător, produs, garanție comercială etc.

Astfel, consumator este considerat: *„orice persoană fizică ce intenționează să comande sau să procure ori care comandă, procură sau folosește produse, servicii pentru necesități nelegate de activitatea de întreprinzător, industrială, artizanală sau profesională”*

A fost extinsă și noțiunea de vânzător, acesta fiind: *„orice persoană juridică sau fizică autorizată pentru activitate de întreprinzător, care acționează, inclusiv în numele sau în contul acesteia prin intermediul unei alte persoane, în scopuri ce țin de activitatea comercială, industrială, artizanală sau profesională a persoanei juridice sau fizice respective în relațiile cu consumatorii”*.

Noțiunea de *„produs de folosință îndelungată”* a fost completată, fiind menționat că este un *„produs tehnic complex, constituit din piese și subansambluri, proiectat și construit pentru a putea fi utilizat pe durata de funcționare și asupra căruia se pot efectua reparații sau activități de întreținere”*. Suplimentar, s-a precizat că: *„Nu sunt de folosință îndelungată produsele care nu sunt constituite dintr-un ansamblu de piese, al căror schimb permite reparația și întreținerea, și care, fiind utilizate conform destinației, în cadrul termenului de uzură își pot schimba structura, culoarea, forma sau compoziția, restabilirea acestora la starea inițială necesitând un efort disproporționat”*.

Modificări au fost efectuate și în privința obligațiilor vânzătorului și prestatorului de servicii.

În privința vânzătorului, în art. 9, lit. k) a fost introdusă obligația acestuia de nu refuza comercializarea produselor fără motive justificate, care trebuie aduse la cunoștința consumatorului.

Pentru prestatorul de servicii, în art.10, lit. h) a fost introdusă obligația de a asigura prestarea serviciului (în cazul în care serviciul conține elemente vorbite sau textuale scrise) în conformitate cu art. 33 alin. 2 din lege.

În același timp, atât pentru vânzător, cât și pentru prestator a fost modificată și instiuită separat obligația de a recepționa, înregistra și examina reclamațiile consumatorilor (art. 9, lit. g, respectiv art. 10, lit. i)).

O altă modificare ce trebuie menționată privește extinderea listei privind practicile comerciale considerate incorecte în orice situație, prevăzute de art. 13, alin. 14, prin introducerea următoarelor practici:

1) furnizarea de rezultate ca răspuns la o căutare efectuată online de către un consumator fără a menționa în mod clar existența oricărei publicități plătite sau a oricărei plăți specifice pentru asigurarea unei încadrări pe o poziție mai bună în ierarhie a produselor în cadrul rezultatelor căutării (13, alin. 14, lit. y));

2) revânzarea de bilete către consumatori, în cazul în care comerciantul le-a achiziționat utilizând mijloace automate pentru a eluda orice limitare impusă privind numărul de bilete pe care o persoană le poate cumpăra sau orice altă regulă aplicabilă achiziționării de bilete (13, alin. 14, lit. x);

3) afirmarea faptului că recenziile privind un produs provin de la consumatori care au utilizat sau au achiziționat efectiv produsul, fără a lua măsuri rezonabile și proporționale pentru a verifica dacă aceste recenzii provin de la consumatorii respectivi (13, alin. 14, lit. z));

4) prezentarea sau însărcinarea unei alte persoane juridice sau fizice cu prezentarea de recenzii sau recomandări false ca venind din partea unor consumatori ori prezentarea înșelătoare a recenziilor sau a recomandărilor unor consumatori pe platformele de comunicare socială pentru a promova anumite produse (13, alin. 14, lit. aa));

În art. 17 au fost introduse noi criterii pentru a stabili dacă un produs este conform sau nu cu contractul de vânzare-cumpărare. Astfel, în alin. 2 sunt menționate cerințele subiective de conformitate, pentru ca un produs să fie în conformitate cu contractul de vânzare-cumpărare, acestea fiind:

a) respectă descrierea, tipul, cantitatea și calitatea și dețin funcționalitatea, compatibilitatea, interoperabilitatea și alte caracteristici prevăzute în contractul de vânzare-cumpărare;

b) corespund scopului special pentru care consumatorul le solicită, pe care consumatorul l-a adus la cunoștința vânzătorului cel târziu în momentul încheierii contractului și pe care vânzătorul l-a acceptat;

c) sunt livrate împreună cu toate accesoriile și cu toate instrucțiunile, inclusiv de instalare, prevăzute în contract;

d) sunt furnizate cu actualizări conform dispozițiilor contractului de vânzare-cumpărare.

În art. 17, alin. 3 este menționat că pe lângă cerințele subiective de conformitate, produsele trebuie să îndeplinească și cerințe obiective de conformitate, acestea fiind:

a) corespund scopurilor pentru care s-ar utiliza în mod normal produse de același tip, ținând seama de reglementările în vigoare, de standardele tehnice sau, în absența unor standarde tehnice, de codurile de conduită aplicabile în domeniu și specifice sectorului;

b) după caz, posedă calitatea și corespund descrierii unei mostre sau unui model pe care vânzătorul l-a pus la dispoziția consumatorului înainte de încheierea contractului,

c) dacă este cazul, sunt livrate împreună cu accesoriile, inclusiv ambalajul, instrucțiunile de instalare sau alte instrucțiuni pe care consumatorul se poate aștepta în mod rezonabil să le primească;

d) respectă cantitatea și dețin calitățile și alte caracteristici, inclusiv în materie de durabilitate, funcționalitate, compatibilitate și securitate, care sunt normale pentru produsele de același tip și la care consumatorul se poate aștepta în mod rezonabil având în vedere natura produselor și ținând seama de orice declarație publică făcută de vânzător sau în numele acestuia ori de alte persoane situate în amonte în cadrul lanțului de tranzații, inclusiv de către producător, mai ales în anunțuri publicitare sau pe etichetă.

O obligație specifică este instituită pentru vânzător în cazul produselor cu elemente digitale, acesta fiind obligat să se asigure că consumatorul este informat cu privire la actualizări și că îi sunt furnizate actualizări, inclusiv actualizări de securitate, care sunt necesare pentru a menține conformitatea acelor produse (art. 17, alin. 8).

A fost extinsă, de asemenea, răspunderea vânzătorului pentru neconformitatea produselor cu elemente digitale prin art. 20 alin. 1.

În privința mijloacelor juridice la care poate recurge consumatorul în caz de neconformitate a produsului, trebuie menționată dispoziția art. 20, alin. 7, care permite vânzătorului să refuze să aducă în conformitate produsele dacă reparația sau înlocuirea este imposibilă ori i-ar impune costuri care ar fi disproportionale, luând în considerare toate circumstanțele, inclusiv cele menționate la alin. (5) lit. a) (adică valoarea produsului, dacă nu ar fi existat neconformitatea) și b) (importanța neconformității).

În concordanță cu dispozițiile Codului Civil privind rezoluțiunea, în art. 20, alin. 20 este menționat că dreptul de rezoluțiune a contractului de vânzare-cumpărare de către cumpărător va fi efectuat printr-o declarație către vânzător, nefiind necesară înaintarea unei acțiuni în instanță privind rezoluțiunea.

O precizare s-a făcut în privința termenelor în care este angajată răspunderea vânzătorului pentru neconformitatea produsului, făcându-se diferență între produsele de folosință îndelungată și alte produse decât acestea, în art. 23, alin. 3 fiind arătat că răspunderea vânzătorului, în cazul altor produse decât cele de folosință îndelungată, este angajată dacă neconformitatea apare într-un termen de 30 de zile de la data vânzării acestora,

În ceea ce privește garanția comercială, trebuie menționată, în temeiul modificărilor operate, răspunderea directă a producătorului față de consumator, în cazul în care este oferită consumatorului o

garanție de durabilitate pentru anumite produse pentru o anumită perioadă, răspunderea directă a producătorului fiind instiuită pe întreaga perioadă acoperită de garanția de durabilitate, pentru repararea sau înlocuirea produselor, în conformitate cu art. 20 din lege (art. 24, alin. 2).

Pentru a institui claritate, în art. 24, alin. 3, se menționează că în cazul în care condițiile prevăzute în certificatul de garanție comercială sunt mai puțin avantajoase pentru consumator decât cele prevăzute în anunțurile publicitare asociate, garanția comercială dă naștere unei obligații juridice în condițiile stabilite în publicitatea privind garanția comercială, cu excepția cazului în care, înainte de încheierea contractului, anunțurile publicitare asociate au fost corectate în același mod sau într-un mod comparabil celui în care au fost făcute.

O modificare a fost operată și în privința acțiunilor pentru protecția drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor ce pot fi înaintate de asociațiile obștești, fiind exclus textul „fără achitarea taxei de stat”(art. 40, alin. 2, lit. a)).

Una dintre cele mai importante modificări operate la legea privind protecția consumatorilor, este instituirea unui mecanism de soluționare alternativă a litigiilor în domeniul protecției consumatorilor (SAL). În acest sens, legea nr. 105 din 13.03.2003, a fost completată cu un nou capitol IX, intitulat ”SOLUȚIONAREA ALTERNATIVĂ A LITIGIILOR PRIVIND PROTECȚIA CONSUMATORILOR”.

Au fost, astfel, instituite cerințe pentru entitățile de soluționare alternativă a litigiilor privind protecția consumatorilor, precum și proceduri de soluționare alternativă a litigiilor.

În acest mod, legiutorul a urmărit soluții pentru a garanta accesul consumatorilor la mecanisme de soluționare extrajudiciară a litigiilor.

Potrivit noilor modificări operate, SAL nu se va aplica în următoarele cazuri:

- a) procedurilor entităților de soluționare a litigiilor, în cazul în care persoanele responsabile de soluționarea litigiilor sunt angajate sau remunerate exclusiv de comerciant;
- b) procedurilor supuse sistemelor de instrumentare a reclamațiilor consumatorilor gestionate de comerciant;
- c) serviciilor de interes general fără caracter economic, care reprezintă servicii prestate fără contraprestație, precum cele care constituie prerogativele exclusive ale statului, respectiv poliția, justiția și sistemul public de asigurări sociale și alte servicii ce pot fi calificate ca fiind fără caracter economic;
- d) litigiilor între comercianți;
- e) negocierilor directe între consumator și comerciant;
- f) procedurii judiciare referitoare la litigiu;
- g) procedurilor inițiate de un comerciant împotriva unui consumator;
- h) serviciilor de sănătate prestate pacienților de către cadre medicale pentru evaluarea, menținerea sau refacerea stării lor de sănătate, inclusiv prescrierea, eliberarea și furnizarea de medicamente și dispozitive medicale;
- i) instituțiilor de învățământ superior și extrașcolar.

Discuții

Trebuie menționat că a fost lărgită aria activităților care nu se încadrează în activități ale consumatorului, fiind incluse activitățile industriale, artizanale, în concordanță astfel cu definițiile date în legislația europeană [10].

O claritate a fost instituită și în privința noțiunii de produs fiind precizat ce se va înțelege prin produs de folosință îndelungată și sunt instituite criterii pentru a determina ce produse nu se încadrează în această categorie.

Au fost instituite noi obligații în sarcina vânzătorului și prestatorului de servicii, fiind asigurată în acest fel un nivel de protecție mai eficientă pentru consumator.

O modificare importantă a legii nr. 105 din 13.03.2003 este cea privind instituirea mecanismului de soluționare alternativă a litigiilor în domeniul protecției consumatorilor (SAL). Prin intermediul acestui mecanism consumatorilor se garantează o soluționare mai rapidă, eficientă și cu mai puține costuri a litigiilor cu comercianții.

Concluzii

În urma modificărilor operate la legea nr. 105 din 13.03.2003 și a republicării acesteia, legislația în domeniu a fost aliniată la legislația europeană în domeniu.

Legiutorul a ratat, însă, gruparea actelor normative ce reglementează protecția consumatorilor într-un singur act denumit „Codul consumatorului” sau „Codul Consumului”, pentru un acces mai rapid la legislația în domeniu.

Pe de altă parte, unele modificări nu sunt în favoarea consumatorilor, cum ar fi cele prin care asociațiile obștești în cazul acțiunilor înaintate în instanță pentru protecția drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor, vor fi impuse la plata taxei de stat.

În același timp, rămân dispoziții ale legii nr. 105 din 13.03.2003 care nu sunt clare și d-au loc de interpretări în defavoarea consumatorilor, cum ar fi cele din Anexa la legea dată, intitulată „**LISTA produselor nealimentare de calitate corespunzătoare ce nu pot fi returnate sau înlocuite cu un produs similar**”.

Conform pct. 12 din această anexă, nu vor putea fi returnate sau înlocuite cu un produs similar: „*Mărfuri tehnice complexe de uz casnic pentru care sunt stabilite termene de garanție (aparate electrocasnice, aparate radioelectronice, aparate de calcul și multiplicare, articole foto-chino, aparate de telefon (fixe și mobile) și de faximil, instrumente muzicale electrice, echipamente și utilaje ce funcționează cu gaze și dispozitivele acestora)*”.

Norma neclară este „*pentru care sunt stabilite termene de garanție*”, din interpretarea acesteia reieșind că practic orice produs din această categorie nu poate fi returnat sau restituit pentru a fi înlocuit cu un produs similar, pentru că toate au un termen de garanție de minimum 2 ani (garanția legală).

Legiutorul, probabil, a avut în vedere produsele pentru care s-a stabilit un termen de garanție mai mare de 2 ani, adică în cazul garanțiilor comerciale. Pentru eliminarea acestor dubii, o modificare a pct. 12 din anexa menționată ar exclude problemele de interpretare menționate.

Bibliografie:

1. Legea privind protecția consumatorilor nr. 105 din 13.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 176-181 din 21.10.2011.
2. <https://gov.md/ro/content/informatii-solicitare-de-comisia-europeana-catre-guvernul-republicii-moldova-pentru?fbclid=IwAR1HmJEWwq3DIHZQVjgVrH4bbsziOHQ3fPVJcXWZrGTKiBqmqqmI3niReyo>, accesat la 24.05.2024.
3. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/0e2c1ba2-a821-439a-b697-101014d372c7_en?filename=Republic%20of%20Moldova%20Opinion%20and%20Annex.pdf, accesat la 25.05.2024.
4. https://mfa.gov.md/sites/default/files/plan_cnie_04.08.2022.pdf, accesat la 25.05.2024.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 829 din 27.10.2023 cu privire la aprobarea Planului național de acțiuni pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană pe anii 2024-2027. În: Monitorul Oficial nr. 422-425, 10.11.2023.
6. https://mfa.gov.md/sites/default/files/2023_comisia_europeana_pachet_de_extindere_ro.pdf, accesat la 26.05.2024.
7. Legea nr. 342 din 24.11.2023 pentru modificarea Legii nr. 105/2003 privind protecția consumatorilor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 474-476 din 13.12.2023.
8. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 122-124 din 28.03.2024.
9. Legea nr. 37 din 29.02.2024 pentru modificarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 108-110 din 22.03.2024.
10. Directiva 2019/771/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2019 privind anumite aspecte referitoare la contractele de vânzare de bunuri, de modificare a Regulamentului (UE) 2017/2394 și a Directivei 2009/22/CE și de abrogare a Directivei 1999/44/CE, J. Of. al UE, L 136, 22.05.2019.

EXERCITAREA DREPTULUI LA SĂNĂTĂTE MENTALĂ ÎNTRE REALITATE ȘI PERSPECTIVĂ

EXERCISING THE RIGHT TO MENTAL HEALTH BETWEEN REALITY AND PERSPECTIVE

Elena BOTNARI, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți
E-mail: elena.botnari@usarb.md
ORCID ID: 0009-0002-9600-8292

Rezumat: *Un miliard de persoane din lume suferă de o tulburare mintală, nevoia de servicii accesibile și calitative este evidentă. Însă la nivel mondial sistemele de sănătate mintală nu reușesc să răspundă nevoilor populației. Decalajul dintre prevalența tulburărilor de sănătate mintală și tratamentul acestora rămâne enormă. Toate țările cu venituri ridicate oferă protecție socială și sprijinul veniturilor persoanelor care trăiesc cu probleme de sănătate mintală, față de cele cu venituri scăzute. Bunele practici realizabile în domeniul ocrotirii sănătății mintale: 1) Îngrijirea sănătății mintale la nivel comunitar; 2) Diversificarea îngrijirii; 3) Prezența rețelei de asistență comunitară pentru sănătate mintală; 4) Integrarea sănătății mintale în serviciile de sănătate generală; 5) Îngrijirea socială și informală furnizată în comunitate; 6) Intervențiile medicale însoțite de servicii sociale importante; 7) Ajutorul orientat spre recuperare: planificat, coordonat, auto-ajutor etc. Crizele actuale globale justifică necesitatea prioritizării sănătății mintale.*

Cuvinte-cheie: *sănătate, mintală, tulburări, strategie, lege*

Abstract: *One billion people in the world suffer from a mental disorder, the need for accessible and quality services is evident. Yet globally, mental health systems are failing to meet the needs of the population. The gap between the prevalence of mental health disorders and their treatment remains enormous. All high-income countries provide social protection and income support to people living with mental health problems, compared to low-income countries. Good practices in mental health care: 1) Community-based mental health care; 2) Diversification of care; 3) Presence of community mental health care network; 4) Integration of mental health into general health services; 5) Social and informal care provided in the community; 6) Medical interventions with strong social services; 7) Recovery-oriented help: planned, coordinated, self-help etc. The current global crises justify the need to prioritise mental health.*

Keywords: *health, mental, disorder, strategy, law*

Introducere

Sănătatea însoțește ființa umană ca atribut indispensabil și condiție necesară a realizării plenare a acesteia. Dreptul la sănătate este un drept social consacrat în Pactul internațional cu privire la drepturile sociale și culturale din 1966 [1], inerent oricărei persoane, esența căruia este *de a se bucura de cea mai bună sănătate fizică și mintală pe care o poate atinge*. Statul este garantul tuturor serviciilor și ajutorului medical în caz de boală (art. 12). Conform Constituției Republicii Moldova (RM), art. 36, *dreptul la ocrotirea sănătății este garantat* [2], inclusiv și protecția sănătății mintale.

Actualitatea. Sănătatea este o prioritate națională, care reprezintă atât un scop, cât și o premisă primordială pentru atingerea obiectivelor de dezvoltare economică durabilă, așa cum statuează Strategia națională de sănătate „Sănătatea 2030” [3]. În același context este angajamentul global, asumat și de RM, de a dezvolta o societate sănătoasă și de a proteja dreptul fiecăruia de a se bucura de cel mai înalt standard de sănătate fizică și mintală realizabil (Obiectivul de Dezvoltare Durabilă 3 din Agenda 2030).

Metodologia cercetării

Metodologia studiului încorporează ansamblul metodelor inerente cercetării realităților și perspectivelor internaționale și interne de exercitare a dreptului la sănătate mintală (metoda observației, metoda analizei, metoda sintezei, metoda statistică, metoda comparativă etc.).

Rezultate și discuții

Bucuria sănătății mintale este afectată de tulburările psihice care sunt răspândite în toate țările. Aproximativ una din opt persoane din lume suferă de o tulburare mintală. Prevalența diferitelor tulburări mintale variază în funcție de sex și vârstă. Cele mai frecvente, atât în rândul bărbaților, cât și al femeilor, sunt tulburările anxioase și depresive [4].

Problemele de sănătate mintală, cum ar fi depresia, tulburările de anxietate, dependența de alcool și de droguri, afectează peste o șesime din spațiul Uniunii Europene (UE) pe parcursul fiecărui an. Pe lângă impactul asupra bunăstării individului însuși, costul total al bolilor mintale este estimat la peste 600 de miliarde EUR - sau mai mult de 4% din PIB (în formatul 28 de țări ale UE) (Health at a Glance: Europe 2018) [5].

Problema socială care rezultă din gândirea globală stereotipizată este că tratamentul altor afecțiuni și boli este de regulă considerat mai important decât îngrijirea sănătății mintale. În consecință implicită volumul de finanțare alocat îngrijirii sănătății mintale la nivelul comunității, ca proporție din bugetul total al sănătății pentru îngrijirea sănătății mintale, este în mod constant inadecvat. Reieșind din statisticile Organizației Mondiale a Sănătății (OMS), în medie, țările alocă mai puțin de 2% din cheltuielile de sănătate pentru sănătatea mintală. Mai mult de 70% din aceste cheltuieli în țările cu venituri medii sunt încă cheltuite pentru spitale psihiatrice [4].

Cheltuielile generale pentru sănătate în RM, fără specificarea cotei pentru sănătatea mintală, ca pondere din produsul intern brut (PIB), au constituit 6,8% în 2020, nemodificându-se substanțial pe parcursul anilor [3].

Cele mai multe țări nu dispun încă de un număr suficient de personal calificat și competent pentru a-i îngriji pe toți cei care au nevoie și numai 25% din toate statele membre ale OMS raportează că au integrat îngrijirea sănătății mintale în asistența medicală primară. Deficit de personal medical în domeniul sănătății mintale se atestă și în RM, însoțit de îmbătrânirea forței de muncă medicală [3].

Aproximativ jumătate din populația lumii trăiește în țări în care există doar un psihiatru la 200.000 sau mai mulți locuitori. Disponibilitatea medicamentelor psihotrope esențiale la prețuri accesibile este limitată, în special în țările cu venituri mici. Majoritatea persoanelor cu tulburări psihice nu beneficiază de tratamentul de care au nevoie. În toate țările, lacunele în ceea ce privește acoperirea serviciilor sunt accentuate de diferențele privind calitatea îngrijirii.

Există mai mulți factori care împiedică persoanele cu tulburări mintale să caute ajutor, inclusiv calitatea slabă a serviciilor, nivelurile scăzute de cunoștințe în domeniul sănătății mintale, precum și stigmatizarea și discriminarea. Deseori, oamenii aleg să continue să trăiască cu o tulburare mintală fără să caute ajutor mai degrabă, decât să se expună riscului discriminării și ostracizării la care sunt supuși uneori cei care caută îngrijiri de sănătate mintală.

Având în vedere că aproape un miliard de persoane din întreaga lume suferă de o tulburare mintală, nevoia de servicii accesibile și de o calitate adecvată este evidentă. Însă, la nivel mondial, sistemele de sănătate mintală nu reușesc să răspundă nevoilor populației. Decalajul dintre prevalența tulburărilor de sănătate mintală și tratamentul acestora rămâne inacceptabil de mare. Cercetătorii sugerează că, la nivel global, o proporție semnificativă de persoane cu probleme de sănătate mintală rămân netratate, fără a primi îngrijiri formale. De exemplu, OMS estimează că numai 29% dintre persoanele cu psihoză beneficiază de îngrijire psihiatrică [4, p. 62].

Diferențele de tratament variază de la o țară la alta și, de asemenea, în funcție de tipul de tulburare mintală. De exemplu, în timp ce în țările cu venituri ridicate, 70% dintre persoanele cu psihoză beneficiază de îngrijire psihiatrică, în țările cu venituri mici doar 12% dintre persoanele cu psihoză beneficiază de îngrijire. În ceea ce privește depresia, lacunele privind acoperirea serviciilor sunt mari în toate țările: chiar și în țările cu venituri ridicate, doar o treime dintre persoanele cu tulburare depresivă majoră beneficiază de asistență medicală formală în domeniul sănătății mintale [4, p. 62].

Una dintre numeroasele consecințe ale pandemiei COVID-19 a fost că a creat o criză globală de sănătate mintală, exacerbând factorii de stres pe termen scurt și lung și subminând sănătatea mintală a milioane de oameni. OMS a estimat că incidența tulburărilor anxioase și depresive a crescut cu peste 25% în primul an al pandemiei [4]. În același timp, au existat perturbări majore în serviciile de sănătate mintală, iar problemele cauzate de întreruperile în tratamentul de sănătate mintală s-au intensificat.

Conform datelor Ministerului Sănătății RM, efectele psihologice ale pandemiei COVID-19 au determinat creșterea considerabilă a incidenței anxietății și a depresiei. Per ansamblu, în RM se atestă creșterea tulburărilor de sănătate mintală ca efect COVID-19 [2].

În același timp, tulburările mintale sunt un factor major în ceea ce privește numărul de ani trăiți cu dizabilități. La nivel mondial, ele sunt responsabile pentru unul din șase astfel de ani. Una dintre principalele probleme este schizofrenia care apare la aproximativ 1 din 200 de adulți. În formele sale acute, aceasta provoacă cea mai gravă deficiență dintre toate tulburările mintale. Persoanele cu schizofrenie sau cu alte tulburări mintale grave mor în medie cu 10-20 de ani mai devreme decât populația generală, adesea din cauza unor boli somatice care pot fi prevenite.

În multe țări, inclusiv în RM, sistemele de sănătate mentală nu reușesc, de asemenea, să ofere întreaga gamă de sprijin social de care au nevoie persoanele care trăiesc cu probleme de sănătate mentală. În 2020, aproape toate (96%) țările cu venituri ridicate au declarat că oferă protecție socială și sprijinul veniturilor persoanelor care trăiesc cu probleme de sănătate mentală, în comparație cu 21% dintre țările cu venituri scăzute care oferă sprijin veniturilor și 38% dintre țările care oferă protecție socială [4, p. 62].

Alte tipuri de sprijin social critic, inclusiv locuințele, ocuparea forței de muncă, educația și asistența juridică, sunt aproape universal inadecvate. Mai puțin de 45% dintre țările din întreaga lume au raportat că oferă oricare dintre aceste tipuri de sprijin și numai 24% dintre țări au raportat că le oferă pe toate. Locuința a fost cea mai puțin accesibilă formă de sprijin la nivel global (36%), dar mai ales în țările cu venituri mici (4%), unde asistența în domeniul ocupării forței de muncă și al educației a fost, de asemenea, minoră [4, p. 62].

Multiplele probleme identificate în domeniul sănătății mintale, raportate oficial de către OMS, exercitarea declarativă a dreptului la sănătate mentală, pretind soluții și abordări adecvate atât la nivel global, cât și pe plan intern. Așadar, bunele practici în domeniul ocrotirii sănătății mintale [4, p. 188], analizate și sistematizate de OMS, demonstrează cu prisosință că:

a) *Îngrijirea sănătății mintale la nivel comunitar* este mai accesibilă și mai convenabilă decât îngrijirea instituțională, ajută la prevenirea încălcării drepturilor omului și oferă rezultate mai bune în ceea ce privește recuperarea persoanelor cu probleme de sănătate mentală.

b) *Diversificarea îngrijirii* este determinată de decalajul uriaș în ceea ce privește îngrijirea tulburărilor de sănătate mentală comune, cum ar fi depresia și anxietatea. Aceasta înseamnă că statele trebuie să diversifice tipurile de îngrijire și să extindă asistența, de exemplu, prin consiliere psihologică nespecializată sau auto-ajutor cu ajutorul platformelor digitale.

c) *Prezența rețelei de asistență comunitară pentru sănătate mentală* exprimată în trei tipuri de servicii: 1) asistența medicală pentru sănătate mentală *integrată în asistența medicală generală*, 2) asistența medicală pentru sănătate mentală *la nivel comunitar* și 3) asistența medicală pentru sănătate mentală *oferită de unități nemedicale* care oferă, de asemenea, acces la servicii sociale de bază.

d) *Integrarea sănătății mintale în serviciile de sănătate generală* constă în partajarea funcțiilor cu furnizorii de asistență medicală care nu sunt specializați în sănătate mentală sau recrutarea de personal specializat suplimentar și alocarea de resurse suplimentare pentru sănătatea mentală la nivelul asistenței medicale primare și secundare. Spitalele generale și centrele și echipele comunitare de sănătate mentală reprezintă coloana vertebrală a sistemelor comunitare de îngrijire a sănătății mintale și contribuie la combinarea serviciilor clinice și a sprijinului cu reabilitarea psihosocială.

e) *Îngrijirea rezidențială cu fracțiune de normă* ar fi o alternativă importantă la îngrijirea spitalicească, acolo unde este posibil, furnizarea serviciilor adecvate la diferite niveluri de sprijin pentru pacienții cu grade diferite de handicap.

f) *Îngrijirea socială și informală furnizată în comunitate* completează serviciile furnizate de instituțiile formale de profesioniști calificați din domeniul sănătății și este vitală pentru a asigura un mediu de sprijin pentru persoanele cu probleme de sănătate mentală. Acești furnizori de servicii pot include persoane cu experiență de viață relevantă, voluntari laici, asistenți sociali și de sănătate comunitară, consilieri religioși, profesori, avocați, ofițeri de poliție, ofițeri de penitenciare, coafeze, rude și prieteni. Toți furnizorii de servicii de sănătate mentală, inclusiv persoanele care oferă îngrijire în comunitate, trebuie să respecte principiile de protecție a drepturilor omului și pot avea un rol important în extinderea îngrijirii tulburărilor depresive și anxioase prin intervenții psihologice, însă trebuie să aibă competențele necesare pentru a face acest lucru.

g) *Intervențiile medicale însoțite de servicii sociale importante* (protecția copilului, accesul la educație, la locuri de muncă și la prestații sociale) pentru ca persoanele cu probleme de sănătate mentală să se recupereze și să trăiască o viață mai completă și mai plină de sens.

h) *Ajutorul orientat spre recuperare* nu se referă la tratarea simptomelor, ci la ajutorarea oamenilor privind preluarea controlului asupra vieții lor. O îngrijire eficientă orientată spre recuperare conține de

regulă următoarele elemente:

- *Planificarea recuperării.* Persoanele sunt încurajate să-și formuleze așteptările și obiectivele și să descrie modul în care doresc să-și trăiască viața, de exemplu, prin scrierea unui plan de recuperare care să ia în considerare toate aspectele vieții lor, cum ar fi relațiile, munca și educația.

- *Auto-ajutorul însoțit.* Persoanele sunt sprijinite să-și dezvolte încrederea și abilitățile de care au nevoie pentru a recunoaște și a face față consecințelor fizice, sociale și emoționale ale tulburărilor de sănătate mintală. Auto-ajutorul însoțit include, de exemplu, învățarea, dintr-o perspectivă psihologică, cu privire la problemele de sănătate mintală de care suferă o persoană și remediile de tratament; recunoașterea semnelor de avertizare timpurie ale recidivei și dezvoltarea unui plan de prevenire a recidivei; consolidarea abilităților pentru a face față simptomelor persistente. De remarcat accesibilitatea acestui mod de îngrijire în comparație cu alte intervenții terapeutice.

- *Coordonarea multisectorială.* În furnizarea de servicii are loc o coordonare între sănătate, asistență socială și alte sectoare, inclusiv sectorul protecției copilului. Scopul este ca acțiunile privind nevoile multiple ale persoanelor cu probleme de sănătate mintală să fie sincronizate [4, p. 192].

Factorii de risc care amenință și protejează sănătatea mintală sunt prezenți la diferite niveluri în societate. Amenințările localizate cresc riscul pentru indivizi, familii și populații. Amenințările globale sporesc riscul și pot încetini progresul în direcția îmbunătățirii bunăstării întregii populații a lumii. În acest context, cele mai grave amenințări actuale sunt declinul economic și polarizarea socială, urgențele de sănătate publică, urgențele umanitare multiple, în special cele ce însoțesc conflictele armate, strămutarea forțată a populației, precum și criza climatică în creștere.

Rezultate și concluzii. Crizele actuale din întreaga lume justifică din ce în ce mai mult necesitatea de a acorda prioritate sănătății mintale. Pandemia COVID-19 a afectat sănătatea mintală a unui număr mare de persoane, chiar dacă și înaintea ei erau aproximativ un miliard de oameni cu diverse tulburări mintale. Discutabilă este problema stringenței rezilienței față de crizele care afectează constant sănătatea noastră mintală.

În primul rând, fiecare individ, întreaga societate și toate guvernele trebuie să regândească modul în care se abordează sănătatea mintală și să îi acorde o prioritate mult mai mare, ceea ce trebuie să se manifeste printr-o acțiune mai concentrată, determinare și implicare activă a tuturor părților interesate din toate sectoarele (- înțelegerea adevăratei valori a sănătății mintale; - sănătatea fizică și cea mintală ar trebui să fie considerate la fel de importante; - promovarea incluziunii sociale a persoanelor cu tulburări mintale; - creșterea colaborării între sectoare; - creșterea investițiilor în sănătatea mintală).

În acest context, viziunea strategică a RM în domeniul sănătății până în 2030, se întemeiază printre altele pe *responsabilitatea individuală* (dezvoltarea sentimentului personal al responsabilității cetățenilor pentru propria sănătate și pentru sănătatea altora prin creșterea gradului de conștientizare a factorilor de risc, prin promovarea modului sănătos de viață și prin educația pentru sănătate), inclusiv și pentru sănătatea mintală [3]. În viziunea noastră, accentul ar trebui pus pe igiena mintală (psihică), ca parte componentă a igienei generale, în special în vederea prevenirii afecțiunilor mintale. În context, în Parlamentul RM este inițiat un proiect de lege privind sănătatea și bunăstarea mintală, care ar urma să îmbunătățească situația în domeniu și ar depăși spațiile lacunare și controversate din Legea RM 140/1997, cu modificări și completări ulterioare, privind sănătatea mintală. Legea 140/97 conține o lacună majoră, absența definiției obiectului reglementat și conceptului-țintă – *sănătatea mintală*. În același timp, Legea RM 140/97 transpune în mare parte structura și conținuturile legii similare din Federația Rusă.

În al doilea rând, necesită schimbare caracteristicile fizice, sociale și economice ale mediilor în care existăm (locuințe, școli, locuri de muncă, în societate în general) pentru a proteja mai bine sănătatea mintală și a preveni tulburările mintale. În acest mediu, toți oamenii ar trebui să aibă șanse egale de a trăi bine și de a atinge cel mai înalt nivel posibil de sănătate mintală și bunăstare. Binăntzeles, aceste schimbări sunt dependente direct de nivelul de dezvoltate economică a statului și investițiile în domeniul sănătății și sănătății mintale, în special.

În al treilea rând, se cer garanții că îngrijirea sănătății mintale este furnizată mai eficient, astfel încât întreaga gamă de nevoi în materie de sănătate mintală să fie satisfăcută printr-un sistem de servicii, sprijin accesibil și de bună calitate, bazat pe comunitate (- înființarea de servicii la nivelul comunității și furnizarea de servicii; - renunțarea la îngrijirea pe termen lung în spitalele de psihiatrie; - diversificarea opțiunilor și extinderea îngrijirii de sănătate mintală; - asigurarea accesului tuturor la serviciile de sănătate mintală; - asigurarea unei îngrijiri centrate pe pacient și bazate pe drepturi; - implicarea persoanelor cu experiență de viață relevantă în îngrijire).

Concluzii

În prezent, în RM sunt 40 Centre Comunitare de Sănătate Mintală (CCSM) care își desfășoară activitatea în toate raioanele și municipiile. Psihatri, psihologi, asistenți sociali, nurse psihiatrice fac parte dintr-o echipă completă, instruită să identifice și să trateze problemele de sănătate mintală conform prevederilor protocoalelor clinice naționale. Este important să se cunoască că la CCSM se pot adresa persoanele de orice vârstă cu simptome de tulburări mintale și de comportament. De asemenea, sunt necesare schimbări, la nivel de conștiință socială și individuală, dar și profesională, privind stigmatizarea persoanelor afectate de tulburări mintale, care pot fi tratate prin exercitarea efectivă a dreptului la protecția sănătății mintale.

Așadar, acțiunile pe fiecare dintre componentele acestui proces de transformare deschid calea către o sănătate mintală mai bună pentru toți și exercitarea efectivă și eficientă a dreptului la sănătate mintală. Toate aceste acțiuni ar putea contribui la o realitate în care sănătatea mintală este apreciată, promovată și protejată.

Bibliografie:

1. Pact Internațional Nr.1966 din 16.12.1966 cu privire la drepturile economice, sociale și culturale. Publicat: 30.12.1998 în Tratatul Internațional Nr.1 art.19.
2. Constituția Republicii Moldova. Nr.1 din 29.07.1994. Publicat: 29.03.2016 în Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140.
3. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr. 387/2023 din 14.06.2023 cu privire la aprobarea Strategiei naționale de sănătate „Sănătatea 2030”. Publicat: 11.08.2023 în Monitorul Oficial Nr. 302-305 art. 700.
4. Всемирная организация здравоохранения. Доклад о психическом здоровье в мире. Охрана психического здоровья: преобразования в интересах всех людей. Копенгаген: Европейское региональное бюро ВОЗ, 2024. Лицензия: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
5. Психическое здоровье на рабочем месте. Опубликовано: 27.03.2012. Последнее обновление: 19.10.2020 [online] [citat 30.05.2024] Disponibil: https://oshwiki.eu/wiki/Mental_health_at_work
6. Comprehensive Mental Health Action Plan 2013–2030. ISBN 978-92-4-003102-9 (electronic version) [online] [citat 22.05.2024] Disponibil: <file:///C:/Users/User/Desktop/Securitatea%20si%20sanatatea%20in%20munca/Plan%20actiuni%20sanatate%20mentala%202015-2030%20engl.pdf>

PERSONALITATEA ȘI STILUL DE COMUNICARE LA ANGAJAȚII DIN SISTEMUL JUDICIAR

THE PERSONALITY AND COMMUNICATION STYLE OF EMPLOYEES IN THE JUDICIAL SYSTEM

Dumitru CALENDARI, dr., lect. univ.,
Procuratura de circumscripție Cahul, Republica Moldova
E-mail: dumitru.calendari@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-8668-3345

Nicolae BALAN, mrd.,
Institutul Național al Justiției, Republica Moldova
E-mail: balan.nicolae1996@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-7298-7460

Rezumat: *Comunicarea este esențială pentru funcționarea eficientă a relațiilor interpersonale, a organizațiilor și a societății în ansamblu. Stilul de comunicare se referă la modul specific în care o persoană transmite și recepționează mesaje în cadrul interacțiunilor. Aceste stiluri pot varia în funcție de personalitatea, contextul social, educația și experiențele individuale. Principalele stiluri de comunicare sunt: asertiv, manipulator, agresiv și non-asertiv (pasiv). Comunicarea asertivă este vitală în domeniul judiciar pentru a asigura claritatea, respectul, eficiența și corectitudinea proceselor juridice, contribuind astfel la o justiție mai echitabilă și mai eficientă pentru toți cei implicați.*

Cuvinte-cheie: *comunicare, stil de comunicare, personalitate, sistem judiciar*

Abstract: *Communication is essential for the effective functioning of interpersonal relationships, organizations, and society as a whole. Communication style refers to the specific way in which a person sends and receives messages in interactions. These styles can vary according to individual personality, social context, education, and experiences. The main communication styles are: assertive, manipulative, aggressive, and non-assertive (passive). Assertive communication is vital in the judicial field to ensure clarity, respect, efficiency, and fairness in legal processes, thus contributing to fairer and more efficient justice for all involved.*

Keywords: *communication, communication style, personality, judicial system*

Introducere

Comunicarea reprezintă un proces de interacțiune între indivizi sau grupuri, realizată prin intermediul cuvintelor, imaginilor, gesturilor, simbolurilor sau semnelor. Prin aceasta, oamenii își împărtășesc cunoștințele, experiențele, interesele, atitudinile, sentimentele, opiniile și ideile. Deci comunicarea înseamnă transmiterea și schimbul de informații (mesaje) între indivizi [1, 3, 8, 9].

Stilul de comunicare se referă la ansamblul trăsăturilor caracteristice ale unei persoane în procesul de comunicare. Acest aspect implică atât modalitățile de recepționare și decodificare a mesajului, cât și pe cele de prelucrare și interpretare a acestuia. Aceste trăsături sunt strâns legate de unicitatea și individualitatea ființei umane, fiind expresia personalității. Identificăm patru stiluri de comunicare: asertiv, manipulator, agresiv și non-asertiv [1, 8, 9].

Metodologia cercetării

Prin această investigație, ne-am propus drept scop studierea stilului de comunicare la angajații din sistemul judiciar și identificarea relației dintre stilul de comunicare și anumite trăsături de personalitate. Pentru realizarea scopului propus, am înaintat următoarele **ipoteze** pentru cercetare:

1. Presupunem că există o legătură între stilurile de comunicare și anumite trăsături de personalitate la angajații din sistemul judiciar.
2. Presupunem că angajații cu un stil de comunicare asertiv înregistrează un nivel înalt sau mediu de sociabilitate/ calmitate/ sinceritate.
3. Presupunem că angajații cu un stil de comunicare agresiv înscriu nivele înalte de nervozitate/ dominare/ labilitate emoțională.

Studiul experimental a fost realizat în Republica Moldova și a vizat un eșantion constituit din 50 de angajați din sistemul judiciar cu vârsta cuprinsă între 21 și 60 de ani, dintre care 25 de femei și 25 de bărbați. În cadrul cercetării au fost aplicate următoarele **instrumente de investigație**:

Chestionarul ”Analiza stilului de comunicare” elaborat de S. Marcus are drept țel identificarea stilului de comunicare dominant al subiectului. Instrumentul conține 60 de enunțuri afirmative. Instrumentul analizează următoarele stiluri de comunicare: asertiv, non-asertiv (pasiv), manipulator și agresiv [4].

Inventarul de personalitate Freiburg (Forma HB). Instrumentul are drept scop stabilirea nivelului de manifestare a anumitor trăsături de personalitate. Conține 114 itemi grupați în 12 scale: nervozitate, agresivitate spontană, depresie, emotivitate, dominare, sociabilitate, caracter calm, sinceritate, inhibiție, labilitate emoțională, extraversiune-introversiune, masculinitate-feminitate [2, 5, 10].

Rezultate și discuții

Am decis să începem cercetarea experimentală cu identificarea stilului de comunicare la angajații din sistemul judiciar, cu ajutorul chestionarului ”Analiza stilului de comunicare” elaborat de S. Marcus. Rezultatele obținute sunt reprezentate în figura 1. Am identificat că dintre angajații din sistemul judiciar 34% au un stil de comunicare asertiv. Aceste persoane sunt în stare să-și exprime deschis și sincer nevoile pe care le au, sunt ascultători buni, preferă să rezolve problemele comune prin soluții de tip câștig-câștig. 24% dintre subiecții cercetați au un stil de comunicare manipulator, ceea ce înseamnă că ele evită să spună deschis ceea ce gândesc, în procesul de comunicare urmărește obținerea de beneficii, facilități, se tem să nu fie criticați și marginalizați, își doresc ca interlocutorul să facă ceea ce au nevoie ele. 24% dintre angajații din sistemul judiciar manifestă un stil de comunicare agresiv. Aceste persoane au tendința de a conduce, de a domina de a fi mereu în față, sunt obișnuite să critice neconstructiv, pot să-și umilească interlocutorul, de obicei vorbesc cu ton ridicat și apăsător. 18% dintre cei cercetați au un stil de comunicare non-asertiv și se caracterizează prin exces de amabilitate și supunere, incapacitatea de a lua individual decizii importante (tendința de a le amâna), dorința de a le face tuturor pe plac (cauzată de frica de a nu fi judecat) [1, 8, 9].

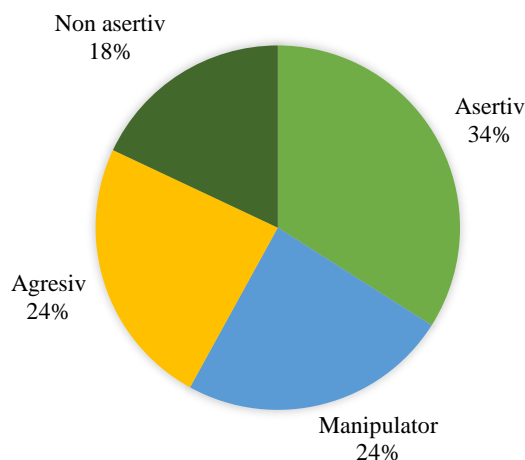

Figura 1. Rezultatele pentru stilul de comunicare la angajații din sistemul judiciar

În figura 2. avem reprezentate rezultatele pentru stilul de comunicare la angajații din sistemul judiciar în dependență de gen. Astfel, observăm că pentru femeile din sistemul judiciar sunt caracteristice următoarele rezultate: 36% - stil de comunicare asertiv, 28% - stil de comunicare manipulator, 20% - stil de comunicare agresiv, 16% - stil de comunicare non-asertiv. Pentru bărbați rezultatele s-au repartizat în felul următor: 32% - stil de comunicare asertiv, 28% - stil de comunicare agresiv, 20% - stil de comunicare manipulator, 20% - stil de comunicare non-asertiv.

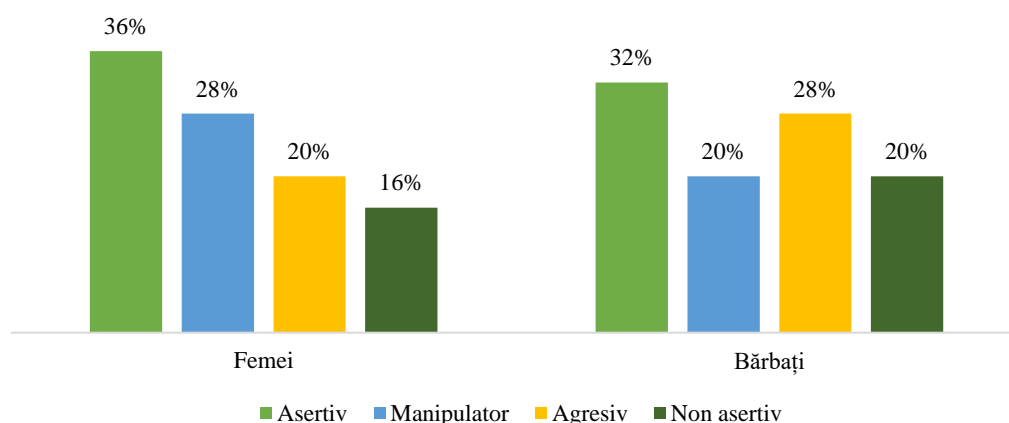

Figura 2. Rezultatele pentru stilul de comunicare la angajații din sistemul judiciar în funcție de gen

Analizând comparativ rezultatele obținute pentru stilul de comunicare la angajații din sistemul judiciar în funcție de gen, observăm că un stil de comunicare asertiv este caracteristic în mai mare parte femeilor (36%), decât bărbaților. Aceasta se explică prin faptul că femeile, în general, au o mai bună capacitate de ascultare, sunt mai empatic și deschise, ele din copilărie fiind încurajate să manifeste aceste trăsături. Stilul de comunicare manipulator la fel este propriu în mai mare parte subiecților de gen feminin (28%), decât celor de gen masculin (20%), femeile fiind predispuse să-și atingă scopurile prin argumentare și convingere. Pe de altă parte, observăm că bărbații înregistrează scoruri mai mari pentru stilul de comunicare agresiv (28%), comparativ cu femeile (20%). Studiile arată că bărbații au o tendință de dominare mai pronunțată decât femeile, iar comunicarea agresivă reprezintă un mod de a manifesta. De asemenea stilul de comunicare non-asertiv este caracteristic mai mult bărbaților (20%), decât femeilor (16%). Dintotdeauna bărbații au fost încurajați să-și înhipe emoțiile, emotivitatea fiind considerată o caracteristică feminină [1, 8, 9].

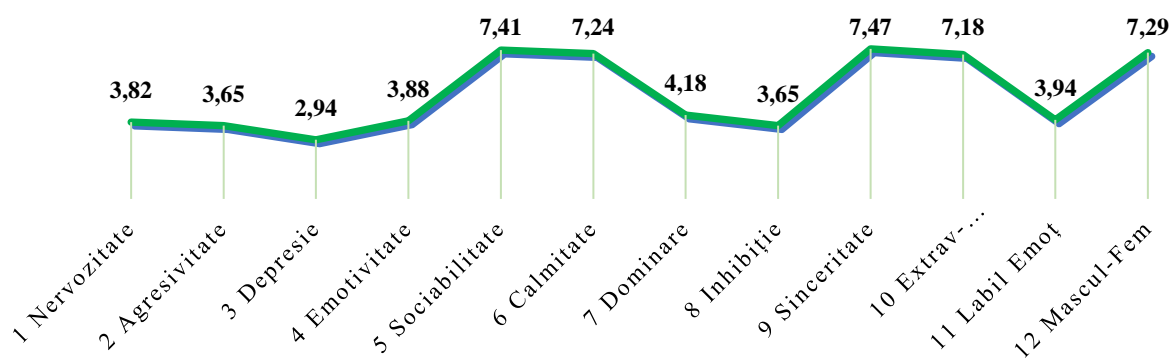

Figura 3. Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar cu stil de comunicare asertiv (u.m.)

Am considerat importantă investigarea personalității angajaților din sistemul judiciar, pe care am realizat-o cu ajutorul Inventarului de personalitate Freiburg (forma HB).

În figura 3. observăm rezultatele pentru trăsăturile de personalitate ale angajaților din sistemul judiciar cu stil de comunicare asertiv. Vedem că angajații înscriu medii mai mici pentru depresie (2,94 u.m.), agresivitate (3,65 u.m.), inhibiție (3,65 u.m.), nervozitate (3,82 u.m.), emotivitate (3,88 u.m.), labilitate emoțională (3,94 u.m.) și dominare (4,18 u.m.). De asemenea, acești angajați înscriu medii mai mari pentru sinceritate (7,47 u.m.), sociabilitate (7,41 u.m.), masculinitate-feminitate (7,29 u.m.), calmitate (7,24 u.m.) și extraversiune-introversiune (7,18 u.m.). Acest fapt ne permite să afirmăm că ipoteza 2, în conformitate cu care angajații cu stil de comunicare asertiv înregistrează un nivel înalt de sinceritate/calmitate/ sociabilitate, s-a confirmat.

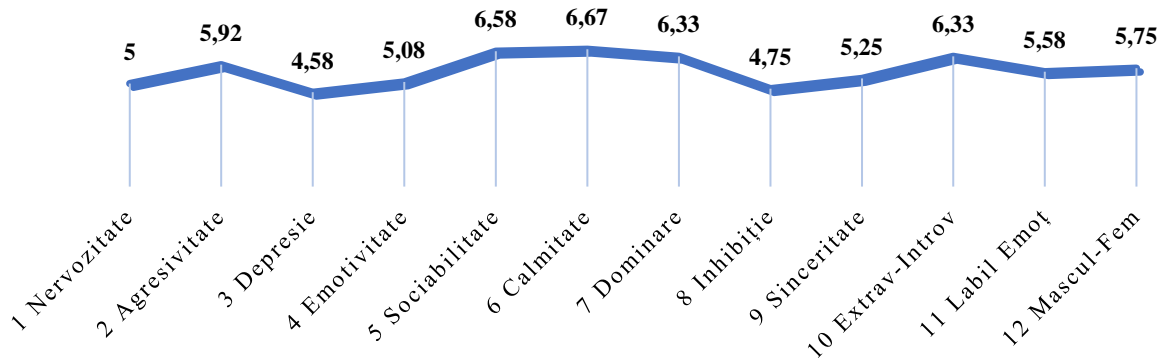

Figura 4. Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar cu stil de comunicare manipulator (u.m.)

Figura 4. ne prezintă rezultatele pentru trăsăturile de personalitate ale angajaților cu stil de comunicare manipulator. Astfel, observăm că angajații din sistemul judiciar care au un stil de comunicare manipulator înregistrează următoarele medii: depresie – 4,58 u.m., inhibiție – 4,75 u.m., nervozitate – 5 u.m., emotivitate – 5,08 u.m., sinceritate – 5,25 u.m., labilitate emoțională – 5,58 u.m., masculinitate-feminitate – 5,75 u.m., agresivitate – 5,92 u.m., dominare – 6,33 u.m., extraversiune-introversiune – 6,33 u.m., sociabilitate – 6,58 u.m., calmitate – 6,67 u.m.

Analiza figurii 5. ne permite să observăm că angajaților cu stil de comunicare agresiv le sunt caracteristice medii mici pentru sinceritate (3,33 u.m.), calmitate (3,5 u.m.), masculinitate-feminitate (3,58 u.m.) și pentru sociabilitate (3,75 u.m.). Menționăm că aceiași angajați cu stil de comunicare agresiv înscriu medii înalte pentru agresivitate (7,5 u.m.), labilitate emoțională (7,5 u.m.), nervozitate (7,42 u.m.), dominare (7,42 u.m.), extraversiune-introversiune (7,42 u.m.), depresie (7,25 u.m.), emotivitate (6,92 u.m.) și pentru inhibiție (6,92 u.m.). Astfel, putem afirma că ipoteza 3, în conformitate cu care angajații cu un stil de comunicare agresiv înscriu nivele înalte de agresivitate/ nervozitate/ dominare/ labilitate emoțională, s-a confirmat.

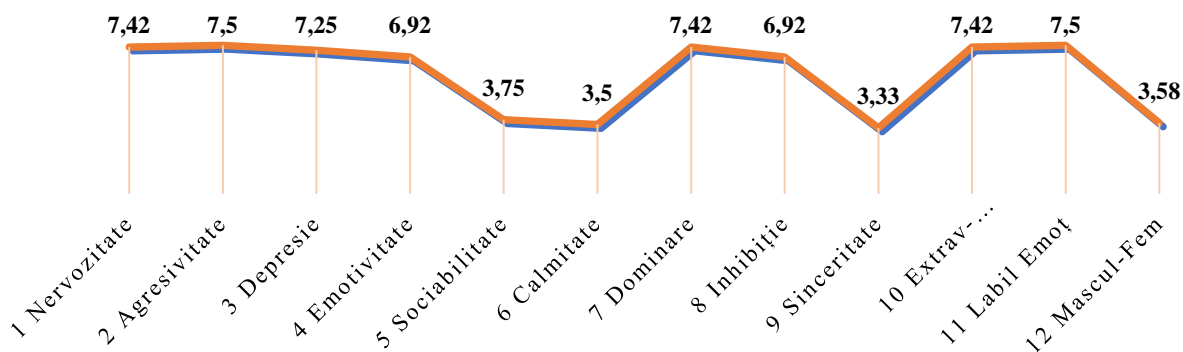

Figura 5. Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar cu stil de comunicare agresiv (u.m.)

Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar cu stil de comunicare non-assertiv sunt prezentate în figura 6. Observăm că s-au înregistrat medii mai mici pentru sociabilitate (2,67 u.m.), calmitate (2,89 u.m.), masculinitate-feminitate (3,11 u.m.), sinceritate (4,67 u.m.) și pentru extraversiune-introversiune (5,56 u.m.). Medii mai mari au fost înregistrate pentru nervozitate (7,56 u.m.), depresie (7,22 u.m.), labilitate emoțională (6,89 u.m.), emotivitate (6,67 u.m.), agresivitate (6,44 u.m.) și pentru dominare (6,33 u.m.).

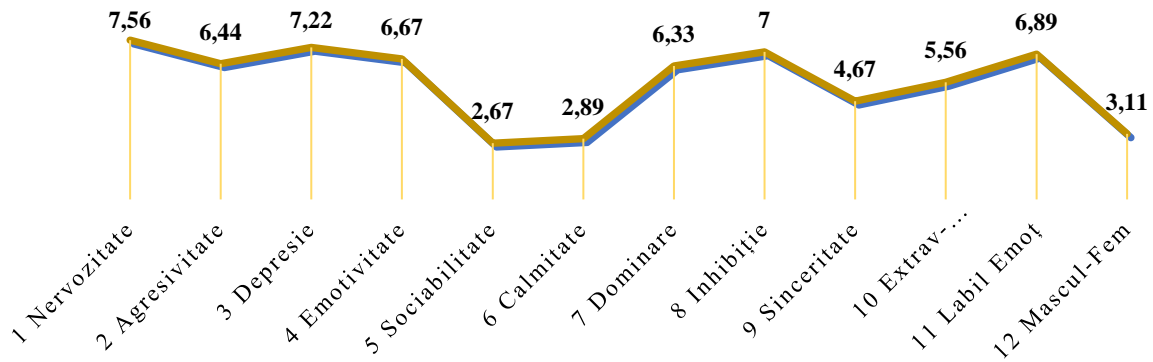

Figura 6. Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar cu stil de comunicare non-assertiv (u.m.)

Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar pentru stilurile de comunicare assertiv și agresiv sunt reprezentate comparativ în figura 7. Observăm că angajații cu un stil de comunicare assertiv înregistrează medii mai mari pentru trăsături precum sinceritate (7,47 u.m.), sociabilitate (7,41 u.m.), masculinitate-feminitate (7,29 u.m.), calmitate (7,24 u.m.) și extraversiune-introversiune (7,18 u.m.). În același timp vedem că angajaților cu stil de comunicare agresiv le sunt caracteristice medii mici pentru aceste trăsături: sinceritate (3,33 u.m.), calmitate (3,5 u.m.), masculinitate-feminitate (3,58 u.m.) și pentru sociabilitate (3,75 u.m.).

Observăm, de asemenea, că angajații cu stil de comunicare assertiv că înscriu medii mai mici pentru depresie (2,94 u.m.), agresivitate (3,65 u.m.), inhibiție (3,65 u.m.), nervozitate (3,82 u.m.), emotivitate (3,88 u.m.), labilitate emoțională (3,94 u.m.) și dominare (4,18 u.m.), iar angajații cu stil de comunicare agresiv înscriu medii mari pentru aceleași trăsături: sinceritate (7,47 u.m.), sociabilitate (7,41 u.m.), masculinitate-feminitate (7,29 u.m.), calmitate (7,24 u.m.) și extraversiune-introversiune (7,18 u.m.). Concluzionăm că angajații cu stil de comunicare assertiv înregistrează medii mici pentru trăsăturile la care angajații cu stil de comunicare agresiv înregistrează medii mari și invers.

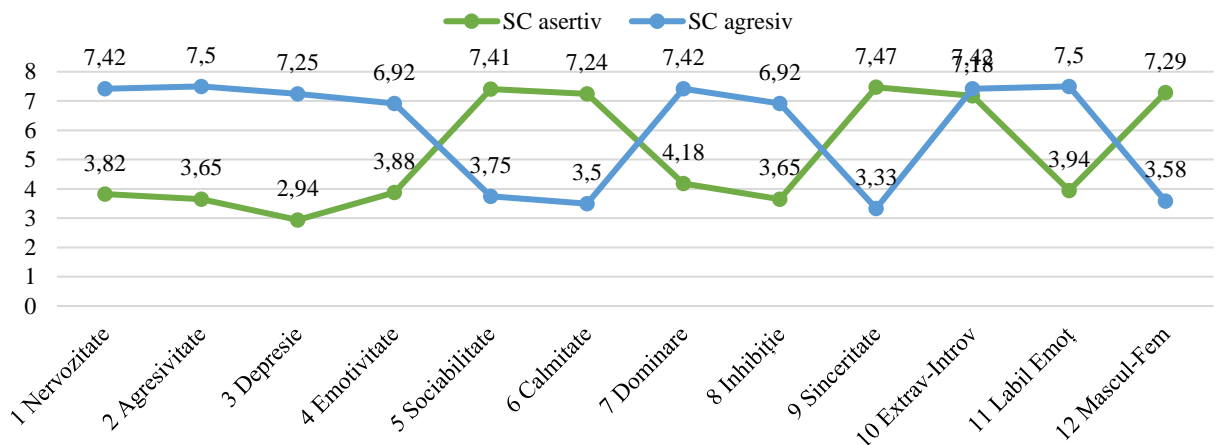

Figura 7. Rezultatele pentru trăsăturile de personalitate la angajații din sistemul judiciar pentru stilurile de comunicare assertiv și agresiv reprezentate comparativ (u.m.)

În cele din urmă, putem concluziona că angajaților cu stil de comunicare assertiv le sunt caracteristice trăsături precum: sinceritate, sociabilitate, calmitate. Aceste persoane manifestă o atitudine prietenoasă față de cei din jur, optimism, autocritică constructivă, stabilitate emoțională, caracter întreprinzător, autocontrol, stăpânire de sine, capacitate bună de concentrare. Inițiază ușor o discuție, dau dovadă de interes față de interlocutor, pot asculta atent [2, 5, 7, 10].

Angajații cu stil de comunicare manipulator nu manifestă trăsături de personalitate foarte accentuate, reușind să le mențină pe toate aproape de medie. Aceștia au un autocontrol foarte bine antrenat, sunt

tacticoase, reușesc să-și gestioneze eficient stările și să-și atingă scopurile stabilite. De asemenea, ei observă și înțeleg bine stările interlocutorului, reușind să-i abordeze favorabil [2, 5, 7, 10].

Angajații cu stil de comunicare agresiv manifestă trăsături accentuate, precum: agresivitate, instabilitate emoțională, dorința de a domina, nervozitate. Aceștia se caracterizează prin tendințe spre o gândire autoritar-conformistă, agresivitate în limita formelor de conviețuire în societate, neliniște, dezechilibru emoțional, agitație, expresivitate în exprimare, lipsă de răbdare [2, 5, 7, 10].

Pentru angajații cu stil de comunicare non-assertiv sunt proprii trăsături precum nervozitate, depresie, labilitate emoțională, agresivitate. Aceste persoane au tendința de a se auto-învinovăți permanent, sunt pesimiste, lipsite de inițiativă, nu reușesc să-și exprime clar gândurile și emoțiile, deseori se consideră inferiori și lipsiți de importanță [2, 5, 7, 10].

Astfel, putem afirma că ipoteza 1, în conformitate cu care există o legătură între stilurile de comunicare și anumite trăsături de personalitate la angajații din sistemul judiciar, s-a confirmat.

Concluzii

Pentru a promova un stil de comunicare assertiv în rândul angajaților din sistemul judiciar, recomandăm următoarele strategii:

- organizarea sesiunilor de formare specializată pentru a promova comunicarea assertivă;
- încurajarea oferirii și primirii de feedback constructiv pentru dezvoltarea abilităților de comunicare;
- promovarea empatiei și înțelegerii față de punctele de vedere ale celorlalți;
- instruirea angajaților în tehnici de ascultare activă pentru a îmbunătăți receptivitatea și înțelegerea;
- încurajarea utilizării unui limbaj pozitiv și constructiv în interacțiunile de lucru;
- ajutarea angajaților să stabilească și să comunice limite clare în cadrul muncii și al relațiilor interpersonale;
- furnizarea de instruire pentru gestionarea eficientă a emoțiilor în situații stresante sau conflictuale;
- promovarea modelelor pozitive de comunicare assertivă în cadrul organizației;
- oferirea de resurse educaționale suplimentare, cum ar fi cărți, articole și cursuri online despre comunicarea assertivă.

Implementarea acestor strategii poate contribui la îmbunătățirea calității comunicării în sistemul judiciar, promovând claritatea, respectul reciproc și eficiența în interacțiunile profesionale [6, 7, 8].

Bibliografie:

1. Bounoux, D. Introducere în științele comunicării. București: Polirom, 2000.
2. Cosmovici, A. Psihologie. Iași: Polirom, 1998.
3. DEX online. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/comunicare> (accesat 20.05.2024).
4. Marcus, S. Chestionarul S.C. (Analiza stilului de comunicare). 1987. Disponibil: https://www.academia.edu/35266303/CHESTIONARUL_S.C._ANALIZA_STILULUI_DE_COMUNICARE (accesat 20.05.2024).
5. Matthews, G., Deary, I. J., Whiteman, M. C. Psihologia personalității: trăsături, cauze, consecințe. Iași: Polirom, 2005.
6. Pânișoară, I. O. Comunicarea eficientă. București: Editura Polirom, 2008.
7. Rășcanu, R. Psihologie și comunicare. București: Editura Universității, 2007.
8. Van Cuilenburg, J. J., Scholten, O., Noomen, G. W. Știința comunicării. București: Humanitas, 1998.
9. Watzlawick, P. Comunicarea umană. Pragmatică, paradox și patologie. București: Trei, 2014.
10. Хелл, Л., Зиглер, Д. Теории личности. Основные положения, исследования и применение. Санкт Петербург: Питер Пресс, 1997.

IV. ȘTIINȚE ECONOMICE

ROLUL ASIGURĂRII FINANCIARE ÎN ACTIVITATEA MEDIULUI DE AFACERI

THE ROLE OF FINANCIAL INSURANCE IN THE ACTIVITY OF THE BUSINESS ENVIRONMENT

Mariana DOGA-MÎRZAC, dr. hab., conf. univ.,
Universitatea de Stat din Moldova
E-mail: mariana.mirzac@usm.md
ORCID ID: 0000-0003-0217-7398

Rezumat: În cercetare autorul evidențiază rolul asigurării financiare direcționat spre mediul de afaceri cu conturarea elementelor cheie ce formează structura acestuia.

Bazându-se pe informația și date prezentate de Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării, rapoartele anuale ale Organizației de Dezvoltare a Antreprenoriatului și publicații științifice a fost analizată asigurarea antreprenorilor cu surse financiare din bugetul de stat cu orientarea și spre programe, strategii naționale care reprezintă în prezent un suport indiscutabil necesar realizării obiectivelor planificate a actorilor ce formează mediul de afaceri.

Cuvinte-cheie: asigurare financiară, mediul de afaceri, finanțe, entitate economică

Abstract: In the research, the author highlights the role of financial insurance aimed at the business environment, outlining the key elements that form its structure.

Based on the information and data presented by the Ministry of Economic Development and Digitalization, the annual reports of the Entrepreneurship Development Organization and scientific publications was analyzed the assurance of entrepreneurs with financial sources from the state budget with the orientation towards national programs and strategies which currently represents an indisputable support necessary to achieve the planned objectives of the actors that make up the business environment.

Keywords: financial insurance, business environment, finance, economic entity

Introducere

În prezent într-un mediu schimbător, instabil și supus unui șir diversificat de provocări, impedimente inclusiv agresive în care se regăsește și mediul de afaceri este destul de dificil, uneori și imposibil de a găsi scutul potrivit care ar proteja activitatea antreprenorilor autohtoni. Prin intermediul instituțiilor publice, statul dispune de posibilitatea de a proteja, garanta și asigura activitatea mediului de afaceri direcționată și spre finanțarea acestora. Această posibilitate ne oferă să evidențiem conceptul de asigurare financiară care este direcționată spre mediul de afaceri și i-și i-a startul din cadrul instituțiilor publice prin prisma cadrului legislativ.

Problema cea mai dificilă a mediului de afaceri autohton o reprezintă asigurarea unui sistem de finanțare necesar constituirii, funcționării și dezvoltării antreprenorilor și, în același timp, gestiunea corectă și eficientă a acestuia pentru a impulsiona dezvoltarea proceselor economice din interiorul statului [7, p.27].

Formularea problemei cercetate direcționează autorul spre: evidențierea rolului asigurării financiare ce este orientată spre mediul de afaceri cu evidențierea elementelor cheie în structura acestuia.

Obiectivele constau în cercetarea teoretico-conceptuală și structurală a noțiunii de asigurare financiară a mediului de afaceri și evidențierea și analiza unor resurse financiare din bugetul statului fiind o garanție pentru activitatea mediului de afaceri.

Metodologia cercetării

Obținerea rezultatelor propuse și prezentate în cadrul articolului a orientat autorul spre cercetarea structural-conceptuală și a fost posibilă prin utilizarea metodelor de cercetare, precum: metoda de analiză, metoda de sinteză a datelor selectate, metoda comparativă, metoda logică.

Etapele incluse în cadrul cercetării au permis să selectăm informația din cadrul Legii cu privire la întreprinderile mici și mijlocii și diverselor acte legislative, Ministerului Dezvoltării Economice și

Digitalizării, la fel date oficiale incluse și prezentate în rapoartele anuale ale Organizației de Dezvoltare a Antreprenoriatului (ODA), publicații științifice și materiale analitice.

Rezultate

Mediul de afaceri se referă la un complex al fenomenelor, proceselor, instituțiilor și tendințelor ce afectează ori poate afecta performanța unui sistem economic, care aspiră la dezvoltarea afacerilor sale economice. Astfel de sistem economic îl poate reprezenta întreprinderea, economia națională, ramura economică, structura integraționistă regională (ex. Uniunea Europeană (UE), Comunitatea Statelor Independente) [8].

Componentele structurale ale mediului de afaceri sunt:

Mediul extern, care cuprinde: mediul politic, mediul cultural și social, legislația națională și comunitară, impactul globalizării, fazele ciclului economic în statele membre UE, structura pieței, modificarea tehnologiilor informaționale și de comunicații, uniunea economică și monetară.

Mediul intern, care cuprinde: patronatul, sursele de finanțare, mărimea firmei, structura organizatorică, managementul, politica de resurse umane [6].

Abordarea conceptului “securitate financiară” de Senchagov V. este direcționat spre: crearea condițiilor de funcționare a sistemului financiar, în cadrul căruia este extrem de redusă posibilitatea redirecționării fluxurilor financiare în domeniile neprotejate de lege și reducerea minimală a posibilităților abuzive în utilizarea mijloacelor financiare [5].

Arhipov A. și Belousov R. sunt direcționați spre dezvoltarea sistemului financiar, a relațiilor și proceselor financiare statale și regionale pentru a asigura integritatea și unitatea sistemului financiar care va rezista cu succes amenințărilor interne și externe [1].

Mecanismul de finanțare diferă și în cadrul întreprinderilor, fiind determinat de forma organizatorico-juridică a entităților economice, gradul de asociere cu alte întreprinderi, nivelul de centralizare a gestiunii resurselor financiare [7, p.12].

Așadar, asigurarea financiară a mediului de afaceri se referă în mod special la mecanismul de finanțare a acestuia și asigurarea antreprenorilor cu fondurile necesare realizării obiectivelor planificate. Aceasta reprezintă o problemă de politică și strategie generală a întreprinderilor și totodată ce parvine și din partea statului, cu o influență considerabilă asupra evoluției ei în viitor.

În contextul celor menționate, expunem părerea proprie asupra conceptului de *asigurare financiară cu orientarea spre activitatea mediului de afaceri*, fiind unul din elementele cheie ce sunt direcționate spre susținerea și protejarea antreprenorilor în procesul activității acestora cu ajutorul politicilor, strategiilor, diverselor instrumente financiare, indicatori de monitorizare și evaluare care influențează asupra rezultatelor economico-financiare la baza dezvoltării cărora sunt atașate profitabilitatea și dependența de condițiile mediului economic în ansamblu, concomitent, direcționate spre a influența asupra dezvoltării proceselor economice și a proceselor financiare la nivel național.

În continuare vom prezenta schematic tipurile de asigurare financiară spre mediul de afaceri prin specificarea acestora.

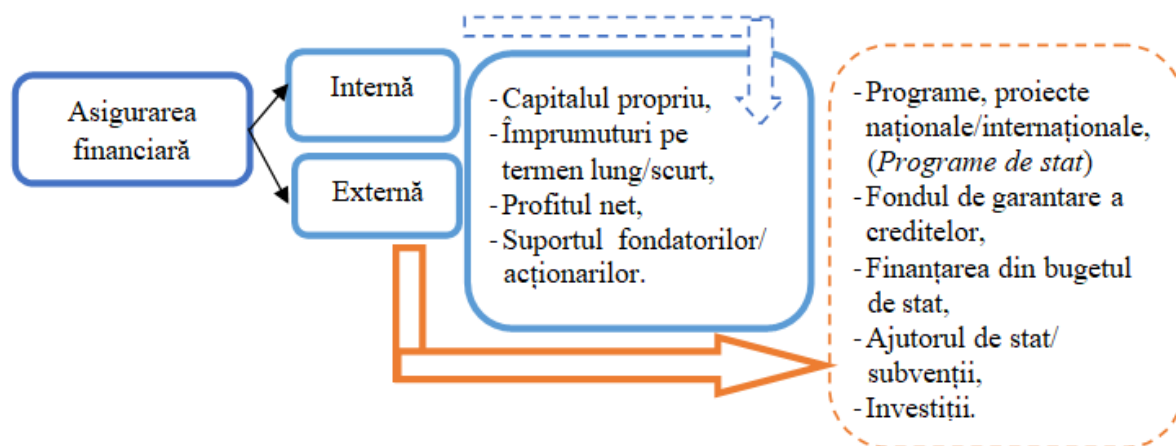

Figura 1: Specificarea tipurilor de surse în asigurarea financiară a mediului de afaceri
Sursa: Elaborat de autor

Conform Hotărârii Guvernului nr. 143/2021 în cadrul Ministerului Dezvoltării Economice și Digitalizării este creată Direcția reglementarea și dezvoltarea mediului de afaceri căreia se atribuie următoarele domenii de competență: reglementarea mediului de afaceri, inclusiv aspectele fiscale și de concurență, antreprenoriat, întreprinderi mici și mijlocii și comerț interior.

Obiectivele Direcției sunt orientate spre: a încuraja dezvoltarea mediului de afaceri prin procedura de elaborare și implementare a unor politici și reglementări, care să susțină dezvoltarea economiei digitale, economiei verzi și a economiei inovatoare; a susține dezvoltarea antreprenorilor prin instrumente și programe; a oferi suport afacerii prin adaptarea tehnologiilor digitale moderne și a promova economia incluzivă; a dezvolta politici eficiente spre reglementare pentru a ajuta afacerile să se integreze în UE și să obțină acces la piețele internaționale [2].

Conform Articolului 11, Programele de stat pentru dezvoltarea IMM-urilor a Legii nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, acestea reprezintă un complex de activități, orientate spre realizarea unui obiectiv bine determinat în cadrul politicii de stat privind stimularea dezvoltării acestora, finanțate din mijloace financiare bugetare și/sau speciale, inclusiv din ajutor, donație, suport din exterior.

Obiectivele programelor de stat sunt îndreptate spre: susținerea tinerilor întreprinzători în lansarea unei afaceri; stimularea persoanelor ce au emigrat în inițierea unei afaceri; dezvoltarea antreprenoriatului cu implicarea femeilor și a celui social; susținerea antreprenorilor cu un potențial de export și internaționalizarea acestor întreprinderi; de a adapta antreprenorii la principiul „economiei verzi”; extinderea infrastructurii de suport în mediul de afaceri prin dezvoltarea incubatoarelor de afaceri, incubatoarelor din cadrul mediului universitar, parcurilor industriale, clusterilor, hub-uri antreprenoriale etc. [4].

În continuare vom prezenta numărul beneficiarilor repartizate pe unități administrativ teritoriale către întreprinderile care au fost selectate în baza dosarelor depuse în cadrul programelor naționale direcționate către mediul de afaceri.

Tabelul 1: Numărul beneficiarilor programelor de stat repartizate pe unități administrativ teritoriale

Programul \ UAT	Municipiul Chișinău	Municipiul Bălți	UTA Găgăuzia	Regiunea Nord	Regiunea Centru	Regiunea Sud
Anul 2023						
PARE 1+2	20	-	8	19	39	11
START pentru Tineri	39	3	30	30	32	19
Femei în afaceri	-	-	-	-	-	-
Ecologizarea IMM-urilor	7	1	1	4	10	2
Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice	11	0	0	0	3	0
Anul 2022						
PARE 1+2	22	3	1	18	68	24
START pentru Tineri	44	1	10	28	44	17
Femei în afaceri	17	1	4	9	13	8
Ecologizarea IMM-urilor	20	0	3	5	20	3
Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice	0	0	0	0	0	0

Sursa: Calculat și elaborat în baza rapoartelor anuale ale ODA

Cel mai atractiv program pentru anul 2022 și 2023 în Municipiul Chișinău a fost START pentru Tineri respectiv cu acceptul a 44 și 39 dosare. La nivel regional primul loc în aceiaș perioadă îl deține Regiunea Centru cu respectiv 44 și 32 dosare.

La programul “Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice” în anul 2022 au aplicat 70 întreprinderi și nu a fost selectată nici o întreprindere, iar în anul 2023 din 64 dosare prezentate au fost selectate doar 14 dosare.

Tabelul 2: Repartizarea financiară aprobată de către ODA spre programele naționale, mii lei

Anii	2022	2023	Abaterea (+/-)	Ponderea (%)	
				2022	2023
Start pentru Tineri	22219,4	25621,7	 3402,3	19,18	9,41
Femei în afaceri	6862,9	-	-	5,92	-
PARE 1+2	33662,7	27016,9	 6645,8	29,06	9,92
Transformare digitală a IMM-urilor	11868,2	19832,5	 7964,3	10,24	7,28
Ecologizarea IMM-urilor	7907,4	8187,6	 280,2	6,83	2,20
Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice	-	5654,6	-	-	2,07
Retehnologizarea și eficiență energetică a IMM-urilor	33329,9	186096,8	 152766,9	28,77	68,31

Sursa: Elaborat în baza rapoartelor anuale ale ODA

Potrivit datelor Raportului anual al ODA, ponderea cea mai mare din numărul total de programe aprobate spre finanțare în 2023 o deține Programul de retehnologizare și eficiență energetică cu 68,31% și Programul PARE 1+2 având 9,92%.

De menționat că Programul START pentru TINERI: o afacere durabilă la tine acasă a obținut finanțare doar 9,41%, însă comparativ cu anul precedent observăm o creștere de 3402,3 mii lei. De cealaltă parte, cea mai mică pondere o deține în 2022 Programul femeii în afaceri 5,92%, iar în 2023 Programul Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice cu o pondere de atingând 2,07%.

Prin evidențierea rolului asigurării financiare direcționat spre mediul de afaceri remarcăm faptul că prin Strategia pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030 (SEIDD 2030) Guvernul propune oportunități economice extinse și diversificate pentru întreprinderile mici și mijlocii orientate spre sporirea accesului la finanțare, accentuând unele din ele ca:

- ✓ Asigurarea cadrului normativ, instituțional și financiar pentru crearea, asigurarea funcționării eficiente și accesibilității registrului public de situații financiare ale companiilor, menit să contribuie la creșterea nivelului de transparență și guvernanta financiară a întreprinderilor și să faciliteze atragerea investițiilor și finanțărilor comerciale;
- ✓ Asigurarea cadrului legal, instituțional și financiar pentru elaborarea și implementarea Programului de suport pentru IMM-urile în dificultate;
- ✓ Fortificarea mecanismului de funcționare a registrului gajului, sporirea cerințelor față de calitatea serviciilor de evaluare a bunurilor imobiliare și asigurarea respectării acestora, în vederea stimulării creditării pentru remediarea financiară și economică a întreprinderilor [3].

Discuții

Procesul de implicare a instituțiilor statului în asigurarea financiară a mediului de afaceri ne demonstrează faptul că sunt discutate diverse probleme și anumite situații, susținute programe naționale prin prisma ODA, CCI necătând la diverse impedimente și provocări. Acestea se formează din cauza unor factori atât din interior, cât și din exteriorul statului, cu o discrepanță vizibilă și prin rezultatele negative ce pot fi vizualizate din cadrul Barometrului de afaceri prin prisma indicatorilor: climatul și condițiile de afaceri în domeniul de activitate al companiei și politica/acțiunile autorităților centrale și/sau locale cu privire la domeniul de afaceri.

Menționăm faptul că pentru un mai bun rezultat asupra programului “Susținerea inovațiilor digitale și startup-urilor tehnologice” propunem Organizației pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului să dezvolte colaborări mai constructive între așa instituții ca: Agenția Națională pentru Cercetare și Dezvoltare,

instituțiile de învățământ superior, și nu doar, care dețin resurse umane ce pot fi direcționate spre cointeressarea și atragerea acestora în aplicarea la acest program. Totodată prin a menține continuitatea, ulterior aceste pot fi implicați în oferta spectrului al proiectelor/ programelor de cercetare la baza cărora sunt evidențiate inovațiile, inclusiv digitale și noi idei inovative orientate spre tehnologizare și ecologizare.

Concluzii

Remedierea unor impedimente spre asigurarea financiară direcționată către mediul de afaceri sunt posibile prin orientarea spre: asigurarea unui sistem de finanțare transparent și accesibil, asigurarea sistemului de finanțare constructiv și funcțional, gestionarea corectă și eficientă a acestuia, înlăturarea barierelor documentare, revizuirea unor acte legislative ce pot fi direcționate spre mediul de afaceri ș.a.

Pentru asigurarea financiară a antreprenoriatului este important de a include în procesul de activitate și dezvoltare elementele cheie ca: politicile, strategiile, cultura, educația, diverse instrumente financiare, indicatori de monitorizare și evaluare utilizate în diversele procese ce ar permite de a obține conexiunea între actorii mediului de afaceri și instituțiile statului.

Bibliografie:

1. Cadrul securității financiare a republicii moldova: repere normative și perspective, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/135-180.pdf
2. Direcția reglementarea și dezvoltarea mediului de afaceri, Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării <https://mded.gov.md/domenii/mediul-de-afaceri/>
3. Hotărârea Guvernului, Strategia pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030 (SEIDD 2030) <https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/135.pdf>
4. Legea nr. 179 din 21.07.2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii, publicat: 16.09.2016 în Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 6
5. Mărgineanu D. Abordări conceptuale referitor la securitatea financiară a băncilor comerciale, Academia de Studii Economice din Moldova https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Abordari%20conceptuale%20referitor%20la%20securitatea%20financiara%20a%20bancilor%20comerciale.pdf
6. Mecu D. G. Componentele mediului de afaceri, Revista Română de Statistică Trim. III/2013, Supliment Universitatea „Artifex” din București, p.262-267 https://www.revistadestatistica.ro/suplimente/2013/3_2013/srrs3_2013a34.pdf
7. Stratan A., Doga-Mîrzac M. AȘM, INCE, Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii, Chișinău 2016, p.164. (14.4 c.a.) INBN 978-9975-4422-8-2
8. Șișcan Z. Cadrul conceptual-metodologic al analizei unui mediu de afaceri internațional (aspect didactic), Revista / Journal „Economica” nr.3 (109) 2019, p.117-134 https://irek.ase.md/xmlui/bitstream/handle/123456789/568/Siscan-Z_Economica%20nr.3%20septembrie%202019.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Notă: Articolul este elaborat în contextul realizării Proiectului Consolidarea mecanismelor socio-economice și juridice de asigurare a bunăstării și securității cetățenilor (CONSEJ 01.05.02)

**PROCESUL DE CLUSTERIZARE - POTENȚIAL DE PERFORMANȚĂ PENTRU
MANAGEMENTUL PUBLIC**

**THE CLUSTERING PROCESS - PERFORMANCE POTENTIAL FOR
PUBLIC MANAGEMENT**

Tincuța VRABIE, dr., lect. univ.,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați
E-mail: tincuta.vrabie@ugal.ro
ORCID ID: 0009-0006-7726-5359

Nicoleta CONSTANDACHE, dr. în Științe Economice, lect. univ.,
Universitatea Danubius Galați
E-mail: constandache.nicoleta@univ-danubius.ro
ORCID ID: 0009-0003-1927-5434

Rezumat: *Procesul de clusterizare a cunoscut o dezvoltare în toate domeniile de activitate și indiferent de așezarea geografică. Ca orice proces, și procesul de clusterizare are o succesiune etapizată a unor aspecte care prezintă interes și sunt importante în definitivarea acestuia. Totalitatea componentelor procesului de clusterizare vor determina transferul și transformarea unor activități, astfel încât rezultatul final să ducă la definitivarea structurilor de clustere. Etapizarea procesului de clusterizare este importantă și va impune recunoașterea rezultatelor obținute de clustere, ce vor consta în analiza contextului regional, în sistemul de relaționare și poziționare geografică și economică, identificarea particularităților antreprenoriale și a direcțiilor prioritare din zona de interes, dar și asigurarea participării și asumării viziunii globale în regiunea clusterului.*

Cuvinte-cheie: *cluster, antreprenariat, proces de clusterizare, management public*

Abstract: *The clustering process has experienced a development in all fields of activity and regardless of geographical location. Like any process, the clustering process also has a staged sequence of aspects that are of interest and are important in its finalization. All the components of the clustering process will determine the transfer and transformation of some activities, so that the final result will lead to the finalization of the cluster structures. The phasing of the clustering process is important and will require the reacquisition of the results obtained by the clusters, which will consist in the analysis of the regional context, in the system of relations and geographic and economic positioning, the identification of entrepreneurial particularities and priority directions in the area of interest, but also ensuring the participation and assuming the global vision in the cluster region.*

Keywords: *cluster, entrepreneurship, clusterization process, public management*

1. Introducere

Procesul de clusterizare a cunoscut o dezvoltare în toate domeniile de activitate și indiferent de așezarea geografică. Ca orice proces, și procesul de clusterizare are o succesiune etapizată a unor aspecte care prezintă interes și sunt importante în definitivarea acestuia. Totalitatea componentelor procesului de clusterizare vor determina transferul și transformarea unor activități, astfel încât rezultatul final să ducă la definitivarea structurilor de clustere.

La nivel european, recunoașterea activităților și rezultatelor obținute de clustere este supusă unui amplu și riguros proces de evaluare în urma cărora sunt declarate structuri de clustere de nivel aur, argint și bronz. Astfel, sunt 7 clustere în categoria Gold Label (cea mai bună performanță pentru Europa de Est), 12 clustere în categoria Silver Label și 41 clustere în categoria Bronze Label.

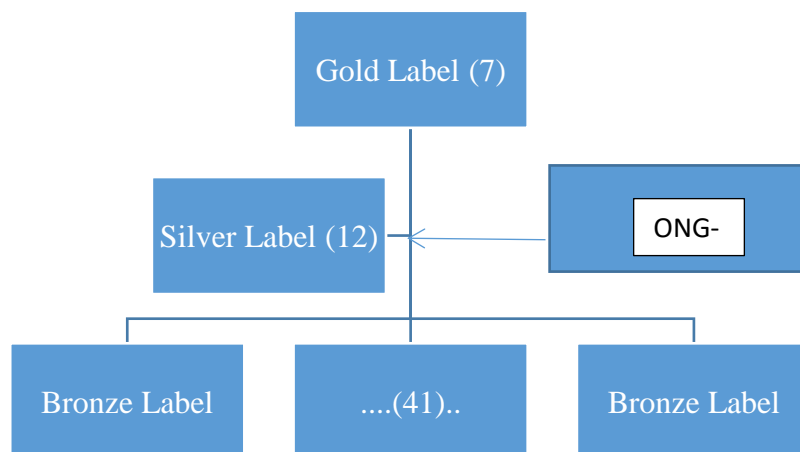

Figura 1: Structuri de clustere recunoscute la nivel european
Sursa: prelucrare autori

2. Analiza contextului regional necesară în constituirea clusterelor

Activitățile de interes pentru constituirea unui cluster, indiferent de domeniu, sunt identificabile în cercetare, inovare și antreprenariat, ceea ce determină priorități în direcțiile respective. Valoarea plus pentru clustere trebuie să reiasă din inovarea antreprenorială și excelența inteligenței dintr-un anumit sector forte pentru o zonă geografică/teritorială. Caracterul inovativ al unui cluster, trebuie identificat în domeniile de activitate ale altor clustere, a sectorului privat, unități educaționale și de cercetare, parcuri tehnologice și de transfer tehnologic, organizații non-profit, autorități publice etc

Realizarea unei strategii de dezvoltare a unui cluster trebuie să identifice priorități în domeniul educației și cercetării, economiei și dezvoltării durabile, creștere a incluziunii sociale. Procesul de analiză care precede strategia de dezvoltare a unui cluster trebuie structurat pe analiză calitativă și cantitativă, în rândul posibililor parteneri din zona și domeniul analizat și rezultatul posibilităților va fi axat pe direcțiile principale referitoare la potențialul regional al inovării, elaborarea viziunii asupra regiunii de activitate a clusterului, combinarea politicilor antreprenoriale și sectoriale etc. Întrucât mediile clusterului sunt importante în obținerea performanțelor sectorului public, se va analiza, la un moment dat potențialul de performanță în ceea ce privește managementul public.

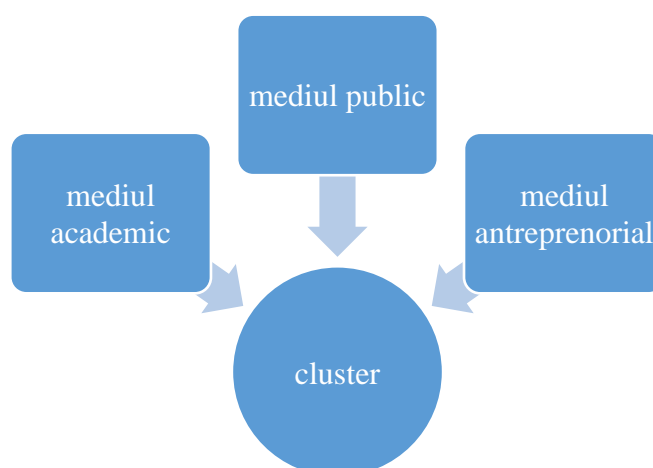

Figura 2: Modelul clusterului
Sursa: prelucrare autori

Contextul economic, forța de muncă și resursa umană, dimensiunea antreprenariatului și amploarea investițiilor, potențialul existent de specializare, inovările din regiune și dezvoltarea domeniului de cercetare sunt indicatori ce stau la baza specializării clusterelor, astfel încât să se identifice potențialul procesului de clusterizare dintr-o anumită regiune. În urma efectuării unei analize în ceea ce privește

infrastructura de inovare, de cercetare și de antreprenariat, se pot identifica principalele specializări ale viitoarelor clustere din regiune unde s-a efectuat analiza.

Tabelul 1: Analiza SWOT privind potențialul procesului de clusterizare în context regional

Puncte tari	Puncte slabe
Evoluția pozitivă dintr-o anumită zonă	Rată crescută a șomajului în zona analizată
Ponderea crescută a investițiilor	Număr redus al inovărilor
Investiții de anvergură	Număr redus de cercetători
Prezența specialiștilor și a cercetătorilor în zonă	Număr redus de brevete obținute
Prezența unităților de învățământ și de cercetare	
Existența clusterelor în zona analizată	
Oportunități	Amenințări
Existența fondurilor nerambursabile	Competitivitate în domenii similare din alte zone
Rată mare de absolvire a studiilor universitare și postuniversitare	Mobilitatea cercetătorilor și a specialiștilor
Existența centrelor universitare și de cercetare	Sistem birocratic
Prezența unor clustere din domenii complementare	Reticența actorilor locali din mediul public și privat

Sursă: prelucrare autori

Cunoașterea contextului regional este impusă de o analiză SWOT, instrumentul care ne ajută să cunoaștem și să identificăm aspecte de interes pentru dezvoltarea clusterelor și cu implicații asupra potențialului de performanță a managementului public.

3. Sistemul de relaționare și poziționare regională și economică a clusterelor

Corelarea politicilor publice și a celor de cercetare, cu cele de dezvoltare și inovare, vor stimula performanțele în regiunea clusterului prin identificarea aspectelor performante, structura multidimensională a zonei, specificul geografic și cel socio-economic. Caracteristicile similare unor zone în care sunt clustere, pot fi utilizate în zonele de interes în condiții de similaritate pentru stimularea performanțelor.

Abordarea multidimensională și interdisciplinară în condiții similare, justifică existența unui/unor cluster/e și scoate în evidență posibilele avantaje, precum și posibilele dezavantaje ale competitivității zonale și disciplinare. Aspectele rezultate ca urmare a acestor abordări va scoate în evidență puncte/indicatori cheie pentru politicile de dezvoltare ale clusterului și care, în comparație cu alte zone, trebuie condiționați pentru eficacitatea politicilor publice, de cercetare și inovare, ceea ce va avea influență asupra potențialului de performanță a managementului public.

Utilizarea benchmarking-ului în comparație cu alte zone și domenii, va scoate în evidență regiuni cu un potențial inovator mare și regiuni cu un posibil potențial de inovare. Elementele esențiale de comparare în analiza benchmarking, în condiții de similaritate sunt bazate pe politicile de inovare, aspectele geografice și geopolitice, socio-economice, parteneriatele și rezultatele acestora în domeniile de referință, inclusiv asupra asigurării și dezvoltării managementului public.

Așadar, analiza benchmarking scoate în evidență constatări importante și determinante pentru cluster și performanțele pe care le poate avea în condiții de similaritate cu alte clustere zonale.

4. Particularitățile antreprenoriale ale zonei clusterului

Mediul antreprenorial dintr-o zonă geografică, sub aspectul dinamicii, determină aspecte importante pentru clustere, începând de la înființarea agenților economici până la radiere/desființarea acestora de la organele abilitate, precum și comasarea sau reorganizarea activității entităților economice.

Ponderea activităților economice dintr-o anumită zonă geografică sprijină activitatea clusterelor prin dezvoltarea afacerilor și a viziunilor economice dintr-un anumit sector. Este important de știu care este viziunea pe termen mediu și lung, a mediului antreprenorial dintr-o anumită zonă/teritoriu, întrucât acest aspect reliefează capacitatea economică antreprenorială și sectorială de dezvoltare.

Tendența de scădere sau de creștere a dezvoltării antreprenoriale, ajută clusterelor în a identifica un comportament antreprenorial corespunzător și adaptabil viziunii acestora.

Investițiile mari dintr-o anumită zonă justifică un comportament antreprenorial ce are șanse de dezvoltare în timp de diminuarea sau lipsa investițiilor mari, este justificată de lipsa resurselor economice, umane, tehnologice etc.

Profilul antreprenorial din punct de vedere al vârstei, existent într-o anumită zonă va scoate în evidență structura favorizantă pentru dezvoltarea ramurii de activitate ce prezintă interes pentru cluster.

Profilul profesional al antreprenorilor din zona de interes pentru cluster, va evidenția nivelul și dinamica profesională și va ajuta componenta de resurse umane a clusterelor astfel încât politicile de personal să fie performante.

5. Domeniile prioritare ale zonei clusterului

În urma efectuării analizelor calitative și cantitative dintr-o anumită zonă asupra aspectelor de interes pentru cluster, se vor evidenția domeniile prioritare de dezvoltare și potențialul economic din zona respectivă, a nivelului de performanță existent în sectorul public.

Identificarea domeniilor prioritare pentru un cluster se poate face din rezultatul obținut ca urmare a analizelor cantitative și calitative, potențialul zonei de inovare, sondaje efectuate în rândul mediului antreprenorial dar și al subiecților importanți din zonă, inclusiv din domeniul public, precum și a grupurilor de interes pentru dezvoltarea sectorială din zonă.

În funcție de rezultatul analizelor întreprinse, se pot identifica domenii prioritare precum: industrie navală, industria confecțiilor, industria agroalimentară, eco-tehnologii, turism, IT etc.

6. Asigurarea participării și asumării, prin elaborarea unei viziuni globale în regiunea clusterului

Spiritul antreprenorial, promovarea platformelor și rețelelor tehnologice, utilizarea instrumentelor de diagnosticare și identificarea indicatorilor ajută membrii clusterului la asigurarea participării la guvernarea locală, prin prioritizarea proiectelor și avizarea portofoliului de proiecte zonale și creșterea gradului de performanță a managementului public.

Cercetările întreprinse, pot oferi elemente de interes pentru viziunea globală a regiunii clusterului, prin identificarea sub-zonelor de interes domeniilor clusterelor, inițierea sau dezvoltarea unor mecanisme în care să fie implicați toți subiecții locali și nu numai, utilizarea politicilor de dezvoltare și inovare în funcție de potențialul zonal.

Impactul viziunii globale a clusterului trebuie să scoată în valoare plusul de valoare de la nivel zonal și raportat la celelalte zone să poată evidenția nivelul de performanță atins. Eforturile de atingere a indicatorilor de performanță trebuie asumați de întreaga gamă a clusterului și astfel se asigură acțiunile de dezvoltare viitoare.

Direcțiile viitoare ale viziunii globale a clusterelor trebuie să fie axate pe inovare, în sensul larg al conceptului, dar și pe inovare sub aspectul proceselor, industriilor, serviciilor și practicilor antreprenoriale și chiar a practicilor inovative ale afacerilor, care să producă un impact pozitiv și sustenabil zonal.

Concentrarea viziunii globale a clusterelor într-un mix de politici și acțiuni, va pune bazele pentru alte proiecte pilot și care vor fi corelate cu strategiile și prioritățile strategice din zona respectivă. Astfel se va accentua rolul fiecărui subiect din zonă care va fi implicat în cluster și se va asigura astfel dezvoltarea antreprenorială și implementarea eficientă a obiectivelor.

Intervalele propuse pentru implementarea strategiei și corelarea acestora cu indicatorii de performanță, permite implementarea măsurilor și prioritizarea proiectelor necesare dezvoltării clusterelor, alături de creșterea potențialului de performanță a managementului public.

Identificarea surselor de finanțare și includerea acestora în cuprinsul strategiilor clusterelor, va asigura instrumentarul pentru monitorizarea și evaluarea acestora, astfel încât relevanța activităților să fie identificabilă și pozitivă celei inițiale și vor asigura ajustarea celor viitoare, în concordanță cu viziunea concepută ca sustenabilă.

7. Concluzii

Potențialul și avantajele identificate în zona de interes pentru cluster, va asigura un mediu favorabil pentru inițierea și dezvoltarea unor proiecte inovative în și pentru zonă, cu impact pozitiv asupra regiunii și va deveni un important element al potențialului de performanță a managementului public.

Obiectivele asumate de cluster vor impune schimbări structurale și organizatorice, pe timp mediu și lung și care trebuie să aibă aport asupra mediului socio-economic și tehnologic zonal, național și chiar

internațional și vor avea efect pozitiv asupra managementului public, ca și componentă venită din partea entităților publice implicate în procesul de clusterizare sau de susținere a acestuia.

Implicarea decizională a mediilor zonale, va determina creșterea și dezvoltarea potențialului zonal pe întregul parcurs de transformare a obiectivelor în rezultate așteptate, drept urmare va determina potențialul de performanță a managementului public.

Bibliografie:

1. Buzdugan, A., Rolul inițiativelor de tip cluster în dezvoltarea economică modernă, Conferința “Probleme și provocări ale economiei regionale în contextual globalizării”, Ediția 3, Universitatea de Stat din Comrat, Republica Moldova, 7 decembrie 2017, ISBN: 978-9975-3021-7-3.
2. Dumitru Tanțău, A. (coord.), Ghid de bună practică pentru clusterare și rețele de firme, Print Group, București, 2011.
3. Pop, A.N., Analiza clusterelor din regiunea nord – vest a României, Technical-Scientific Conference of Undergraduate, Vol. II, Chișinău, 23 – 25 March, 2021.
4. Profiroiu, C.M., Nastacă, C.C., Năstăseanu, A., Clusterelor – evoluție și perspective în contextul pandemiei COVID – 19, Revista Transilvană de Științe Administrative 2(47)/2020.
5. Roșca-Sadurschi, L., Fuziunea sau clasterizarea întreprinderilor autohtone în perioada de criză, Analele Științifice ale Universității de Stat B.P. Hașdeu din Cahul, vol. VII, 2011.
6. Rusu, E., Rolul politicii statale și a inițiativelor sectorului privat în formarea clusterelor economice: experiența internațională și cazul Republicii Moldova, Culegere de lucrări științifice ale Conferinței Științifice Internațional ”Competitivitate și Inovare în economia cunoașterii”, Ediția a XXI-a, 27-28 septembrie 2019, Chișinău e-ISBN 978-9975-75-968-7.
7. Turcu, D. și colectiv, Document de politică industrială a României, Proiect “Dezvoltarea capacității instituționale a Ministerului Economiei, Cod SIPOCA:7” – Clusterul inovativ – instrument al unei politici industriale inteligente, 2018.

THE ROLE OF ECONOMIC DIAGNOSTICS IN ENTITIES IN A SITUATION OF FINANCIAL RISK

Boni Mihaela STRĂOANU, assoc. prof.,
Petroleum and Gas University of Ploiesti
E-mail: boni.straoanu@upg-ploiesti.ro
ORCID ID: 009-0007-9211-1179
Mihail Alin STANCIU, PhD,
Petroleum and Gas University of Ploiesti
E-mail: alin_mihail_stanciu@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-0032-0277

Abstract: *Within the entities, the in-depth economic-financial diagnosis is an operational tool for tracking and capitalizing on the functioning of the economic system, in order to identify the dysfunctions that have arisen between its components, as well as to detect the causes that lead to them. Such dysfunction, which appeared predominantly since the crisis period, is related to the entities' inability to make the due payments. Starting from the importance of accounting as a primordial and complex information system starting from the moment of collection to the moment of communication of an entity's economic-financial information, the need for information has become increasingly important. The concerns of European countries are moving towards adopting strategies and objectives to optimize economic-financial information flows at the national level and at the entity level, this leading to a management of superior and complex funding sources.*

Keywords: *analysis, diagnosis, economic entities, information flows*

Introduction

The situation in Romania of the present study is presented against the background of the decrease in the new number of insolvency cases, in the context of the entry into force of the new code regarding the opening of the insolvency procedure. However, their very high level has left visible traces in the national economy and in the business environment, the latter of which can be evaluated from several points of view. The economic-financial diagnosis aims to determine the economic-financial situation of the entity based on specific indicators. It should be emphasized that it should not be associated with periods when the entities are in difficulty, but also when the aim is to achieve better results, following a thorough profile analysis.

The diagnosis is a way of understanding the economic situation that is based on the division of the whole, into the elements that make it up, into its constituent elements, each of which will be studied, establishing the determining relationships between them, determining the factors that generating and formulating the conclusions regarding the future activity. In continuation of the specific analysis, but closely related, is the synthesis by which the parts and elements of a phenomenon are brought together into a unitary whole. In order to fully characterize an economic-financial event, the harmonization of the economic-financial synthesis with the analysis of the same profile must be carried out, both being regarded as instruments of understanding with economic specificity. The economic-financial diagnosis of the entities aims to research the real economic situations that occur at their level, the economic-financial effects achieved compared to the previously proposed objectives, the identification and research of the reasons that determine dysfunctions in the evolution of the observed elements and the establishment of future directions in order to optimize the whole process. The economic-financial analysis of economic entities plays a decisive role in their management, i.e. in the exercise of the attributes and functions of forecasting, organization, coordination and control. In this sense, especially for entities in high financial risk, the optimization of the economic-financial analysis becomes decisive for the continuity of the activity.

Financial diagnosis refers to the methods and procedures by which the financial position is managed, from a static and dynamic perspective, through the balance sheet, and the financial performance through the profit and loss account at the economic entity level. The financial diagnosis is regarded as a component of the financial analysis through which, with the help of some indicators, the analysis of the financial position and financial performance is carried out with the aim of strong points, but also of improving weak points. (Gomoi, 2022)

Research methodology

To establish the diagnosis of the economic-financial activity of the entities, several methods and procedures common to several disciplines can be used or only some specific to the analysis and diagnosis. The common procedures used to carry out the economic-financial diagnosis are mathematical-statistical procedures, among which can be mentioned: the comparison method, the index method, the grouping method, the average method, the correlation method.

As we specified, both for the analysis of the economic-financial activity and for the economic-financial diagnosis, specific methods and procedures can be used, among which those of the decomposition or division of financial and economic purposes, the process of identifying the determining factors and their level of influence stand out and the connection between themselves.

Through the prism of the two fundamental sides of the term analysis, its methods are regarded as methods of qualitative analysis and methods of quantitative analysis. The methods of qualitative analysis aim to study the structure of phenomena, the factors that determine them and the causal relationships between factors and phenomena. The methods and procedures of the qualitative analysis used are: the comparison of the economic results, the decomposition or division of the economic results, respectively their grouping.

The quantitative procedures of the economic-financial diagnosis have the role of giving substance and value to the influences of all factors, to measure these actions, to rank the factors according to their role, to establish the existing resources and to quantify the level in which they were exploited and valued.

The Romanian context

The context in Romania The very high level of the number of entities entered into the insolvency procedure, in the last period, in Romania has left real consequences both in the national economy and in the business environment, which can currently be evaluated from several points of view. The current context in Romania shows that there have been, in the last 10 years, an annual average of more than 10,000 insolvent entities. It should be noted that the number is high compared to the total number of active entities. In addition, not only the number of insolvent entities in the analyzed period is very high, but also their size in terms of turnover and debt level. These aspects are practically directed both from the perspective of the state losing a source of income to the budget and eventual unemployed to the risk of propagating bankruptcies in a cascade. Comparing the situation at the national level with those recorded at the regional level or in more developed countries, we notice that the insolvency trend has been exploited in a negative sense, companies with financial problems abusing a sensitive and very permissive legislative framework with the debtor party, according to many specialists. The average of insolvencies in Romania in the last 10 years was 3 times higher than in Central and Eastern Europe. Another aspect that stands out is the very small percentage, a maximum of 4.5% of insolvent entities in Romania are reorganized with a favorable end, almost eight times less than the average of developed countries in the European Union. The factors that contributed to the limitation of the Gross Domestic Product were the decrease in the level of foreign investments, the low level of productivity and the negative increase in the dynamics of the labor force, from the perspective of the emigration of the qualified population. Related to this, we note according to the information of the National Trade Registry Office that the entities in Romania that stop their activity have an average duration of activity of 11 years. It should be noted the low probability that the newly established entities will be able to hire the employees who lost their jobs due to insolvencies. The level of unemployment reported by the INS for Romania in the last decade was almost constant. This proves that some of these employees were employed by other entities, but most of them emigrated in search of a job.

Another repercussion is related to the losses felt by the category of creditors. Basically, the suppliers recorded the biggest losses due to those who entered the insolvency procedure. In the context of increasingly tough bank financing conditions starting in 2015, entities increasingly resorted to commercial loans from suppliers. In any commercial chain, as the requests to extend the payment and collection terms progressed, the risk of non-payment was obviously amplified.

Optimization of financial diagnosis

European countries are making efforts to implement clear strategies to improve decisions based on the information resulting from diagnostic analysis both at the country and worldwide level. Thus, a series of advantages of the economic-financial analysis are highlighted, of which, in the first place, we find the provision of useful and operative information in order to evaluate the decision to invest and apply for

financial credits. For this purpose, the economic and financial analysis must summarize the situation both for the current investors and creditors, as well as for the new customers who want to do business with the respective entity. As a continuation of the analysis and in a close connection is the synthesis by which the parts, the elements of a phenomenon are brought together into a unitary whole. While analysis involves a disassembly of a result, synthesis aims at a deep examination of the elements in their unity. The full characterization of an activity or a phenomenon requires combining analysis with synthesis in a unit, as means of knowledge.

The development of economic-financial forecasts in the case of entities must go through the following stages: the interpretation and capitalization of the information provided by the diagnostic analysis, and the development of the final forecast. In the case of an entity in insolvency proceedings, the predictive method can indicate the path to follow as a finality of the theoretical statement.

The activity of any entity, in the context of the reform and the transition to the market economy, takes place in a dynamic and often aggressive framework. In general, the transition reflects a period of settling things and concepts in their natural order, so a change, with the natural care regarding the adaptation of the new structures to the requirements of the market economy in increasingly tougher and better defined competitive conditions. The fundamental problems faced by each entity are mainly aimed at establishing and consolidating the place it occupies in the concrete economic space in which it operates, the major objective towards which it is heading, the costs involved and the chances of financial success. In this context, the entity is determined to constantly relate to the market demand, it must anticipate the movements of the competition, self-evaluate the resources it has and act in the direction of increasing the efficiency of their use. In the systemic approach to the issue of the entity, a special role belongs to the economic-financial analysis, as a tool for monitoring its activity and performance. The economic-financial analysis, through the specific methodology, procedures and techniques at its disposal, competes in diagnosing the state of various processes and phenomena, discovers their structure, establishes the causal relationships, the factors that govern them, discovers the laws of their formation and development, and on this basis offers management the possibility of adopting decisions regarding the improvement of the activity in the future.

In the socio-economic space in which it operates, the entity must permanently prove its viability, its ability to compete and adapt, and its economic-financial performance. All this is reflected in the efficiency of the activities that are based on quantitative-qualitative determinations of the production factors and in the maximum yields of their use. The nature and importance of the entity in modern economies have constituted, constitute and will constitute the object of study of numerous specialized papers. In this context, the entity is considered an independent socio-economic grouping, with its own structure delimited in time and space, so that its partners are considered to be part of its interior, and others from its exterior. In order to be viable and to be able to carry out a continuous activity in their institutional environment, the entities enter into inter-conditional relations with the existing factors in their environment, being supported in their economic approach by customers, suppliers, labor force, banks, government institutions and budgeting, with the stated intention of demonstrating that they are capable of carrying out an efficient activity. The delimitation of the object of study is an essential problem of any science or scientific discipline and consists in determining the content of the phenomena it studies and their scope of action, as well as in fixing the conditioning relations with the other sciences that investigate phenomena and processes in fields of related activity. That is precisely why the problem of managing and administering the entity, regardless of the object of activity and the proposed purpose, is complex. Appreciation of performance differences depends on the nature of the entity and especially on the system of tools used in heritage management, and establishing the object of study of any science is a component problem of the classification of science titles. According to their classification, the analysis of the economic-financial activity according to its object is part of the group of social sciences. As a scientific discipline, analysis asserted itself in social and economic life, where it contributed and contributes to the progress of society, inspiring confidence in future actions through its methods and methodologies. Over time, as in the case of other sciences, analysis has revised its concepts and terminology, calculation methods and application techniques, but has kept its rationally coherent theoretical construction unchanged, having an open horizon for any dynamics and renewal. The entity carries out its activity being influenced by a series of external economic, social, political, technological, ecological factors over which it cannot have a direct influence, because their evolution is not controllable at the microeconomic level. Instead, it can act and influence arbitrary elements of the economic environment (customers, suppliers, competitors), alleviating their effects to a certain extent.

Financial management in an entity determines the obtaining and use of funds, with the aim of

achieving all the objectives and, obviously, maximizing the market value of the economic entity. In this sense, the management must acquire and use new methods, new types of forms of organization and financial management, to make a fair and real assessment of the economic-financial situation of the entity. (Șchiopu I., 2019)

Result

The economic-financial analysis, through the specific procedures and techniques at its disposal, supports the diagnosis of the state of various processes and phenomena, discovers their structure, establishes the causal relationships, the factors that govern them, discovers the laws of their formation and development, and on this basis offers the management, respectively the judicial administrator and the other parties involved the possibility of adopting decisions regarding the future activity.

The diagnosis determines the strengths and weaknesses of the entity's activity, the dysfunctions that appear in the entity's activity and their causes, the same being valid including for the economic and financial diagnosis. The overall diagnosis has the role of highlighting the extent to which the major objective of the activity of the entities that have proposed the implementation of a reorganization plan is achieved, namely the recovery attempt and payment according to the payment schedule within the plan.

The reporting of the economic-financial situation must provide useful information to be presented to the judicial administrator, the special administrator, creditors, associates/shareholders and other users of this information in order to know the reality from the mentioned perspective. Highlighting the history of the evolution of the classic and modern economic-financial indicators that measure the performance, financial position and financial risk at the level of an entity, is imperative in order to adopt the measures that are required related to the fate of the entity in the insolvency procedure, and here we refer to the entry into the bankruptcy procedure or reorganization.

Also, in the context of sustainable development, modern economic entities can also be evaluated from the point of view of social and environmental policies, increasing their responsibility towards society, especially since in the case of the reorganization of an entity, the reorganization plan presents and takes into account and other aspects besides the economic ones.

Discussions

The results of the economic-financial analysis must be easy to understand for those who have a minimum of specialized knowledge and are willing to study the information presented with due attention for an economic entity with an activity subject to the normal continuity of activity, as well as for entities at financial risk or even insolvent. Practically, the Methodology of the financial-accounting diagnosis will cover: methods, techniques and procedures with the help of which the strengths and weaknesses of the financial management of the business are established either for maintaining the existing strategies or for the foundation of new development strategies in a competitive environment. In recent years, the management of each entity in the insolvency procedure that has proposed a reorganization plan has directed its attention towards increasing the market value and implicitly the financial performance of the entities, being designed numerous strategies and methods in order to optimize the performance-risk relationship and maximizing the value of entities. Increasing financial performance while minimizing risk is one of the primary objectives of any such entity, a difficult objective to achieve, considering the macroeconomic conjuncture in a permanent process of change. In this way, the financial analysis carried out will highlight the performance of the entity in terms of profitability and risk, and the financial planning and strategy will project the possible trajectories for increasing the global value of the entity and in particular for covering outstanding obligations during the implementation of the reorganization plan. Not all entities can propose a viable reorganization plan considering the degree of indebtedness and the disastrous financial indicators at the time of insolvency, something that can be reflected exclusively through the economic-financial analysis.

Conclusions

In order to obtain an overview of the economic-financial situation of the entity at financial risk, it is necessary to synthesize the diagnoses on the components of production, quality, competition, turnover, financial situation, staff, in a global diagnosis, which reflects the situation of the entities respectively. If the budget and cash flow forecasts cannot be achieved, then any strategy has all the chances to be interrupted and even the entry of the entity into insolvency. So, a faulty economic-financial analysis can cause

bankruptcy. The current context of economic difficulties underlines the particularly important role of economic and financial analysis in the economic life of any economic entity, and especially of entities at financial risk.

A good theoretical and methodological information, as well as the degree of knowledge of the financial-accounting practice of the entities in the situation addressed in this paper allows the analysis, highlighting, formulating assessments, opinions and solutions regarding the economic-financial analysis of them in order to optimize the related economic-financial analysis.

Bibliography:

1. Ameels, Anne (2002) Value Based Management. Control Processes to Create Value Through Integration, Vlerick Keuven Gent Management School.
2. Arnold, Glen, Corporate Financial Management, London, Financial Times/ Prentice Hall, 2003, 2nd edition.
3. Copeland, Tom; Koller, Tim și Murrin, Jack,(2000) Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies, New York , 3rd edition.
4. Cucui, Ion (2007), Management Control, Publishing house Niculescu, București.
5. Gomoi B. C.(2022) Financial diagnostics based on static and dynamic indicators at the level of a cash & carry entity, Ceccar Business Review.
6. Helfert, Erich (2001) Financial Analysis Tools and Techniques- A Guide for Managers. USA: McGraw Hill.
7. Helfert, Erich. (2006) Financial Analysis Techniques, Bucharest: BMT Publishing House.
8. Koller, Tim; Goedhart, Marc și Wessels, David,(2010), Valuation: Measuring and Managing the Value of Companies', New Jersey, 5th edition.
9. Mărgărit(Stănescu),Geanina(2012) The perspective of the development and implementation of environmental accounting - following the reflection of the environmental impact - Doctoral Thesis, Târgoviște.
10. Rappaport, Alfred, (1998), Creating Shareholder Value, New York, The Free Press,.
11. Șchiopu I, (2019) The Implications of Financial Management in Achieving the Financial Objectives of the Enterprise, abstract PhD Thesis.

**PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE ALE GESTIUNII SOLDULUI CU
PARTENERII LA ENTITATE**

**CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF BALANCE MANAGEMENT
WITH ENTITY PARTNERS**

Irina ȘCHIOPU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”
E-mail: schiopu.irina@usch.md
ORCID ID: 0000-0002-8790-3469

Rezumat: *Orice entitate, mai târziu sau mai devreme, în relațiile cu partenerii implică plățile sau încasările amânate, adică acestea fac apariția creanțelor și datoriilor comerciale la entitate. Acestea reprezintă niște posibilități extrem de importante în relațiile cu partenerii și care facilitează creșterea potențialului economic și dezvoltarea progresivă a afacerilor. Însă gestiunea neeficientă a lor poate avea consecințe extrem de grave, care pot conduce la pierderea lichidității, rentabilității, stabilității financiare și chiar la insolvență. De aceea autorul în acest studiu își propune să cerceteze care sunt provocările gestiunii soldului de creanțe și datorii comerciale cu partenerii pentru a veni cu un șir de propuneri de îmbunătățire a gestiunii acestuia.*

Cuvinte-cheie: *creanțe comerciale, datorii comerciale, eficientizare, soldul cu partenerii, etc.*

Abstract: *Any entity, sooner or later, in relations with partners involves deferred payments or receipts, that is, they give rise to trade receivables and payables to the entity. These represent extremely important possibilities in relations with partners and facilitate the growth of economic potential and the progressive development of businesses. But their ineffective management can have extremely serious consequences, which can lead to loss of liquidity, profitability, financial stability and even insolvency. That is why the author in this study aims to research what are the challenges of managing the balance of receivables and commercial debts with partners in order to come up with a series of proposals to improve its management.*

Keywords: *trade receivables, trade payables, efficiency, balance with partners, etc.*

Introducere

Relațiile comerciale dintre agenții economici în cadrul unei entități, creează oportunitatea pentru dezvoltarea unor relații comerciale reciproce, care pot fi generate de diverse activități și operațiuni, cum ar fi în procesul de achiziționare a materiilor prime și a materialelor necesare pentru producție sau în proces de vânzare a mărfurilor sau produselor finite ale entității. Aceste relații reciproce pot lua forma amânării plăților sau pot implica negocieri specifice legate de termenii și condițiile tranzacțiilor comerciale. Este important de menționat că aceste relații comerciale reciproce reflectă nu doar aspecte financiare și comerciale, ci și nivelul de încredere și colaborare dintre agenții economici implicați, contribuind la stabilirea unor parteneriate durabile și benefice pentru ambele părți.

Așadar, gestiunea soldului cu partenerii, adică a datoriilor și creanțelor comerciale la entitate rămâne de o actualitate semnificativă într-o economie caracterizată de schimbări rapide, deoarece evoluția continuă a pieței și a reglementărilor noi impun un control obiectiv și o gestionare eficientă a acestor elemente patrimoniale. Această gestiune este esențială pentru asigurarea lichidității, stabilității financiare și luarea deciziilor importante în cadrul entităților. Mai mult decât atât, într-o eră în care transparența și responsabilitatea financiară sunt tot mai solicitate, înțelegerea corectă și gestionarea adecvată a soldului de creanțe și datorii comerciale devin vitale pentru succesul și durabilitatea entității.

Cu toate acestea, pe cât de simplă și elementară este gestiunea soldului cu partenerii la entitate, pe atât, de multe ori implică anumite provocări care pot conduce la diverse urmări și consecințe, pornind de la: pierderea clientelei, pierderea furnizorilor, ratarea unor procurări sau vânzări în condiții mai avantajoase decât de obicei; și ajungând chiar la insolvența entității.

Scopul cercetării este de a determina posibilități de facilitare a procesului de determinare a soldului cu partenerii obiectiv și de eficientizare a gestiunii acestuia în condiții oportune.

Pentru asigurarea realizării scopului propus, autorul își propune ca obiective: studierea căilor de determinare a soldului cu partenerii, metodele de gestiune a acestuia și posibilități de facilitare a gestiunii lui.

Metodologia cercetării

Metodologia aplicată de autor în procesul realizării cercetării, întru atingerea obiectivelor propuse, este orientată spre aplicarea mai multor metode științifice, cum ar fi:

- ✚ metode de cercetare calitative, precum metoda comparației, analiza și sinteza, inducția și deducția, principiul logicii, de asemenea s-a utilizat metoda observației participative și metoda interviurilor nestructurate cu specialiștii domeniului contabilității pentru a identifica limitele contabilității și analizei practice în gestiunea creanțelor și datoriilor comerciale la entitate.
- ✚ studiul spectrului documentar atât sub aspect teoretic cât și sub aspect practic, aceasta oferind posibilitatea de analiză a particularităților gestiunii creanțelor și datoriilor comerciale la entitate și determinarea posibilităților și perspectivelor de îmbunătățire a gestiunii lor.

Rezultate

Relațiile financiare complexe dintre partenerii de afaceri sunt determinate prin creanțele și datoriile care se formează în proces de tranzacționare. Așadar aceste două concepte, creanțele și datoriile coerciale sunt fundamentale în domeniul contabilității și finanțelor.

Astfel, obiectul creanțelor și datoriilor comerciale implică inițial furnizarea bunurilor sub formă de marfă sau materie primă, ca rezultat al unei înțelegeri contractuale între vânzător și cumpărător. Această tranzacție comercială este reflectată prin intermediul unui act sau a unei facturi, prin care se îmbină interesele părților implicate.

Pe de o parte, producătorul are interesul de a-și asigura vânzarea produselor sale, utilizând creanțele comerciale pentru a facilita această tranzacție și pentru a extinde accesul la piață. Prin acceptarea amânării plății, el poate atrage clienți și poate sprijini procesul de vânzare, în timp ce garantează recuperarea contravalorii bunurilor vândute.

Pe de altă parte, pentru comerciantul lipsit de capital, datoriile comerciale reprezintă o oportunitate de a obține bunurile necesare pentru activitatea sa fără a fi nevoit să plătească imediat. Aceasta îi permite să aibă un stoc adecvat și să se concentreze pe activitățile de vânzare și promovare, având posibilitatea de a genera venituri înainte de a achita marfa.

Astfel, obiectul creanțelor și datoriilor comerciale este esențial în susținerea circuitului economic, facilitând schimburile comerciale și contribuind la dezvoltarea relațiilor de afaceri între producători și comercianți, într-un mod care să maximizeze beneficiile ambelor părți implicate. În contextul celor spuse, în tabelul ce urmează este reflectat interpretarea noțiunilor de creanță comercială și datorie comercială sub mai multe aspecte.

Tabelul 1. Interpretarea teoretică a noțiunilor de „creanță comercială” și „datorie comercială” sub diverse aspecte

Creanțe comerciale	Datoriile comerciale
Sub aspect juridic	
<i>Creanța</i> reprezintă dreptul creditorului de a pretinde la scadență din partea debitorului, un quantum anumit de mijloace financiare, bunuri sau alte valori stabilite în conformitate cu contractele încheiate. De aici rezultă că creanțele sunt drepturi pe care agentul economic le exercită asupra persoanelor terțe pentru activitățile prestate, dar neîncasate. Acest drept este conferit de un șir de acte normative, care obligă respectarea unor reguli documentate între părți.	<i>Datoriile comerciale</i> reprezintă obligațiile de plată între entități comerciale, fie că sunt persoane juridice sau fizice care desfășoară activități comerciale. Aceste obligații pot rezulta din achiziționarea de bunuri sau servicii în cadrul unei tranzacții comerciale.
Sub aspect contabil și financiar	
Se referă la drepturile întreprinderii asupra unor resurse viitoare, obținute ca rezultat al tranzacțiilor sau evenimentelor trecute. Aceste drepturi derivă	Din perspectiva contabilă, <i>datoriile comerciale</i> reprezintă obligațiile pe care o entitate le are față de terți (alte companii, furnizori etc.) pentru bunuri

<p>din obligațiile pe care alți participanți la tranzacții sau evenimente le au față de întreprindere. În esență, creanțele reprezintă așteptările întreprinderii cu privire la primirea de resurse (de obicei sub forma mijloacelor bănești) în viitor, ca urmare a unor acțiuni sau evenimente deja petrecute.</p>	<p>sau servicii procurate, dar pentru care nu s-a făcut încă plata la momentul înregistrării contabile. Aceste datorii sunt înregistrate în contabilitate în momentul în care bunurile sau serviciile sunt primite, conform principiului contabilității de angajamente.</p> <p>Din perspectiva financiară, <i>datoriile comerciale</i> pot influența semnificativ poziția financiară a unei entități. Acestea pot indica gradul de lichiditate al acesteia, capacitatea de a-și plăti obligațiile la scadență și pot oferi indicii asupra relațiilor acesteia cu furnizorii și partenerii comerciali.</p>
<p>Sub aspect economic</p>	
<p><i>Creanțele comerciale</i> reprezintă valori economice deținute de către titularul de patrimoniu din partea altor persoane fizice sau juridice, urmând să încaseze un echivalent valoric reprezentat prin sume de bani sau bunuri, servicii, lucrări, etc.</p>	<p><i>Datoriile comerciale</i> sunt interpretate ca fiind obligațiile pe care o entitate le are față de furnizori și alți terți pentru bunuri sau servicii achiziționate, dar pentru care plata nu a fost încă efectuată. Aceste datorii reflectă relațiile economice dintre entități și partenerii lor comerciali.</p>

Sursa: Realizat în baza surselor [1, 2, 5, 6]

Respectiv, noțiunile prezentate în tabelul de mai sus, ne demonstrează că creanțele comerciale și datoriile comerciale, sub diferite aspecte (juridic, contabil, financiar, sau economic), implică o responsabilitate majoră în cadrul entității și reprezintă componente patrimoniale care răspunde de bunăstarea financiară și nu doar a entității. Acest lucru ne este confirmat încă prin evoluția acestora, care au apărut practic odată cu apariția afacerilor. Așadar, în contextul evoluției economice și comerciale, apariția creanțelor și datoriilor comerciale poate fi urmărită încă din cele mai vechi timpuri. În antichitate, când sistemul de schimb bazat pe troc a devenit insuficient pentru a satisface nevoile tot mai complexe ale societăților, oamenii au fost nevoiți să găsească metode mai eficiente de a realiza tranzacții comerciale.

Astfel, prima mențiune a creanțelor și datoriilor poate fi găsită în documentele babiloniene, care datează de aproximativ 4.000 de ani în urmă. În acele vremuri, negoțul era deja destul de dezvoltat, iar comercianții își înregistrau tranzacțiile și datoriile în tablete de lut. Aceste înregistrări reprezintă, în esență, primele evidențe scrise ale creanțelor și datoriilor comerciale [8].

În Egiptul antic, sistemul financiar s-a dezvoltat și mai mult, iar creanțele și datoriile au devenit parte integrantă a vieții economice. Comercianții egipteni utilizau sisteme complexe de evidență contabilă pentru a monitoriza tranzacțiile și pentru a stabili creanțe și datorii între diferiți parteneri comerciali.

Pe măsură ce societățile antice au evoluat, astfel și sistemele lor financiare au devenit mai sofisticate. În Europa medievală, cu ascensiunea breslelor și a comerțului internațional, creanțele și datoriile au devenit elemente fundamentale ale relațiilor comerciale.

Apariția monedei și a sistemului bancar în perioada Renașterii a adus noi dimensiuni în gestionarea creanțelor și datoriilor comerciale. Tranzacțiile au devenit mai complexe, iar necesitatea unei evidențe exacte a creanțelor și datoriilor a crescut considerabil.

Astfel, în lumina acestor evoluții istorice, este evident că creanțele și datoriile comerciale au fost prezente în practicile comerciale de-a lungul timpului, transformându-se și adaptându-se la schimbările economice și sociale. Astăzi, contabilitatea și auditul creanțelor și datoriilor comerciale reprezintă componente esențiale ale gestionării financiare în cadrul întreprinderilor moderne.

Scopul apariției creanțelor și datoriilor comerciale a fost, în principal, de a facilita schimburile comerciale și de a permite oamenilor să gestioneze mai eficient resursele financiare. Aceste concepte au devenit parte integrantă a funcționării moderne a economiei, susținând creșterea și inovația în cadrul întreprinderilor și contribuind la prosperitatea generală a societăților.

Astfel, apariția creanțelor și datoriilor comerciale a avut un impact semnificativ asupra evoluției economiei mondiale, furnizând instrumente esențiale pentru facilitarea tranzacțiilor comerciale și

dezvoltarea relațiilor economice care în mare parte sunt actuale până în prezent. Importanța acestor concepte poate fi evidențiată prin mai multe aspecte, cum ar fi [7]:

1. **Facilitarea comerțului:** Creanțele și datoriile au permis desfășurarea unor tranzacții comerciale complexe, oferindu-le oamenilor posibilitatea de a cumpăra și vinde bunuri și servicii fără a fi nevoiți să plătească imediat. Acest lucru a stimulat creșterea comerțului și a activităților economice, contribuind la dezvoltarea piețelor locale și internaționale.
2. **Îmbunătățirea lichidității:** Prin utilizarea creanțelor și a datoriilor, oamenii au putut să-și gestioneze mai eficient fluxurile de numerar. Entitățile, în special, au beneficiat de posibilitatea de a oferi termene de plată mai lungi clienților, facilitând astfel dezvoltarea afacerilor fără a fi restricționate de constrângerile lichidității imediate.
3. **Creșterea investițiilor:** Existând posibilitatea de a obține bunuri sau servicii înainte de a plăti integral, creanțele și datoriile au deschis calea către investiții și extinderea afacerilor. Respectiva a contribuit la dezvoltarea infrastructurii și a capacității de producție, susținând creșterea economică.
4. **Stabilirea relațiilor comerciale:** Creanțele și datoriile au fost adesea legate de relații de încredere între părțile implicate într-o tranzacție comercială. Dezvoltarea unor astfel de relații a fost importantă pentru menținerea și extinderea entităților pe termen lung.
5. **Inovație în instrumente financiare:** Odată cu evoluția economiei, au apărut instrumente financiare tot mai complexe și diversificate pentru gestionarea creanțelor și datoriilor. Aceasta a inclus dezvoltarea piețelor financiare, introducerea de instrumente de derivare și crearea unor mecanisme eficiente de finanțare.

Prin urmare, există o continuitate între evoluția istorică a creanțelor și datoriilor și modul în care acestea sunt gestionate în prezent în conformitate cu necesitățile și posibilitățile entității, dar și cu standardele contabile, evidențind rolul esențial pe care aceste concepte îl au în funcționarea entităților și în evoluția economică globală.

Așadar, dacă să specificăm argumentarea apariției datoriilor sau creanțelor comerciale la entitate, acestea pentru prima dată sunt înregistrate în contabilitatea entității, unde sunt reflectate prin documente justificative, data apariției, perioada de scadență, natura economică a acestora. Ca documente justificative care stau la baza fundamentării provenienței acestora sunt: contractele, facturile fiscale, procese verbale de predare a serviciilor, acte de achiziție, ordinele de plată, extrasele de cont, etc.[3, p.497]

Astfel, evidența contabilă a creanțelor și datoriilor comerciale este fundamentală pentru entitate și reprezintă un instrument important pentru gestiunea soldului creanțelor și datoriilor cu partenerii, din mai multe motive esențiale. Aceasta permite o gestionare eficientă a fluxului de numerar, asigurând disponibilitatea fondurilor pentru plata obligațiilor financiare și menținerea stabilității financiare. De asemenea, ajută la evaluarea performanței financiare a întreprinderii, inclusiv a gradului de îndatorare și a perioadei medii de încasare a creanțelor, furnizând informații necesare pentru luarea deciziilor strategice și comunicarea cu părțile interesate. Prin gestionarea corectă a riscurilor asociate întârzierilor în încasarea creanțelor și neachitarea datoriilor, evidența contabilă contribuie la reducerea expunerii la riscuri financiare. De asemenea, evidența contabilă a creanțelor și datoriilor comerciale este esențială pentru respectarea cerințelor legale și fiscale, precum și pentru îmbunătățirea relațiilor cu clienții și furnizorii prin procese transparente și eficiente de facturare, încasare și plată. În ansamblu, evidența contabilă a creanțelor și datoriilor comerciale are un impact semnificativ asupra gestionării financiare și a relațiilor comerciale ale unei entități, ba chiar mai mult, tocmai prin evidența contabilă și se poate argumenta existența unei datorii sau creanță comercială la entitate rezultată din tranzacțiile cu partenerii. Aceasta realizându-se prin așa document contabil ca „Actul de verificare a soldului cu furnizorul/cumpărătorul”. Acest Act, este documentul de bază în rezolvarea diverselor litigii în cazul când el este realizat cu o anumită periodicitate convenită și este acceptat, confirmat prin semnătură și ștampilă de fiecare parte la tranzacțiile comerciale, confirmate anterior prin prezența diverselor documente primare (adică cele care confirmă generarea unei creanță/datorie comercială) specificate mai sus.

Cu toate acestea gestiunea creanțelor și datoriilor comerciale ține în mare parte de compartimentul financiar-comercial și care deseori în acest proces, implică diverse provocări pentru entități. Iată câteva dintre cele mai semnificative:

Prin urmare, gestiunea soldului creanțelor și datoriilor cu partenerii atrage după sine o responsabilitate sporită din partea tuturor departamentelor entității dar și din partea tuturor celor implicați, deoarece urmările și consecințele pot fi majore. Pentru a gestiona eficient aceste provocări, entitățile pot și trebuie să întreprindă măsuri care stau la baza implementării a diverselor strategii economice, financiare și comerciale, care ar conduce la eficientizarea gestiunii soldului cu partenerii.

Concluzii

Îmbunătățirea gestiunii creanțelor și datoriilor comerciale de fapt se pornește în primul rând de la gestiunea eficientă a soldului cu partenerii, adică furnizorii, clienții, care evident că implică întreprinderea diverselor măsuri ce ar conduce la efecte doar pozitive pentru toate părțile implicate în acest proces, deoarece gestiunea soldului cu partenerii poate fi crucială pentru sănătatea financiară a unei entități. Așadar, prezentăm câteva perspective și strategii pentru a realiza acest lucru:

1. **Stabilirea unor politici clare de creditare**- aceasta presupune necesitatea stabilirii unor criterii clare pentru acordarea de credite comerciale clienților, inclusiv evaluarea riscurilor și termenilor de plată. Este important să existe procese riguroase stabilite pentru a reduce riscul de neplată.
2. **Monitorizarea activă a creanțelor**- aceasta ar fi ușor de realizat prin implementarea unui sistem de monitorizare continuă a creanțelor, pentru a identifica rapid întârzierile de plată și pentru a acționa în consecință. Pentru eficiență sporită, este binevenit automatizarea cât mai mult posibil a acestui proces.
3. **Politici de colectare eficiente**- acestea implică dezvoltarea și aplicarea politicilor clare pentru colectarea creanțelor restante. Acestea ar trebui să includă pași incremental crescuți, cum ar fi notificări prin scrisori, apeluri telefonice regulate, și în cele din urmă, acțiuni legale, dacă este necesar.
4. **Negocierea termenilor de plată cu furnizorii**- acest moment este pe cât de simplu, pe atât de responsabil, deoarece de fapt se află la baza creării relațiilor avantajoase cu furnizorii și prin urmare și negocierii termenilor de plată oferite către clienți. Așadar, este necesar de a negocia și de a stabili în contract, termeni de plată avantajoși cu furnizorii pentru a gestiona mai bine fluxul de numerar și pentru a evita penalitățile de întârziere.
5. **Utilizarea tehnologiei**- presupune folosirea softwar-urilor de gestionare a creanțelor și datoriilor pentru a automatiza și simplifica procesele. Acest lucru poate include sisteme de facturare automată, notificări automate de plată, și analize predictive pentru a estima riscurile de neplată. În Republica Moldova, aceasta ar putea fi realizat prin utilizarea la maxim al sistemului electronic de generare a facturilor: e-factura și totodată de inclus posibilitatea de verificare a soldului cu furnizorii sau clienții prin acest sistemul electronic fiscal. Aceasta ar scuti la maxim agenții economici în proces de gestiune a soldului de creanțe și datorii comerciale, de riscul de neplată la scadență a acestora. De asemenea ar servi ca argument de a argumenta creanțele expirate/compromise datorită imposibilității colectării lor în termenii conveniți conform legislației țării noastre, precum și de ce nu, a evita creanțe nedeductibile fiscal. Așadar, aceasta ar facilita mult gestiunea soldului de creanțe și/sau datorii cu partenerii și ar face-o extrem de transparentă. Tot aici, putem argumenta prin accesul gratuit nelimitat pentru toți agenții economici participanți la sistem, ceea ce ar scuti pe alocuri de procurarea unor soft-uri sofisticate de către agenții economici și/sau de anumite proceduri mai tachinoase de verificare și confirmare a soldurilor cu partenerii.
6. **Educație și formare a personalului**- aceasta presupune că personalul implicat în gestionarea creanțelor și datoriilor să fie bine instruit în politicile și procedurile entității. Acesta va încuraja o comunicare eficientă și o abordare empatică în interacțiunile cu clienții pentru a menține relații bune.
7. **Analiză periodică a performanței**- aceasta presupune efectuarea revizuirilor regulate ale performanței sistemului de gestionare a creanțelor și datoriilor la entitate, pentru a identifica zonele de îmbunătățire și pentru a adapta strategiile în funcție de schimbările în mediul economic sau în comportamentul clienților.

Prin implementarea acestor strategii și prin menținerea unei abordări proactive și bine gestionate a soldului de creanțe și datorii comerciale, se va contribui la îmbunătățirea semnificativă a cel puțin lichidității și rentabilității la entitate.

Bibliografie:

1. Collase B. Contabilitate generală, Editura Moldova, ediția a IV-a, Iași, 1982 402 pag ISBN 973-973-709-208-5.
2. Donea S., „Importanța evidenței creanțelor la întreprindere cu scop de control și gestiune”, disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/187017

3. Grigoroii L., Lazari L., Bîrcă A. et. Contabilitatea întreprinderii. Manual, Ediția a III-a. Chișinău: Editura Cartier: ASEM 2021, 800 p.
4. Sajin I., Nedeiță A. *Probleme ale contabilității și auditul decontărilor comerciale*. Monografie. Chișinău: ASEM, 2010, 231 p.
5. Standardul Național de Contabilitate „Creanțe și investiții financiare”, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013 nr. 233-237, art. 1533.
6. Standardul Național de Contabilitate „Capital propriu și datorii”, aprobat prin Ordinul Ministerului Finanțelor nr.118 din 06.08.2013. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2013 nr. 233-237, art. 1533.
7. Vaubourg Anne-Gaël, Finance and International Trade: A Review of the Literature. Dans Revue d'économie politique 2016/1.
8. Yuval Noah Harari, Scurtă istorie a omenirii, editura Polirom, 2017.

ANALIZA FINANȚĂRII FONDULUI RUTIER ÎN REPUBLICA MOLDOVA

ANALYSIS OF THE FINANCING OF THE ROAD FUND IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Ana NEDELICU, dr., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: nedelcu.ana@usch.md
ORCID ID: 0000-0002-3980-110X

Rezumat: Prezenta cercetare își propune ca scop analiza utilizării fondului rutier din Republica Moldova.

În efortul realizării acestui obiectiv, au fost analizate aspecte legate de repartizarea resurselor fondului rutier din Republica Moldova pentru lucrări și servicii. De asemenea, s-a analizat formarea fondului rutier și comparație cu modificarea prețurilor la materie primă utilizată pentru lucrări de reparații și cu evoluția stării drumurilor.

Cuvinte-cheie: fondul rutier, întreținerea de rutină, întreținerea periodică, reparații capitale

Abstract: The purpose of this research is to analyze the use of the road fund in the Republic of Moldova.

In the effort to achieve this objective, aspects related to the distribution of the resources of the road fund in the Republic of Moldova for works and services were analyzed. The formation of the road fund was also analyzed and compared with the change in the prices of raw materials used for repair works and with the evolution of the road condition.

Keywords: road fund, routine maintenance, periodic maintenance, capital repairs

Introducere

Fondul rutier se utilizează, în mare parte, pentru finanțarea întreținerii, reparației și reconstrucției drumurilor publice naționale și drumurilor de interes raional (municipal). De asemenea, resursele din fondul rutier se pot aloca pentru proiectării de drumuri, dezvoltării bazei de producție a unităților care efectuează lucrări de întreținere a drumurilor, procurării tehnicii și utilajului pentru acestea, producerii de materiale de construcție rutieră, lucrărilor de cercetare științifică, de proiectare și construcție în domeniu și, în cele din urmă, administrării infrastructurii drumurilor [2].

Întreținerea drumurilor publice include întreținerea curentă/ de rutină, ce presupune menținerea curățeniei, esteticii, asigurarea scurgerii apelor sau eliminarea unor degradări punctuale de mică amploare pe tot parcursul anului și întreținerea periodică, ce se referă la lucrări periodice și planificate în scopul compensării parțiale a uzurii infrastructurii drumurilor, care restabilesc numai parametrii și caracteristicile variabile ale drumului, cum ar fi planeitatea, rugozitatea și calitatea de aderență a îmbrăcămintei rutiere.

Reparația infrastructurii drumurilor include lucrări de reparație pentru compensarea totală a uzurii fizice și morale a elementelor separate ale infrastructurii drumurilor cu îmbunătățirea caracteristicilor tehnice la nivelul impus de traficul maxim corespunzător numărul de benzi de circulație existente și lucrări de reparație capitală pentru compensarea totală a capacității portante și uzurii fizice și morale a tuturor elementelor infrastructurii drumurilor la nivelul impus de creșterea traficului rutier.

Reabilitare drumurilor se efectuează pe tronsoane de drumuri cu sectoare de diferit nivel de degradare (stare rea, sectoare mici în stare mediocră și bună), incluzând lucrări de reparație, reparație capitală și parțial lucrări de reconstrucție [1].

Metodologia cercetării

Cercetarea se bazează pe datele empirice obținute din analiza legislației privind fondul rutier, și documentelor strategice, analiza datelor bugetare la nivelul UTAG, și din interviurile realizate cu reprezentanții autorităților publice locale din componența unității teritorial cu statut juridic special.

Rezultate

Fondul rutier este considerabil subfinanțat comparativ cu nivelul prognozat al acestuia în conformitate cu Strategia de transport și logistică pe anii 2013-2022 [8]. Valoarea fondului rutier în

2017 a constituit 1,094 mlrd. lei, iar în 2024 – 1,635 mlrd. lei sau cu 49,5 % mai mult. Dacă prevederile strategiei privind finanțarea infrastructurii drumurilor ar fi fost respectate – creștere anuală de circa 10 %, fondul rutier ar putea înregistra valoarea de 3,5 mlrd. lei în 2024, ceea ce reprezenta cu 94 % mai mult față de anul 2017 (creștere cu circa 10 % anual). Astfel, fondul rutier este subfinanțat cu circa 1 mlrd. lei anual (figura 1).

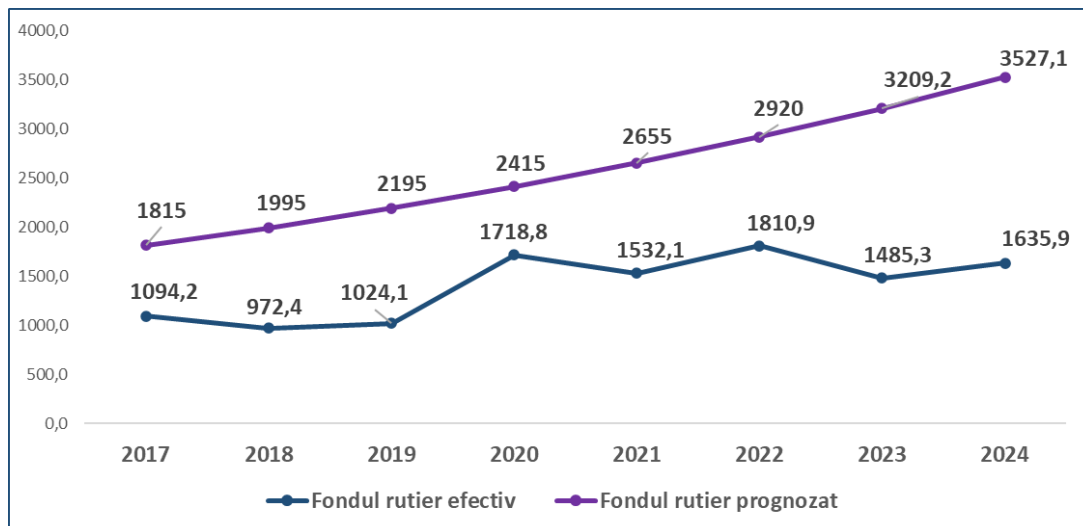

Figura 1. Evoluția volumului fondului rutier, efectiv și prognozat, mln. lei¹

Sursa: elaborat de autor în baza datelor din Programele privind repartizarea mijloacelor fondului rutier, din Strategia de transport și logistică pe 2013-2022 și propriilor calcule

Evoluția volumului fondului rutier este imprevizibilă și total dependentă de decizia celor care aprobă bugetul anual. Evoluția volumului fondului rutier este neuniformă, cu toate acestea, în mediu, trendul de modificare este ascendent, înregistrând un ritm mediu de + 5,9 %. Însă această tendință medie nu are nici un efect, căci instabilitatea fondului rutier, determinată de deciziile imprevizibile la aprobarea bugetului de stat, astfel, observându-se reducere ale fondului cu 11,1 % în 2018, cu 10,9 % în 2021, cu 18,0 % în 2023 și creșteri cu 5,3 % în 2019, cu 67,8 % în 2020, cu 18,2 % în 2022 și cu 10,1 % în 2024, deși Strategia de transport și logistică prevedea o creștere stabilă anuală de 10 %. Deciziile anuale de aprobare a bugetului public național sunt considerate imprevizibile în contextul aprobării mărimii fondului rutier, deoarece volumele aprobate nu corespund cu cadrul bugetar pe termen mediu pe 2023-2025, în care nivelul prognozat al fondului rutier era de 2,9 mlrd. lei. În cadrul bugetar pe termen mediu, nivelul fondului rutier este deja corectat: 1,67 mlrd. lei în 2024, 1,88 mlrd. lei în 2025 și 2,12 mlrd. lei în 2026. De asemenea, pe parcursul anului bugetar se pot lua decizii de modificare a volumului resurselor alocate pentru fondul rutier, în general, cât și pe tipuri de lucrări, în particular [4,7].

Structura fondului rutier pe tipuri de lucrări relevă că cea mai mare pondere o dețin reparații capitale ale drumurilor și podurilor în perioada 2020-2024, însă în perioada 2017-2019 cea mai mare pondere i-a revenit întreținerilor de rutină. Structura fondului rutier evoluează neuniform, o tendință clară de micșorare a ponderii lucrărilor de întreținere curentă și de creștere a ponderii lucrărilor de întreținere periodică nu se observă. În conformitate cu Strategia de transporturi și logistică pe 2013-2022, valoarea resurselor alocate pentru întreținerea curentă trebuia să rămână relativ constantă, iar ponderea acestora treptat să scadă, ca în 2022 să înregistreze o pondere de 21,9 %. Cu toate, acestea datele efective arată că ponderea lucrărilor de întreținere curentă a atins nivelul de 32,2 % în 2022, iar în următorul an a scăzut până la 26,5 % în 2023 și a sporit cu 1,4 %, atingând ponderea de 27,9 % în 2024. În același context, constatăm o practică defectuoasă de alocare suplimentară a resurselor pentru întreținerea de rutină pe parcursul anului bugetar prin decizii de modificare a Programului de repartizare a fondului rutier. Astfel, în 2017, la cele 216 mln. lei au mai fost alocate circa 135 mln. lei pentru întreținerea de rutină, iar în 2020, la 371 mln. lei au mai fost alocate circa 45 mln. lei [4,7].

¹ Pentru anii 2023 și 2024 au fost efectuate calcule în baza ritmului mediu de modificare, de 9,9 %, calculat în anii 2013-2022.

Întreținerea periodică și reparații dețin o pondere mult mai joasă în totalul resurselor din fondul rutier, decât s-a prognozat în strategie. Conform, aceleași strategii menționate anterior, nivelul resurselor alocate pentru întreținerea periodică și reparații ar trebui să crească proporțional cu creșterea fondului rutier, ajungând la o pondere de circa 78 % în 2022. Însă, aceste lucrări manifestă o dinamică neuniformă, înregistrând o pondere doar de 44 % în 2022 și circa 60 % în următorii ani [4,7].

Strategia de transporturi și logistică prevede împărțirea finanțării din fondul rutier doar pe două tipuri de lucrări, întreținerea de rutină și întreținerea periodică și reparații, deși, în structura fondului rutier identificăm și alte cheltuieli, care dețin ponderi considerabile în unii ani bugetari, între 5 % și 25 % din total [4,7,8].

Anual, pentru gestionarea drumurilor publice sunt alocate resurse din fondul rutier, care sunt utilizate de Î.S. Administrația de Stat a Drumurilor, aceste fonduri au variat între 20 mln.lei (2017) și 157 mln.lei (2022), înregistrând în ultimii ani niveluri de 70 mln.lei în 2023 și 80 mln.lei în 2024.

De asemenea, fondul rutier include și resurse pentru cofinanțarea proiectelor de reabilitare a drumurilor, alocate anual, cu excepția anului 2018, nivelul căreia a variat de la 5,1 mln.lei (0,46 %) în 2017 până la 183 mln.lei în 2022 (10,1 %).

Cheltuielile „soft”, la fel, fac parte din structura fondului rutier, astfel, anual între 20 mln.lei (1,87 %) și 75 mln.lei (5,04 %) se alocă pentru: elaborarea și adaptarea documentelor normative, regulamente și specificații tehnice, etc.; executarea lucrărilor de proiectare, evaluarea drumurilor și podurilor, procurarea terenurilor; și mai nou pentru executarea lucrărilor de cercetare științifică, transfer tehnologic, aplicate la sectoare experimentale de drumuri și poduri.

Anual, din fondul rutier se alocă resurse pentru procurarea și mentenanța utilajului și echipamentului – până la 15 mln.lei (1 %), cu excepția anilor 2018 și 2019, când nu s-au alocat resurse pentru această categorie de cheltuieli. În 2024, au fost alocate 15,6 mln.lei pentru dezvoltarea bazei de producție a unităților care efectuează lucrări de întreținere a drumurilor S.A., „Drumuri”, precum și pentru procurarea tehnicii și utilajului pentru acestea.

În cele din urmă, pe parcursul anilor 2017-2019, circa 8 mln.lei au fost alocate achiziționării sistemului informatic de emisie, gestiune, monitorizare și control al vinietai electronice. Iar, în anii 2017 și 2019 au fost alocate circa 320 mln.lei pentru achitarea datoriilor pentru volumele de lucrări valorificate la întreținerea drumurilor publice naționale.

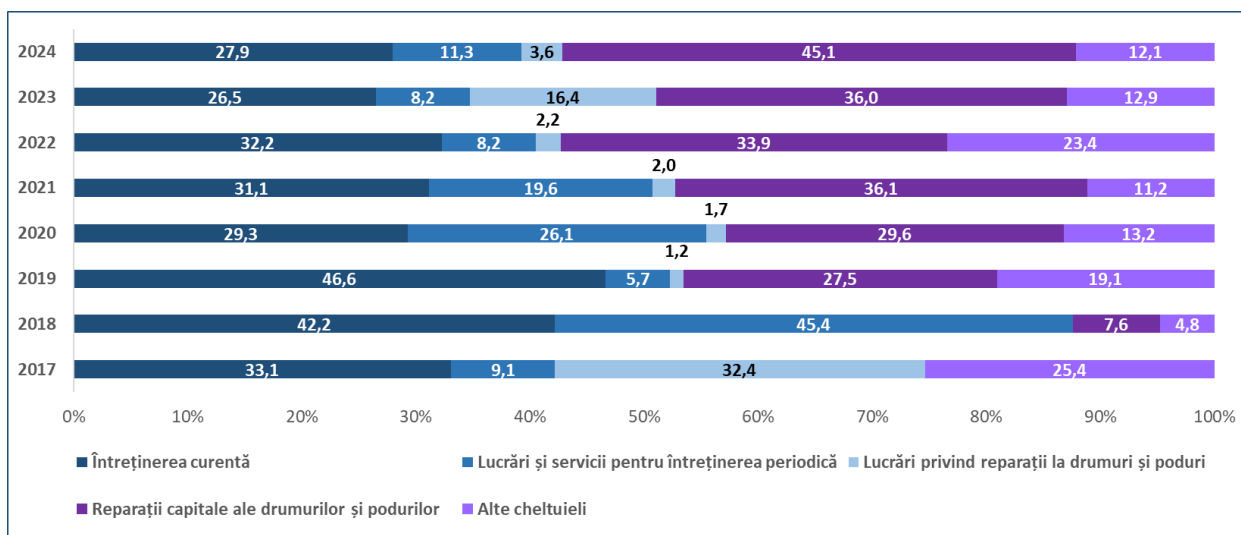

Figura 2. Evoluția structurii fondului rutier pe tipuri de lucrări și cheltuieli, %

Sursa: elaborat de autor în baza Programelor privind repartizarea mijloacelor fondului rutier

Contrar prevederilor legale [2, art.1], în cadrul lucrărilor de întreținere, reparații și reconstrucții sunt incluse și lucrări de construcții a drumurilor și lucrărilor de artă. Astfel, anual, începând cu anul 2017, se alocă resurse de la 15,6 mln.lei în 2017, până la 186,9 mln.lei în 2023 și 175,2 mln.lei în 2024. Ponderea acestor lucrări de construcție în resurse alocate pentru întreținerea periodică, reparații curente și capitale atinge nivelul de 20 % în 2023 și 18 % în 2024, ceea ce reprezintă, de fapt, între 12 % și 10 % din totalul fondului rutier (figura 4).

Cele 655 mln.lei alocate pentru construcții au fost repartizate pentru următoarele:

- Construcția podului și pasajului peste calea ferată (Chișinău-Dubăsari-Poltava) – 82,3 mln.lei pentru prima etapă și 175 mln.lei pentru a doua etapă;
- Construcția drumului, R-30, Anenii Noi–Căușeni–Ștefan Vodă–frontiera cu Ucraina (drum de ocolire a s. Troița Nouă) -147 mln.lei;
- Construcția drumului de acces de la punctul de trecere a frontierei de stat Leova – Bumbăta, către drumul național G99, ocolind or. Leova – 244,2 mln.lei;
- Construcția pasarelui Chișinău-Ungheni-Sculeni-frontiera cu România -6,5 mln.lei.

Fondul rutier se constituie, în mare parte, din defalcări anuale din volumul accizelor la produsele petroliere supuse accizelor, cu excepția gazului lichefiat. De asemenea, alte surse de finanțare a fondului includ: taxele rutiere percepute, cu excepția taxei pentru folosirea drumurilor de către autovehiculele înmatriculate în Republica Moldova; taxele pentru eliberarea autorizațiilor pentru transporturi auto internaționale de mărfuri și ocazionale de călători; amenzi aplicate pentru nerespectarea regulilor transportului de călători, deteriorarea drumurilor, construcțiilor și utilajelor rutiere, a plantațiilor aferente drumurilor și taxa pentru comercializarea gazelor naturale destinate utilizării în calitate de carburanți pentru unitățile de transport auto.

Rolul accizelor din produse petroliere în formarea fondului rutier nu este realizat pe deplin după cum s-a preconizat în Strategia de transport și logistică. În versiunea din 2010 a Legii Fondului rutier se stipula că „nu mai puțin de 50% în anul 2010, 65% în anul 2011, 80% în anul 2012 și în anii următori din volumul total al accizelor la produsele petroliere supuse accizelor” se vor revărsa în fondul rutier. În baza acestor prevederi s-a realizat planificarea strategică volumului de resurse din fondul rutier. Însă, în 2018 a intervenit o modificare esențială a Legii Fondului rutier [3] prin care „ponderea de 80 % din accize” a fost înlocuită cu sintagma „în cuantumul stabilit în legea bugetului de stat pe anul respectiv”. Această modificare a afectat volumul de resurse financiare alocat efectiv fondului rutier, prin urmare, și capacitatea acestuia de a asigura reabilitarea, modernizarea, reparația și întreținerea corespunzătoare a tuturor drumurilor publice către anul 2022 și aducerea acestora în stare bună.

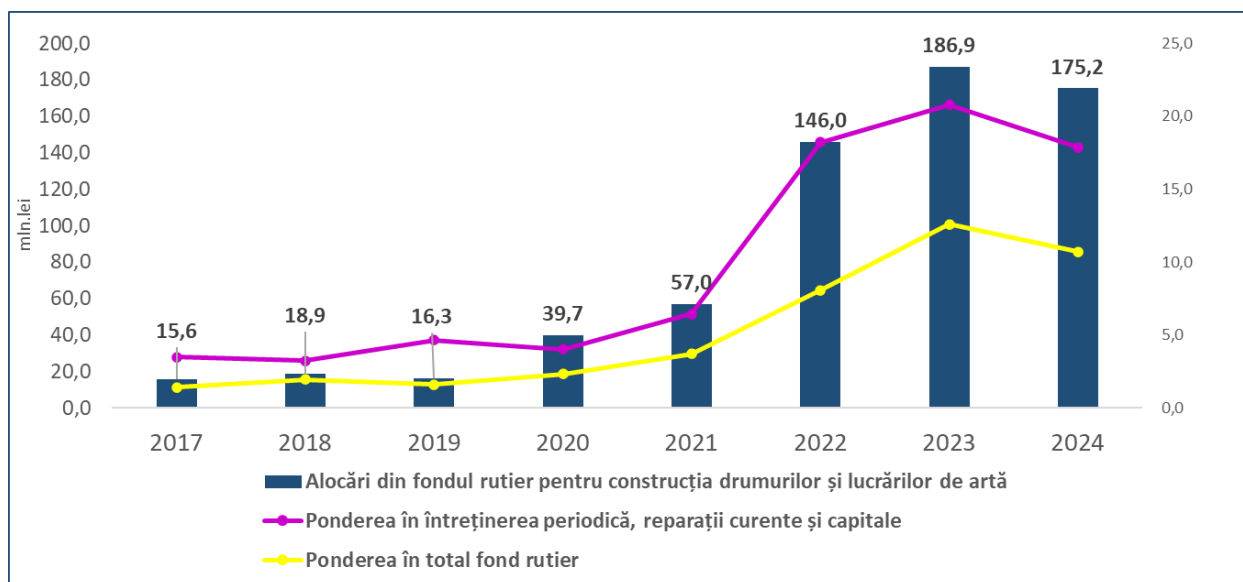

Figura 3. Evoluția alocațiilor din fondul rutier pentru construcția drumurilor și lucrărilor de artă

Sursa: elaborat de autor în baza Programelor privind repartizarea mijloacelor fondului rutier

Fondul rutier este subfinanțat cu circa 1 mlrd. lei din cauza excluderii prevederii de alocare a 80 % din accize din produse petroliere în formarea fondului rutier. În perioada 2020-2024 ponderea accizelor din produse petroliere alocate fondului rutier nu au depășit nivelul de 67,01 % (2020), iar în următorii ani doar au scăzut la 54,5 % în 2021, 58 % în 2022, 50,67 % în 2023 și 54,45 % în 2024. Volumul accizelor din produse petroliere colectat este în creștere, ceea ce face ca discrepanța dintre nivelul efectiv alocat fondului rutier și cel preconizat în Legea fondului rutier până la modificarea din 2018 să sporească

tot mai mult. Astfel, fondul rutier a fost subfinanțat din cauza excluderii clauzei „80 % din accize din produse petroliere” cu următoarele: cu 326 mln. lei în 2020, cu 739 mln. lei în 2021, cu 377 mln. lei în 2022, 1057 mln. lei în 2023 și 974 mln. lei (preconizat) în 2024 (figura 4) [5].

Subfinanțarea fondului rutier prin prisma creșterii semnificative a prețurilor la materiale de construcție compromise, totalmente, aspirațiile enunțate în documente strategice, dar neatinse, despre starea bună a drumurilor din Republica Moldova. Analiza prețurilor la bitum în dinamică pentru perioada 2019-2024 relevă o creștere exorbitantă a prețului pentru o tonă în 2022, care se menține și în prezent, de la 9,8 mii lei la 19 mii lei. Această evoluție se explică prin manifestarea riscurilor exogene de natură geopolitică și economică, a căror influență trebuia luată în calcul la luarea deciziei de a subfinanța fondul rutier. Astfel, în contextul prezentat, finanțarea fondului rutier demonstrează o ratare a oportunității de a face drumuri bune cu prețuri mai mici, determinând o întârziere mai mare în realizarea obiectelor strategice privind reabilitarea, modernizarea, reparația și întreținerea corespunzătoare a tuturor drumurilor publice din Republica Moldova [6].

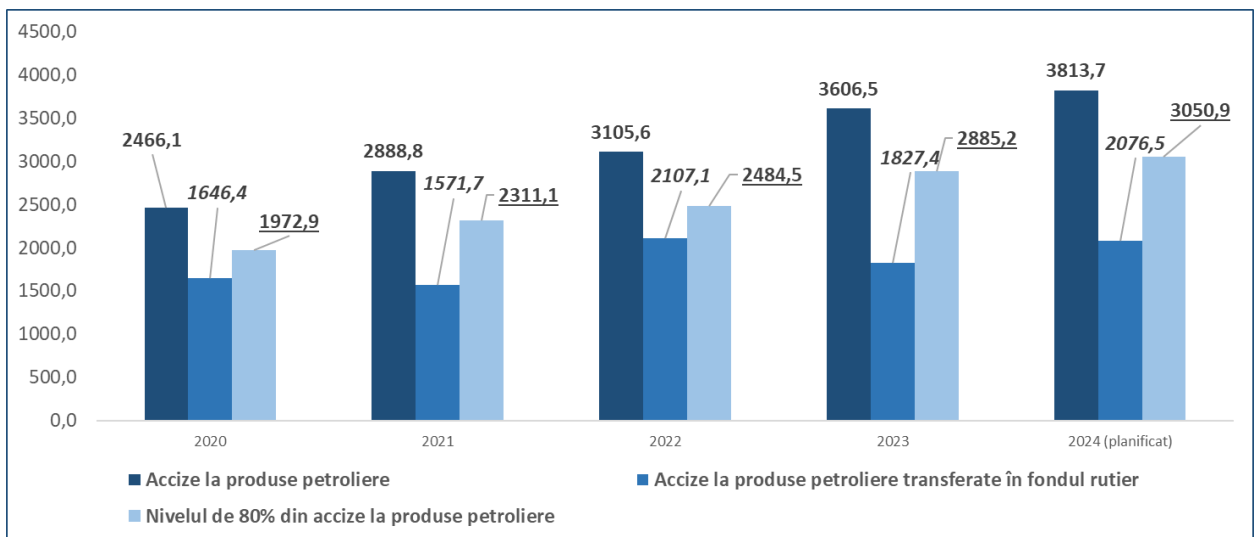

Figura 4. Evoluția accizelor la produse petroliere (total colectate, transferate în fondul rutier, 80 % din total)

Sursa: elaborat de autor în baza informațiilor disponibile pe <https://date.gov.md/>

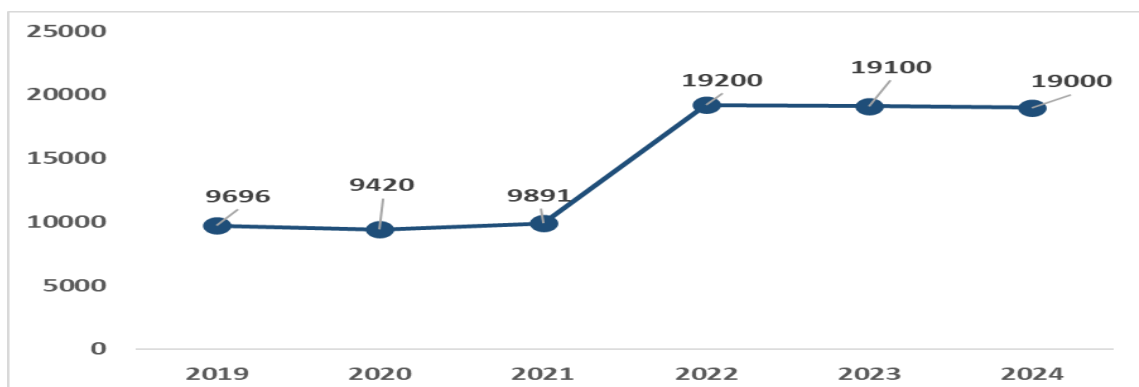

Figura 5. Evoluția prețului la bitum pentru 1 tonă, lei

Sursa: elaborat de autor în baza informațiilor disponibile pe <https://achizitii.md/>

Evoluția stării drumurilor constituie un indicator esențial în aprecierea eficacității lucrărilor de întreținere și reabilitare. Atât timp cât starea drumurilor se îmbunătățește, iar ponderea drumurilor din categoriile „stare mediocră”, „stare rea” și „stare foarte rea” scade, se consideră că abordarea față de întreținerea și reabilitatea drumurilor este corectă.

Evoluția stării drumurilor nu poate fi analizată pentru o perioadă mai lungă de timp, căci datele disponibile nu sunt comparabile. Informația privind starea drumurilor este prezentată în formă

relativă, adică ca ponderi a categoriilor de drumuri în funcție de starea lor. Însă, lungimea drumurilor, la care s-a măsurat indice mediu de planeitate, diferă de la perioadă la perioadă. Astfel, prima prezentare a acestei informații apare în raportul privind utilizarea fondului rutier în perioada anului 2012, în care se prezintă o situație comparabilă pentru anii 2019, 2010 și 2012 pentru o lungime de 1600 km drumuri naționale. În raportul pentru anul 2013 se adaugă informația și pentru acel an de raportare, astfel, constatăm că în perioada anilor 2009-2013 starea drumurilor s-a îmbunătățit considerabil, ponderea drumurilor de stare „bună” a sporit de la 9,78 % la 41,26 %.

În raportul privind utilizarea fondului rutier în anul 2014 se prezintă situația privind starea drumurilor estimată pe o lungime de 3068 km de drumuri naționale. În comparație cu anul precedent, ponderea drumurilor în stare bună a crescut cu 11 % în 2014, înregistrând nivelul de 38 %. În anul 2015 starea tehnică a rețelei drumurilor, estimată în baza indicelui mediu internațional al planeității IRI, se prezintă pentru o lungime de 3058 km, menționându-se că starea drumurilor s-a îmbunătățit față de anul precedent, deși datele sunt prezentate doar pentru primăvara și toamna anului 2015 [7]. În raportul pentru anul 2016, estimările prezentate privind starea drumurilor se prezintă deja pe o lungime de 3139 km pentru doi ani consecutivi (2015 și 2016). În acest raport apare o nouă categorie a stării drumurilor și anume „stare excelentă”. Datele ne indică creșterea nesemnificativă a ponderii drumurilor cu stare excelentă de 0,83 %, de la 11,57 % la 12,40 %, în schimb ponderea drumurilor în stare bună a scăzut considerabil – cu 9,39 %. Totodată, constatăm că ponderea drumurilor în stare rea și foarte rea a crescut semnificativ - cu 8,06 % și, respectiv, cu 6,66 %. În raportul pentru anul 2017 se prezintă o îmbunătățire a stării drumurilor, creșterea cu 6 % a ponderii drumurilor cu stare excelentă și bună, însă din acest an rapoartele privind utilizarea fondului rutier nu mai specifică lungimea drumurilor pentru care s-a estimat indice mediu de planeitate [7]. Pentru anii 2018 și 2019 rapoartele privind utilizarea fondului rutier nu s-au elaborat și nu s-au publicat.¹

Informația cu privire la starea drumurilor publice naționale prezentată în rapoartele privind utilizarea fondului rutier pentru perioada 2020-2023 creează îndoieli privind veridicitatea datelor. În raportul pentru anul 2020 se prezintă o evoluție a stării drumurilor pentru o perioadă de 6 ani (2015-2020), menționându-se că „starea drumurilor publice naționale pentru anii 2017, 2018 și 2019 a fost calculată ca media ponderată a stării drumurilor expres și drumurilor republicane, ceea ce permite compararea stării drumurilor publice naționale pe o perioadă de 6 ani, începând cu anul 2015”.

În raportul pentru anul 2021 doar se adaugă datele pentru anul 2021, fără să adauge o claritate la metodologia utilizată sau lungimea drumurilor măsurată. În rapoartele 2022 și 2023, starea drumurilor este prezentată în comparație începând cu anul 2018, menționându-se că „o comparare reprezentativă a stării tehnice a rețelei drumurilor, poate fi efectuată conform datelor colectate începând cu anul 2017 după reconfigurarea rețelei drumurilor publice”. Astfel, rapoartele pentru anii 2020 și 2021 și cele din 2022 și 2023 prezintă informație diferită privind starea drumurilor pentru anii 2018, 2019, 2020 și 2021 (figurile 6 și 17). În rapoartele din anul 2022 și 2023 nivelul ponderilor drumurilor cu stare excelentă și bună sunt vizibil mai reduse. În cazul dat apar următoarele întrebări: în acești ani s-au utilizat metodologii diferite? sau datele în unele rapoarte sunt departe de realitate?

Starea drumurilor se înrăutățește pe toate tipuri de drumuri naționale în anul 2023, iar cea mai proastă situație este în cazul drumurilor regionale, în cazul cărora ponderea drumurilor în stare rea și foarte rea atinge circa 60 %. Un accent semnificativ s-a pus pe drumurile expres, astfel în 2022 ponderea drumurilor în stare excelentă a sporit de la 2 % la 20 % datorită finalizării lucrărilor de reabilitare pentru 210 km din surse externe și bugetare. Alte modificări semnificative cu privire la starea drumurilor naționale nu se observă, acestea continuă să degradeze, în special cele regionale.

¹ Nu sunt disponibile pe pagina web a ASD la secțiunea rapoartelor, dar nici nu se regăsesc în monitor oficial

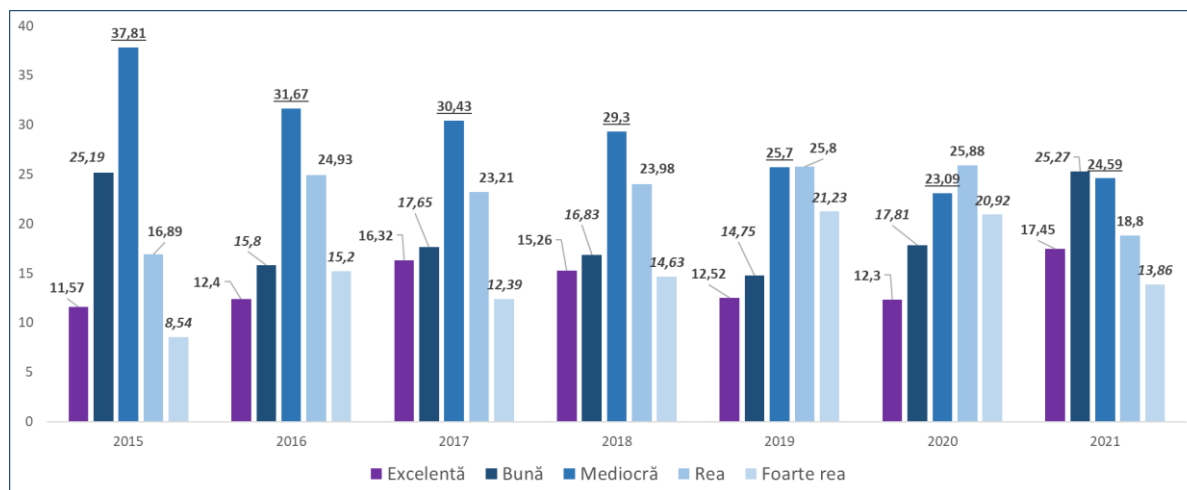

Figura 6. Evoluția stării drumurilor naționale pe anii 2015-2021, %

Sursa: Raport referitor la implementarea Programului privind repartizarea mijloacelor fondului rutier pentru drumurile publice naționale pe anul 2021// Monitorul Oficial Nr. 129-133 (8173-8177) din 22.04.2022¹

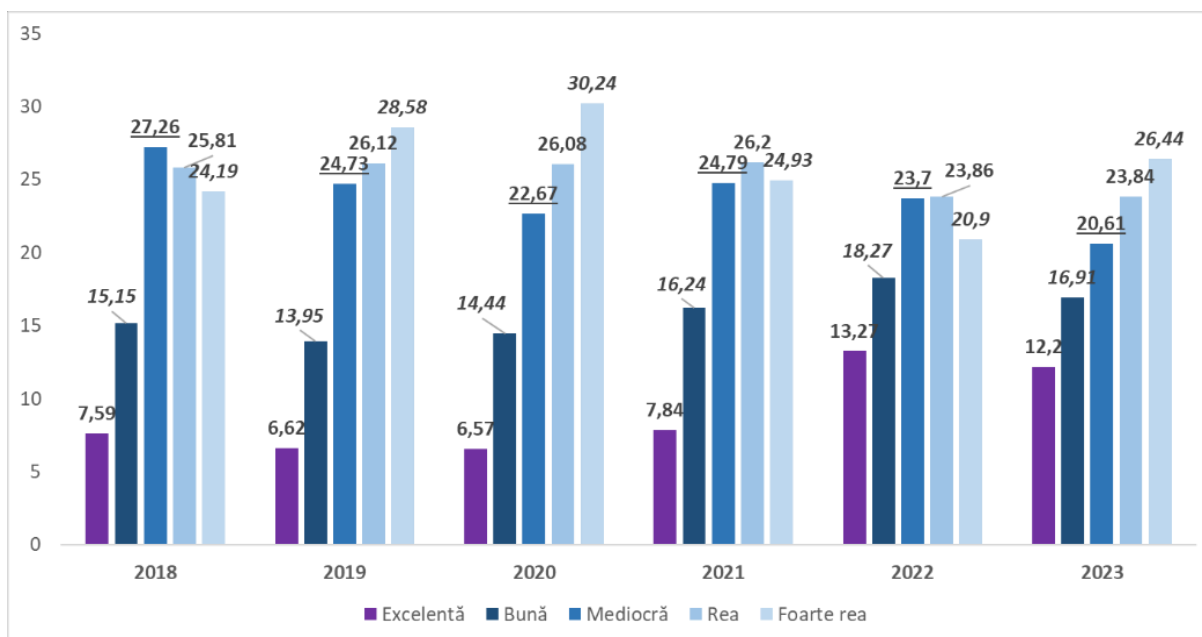

Figura 7. Evoluția stării drumurilor naționale pe anii 2018-2023, %

Sursa: Raport privind utilizarea fondului rutier în perioada anului 2023 //Monitorul Oficial 219-222/(9157-9160) din 23.05.2024

Concluzii

Fondul rutier este considerabil subfinanțat comparativ cu nivelul prognozat al acestuia în conformitate cu Strategia de transport și logistică pe anii 2013-2022, nivelul resurselor financiare alocate anual efectiv este mai mic de cel prognozat cu circa 1 mlrd. lei. Evoluția volumului fondului rutier este imprevizibilă și total dependentă de decizia celor care aprobă bugetul anual.

Structura fondului rutier pe tipuri de lucrări relevă că cea mai mare pondere o dețin reparații capitale ale drumurilor și podurilor în perioada 2020-2024, însă în perioada 2017-2019 cea mai mare pondere i-a revenit întreținerilor de rutină. Întreținerea periodică și reparații dețin o pondere mult mai joasă în totalul resurselor din fondul rutier, decât s-a prognozat în strategie.

Strategia de transporturi și logistică prevedea împărțirea finanțării din fondul rutier doar pe două tipuri de lucrări, întreținerea de rutină și întreținerea periodică și reparații, deși, în structura fondului rutier

¹ <https://www.asd.md/wp-content/uploads/2023/01/Raport-fondul-rutier-2021.pdf>

identificăm și alte cheltuieli, care dețin ponderi considerabile în unii ani bugetari, între 5 % și 25 % din total.

Contrar prevederilor legale, în cadrul lucrărilor de întreținere, reparații și reconstrucții sunt incluse și lucrări de construcții a drumurilor și lucrărilor de artă.

Rolul accizelor din produse petroliere în formarea fondului rutier nu este realizat pe deplin după cum s-a preconizat în Strategia de transport și logistică.

Subfinanțarea fondului rutier prin prisma creșterii semnificative a prețurilor la materiale de construcție compromise, totalmente, aspirațiile enunțate în documente strategice, dar neatinse, despre starea bună a drumurilor din Republica Moldova.

Bibliografie:

1. Cod practic în construcții. CP D.02.24:2019. Clasificarea și periodicitatea executării lucrărilor de întreținere și reparație a drumurilor publice.
2. Legea fondului rutier* Nr. 720 din 02-02-1996, art.1. Publicată în Monitorul Oficial Nr. 14-15 art. 147 din 07-03-1996.
3. Legea pentru modificarea unor acte legislative Nr. 172 din 27-07-2018. Publicat : 24-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 321-332 art. 529.
4. Programe privind repartizarea mijloacelor fondului rutier, disponibile online: <https://www.asd.md/programe/>
5. Portalul guvernamental de date: <https://date.gov.md/>
6. Platforma de achiziții publice: <https://achizitii.md/ro/>
7. Rapoarte privind utilizarea fontului rutier, disponibile online: <https://www.asd.md/fondul-rutier/>
8. Strategia de Transport și Logistică pe anii 2013-2022, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr. 827 din 28 octombrie 2013.

**INTEGRAREA ÎN UE ȘI IMPACTUL ASUPRA ANGAJAMENTULUI
ORGANIZAȚIONAL ÎN MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI**

**EU INTEGRATION AND ITS IMPACT ON ORGANIZATIONAL COMMITMENT IN
MOLDOVA: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES**

Lorina BUGA, drd.,

Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: psiholog.lorina@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-9259-0325

Svetlana MIHĂILĂ, dr., conf. univ.,

Academia de Studii Economice din Moldova

E-mail: svmihaila@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5289-8885

Rezumat: Acest studiu examinează implicațiile integrării în Uniunea Europeană asupra angajamentului organizațional în Moldova, evidențiind modul în care alinierea la standardele europene remodelază practicile organizaționale locale și angajamentul angajaților. Prin sintetizarea cadrurilor teoretice și a studiilor de caz din țări membre ale UE, lucrarea explorează atât oportunitățile prezentate de fondurile structurale ale UE, cât și provocările adaptării la standardele reglementării europene. Principalele descoperiri sugerează că integrarea în UE favorizează îmbunătățirea practicilor de muncă și oportunitățile de dezvoltare a angajaților, consolidând angajamentul organizațional. Totuși, persistă provocări, cum ar fi necesitatea gestionării resurselor financiare și conformitatea cu reglementările UE. Această cercetare contribuie la înțelegerea procesului transformativ al integrării în UE, oferind perspective strategice pentru organizațiile moldovenești de a utiliza eficient fondurile europene, asigurând astfel dezvoltarea organizațională sustenabilă și un angajament sporit al angajaților.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, angajament organizațional, practice organizaționale, fonduri structurale, Republica Moldova

Abstract: This study examines the implications of EU integration on organizational commitment in Moldova, highlighting how alignment with European standards reshapes local organizational practices and employee engagement. By synthesizing theoretical frameworks and case studies from EU countries, this paper explores both the opportunities presented by EU structural funds and the challenges of adapting to European regulatory standards. Key findings suggest that EU integration fosters improved work place practices and employee development opportunities, enhancing organizational commitment. However, challenges such as the need for financial resource management and compliance with EU regulations persist. This research contributes to understanding the transformative process of EU integration, offering strategic insights for Moldovan organizations to leverage European funds effectively, thus ensuring sustainable organizational development and enhanced employee commitment.

Keywords: European integration, organizational commitment, organisational practices, structural funds, Republic of Moldova

Introducere

Integrarea Republicii Moldova în Uniunea Europeană constituie un subiect de mare actualitate și importanță, având implicații profunde atât la nivel macroeconomic, cât și în interiorul dinamicii organizaționale a companiilor locale [1-3]. Acest proces nu este doar o chestiune politică sau economică, ci influențează direct modul în care organizațiile își gestionează resursele umane, își definesc politicile interne și își planifică dezvoltarea pe termen lung [4].

De ce este angajamentul organizațional un factor cheie în acest context? Angajamentul angajaților reflectă gradul lor de implicare și loialitate față de obiectivele și valorile companiei, fiind direct corelat cu productivitatea, calitatea muncii și, în ultimă instanță, cu succesul într-un mediu de afaceri din ce în ce mai competitiv și globalizat [5, 6]. Într-o eră a transformărilor rapide, înțelegerea factorilor care influențează angajamentul organizațional devine crucială pentru asigurarea adaptabilității și sustenabilității organizaționale [7, 8].

Acest studiu explorează modul în care procesul de integrare a UE a influențat angajamentul

organizațional în alte țări candidate și cum aceste lecții pot fi aplicate în Moldova. Prin accesarea fondurilor europene, organizațiile pot îmbunătăți practicile de lucru, condițiile de muncă și pot oferi angajaților oportunități de dezvoltare profesională care să le sporească gradul de satisfacție și angajament.

Cu toate acestea, integrarea europeană vine la pachet cu provocări specifice, inclusiv necesitatea alinierii la standardele și reglementările UE, gestionarea eficientă a fondurilor europene și adaptarea continuă la cerințele pieței unice europene[9-12]. Acest studiu nu doar că identifică aceste provocări, dar propune și strategii prin care organizațiile din Moldova pot maximiza beneficiile aduse de integrarea în Uniunea Europeană.

Lucrarea de față urmărește să ofere un cadru detaliat de referință pentru organizațiile moldovenești, îmbogățind literatura existentă și contribuind la un dialog constructiv între decidenții politici, liderii organizaționali și comunitatea academică despre cel mai bun mod de a naviga acest parcurs transformățional.

Metodologie

Studiul de față este proiectat ca o cercetare calitativă, bazată pe o revizuire amplă a literaturii existente. Această abordare este aleasă pentru a permite o înțelegere profundă a proceselor de integrare a UE și a impactului acestora asupra angajamentului organizațional în Moldova. Prin sintetizarea teoriilor și a cazurilor de studiu relevante, studiul urmărește să ofere un cadru de referință detaliat care să poată fi utilizat de organizațiile moldovenești pentru a îmbunătăți angajamentul și implicarea angajaților.

Sursele de date utilizate în acest studiu includ jurnale academice recunoscute internațional, rapoarte ale Uniunii Europene, studii de caz din țările candidate la UE, precum și analize de expert pe comportament organizațional. Aceste surse au fost selectate pentru a asigura acuratețea și relevanța informațiilor referitoare la subiectul cercetat. Jurnalele academice oferă perspectiva teoretică și cercetări anterioare legate de angajamentul organizațional, în timp ce rapoartele UE oferă o înțelegere asupra politicilor și fondurilor disponibile pentru țările candidate, inclusiv Moldova.

Criteriile de selecție ale studiilor și datelor au inclus relevanța directă pentru integrarea în UE și comportamentul organizațional. De exemplu, studiile care analizează impactul fondurilor structurale ale UE asupra dezvoltării organizaționale în alte țări candidate au fost considerate esențiale pentru acest analiză. În plus, s-au acordat preferințe lucrărilor publicate în ultimii 10 ani pentru a asigura că informațiile sunt actuale și aplicabile contextului curent.

Tehnica de analiză implică sintetizarea datelor din diverse surse pentru a construi un răspuns comprehensiv la întrebarea de cercetare. Aceasta include compararea teoriilor și modelelor de angajament organizațional, cu o atenție specială acordată modului în care acestea pot fi adaptate pentru a reflecta realitățile socio-economice din Moldova. De asemenea, se face o analiză a studiilor de caz pentru a identifica cele mai bune practici și lecții care pot fi transpuse în contextul moldovenesc. Procesul de analiză permite nu doar identificarea tendințelor, ci și formularea de recomandări bazate pe dovezi, care să fie în acord cu obiectivele de dezvoltare și integrare europeană ale Moldovei.

Rezultate și discuții

A. Sinteza constatărilor

Integrarea în Uniunea Europeană reprezintă un proces complex care influențează diverse sectoare ale societăților naționale, inclusiv sectorul organizațional[1-3]. În contextul țărilor candidate la UE, angajamentul organizațional se dovedește a fi un element central afectat semnificativ de acest proces de integrare. Angajamentul organizațional se referă la măsura în care angajații sunt dedicați și loiali organizației lor, fiind dispuși să ofere eforturi suplimentare pentru succesul acesteia[5, 6].

Revizuirea literaturii academice indică faptul că, prin procesul de integrare în UE, țările candidate beneficiază de numeroase oportunități de dezvoltare care pot consolida angajamentul angajaților[13, 14]. Aceste oportunități includ accesul la fonduri europene, care permit implementarea de politici și practici organizaționale îmbunătățite, contribuind astfel la creșterea satisfacției și angajamentului angajaților [15].

Un aspect relevant observat în literatura de specialitate este îmbunătățirea standardelor de muncă ca rezultat al alinierii la directivele UE [16, 17]. Standardele europene impun cerințe mai stricte în ceea ce privește condițiile de muncă, ceea ce conduce la un mediu de lucru mai sigur și mai sănătos [18, 19]. Îmbunătățirea condițiilor de muncă este direct corelată cu creșterea angajamentului angajaților, deoarece aceștia percep o valoare crescută în relația lor cu angajatorul [20, 21].

În plus, integrarea în UE aduce cu sine o creștere a transparenței și a predictibilității în gestionarea

politicilor economice și sociale, ceea ce reduce incertitudinea în rândul angajaților și consolidează încrederea acestora în stabilitatea locului de muncă [22, 23]. Angajamentul lucrătorilor este adesea consolidat în condițiile unei mai mari securități a angajării, deoarece aceștia simt o legătură mai puternică și mai sigură cu organizația lor [24].

Studiile realizate în țări precum Croația și Bulgaria au arătat că programele finanțate de UE, care vizează dezvoltarea profesională continuă și formarea angajaților, au avut un impact pozitiv semnificativ asupra angajamentului acestora [25-27]. Prin aceste programe, angajații dobândesc noi competențe și cunoștințe care nu doar că îmbunătățesc performanța individuală, dar și întăresc sentimentul de valorizare personală și loialitate față de companie [28, 29].

Astfel, sinteza literaturii sugerează că integrarea în UE oferă un cadru favorabil pentru îmbunătățirea angajamentului organizațional în țările candidate. Aceasta prin intermediul îmbunătățirii condițiilor de muncă, creșterii oportunităților de dezvoltare profesională și stabilizării economice și sociale.

B. Studii de caz

Utilizarea fondurilor și politicilor Uniunii Europene de către țările candidate la UE a jucat un rol crucial în îmbunătățirea practicilor organizaționale. Această secțiune detaliază cinci cazuri specifice în care țările candidate au folosit cu succes fondurile și politicile UE pentru a îmbunătăți angajamentul și eficiența organizațională.

Croația a beneficiat considerabil de pe urma fondurilor europene pentru îmbunătățirea capacității instituționale în administrația publică[30]. Programul național de reformă a administrației a fost sprijinit prin fonduri structurale, care au permis modernizarea infrastructurii IT și formarea personalului în managementul resurselor umane și în competențe digitale [31]. Aceste îmbunătățiri au contribuit la creșterea satisfacției angajaților și la consolidarea angajamentului acestora față de instituțiile statului.

Polonia a utilizat fondurile UE pentru a sprijini digitalizarea în sectorul public, un proiect care a implicat introducerea de sisteme electronice avansate pentru gestionarea documentelor și comunicarea internă[32]. Aceasta a dus la o transparență mai mare și la eficientizarea proceselor, rezultând într-o îmbunătățire a angajamentului angajaților prin creșterea încrederii în procedurile administrative [33, 34].

În România, fondurile europene au fost canalizate în mare parte către îmbunătățirea practicilor de resurse umane în companiile de stat sau instituții publice [35, 36]. Un proiect notabil a fost orientat spre dezvoltarea abilităților de leadership și management ale executivilor, ceea ce a avut un impact pozitiv asupra culturii organizaționale și a angajamentului angajaților [37]. Acest program a inclus ateliere și sesiuni de coaching, care au fost esențiale în formarea unui cadru de conducere mai eficient și mai angajat.

Bulgaria a beneficiat de fonduri UE pentru implementarea unor programe de formare profesională în sectoarele cheie, cum ar fi tehnologia informației și comunicațiile [38-40]. Aceste programe au fost concepute pentru a răspunde nevoilor specifice ale pieței muncii și au contribuit la creșterea competențelor profesionale ale angajaților. Rezultatul a fost o mai bună adaptabilitate la piața de muncă și un angajament crescut al angajaților, care s-au simțit mai valorizați și mai bine pregătiți pentru provocările profesionale.

Ungaria a folosit fondurile europene pentru a sprijini inițiativele de echilibru între viața profesională și cea personală în rândul angajaților [41-43]. Proiectele au inclus programe de lucru flexibil și facilități pentru îngrijirea copiilor, care au avut ca scop îmbunătățirea satisfacției în muncă și a loialității angajaților. Aceste măsuri au fost evaluate pozitiv de angajați, reflectând o creștere a angajamentului organizațional într-un mod care sprijină o abordare holistică a bunăstării angajaților.

C. Cadru teoretic

Analiza impactului integrării în Uniunea Europeană asupra angajamentului organizațional nu poate fi completă fără a lua în considerare contribuțiile teoriilor comportamentului organizațional. Două dintre cele mai relevante teorii în acest context sunt Teoria schimbului social și Teoria angajamentului, fiecare oferind perspectiva necesară pentru a înțelege dinamica dintre angajați și organizații în cadrul procesului de integrare europeană.

Conform Teoriei schimbului social, formulată inițial de sociologul George C. Homans, relațiile dintre angajați și angajatori sunt guvernate de reciprocitate, angajații fiind motivați să contribuie la organizație în schimbul unor recompense percepute ca fiind echitabile [44]. Această teorie susține că, atunci când organizațiile oferă condiții de muncă favorabile, oportunități de dezvoltare profesională și un tratament just, angajații sunt mai predispuși să răspundă cu loialitate și angajament crescut. În contextul integrării în UE, accesul la fonduri și politici europene poate facilita oferirea unor astfel de beneficii, întărind schimbul social

pozitiv între angajați și management. Studii recente au demonstrat că implementarea politicilor UE care promovează echitatea și transparența în locul de muncă conduce la o creștere a satisfacției și angajamentului angajaților [24, 45, 46].

Teoria angajamentului, dezvoltată de Meyer și Allen, distinge între trei forme principale de angajament: afectiv, normativ și de continuare. Angajamentul afectiv se referă la legătura emoțională a angajaților față de organizație, angajamentul normativ reflectă sentimentul de obligație de a rămâne în cadrul organizației, iar angajamentul de continuare se bazează pe costurile percepute asociate cu părăsirea organizației [47]. Integrarea europeană poate influența pozitiv toate aceste tipuri de angajament prin stabilizarea economică și socială, precum și prin crearea unui mediu de lucru mai sigur și mai atrăgător. De exemplu, investițiile în formare profesională și îmbunătățirea securității locului de muncă, posibile prin accesarea fondurilor UE, pot intensifica angajamentul afectiv, în timp ce claritatea perspectivelor de carieră poate consolida angajamentul normativ și de continuare [5].

Aceste teorii oferă un cadru solid pentru analiza modului în care politici și fonduri europene pot fi utilizate pentru a crește angajamentul organizațional în rândul țărilor candidate, inclusiv Moldova. Aplicarea acestor cadre teoretice permite organizațiilor să înțeleagă mai bine nu doar cum, ci și de ce anumite practici bazate pe suportul UE pot avea un impact semnificativ asupra comportamentului și atitudinilor angajaților.

Teoria schimbului social și Teoria angajamentului oferă perspective esențiale pentru interpretarea efectelor integrării în UE asupra angajamentului organizațional. Ele subliniază importanța unui mediu de lucru echitabil și a unor politici de resurse umane bine gândite, care să valorifice oportunitățile oferite de fondurile și politicile europene în vederea creșterii angajamentului și a performanței organizaționale.

D. Implementarea în organizațiile din Republica Moldova

Analiza teoriilor comportamentului organizațional și a studiilor de caz relevante din alte țări candidate la Uniunea Europeană oferă un fundament solid pentru înțelegerea modului în care Moldova poate utiliza aceste informații pentru a îmbunătăți practicile organizaționale și a crește angajamentul angajaților săi. Aplicarea acestor modele și cadrul teoretic în contextul moldovenesc necesită o adaptare la particularitățile socio-economice și culturale locale.

Teoria schimbului social sugerează că relațiile bazate pe reciprocitate între angajatori și angajați pot crește angajamentul [44]. Pentru organizațiile din Moldova, acest lucru înseamnă crearea unui mediu de lucru care recunoaște și răsplătește contribuțiile angajaților în mod echitabil. Implementarea de programe de dezvoltare profesională finanțate prin fonduri europene, așa cum au făcut Croația și Polonia, poate fi un exemplu de bună practică [30, 32]. Aceste programe nu numai că îmbunătățesc competențele angajaților, dar contribuie și la sentimentul lor de valorizare și satisfacție în muncă.

Teoria angajamentului, pe de altă parte, oferă o perspectivă asupra importanței de a cultiva loialitatea angajaților prin angajamentul afectiv, normativ și de continuare [47]. Organizațiile moldovenești pot folosi aceste concepte pentru a structura politici de resurse umane care să promoveze o cultură organizațională puternică, susținând angajamentul pe termen lung. De exemplu, proiecte similare cu cele din România, care au vizat dezvoltarea liderilor organizaționali, pot fi implementate pentru a crește angajamentul afectiv și normativ al angajaților [37].

Studiile de caz din Bulgaria și Ungaria relevă importanța adaptării inițiativelor de formare și a politicilor de echilibru între muncă și viața personală la contextul local [38-43]. Moldova poate dezvolta programe de formare care să se alinieze nu doar la cerințele pieței de muncă, dar și la specificul cultural al țării, încurajând astfel o mai bună integrare a angajaților în cultura organizațională și creșterea loialității acestora.

Organizațiile din Moldova se pot confrunta cu provocări specifice, cum ar fi resursele limitate și rezistența la schimbare. Este crucial ca acestea să fie abordate prin strategii care să includă comunicare transparentă și implicarea angajaților în procesele de decizie, asigurându-se că toate părțile înțeleg beneficiile integrării în UE și participă activ la acest proces. În plus, colaborarea cu instituții europene pentru accesarea fondurilor și suportul tehnic poate atenua unele dintre aceste provocări, facilitând tranziția spre standarde europene și îmbunătățirea practicilor de muncă.

Aplicarea cadrului teoretic și a exemplurilor din alte țări candidate la contextul Moldovei oferă o oportunitate unică de a îmbunătăți angajamentul organizațional. Prin adaptarea strategică a acestor modele la realitățile locale, organizațiile moldovenești pot atinge un nivel superior de performanță și satisfacție în rândul angajaților.

E. Provocări și oportunități

Integrarea Moldovei în structurile Uniunii Europene prezintă o serie de provocări și oportunități pentru organizațiile locale, în special în contextul angajamentului organizațional și al adoptării practicilor de management european. Abordarea acestor provocări necesită înțelegere profundă și strategii adaptate la specificul național și la cerințele europene.

Una dintre principalele provocări constă în alinierea standardelor și practicilor organizaționale la normele UE, un proces care necesită investiții semnificative și restructurări operaționale. Mulți angajatori din Moldova se confruntă cu resurse financiare limitate, ceea ce poate împiedica implementarea rapidă a unor schimbări necesare pentru conformitatea cu standardele europene [48-50]. De asemenea, rezistența la schimbare din partea angajaților și a managementului poate constitui un obstacol major. Acest fenomen este adesea întâlnit în organizațiile unde practicile tradiționale sunt profund înrădăcinate. O altă problemă specifică este deficitul de competențe necesare pentru gestionarea eficientă a fondurilor europene și pentru exploatarea oportunităților oferite de acestea. Educația și formarea profesională în domeniile relevante sunt adesea insuficiente, ceea ce face dificilă maximizarea beneficiilor integrării.

Pe de altă parte, integrarea în UE oferă numeroase oportunități pentru organizațiile moldovenești, inclusiv accesul la fonduri structurale și de coeziune, care pot fi utilizate pentru a finanța inițiative de dezvoltare organizațională și de îmbunătățire a competențelor angajaților [51]. Acesta este un avantaj semnificativ care poate sprijini tranziția spre practici de business moderne și competitivitate pe piața europeană [52]. În plus, expunerea la piața unică europeană și la o rețea extinsă de afaceri oferă posibilitatea de a adopta cele mai bune practici și de a colabora cu parteneri internaționali, ceea ce poate accelera inovația și creșterea organizațională. Acest aspect este crucial pentru creșterea angajamentului angajaților, care pot vedea direct beneficiile aduse de apartenența la o piață vastă și competitivă.

Pentru a depăși aceste provocări și pentru a fructifica oportunitățile disponibile, organizațiile moldovenești trebuie să adopte o serie de strategii proactive [53, 54]. În primul rând, este esențială investiția în educația și formarea continuă a angajaților, pentru a dezvolta competențele necesare gestionării fondurilor europene și implementării standardelor UE. Un program eficient de formare profesională poate ajuta la reducerea rezistenței la schimbare, prin demonstrarea beneficiilor tangibile ale adoptării noilor practici. De asemenea, este recomandabil ca organizațiile să colaboreze strâns cu consultanți specializați în fonduri europene și integrare europeană, pentru a naviga mai eficient complexitatea regulamentelor și pentru a maximiza absorbția fondurilor disponibile.

Deși provocările integrării Moldovei în UE sunt semnificative, oportunitățile și beneficiile potențiale sunt considerabile. Cu o planificare atentă și o implementare strategică, organizațiile moldovenești pot transforma aceste provocări în avantaje competitive pe termen lung.

Concluzie

Acest studiu a explorat impactul procesului de integrare a Uniunii Europene asupra angajamentului organizațional în Moldova, evidențiind cum acest fenomen complex influențează atât provocările, cât și oportunitățile cu care se confruntă organizațiile moldovenești. Prin analiza teoretică și examinarea diverselor studii de caz, lucrarea a ilustrat modul în care integrarea în UE poate transforma fundamental practicile organizaționale, condițiile de muncă și politicile de resurse umane.

Integrarea UE aduce o serie de beneficii tangibile, inclusiv accesul la fonduri structurale care pot fi folosite pentru îmbunătățirea infrastructurii și practicilor de business, oferind totodată angajaților oportunități de dezvoltare care sporesc angajamentul și satisfacția profesională. Aceste elemente contribuie la crearea unui mediu de lucru mai stimulat și la promovarea unei culturi organizaționale care valorizează inovația și adaptabilitatea.

Totuși, procesul de integrare nu este lipsit de dificultăți. Provocările identificate în cadrul acestui studiu, precum necesitatea alinierii la reglementările UE și gestionarea eficientă a resurselor financiare europene, subliniază importanța unei pregătiri adecvate și a unei abordări strategice din partea liderilor organizaționali. Rezistența la schimbare și deficitul de competențe relevante sunt aspecte ce necesită atenție în procesul de adaptare la standardele europene.

În ciuda acestor provocări, oportunitățile generate de integrarea europeană sunt semnificative și pot contribui la o transformare pozitivă a peisajului organizațional din Moldova. Pentru a maximiza aceste oportunități, recomandăm organizațiilor să investească în formarea continuă a angajaților și să colaboreze strâns cu consultanți specializați în fonduri europene și politici de integrare. De asemenea, este esențial să se promoveze o cultură organizațională deschisă la noi inițiative și adaptabilă la dinamica pieței europene.

Studiul prezent are limitările sale, recunoscând că variațiile contextuale între diferitele sectoare economice și dimensiunile organizaționale pot influența aplicabilitatea și eficacitatea recomandărilor noastre. În plus, pe măsură ce Moldova avansează în procesul de integrare, situația politică și economică poate suferi transformări care ar putea modifica unele din dinamicele actuale.

Pe măsură ce Moldova continuă să navigheze pe drumul integrării în Uniunea Europeană, este crucial ca organizațiile să rămână vigilente și proactive în gestionarea schimbărilor, adaptându-se continuu la noile cerințe și profitând de noile oportunități pentru a asigura nu doar supraviețuirea, dar și prosperitatea într-un mediu economic globalizat. Această adaptabilitate va fi cheia succesului în exploatarea potențialului complet al beneficiilor aduse de aderarea la Uniunea Europeană.

Bibliografie:

1. Solomon, C. *Republica Moldova: de la acordul de asociere la statutul de candidat privind aderarea la Uniunea Europeană*. in *Parteneriatul Estic*:. 2023.
2. Donos, D. *Analiza impactului aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană*. in *Economic and legal aspects of digitalization in the context of globalization*. 2022.
3. Doga-Mirzac, M., *Need to define small and medium enterprises as economic category in the context of European union integration*. Scientific papers. Series “Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development”, 2013: p. 137-144.
4. Olaru, S., *The Strategy and the Reasons of the Republic of Moldova's Association with European Union*. *Procedia Economics and Finance*, 2014. **16**: p. 381-390.
5. Turunen, T., *Commitment to employment and organisation: Finland in a European comparison*. *Research on Finnish Society*, 2011. **4**: p. 55-66.
6. Cohen, A., *Organisational commitment research: Past, present and future*, in *Areas of vocational education research*. 2014, Springer. p. 261-274.
7. Rashid, Z.A., M. Sambasivan, and J. Johari, *The influence of corporate culture and organisational commitment on performance*. *Journal of management development*, 2003. **22**(8): p. 708-728.
8. Buga, L. *Strengthening organizational behavior under the conditions of a turbulent environment*. in *Strategii și politici de management în economia contemporană*. 2023.
9. Petrov, R., *Implementation of association agreements between the EU and Ukraine, Moldova and Georgia: legal and constitutional challenges*. *Political and legal perspectives of the EU Eastern Partnership Policy*, 2016: p. 153-165.
10. Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova. *Uniunea Europeană și Republica Moldova*. 2024 [cited 20/04/2024]; Available from: https://www.eeas.europa.eu/moldova/moldova-si-ue_ro?s=223
11. Banca Națională a Moldovei. *Dezvoltarea sistemului de plăți și alinierea acestuia la standardele europene evaluate în cadrul unei conferințe organizate de BNM cu suportul UE*. 2023 [cited 20/04/2024]; Available from: <https://www.bnm.md/ro/content/dezvoltarea-sistemului-de-plati-si-alinierea-acestuia-la-standardele-europene-evaluate>
12. Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală. *Republica Moldova avansează în armonizarea legislației cu standardele UE în domeniul proprietății intelectuale*. 2024 [cited 15/04/2024]; Available from: <https://www.agepi.gov.md/ro/news/republica-moldova-avanseaza-in-armonizarea-legislației-cu-standardele-ue-in-domeniul>.
13. Antonopoulos, E. and J. Bachtler, *The role of EU pre-accession assistance in the establishment of national coordination structures for EU funding: the case of Croatia*. *Journal of Contemporary European Research*, 2014. **10**(2): p. 185-202.
14. Mokrý, L., *Pre-accession programmes as example of EU influence to enlargement and new member states development: Case study Slovakia*. *JEIH Journal of European Integration History*, 2018. **23**(2): p. 281-294.
15. Comisia Europeană. *Prezentare generală - Instrument pentru asistență de preaderare*. 2024 [cited 18/04/2024]; Available from: https://neighbourhood--enlargement-ec-europa-eu.translate.google/enlargement-policy/overview-instrument-pre-accession-assistance_en?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ro&_x_tr_hl=ro&_x_tr_pto=sc
16. Kukoč, M., B. Škrinjarić, and J. Juračak, *The impact assessment of the EU pre-accession funds on agriculture and food companies: The Croatian case*. *Spanish journal of agricultural research*, 2021. **19**(3): p. 4.

17. Bache, I., *Europeanization and multi-level governance: EU cohesion policy and pre-accession aid in Southeast Europe*. Southeast European and Black Sea Studies, 2010. **10**(1): p. 1-12.
18. Barnard, C., *EU employment law*. 2012: OUP Oxford.
19. European Commission. *Employment, Social Affairs & Inclusion. Labour Law*. 2024 [cited 14/04/2024]; Available from: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=157&langId=en>
20. Yaneva, M., *Employee satisfaction vs. employee engagement vs. employee NPS*. European Journal of Economics and Business Studies, 2018. **4**(1): p. 221-227.
21. Inggamara, A., A.C. Pierewan, and Y. Ayryza, *Work-life balance and social support: The influence on work engagement in the Sixth European Working Conditions Survey*. Journal of Employment Counseling, 2022. **59**(1): p. 17-26.
22. Gorzelak, G., *Social and economic development in central and eastern Europe: stability and change after 1990*. 2019: Routledge.
23. Barrell, R. and E.P. Davis, *Policy design and macroeconomic stability in Europe*. National Institute Economic Review, 2005. **191**: p. 94-105.
24. Kalfa, M., *The effect of Europe Union common assessment framework on organisational commitment with role of job satisfaction*. Total Quality Management & Business Excellence, 2018. **29**(5-6): p. 704-726.
25. Žiljak, T., et al., *The promotion of vocational and adult learning in Croatia: Results of a policy initiative and generic implications for policy and education practice in South-East Europe*. Andragoške studije, 2018(1): p. 79-103.
26. Žiljak, T., *Adult education in Croatia after 1990*. Andragoška spoznanja, 2018. **24**(4): p. 53-68.
27. Kaleynska, T., *EU Funded Projects Implementation in the Municipalities of Veliko Turnovo Oblast—Challenges and Risks. Financial Period 2007-2012*. Devoted to the 50 th Anniversary of St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo, 2013: p. 33.
28. Sultana, R.G., *Review of national career development support systems in the Western Balkans*. 2022.
29. Romano, V., A. Del Bello, and A. Albanesi, *Professional associations and professional development frameworks*. The Emerald handbook of research management and administration around the world, 2023: p. 355-372.
30. European Commission, *EU Cohesion Policy: €9 billion for Croatia's economic, social, and territorial cohesion, green and digital transition in 2021-2027*. 2024, European Commission.
31. Puljiz, J., S. Malekovic, and S. Tisma, *Efficiency of the Croatian Public Administration in the Selection of Projects Co-Financed by the European Union Funds*. Croat. & Comp. Pub. Admin., 2021. **21**: p. 325.
32. European Commission. *OP Digital Poland*. 2021 [cited 13/04/2024]; Available from: https://ec.europa.eu/regional_policy/in-your-country/programmes/2014-2020/pl/2014pl16rfop002_en
33. Zimny, A., *Programming and financing of digitization process in Poland in the financial perspective 2014-2020*. 2013.
34. Klemke-Pitek, M. and I. Posadzińska, *Evaluation of the use of eu funds allocated to public services development in local government administration in Poland*. Zeszyty Naukowe. Organizacja i Zarządzanie/Politechnika Śląska, 2019(139): p. 211-220.
35. Beșliu, D.-C., *The European Public System of Human Resources. Performance in Organizations and Good Practices for Romania*. Challenges of the Knowledge Society, 2018: p. 430-439.
36. Ziarul Financiar. *Mai bine de 80% din beneficiarii fondurilor europene pentru HR sunt institutii publice. Privatii au castigat doar 57 de proiecte*. 2009 [cited 24/04/2024]; Available from: <https://www.zf.ro/profesii/mai-bine-de-80-din-beneficiarii-fondurilor-europene-pentru-hr-sunt-institutii-publice-privatii-au-castigat-doar-57-de-proiecte-4660295>
37. Abrudan, M.-M., M. Matei, and T. Saveanu, *Human Resources Development in Romania—an Example of Good practice in Accessing European Funds*. International Journal of e-Education, e-Business, e-Management and e-Learning, 2012. **2**(4): p. 311-315.
38. Bergseng, B., *Funding of vocational education and training in Bulgaria*. 2019.
39. Atanassova-Kalaydzieva, T. and R. Rempfer, *Contemporary Challenges to Bulgarian Professional Education and Training*. Trakia Journal of Sciences, 2015. **13**(1): p. 219-225.
40. European Commission. *The ESF+ in Bulgaria*. 2024 [cited 21/04/2024]; Available from: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/support-your-country/esf-in-bulgaria>
41. European Commission. *The ESF+ in Hungary*. 2024 [cited 22/04/2024]; Available from: <https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/support-your-country/esf-hungary>

42. Szalavetz, A., *Human Capital and Skills in Hungary—Matching Demand and Supply*, in *Network Dynamics In Emerging Regions Of Europe*. 2010, World Scientific. p. 143-158.
43. Banai, Á., et al., *Impact evaluation of EU subsidies for economic development on the Hungarian SME sector*. 2017, MNB Working Papers.
44. Cropanzano, R. and M.S. Mitchell, *Social exchange theory: An interdisciplinary review*. *Journal of management*, 2005. **31**(6): p. 874-900.
45. Sypniewska, B., M. Baran, and M. Kłos, *Work engagement and employee satisfaction in the practice of sustainable human resource management—based on the study of Polish employees*. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2023. **19**(3): p. 1069-1100.
46. Wrench, J., J. Roosblad, and K. Kraal, *Equal opportunities and ethnic inequality in European labour markets: discrimination, gender and policies of diversity*. 2009: Amsterdam University Press.
47. Allen, N.J. and J.P. Meyer, *The measurement and antecedents of affective, continuance and normative commitment to the organization*. *Journal of occupational psychology*, 1990. **63**(1): p. 1-18.
48. Oficiul Consiliului Europei la Chișinău. *Consolidarea dreptului la muncă în Republica Moldova*. 2023 [cited 12/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/enhancing-employment-rights>
49. Bîrcă, A. *Working Life in Moldova*. 2023 [cited 14/04/2024].
50. Bîrcă, A., *Labour Market in the Republic of Moldova: Reality and Challenges*. *Economic Convergence in European Union*, 2019: p. 253.
51. Dolghii, M., *Relațiile dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană*. 2020.
52. Uniunea Europeană. *Principalele realizări și avantaje concrete ale Uniunii Europene*. 2024 [cited 30/04/2024]; Available from: https://european-union.europa.eu/priorities-and-actions/eu-priorities/achievements_ro
53. Council of Europe. *Action Plan for the Republic of Moldova 2021-2024*. 2020 [cited 24/04/2024]; Available from: <https://rm.coe.int/prems-043221-eng-1501-action-plan-moldova-couv-texte-a4-bat-web/1680a22649>
54. Guvernul Republicii Moldova, *Planul Național de Acțiuni pentru Aderarea R. Moldova la Uniunea Europeană, pentru anii 2024-2027*, in 829, G.R. Moldova, Editor. 2023, *Monitoul Oficial al Republicii Moldova*: Chișinău.

UTILIZAREA STRATEGICĂ A FONDURILOR UE PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMULUI JUDICIAR DIN MOLDOVA

STRATEGIC UTILIZATION OF EU FUNDS FOR JUSTICE SYSTEM IMPROVEMENTS IN MOLDOVA

Ludmila GONCEARENCO, avocat, drd.,
Academia de Studii Economice din Moldova
E-mail: ludmilagoncearenco@gmail.com
ORCID ID: 0009-0008-6976-8671

Rezumat: *Această lucrare explorează reforma sistemului judiciar din Republica Moldova prin utilizarea fondurilor europene, evidențiind cum adaptarea practicilor din statele UE poate transforma justiția moldovenească. Analizând reformele din Germania, Franța, Estonia, Spania și Suedia, studiul propune digitalizarea proceselor, formarea continuă a personalului și modernizarea infrastructurii. Aceste îmbunătățiri vizează reducerea timpilor de soluționare a cazurilor și creșterea transparenței, sporind încrederea publicului. Lucrarea subliniază necesitatea angajamentului ferm al autorităților și monitorizării riguroase a implementării reformelor. Contribuția acestei cercetări constă în adaptarea strategică a sistemului judiciar moldovenesc la standardele europene, deschizând direcții viitoare pentru cercetare și îmbunătățire continuă.*

Cuvinte-cheie: *reformă judiciară, fonduri europene, digitalizare, transparență, Republica Moldova*

Abstract: *This paper investigates the reform of Moldova's judicial system through the strategic use of European funds, highlighting how adapting practices from EU countries can transform Moldovan justice. Analyzing reforms from Germany, France, Estonia, Spain, and Sweden, the study advocates for digitalizing processes, continuous staff training, and infrastructure modernization. These improvements aim to reduce case resolution times and increase procedural transparency, thereby enhancing public trust. The paper emphasizes the need for strong commitment from authorities and rigorous monitoring of reform implementation. This research contributes by strategically adapting Moldova's judicial system to European standards, opening future directions for continued research and improvement.*

Keywords: *judicial reform, European funds, digitalization, transparency, Republic of Moldova*

Introducere

În contextul integrării tot mai accentuate a Republicii Moldova în structurile europene și a aspirațiilor sale de aderare la Uniunea Europeană, reforma sistemului judiciar devine nu doar o necesitate, ci și o condiție esențială pentru alinierea la standardele și practicile europene [1, 2]. Această reformă presupune o transformare profundă și complexă, care necesită adaptare, inovație și implementare eficientă a strategiilor validate la nivel european [3, 4].

Interesul crescut pentru optimizarea sistemului judiciar prin intermediul fondurilor europene pune în evidență importanța strategică a acestui proces [3]. Fondurile structurale și de coeziune ale UE oferă o oportunitate unică pentru modernizarea infrastructurii judiciare, digitalizarea proceselor și îmbunătățirea competențelor profesionale ale personalului judiciar [5]. De exemplu, inițiativele de succes din Germania și Estonia, care au revoluționat accesul la justiție prin digitalizare și eficientizare, ilustrează potențialul transformărilor ce pot fi realizate [6, 7].

Cu toate acestea, aplicarea acestor practici în contextul specific moldovenesc prezintă anumite provocări. Infrastructura învechită, resursele limitate și rezistența la schimbare sunt doar câteva dintre obstacolele semnificative [8]. În plus, eforturile anterioare de reformă au adus îmbunătățiri marginale, adesea subminate de lipsa unei viziuni coerente sau a suportului financiar sustenabil [9-11].

Prin urmare, acest studiu își propune să exploreze cum pot fi adaptate și implementate în Moldova cele mai eficiente practici europene în domeniul judiciar. Vom analiza inițiativele din diverse state membre ale UE pentru a identifica elementele de succes aplicabile și pentru a propune un cadru strategic care să contribuie la modernizarea sistemului judiciar moldovenesc. Analiza se va concentra pe impactul digitalizării, necesitatea formării continue a personalului judiciar și îmbunătățirea infrastructurii fizice și tehnologice, elemente cheie care pot accelera procesul de reformă și pot crește eficiența și transparența în administrarea justiției.

Prin acest demers, lucrarea aspiră nu doar la o înțelegere a mecanismelor prin care fondurile UE pot fi utilizate pentru a transforma sistemul judiciar din Moldova, ci și la elaborarea unor recomandări practice pentru politicile publice, astfel încât reforma judiciară să devină un vector al progresului și al integrării europene a țării.

Metodologie

Metodologia adoptată pentru acest studiu include două componente principale: revizuirea literaturii și stabilirea unui cadru analitic. În faza de revizuire a literaturii, s-au consultat diverse surse academice, inclusiv articole de specialitate, rapoarte de cercetare și studii de caz, accesându-se baze de date recunoscute cum ar fi JSTOR și Google Scholar. Scopul a fost de a colecta informații despre utilizarea fondurilor UE de către alte țări candidate și membre ale Uniunii Europene, cu un accent pe materialele care discută direct utilizarea eficientă a fondurilor pentru îmbunătățirea sistemelor judiciare. S-au selectat sursele publicate în ultimii 10 ani pentru a asigura relevanța și actualitatea informațiilor.

Cadrul analitic a fost definit prin criterii de selecție ale celor mai bune practici bazate pe eficacitatea demonstrabilă a intervențiilor finanțate de UE în îmbunătățirea funcționalității sistemelor judiciare. Aceste criterii au inclus adaptabilitatea la contextul socio-politic al Moldovei, eficiența soluțiilor și impactul lor pe termen lung asupra independenței și transparenței judiciare. Evaluarea acestor criterii a fost esențială pentru a asigura că practicile selectate pot fi adaptate eficient la contextul specific moldovenesc, contribuind astfel la realizarea obiectivelor de reformă în sectorul justiției.

Rezultate și discuții

A. Revizuirea celor mai bune practici ale Uniunii Europene

Uniunea Europeană a jucat un rol crucial în reforma sistemelor judiciare ale statelor membre prin alocarea eficientă a fondurilor structurale și de coeziune [12, 13]. Această secțiune examinează cazurile a cinci țări membre ale UE care au utilizat cu succes fondurile UE pentru a îmbunătăți sistemele lor judiciare, oferind astfel perspective valoroase care ar putea ghida reformele din Moldova.

Germania a implementat proiecte finanțate de UE pentru digitalizarea completă a sistemului său judiciar [14]. Inițiativa, cunoscută sub numele de „Justiz Online”, a fost lansată pentru a face sistemul judiciar mai accesibil și mai eficient [15]. Proiectul include funcții precum depunerea electronică a documentelor și comunicarea electronică între instanțe și părțile implicate în procese[6]. Această transformare digitală a redus semnificativ timpul de procesare și a îmbunătățit transparența în luarea deciziilor.

Franța a concentrat utilizarea fondurilor europene pe îmbunătățirea formării profesionale a magistraților și a personalului judiciar [16, 17]. Programele de formare au fost orientate către actualizarea cunoștințelor legale în conformitate cu noile reglementări europene și internaționale. În plus, Franța a investit în programe de schimb de bune practici între magistrați, ceea ce a facilitat o mai bună înțelegere și aplicare a legilor UE la nivel național [18].

Estonia este adesea lăudată pentru inițiativele sale inovatoare în digitalizarea administrației publice, inclusiv în sistemul judiciar [19]. Proiectul e-Justice a inclus implementarea dosarelor electronice în toate instanțele de judecată, permițând accesul online la documente și informații judiciare pentru cetățeni[20]. Acest sistem a fost esențial în creșterea eficienței judiciare și a fost recunoscut pentru contribuția sa la transparența sistemului judiciar [7].

Spania a utilizat fonduri europene pentru a reforma infrastructura fizică a instanțelor de judecată, modernizând și securizând sălile de judecată. Această modernizare a inclus implementarea sistemelor de înregistrare video și audio în sălile de judecată, ceea ce a permis înregistrarea completă a procedurilor judiciare și a îmbunătățit standardul de dovadă și de transparență în procesele judiciare [21].

În Suedia, fondurile UE au fost alocate pentru dezvoltarea unui sistem judiciar integrat și pentru formarea magistraților în utilizarea tehnologiei informaționale. Acest lucru a inclus dezvoltarea de software-uri juridice care asistă judecătorii în analiza cazurilor și în luarea deciziilor. Prin aceste inițiative, Suedia a reușit să scurteze durata medie a proceselor judiciare și să crească satisfacția publicului față de sistemul judiciar [22].

Din analiza acestor cazuri se desprind mai multe strategii și programe de succes care ar putea fi relevante pentru Moldova. În primul rând, digitalizarea proceselor judiciare se dovedește a fi o strategie eficientă în creșterea accesului și eficienței justiției. Implementarea dosarelor electronice și a comunicării electronice între părți și instanțe poate reduce semnificativ timpii de procesare. În al doilea rând, formarea profesională continuă a personalului judiciar este esențială pentru adaptarea la schimbările legislative și

pentru asigurarea unei aplicări coerente a legii. Programele de schimb de experiență și actualizarea cunoștințelor legale pot ajuta la îmbunătățirea standardelor judiciare. În al treilea rând, investițiile în infrastructura fizică a instanțelor, inclusiv în tehnologiile de înregistrare a procedurilor, pot crește transparența și pot consolida încrederea publicului în sistemul judiciar.

Adaptarea acestor practici la contextul Moldovei ar necesita un angajament ferm din partea autorităților și colaborarea cu partenerii europeni, asigurându-se astfel că reformele vor avea un impact pozitiv și durabil asupra sistemului judiciar din țară.

B. Adaptarea celor mai bune practici în sistemul judiciar din Moldova

Sistemul judiciar din Republica Moldova se confruntă cu numeroase provocări, de la infrastructura învechită și lipsa resurselor umane calificate, până la ineficiența proceselor judiciare și dificultățile în implementarea reformelor [23-25]. Deși au fost făcute eforturi pentru modernizarea legislației, inclusiv actualizarea codurilor penale și civile, aceste inițiative au fost adesea încetinite de constrângerile bugetare și de lipsa unei strategii coerente de modernizare [10].

Sistemul judiciar din Moldova este caracterizat prin proceduri lungi și acces limitat la justiție, fapt ce erodează încrederea publicului în eficacitatea acestuia [26]. Reformele anterioare au avut un impact limitat din cauza implementării incoerente și a insuficienței resurselor financiare alocate [10]. În acest context, este esențial să se identifice și să se adapteze cele mai eficiente practici europene care să răspundă nevoilor specifice ale Moldovei.

Pentru a adresa deficiențele sistemului judiciar din Moldova, recomandările strategice ar trebui să includă următoarele direcții principale:

- *Digitalizarea proceselor judiciare:* În linie cu practicile din Estonia și Germania, Moldova ar beneficia semnificativ de pe urma implementării unui sistem de dosare electronice și de comunicații digitale între instanțe și părțile implicate [6, 7]. Aceasta ar reduce timpul de procesare și ar crește transparența deciziilor [27].
- *Formare și dezvoltare profesională:* Inspirându-se din modelul Franței, programe de formare continuă pentru magistrați și personalul judiciar sunt esențiale [18]. Aceste programe ar trebui să se concentreze pe adaptarea la noile tehnologii și pe îmbunătățirea cunoștințelor legale conform standardelor europene [3].
- *Modernizarea infrastructurii fizice:* După exemplul Spaniei, investițiile în modernizarea sălilor de judecată și în tehnologii de înregistrare a proceselor judiciare ar crește eficiența și ar asigura un standard mai înalt de dovadă și transparență [21, 28, 29].

Pentru maximizarea impactului fondurilor UE, prioritățile de finanțare ar trebui să includă modernizarea infrastructurii IT pentru a suporta digitalizarea și comunicațiile electronice între instanțele de judecată. De asemenea, este esențial să se extindă programele de formare pentru a asigura că personalul judiciar este bine pregătit să folosească noile tehnologii și să interpreteze corect legislația în schimbare. În plus, ar trebui făcute investiții în securizarea fizică și cibernetică a instanțelor pentru a proteja informațiile sensibile și pentru a asigura desfășurarea în siguranță a proceselor judiciare.

Implementarea eficientă a reformelor necesită o planificare și coordonare atentă:

- *Crearea unei entități de supraveghere:* Acest organism ar monitoriza progresul reformelor, gestionând alocările de fonduri și evaluând periodic rezultatele.
- *Parteneriate cu instituții europene:* Colaborarea cu organizații din UE care au experiență în reforme similare poate oferi suport tehnic și consultativ.
- *Transparentă și responsabilitate:* Implementarea unui sistem riguros de raportare și audit pentru a asigura că toate acțiunile și finanțările sunt gestionate în mod transparent și eficient.

Adoptarea acestor recomandări și strategii ar putea transforma semnificativ sistemul judiciar din Moldova, crescând eficiența, accesibilitatea și încrederea publicului în justiție. Prin urmare, este crucial ca aceste schimbări să fie implementate cu angajamentul ferm al guvernului și cu sprijinul continuu al partenerilor europeni.

C. Rezultate așteptate și evaluarea eficienței fondurilor europene în sistemul judiciar din Moldova

Utilizarea strategică a fondurilor europene în sistemul judiciar din Moldova ar putea aduce îmbunătățiri semnificative în cadrul proceselor judiciare și în accesul cetățenilor la justiție [3]. Prin finanțarea adecvată, se pot adresa diversele deficiențe existente, de la infrastructura fizică și IT până la formarea profesională a magistraților și personalului judiciar. Aceste îmbunătățiri ar putea duce la o scădere

a timpilor de așteptare în soluționarea cazurilor, o creștere a transparenței și eficienței procedurale, și la întărirea încrederii publicului în sistemul judiciar [30].

Pentru a evalua succesul implementării strategiilor finanțate de UE, ar trebui considerate următoarele metrici:

- Timpul mediu de soluționare a cazurilor – o scădere a acestui interval indică o eficiență crescută a proceselor judiciare.
- Rata de satisfacție a cetățenilor – măsurată prin sondaje periodice, aceasta ar reflecta percepția publicului asupra accesibilității și calității serviciilor judiciare.
- Procentul de dosare electronice utilizate – acest indicator ar arăta gradul de digitalizare și modernizare a sistemului.
- Auditeri și evaluări de conformitate – pentru a măsura transparența și corectitudinea procedurilor judiciare.

Strategiile propuse sunt realizabile în contextul moldovenesc, dar necesită angajamente concrete din partea guvernului și suport consistent din partea UE. Digitalizarea sistemului judiciar, deși costisitoare, este fezabilă prin accesul la fonduri structurale europene destinate modernizării infrastructurilor critice. Formarea continuă a personalului judiciar este de asemenea posibilă prin programele de training finanțate de UE, care au fost deja aplicate cu succes în alte state membre (Ministry of Justice of France, 2018).

Comparativ cu inițiativele actuale, care sunt adesea fragmentate și insuficient finanțate, utilizarea fondurilor europene oferă o abordare mult mai structurată și orientată către obiective măsurabile. Aceste fonduri permit o planificare pe termen lung și investiții semnificative în tehnologie și capital uman, contrar limitărilor bugetare frecvente în finanțările naționale. De asemenea, fondurile UE asigură accesul la o rețea extinsă de expertiză și la cele mai bune practici europene, crescând astfel șansele de succes ale reformelor implementate [13].

Pentru îmbunătățirea continuă a utilizării fondurilor europene în sistemul judiciar din Moldova, este esențial ca cercetările viitoare să abordeze mai multe direcții. În primul rând, ar trebui realizată o evaluare a impactului digitalizării asupra accesului la justiție și eficienței proceselor judiciare, pentru a înțelege cum tehnologia poate îmbunătăți sau limita funcționalitatea sistemului. De asemenea, sunt necesare studii comparative între diverse regiuni ale Moldovei, care să identifice nevoile specifice și să ajusteze utilizarea fondurilor într-un mod corespunzător. Analiza sustenabilității reformelor implementate este crucială pentru a asigura că îmbunătățirile sunt durabile și că resursele financiare sunt utilizate eficient pe termen lung. În final, este important să se colecteze și să se analizeze feedback-ul beneficiarilor, pentru a adapta în continuare practicile judiciare la cerințele și nevoile cetățenilor. Aceste abordări vor contribui la optimizarea implementării fondurilor europene și la consolidarea sistemului de justiție din Moldova.

Concluzii

Studiul prezent a explorat complexitatea și necesitatea reformei sistemului judiciar din Republica Moldova în contextul aspirațiilor de integrare europeană. A fost evidențiat modul în care utilizarea strategică a fondurilor europene poate facilita o transformare semnificativă a justiției moldovenești, inspirându-se din practicile de succes ale altor state membre ale Uniunii Europene.

Analiza a inclus diverse exemple de reforme judiciare din Germania, Franța, Estonia, Spania și Suedia, care au implementat cu succes digitalizarea, formarea profesională și modernizarea infrastructurii fizice. Aceste cazuri demonstrează că investițiile inteligente și bine direcționate pot conduce la o îmbunătățire a eficienței procesuale, la creșterea transparenței și la consolidarea încrederii publicului în sistemul judiciar.

Implementarea în Moldova a acestor practici validate presupune adaptări specifice contextului local și angajamente ferme din partea autorităților. Deși există provocări semnificative, precum infrastructura învechită și resursele limitate, potențialul de îmbunătățire este considerabil. Strategiile propuse, cum ar fi digitalizarea proceselor judiciare și formarea continuă a personalului, necesită nu doar investiții financiare, ci și o schimbare culturală și structurală în cadrul instituțiilor de justiție.

Este esențial ca reformele să fie monitorizate printr-o evaluare riguroasă a impactului și prin mecanisme eficiente de guvernare. Metricile propuse pentru evaluarea succesului includ timpul de soluționare a cazurilor, satisfacția cetățenilor, gradul de utilizare a dosarelor electronice și nivelul de transparență procesuală. Acești indicatori vor permite ajustări continue și optimizarea utilizării fondurilor europene.

În concluzie, acest studiu subliniază importanța adaptării și implementării celor mai bune practici europene în sistemul judiciar moldovenesc, punând bazele pentru o reformă judiciară sustenabilă și eficientă. Cu toate acestea, succesul acestor inițiative depinde de voința politică, de disponibilitatea resurselor și de capacitatea de adaptare la cerințele specifice ale Moldovei. Direcțiile viitoare de cercetare ar trebui să includă evaluări detaliate ale impactului reformelor și studii comparative între regiunile Moldovei, pentru a asigura că fiecare zonă beneficiază de pe urma acestor schimbări. Astfel, Moldova poate avansa în parcursul său de integrare europeană, consolidând un sistem judiciar modern, eficient și în serviciul cetățeanului.

Bibliografie:

1. Consiliul European. *Politica de extindere a UE: Republica Moldova*. 2024 [cited 15/04/2024]; Available from: <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/enlargement/moldova/>
2. Mîndru, V., *Parcursul european al Republicii Moldova: aspecte socioeconomice și juridice*. Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2021. 186(2): p. 115-124.
3. Oficiul Consiliului Europei la Chișinău. *Support pentru reforma justiției în Republica Moldova*. 2022 [cited 20/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/support-to-the-justice-reform-in-the-republic-of-moldova>
4. Mîndru, V., *Republica Moldova în contextul integrării europene*. Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2020. 183(2): p. 125-135.
5. Zimakov, A. and E. Popov. *EU Cohesion Policy 2021–2027: New Tools to Foster European Integration?* in *Economic systems in the new era: Stable systems in an unstable world*. 2021. Springer.
6. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. Germany*. 2024 [cited 03/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/germany>
7. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. Estonia*. 2024 [cited 12/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/estonia>
8. Parlamentul Republicii Moldova, *Legea Nr. 231 din 25-11-2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011–2016*, in 231, Parlamentul Republicii Moldova, Editor. 2011, Monitorul Oficial al Republicii Moldova: Chișinău.
9. Minzarari, D. *Justice Reform as the Battleground for Genuine Democratic Transformation in Moldova Insights for the Eastern Partnership*. 2022 [cited 02/04/2024]; Available from: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2022C27/>
10. Ziarul de Gardă. *Failed Justice Reform in Moldova. A Brief History*. 2019 [cited 04/04/2024]; Available from: <https://www.zdg.md/en/?p=1910>
11. World Bank, *MOLDOVA. Improving Access to Justice: From Resources to Results*. 2018, World Bank.
12. Madanipour, A., M. Shucksmith, and E. Brooks, *The concept of spatial justice and the European Union's territorial cohesion*. European Planning Studies, 2022. 30(5): p. 807-824.
13. European Commission. *Justice Programme*. 2024 [cited 04/04/2024]; Available from: https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/justice-programme_en?prefLang=ro
14. Proskuryakova, M.I., *E-Justice in Germany: Current status and development prospects*. Vestnik Saint Petersburg UL, 2018: p. 433.
15. Die Osterreichische Justiz. *JustizOnline - die digitalen Informations- und Serviceangebote der österreichischen Justiz*. 2024 [cited 12/04/2024].
16. Velicogna, M., A. Errera, and S. Derlange, *Building e-justice in Continental Europe: the TéléRecours experience in France*. Utrecht Law Review, 2013: p. 38-59.
17. Velicogna, M., A. Errera, and S. Derlange, *e-Justice in France: the e-Barreau experience*. Utrecht Law Review, 2011: p. 163-187.
18. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. France*. 2024 [cited 15/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/france>
19. Bharosa, N., S. Lips, and D. Draheim. *Making e-government work: learning from the Netherlands and Estonia*. in *International conference on electronic participation*. 2020. Springer.
20. e-Estonia. *e-Justice*. 2023 [cited 2023/03/08]; Available from: <https://e-estonia.com/wp-content/uploads/2019aug-facts-a4-v04-e-justice.pdf>
21. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. Spain*. 2024 [cited 05/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/spain>

22. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. Sweden*. 2024 [cited 07/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/sweden>
23. Gribincea, V., Mereuță, V., Popșoi, E. „, *Justiția din Republica Moldova în cifre – o privire comparativă*. 2021, Centrul de Resurse Juridice din Moldova.
24. Centrul de Investigații Jurnalistice. *SONDAJ // Peste jumătate din respondenți poziționează corupția în topul celor mai marcante probleme ale sistemului de justiție*. 2024 [cited 15.02.2024]; Available from: <https://anticoruptie.md/ro/stiri/sondaj-pestre-jumatate-din-respondenti-pozitioneaza-coruptia-in-top-cele-mai-marcante-probleme-ale-sistemului-de-justitie>
25. Centrul de Analiză și Prevenire a Corupției, *Raport Anticorupție Anul 2022*. 2023, Centrul de Analiză și Prevenire a Corupției: Chișinău.
26. European Commission for the Efficiency of Justice. *Country Profiles. Republic of Moldova*. 2024 [cited 20/04/2024]; Available from: <https://www.coe.int/en/web/cepej/country-profiles/republic-of-moldova>
27. Susanto, M.I. and W. Supriyatna, *Creating an Efficient Justice System with E-Court System in State Court and Religious Court of Rights*. *International Journal of Arts and Social Science*, 2020. 3(3): p. 354-361.
28. Donoghue, J., *The rise of digital justice: Courtroom technology, public participation and access to justice*. *The Modern Law Review*, 2017. 80(6): p. 995-1025.
29. Prescott, J.J., *Improving access to justice in state courts with platform technology*. *Vand. L. Rev.*, 2017. 70: p. 1993.
30. European Commission, *The 2023 EU Justice Scoreboard*. 2023, European Commission.

POSSIBILITĂȚI DE ORGANIZARE ȘI PERFEȚIONARE A CONTABILITĂȚII ENTITĂȚII PRIN DIGITALIZARE

POSSIBILITIES TO ORGANIZE AND IMPROVE THE ACCOUNTING OF THE ENTITY THROUGH DIGITIZATION

Lidia CIOBOTA, drd.,

Universitatea Valahia Târgoviște

E-mail: ciobota.lidia@gmail.com

ORCID ID: 0009-0009-1905-3747

Catalin Emanuel CIOBOTA, dr., lect. univ.,

Universitatea Valahia Targoviste

E-mail: Ciobota_catalin@yahoo.com

ORCID ID: 0009-0007-6905-7119

Rezumat: În prezent, digitalizarea reprezintă un aspect crucial pentru eficiența și competitivitatea entităților în mediul de afaceri contemporan. Acest studiu investighează posibilitățile de organizare și perfecționare a contabilității unei entități prin intermediul digitalizării. Prin analiza impactului digitalizării asupra proceselor contabile, acest abstract explorează avantajele automatizării sarcinilor repetitive, optimizării fluxului de lucru și îmbunătățirii preciziei în gestionarea datelor financiare. De asemenea, se evidențiază rolul digitalizării în conformitatea legală și fiscală, precum și în furnizarea de date în timp real pentru luarea deciziilor strategice. Prin înțelegerea profundă a acestor aspecte, entitățile pot să-și consolideze poziția într-un mediu economic din ce în ce mai dinamic și competitiv.

Cuvinte-cheie: digitalizare, contabilitate, avantaje, riscuri

Abstract: Currently, digitization is a crucial aspect for the efficiency and competitiveness of entities in the contemporary business environment. This study investigates the possibilities of organizing and improving an entity's accounting through digitization. By analyzing the impact of digitization on accounting processes, this abstract explores the benefits of automating repetitive tasks, optimizing workflow, and improving accuracy in financial data management. It also highlights the role of digitization in legal and tax compliance, as well as providing real-time data for strategic decision-making. Through a deep understanding of these aspects, entities can strengthen their position in an increasingly dynamic and competitive economic environment.

Keywords: digitization, accounting, advantages, risks

Introducere

În era digitală în care trăim, digitalizarea a devenit un element crucial pentru dezvoltarea și eficiența entităților în diverse domenii, inclusiv contabilitatea. În acest context, posibilitățile de organizare și perfecționare a contabilității prin digitalizare au devenit un subiect de interes major pentru organizații din toate sectoarele economice. Transformarea digitală a contabilității nu reprezintă doar adoptarea tehnologiilor moderne, ci și o schimbare fundamentală în modul în care se gestionează, se monitorizează și se raportează informațiile financiare.

În această lucrare, vom explora diversele modalități în care digitalizarea poate îmbunătăți procesele contabile ale unei entități, inclusiv automatizarea sarcinilor repetitive, optimizarea fluxului de lucru, îmbunătățirea preciziei și reducerea erorilor umane, și furnizarea de date în timp real pentru luarea deciziilor rapide și informate.

De asemenea, vom analiza impactul pozitiv al digitalizării asupra conformității legale și fiscale, capacitatea crescută de analiză și raportare a datelor financiare și posibilitatea de a dezvolta strategii de creștere și de optimizare a costurilor.

În final, vom evidenția importanța unei abordări strategice și bine planificate în procesul de digitalizare a contabilității unei entități, precum și provocările și oportunitățile pe care le implică această transformare. Prin înțelegerea profundă a avantajelor și a riscurilor implicate, entitățile pot să-și maximizeze potențialul și să-și consolideze poziția într-un mediu economic tot mai competitiv.

Metodologia cercetării

Această cercetare se concentrează pe procesul de implementare a digitalizării în contabilitatea unei firme, analizând etapele cheie și măsurile necesare pentru a asigura succesul acestei transformări. În primul rând, este crucial să se evalueze nevoile și obiectivele specifice ale entității în ceea ce privește contabilitatea, inclusiv automatizarea proceselor, îmbunătățirea raportărilor financiare și reducerea costurilor administrative. Apoi, selectarea unui sistem de contabilitate digital adecvat necesită o analiză atentă a noutății și economiei în cadrul firmei, astfel încât să se aleagă soluția optimă. Implementarea sistemului de contabilitate digital implică configurarea și personalizarea acestuia, transferul datelor și integrarea cu alte sisteme existente, precum și pregătirea și formarea personalului. Automatizarea proceselor contabile este esențială pentru îmbunătățirea eficienței și reducerii erorilor umane. Integrarea sistemului de contabilitate cu alte sisteme permite schimbul de informații și optimizarea operațiunilor. Securitatea și protecția datelor sunt prioritare în această implementare, necesitând implementarea măsurilor adecvate și respectarea reglementărilor privind protecția datelor. Monitorizarea și evaluarea continuă a performanței sistemului de contabilitate digital sunt esențiale pentru a măsura impactul și beneficiile aduse de digitalizare, permițând ajustările și îmbunătățirile necesare pentru a asigura succesul pe termen lung.

Metodologie a cercetării:

Evaluarea nevoilor și obiectivelor specifice:

Analiză a nevoilor și obiectivelor specifice în ceea ce privește organizarea și conducerea contabilității în cadrul firmei de transport persoane.

Identificarea nevoilor legate de automatizarea proceselor contabile, monitorizarea fluxului de numerar, generarea de rapoarte financiare, integrarea cu alte sisteme și reducerea costurilor administrative.

Selectarea unui sistem de contabilitate digital adecvat:

Cercetarea și evaluarea diferitelor sisteme de contabilitate disponibile pe piață, luând în considerare noutatea și economia în cadrul firmei.

Analiza caracteristicilor, funcționalităților și costurilor asociate cu fiecare sistem pentru a alege cel mai potrivit pentru nevoile și bugetul firmei.

Implementarea sistemului de contabilitate digital selectat:

Planificarea implementării, configurarea și personalizarea sistemului conform cerințelor specifice ale firmei de transport persoane.

Transferul datelor și integrarea cu alte sisteme existente, pregătirea și formarea personalului și testarea funcționalităților sistemului.

Automatizarea proceselor contabile:

Implementarea automatizării proceselor contabile pentru a îmbunătăți eficiența și a reduce erorile umane.

Integrarea sistemului de contabilitate cu alte sisteme:

Integrarea sistemului de contabilitate digital cu alte sisteme utilizate în cadrul firmei pentru a permite schimbul de informații și optimizarea operațiunilor.

Măsuri adecvate pentru protecția și securitatea datelor:

Implementarea măsurilor de securitate adecvate pentru a proteja informațiile financiare și confidențiale ale firmei și ale clienților.

Monitorizarea și evaluarea performanței sistemului de contabilitate digital:

Stabilirea obiectivelor și indicatorilor de performanță, utilizarea sistemului de raportare și analiză, evaluarea feedback-ului utilizatorilor și compararea rezultatelor cu așteptările inițiale.

Rezultate

Etape ale procesului de implementare a digitalizării contabilității entității cercetate

1. Evaluarea nevoilor și obiectivelor specifice în ceea ce privește organizarea și conducerea contabilității.

Înainte de a începe procesul de digitalizare, entitatea de transport persoane cercetată a trebuit să identifice nevoile și obiectivele sale specifice în ceea ce privește contabilitatea. Acestea se referă la : automatizarea proceselor repetitive, îmbunătățirea raportărilor financiare, reducerea erorilor umane, optimizarea fluxului de numerar și reducerea costurilor administrative.

O analiză a posibilelor nevoi și obiective la entitatea cercetată se prezintă astfel:

Automatizarea proceselor contabile: Firma de transport persoane poate avea nevoie de o automatizare a proceselor contabile repetitive, cum ar fi înregistrarea tranzacțiilor, generarea de facturi și

gestionarea plăților. Automatizarea acestor activități poate reduce erorile umane și poate îmbunătăți eficiența operațională.

Monitorizarea și optimizarea fluxului de numerar: Firma poate dori să îmbunătățească monitorizarea și gestionarea fluxului de numerar. Un sistem de contabilitate digital poate furniza informații în timp real despre încasări, plăți și disponibilitatea fondurilor, facilitând luarea de decizii mai bine informate.

Generarea de rapoarte financiare: Obținerea unor rapoarte financiare precise și relevante poate fi o necesitate crucială pentru o firmă de transport persoane. Un sistem de contabilitate digital poate oferi funcționalități avansate de generare a rapoartelor, permițând un control mai bun al performanței financiare și o transparență sporită.

Integrarea cu alte sisteme: O firmă de transport persoane poate utiliza și alte sisteme, cum ar fi sistemul de rezervări online sau sistemul de gestiune a flotei. Integrarea sistemului de contabilitate digital cu aceste sisteme poate asigura schimbul automat de informații relevante și eliminarea duplicării datelor.

Reducerea costurilor administrative: Digitalizarea contabilității poate contribui la reducerea costurilor administrative prin eliminarea lucrului manual și a proceselor ineficiente. Automatizarea poate duce la economii semnificative de timp și resurse.

Securitatea datelor: Firma de transport persoane trebuie să aibă în vedere securitatea și protecția datelor financiare și confidențiale. Un sistem de contabilitate digital trebuie să ofere măsuri de securitate solide, cum ar fi criptarea datelor și autentificarea în doi pași.

Conformitatea cu reglementările: Firma trebuie să se asigure că sistemul de contabilitate digital este în conformitate cu reglementările contabile și fiscale relevante. Aceasta poate include cerințe specifice pentru industria de transport și respectarea normelor privind păstrarea documentelor.

A fost important ca entitatea să - și identifice în mod specific nevoile sale și să-și formuleze obiectivele în funcție de contextul său specific și de strategia generală de afaceri.

2. Selectarea unui sistem de contabilitate digital adecvat nevoilor și obiectivelor entității

Firma ar trebui să cerceteze și să selecteze un sistem de contabilitate digital adecvat nevoilor sale. Acesta ar trebui să ofere funcționalități precum înregistrarea automată a tranzacțiilor, generarea de rapoarte personalizate, managementul facturilor și a plăților, precum și integrarea cu alte sisteme utilizate în companie (de exemplu, sistemul de rezervări online).

Când vine vorba de selectarea unui sistem de contabilitate digital în implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane, există două aspecte importante de luat în considerare: noutatea și economia în cadrul firmei. Iată cum aceste aspecte pot influența procesul de selecție:

Noutatea:

Dacă firma de transport persoane se confruntă cu un sistem de contabilitate învechit sau folosește încă procese manuale, o soluție digitală ar putea reprezenta o noutate majoră pentru organizație. În acest caz, este important să se identifice un sistem de contabilitate digital care să fie intuitiv și ușor de utilizat pentru a facilita tranziția și adoptarea de către angajați.

Aspecte cheie în ceea ce privește noutatea pot include:

- Interfață prietenoasă: Sistemul de contabilitate digital ar trebui să ofere o interfață intuitivă și ușor de navigat, astfel încât angajații să se adapteze rapid la utilizarea sa.

- Suport și formare: Furnizorul sistemului de contabilitate digital ar trebui să ofere suport tehnic adecvat și resurse de formare pentru a ajuta angajații să se familiarizeze cu noua platformă.

- Actualizări și inovații: Asigurați-vă că sistemul de contabilitate digital selectat este în continuă dezvoltare și aduce îmbunătățiri constante pentru a răspunde nevoilor și cerințelor în evoluție ale firmei de transport persoane.

Economia în cadrul firmei:

Pentru o firmă de transport persoane, eficiența și economia sunt aspecte critice în selecția unui sistem de contabilitate digital. Implementarea unui astfel de sistem trebuie să aducă beneficii financiare și să reducă costurile administrative. În acest sens, este important să se analizeze următoarele aspecte:

- Costuri de implementare: Evaluarea costurilor inițiale de achiziție și implementare a sistemului de contabilitate digital. Este recomandat să se compare diferite oferte și să se identifice soluția care oferă cel mai bun raport calitate-preț pentru nevoile firmei.

- Reducerea costurilor administrative: Identificați modul în care sistemul de contabilitate digital poate contribui la reducerea costurilor administrative prin automatizarea proceselor, eliminarea lucrului manual și optimizarea eficienței operaționale.

- Actualizări și întreținere: Analizați costurile de întreținere și actualizare a sistemului de

contabilitate digital pe termen lung. Este important să se evalueze costurile de licențiere, de suport tehnic și de actualizări periodice ale sistemului.

În final, alegerea unui sistem de contabilitate digital trebuie să țină cont atât de noutatea pe care o aduce în cadrul firmei de transport persoane, cât și de economia pe termen lung pe care o poate aduce. Este recomandat să se efectueze o analiză riguroasă și o evaluare comparativă a diferitelor soluții disponibile pe piață pentru a selecta cea mai potrivită opțiune pentru nevoile și bugetul firmei.

3. Implementarea sistemului de contabilitate digital selectat

După achiziționarea sistemului de contabilitate digital, firma ar trebui să desfășoare o implementare corespunzătoare. Acest lucru poate include configurarea sistemului, migrarea datelor contabile existente, instruirea personalului și testarea funcționalităților. Este important să se asigure că toți angajații implicați în procesul contabil sunt familiarizați și pregătiți pentru a utiliza noul sistem.

Implementarea unui sistem de contabilitate digital în cadrul unei firme de transport persoane implică următorii pași:

Planificarea implementării:

Identificarea obiectivelor și nevoilor specifice ale firmei în ceea ce privește digitalizarea contabilității.

Stabilirea unui buget și o cronologie pentru implementare.

Constituirea unei echipe de proiect care să coordoneze și să gestioneze implementarea.

Evaluarea și selecția sistemului de contabilitate:

- Cercetarea și evaluarea diferitelor sisteme de contabilitate disponibile pe piață, luând în considerare cerințele specifice ale firmei de transport persoane.

- Înțelegerea caracteristicilor, funcționalităților și costurile asociate cu fiecare sistem de contabilitate digital.

- Realizarea unei analize comparative a opțiunilor și alegerea sistemului care se potrivește cel mai bine nevoilor și bugetului firmei.

Configurarea și personalizarea sistemului:

- Configurarea și personalizarea soluției în conformitate cu cerințele specifice ale firmei de transport persoane.

- Sistemul trebuie să fie adaptat pentru a gestiona aspectele specifice ale contabilității în domeniul transportului de persoane, cum ar fi gestionarea tarifelor, a facturilor și a cheltuielilor asociate.

Transferul datelor și integrarea cu sistemele existente:

- Migrați datele contabile existente în noul sistem de contabilitate digital.

- Sistemul este integrat cu alte sisteme utilizate în firmă, cum ar fi sistemul de rezervări online, pentru a permite schimbul automat de informații.

Testarea și pregătirea personalului:

- Efectuarea de teste ample ale sistemului de contabilitate pentru a verifica funcționalitatea și corectitudinea datelor.

- Angajații implicați în procesul contabil sunt instruiți și pregătiți pentru utilizarea noului sistem.

- Realizarea diverselor sesiuni de instruire și oferiți suport continuu pentru a asigura adoptarea eficientă a sistemului.

Implementarea și monitorizarea:

- Implementarea sistemului de contabilitate digital în producție

- Monitorizați performanța sistemului, identificați și remediați eventuale probleme sau ineficiențe.

- Colectați feedback de la utilizatori și evaluați îndeplinirea obiectivelor inițiale stabilite.

Asigurarea securității și a protecției datelor:

Implementarea măsurilor de securitate adecvate pentru a proteja informațiile financiare și confidențiale ale firmei și ale clienților

4. Automatizarea proceselor contabile în implementarea digitalizării în contabilitate

Unul dintre beneficiile cheie ale digitalizării în contabilitate este automatizarea proceselor manuale și repetitive. De exemplu, sistemul de contabilitate digital poate automatiza înregistrarea tranzacțiilor, reconcilierea conturilor bancare, gestionarea facturilor și generarea rapoartelor financiare. Aceasta reduce erorile umane și eliberează timpul angajaților pentru activități mai valoroase și strategice. Automatizarea proceselor contabile în implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane prin prisma noutății și economiei aduce următoarele avantaje:

Eficiență sporită: Prin automatizarea proceselor contabile, se elimină necesitatea de a efectua manual

activități repetitive și de a introduce date în mod repetat. Acest lucru duce la o eficiență sporită, reducând timpul și efortul necesar pentru a finaliza sarcinile contabile.

Reducerea erorilor umane: Procesele manuale sunt susceptibile la erori umane, cum ar fi greșeli de introducere a datelor sau calcule eronate. Prin automatizarea acestor procese, riscul de erori umane este redus semnificativ, asigurând precizia și exactitatea datelor financiare.

Fluxuri de lucru mai rapide: Sistemele de contabilitate digitală permit efectuarea rapidă a tranzacțiilor financiare, precum înregistrarea facturilor sau procesarea plăților. Acest lucru accelerează fluxurile de lucru și permite o gestionare mai rapidă a operațiunilor contabile în cadrul firmei de transport persoane.

Acces la informații în timp real: Prin intermediul sistemelor de contabilitate digitală, informațiile financiare pot fi actualizate în timp real. Acest lucru oferă managerilor și decidenților acces imediat la datele relevante pentru luarea deciziilor și monitorizarea performanței financiare a firmei.

Reducerea costurilor: Automatizarea proceselor contabile poate duce la reducerea costurilor prin eliminarea nevoii de personal suplimentar pentru sarcini manuale și reducerea erorilor care pot duce la pierderi financiare. De asemenea, poate reduce costurile asociate cu stocarea și gestionarea documentelor fizice.

Integrarea cu alte sisteme: Sistemele de contabilitate digitală pot fi integrate cu alte sisteme utilizate în cadrul firmei de transport persoane, cum ar fi sistemul de rezervări, sistemul de gestionare a flotei sau sistemul de control al costurilor. Această integrare permite schimbul automat de informații între diferitele sisteme, asigurând coerență și precizie în gestionarea financiară.

Auditabilitate îmbunătățită: Un sistem de contabilitate digitală oferă o urmărire precisă și o înregistrare a tuturor tranzacțiilor financiare. Acest lucru facilitează procesul de audit și îndeplinirea cerințelor fiscale și legale.

Pentru a obține beneficiile maxime, este important să alegeți un sistem de contabilitate digitală care să se potrivească nevoilor specifice ale firmei de transport persoane și să asigurați o implementare corectă și pregătirea adecvată a personalului pentru utilizarea sistemului.

5. Integrarea sistemului de contabilitate selectat cu alte sisteme de implementare a digitalizării

Pentru a obține o eficiență sporită, firma de transport persoane trebuie să integreze sistemul de contabilitate digitală cu alte sisteme utilizate în cadrul companiei. De exemplu, integrarea cu sistemul de rezervări online poate permite automatizarea înregistrării veniturilor, facturarea automată și reconcilierea tranzacțiilor.

Implementarea unui sistem de contabilitate digitală în cadrul unei firme de transport persoane implică următorii pași:

Planificarea implementării:

Identificarea obiectivelor și nevoilor specifice ale firmei în ceea ce privește digitalizarea contabilității.

Stabilirea unui buget și o cronologie pentru implementare.

Constituirea unei echipe de proiect care să coordoneze și să gestioneze implementarea.

Evaluarea și selecția sistemului de contabilitate:

- Cercetarea și evaluarea diferitelor sisteme de contabilitate disponibile pe piață, luând în considerare cerințele specifice ale firmei de transport persoane.

- Înțelegerea caracteristicilor, funcționalităților și costurile asociate cu fiecare sistem de contabilitate digitală.

- Realizarea unei analize comparative a opțiunilor și alegerea sistemului care se potrivește cel mai bine nevoilor și bugetului firmei.

Configurarea și personalizarea sistemului:

- Lucrul împreună cu furnizorul sistemului de contabilitate pentru a configura și personaliza soluția în conformitate cu cerințele specifice ale firmei de transport persoane.

- Asigurarea adaptării sistemului pentru a gestiona aspectele specifice ale contabilității în domeniul transportului de persoane, cum ar fi gestionarea tarifelor, a facturilor și a cheltuielilor asociate.

Transferul datelor și integrarea cu sistemele existente:

- Migrarea datelor contabile existente în noul sistem de contabilitate digitală.

- Verificarea integrabilității sistemului cu alte sisteme utilizate în firmă, cum ar fi sistemul de rezervări online, pentru a permite schimbul automat de informații.

Testarea și pregătirea personalului:

- Efectuarea de teste ample ale sistemului de contabilitate pentru a verifica funcționalitatea și

corectitudinea datelor.

- Verificarea angajaților implicați în procesul contabil
- Realizarea de sesiuni de instruire și oferirea de suport continuu pentru a asigura adoptarea eficientă a sistemului.

Implementarea și monitorizarea:

- Implementarea sistemului de contabilitate digital în producție și asigurarea funcționalităților.
- Monitorizarea performanței sistemului, identificarea și remediarea eventualelor probleme sau ineficiențe.

• Colectarea feedbackului de la utilizatori și evaluarea îndeplinirii obiectivelor inițiale stabilite.

Asigurarea securității și a protecției datelor:

- Implementarea măsurilor de securitate adecvate pentru a proteja informațiile financiare și confidențiale ale firmei și ale clienților

6. Măsuri adecvate pentru protecția și securitatea datelor

Odată cu digitalizarea, este esențială asigurarea securității și protecției datelor. Firma trebuie să implementeze măsuri de securitate adecvate pentru a proteja informațiile financiare și confidențiale ale clienților. Aceasta poate include criptarea datelor, autentificarea în doi pași și politici de gestionare a accesului.

Securitatea și protecția datelor sunt aspecte critice în implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane prin prisma noutății și economiei. Iată câteva aspecte importante de luat în considerare:

- Implementarea măsurilor de securitate: Asigurarea că sistemul de contabilitate digital selectat oferă măsuri de securitate robuste, cum ar fi autentificarea cu factori multipli, criptarea datelor, monitorizarea activității și accesului, precum și protecția împotriva amenințărilor cibernetice, cum ar fi malware-ul sau atacurile de tip phishing.

- Controlul accesului la date: Stabilirea nivelurilor de acces și permisiuni corespunzătoare în cadrul sistemului de contabilitate digital, astfel încât doar persoanele autorizate să aibă acces la informațiile financiare și să poată efectua modificări sau tranzacții. Utilizarea conturilor de utilizator individuale și restricționarea accesului la funcționalități specifice ajută la protejarea datelor sensibile.

- Backup și recuperare a datelor: Asigurarea unei politici de backup regulată și că datele financiare sunt protejate prin realizarea de copii de siguranță periodice. De asemenea, dezvoltarea unui plan de recuperare a datelor în caz de pierdere sau incident, pentru a minimiza impactul și a asigura continuitatea activității.

- Actualizări și patch-uri de securitate: Menținerea sistemului de contabilitate digital actualizat cu cele mai recente patch-uri și actualizări de securitate oferite de furnizorul software. Aceste actualizări adresează vulnerabilitățile de securitate cunoscute și oferă protecție împotriva amenințărilor emergente.

- Politici și proceduri de securitate: Implementarea politicilor și procedurilor clare referitoare la securitatea datelor în cadrul firmei de transport persoane. Acest lucru include aspecte precum gestionarea parolelor, utilizarea dispozitivelor de securitate (de exemplu, firewall-uri), instruirea angajaților privind practicile de securitate și gestionarea incidentelor de securitate.

- Respectarea reglementărilor privind protecția datelor: Asigurarea că sistemul de contabilitate digital respectă reglementările privind protecția datelor, precum Regulamentul General privind Protecția Datelor (GDPR) sau alte legi și regulamente aplicabile în domeniul protecției datelor personale. Fiți conștienți de drepturile persoanelor vizate și asigurați confidențialitatea și securitatea datelor personale.

- Audituri și evaluări periodice: Realizarea de audituri și evaluări periodice ale sistemului de contabilitate digital pentru a verifica conformitatea cu standardele de securitate și protecție a datelor. Acestea pot identifica eventuale vulnerabilități sau probleme de securitate și pot permite implementarea de măsuri corective adecvate.

În final, asigurarea securității și protecției datelor în implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane este esențială pentru a proteja informațiile sensibile și pentru a menține încrederea clienților și partenerilor de afaceri.

7. Monitorizarea și evaluarea performanței noului sistem de contabilitate digital

După finalizarea implementării, firma de transport persoane trebuie să monitorizeze și să evalueze performanța noului sistem de contabilitate digital. Acest lucru poate implica evaluarea eficienței operaționale, măsurarea reducerii costurilor administrative, verificarea acurateții datelor financiare și colectarea feedback-ului angajaților cu privire la utilizarea sistemului.

Monitorizarea și evaluarea performanței sunt aspecte cheie în implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane, prin prisma noutății și economiei. Iată câteva considerații importante:

- Stabilirea obiectivelor și indicatorilor de performanță: Definirea de obiective clare și măsurabile pentru implementarea digitalizării în contabilitate. Aceste obiective pot include reducerea timpului de procesare a tranzacțiilor, scăderea erorilor contabile, optimizarea costurilor sau îmbunătățirea eficienței operaționale. Identificați indicatorii de performanță relevanți pentru a monitoriza și evalua progresul în atingerea acestor obiective.

- Utilizarea sistemului de raportare și analiză: Un sistem de contabilitate digital robust ar trebui să ofere funcționalități avansate de raportare și analiză. Aceste instrumente trebuie utilizate pentru a genera rapoarte și analize periodice asupra performanței financiare a firmei de transport persoane. Indicatorii cheie de performanță trebuie să fie monitorizați și evaluați dacă implementarea digitalizării aduce îmbunătățiri în termeni de eficiență, economii și alte obiective stabilite.

- Evaluarea feedback-ului și a satisfacției utilizatorilor: Solicitarea feedback-ului utilizatorilor care lucrează cu sistemul de contabilitate digital. Evaluarea lor poate oferi o perspectivă asupra utilizabilității, funcționalității și eficacității sistemului implementat. Luați în considerare nevoile și sugestiile utilizatorilor pentru a îmbunătăți continuu performanța sistemului și a adresa eventualele probleme sau lacune identificate.

- Compararea rezultatelor cu așteptările inițiale: Compararea rezultatele obținute prin implementarea digitalizării în contabilitate cu așteptările inițiale și obiectivele stabilite. Analizarea beneficiilor așteptate, cum ar fi economiile de cost sau eficiența sporită, dacă au fost atinse și dacă implementarea a adus valoarea dorită pentru firma de transport persoane.

- Adaptarea și îmbunătățirea continuă: Utilizarea rezultatelor monitorizării și evaluării performanței pentru a identifica oportunități de adaptare și îmbunătățire continuă a sistemului de contabilitate digital. Trebuie să fie luat în considerare și feedback-ul utilizatorilor și cerințele în continuă schimbare ale firmei pentru a asigura că sistemul rămâne relevant și eficient pe termen lung.

o Monitorizarea și evaluarea performanței în implementarea digitalizării în contabilitate sunt esențiale pentru a măsura impactul și beneficiile aduse de acest proces de transformare. Prin urmărirea și evaluarea continuă, puteți face ajustări și îmbunătățiri necesare pentru a maximiza eficiența și economia în cadrul firmei de transport persoane.

Discuții

Lucrarea prezintă o metodologie complexă pentru implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme. Acesta începe prin evidențierea etapelor principale ale procesului de implementare, inclusiv evaluarea nevoilor și obiectivelor, selecția și implementarea sistemului de contabilitate digital, automatizarea proceselor contabile, integrarea cu alte sisteme, securitatea datelor, monitorizarea și evaluarea performanței sistemului.

În prima etapă, se subliniază importanța identificării nevoilor și obiectivelor specifice ale firmei în ceea ce privește contabilitatea, inclusiv automatizarea proceselor, monitorizarea fluxului de numerar, generarea de rapoarte financiare, integrarea cu alte sisteme, reducerea costurilor administrative și asigurarea securității datelor.

În cea de-a doua etapă, se discută procesul de selecție a unui sistem de contabilitate digital adecvat, luând în considerare atât noutatea, cât și economia pentru firmă. Se subliniază necesitatea unei evaluări atente a caracteristicilor, funcționalităților și costurilor pentru a identifica cea mai potrivită soluție.

În etapa a treia, se descriu pașii implicați în implementarea sistemului de contabilitate digital, inclusiv planificarea, configurarea, transferul datelor și pregătirea personalului. Se evidențiază importanța unei implementări corecte și a unei pregătiri adecvate pentru a asigura adoptarea eficientă a sistemului de către angajați.

A patra etapă evidențiază beneficiile automatizării proceselor contabile, inclusiv creșterea eficienței, reducerea erorilor umane, accelerarea fluxurilor de lucru și îmbunătățirea accesului la informații financiare în timp real.

În etapa a cincea, se subliniază importanța integrării sistemului de contabilitate digital cu alte sisteme utilizate în cadrul firmei de transport persoane, cum ar fi sistemul de rezervări online sau sistemul de gestionare a flotei.

În etapa a șasea, se accentuează necesitatea implementării măsurilor adecvate pentru protecția și

securitatea datelor financiare și confidențiale ale firmei, inclusiv criptarea datelor, controlul accesului și actualizările de securitate.

În final, în etapa a șaptea, se evidențiază importanța monitorizării și evaluării continue a performanței noului sistem de contabilitate digital, pentru a asigura îndeplinirea obiectivelor stabilite și pentru a identifica oportunități de îmbunătățire continuă. Această abordare comprehensivă și sistematică oferă o metodologie detaliată pentru implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme de transport persoane, având în vedere atât aspecte tehnice, cât și operaționale și de securitate.

Concluzii

Implementarea digitalizării în contabilitatea unei firme poate aduce numeroase beneficii, inclusiv eficiență crescută, acuratețe sporită și reducerea costurilor administrative. Prin selectarea unui sistem de contabilitate digital potrivit, automatizarea proceselor contabile și integrarea cu alte sisteme, firma poate îmbunătăți performanța sa și să rămână competitivă într-un mediu de afaceri din ce în ce mai digitalizat.

Bibliografie:

1. Lonea, A. M., (2012), Soluții de securitate pentru cloud computing, Universitatea Politehnica,
2. What is Cloud Security Posture Management (CSPM) - Check Point Software
3. Bendovschi, A., Tinca, A., & Ionescu, B. (2014). Cloud computing - enabling drivers and adoption issues. Proceedings of AMIS 2014 - 9th International Conference Accounting and Management Information Systems (pp. 260-271). Bucharest: ASE.
4. Catalin Emanuel, Ciobota- Impactul digitalizării contabilității entităților economice prin utilizarea tehnologiilor Cloud Computing și RPA (Robotic Process Automation); oportunități și riscuri, 2024

**PERFEȚIONAREA ȘI EFICIENTIZAREA SISTEMULUI DE SUBVENȚIONARE PRIN
EVIDENȚĂ – CA INSTRUMENT IMPORTANT ÎN POLITICA
AGRICOLĂ A ȚĂRII**

**IMPROVEMENT AND STREAMLINING OF THE SUBSIDY SYSTEM THROUGH
RECORD-KEEPING AS AN IMPORTANT TOOL TIP IN THE COUNTRY'S AGRICULTURAL
POLICY**

Sofia DONEA, asist. univ., drd.,
Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul
E-mail: sdonea@mail.ru
ORCID ID: 0000-0001-5479-3788

Rezumat: *Agricultura reprezintă un proces de activități complexe desfășurate cu scopul de a produce produse alimentare necesare omenirii, care se desfășoară în mediul natural – impunându-se în acest sens și respectarea legilor naturii de rând cu cele economice. Particularitățile sectorului agricol, creează un șir de inconveniente prin riscurile de producție, care diminuează atractivitatea acestui sector și a rezultatelor preconizate. Vulnerabilitatea procesului de producție provocată de condițiile climaterice din ultimii ani, impun autoritățile să intervină în acest sector prin programe de sprijin financiar numite subvenții.*

Este important în acest sens, ca subvențiile alocate producătorilor agricoli să aibă un rezultat cu efecte de durată asupra procesului de producție curent, dar și asupra protecției mediului.

Efectul subvențiilor este apreciat prin contabilitatea acestor operațiuni, care sporesc gestiunea și controlul asupra resurselor alocate. Procesul de subvenționare creează o pârgie de sprijin atât financiar cât și de consultanță specializată cu scop de investiții, protecție și gestiune, urmărite în politicile agricole de stat. Evidența contabilă dispune de informații relevante pentru a calcula indicatori importanți și necesari în aprecierea efectului de intervenție financiară prin subvenții. Corectitudinea măsurilor de subvenționare poate fi apreciată prin analiza informației din evidența contabilă..

Cuvinte-cheie: *agricultură, subvenție, criză, evidență contabilă, gestiune, control, eficiență.*

Abstract: *Agriculture represents a complex set of activities carried out with the aim of producing the food products necessary for humanity, conducted in the natural environment – thus requiring adherence to both the laws of nature and economic principles. The particularities of the agricultural sector create a series of inconveniences due to production risks, which diminish the attractiveness of this sector and the anticipated results. The vulnerability of the production process caused by climatic conditions in recent years has compelled authorities to intervene in this sector through financial support programs called subsidies.*

It is important in this regard that the subsidies allocated to agricultural producers have a lasting impact on the current production process as well as on environmental protection.

The effect of subsidies is accurately assessed through the accounting of these operations, which enhances the management and control over allocated resources. The subsidization process creates a support lever both financially and through specialized consultancy for the purposes of investment, protection, and management, as pursued in state agricultural policies. Accounting records provide relevant information for calculating useful indicators necessary for evaluating the impact of financial intervention through subsidies. The correctness of the subsidization measures can be highlighted by reporting information from accounting.

Keywords: *agriculture, subsidy, crisis, accounting records, management, control, efficiency.*

Introducere

Întreprinderile, care activează în domeniul agricol, își direcționează acțiunile spre obținerea veniturilor din sectorul fitotehniei și zootehniei. Evidenței contabile îi revine în acest sens un rol esențial și anume evaluarea modificărilor activelor biologice, care se exprimă prin măsurarea cantității de produse agricole și gestiunea asupra elementelor de cost. Particularitățile din agricultură sporesc costurile de producție, care de multe ori nu sunt acoperite de prețul de vânzare – situație care generează pierderi producătorilor agricoli.

Desfășurarea procesului de producție pe suprafețe extinse, neprotejate, condiții climaterice nefavorabile care se repetă din an în an, concurența, utilizarea tehnicii agricole învechite – toate acestea sporesc riscurile producătorilor, îi demotivează și fac ca sectorul agricol să devină neatractiv. De aceea s-au instituit sisteme de sprijin în politica agricolă atât la nivel extern, cât și la nivel intern prin scheme de plăți pentru producătorii agricoli numite subvenții. *Subvențiile* reprezintă un ajutor financiar acordat producătorilor agricoli de către stat pentru diferite măsuri subvenționate, reglementate legal. Scopul subvențiilor este de a compensa cheltuielile la producători. Eficiența sistemelor de subvenționare poate fi determinată din datele evidenței contabile, care reflectă și evaluează corect modificările activelor biologice și a efectelor obținute în urma subvențiilor încasate de producător.

Valoarea subvențiilor nu este cunoscută în momentul inițierii operațiunilor de producție, dar se identifică numai după centralizarea datelor din evidență pentru a argumenta efectuarea cheltuielilor, adică recunoașterea acestora după încheierea exercițiului.

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării:

Republica Moldova are un potențial favorabil în domeniul agricol, de aceea se acordă o atenție sporită politicilor agricole, iar statul este nevoit să se implice activ în reglementarea activității și susținerea acestui sector important, pentru a asigura o creștere permanentă și pentru a crea un mecanism optim de gestiune a resurselor. Subvențiile în sectorul agricol reprezintă un catalizator al creșterii investițiilor, care se bazează pe probleme reale cunoscute, evidențiind sistemul de subvenționare ca un instrument important în strategia de dezvoltare a agriculturii din țară.

Procedura de subvenționare este pe larg utilizată în statele europene, prin intermediul Politicii Agricole Comune (PAC). Fondurile de susținere pentru agricultori se direcționează pentru măsuri climaterice, gestiunea resurselor naturale și dezvoltarea rurală. Toate țările din lume își subvenționează agricultura, însă agricultura țărilor europene este subvenționată mai masiv – mai bine de 1/3 din veniturile agricultorilor provin din subvenții.

Intervențiile guvernamentale în sectorul agricol la nivel mondial a început cu mult timp în urmă, iar țările mai bogate foloseau o gamă substanțială de scheme pentru sprijinul și subvenționarea producătorilor agricoli. Sprijinul pentru agricultură este efectuat în mod direct sau indirect și este direcționat spre susținerea anumitor grupe de produse sau procese, care diferă de la o țară la alta.

Unii economiști critică programele de susținere agricole, considerând că se încalcă principiul echității dintre producători în procesul comercializării, deoarece în țările mai sărace aceștia nu beneficiază de subvenții, sau subvențiile sunt foarte mici, astfel apare concurența neloială pe piețele de desfacere. Totodată se evidențiază că subvențiile provin din contribuțiile cetățenilor și nu pot fi considerate ca un beneficiu social total, dar este benefic doar pentru producătorii din acest sector. Cu toate acestea sunt și susținători în acest domeniu și se consideră că subvențiile ajută producătorii agricoli să se dezvolte și să se mențină pe piață, să reziste la provocările riscante din domeniu inclusiv riscurile climaterice, asigurând astfel securitatea alimentară națională și internațională.

Scopul studiului este de a evidenția rolul procedurii de subvenționare, având la bază informațiile generalizate de către serviciul contabil, ce contribuie la aprecierea stării financiare a sectorului agricol, pentru a lua decizii de finanțare astfel încât să se administreze eficient activitatea de producție și de protecție a mediului de către organele guvernamentale. Subvenționarea este un instrument de influență asupra sectorului agricol cu scop de dezvoltare și protecție a mediului, care își sporește efectul dacă există un sistem de evidență, gestiune și control bine organizat.

Metodologia de cercetare include aspecte de gestiune și evidență specifice contabilității. Autorul în procesul cercetării acestui subiect, a aplicat metodele de cunoaștere precum analiza și sinteza, inducția și deducția, precum și metode specifice științei economice ca documentarea, gruparea, selectarea, observarea. Drept suport metodologic al investigației au servit lucrările în domeniul contabilității, cât și din domeniul agriculturii, au fost studiate acte normative și legislative din Republica Moldova specifice temei analizate. Autorul s-a axat pe particularitățile procesului de producție în sectorul agricol, din experiențele practice și din tendințele strategiilor de dezvoltare a sectorului agricol autohton și internațional.

Rezultate obținute și discuții: Sprijinul financiar acordat producătorilor agricoli prin sisteme guvernamentale de subvenționare este în prezent salutar în mediul de afaceri agricol, însă apar și diverse controverse în acest sens, întrucât este necesar să se evalueze efectele acestui sprijin asupra indicatorilor

rezultativi precum venitul, profitul și cantitatea producției obținute – toate acestea rezultate prin efectele susținerii guvernamentale. Măsurile de control în acest sens se rezumă la corectitudinea pachetului de documente prezentat pentru solicitarea sprijinului, respectarea anumitor norme de calculație a elementelor de cost și asupra operațiunilor de încasare a subvenției. Programele de subvenționare – ca efect economic trebuie evaluate prin indici cantitativi și calitativi, care măsoară eficiența programelor de susținere financiară. Aici trebuie de prioritizat rolul evidenței contabile – ca regulă de bază cu scop de gestiune și control, datorită normelor stricte de respectat în limbajul cifric de informare.

Informațiile contabile sunt importante deoarece acestea justifică real efectul financiar și economic al operațiunilor efectuate de întreprindere. Contabilitatea reprezintă un sistem complex de colectare, prelucrare, înregistrare, generalizare a elementelor ce grupează întreaga activitate, și de raportare financiară. Informația contabilă se utilizează pe larg pentru planificare, elaborare de strategii și activități de desfășurat [6, p.34]. Astfel informația contabilă contribuie la aprecierea stării financiare a întreprinderii pentru elaborarea și luarea deciziilor financiare, furnizează informații necesare pentru fundamentarea deciziilor de finanțare pentru a realiza un echilibru financiar între suma subvenției acordate și efectul finanțării asupra indicatorilor rezultativi.

Analizând posibilitățile financiare din sectorul agricol autohton, se poate de evidențiat insuficiența resurselor necesare pentru a face față provocărilor specifice acestui gen de activitate. Rezultatele, privind volumul producției agricole, sunt influențate de condițiile climaterice care devin tot mai nefavorabile de la an la an. De aceea, Ministerul Agriculturii și Industriei Alimentare, susține prin politicile sale promovarea și finanțarea producătorilor agricoli, prin măsuri de alocații financiare și acordarea de subvenții. Sunt elaborate periodic regulamente referitor la modalitatea de subvenționare și legi cu privire la principiile de subvenționare pentru dezvoltarea agriculturii și mediului rural, pentru ca procesul de susținere să fie ajustat la practicile țărilor dezvoltate.

Legea nr. 276, din 16/12-2016, *cu privire la principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural*, cu modificări ulterioare, are drept scop susținerea modernizării sectorului agroindustrial și dezvoltării rurale prin:

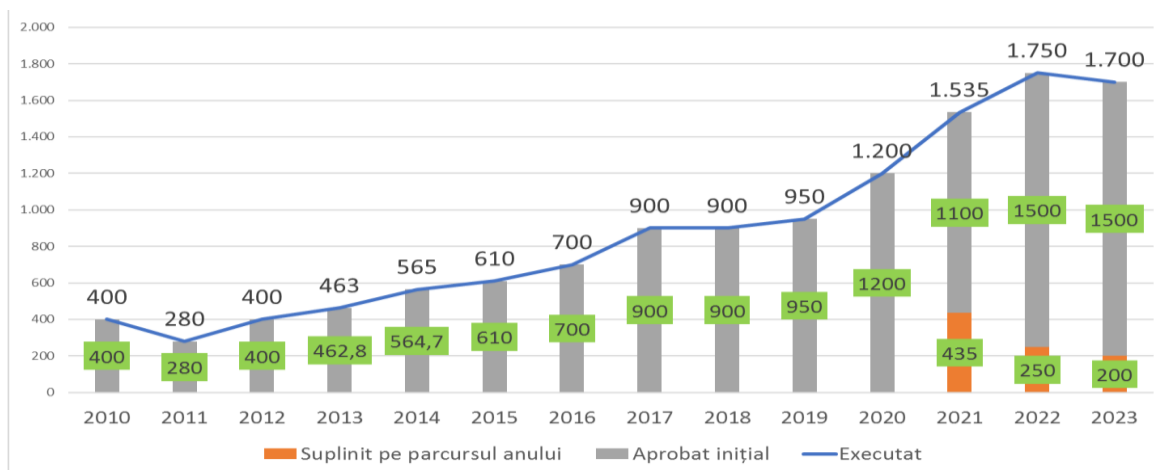
- a) creșterea competitivității sectorului agroindustrial prin modernizarea și restructurarea pieței;
- b) asigurarea gestionării durabile a resurselor naturale;
- c) îmbunătățirea nivelului de trai în mediul rural.

Această lege definește procedura de *subvenție* ca un sprijin financiar nerambursabil și neimpozabil acordat din *Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural* (FNDAMR) pentru susținerea investițiilor efectuate în dezvoltarea agriculturii și mediului rural și care corespund criteriilor de eligibilitate [4]. Conform prevederilor legislative, responsabilitatea de a gestiona sursele financiare direcționate spre dezvoltarea agriculturii au fost delegate către Agenția de Intervenție și Plăți în Agricultură (AIPA), care este o autoritate administrativă de gestiune și control a mijloacelor financiare, subordonată Ministerului Agriculturii și Industriei Alimentare.

În luna martie 2023 a fost aprobată legea nr. 71 *cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural*, care reglementează repartizarea FNDAMR pentru următoarele forme de subvenționare:

- Plăți în avans;
- Plăți post-investiții;
- Plăți investiții pe etape;
- Plăți directe;
- Plăți complementare [3].

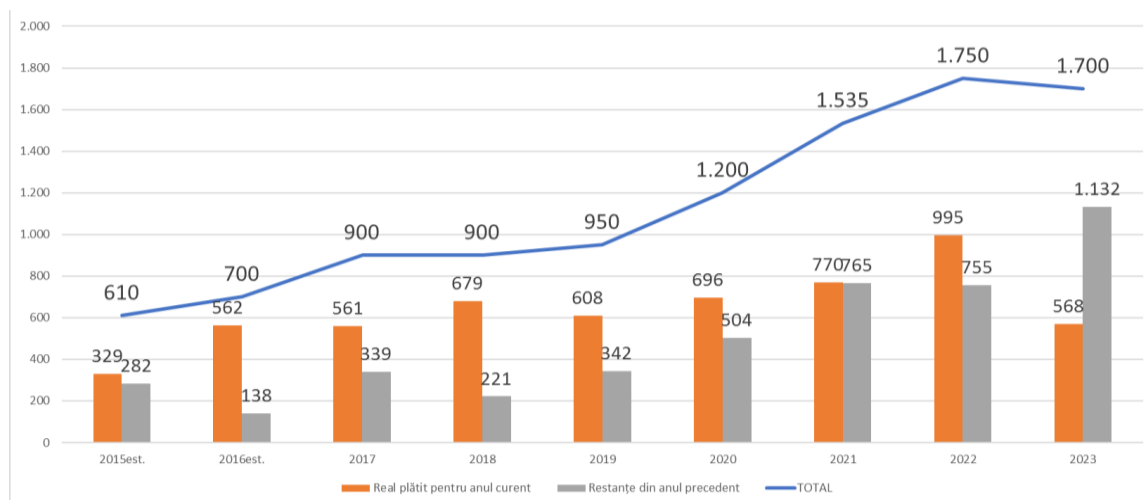
Conform raportului privind gestionarea FNDAMR, se observă, că sursele financiare alocate măsurii de subvenționare în sectorul agricol autohton, sunt în creștere de la an la an (figura 1):

Sursa: Raport privind gestionarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural pentru anii 2017-2023

Figura 1. Fondul național de dezvoltare a agriculturii și mediului rural, 2010 - 2023 (milioane lei)

În anul 2023, AIPA a administrat 1700,0 mil.lei, fiind inițial aprobate 1500,0 mil.lei, iar apoi pe parcursul anului a fost suplinit cu încă 200,0 mil.lei, examinând și autorizând spre plată 7542 de cereri de acordare a sprijinului financiar recepționate în anul 2022. Subvențiile alocate producătorilor agricoli în anul 2023, au crescut de 4 ori comparativ cu anul 2010 care constituia doar 400 mil.lei. O parte din sumele alocate pentru perioada curentă a anului în curs sunt utilizate pentru achitarea restanțelor din perioada precedentă (figura 2):

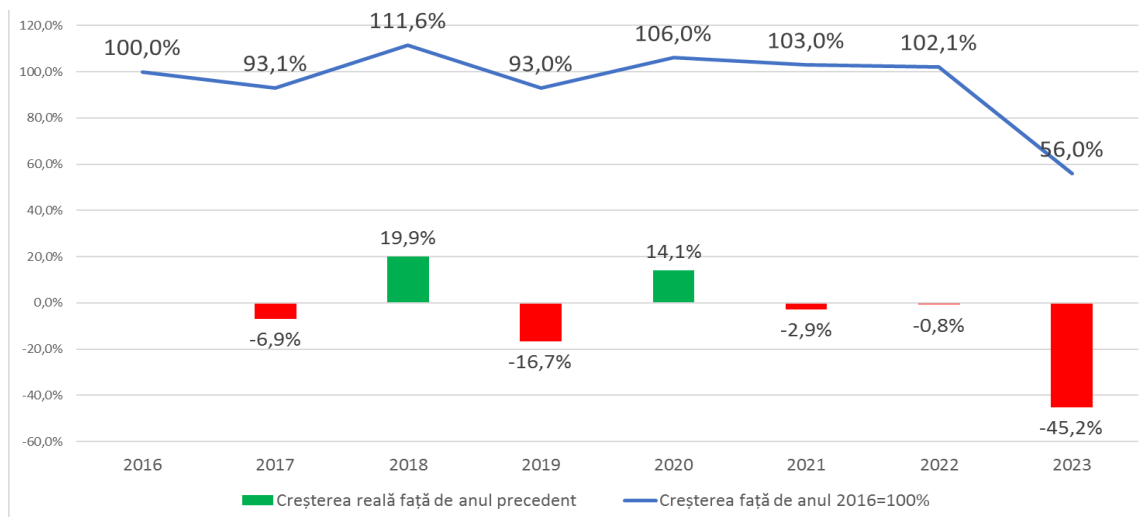

Sursa: Raport privind gestionarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural pentru anii 2017-2023

Figura 2. Utilizarea FNDAMR, 2015 - 2023 (milioane lei)

Din figura de mai sus se observă că din suma totală alocată de 1700 mil.lei pentru anul 2023, doar 568 mil.lei au fost real plătite pentru perioada curentă, restul 1132 mil.lei au fost achitate restanțele pentru anul precedent 2022 – situație care nu putem să o apreciem pozitiv. Neachitarea în timp a subvențiilor și amânarea plăților pe perioade ulterioare, creează efecte de șoc financiar din cauza riscurilor frecvente și insufiențe de resurse pentru inițierea unui nou ciclu de producție.

Statisticile evidențiază creșterea subvențiilor din an în an prin FNDAMR, însă să analizăm creșterea reală a subvențiilor în agricultură, conform următoarei diagrame:

Sursa: Raport privind gestionarea Fondului Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural pentru anii 2017-2023
Biroul Național de Statistică, statistica.gov.md, IPC pe grupe majore, luna precedentă=100, 1991-2021,

Figura 3. Creșterea reală a subvenționării în agricultură, 2016 - 2023

Analizând informația din fig.3 se poate de concluzionat că o creștere reală se poate observa numai în anul 2018 și 2020, însă din perioada analizată 2016-2023, subvențiile din anii 2017, 2019, 2021, 2022 și 2023 sunt în descreștere față de anul 2016, iar cea mai mare descreștere se observă în anul 2023 cu 43,2% comparativ cu perioada de referință 2016. Aceasta evidențiază atât factorii pozitivi, precum interesul crescut al producătorilor agricoli pentru susținerea statului în acest domeniu, care sunt vitale pentru bunăstarea economică, cât și factorii negativi, care denotă posibilitățile financiare reduse ale structurilor de stat de a susține sectorul prioritar al economiei țării. Specificul programelor de subvenționare sunt direcționate spre stimularea gradului de producție, însă în realitate programele agricole sunt foarte complexe cu divers impact.

Beneficiarii de subvenții sunt ulterior monitorizați, pentru a se colecta informații care să confirme respectarea unor obligațiuni de către beneficiari.

În prezent întreprinderile din sectorul agricol beneficiază de subvenții în conformitate cu **Regulamentul privind măsurile și condițiile specifice de eligibilitate pentru subvenționarea investițiilor din FNDAMR** aprobat prin Legea nr.71/2023 **cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural.**

Subvențiile, conform SNC, se recunosc în baza contabilității de angajamente, dacă există o certitudine întemeiată că:

1. Entitatea va respecta condițiile impuse de acordarea subvențiilor;
2. Subvențiile vor fi primite;
3. Valoarea subvențiilor poate fi evaluată în mod credibil [1, p.73]

Contabilitatea operațiunilor aferente subvențiilor se reflectă utilizând următoarele conturi:

535 „Venituri anticipate curente”, subcontul 5351 „Subvenții”- pentru reflectarea informației privind subvențiile primite pe o perioadă mai mică de un an;

424 „Venituri anticipate pe termen lung”, subcontul 4241 „Subvenții”- pentru reflectarea informației privind subvențiile primite pe o perioadă mai mare de un an;

Pentru evidență, subvențiile sunt recunoscute în momentul acceptării documentelor confirmative, în urma cărora apare o majorare concomitentă de creanțe și datorii. Ulterior, subvențiile primite de întreprindere sunt decontate la venituri curente în perioada când au fost cheltuite și se reflectă:

- La recunoașterea inițială a subvențiilor:
Debit contul 234 „Alte creanțe curente”,
Credit contul 5351/ 4241 „Subvenții”;

- La încasarea în contul curent a subvenției:
Debit contul 242 „Conturi curente în monedă națională”,
Credit contul 234 „Alte creanțe curente”;

- La decontarea subvențiilor utilizate la venituri curente:
Debit contul / 4241 „Subvenții”
Credit contul 622 „Alte venituri financiare”.

Conform SNC „Capital propriu și datorii”, există două metode de constatare a subvențiilor:
- subvenții aferente activelor,
- subvenții aferente veniturilor.

Subvențiile aferente activelor reprezintă subvențiile primite sub formă de active imobilizate sau de mijloace bănești destinate procurării acestor active [1, pag.73]. Este necesar de remarcat, că subvențiile aferente activelor imobilizate, în momentul recunoașterii acestora se reflectă ca majorare concomitentă a creanțelor și veniturilor anticipate pe termen lung. *Amortizarea calculată la activele imobilizate procurate din contul subvenției* se reflectă nu la consumuri/cheltuieli curente dar *la majorarea veniturilor curente* .

Subvențiile aferente veniturilor reprezintă subvențiile destinate acoperirii anumitor datorii, costuri și cheltuieli, care se încasează în contul curent al întreprinderii, iar la sfârșitul lunii, sumele subvențiilor se includ în componența veniturilor curente.

Subvențiile - ca operațiuni se perfectează prin ordin de plată, extrase de cont, procese-verbale, note contabile etc.

În scopul menținerii unei producții agricole stabile, producătorii agricoli pot fi susținuți de către organele de stat prin subvenționarea primelor de asigurare în cazul unor riscuri de producție. Conform *Legii cu privire la asigurarea subvenționată a riscurilor de producție în agricultură nr.243-XV*, de subvenționarea primelor de asigurare beneficiază următorii producători agricoli:

a) care au înregistrat la primărie culturi agricole, precum și animale, păsări, familii de albine și pești care le aparțin;

b) care întrețin culturi agricole, animale, păsări, familii de albine și care produc pești conform tehnologiilor aprobate, iau măsuri de prevenire a bolilor și atacului dăunătorilor și țin evidența lucrărilor efectuate.

Potrivit articolului 32 din legea nr.183 din 2020, privind asigurarea subvenționată în agricultură, cota subvenției se stabilește în baza primelor de asigurare calculate conform condițiilor speciale de asigurare a riscurilor de producție în agricultură și constituie 70% din valoarea acestora, dacă valoarea cumulată a subvențiilor pentru asigurarea subvenționată autorizate spre plată în anul anterior încheerii contractului de asigurare constituia până la 6% din mărimea FNDAMR [5].

Cele mai frecvente înregistrări contabile privind asigurarea riscurilor de producție agricole se prezintă astfel:

- Reflectarea datoriei aferente primei de asigurare a recoltei:

Debit contul 261 „Cheltuieli anticipate curente”

Credit contul 542 „Datorii privind asigurarea bunurilor și a persoanelor”

- Recunoașterea sumei primei de asigurare spre subvenționare/ acoperită:

Debit contul 234 „Alte creanțe curente”,

Credit contul 5351 „Subvenții”;

- Achitarea primei de asigurare, din mijloace proprii:

Debit contul 542 „Datorii privind asigurarea bunurilor și a persoanelor”

Credit contul 242 „Conturi curente în monedă națională”;

- Micșorarea datoriei aferente primei de asigurare prin decontarea subvenției (AIPA transferă cota-parte a primei de asigurare direct companiei de asigurare):

Debit contul 542 „Datorii privind asigurarea bunurilor și a persoanelor”,

Credit contul 234 „Alte creanțe curente”;

- Decontarea lunară a subvenției de asigurare:

Debit contul 5351 „Subvenții”,

Credit contul 611 „Venituri din vânzări”;

- Decontarea lunară a primei de asigurare la elemente de cost:
Debit contul 811 „Activități de bază”
Credit contul 261 „Cheltuieli anticipate curente”.

Pentru producătorii agricoli este importantă informația privind procedura de subvenționare, documentarea solicitării acestui sprijin și corectitudinea evidenței subvențiilor, pentru o gestiune și un control mai eficient. Totalizând compartimentul de evidență, procedura de înregistrare contabilă a subvenției poate fi generalizată ilustrativ astfel:

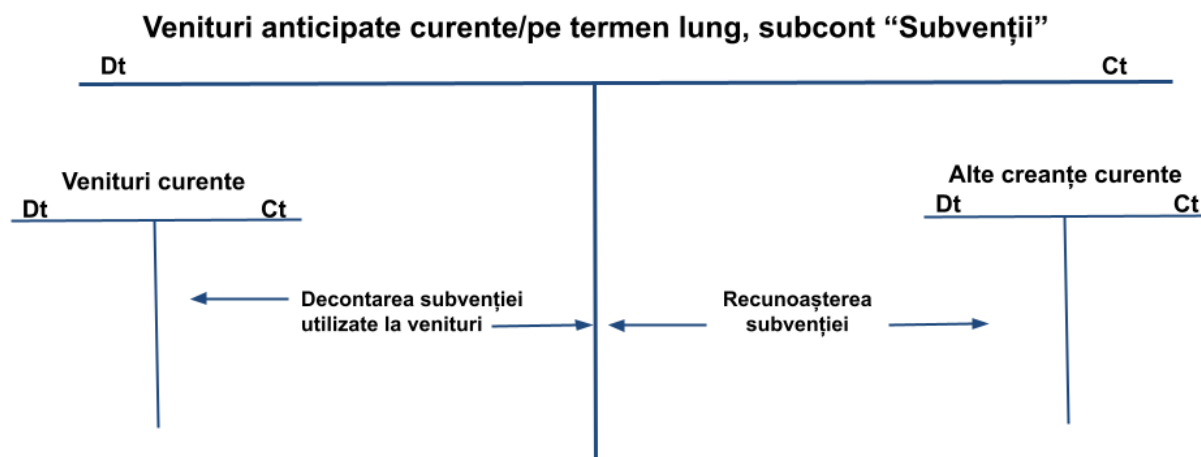

Figura 4. Înregistrarea evidenței subvențiilor în contabilitate

Sursa: Realizat de autor

Concluzii și recomandări

Activitatea în sectorul agricol, presupune pentru un producător să poseze cunoștințe moderne-actualizate la scară largă, cu mult mai mari decât pentru alte domenii de activitate. Istoria agriculturii Republicii Moldova și-a pus amprenta pe situația actuală din sector și anume: din moment ce capitalul și administrarea au fost centralizate un timp îndelungat, producătorul agricol tradițional și-a pierdut independența și capacitatea managerială de decizie. Astfel în momentul revenirii la proprietatea privată, multe programe nu au reușit și au dus la eșecuri costisitoare și de durată, cu efecte distructive și de dezorientare a producătorilor agricoli.

În prezent, producătorii agricoli se confruntă cu un șir de riscuri provocate de condițiile climatice, lipsa unor competențe de a le gestiona și insuficiență de surse financiare, care se repetă de mai mulți ani. Toate acestea pun în pericol siguranța alimentară a țării, deaceia organele de stat sau angajat să recurgă la subvenționarea agriculturii ca un instrument de siguranță important.

Susținerea financiară a producătorilor agricoli prin subvenționare poate fi considerată pe de o parte logică, iar pe de altă parte ca un mijloc de denaturare a situației din sector, care se manifestă prin neechitate ce provoacă sărăcie și inegalități în problemele de mediu. Foarte des subvențiile sunt folosite pentru a sprijini necompetitivitatea, producerea incipientă, ajustarea comportamentului producătorilor pe piață, etc. Cu toate acestea organele de stat introduc programe de subvenționare în acest sector, considerându-le întemeiate. Se cunoaște că agricultura este un domeniu complex, iar procesul de producție se desfășoară într-o ambianță continuă cu mediul natural, iar uneori producătorul este neputincios în fața factorilor naturali. Transformările activelor biologice în procesul de producție necesită competențe deosebite, care în ultima perioadă se solicită actualizarea acestora în concordanță cu problemele mediului natural în schimbare.

Sectorul agricol este considerat ca un element esențial de securitate națională, deaceia va exista tendința permanentă de subvenționare a acestei ramuri. Subvențiile sunt utilizate ca niște mecanisme de dirijare și direcționare a proceselor din agricultură, deaceia este important ca structurile de stat să fie prudente în măsurile de subvenționare pentru a spori atractivitatea și inovațiile benefice pentru dezvoltarea

sectorului. Programele de susținere prin subvenționare trebuie să ofere protecție maximă împotriva unei game largi de riscuri, să intensifice gestiunea asupra efectelor de subvenționare, folosind informațiile din evidența contabilă cu scop de control și echitate, deoarece subvențiile presupun o cheltuială din sursele bugetare.

Generalizând putem evidenția unele efecte atât benefice cât și negative, care trebuie ținute sub control în procesele subvenționării:

Drept efecte benefice ale subvențiilor în agricultură pot fi evidențiate:

- creșterea securității alimentare și prin susținerea micilor producători;
- creșterea veniturilor la populația din mediul rural și stoparea migrației acestora spre mediul urban;
- încurajarea promovării practicilor eficiente/de protecție a mediului prin programele de subvenționare susținute;
- sprijinul producătorilor agricoli în situații de risc pentru a nu abandona acest sector important;
- direcționarea activității agricole spre tehnici și tehnologii mai performante și eficiente etc.

Drept efecte negative ale subvențiilor în agricultură pot fi evidențiate:

- concurență neloială prin prețuri incorecte pe piață;
- afectarea veniturilor prin încurajarea supraproduției la unele tipuri de produse subvenționate;
- diminuarea resurselor bugetare destinate altor servicii publice în favoarea subvenționării agriculturii etc.

Bibliografie:

1. Standardele Naționale de Contabilitate, aprobate prin Ordinul nr.1533 din 22/10/2013 a Ministerului Finanțelor. În: Monitorul Oficial Nr. 233-237 art.1533 din 22/10/2013, cu modificările ulterioare.
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117850&lang=ro
2. Planul general de conturi contabile, aprobat prin Ordinul ministrului finanțelor nr.119 din 06/08/2013, cu modificările ulterioare.
<https://mf.gov.md/ro/content/planul-general-de-conturi-contabile-aprobat-prin-ordinul-nr119>
3. Legea nr.71 *cu privire la subvenționarea în agricultură și mediul rural*, din martie, 2023,
https://aipa.gov.md/sites/default/files/Raport%20de%20activitate%20_AIPA%20-%20anul%202023.pdf
4. Legea nr.276, din 16/12-2016, *cu privire la principiile de subvenționare în dezvoltarea agriculturii și mediului rural*,
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133357&lang=ro
5. *Legea cu privire la asigurarea subvenționată a riscurilor de producție în agricultură* Legea nr.183/2020,
<https://www.legis.md/getR>
6. Burlea E., Management financiar, Ed. Economică, 2019, București, ISBN 978-973-709-891-7-336
7. Collase B. Contabilitate generală, Editura Moldova, ediția a IV-a, Iași, 1982 402 pag ISBN 973-973-709-208-5.
8. Frecăușan A, și alți autori, Evidența contabilă în unitățile agricole, Chișinău 2001, ISBN 9975-78-056-3.
9. Grigoroii L., și alți autori, Contabilitatea întreprinderii, Editura Cartier, 2021, ISBN 978-9975-86-456-5

**REVIZUIREA DOSARULUI MISIUNII DE AUDIT ȘI A PROBELOR AFERENTE
TRANZACȚIILOR CU PĂRȚILE AFILIATE**

**REVIEW OF THE AUDIT ENGAGEMENT FILE AND EVIDENCE OF RELATED PARTY
TRANSACTIONS**

Anatolie IACHIMOVSKI, dr., conf. univ.,
Academia de Studii Economice a Moldovei
E-mail: iachimovschi.anatolie.constantin@ase.md
ORCID ID: 0000-0002-5393-0100

Rezumat: În cadrul acestui studiu sunt examinate circumstanțele testate în cadrul unei misiuni de audit referitor la inexistența sau ineficiența controalelor interne aferente tranzacțiilor cu părțile afiliate. Studiul recomandă colectarea probelor adecvate și suficiente cu privire la motivele conducerii entității auditate de neconformare la cerințele de contabilizare și raportare financiară a părților afiliate potrivit cadrului de raportare financiară aplicabil. Mai îngrijorătoare este situația când responsabilii nu acordă importanță acestor cerințe, adică studiul denotă că este posibil ca controalele să nu fie funcționale sau să nu fie implementate în mod intenționat.

Cuvinte-cheie: audit, misiune de audit, părți afiliate, proceduri de audit, standarde internaționale de audit

Abstract: This study examines the circumstances tested within an audit mission regarding the non-existence or ineffectiveness of internal controls related to related party transactions. The study recommends gathering appropriate and sufficient evidence regarding the audited entity's management's reasons for non-compliance with related party accounting and financial reporting requirements according to the applicable financial reporting framework. More worrisome is the situation when those in charge do not attach importance to these requirements, meaning the study indicates that controls may not be functional or not implemented intentionally.

Keywords: audit, audit mission, related parties, audit procedures, international auditing standards

Rezultate și discuții

Revizuirea dosarului misiunii de audit în opinia economiștilor Arens A. și Loebbecke J., autori ai lucrării „Audit. O abordare integrată” prezintă un ansamblu de activități la etapa de finalizare a auditului [1]. Testarea tranzacțiilor și evenimentelor post-bilanțiere oferă probe suplimentare celor care se referă până la data raportării fiind considerate de încredere la raportarea rezultatelor misiunii de auditare a situațiilor financiare.

De asemenea, la faza de revizuire a dosarului misiunii se atrage atenția la probele obținute în cadrul testelor de audit a tranzacțiilor cu părțile afiliate și examinarea prezumției continuității activității. ISA 550 „Părți afiliate” sugerează [4]:

- Identificarea și evaluarea riscurilor de denaturare semnificativă asociate relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate;
- Obținerea răspunsurilor la riscurile de denaturare semnificativă aferente relațiilor și tranzacțiilor cu părțile afiliate;
- Evaluarea corectitudinii contabilizării și prezentării informațiilor privind relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate.

Partea afiliată este partea care deține controlul și influență semnificativă. Se consideră că se deține control dacă are puterea de a governa politicile financiare și operaționale ale unei entități cu scopul obținerii de beneficii din activitățile sale. Totodată, prin intermediul deținerii de acțiuni, în baza prevederilor statutului sau prin acord se poate obține influența semnificativă care reprezintă puterea de a participa la deciziile privind politicile operaționale și financiare ale unei entități, dar aceasta nu presupune controlul asupra politicilor respective.

Luând în considerare practicile din domeniu la revizuirea dosarului misiunii de audit sunt necesare următoarele lucrări la această fază :

- verificarea existenței datoriilor și angajamentelor condiționate;
- efectuarea unei verificări post-bilanțieră pentru depistarea evenimentelor ulterioare;

- proiectarea segmentului de colectare de probe finale la verificarea prezumției continuității activității;
- reunirea probelor colectate pentru evaluarea de ansamblu a rezultatelor auditului;
- întocmirea raportului de audit și revizuirea acestuia;
- comunicarea eficientă cu comitetul de audit și cu conducerea entității;

În lucrarea „Audit financiar-contabil : Concepte, metodologie, reglementări, cazuri practice” autori: Victor Munteanu (coordonator), Marilena Zuca, Vera Simina găsim abordarea standard de finalizare a auditului. În lucrarea dată sunt prezentate următoarele lucrări care sunt specifice ultimei etapei a unei misiuni de audit [2]:

- elaborarea concluziilor de audit;
- emiterea opiniei de audit;
- întocmirea raportului de audit;
- controlul calității misiunii de audit.

Toma M. în lucrarea „Inițiere în auditul situațiilor financiare ale unei entități” precaută lucrările necesare încheierii misiunii [3]. Lucrările în cauză urmăresc revizuirea misiunii și a documentației de audit pentru a se asigura respectarea standardelor profesionale.

Aplicarea chestionarului la sfârșitul misiunii se face pentru controlul intern al calității auditului fiind un document intern al auditorului și se întocmește cu scopul de a revizui toate activitățile realizate în cadrul misiunii:

- a) durata lucrărilor, procedurilor, testelor;
- b) atribuirea unor lucrări altor experți din exterior;
- c) repartizarea activităților de realizare a misiunii între membrii echipei misiunii;
- d) revizuirea situațiilor financiare auditate;
- e) pregătirea informațiilor pentru raportările de audit;
- f) comunicarea cu conducerea și cu persoanele însărcinate cu guvernanta;

Informațiile acumulate în chestionarul de la sfârșitul misiunii servesc pentru întocmirea notei de sinteză. Nota, în opinia lui Toma M. are rolul de a formula o variantă preliminară a opiniei auditorului cu privire la situațiile financiare auditate. Nota de sinteză servește pentru examinarea și aprecierea concluziilor bazate pe probele colectate. În baza notei se formulează o concluzie generală aplicată la exprimarea opiniei auditorului. Concluzia oferă auditorului o asigurare că la exprimarea opiniei au fost luate în calcul următoarele cerințe:

- metodele contabile utilizate la elaborarea situațiilor financiare sunt acceptabile;
- prezentarea situațiilor financiare este conformă dispozițiilor legale și normative în vigoare aplicabile sectorului de activitate al clientului;
- cunoștințele acumulate de către auditor corespund cu prezentarea de ansamblu a situațiilor financiare;
- toate aserțiunile de prezentare a informațiilor financiare sunt corect prezentate și dezvoltate în situațiile financiare.

Revizuirea la etapa finală a probelor privind părțile afiliate cuprind documentele de lucru de identificare a relațiilor ce poate indica prezența controlului sau a influenței semnificative:

- capitaluri proprii sau alte interese financiare în alte entități;
- afilierea persoanelor responsabile cu guvernanta sau personalului-cheie din conducere;
- apartenența la membrii apropiați ai familiei oricărei persoane ai conducerii care dețin autoritatea și responsabilitatea de a gestiona activitățile entității.

Elaborarea și expedierea scrisorii de afirmare face parte din etapa de finalizare a auditului și servește la argumentarea fiabilității elementelor probante. Scrisoarea în sine este o dovadă oferită de managementul entității referitor la recunoașterea responsabilității lor pentru raportarea financiară. Rolul scrisorii de afirmare este de a însoți situațiile financiare oferite auditorului de către conducerea entității auditate fiind menționată în această scrisoare responsabilitatea managementului entității referitor la raportarea financiară. O scrisoare de afirmare trebuie să întrunească următoarele elemente:

- Respectarea principiilor ținerii contabilității (prudenței, continuității activității, permanenței metodelor, intangibilității bilanțului de deschidere, necompensării);
- Respectarea cerințelor și a metodelor contabile prevăzute de cadrul legislativ și normativ contabil în vigoare;

- Întocmirea bilanțului contabil pe baza balanței de verificare a conturilor sintetice și respectarea normelor metodologice cu privire la întocmirea acestuia;
- Respectarea regulilor de întocmire a bilanțului, situației de profit și pierdere, situației fluxului de capital, situației fluxurilor de trezorerie, anexele la situațiile financiare;
- Contabilizarea rezultatelor inventarierii și reflectare lor în bilanț la 31 decembrie;
- Concretizarea situațiilor care au condus la prezentarea eronată de solduri la unele conturi contabile care, potrivit reglementărilor contabile, trebuiau corectate până la data de 31 decembrie;
- Dacă situația de profit și pierdere reflectă în mod fidel veniturile, cheltuielile și rezultatele financiare ale perioadei de raportare financiară.

Auditorul la etapa de finalizare a misiunii de audit examinează propunerile privind utilizarea profitului net și dacă acestea sunt în conformitate cu dispozițiile cadrului legal. Se studiază cauzele care au condus la înregistrarea de pierderi, sursele financiare pentru activitatea de producție și pentru investiții. Se discută cu conducerea entității auditate concluziile rezultate din analiza creanțelor și obligațiilor entității în baza informației obținute din activitățile de revizuire a dosarului enunțate în tabel.

Tabelul 1. Activitățile de revizuire a dosarului misiunii de audit la testarea angajamentelor cu părțile afiliate

<i>Activități în cadrul misiunii</i>	<i>Aserțiuni testate</i>	<i>Proceduri recomandate</i>
<i>Verificarea datoriilor și angajamentelor condiționate</i>	Exigibilitate și incertitudine	Confirmările creditorilor și juriștilor
<i>Verificarea evenimentelor ulterioare</i>	Prezentarea fidelă	Verificarea post-bilanțieră
<i>Colectarea probelor ulterioare</i>	Prezumția continuității activității	Proceduri analitice finale
<i>Evaluarea rezultatelor</i>	Suficiența informațiilor colectate	Lista de referință a angajamentului
<i>Emiterea raportului de audit</i>	Adecvarea expresiilor din raport	Evaluarea situațiilor financiare în ansamblu
<i>Comunicarea cu comitetul de audit</i>	Fraude, fapte, denaturări	Emiterea scrisorii
<i>Prezentarea rezultatelor managementului</i>	Deficiențe ale controlului intern	Informarea conducerii

Sursa:elaborat de autor

În cadrul acestei etape se studiază sursele de rambursare a creditelor și a altor împrumuturi acordate părților afiliate, garanția acestora, se examinează posibilitatea de rambursare înainte de termenul de scadență și efectele asupra activității analizate, cât și asupra celei viitoare. Se atrage atenția la obligațiile față de bugetul de stat și bugetele locale, față de alte angajamente speciale, dacă acestea au fost corect stabilite și achitate. În acest scop se testează:

- organizarea în cadrul entității auditate a controlului financiar propriu al tranzacțiilor cu părțile afiliate;
- eficiența măsurilor propuse pentru asigurarea continuității activității în condițiile existenței datoriilor și creanțelor față de părțile afiliate;
- alte circumstanțe, informații și elemente care prezintă interes asupra activității financiare a entității respective.

Consiliul de administrație al entității auditate discută concluziile generale ale auditorului fiind notate în procesele verbale ale ședinței acestuia. Extrasele acestor procese verbale servesc ca dovadă a înștiințării entității referitor la rezultatele auditului. Iar în lipsa acestui consiliu de la entitatea auditată auditorul solicită scrisoarea de afirmare sau o copie a situațiilor financiare

La utilizarea în situațiile financiare auditate a estimărilor independente a obligațiunilor financiare față de părțile afiliate, auditorul urmează să efectueze o analiză a datelor inițiale și a informațiilor presupuse, precum și să realizeze de sine stătător a verificare a formulelor de calcul utilizate la pregătirea datelor în scopul estimării independente. Pot fi tranzacții și evenimentele care au avut loc după expirarea perioadei de raportare financiară, dar înainte până la încheierea misiunii de audit, pot servi ca probe de audit în privința efectuării estimărilor contabile ale conducerii entității auditate.

De asemenea, auditorii vor efectua proceduri destinate pentru obținerea dovezilor suficiente de audit și adecvate care să permită identificarea tuturor evenimentelor care s-au petrecut pînă la elaborarea și prezentarea raportului de audit, care necesită careva ajustări sau dezvăluiri de informații suplimentare în situațiile financiare referitor la părțile afiliate.

Distorsiuni, iregularități și alte deficiențe sub formă de informații privind tranzacțiile cu părțile afiliate declarate eronat trebuie tratate separat. În unele cazuri, din punctul de vedere al fiabilității situațiilor financiare, astfel de corectări reciproce a erorilor poate fi considerată acceptabilă, în alte cazuri nu este acceptabilă.

În majoritatea cazurilor, erorile și denaturările din contabilitate au o tendință evidentă de supraevaluare sau de subevaluare. Prin urmare, atunci când se realizează o misiune de audit a situațiilor financiare, este necesar să se aplice principiul examinării în mod intenționat a informațiilor contabile, prin care activele ar trebui să fie testate după criteriul inadmisibilității supraevaluării lor, iar pasivele să fie verificate din punct de vedere al inadmisibilității subevaluării. Depășirea numărului total de erori detectate și estimate peste pragul de semnificație nu constituie temei pentru calificarea raportului auditorului. Iar existența denaturărilor semnificative și a unor inexactități aritmetice semnificative obținute ca urmare a erorilor de prognoză constituie temei pentru demararea unor proceduri de audit suplimentare pentru a stabili acuratețea datelor din situațiile financiare.

Indiferent de dispozițiile cu privire la părțile afiliate pe care le poate institui cadrul de raportare, persoanele responsabile cu guvernarea pot, prin prisma rolului lor de supraveghere, să obțină informații de la conducere care să le permită înțelegerea naturii și rațiunii de afaceri a relațiilor și tranzacțiilor entității cu părțile afiliate.

Astfel de situații se referă la dezvăluirile informațiilor aferente părților afiliate, precum tranzacțiile cu membrii familiei conducerii entității auditate, pe care conducerea ar considera să nu dorească să le divulge. Dacă auditorul întâmpină controale deficitare sau inexistente, este posibil să nu fie posibilă colectarea probelor de audit suficiente și adecvate privind relațiile și tranzacțiile cu părțile afiliate, astfel auditorul ar trebui să ia în considerare consecințele pentru raportul auditorului, inclusiv calificarea acestuia.

Atunci când testează controlul unei entități auditate asupra părților afiliate, auditorul atrage atenția la posibilitatea ca managementul să elucideze controalele care altfel ar putea fi concepute în mod eficient. Riscul de fraudă aferent depășirii controalelor de către conducerea entității este dificil de apreciat, având în vedere potențialul mai mare de coliziune cu alte părți, manipulare și de ascundere. Astfel, dacă se constată că entitatea auditată face afaceri cu alte entități controlate de conducere, sau un membru al acesteia, riscul ar fi mai mare, conducerea poate fi stimulată să încheie tranzacții în beneficiul celorlalte părți. Este posibil prin crearea unor termeni fictivi ai tranzacțiilor cu părți afiliate, pentru a denatura natura lor de afaceri.

Atunci când se auditează o entitate mai mică, auditorul pot exista controale mai puțin formale sau nu există procese documentate pentru a identifica părțile afiliate și a autoriza tranzacțiile cu acestea. De regulă, implicarea directă a unui proprietar-manager poate reduce riscurile legate de tranzacțiile cu părțile afiliate sau le poate crește, având în vedere riscul mai mare de depășire a oricăror controale. În cazul unui audit al unei entități mai mici, interogarea conducerii entității nu este suficientă pentru a obține o înțelegere detaliată a părților afiliate. În acest caz se recomandă inspecția documentației relevante pentru tranzacțiile cu părțile afiliate și observarea modului în care conducerea entității auditate supraveghează sau influențează în mod nejustificat activitatea personalului entității.

Obiectivul principal al unei evaluări a auditului componentelor este de a oferi o evaluare complexă și precisă a poziției financiare, a performanței și a conformității componente respective, asigurând o reprezentare fiabilă a afacerilor sale financiare. Semnificația auditului componentelor se extinde dincolo de cerințele de reglementare și conformitatea statutară. Raportul final de audit compilează constatările, oferind informații despre poziția financiară, performanța și starea de conformitate a componente. Aceste audituri sporesc transparența, însuflă încredere în raportarea financiară și ajută părțile interesate și conducerea să ia decizii în cunoștință de cauză.

Indisponibilitatea unor informații privind tranzacțiile semnificative cu părțile afiliate poate conduce la limitarea domeniului de aplicare a auditului. Aceste dificultăți ar putea conduce la modificarea opiniei auditorului, inclusive și altele de tipul:

- un efort suplimentar neașteptat, necesar pentru obținerea probelor de audit suficiente și adecvate;
- restricții impuse auditorului de către conducere;

- refuzul conducerii de a efectua sau extinde analiza sa asupra capacității entității de a-și efectua tranzacții în temeiul prezumției continuității activității.

Entitatea auditată ar trebui să corecteze situațiile contabile în măsura erorilor descoperite efectiv de auditor. Chiar dacă contabilitatea clientului a corectat erorile pe baza observațiilor auditorului, acest lucru nu poate servi drept bază pentru modificarea opiniei de audit. Numai procedurile, calculele și analizele suplimentare efectuate de auditor pot constitui baza pentru efectuarea ajustărilor.

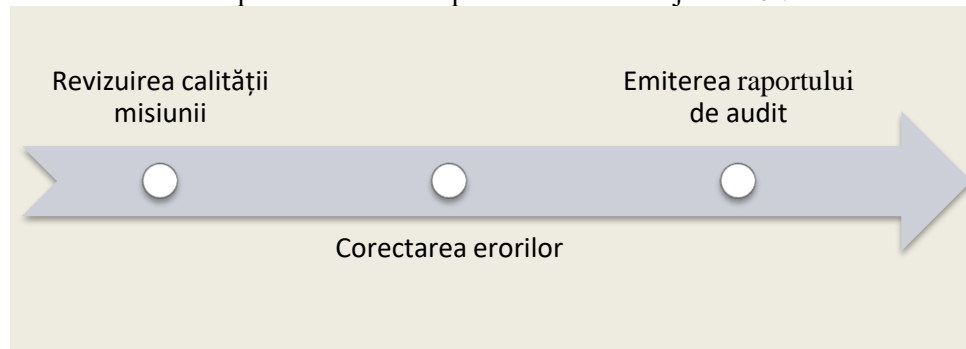

Figura 1. Etapele revizuirii și raportării rezultatelor testării tranzacțiilor cu părțile afiliate

Sursa: elaborat de autor

ISA 220(Revizuit) „Managementul calității pentru un audit al situațiilor financiare” prevede responsabilitatea entității de audit în privința rapoartelor misiunii emise. Raportul emis de auditor este adecvat circumstanțelor date. Revizuirea calității misiunii urmărește evaluarea obiectivă a tuturor raționamentelor semnificative la care a apelat echipa misiunii și în raport cu concluziile la care aceasta a ajuns. Revizuirea este efectuată de partenerul pentru revizuirea calității auditului și care este finalizat cel târziu la data raportului misiunii sau anterior acesteia.

Erorile care nu au fost corectate de către entitatea auditată ar trebui transferate din formularul din anul precedent în formularul din anul curent, deoarece erorile care se acumulează pot trece de la ne semnificative la semnificative. De exemplu, o eroare în metodologia de amortizare poate fi ne semnificativă într-un an, dar pe parcursul mai multor ani poate ajunge la o sumă foarte mare.

Lista observațiilor constatate în timpul auditului este, de asemenea, consemnată pe un formular special și este utilizată la întocmirea informării scrise a auditorului raportate către conducerea entității auditate. În acest caz, în coloana cu observații din documentul de audit să se descrie pe scurt esența abaterii identificate de la normele legislației aplicabile sau a denaturării contabilității și raportării și se face trimitere la documentele de lucru. De asemenea, în coloana punctul de vedere al clientului se documentează explicația verbală primită de la angajații și funcționarii entității auditate cu privire la abaterea sau distorsiunea identificată ori o trimitere la documentele de lucru.

Raportul auditorului este emis dacă corespunde circumstanțelor constatate la audit. Aspectele dificile sau controversate, precum și aspectele asupra cărora politicile sau procedurile entității de audit impun consultare sunt discutate nu doar pe parcursul misiunii dar și la final, precum raționamentele profesionale. Înainte de a fi datat raportul auditorului, partenerul de misiune efectuează următoarele activități:

- ✓ revizuieste situațiile financiare și raportul auditorului;
- ✓ descrie aspectele cheie de audit;
- ✓ examinează documentația de audit.

Pentru a determina că raportul care urmează să fie emis va fi adecvat în circumstanțele date la finalizarea fiecărui domeniu de audit, managerul de audit selectează toate abaterile și inexactitățile semnificative și le înregistrează în acest formular. În cazul în care se decide că sunt necesare explicații scrise cu privire la un anumit aspect, în compartimentul cu punctul de vedere al clientului se face o trimitere la toate documentele scrise primite și trimise. La finalizarea auditului, managerul de audit clasifică toate aspectele reflectate în acest formular în semnificative și ne semnificative, le clasifică în funcție de prioritate sau importanță și de ordinea în care sunt prezentate în informațiile scrise ale auditorului către conducerea entității auditate, făcând trimiterile și marcajele corespunzătoare.

Informațiile scrise ale auditorului au rolul de a comunica conducerii entității auditate informații cu privire la abaterile semnificative din procedura de efectuare a auditului identificate în timpul auditului:

- abaterile semnificative ale procedurii entității auditate privind tranzacțiile financiare și comerciale față de cerințele reglementărilor în vigoare;
- deficiențe în sistemele contabile și de control intern care au sau pot avea un impact semnificativ asupra fiabilității situațiilor financiare;
- recomandări privind îmbunătățirea sistemelor contabile și de control intern ale organizației.

Aspectele raportate se limitează la deficiențele pe care auditorul le-a identificat pe parcursul auditului și în privința cărora auditorul a ajuns la concluzia că sunt suficient de importante pentru a fi raportate persoanelor responsabile cu guvernarea.

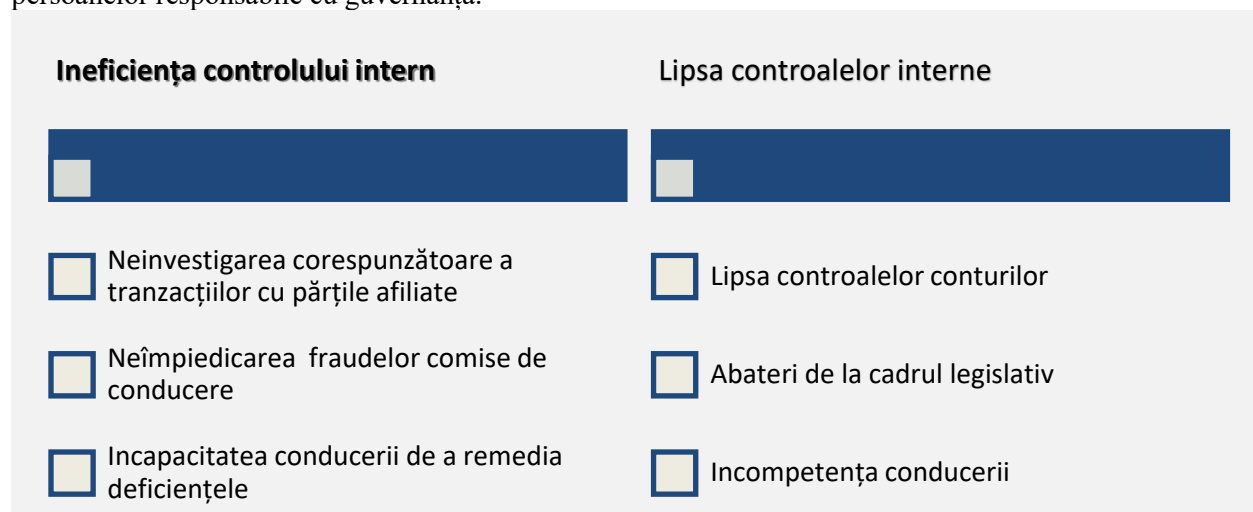

Figura 2. Rezultatelor testării deficiențelor controlului intern al părților afiliate

Sursa: elaborat de autor

Până la încheierea misiunii auditorul discută cu conducerea entității auditate problemele mediului de control: neinvestigarea corespunzătoare a tranzacțiilor cu părțile afiliate; neîmpiedicarea fraudelor comise de conducere; incapacitatea conducerii de a remedia deficiențele

Neproiectarea sau lipsa controalelor asupra conturilor, precum cele de creanțe pot consta atât în absența controalelor automate, cât și în inexistența controalelor manuale proiectate pentru a funcționa împreună pentru a preveni, sau pentru a detecta și corecta, denaturările din soldul unui cont. O combinație de deficiențe care poate afecta soldul aceluiași cont sau a aceeași prezentare, o afirmație mai mult sau mai puțin relevantă sau o componentă a controlului intern deseori poate spori anumite riscuri legate de denaturare atât de mult încât să poată genera o deficiență considerată semnificativă.

Rezultatele auditului sunt documentate și plasate în dosarul de audit fiind reflectate în următoarele formulare:

- Lista problemelor semnificative;
- Tabelul abaterilor detectate;
- Scrisoarea adresată managementului și consiliului de administrare a clientului;
- Chestionar privind respectarea ipotezei continuității activității.

Informația din aceste documente se discută cu Comitetul de audit la întâlnirile cu auditorul. De obicei, auditorul este invitat să participe în mod regulat la ședințele comitetului de audit. Iar președintele comitetului de audit și, după caz, ceilalți membri ai comitetului de audit periodic iau legătura cu auditorul. Deși autoritatea și funcțiile lor specifice pot varia, comunicarea cu comitetul de audit, în cazul în care există unul, a devenit un element-cheie în comunicarea auditorului cu persoanele responsabile cu guvernarea.

Managerul echipei misiunii se asigură de calitatea auditului, de aceea în acest scop la finalizarea auditului sunt efectuate următoarele proceduri sumative.

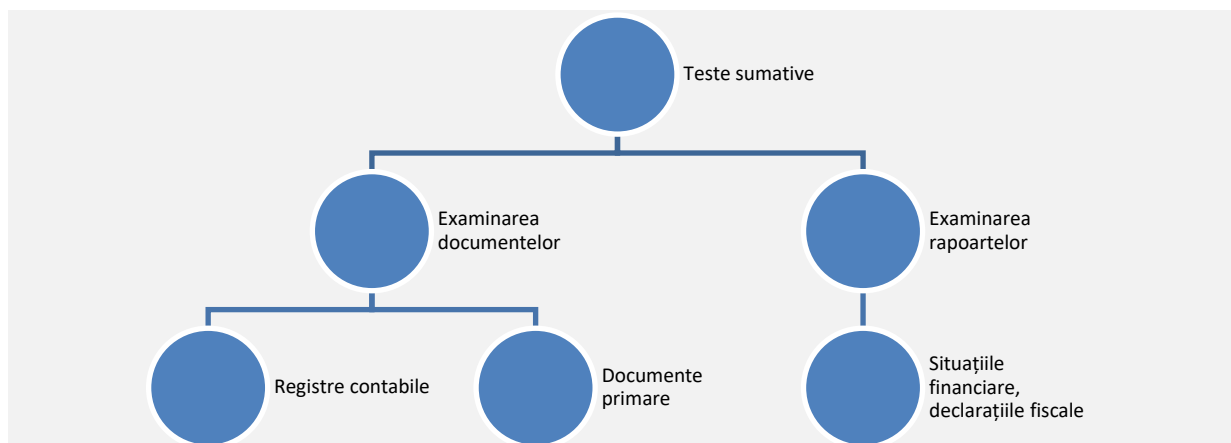

Figura 3. Proceduri de testare a informațiilor cu privire la părțile afiliate prezentate în situațiile financiare

Sursa: elaborat de autor

La finele auditului sunt examinate documente de la sfârșitul perioadei de raportare până la data închiderii prezentării lor și sunt analizate toate tranzacțiile financiare neobișnuite și deosebit de mari efectuate cu părțile afiliate în baza:

- registrelor contabile de casă;
- registrele pentru achiziții a serviciilor și vânzări, precum și pentru returnarea de livrări;
- jurnalelor-ordine;
- balanței de verificare;
- jurnalelor de înregistrări contabile.

Testele finale include procedurile de examinare a celor mai recente rapoarte contabile și declarații fiscale disponibile ale entității auditate care conțin informații cu părțile afiliate. Informațiile din registrele contabile sunt reconciliate cu rapoartele contabile prezentate la momentul auditului, plus la aceasta sunt efectuate orice alte comparații care pot fi considerate necesare în circumstanțe când apare necesitatea de a se examina și respectiv de a se documenta abaterile semnificative. Concomitent, auditorul discută cu persoanele responsabile de politicile contabile ale entității dacă aceste rapoarte contabile sunt întocmite pe aceeași bază cu cele prezentate pentru auditare.

De asemenea, la această etapă sunt organizate discuții cu managerii și responsabilii cu contabilitatea și raportarea ai entității auditate următoarele aspecte semnificative aferente tranzacțiilor cu părțile afiliate legate de perioada de timp dintre sfârșitul perioadei de raportare și data interviului:

- notificări ale autorităților fiscale privind ajustările sumelor de impozitare;
- datorii și cheltuieli contingente semnificative față de părțile afiliate;
- angajamente semnificative în ceea ce privește capitalul social, distribuirea profitului, datoriile pe termen lung sau capitalul propriu al entității;
- modificări semnificative ale cursurilor de schimb valutare;
- achiziții sau vânzări importante de imobilizări corporale;
- ajustări neobișnuite ale indicatorilor financiari;

Dificultăți pot apărea în legătură cu ajustările semnificative de audit recunoscute sau nerecunoscute necesare de efectuat în situațiile financiare. Pot apărea aspecte semnificative controversate care se referă la politicile contabile și la prezentarea elementelor din situațiile financiare care pot duce la modificarea raportului auditorului.

Concluzii

Aspectele enunțate reprezintă obiectul procedurii de elaborare a unei scrisori adresate conducerii entității în care se abordează limitele aplicării procedurilor de audit impuse de unele circumstanțe, împrejurări sau deficiențe ale controlului intern, precum și dezacordurile cu conducerea entității referitor la aplicarea lucrărilor de audit. Dificultăți legate de revizuirea documentației sunt cauzate de absența politicilor și procedurilor de control intern, precum:

- controale pentru prevenirea și detectarea fraudei;

- controale asupra tranzacțiilor semnificative cu părțile afiliate;
- controale asupra procesului de raportare financiară de la sfârșitul perioadei.

Lipsa totală sau parțială a unor lucrări de inventariere a angajamentelor față de părțile afiliate poate conduce la următoarele deficiențe: susceptibilitatea activului sau a datoriei la pierderi sau la fraude; valorile din situațiile financiare care sunt expuse deficiențelor; probabilitatea ca deficiențele să genereze în viitor denaturări semnificative.

Deseori, ineficiența sau formalitatea controalelor interne nu oferă încredere în aplicarea lucrărilor de verificare a existenței datoriilor și angajamentelor condiționate de tranzacțiile cu părțile afiliate, obligă auditorul să aplice procedura de efectuare a unei verificări post-bilanțieră pentru depistarea denaturărilor.

Bibliografie:

1. Arens A., Loebbecke J. Audit. O abordare integrată. Chișinău: ARC, 2003.
2. Audit financiar-contabil : Concepte, metodologie, reglementări, cazuri practice / Victor Munteanu (coordonator), Marilena Zuca, Vera Simina [et al.]. - Ed. a 3-a /rev. și adăugită. - București : Editura universitară, 2016.
3. Toma, M. Inițiere în auditul situațiilor financiare ale unei entități. Ediția a IV-a, revizuită și adăugită, Editura CECCAR, București 2012.
4. Manual de Reglementări Internaționale de Audit, Asigurare și Etică [online]. Disponibil: [http // www.minfin.md](http://www.minfin.md)
5. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.113 din 21.11.2022 privind acceptarea și publicarea ISQM 1 „Managementul calității pentru firmele care efectuează audituri și revizuirii ale situațiilor financiare, precum și alte misiuni de asigurare și servicii conexe”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 402-408 art. 1395[online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134542&lang=ro
6. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.113 din 21.11.2022 privind acceptarea și publicarea ISQM 2 „Revizuirea calității misiunilor”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 402-408 art. 1395 [online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134542&lang=ro
7. Ordinul Ministerului Finanțelor nr.20 din 23.02.2023 privind acceptarea și publicarea Standardului Internațional de Audit 220 (Revizuit) „Managementul calității pentru un audit al situațiilor financiare”, publicat în Monitorul Oficial Nr. 65-68 art. 239[online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135740&lang=ro

INTEGRAREA EUROPEANĂ DIN PERSPECTIVA ECONOMIEI EDUCAȚIEI
EUROPEAN INTEGRATION FROM THE PERSPECTIVE OF THE ECONOMICS OF
EDUCATION

Andrei MUNTEANU, conf. univ. (extern),
Universitatea Baden-Württemberg
filiala Heidenheim, UPSC
E-mail: luimunteanu@yahoo.com
ORCID ID: 0009-0000-6768-7853

Rezumat: *Integrarea economică internațională și noțiunea de globalizare sunt deseori vizate, în mas-media și rețelele sociale, ca și componente ale teoriei conspirației, fapt care implică cel puțin două probleme majore: (i) împiedică avansarea culturii economice autentice urmare a faptului că se pierde încrederea în științele economice, și, (ii) distorsionează esența multor fenomene și/sau evenimente de amploare locală, regională și/sau globală, care influențează calitatea vieții tuturor, dar sunt trase concluzii greșite și fac nejustificat de dificilă aprecierea acestora la justa valoare. Articolul vine să demonstreze că tocmai invers, fără integrarea economică internațională Uniunea Europeană puțin probabil ar fi reușit să devină entitatea pe care o cunoaștem, iar lumea contemporană puțin probabil ar fi avut cei 75 de ani pașnici, cel puțin, și o avansare economică foarte distinsă care a schimbat lumea.*

Cuvinte-cheie: *integrarea economică internațională (IEI), globalizarea, economia educației (EE), randament economic din (investițiile în) educație (REE), avantaj competitiv internațional*

Abstract: *International economic integration and the notion of globalization are often targeted in the media and social networks as components of conspiracy theory, which implies at least two major problems: (i) it hinders the advancement of genuine economic culture due to a loss of confidence in economic science, and (ii) it distorts the essence of many local, regional and/or global phenomena and/or events that affect the quality of life, but draw the wrong conclusions and make it unduly difficult to appreciate their true value. The article goes on to demonstrate that the opposite is true - without international economic integration the European Union would unlikely have succeeded in becoming the entity we know, and the contemporary world would unlikely have had the at least 75 peaceful years and very distinct economic advancement that changed the world.*

Keywords: *international economic integration (IEI), globalization, economics of education (EE), economic return on (investment in) education (RE), international competitive advantage*

Introducere

Anii 1950 sunt recunoscuți în istoria economiei mondiale ca „începutul celui mai rapid proces de integrare economică internațională” [1], și acel început coincide cu apariția unei științe noi - **economia educației (EE)**. Începând cu acea decadă economia mondială începe să înregistreze o creștere foarte distinsă în istoria omenirii.

Istoricul apariției EE reiese din subiectul de studiu al acesteia, și anume din observațiile asupra faptului că diferența dintre companiile care aveau profitabilitate mai înaltă decât altele, au atras atenția savanților economiști și anterior/mai timpuriu.

Bunăoară, (i) în perioada 1915-1957 cercetările demonstrează că “...contribuția capitalului uman la creșterea economică a SUA în perioada [acelor ani] varia de la 36% la 70% a **creșterii inexplicabile** [accentuare de autor]” [2]. Cu alte cuvinte, pe atunci nu era cunoscută încă noțiunea de economie a educației și/sau capital uman, dar diferențele mari au atras atenția de a studia subiectul. S-a ajuns la concluzia că, unele companii gestionate de manageri mai capabili la acea vreme, când au obținut profitabilitate înaltă (la sfârșitul perioadei de dare de seamă), au decis să crească salariile angajaților, schimbând abordarea salariului pe un cost variabil și nu doar ca pe un cost fix, cum se proceda anterior în economia clasică.

Din acele observații și studii s-a ajuns la concluzia că acea diferență poate fi cauzată de ceva/o valoare care poate fi numit **capital uman**, ca și componentă a unei științe mai ample - **economia educației**.

(ii) Ulterior, peste ani, în anii 2000-2009/2010 studiile de profil scot în evidență capitalul intelectual al companiei Coca-Cola & Co. fiind estimat la bursele de valori internaționale ca înregistrând o creștere de la 30 mlrd. USD la 70 mlrd. USD; *i.e.* peste 130% [3].

(iii) În 2014 cercetătorii de la Institutul de Capital Uman (SUA), conchid că ”cuantumul valorii intangibile din totalul activelor economiei mondiale” constituie peste 80% [4].

Uniunea Europeană și economia globală

Reieșind din datele cu privire la evoluția economiei mondiale după 1950, putem înțelege mult mai bine multe alte procese și/sau fenomene care constituie argumente că economia educației a produs o schimbare de percepție asupra, și aplicare ulterioară a, noțiunii de ”putere a ideilor” [5] asupra dezvoltării, aplicată extensiv și în UE.

Tabelul 1. Dinamica economiei mondiale în perioada anilor 1300 - 2023		
perioada (ani)	mlrd. \$ int-li	rata creșterii
1300 - 1900	32,09.00 - 1,102.00	~ 5 ori la fiecare 100 de ani
1900 - 1950	1,102.00 - 4,081.00	circa 4 ori; în 1916 apare cartea ”Educația și democrația” de John Dewey
1950 - 2023	4,081.00 - 104,476.00	< 25 ori în timp de 70 de ani
Sursă: compilație de autor în baza: https://bit.ly/2Fzrz3F și http://bit.ly/42ttCdJ , (accesate la: 8.06.2024).		

În dependență de datele cu privire la evoluția economiei mondiale (Tabelul 1), putem conchide că între calitatea abordării educației și creșterea economică există o corelație strânsă. Dacă în perioada anilor 1300-1900 economia globală a înregistrat o creștere de la 32,09 mlrd.\$ la 1,102 mlrd.\$, între anii 1900-1950 - rata creșterii efectiv se dublează - aprox. de 4 ori timp de 50 de ani. Acest fapt permite să conexăm creșterea economică a acelei perioade de apariția cărții „Educația și democrația” de John Dewey, în 1916 [6]. Ideea majoră evocată în lucrare este în jurul conceptului că, educația și democrația sunt profund interconectate și se consolidează reciproc; o societate democratică are nevoie de o cetățenie educată pentru a funcționa eficient. Dewey susține că educația ar trebui să echilibreze **eficiența socială**, *i.e.* pregătirea indivizilor pentru a contribui la calitatea vieții în societate; aspectul formării și/sau educării economice, precum și, creșterea personală; dezvoltarea potențialului unic al fiecărui individ.

În general, „Educația și democrația” lui Dewey subliniază ideea că o societate cu adevărat democratică depinde de un sistem educațional care cultivă cetățeni informați, activi și responsabili.

În anii 1950 o dată cu apariția conceptului de **economie a educației (EE)**, economiștii, pornind de la premisa că în sistemul educațional se ”alocă” anumite sume de bani, acel flux financiar poate fi, și trebuie, supus analizei financiare similar analizei financiare a oricărei alte întreprinderi și/sau ramură a economiei naționale; astfel s-a conturat ideea și a începută fi calculat **Randamentul economic din (investițiile în) educație (REE)**.

Sub influența ideii de EE și/sau capital uman din anii 1950, economia mondială capătă o turnură a creșterii și mai dinamică. Uniunea Europeană de asemenea înregistrează o evoluție economică de nivel cu economiile-lideri la nivel mondial, fapt care permite să conchidem că EE ca idee, apoi ca disciplină științifică, a jucat rolul major al devenirii UE ca entitate pe care o cunoaștem.

Rolul EE în devenirea UE și cum înțelegem globalizarea

Înțelegerea greșită a globalizării și/sau IEI, fără aplicarea plauzibilă a relației cauză-efect, poate atrage multe conflicte cu pierdere gravă de resurse și vieți omenești. Cele câteva argumente ale faptului că EE a constituit factorul primordial al integrării UE sunt după cum urmează, dar nu numai:

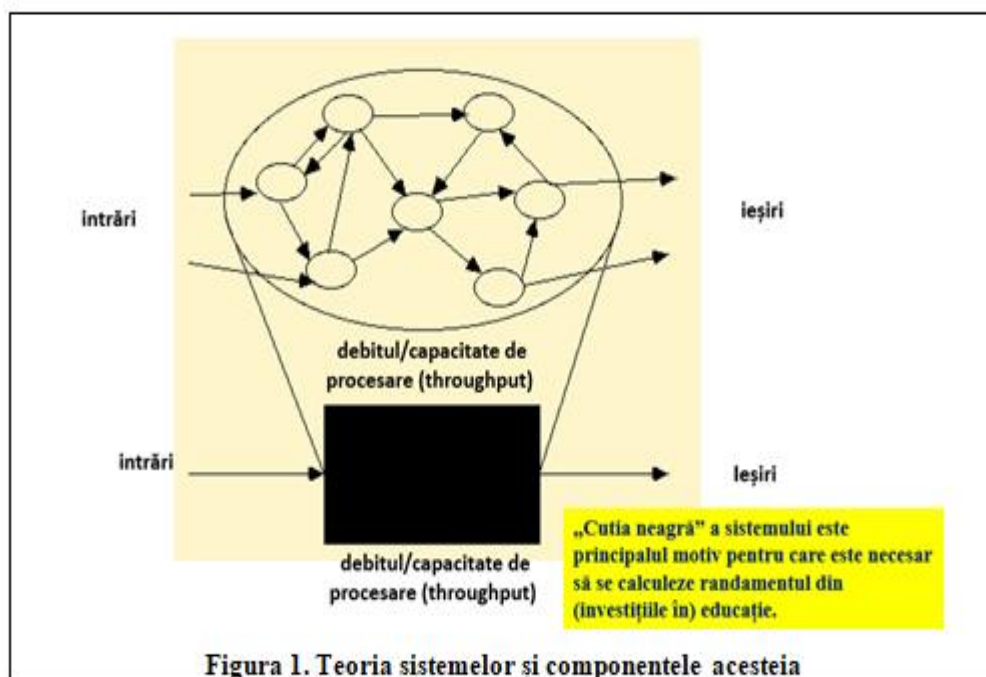
1. Începând cu anii 1950 se conturează, dezvoltă și ia amploare o diferență clară dintre **educație ca ”filtru social”** și **educație ca ”funcție de producere”/” funcție a dezvoltării”**¹; [7].
2. Are loc o trecere de la planificarea în sistemul educațional bazată pe date demografice, la planificarea acestuia cu scop de creștere a REE.

¹ Pornind de la premisa că dezvoltarea fără creștere economică devine un termen ne-plauzibil.

3. Are loc începutul planificării sistemului educațional după așteptări/intenții și/sau interes național economic; acest interes fiind gestionat în dependență de dezvoltările REE calculat.
4. Ia amploare conceptul de cost al ideilor și de a investi în producerea de idei; și capacități de producere a ideilor.
5. Ulterior apar conceptele de economie intangibilă; economia proprietății intelectuale; economia justiției, economia religiei, economia cuantică, etc.

Uniunea Europeană a reușit să devină entitatea politico-economică pe care o cunoaștem urmare a faptului că a reușit să aplice EE ca bază științifică în politicile economice de stat, de majoritatea covârșitoare a țărilor-membre. Argumentele par să fie și unele evenimente anterioare, după cum urmează:

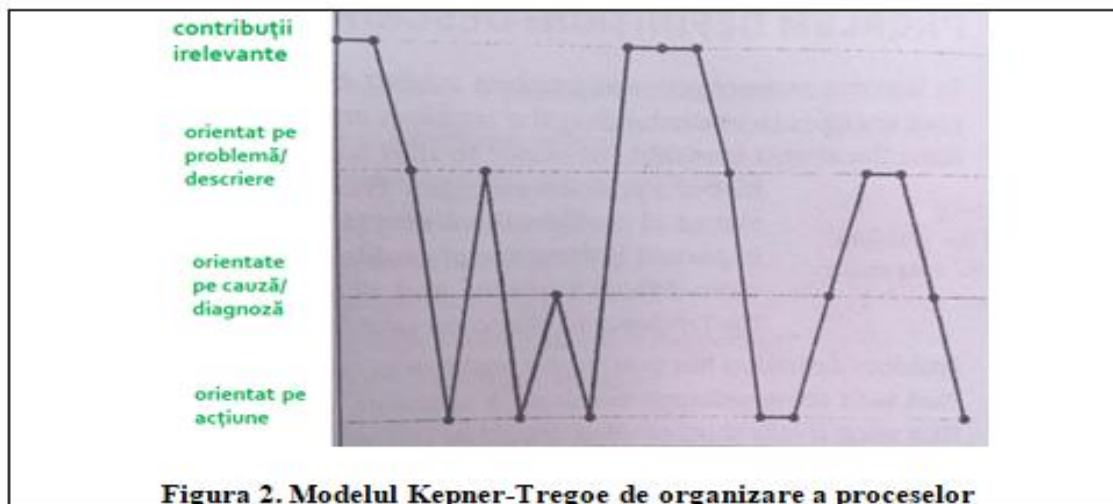
1. „SUA [...] între anii 1953 și 1969 numai în C&D a crescut ponderea investițiilor de la 5,2 mlrd. USD la 26,2 mlrd. USD; o creștere de cinci ori” [8]; ideea fiind preluată de mulți lideri politici ai țărilor europene.
2. Savantul Haberler, în 1964, a numit perioada contemporanității sale ”epoca [IEI]”. IEI ca fenomen este atractiv în zilele noastre și pe alte continente [...]. Către anul 2008, la Organizația Mondială a Comerțului (OMC) erau raportate 421 de Acorduri de Comerț Regional, și actualmente 230 din acestea sunt valabile” [9]. Conform unor surse, proiectele de IEI lansate, sunt după cum urmează: (i) 32 în Africa, (ii) 6 în țările de pe continentul american, (iii) 7 scheme în Asia-pacific și Orientul Mijlociu. [*ibid.*, p. 4].
3. Prof. Ali El-Agraa, Universitatea Fukuoka, Japonia, afirmă că: ”**Uniunea Europeană (UE) este cea mai semnificativă și influentă din toate schemele de integrare economică internațională**” [*ibid.*, p. xvii].
4. Educația poate și trebuie să fie abordată sistemic (Figura 1).

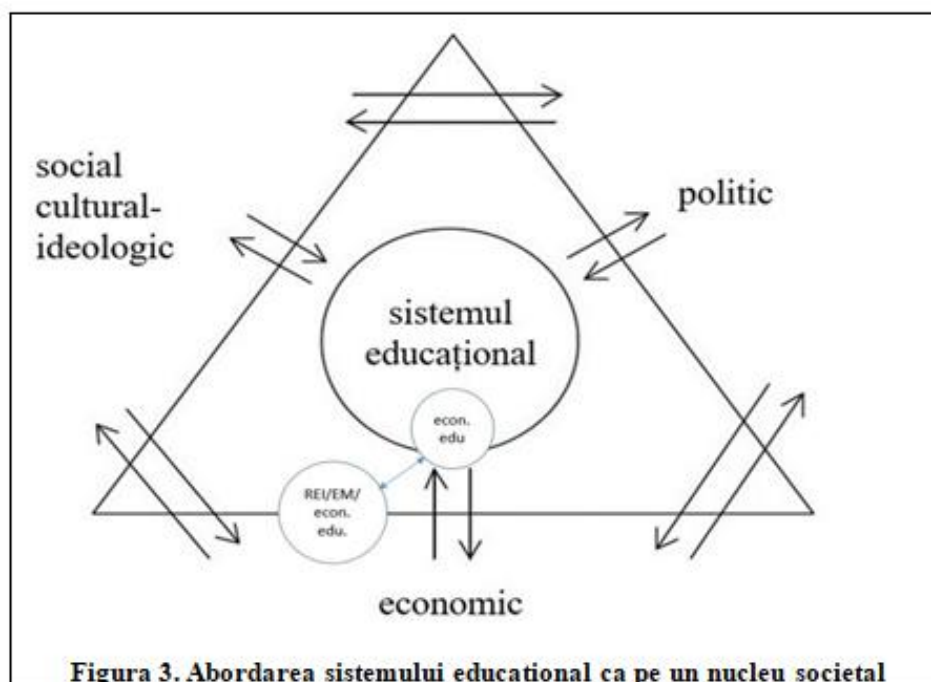
Conform teoriei sistemelor, oricare sistem este compus din: (i) „cutia albă”, *i.e.* o colecție de subsisteme care interacționează, și (ii) „cutia neagră”, *i.e.* însemnând că are multe componente neobservabile și/sau care sunt greu de observat [10].

Multe țări cu economii slab dezvoltate, ne-având experiență în gestiunea calificată a sistemelor educaționale continuă să aplice ”filtre dure” - pe partea ”cutiei negre” în deosebi, a sistemului educațional, fapt care de regulă conduce la situații când, fără calcularea REE, banii alocați în educație, pot să fie canalizați astfel încât să nu ajute la dezvoltarea țării din contul cărei au fost alocați, și, identificarea problemei specifice acelei țări devine mult mai grea, sau efectiv imposibilă, dacă nu se calculează REE.

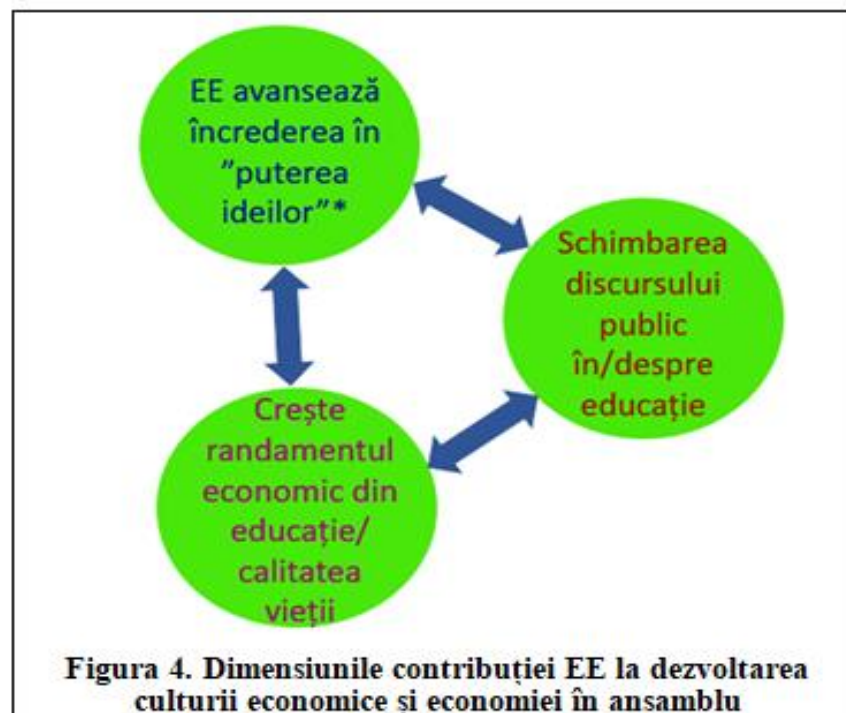
5. Bartlett, G. (2001) afirma că există o diferență dintre **gândire analitică**- practică extensiv în gândirea economică clasică - și **gândirea sistemică**. Cea dintâi se folosește extensiv, iar **gândirea sistemică** este o combinație dintre **gândirea analitică** și **gândireasintetică** [11].
6. Savanta Sheila Cameron citează pe Kepner-Tregoe cu modelul din Figura 2, prin care se sugerează:

că în educație, analogic oricărui alt proces social, putem vorbi despre aplicarea conținuturilor științifice/educaționale după cum urmează: (i) irelevante scopului de dezvoltare, (ii) orientate pe problemă/descriere (a unei/unor situații), (iii) orientate pe cauză/diagnoză și (iv) orientate pe acțiune. Conținuturile orientate prea mult pe descrierea problemei riscă să deraieze și mai mult în dimensiunea contribuțiilor educaționale irelevante/ne-fezabile scopului de formare a gândirii critice/dezvoltării, și atunci, banii investiți în salarizarea profesorilor care livrează atare conținuturi și consumă prea mult timp pentru astfel de conținuturi, de fapt contribuie la transformarea alocațiilor în educație - fie chiar și celor modeste - în pierderi pentru stat și societate; în ”cel maibun caz” într-un reflux către țările cu economii mai atractive.

7. Sistemul educațional a început să fie abordat ca nucleu societal (Figura 3) [12], care, în dependență de calitatea politicii de stat a liderilor politici și societăților unor țări luate aparte, precum și/sau atitudini față de acesta, stimulează creșterea în dependență de faptul dacă este vizat ca **sistem investițional de interes național strategic**, sau ca ”filtru social”, tradițional/ clasic; de reproducere a unor tradiții/paradigme disfuncționale. Corelația dintre EE ca știință și Relațiile Economice Internaționale (REI)/economia mondială, constituie dimensiunea științifică prin care poate fi, și trebuie, schimbată percepția publicului larg cu privire la globalizare ca finalitate și/sau rezultat al apariției EE/conceptului de educație ca domeniu investițional; nu doar ca un ”proiect” al unui ”cerc de interese” și/sau ”conspiraționist”. Pe măsura creșterii investițiilor în educație și gestiunea calificată a acestora, de către țările care au urmat această cale, și creșterea mult mai dinamică a numărului de inovații și culturii economice, integrarea UE a jucat un rol deosebit sub aspectul că șansele de recuperare a investițiilor în educație și C&D erau mult mai mari și mai sigure decât anterior, când ideea IEI era mult mai greu sau efectiv încă imposibil de realizat. Astfel **IEI devine și factor al facilitării și asigurării recuperării investițiilor din educație**, și implicație a stimulării investițiilor în educație și C&D, gestionate în scopul de a contribui la creșterea economică, *i.e.* calcularea REE ca indiciu al creșterii calității vieții.
8. Pe măsura extinderii discuțiilor publice cu privire la EE și șansele de a spori REE, avansează încrederea în puterea ideilor și producerii de idei (Figura 4). Discursul public cu privire la sistemul de educație, și cel din cadrul sistemului, parcurge schimbări esențiale care la fel joacă un rol important în catalizarea avansării producerii de idei și capacități societale, care s-au regăsit/transformat mult mai ușor în creștere economică. Urmare a celor două componente evocate mai sus are loc creșterea REE și a calității vieții.

9. Din perspectiva teoriei Modelelor de formare a cunoștințelor (Figura 5) [13], EE ca știință constituie un pilon al dezvoltării economice de nivel care nu ar fi fost posibilă doar în baza studierii economiei clasice, *i.e.* fără EE ca știință componentă a curentului neoclasic. Aceste conchideri par a fi plauzibile, în baza unei serii considerabile de dezbateri științifice, câteva din ele fiind după cum urmează: (i) Kobrin într-o discuție evoca opinia că mulți academicieni împărtășesc ”o fixație ideologică referitor la piața liberă și lipsa de reglementare”, care ar trebui revizuită; ”Trebuie să ne gândim la **ce schimbări sunt necesare în curricula** [de formare a economiștilor și culturii economice per ansamblu] (accentuare de autor)” [14]. O altă sursă relevantă acestei subtilități este și opinia savantului Cassidy, J. [15] ”... o bună parte din teoria economică modernă, chiar și cea care câștigă premii Nobel, pur și simplu nu contează prea mult”. Tot în aceeași sursă este citată revista *The Economist* cu evocarea după cum urmează: ”Există dovezi substanțiale că economiștii și-au pierdut treptat poziția de consilieri

importanți ai guvernelor” [16]. Cu toate acestea, savanți notorii fiind antrenați într-o luptă științifică pe interiorul științelor economice, și cu oponenți din diverse domenii științifice de profiluri ne-economic, avansează cu evocarea că ”Lupta pentru economie este o luptă pentru cultură” [17]. Astfel, având cele 4 modele de formare a cunoștințelor (Figura 5) putem conchide că Korbin, Casidy, Frey și The Economist ș.a., recunosc că, științele economice în foarte multe țări ale lumii, inclusiv unele dezvoltate, au căpătat mai mult fie una sau câteva forme din cele 3: A,B,D și mai puțin C, care generic mai pot fi caracterizate ca fiind, respectiv: A-sporadice, B-fragile/ lipsite de reziliență, și/sau D-impvizibile, dar, din păcate puțin constructive, cum sugerează modelul C că este cel mai bine. Opiniile că științele economice pot livra cunoștințe de genul modelelor A,B și D poate fi justificată, dacă nu se aplică EE ca bază științifică.

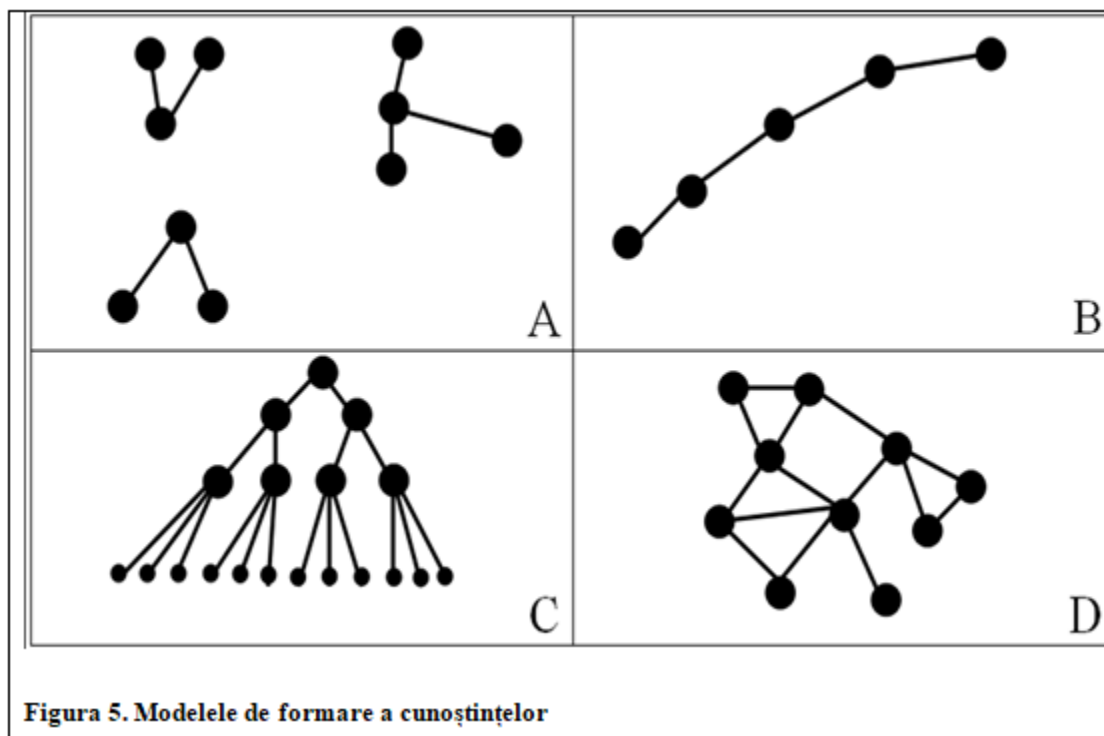
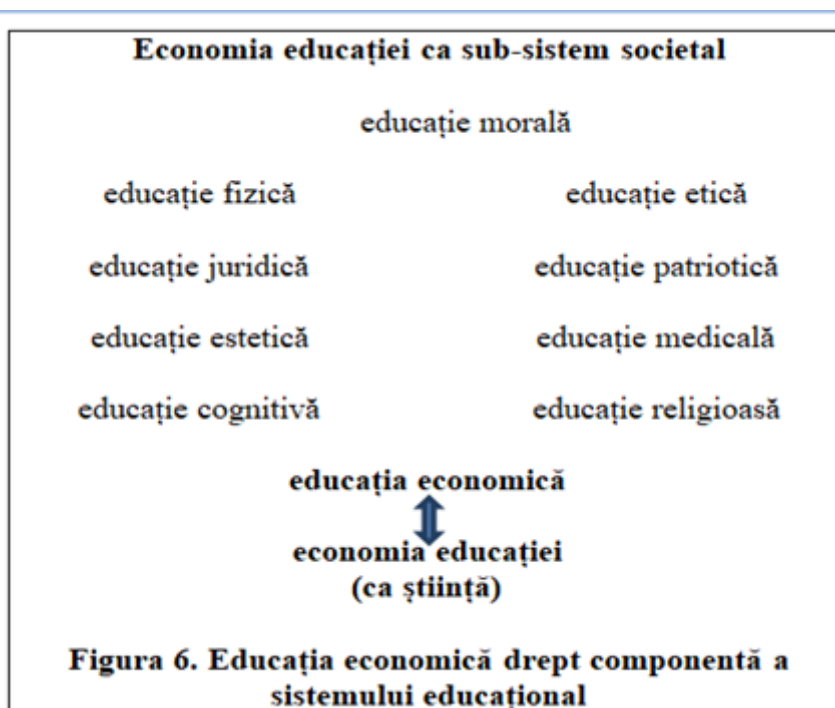

Figura 5. Modelele de formare a cunoștințelor

10. Dacă admitem și pornim de la premisa că (i) „Studierea științelor economice crește valoarea intelectuală a ființelor umane” [18], *i.e.* educația economică constituie în esență baza științifică a conștientizării valorizării studierii altor științe din perspectiva avantajelor comparative internaționale, că (ii) studierea economiei ca știință a apărut prin sec. XVII, (iii) opiniile savanților menționați (Kobrin, Cassidy, Fray și publicației *The Economist*) că științele economice și-au pierdut din valoarea la care pretinde, dar, (iv) cu toate acestea creșterea economică de după anii 1950 constituie una foarte distinsă - putem conchide că, la etapa actuală științele economice, *i.e.* educația economică doar în baza economiei clasice - fără economia educației - (Figura 6) poate fi admis ca și explicație a faptului că, și de ce, economia educației ca știință constituie factorul major al creșterii economice/economiei mondiale după anii 1950; că EE ca știință capătă o **pondere valorică** indubitabilă în cadrul științelor/conținuturilor economice în formarea economiștilor și culturii economice, iar lipsa de deschidere față de EE pe bază de paritate, este prea riscantă pentru țările care își permit acest fapt.

11. În aceeași perioadă, de după apariția EE ca știință, apar noi concepte cum ar fi "capital social" ca și concept care definește calitatea relațiilor dintre oameni, și "capital cultural" - ca definiție a gândirii de o anumită calitate (vezi: Munteanu, A. (2016) [7]). Or, conceptele de mai sus sugerează că abordarea sistemică contează pentru a face posibilă maximizarea beneficiilor din investițiile în educație (Model C, Figura 5), întrucât școlile și universitățile/C&D au menirea nu doar să formeze specialiști care să caute și/sau să fie "asigurați" cu locuri de muncă, dar și să creeze locuri de muncă, să fie purtători și promotori de cultură colectivă/societală ca mediu social în care să fie posibilă implementarea ideilor progresiste; mediu social receptiv la, și interactiv în, discursul public care are capacitate și **pondere valorică** de a contribui la dezvoltare economică inclusiv, dar și, "critic"¹ [19] față de eventuale discursuri publicene-productive, care pot risipi timpul și oportunitățile țării de a căpăta un parcurs dinamic pentru avansarea calității vieții. Atare evocări mai sunt susținute tangențial și de Livermore (2020) [20], care face diferențiere între 6 sisteme culturale², unul din acestea fiind **sistemul cultural economic (SCE)**; iar Bhagat & McQuaid au evocat că: „Cultura a servit adesea pur și simplu ca un sinonim pentru națiune, fără nicio bază conceptuală suplimentară; [iar] diferențele naționale constatate în caracteristicile organizațiilor sau ale membrilor acestora au fost interpretate ca diferențe culturale” [21]. Prin urmare, sinergizarea științelor educației cu cele economice/ de formare a economiștilor și culturii economice -din perspectiva EE - pot implica finalități și rezultate mult mai benefice (Modelul C, Figura 5), o dezvoltare mult mai dinamică a economiei și bunăstării, mult mai reziliente, decât doar în baza științelor economice fără EE (Modelele A,B,D, Figura 5). Pentru aceasta gestiunea sistemului educațional după REE devine un imperativ esențial.

Concluzii

1. EE devine o forță cauzală majoră a IEEI, inclusiv integrării europene, *întrucât* pe măsura creșterii ratei inovaționale crește nevoia de piețe de desfacere și asigurare mai bună a investițiilor în educație și C&D.
2. EE este parte esențială a bazei dezvoltării puterii economice de negociere a oricărei țări.

¹Prin "critic" în prezenta lucrare se are în vedere "... a putea critica eficient ceea ce au făcut alții" [19]; și/sau a fi în capacitate de a livra analiză comparativă de calitate dintre diferite conținuturi științifice/educaționale, dintre realitate și ceea ce se vizează a fi realizat.

²Livermore susține că pot fi evidențiate 6 sisteme culturale, care pot fi considerate cele mai relevante pentru doritorii să conducă cu inteligență culturală: (i) economic, (ii) al căsătoriei și familiei, (iii) educațional, (iv) juridic și politic, (v) religios și (vi) artistic.

3. UE are o experiență bogată de valorizare a economiei educației ca știință și gestiune a sistemelor educaționale după REE.
4. Integrarea europeană fără calcularea REE va tergiversa avansarea și va eroda capacitățile de analiză comparativă internațională; de ajustare la dezechilibrul economic din UE și în economia mondială.
5. Calcularea REE ajută:
 - ca circuitul financiar în domeniul educației să fie mai transparent;
 - la avansarea și perfectarea politicii de C&D;
 - la trecerea reformei din sistemul educațional de la una structurală la una de esență;
 - permite implicarea pleneră a economiștilor-educologi, ca să poată lua cele mai bune decizii posibile cu privire la gestiunea sistemului educațional și C&D;
 - la aplicarea conceptului de ”lanț valoric” cu privire la sistemul educațional; și a depista care ”verigi”/componente ale sistemului și cât livrează;
 - la avansarea discursului public cu privire la rolul educației în dezvoltare;
 - la aplicarea conceptului relației cauză-efect cu privire la educație; dezvăluie în ce măsură **distribuția** în economie afectează echitatea și motivația;
 - la avansarea calității analizei prestației sectorului C&D în sistemul educațional, și în dinamica economiei naționale per ansamblu.

Bibliografie:

1. Mussa, M. (2000). Factors Driving Global Economic Integration, IMF/Factorii care dinamizează integrarea economică internațională. La: <https://bit.ly/3R9kMOF>, accesat: 2.06.2024.
2. Vaizey, J. et al. (1972). The Political Economy of Education/Economia politică a educației. C. Tiniling and Co. Ltd., London.
3. Șișcan, Z. (2012). Fundamentarea de noi abordări metodologice ale managementului strategic and cross-cultural în contextul megatendințelor socio-economice. ASEM, 2009, p. 67.
4. ICU/Human Capital Institute. Education for a New and Critical Discipline/ Educație pentru o disciplină nouă și critică. La: <http://tinyurl.com/z2ujk84>, (accesat: 10.10.2016).
5. Best, J. (2019). Varieties of ignorance in neoliberal policy/Varietați de ignoranță în politica neoliberală. Leverhulme Lecture, la: <https://bit.ly/45aUwJ8>, (accesat: 2.06.2024).
6. Dewey, John (1916). Democracy and education. Openlibrary.org. La: <https://bit.ly/4efP9fw>, (accesat: 8.06.2024).
7. Vezi: Munteanu, A. (2016). Valorizarea economică a educației, la: <https://bit.ly/3yqs61o>, pentru o mai bună înțelegere a deosebirii dintre educație ca ”filtru social” și educație ca ”funcție de producere”/”funcție a dezvoltării”/”capital uman”.
8. Marshall, R. & Tucker, M. (1992). Thinking for Living: Education and the Wealth of Nations/Gândire pentru a trăi: Educația și bogăția națiunilor. Basic Books. A division of Harper Collins Publishers, New York, p. 21.
9. Ali M. El-Agraa (2011). The European Union: Economics and Policies/Uniunea Europeană: economie și politici. Cambridge University Press, 2011.
10. Heylighen, F. (1998). Basic Concepts of the Systems Approach/Concepte de bază ale abordării sistemice. La: <https://bit.ly/3CROKiO>, (citată: 5.06.2024).
11. Bartlett, G. (2001). Systemic thinking: a simple thinking technique for gaining systemic (situation-wide) focus/Gândirea sistemică: o tehnică simplă de gândire pentru a obține o concentrare sistemică (la nivelul întregii situații). Prezentare la Conferința Internațională Breakthroughs 2001. Prodsol International 2001. La: <https://tinyurl.com/nclm5q>, (citată: 17.08.2018), p. 2.
12. Fägerlind, I. & Saha, L. (1989). Education & National Development: A Comparative Perspective/Educație și dezvoltare națională: O perspectivă comparativă, Ed. 2. Pergamon Press, p. 227.
13. Ambrose, S. et al. (2010). How Learning Works. Seven Research-Based Principles for Smart Teaching/Cum funcționează învățarea. Șapte principii bazate pe cercetare pentru predarea inteligentă. Jossey-bass, 2010.
14. Kobrin, S.J. citat în: Siegel, J. et al. (2009). Why Economists Failed to Predict the Financial Crisis/ De ce nu au reușit economiștii să prezică criza financiară. La: <https://bit.ly/3VgRTAW>, (citată: 10.06.2024).

15. Cassidy, J. (1996). The decline of economics/ Declinul științelor economice. New Yorker 2. Citat în: Frey, B. (2002). Choosing between One's Own Ideas and Academic Failure/Alegerea între ideile proprii și eșecul academic. La: <http://bit.ly/2Moedsg>, (citat: 10.06.2024), p. 16.
16. The Economist (2000). Citat în: Frey, B. (2002)[15].
17. McMaken, R. (2021). The Fight over Economics Is a Fight over Culture/Lupta pentru economie este o luptă pentru cultură. La: <https://bit.ly/3VB1Nyv>, (citat: 10.06.2024).
18. Samuelson, P.A. (2020). Importance of Study of Economics/Importanța studierii științelor economice. La: <https://bit.ly/3fWnYIY>, (min. 0.48), (citat: 2.12.2020).
19. Blaxter, L. et al. (2010). How to Research/Cum să cercetăm. Ediția 4, Open University Press, p. 100.
20. Livermore, D. (2020). The 6 Cultural Systems that Form the Basis for Cultural Intelligence in Leaders/Cele 6 sisteme culturale care stau la baza inteligenței culturale a liderilor. La: <http://bit.ly/3UY51Jo>, (accesat: 12.06.2024).
21. Dowling, P.J., Festing, M. & Engle, A. D. Sr. (2013). International Human Resource Management/Managementul Resurselor Umane Internaționale. Ed. 6, Cengage Learning EMEA, ISBN: 978-1-4080-3209-1.

REFORMAREA EVALUĂRII CERCETĂRII ȘI UTILIZAREA INDICATORILOR BIBLIOMETRICI

REFORMING RESEARCH EVALUATION AND THE USE OF BIBLIOMETRIC INDICATORS

Valentina DONICI, drd.,

Universitatea de Stat din Moldova

E-mail: donici.valentina@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2140-0591

Gheorghe CUCIUREANU, dr. hab.,

Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale

E-mail: gheorghe.cuciureanu@idsi.md

ORCID ID: 0000-0003-3239-0472

Rezumat: În articol se analizează reformele întreprinse la nivel internațional în privința evaluării cercetării științifice, inclusiv a utilizării indicatorilor bibliometrici, și cum se raportează Republica Moldova la acest proces. Sunt prezentate prevederile inițiativelor importante la nivel internațional în domeniul evaluării cercetării (DORA, Manifestul de la Leiden, Acordul privind reformarea cercetării, COARA) și se constată că ele urmăresc îmbunătățirea modului de evaluare, echilibrarea factoriilor cantitativi și calitativi și lărgirea sferei evaluării pentru a reflecta întreaga diversitate de intrări, rezultate și practici din știință. Cu referire la Republica Moldova, studiul a identificat axarea în evaluare pe utilizarea indicatorilor bibliometrici și pe impactul imediat al cercetării. În acest sens, recomandăm aderarea organizațiilor la COARA și implementarea recomandărilor Acordului cu privire la reformarea cercetării.

Cuvinte-cheie: evaluarea cercetării, indicatori bibliometrici, COARA

Abstract: Article discusses the reforms undertaken at the international level in the evaluation of scientific research, including the use of bibliometric indicators, and how the Republic of Moldova relates to this process. The provisions of important international initiatives in the field of research evaluation (DORA, Leiden Manifesto, Agreement on Reforming Research Assessment, COARA) are presented and it is found that they aim at improving the way of evaluation, balancing quantitative and qualitative factors and broadening the scope of evaluation to reflect the full diversity of inputs, outputs and practices in science. With reference to the Republic of Moldova, the study identified a focus in evaluation on the use of bibliometric indicators and the immediate impact of research. In this respect, we recommend that organisations join COARA and implement the recommendations of the Agreement on Reforming Research Assessment.

Keywords: reserach evaluation, bibliometric indicators, COARA

Introducere

Cercetarea științifică este un pilon de bază a dezvoltării Uniunii Europene, dar și altor regiuni și țări din alte părți ale lumii. Odată cu alocarea unor sume tot mai mari pentru cercetări științifice, crește și importanța evaluării rezultatelor acesteia, deoarece evaluarea este un instrument indispensabil pentru măsurarea eficacității politicii științei, luarea deciziilor privind bugetele programelor, selectarea proiectelor, promovarea în carieră. Pentru a-și putea îndeplini această misiune, evaluarea (ca proces și ca indicatori) trebuie să fie perfecționată permanent, mai ales în contextual schimbărilor actuale rapide (știință deschisă, date mari, digitalizare, cereri de competențe interdisciplinare etc.). Un aspect esențial abordat în acest proces este locul indicatorilor bibliometrici în evaluarea cercetării. În prezent, tendința în lume este de a stabili un set mai adecvat de indicatori și abordări pentru a conduce la apariția unui sistem mai echitabil, de a echilibra mai bine factorii cantitativi și calitativi și de a lărgi sfera evaluării pentru a reflecta întreaga diversitate de intrări, rezultate și practici din știință [5, 8, 10, 11].

La nivel european, Comisia Europeană sprijină activ acest proces de reformă în cercetare, desfășurând un proces larg de consultare. În iunie 2022 procesul a fost aprobat de ministrii științei din UE, iar la 20 iulie 2022, după mai multe luni de negocieri și întâlniri de lucru și consultare a celor peste 350 de organizații de cercetare, de finanțare a cercetării, autorități din 40 de state din Europa și întreaga lume, a fost publicată varianta finală a Acordului pentru reformarea evaluării cercetării, document de bază privind

reformarea evaluării cercetării în Europa [9]. Se prevede că în decurs de 5 ani, în acest cadru să fie reformată și revizuită evaluarea cercetării în Europa.

În acest context, ne-am propus în acest studiu să identificăm care sunt principalele inițiative de reformare a evaluării cercetării în lume, ce prevăd ele, care este raportată la aceste inițiative, situația din Republica Moldova, precum și să formulăm unele sugestii de îmbunătățire a sistemului de evaluare a cercetării la nivel național.

Metodologia cercetării

În vederea realizării obiectivelor cercetării au fost utilizate mai multe metode generale (observația, analiza documentară, analiza comparativă, sinteza ș.a.), cu axarea pe studierea documentelor, a politicilor și a publicațiilor privind reforma evaluării cercetării prin prisma utilizării indicatorilor bibliometrici, pentru a identifica tendințele, practicile și problemele actuale. Au fost analizate principalele inițiative existente la nivel internațional pentru a trece la o evaluare mai relevantă a științei, precum și situația din Republica Moldova. În ultimul caz, unul din elementele analizei a fost cadrul normativ existent în domeniul evaluării cercetării.

Inițiative internaționale de reformare a cercetării

Declarația de la San Francisco privind evaluarea cercetării (DORA) a luat naștere în urma reuniunii din decembrie 2012 a Societății Americane pentru Biologie a Celulei (ASCB) din San Francisco. Este o declarație care denunță practica de corelare a factorului de impact al revistei cu meritele / rezultatele științifice, care, în opinia autorilor, creează prejudecăți și inexactități în evaluarea cercetării științifice. DORA include 18 recomandări, dintre care una generală: „Nu folosiți metrici bazate pe reviste așa cum este Journal Impact Factors ca o măsură surogat pentru calitatea articolelor de cercetare individuale și pentru evaluarea contribuțiilor individuale ale unui cercetător sau pentru angajarea, promovarea sau finanțarea deciziilor.” [4], iar celelate adresate unor grupuri-țintă: 2 – agențiilor de finanțare, 2 – instituțiilor, 5 – editurilor, 4 – organizațiilor care oferă metrici și 4 cercetătorilor. Până în prezent, această declarație a fost semantă de către 25038 persoane individuale și organizații din 167 țări (la 08.06.2024).

Manifestul de la Leiden pentru măsurarea cercetării a fost elaborat de către profesoara de politici publice Diana Hicks, profesorul de scientometrie Paul Wouters și colegii lor la cea de-a 19-a conferință internațională privind indicatorii din știință și tehnologie, de la Leiden (Olanda), în anul 2015. El urmărește combaterea folosirii inadecvate a bibliometriei pentru evaluarea rezultatelor științifice și propune zece principii pentru a optimiza utilizarea (evitând abuzarea, dar și subestimarea) metodelor scientometrice:

1. Sprijinirea evaluării experte calitative prin evaluarea cantitativă. Este evident că acest lucru este valabil atunci când rezultatele cantitative sunt recunoscute internațional, iar evaluatorii respectă normele de bună conduită în cercetare;
2. Măsurarea performanței în funcție de misiunea de cercetare a instituției, a grupului sau a cercetătorului. Pentru cercetătorii din știința fundamentală sunt importante articolele în reviste cu factor de impact, pentru cei din cercetarea aplicativă – brevetele, soluțiile pentru probleme sociale etc.
3. Protejarea excelenței în cercetarea relevantă locală. Aceasta se referă la unele cercetări din domeniul socio-umanistic.
4. Menținerea bazelor de date și a proceselor analitice deschise, transparente și simple. Bazele de date trebuie construite după principii și mecanisme anunțate clar.
5. Posibilitatea verificării datelor și analizei de către cei evaluați. Iar factorii de decizie ar trebui să aibă în vedere că, pentru a aduna și procesa date precise de înaltă calitate este nevoie de timp și bani.
6. Luarea în considerare a diferențelor între domenii privind practicile de publicare și citare. Cea mai bună practică este să fie stabilit un set de indicatori posibili și să se permită domeniilor să aleagă dintre ele.
7. Fundamentarea evaluării fiecărui cercetător pe o judecată calitativă a portofoliului. Evaluarea colegială este esențială pentru a nu se ajunge la situații greșite precum ordonarea simplă după H-index, care înseamnă adesea o ordonare după vârstă, pentru că acest indicator crește în timp chiar și atunci când nu publici nimic.
8. Evitarea certitudinilor nefundamentate și a falsei precizii. Ar trebui folosiți indicatori multipli pentru a oferi o imagine multilaterală și robustă, și să nu se facă comparații pe baza unor diferențe

ne semnificative (ex., faptul ca factorii de impact au trei zecimale nu înseamnă că ele sunt semnificative).

9. Recunoașterea efectelor sistemice ale evaluării și a indicatorilor. Sunt preferabili un complex de indicatori, deoarece unul singur invită la vânătoare spre îndeplinirea acestuia.
10. Examinarea regulată a indicatorilor și actualizarea acestora. Misiunile de cercetare și obiectivele evaluării sunt schimbătoare, iar însăși sistemul de cercetare în sine evoluează [6].

În concluzie, Manifestul Leiden menționează că metricile de cercetare pot oferi informații esențiale care ar fi greu de strâns sau înțeles prin expertiză individuală. Dar trebuie de evitat ca informațiile cantitative să se transforme din instrument în țintă. Cele mai bune decizii sunt luate prin combinarea dovezilor cantitative și calitative.

Acordul privind reformarea evaluării cercetării, aprobat la nivelul Uniunii Europene, cuprinde un set de principii și angajamente privind reformarea evaluării cercetării în Europa. Documentul propune o nouă modalitate de a evalua rezultatele cercetării ghidată de aspecte precum recunoașterea unei diversități mai mari de cariere și contribuții în cercetare; evaluarea cercetării bazată în primul rând pe evaluarea de tip calitativ și peer review; abandonarea utilizării neadecvate a metricilor referitori la publicarea în jurnale academice; precum și evitarea utilizării în evaluarea cercetării a clasamentelor internaționale privitoare la organizațiile de cercetare [9]. În acest context se dorește ca cercetătorii să nu mai fie recompensați pentru numărul de lucrări publicate, numărul de citări și prestigiul jurnalelor academice în care aceștia publică. Conform Acordului, se dorește ca noul sistem să se uite mai degrabă la calitatea cercetării, fapt ce va duce astfel inclusiv la reducerea dependenței de metrici aferenți revistelor.

COARA. Coaliția pentru Reformă în Evaluarea Cercetării (Coalition for Advancing Research Assessment) sau COARA reprezintă, de fapt un instrument de implementare a Acordului privind reformarea cercetării. COARA este o inițiativă care propune o platformă de sprijin concret pentru toate instituțiile de cercetare, cu obiectivul de a contribui la dezvoltarea unor noi metode și practici de evaluare în cercetare. Această acțiune, realizată la inițiativa părților direct interesate, precum organizațiile de cercetare, organismele de finanțare și evaluare a cercetării, infrastructurile de cercetare, este complementară direcțiilor strategice stabilite de Comisia Europeană ca parte a Noului Spațiu european de cercetare (European Research Area – ERA). Cele 10 angajamente majore ale Acordului sunt:

1. Recunoașteți diversitatea contribuțiilor și carierelor în cercetare, în conformitate cu nevoile și natura cercetării.
2. În evaluarea cercetării, bazați-vă în primul rând pe evaluarea calitativă, unde evaluarea colegială (peer-review) este esențială, completată de utilizarea responsabilă a indicatorilor cantitativi.
3. În evaluarea cercetării, renunțați la utilizarea inadecvată a indicatorilor bazați pe reviste și publicații, în special utilizarea inadecvată a Factorului de impact al revistei (Journal Impact Factor -JIF) și h-index.
4. Evitați utilizarea clasamentelor organizațiilor de cercetare în evaluarea cercetării.
5. Alocați resurse pentru reforma în evaluarea cercetării, după cum este necesar pentru a realiza schimbările organizaționale pe care vi le-ați asumat.
6. Revizuiți și dezvoltați criteriile, instrumentele și procesele de evaluare a cercetării.
7. Sporii gradul de conștientizare cu privire la reforma în evaluarea cercetării și oferiți comunicare transparentă, îndrumare și instruire privind criteriile și procesele de evaluare, precum și utilizarea acestora.
8. Faceți schimb de practici și experiențe pentru a facilita învățarea reciprocă în cadrul și dincolo de Coaliție.
9. Comunicați progresele înregistrate în ceea ce privește aderarea la Principiile COARA și implementarea Angajamentelor Acordului.
10. Evaluați practicile, criteriile și instrumentele bazându-vă pe dovezi solide și pe stadiul actual al cercetării în domeniu și puneți la dispoziție datele în mod deschis pentru a facilita colectarea de dovezi și cercetarea [1].

Acordul este deschis pentru semnarea tuturor organizațiilor care împărtășesc aceste angajamente și sunt gata să contribuie la implementarea lor. Din Republica Moldova, Acordul este semnat de către 2 organizații: Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale și Universitatea de Stat din Moldova.

Aspecte ale evaluării cercetării în Republica Moldova

Utilizarea indicatorilor bibliometrici. Dacă în anii 1900-începutul anilor 2000, în Republica

Moldova evaluarea cercetării era efectuată, în principal, prin evaluare colegială (care de altfel este extrem de subiectivă într-o comunitate științifică mică), atunci în ultimii 10-15 ani s-a trecut la o evaluare care se bazează aproape în întregime pe indicatori cantitativi. Ca urmare, mulți evaluatori naționali consideră adesea că sunt îndeplinite cerințele, de exemplu, pentru acordarea titlurilor științifice sau a drepturilor de conducător de doctorat, dacă numărul cerut de publicații există, fără a mai evalua calitatea acestora.

În special începând cu anul 2018 a fost aprobat un cadru normativ la nivel național, care stabilește cerințe privind un număr minim de publicații științifice, inclusiv cele publicate în străinătate, la atestarea personalului științific și științifico-didactic. Unul dintre cele 4 acte relevante în domeniu, Metodologia de conferire și confirmare a titlurilor științifice, aprobată de Guvern în 2019, stabilește numărul minim de publicații necesare pentru titlul de doctor (5 publicații științifice în diverse ediții, atât naționale, cât și internaționale) și pentru titlul de doctor habilitat (20 de lucrări științifice, 1 monografie, 5 articole internaționale etc.). Regulamentul de atribuire a calificativelor tezelor de doctorat, aprobat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării în 2017, stabilește cerințele în ceea ce privește publicațiile, variind ca rigoare de la un articol de revistă publicat într-o țară mai bine clasată decât Moldova în clasamentul Scimago până la lucrări indexate în bazele de date WoS sau Scopus. Metodologia de aprobare a conducătorilor de doctorat, ce include Indicatorii de performanță științifică pentru acordarea drepturilor de conducător de doctorat, adoptată de Guvern în 2023, precum și Regulamentul de conferire a titlurilor științifico-didactice în învățământul superior, aprobat de Guvern în 2019, la fel prevăd un anumit număr de lucrări în publicații naționale sau internaționale. Toate reglementările menționate mai sus perpetuează presiunea „publish or perish” și leagă promovarea academică de istoricul publicațiilor. Cerințele cantitative privind numărul de publicații, specifice abordării „publish or perish”, se aplică și altor activități din sectorul național de cercetare și dezvoltare, cum ar fi raportarea proiectelor științifice sau acordarea de burse de excelență pentru doctoranzi [2].

În același timp, chiar și acești indicatori bibliometrici nu au fost selectați astfel încât să existe o corelație între prestigiul publicației și importanța titlului științific sau științifico-didactic conferit. Astfel, o persoană poate deveni doctor habilitat sau profesor universitar fără a avea nicio publicație Web of Science sau Scopus și chiar, teoretic, fără a avea nicio publicație peste hotare, în timp ce pentru ca unei teze de doctor să-i fie atribuit calificativul „Excelent”, autorul ei trebuie să aibă minim 2 publicații în WoS sau Scopus.

Abordarea utilitaristă în evaluare. O altă problemă a evaluării cercetării în Republica Moldova este axarea pe efectul (profitul) imediat pe care îl oferă cercetarea. Această abordare, coroborată cu numărarea formală a publicațiilor și a altor rezultate cuantificabile, care uneori ajunge până la lucruri aberante (de ex., „înregistrarea rezultatelor științifice ca Imobilizări necorporale” sau indicarea „procentului lucrărilor științifice aplicate în practică, din totalul lucrărilor publicate”), determină echipele de cercetare să-și îndrepte efortul spre a publica cât mai multe lucrări, a obține medalii și trofee la expoziții, a demonstra parteneriate cu instituții din alte domenii, a identifica impact al activităților și a rezultatelor obținute.

Drept consecință, se atestă creșterea superficialismului și a mimării procesului de cercetare, inclusiv a plagiatului și autoplajiatului, renunțarea la cercetări fundamentale, profunde, bazate pe metode științifice, desfășurarea unor activități pseudoștiințifice care imită activitate furtunoasă, prezentarea unor rezultate foarte generale, în spatele cărora nu stau activități sistematice de cercetare ș.a.

Însă o abordare utilitaristă a științei, care nu ține seamă de specificul cercetării științifice, nu-și găsește justificare în istoria științei. Aceasta demonstrează că este necesar să susținem cercetări științifice diverse (nu doar cele care aduc profit imediat), ori este suficient ca o cercetare să fie de succes, că ea acoperă toate cheltuielile pentru alte zeci și sute de cercetări. Este însă complicat din start să spunem care cercetare ar trebui finanțată, existând riscul ca principalii beneficiari de fonduri (mai ales într-o comunitate științifică mică) să fie persoanele care știu să se promoveze, au învățat filosofia și așteptările finanțatorilor și sunt abili în elaborarea proiectelor și a rapoartelor „ambalate frumos”. Impactul cercetării deseori este dificil de stabilit în momentul finanțării acesteia. Iată doar câteva exemple:

- Dezvoltarea Internetului – cred că toți sunt de acord că acesta a avut un impact foarte mare, dar nimeni nu-l poate calcula exact, mai ales că la dezvoltarea lui au contribuit multe persoane, din diferite domenii ale științei, iar fără cercetarea fundamentală acesta pur și simplu nu ar fi apărut;
- Crearea unor soiuri de nuci de către fostul Institut de Pomicultură – Republica Moldova a ajuns pe locul 5 în lume după exportul de nuci, iar aici este și contribuția cercetării care a creat soiuri rezistente și productive, dar este dificil de cuantificat exact impactul. În același șir se încadrează și alte rezultate ale cercetătorilor din Republica Moldova: soiul de viță-de-vie „Moldova”, care ocupă cea mai mare parte din

producția comercializată de struguri de masă de la noi, fiind exportată în 28 țări sau hibridii de porumb, care erau cultivați pe suprafețe mari în spațiul ex-sovietic.

- Dar chiar dacă nu este evident impactul pentru cei care finanțează, aceasta nu înseamnă că el nu există. De exemplu, cum am putea stabili impactul unor cercetări științifice ale deportărilor staliniste (sau a lipsei lor) și, în viziune utilitaristă, necesitatea acestora? Poate doar prin compararea stării de spirit a populației de la noi și a celor din țările baltice.

Indicele Timmy. Una din primele încercări de a elabora un indicator complex de evaluare a cercetării în Republica Moldova, care să includă mai multe aspecte ale cercetării și să „surpindă performanța științifică în totalitatea ei” este indicele Timmy, elaborat de V.Mocan. Drept motiv pentru elaborarea acestuia a servit, conform autorului, „axarea în Republica Moldova doar pe utilizarea unor indicatori cantitativi (mai ales atunci când punctajul acordat nu ține seama de efortul depus pentru obținerea diferitor tipuri de publicații), fără o evaluare calitativă conduce la goana după publicații, ceea ce se reflectă în așa fenomene ca publicații de calitate joasă, segmentarea unor rezultate obținute în mai multe publicații, evitarea unor cercetări fundamentale, profunde, publicații în ediții pseudoștiințifice (de tip prădător), cu reducerea nivelului general al calității cercetării științifice.” [7]. Clasamentele conform indicelui Timmy, întocmite separat pentru universități și institute de cercetare, arată mai multe lucruri interesante, astfel că acest indicator ar putea fi examinat de factorii de decizie pentru o eventuală utilizare la nivel național.

Activitățile Institutului de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI). IDSI este instituția din Republica Moldova care deține cele mai multe și valoroase resurse informaționale privind cercetarea-dezvoltarea națională ([IBN](#) – publicații, [Expert Online](#) – cercetători, [Raportare.stiu.md](#) – rezultatele proiectelor de cercetare, [Conferințe.stiu.md](#) – evenimente științifice, [IDSI TV](#) – transmisiuni online a evenimentelor științifice, [Indicatori CDI](#) – indicatorii sistemului de cercetare-dezvoltare ș.a.) și centrul științific cel mai important la nivel național cu preocupări în domeniul evaluării științei (știința despre știință). În așa fel, instituția asigură un proces transparent și responsabil pentru evaluarea cercetării în Republica Moldova. Având la dispoziție resursele informaționale, experții evaluatori se pot concentra pe evaluarea calității propriu-zise a rezultatelor științifice, beneficiind de asistența necesară pentru luarea unor decizii bazate pe dovezi.

În afară de numeroasele publicații științifice și științifico-metodice în domeniul evaluării (de ex., „[Cadrul metodologic privind evaluarea proiectelor și programelor de cercetare-dezvoltare în Republica Moldova](#)”), pentru a evita impactul negativ al principiului „Publish or perish”, IDSI a elaborat „Tipuri de rezultate ale activităților științifice”. Elaborarea acestui document a fost determinată de faptul că în Republica Moldova nu se face o clasificare și evidență a realizărilor științifice, ele fiind prezentate în funcție de înțelegerea celor care completează documentele. De aceea există situații când unul și același rezultat este prezentat în mai multe moduri (sau de mai multe ori sub diferite denumiri) ori rezultate diferite sunt atribuite la același tip. Existența unor tipuri prestabilite de realizări științifice ar fi utilă în procesul de evaluare a cercetării, pentru persoanele care completează documente, raportează, pentru evidența rezultatelor (prelucrarea automatizată), pentru facilitarea analizei, clasificării și absorbției acestora de către business și societate, precum și pentru luarea unor decizii fundamentate în cercetare-dezvoltare [3].

Concluzii

În urma analizei efectuate se constată că reforma modului de evaluare a cercetării științifice este un proces care se desfășoară la nivel internațional. Motivele care au determinat această reformă în evaluarea științei au fost identificate și în Republica Moldova. În acest context, se impune o schimbare în abordarea evaluării cercetării științifice la nivel național. Indicatorii bibliometrici, inclusiv numărul publicațiilor, trebuie utilizați inteligent în procesul evaluării, ca sprijin pentru experți în procesul de luare a deciziilor.

Totodată, considerăm că este foarte important la etapa actuală în Republica Moldova să nu evaluăm și, respectiv, să nu finanțăm cercetarea în funcție de rezultatul imediat care credem că îl poate aduce (și care uneori poate fi manipulat), ci în funcție de respectarea metodicii și a eticii cercetării științifice, acordând prioritate cercetătorilor onești, profesioniști și dedicați.

Unul din instrumentele care ar putea ajuta Republica Moldova să-și îmbunătățească sistemul de evaluare a cercetării este COARA și recomandăm instituțiilor, inclusiv celor responsabili de managementul, evaluarea și finanțarea științei la nivel național, aderarea la această platformă și implementarea angajamentelor Acordului privind reformarea în cercetare.

Bibliografie:

1. Coalition for Advancing Research Assessment. <https://coara.eu/>
2. Cojocaru I., Cuciureanu G., Cojocaru Ig. Researchers' Quest for Productivity and Visibility: The Growing Problem of Predatory Publishing in the Republic of Moldova. In: *Central and Eastern European eDem and eGov Days*, Ed. 4, 22-23 septembrie 2022, Budapesta. Viena: Facultas Verlags- und Buchhandels, 2022, pp. 123-129. ISBN 978-3-7089-2121-1; 978-3-903035-30-0. ISSN 2520-3401. DOI: <https://doi.org/10.1145/3551504.3551510>
3. Cuciureanu G. et al. *Tipuri de rezultate ale activităților științifice*. Chișinău: 2018. 44 p. ISBN 978-9975-3220-2-7
4. DORA. The Declaration on Research Assessment, 2012. <https://sfedora.org/>
5. European Commission. *Next-generation metrics: Responsible metrics and evaluation for open science*. Report of the European Commission Expert Group on Altmetrics, 2017. DOI 10.2777/337729
6. Hicks, D., Wouters, P., Waltman, L. et al. Bibliometrics: The Leiden Manifesto for research metrics. *Nature* 520, 429–431, 2015. <https://doi.org/10.1038/520429a>
7. Mocan V. O nouă abordare a evaluării științei: utilizarea indicelui Timmy. In: *Статистичні методи та інформаційні технології аналізу соціально-економічного розвитку*, Ed. 23, 1 iunie 2023, Хмельницький. Хмельницький: 2023, Ediția 23, pp. 148-150. ISBN 978-617-7572-63-2.
8. OECD. *Making Open Science a Reality*. OECD Science, Technology and Industry Policy Papers. No. 25. OECD Publishing: Paris, 2015. <http://dx.doi.org/10.1787/5jrs2f963zs1-en>
9. Science Europe. *Agreement on Reforming Research Assessment*, 20.07.2022. <https://scienceeurope.org/our-resources/agreement-reforming-research-assessment/>
10. Science Europe. *Position Statement and Recommendations on Research Assessment Processes*, 2020. DOI: 10.5281/zenodo.4916155
11. UNESCO *Recommendation on Open Science*, 2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949>

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

COMPETITIVENESS OF THE UKRAINE FOOD INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF WAR AND INTEGRATION INTO THE EUROPEAN UNION

Olena BOKIY, PhD,

Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

E-mail: mkt_inprod_naan@ukr.nt

ORCID ID: 0000-0001-9916-1856

Kateryna DANILOVA, PhD,

Institute of Food Resources of NAAS, Kyiv, Ukraine

E-mail: dankoek77@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6204-9975

Rezumat: *Competitivitatea și dezvoltarea eficientă a industriei alimentare este un factor determinant în asigurarea securității alimentare a Ucrainei și a lumii. Obiectivul urmărit de autori, este de a îmbunătăți abordările metodice de evaluare a nivelului de competitivitate al industriei alimentare ucrainene în condiții de război și în calea spre integrarea europeană. Lucrarea folosește metode științifice generale de cercetare, care includ metoda generalizării sistemului, metoda indexului, metodele serii dinamice și comparații. Pe baza rezultatelor studiului, au fost clarificate principalele riscuri și probleme ale sectorului alimentar. Au fost identificate principalele perspective ale Ucrainei în calea punerii în aplicare a Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană. Se propune o abordare metodică a evaluării competitivității industriei alimentare folosind un indicator integral. A fost evaluată competitivitatea industriei alimentare în perioada antebelică și postbelică. Sunt propuse modalități de creștere a competitivității industriei alimentare în condițiile războiului din Ucraina și integrarea în Uniunea Europeană.*

Cuvinte-cheie: *competitivitate, abordare metodologică, siguranță alimentară, industria alimentară, lege marțială, asociere cu Uniunea Europeană*

Abstract: *Competitiveness and effective development of the food industry is a determining factor in ensuring food security of Ukraine and the world. The authors set a goal to improve methodical approaches to assessing the level of competitiveness of the Ukrainian food industry in the conditions of war and on the way to European integration. The work uses general scientific methods of research, which include the method of system generalization, index method, methods of dynamic series and comparisons. Based on the results of the study, the main risks and problems of the food sector were clarified. The main prospects of Ukraine on the way to European integration with the European Union have been identified. A methodical approach to assessing the competitiveness of the food industry using an integral indicator is proposed. The competitiveness of the food industry in the pre-war and post-war period was assessed. Ways to increase the competitiveness of the food industry in the conditions of the war in Ukraine and integration into the European Union are proposed.*

Keywords: *competitiveness, methodological approach, food safety, food industry, martial law, association with the European Union*

Introduction

In the conditions of modern extraordinary challenges, caused primarily by the full-scale invasion of the Russian Federation in Ukraine and the Covid 19 pandemic, the role of uninterrupted supply of food to the population, which is provided by all participants of the food sector, and mechanisms for achieving food safety, is growing. And an important role in these processes is played by the food industry, which ensures the production of ready-made food products and the export potential of the country.

Due to the state of war in Ukraine, critically important food supply chains are disrupted, prices for food products, seeds, raw materials, and energy are rising. Given the need to overcome the food crisis and achieve uninterrupted and efficient work of the food chain, it is necessary to direct the research of scientists to the solution of the food problem, the achievement of the competitiveness of food production and the food support of the population. The competitiveness of the food industry is formed under the influence of modern

challenges and opportunities, positive and negative factors. Ukraine's signing of the Association Agreement with the European Union in 2015 was an effective impetus to increase the competitiveness of the food sector and food industry. During 2015-2023, the country significantly increased its competitive position on the domestic and foreign markets and achieved significant progress in the implementation of the Agreement, the growth of export potential and food supply. The country acts as a global donor of food, primarily grain and leguminous crops, oil, and poultry meat. In the conditions of a combination of the unprecedented challenges of war and the possibilities of integration into the European space, the role of scientific support of the processes taking place in the food sector, measures and means of increasing the competitiveness of industries and products of the food industry is growing, which determines the relevance of the research topic.

Review of sources

Problems of assessing the state of development of the food sector, its place in the country's economy, as well as methodological tools and practical measures to achieve a high level of competitiveness of the food industry are the subject of research by scientists from all over the world. Hamulczuk M., Pawlak K. evaluated the international competitiveness of the food industry using trade balances. The researchers came to conclusions regarding the impact of labor productivity and trade balances on net exports in the long term. Determinants of the trade balance of the food industry were considered using panel models [1].

Konstantinidis C. and co-authors studied the competitiveness of the Greek food industry and paid special attention to the flour milling industry. The authors provided suggestions for increasing competitiveness for managers and politicians. The advantage of Greek products as a lever for the development of the country's economy is its high quality and active promotion to international markets. The flour milling industry of the country is characterized by developed competition and a significant impact on the economic indicators of the country [2].

The study of the competitiveness of the food industry in the era of digital transformation of society, economy and agriculture is of scientific interest. Baierle I.C. and co-authors have proven that Agriculture 4.0 digital technologies are increasingly present in the food industry and have a positive effect on its competitiveness. At the same time, compared to other sectors of the economy, the food industry does not use enough digital technologies, so there is a need to invest in various 4.0 technologies [3].

The farm and export competitiveness of Ireland's dairy sector was assessed by Cele, LP; Hennessy, T. and Thorne, F. At the level of trade and farms, indicators of competitiveness was researched, which included accounting indicators, the share of net exports and "normalized comparative advantages". Of the EU countries studied, Ireland had the highest productivity gains, the lowest total and cash costs per kg of milk powder, but had high opportunity costs for land and labor. The abolition of the European Union's milk export quota in 2015 contributed to the increase in the competitiveness of Irish dairy products, butter from Ireland is the leader in exports to the EU [4].

Kovalenko, O. and Yashchenko, L. investigated the competitiveness of the food industry in the context of sustainable economic development, determined the criteria and directions of their research. Scientists have proposed a methodical approach based on the relationship between the criteria for increasing competitiveness and the sustainable development of the national economy [5]. Shpychak, O. investigated the innovative aspects of the competitiveness of bakery enterprises [6], Sychevskyi, M. and co-authors assessed the prospects for the development of bakery production in European countries taking into account competitive advantages [7].

Scientists from many countries have studied the state of the market and the main aspects of competitiveness in the food sector. At the same time, the problems of methodological substantiation of indicators of product competitiveness, the impact of extraordinary crisis phenomena on the level of competitiveness of food industry branches require more in-depth research.

The purpose of the study is to improve methodical approaches to assessing the level of competitiveness of the Ukrainian food industry in the conditions of war and on the way to European integration. In accordance with the purpose, the following research tasks were set:

- assess the state of the food sector in the conditions of extraordinary crisis phenomena, identify problems that affect the competitiveness of the food industry;
- to find out the state of implementation of the Agreement with the European Union in the area of food;
- providing for the population, prospects and obstacles to the development of the food sector on the way to the Association;

- to improve the methodological toolkit for determining the integral indicator of the competitiveness of the food industry;
- to assess the competitiveness of the food industry in the pre-war and post-war period using the proposed method;
- provide recommendations on increasing the level of competitiveness of the food industry. Methodological basis of research.

Research methods

The state and problems of the food industry were assessed using the method of systematic generalization. Using the index method and the method of dynamic series, the dynamics and values of the main indicators were evaluated. The method of comparisons was used to determine the competitive advantages of the food industry, as well as the comparison of competitiveness ratings in Ukraine in the prewar and wartime periods. The graphic method was used to assess the state of implementation of the Association Agreement with the European Union, as well as to justify the results of the rating assessment of the competitiveness of the food industry. Integral and rating methods are applied to improve the competitiveness indicator of the food industry. The level of competitiveness is calculated on the basis of 5 indicators of activity in the food industry. Each industry is assigned places in terms of given indicators (the better the indicator, the higher the place). The integrated indicator of competitiveness for the food industry is calculated as the sum of the corresponding places.

The database of the State Statistics Service of Ukraine, Trade Map, the Cabinet of Ministers of Ukraine (Pulse of the Association Agreement with the European Union), and the legislative base were used for research.

Results

The agricultural sector of Ukraine has been providing a significant contribution to the country's economy, national and global food security for many years in a row. The country is a donor of food for the countries of the world, especially those in need, and supplied to the world market in the pre-war period of 2021 8.9% of the world volume of wheat (which decreased due to military aggression in 2022 to 3.9%), 11.8% of barley (4.3%), 11.4% corn (9.5%), 37.2% sunflower oil (25.8%). The strategic directions of the development of the agricultural sector of Ukraine until 2030 envisage an increase in the production and export of deep processing products, import substitution in the domestic market, complete processing of waste [8].

The signing and ratification of the Association Agreement with the European Union in 2015, according to which a 10-year action plan was developed, gave a significant boost to the development of the agricultural sector and the food industry within it. Implementation of the provisions of the Agreement is monitored on the website of the Cabinet of Ministers of Ukraine [9], figure 1.

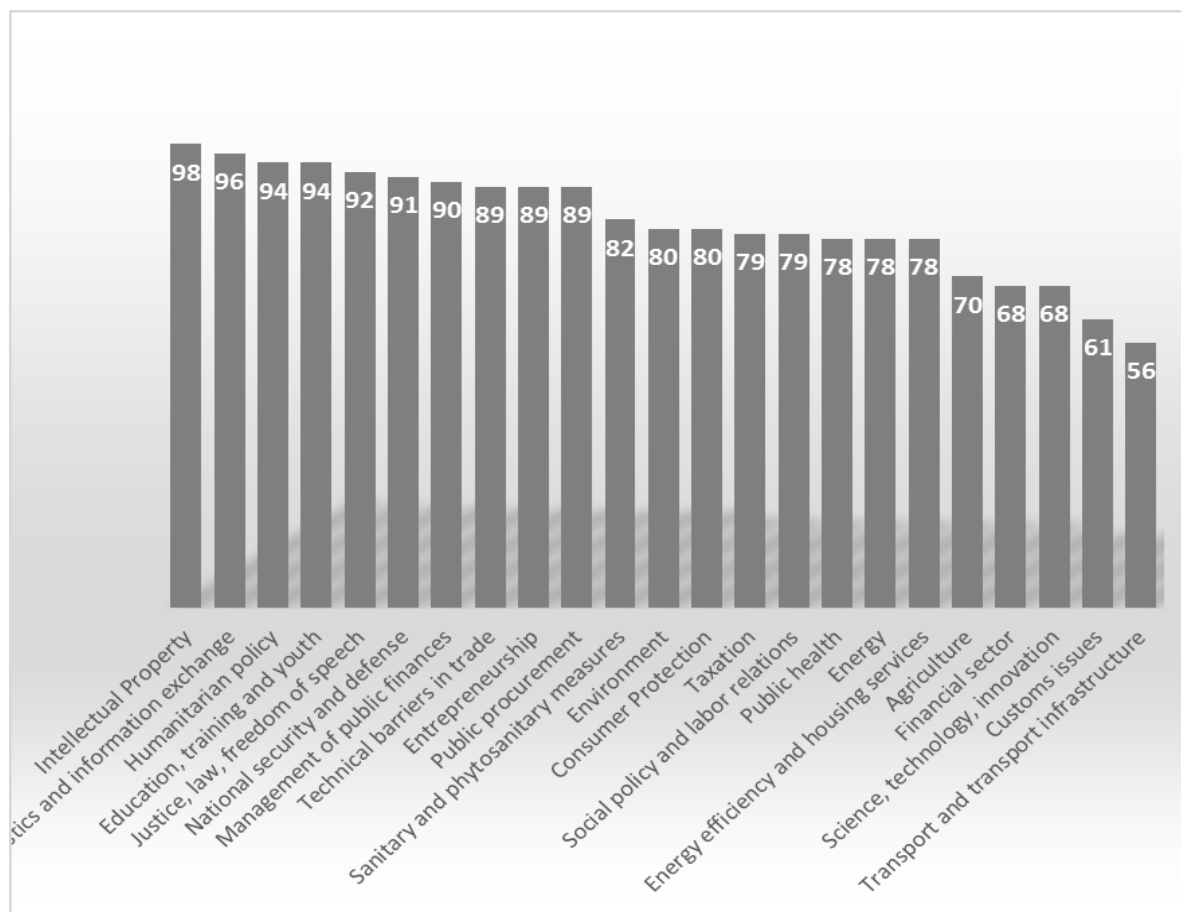

Figure 1. Progress of Ukraine's implementation of the Association Agreement with the European Union as of 2024.

Source: created by the authors based on data [9]

Despite the difficult circumstances of recent years, from the point of view of food supply, Ukraine has fulfilled 70% of its obligations in the field of agriculture, the raw material link of the food sector. It is necessary to finalize the standards of trade in plant and animal products, legislation on customs procedures, procedures for checking compliance of plant products (hops) with market requirements, define additional requirements for the sale of vegetables, etc. By 90%, the provisions of the Agreement on the management of state finances, which also provide for the food sector, have been fulfilled by 80% - in the field of consumer rights protection. Given the rapid increase in prices for logistics services, including in the food sector, it is extremely important to implement the provisions of the Agreement on transport infrastructure, the progress of which is currently only 56%. Thanks to the implementation of the Agreement, Ukraine harmonizes modern legislation and regulations with EU requirements and rules, simplifies business and trade barriers and brings the economy closer to the European community. At the same time, on the way to association with the European Union, Ukraine will have separate restrictions on the export of products that are disadvantageous for EU member states. Currently, the implementation of the provisions of the Agreement is held back by the need to overcome the consequences of Russian aggression, which have covered all spheres of the economy and human life.

Accordingly, during the war, the competitive advantages of Ukraine and its food sector decreased. If Ukraine ranked 58th in the Global Food Security Index (GFSI) in 2021, in 2022, due to a full-scale military invasion, it fell to 71st place among 113 countries. According to the "Availability of food products" indicator of the integral indicator, Ukraine in 2022 took the last place among European countries and 93rd place in the world, "Sustainability and adaptability" - 94th place. The indicator analyzes Economist Impact with the support of the international research agricultural company Corteva Agriscience [10]. According to the Global Innovation Index, Ukraine deteriorated from 49th place in 2021 to 57th in 2022.

The main problems and prospects of the food industry today are related to modern challenges and opportunities. The activities of food enterprises are most negatively affected by disruptions in production

and product supply chains, interruptions with energy carriers and rising tariffs for them, pollution of territories and agricultural lands, impoverishment of the population and other humanitarian and economic problems.

At the same time, thanks to the concerted actions of all participants in the food market, the national food sector and food industry managed to overcome the sharp drop in production in 2022, the disruption of capacities, energy sources, the rise in prices, took relocation measures and are gradually resuming production and export of products. In 2022, the production of all products of the food industry decreased by almost 22%. Production of grape wines (49.8%), canned vegetable products (53.5%), and fish processing (60.3%) decreased the most. In 2023, the food production index (up to the previous year) was 115.0%, vegetable and fruit canning – 119.8%, fish processing – 129.2% [11].

Taking into account the vital requirements for ensuring the country's food security, the question arises regarding the revival of the food industry as part of the Ukrainian economy, increasing the competitiveness and, accordingly, the investment attractiveness of its industries.

Approaches to determining the competitiveness of branches and enterprises of the Ukrainian food industry, which determines their investment attractiveness, differ. Depending on the goal, it is possible to use a different combination of indicators to assess the level of competitiveness of the food industry. The authors analyzed the indicator from the point of view of profitability and production dynamics, shares of profitable enterprises, product sales and capital investments (Table 1, Fig. 2).

For the given example, according to the table. 1, the lowest amount of points and, accordingly, the highest level of competitiveness in 2021 had the meat processing industry (first of all, due to the high share of profitable enterprises, the level of profitability and sales volumes) and the vegetable and fruit processing industry. In 2022, the leaders were the milk processing industry (due to high profitability and production index), as well as producers of bakery and flour products (Fig. 2, Table 1).

In 2022, relative to 2021, the situation in the food industry worsened. At the same time, the profitability of fish processing, milk processing, bakery and flour products improved. The dynamics of indicators of export-oriented oil, meat and meat products were the worst (Table 1).

Table 1. Indicators of competitiveness of the food industry

Activity	2021					2022					The trend of changes 2022 до 2021 p. ¹				
	Profitability, %	Share of profitable enterprises, %	Production index, %	Sales volume, UAH billion	Capital investments, UAH million	Profitability, %	Share of profitable enterprises, %	Production index, %	Sales volume UAH	Capita- tal invest ments, UAH million	Profitability, %	Share of profitable enterprises, %	Production index %	Sales volume, UAH billion	Capital invest ments,
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
10+11+12 Food, beverages and tobacco production	2,5	67, 9	94, 6	948, 4	28, 1	- 0,1	67, 2	78, 4	793 ,5	17,4 9	-	-	-	-	-
10.1. Meat production	4,9	71, 9	103, 9	116, 1	4,6 3	- 3,4	66, 2	89, 0	37,8	4,1 5	-	-	-	+	-
	2	1	3	2	1	7	5	1	2	1	-	-	+	=	=
10.2 Fish processing	0,7	66, 4	112, 1	15,1	0,2 6	0,8	71, 6	60, 3	13, 6		+	+	-	-	-

and canning										0,1 7					
	3	5	1	7	7	3	1	6	7	7	=	+	-	=	=
10.3 Vegetables and fruits processing and canning	5,8	70, 7	108, 8	22,0	0,7 5	- 1,6	65, 6	53, 5	24, 8	0,9 3	-	-	-	+	+
	1	2	2	6	6	6	6	7	6	5	-	-	-	=	+
10.4 Oil and animal fats production	0,5	62, 6	80, 4	308, 9	3,6 5	0,0	64, 7	75, 3	240 ,8	2,5 2	-	+	-	-	-
	4	7	7	1	2	4	7	5	1	2	=	-	+	=	=
10.5 Milk processing, butter and cheese production	0,0	65, 5	94, 5	80,0	2,0 0	2,3	68, 1	79, 6	77, 0	1,4 2	+	+	-	-	-
	5	6	6	3	5	1	4	2	3	3	+	+	+	=	+
10.6 Flour and grain production	- 3,4	67, 8	100, 6	46,9	2,1 6	- 1,0	68, 9	75, 7	37, 2	0,8 2	+	+	-	-	-
	7	3	5	5	4	5	3	4	5	6	+	=	+	=	-
10.7 Bakery and flour production	- 0,2	66, 9	102, 2	48,7	3,4 5	2,3	70, 8	78, 0	48, 9	1,2 1	+	+	-	+	-
	6	4	4	4	3	2	2	3	4	4	+	+	+	=	-

¹⁾ change trends: "+" improvement, "-" deterioration, "=" no change

Source: based on data [10]

If in 2021 the producers of the milk processing industry had the worst positions among the food industry branches, then in 2022 they had better profitability indicators and a larger share of profitable enterprises, and the rates of decline in production and sales were lower, compared to other food industry branches. The vegetable and fruit industry lost its positions the most, primarily due to the temporary occupation of the southern regions of Ukraine.

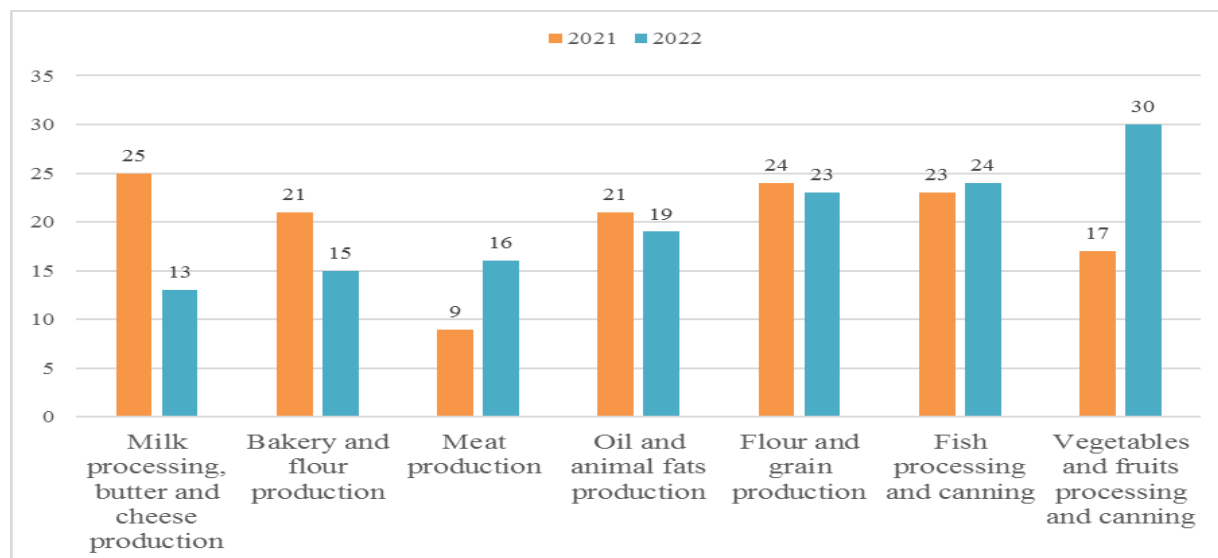

Figure 2. Integral indicators of competitiveness of the food industry

Source: developed by the authors based on data [11]

Important indicators for evaluating the competitiveness of products, which are not taken into account in the integral indicator, are indicators of quality and compliance with standards, as well as export. After all, the competitiveness of products is determined by consumer demand for their purchase on the domestic and foreign markets. At the same time, it is not always appropriate to use the export indicator when calculating the integral indicator of competitiveness, since the export of individual products does not sufficiently characterize the state of the entire industry.

In terms of value, the most exported products of plant origin of the III group (wheat, corn), table 2.

Table 2. Export of the main food groups in 2021-2023.

Food groups	2021			2022			2023		
	Export, billion dollars USA	% by 2020	% to the total	Export, billion dollars USA	% by 2021	% to the total	Export, billion dollars USA	% by 2022	% to the total
I. Live animals and livestock products	1,35	113,2	4,9	1,47	109,4	6,3	1,36	92,6	6,2
II. Plant products	15,54	130,8	56,1	13,47	86,7	57,6	11,72	87,0	53,3
III. Animal or plant fats and oils	7,04	122,5	25,4	5,95	84,5	25,4	5,65	95,0	25,7
IV. Products of chemical and allied industries	3,79	112,7	13,7	2,50	65,9	10,7	3,27	131,0	14,9

Source: compiled by the authors based on the data of the State Statistics Service of Ukraine [11]

In terms of export positions, according to the Ukrainian classifier of foreign economic activity, the leaders in value are grain and oil. In Ukraine, it is necessary to develop the direction of further processing of raw materials and food waste, which will increase the added value of processing products and contribute to the improvement of the biosphere. During the war, in 2022, exports of export-oriented oil and ready-made food products decreased the most. In 2023, owing to the improvement of supply logistics and the operation of enterprises, the export of ready-made food products increased by almost a third, thanks to the relocation and restoration of enterprises and the improvement of logistics routes.

The development of the direction of processing of agricultural and food production waste will contribute to the solution of the urgent problem of providing energy carriers, as well as the development of

green energy. In recent years, there has been growing interest in the use of alternative fuels and chemical products from renewable plant biomass in the developed countries of the world against the backdrop of a decrease in crude oil production [12]. Biofuel is interesting precisely because of its environmental friendliness. It is a renewable source of carbon that is not released into the atmosphere and does not lead to global warming. Biofuels are one of the most realistic ways to free humanity from dependence on traditional fossil resources. Bioethanol as a biofuel are produced from raw materials containing sugar and starch. However, the production of biofuels from starch and sugar significantly disrupts the global food security of humanity taking away a share of the food market. The global community attributes a significant increase in the production of bioethanol, a decrease in its cost price, and an increase in competitiveness to the use of non-food raw materials, in particular lignocellulosic biomass. Lignocellulosic biomass are obtained from waste agricultural raw materials, such as wheat husk, rice straw, corn waste, and sugar cane pulp. This plant biomass are the most available source of renewable raw materials with an estimated annual volume of 1010 million tons in the world [13]. The use of such biomass makes the raw material base for obtaining fuel ethanol practically inexhaustible. For Ukraine, bioenergy is one of the strategic directions of the development of the sector of renewable energy sources, taking into account the high dependence of the country on imported energy carriers, primarily oil, gasoline, as well as the great potential of biomass available for energy production. Unfortunately, the rate of development of bioenergy in Ukraine is still significantly behind the European ones. Today, the share of biomass in gross final energy consumption is 1.78%. Every year in Ukraine, biomass of various types is used for energy production in the amount of about 2 million tons of conventional fuel/year. Wood accounts for the highest percentage of use of economically feasible potential - 80%, while for other types of biomass (with the exception of sunflower husks) this indicator is an order of magnitude lower. The energy potential of the straw of grain crops and rape is realized the least actively (at the level of 1%). Although more than 50 million tons of grain crops are harvested annually in Ukraine [14].

Competitive on the domestic market include industries and areas of activity that will promote import substitution of products from the point of view of food security, as well as those that use technologies of deep processing of raw materials and contribute to the growth of the added value of products. High indicators of import dependence in 2020 (with the exception of fruits, berries and grapes, which include bananas, oranges - 48.8%, as well as oils - 42.9%) had fish and fish products - 82%, meat and meat products - 10.2%; for milk and milk products, this indicator was equal to 8.2% [11].

Thus, it is advisable to consider the competitiveness of the food industry from the point of view of production indicators, the results of financial activity, competitiveness of products, as well as the needs of the domestic and foreign markets and the possibilities of ensuring the country's food security. To increase the competitiveness and investment attractiveness of the food industry, it is necessary to improve the quality of products and the regulatory and legislative field, to activate the processes of European integration in Ukraine. This will contribute to the restoration and effective development of the food industry, the provision of modern infrastructure and logistics for the supply of raw materials and food.

Discussion

The results of the study generally correspond to the research hypothesis that the authors predicted. The results are limited by the absence due to the state of war of some data from the State Statistics Service of Ukraine, in particular, regarding production (in natural and value terms) and consumption of food products for 2022-2023. The practical application of the research results is foreseen in the field of market research, by state administration bodies - for the development of appropriate strategies and programs for the support and development of the agricultural sector of Ukraine. Directions for future research include an assessment of the investment attractiveness of the food industry, taking into account the export component and product prices, as well as the calculation of the energy potential of biomass from straw and cereal waste.

Conclusion

In the conditions of the war with Russia, the food industry and food sector of Ukraine is overcoming unprecedented challenges related to disruption of production and sales chains, food and humanitarian crisis. At the same time, Ukraine on its way to association with the European Union reveals new opportunities for the development of the country's food sector and, along with this, new limitations. An integral indicator that takes into account the profitability and share of profitable enterprises, the production index, sales and

capital investments estimates the level of competitiveness of the food industry. According to the selected set of indicators, the most competitive in the domestic market in 2021 was the meat processing industry with the processing of vegetables and fruits, and during the war in Ukraine, in 2022, the milk processing industry and the industry with the production of bakery and flour products. The indicators of the vegetable and fruit processing industry deteriorated the most, primarily due to the temporary occupation of territories, pollution of arable land. The restoration and modernization of food industries on the basis of innovative development, resource conservation and green energy, further European integration of the country, improvement of the quality of products and the regulatory and legislative framework will contribute to increasing the competitiveness of the food industry.

References:

1. Hamulczuk M., Pawlak K. Determinants for international competitiveness of the food industry in 43 countries worldwide: evidence from panel models. *Equilibrium-quarterly journal of economics and economic policy*, 2022. 17(3). p. 635-667. DOI 10.24136/eq.2022.022.
2. Konstantinidis, C., Aggelopoulos, S., Tsiouni, M., Rizopoulou, E. Estimating competitiveness of Greek food and beverage industry: a comparison between Greek flour milling industry and Greek food and beverage industry. *Euromed Journal of Business*, 2022. 17(4). p. 477-487. DOI 10.1108/EMJB-02-2021-0016.
3. Baierle, IC, da Silva, FT, Correa, RGD, Schaefer, JL, Da Costa, MB., Benitez, GB., Nara, EOB. Competitiveness of Food Industry in the Era of Digital Transformation towards Agriculture 4.0. *Sustainability*, 2022. 14(18). DOI 10.3390/su141811779.
4. Cele, LP., Hennessy, T and Thorne, F. Evaluating farm and export competitiveness of the Irish dairy industry: post-quota analysis. *Competitiveness Review*, 2022. 32(7). pp. 1-20. DOI 10.1108/CR-11-2020-0136.
5. Kovalenko O., Yashchenko L. Competitiveness of the food industry for sustainable economic development: criteria and directions for increasing. *Food resources*, 2021. Vol. 9 № 16 p. 254-266. DOI 10.31073/foodresources2021-16-24/
6. Шпичак О.М. Інноваційний аспект забезпечення конкурентоспроможності хлібопекарських підприємств. Збірник «Наукові праці Полтавської державної аграрної академії»: Економічні науки-Полтава, 2015. С. 108–113.
7. Сичевський МП, Шпичак ОМ, Коваленко ОВ, Куць ОІ, Бокій ОВ. Тенденції та перспективи розвитку хлібопекарського виробництва в європейських країнах. *Економіка АПК*, 2020. № 7.С. 54-67. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202007054>
8. Стратегія розвитку агропромислового комплексу України. Міністерство аграрної політики та продовольства України. https://minagro.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/230601_v.1.10_21-06.pdf
9. Кабінет міністрів України. Пульс Угоди. <https://pulse.kmu.gov.ua/>
10. Global Food Security Index 2022.
11. State Statistics Service of Ukraine. www.ukrstat.gov.ua
12. Thi Tuong An Tran, Thi Kim Phung Le, Thanh Phong Mai, Dinh Quan Nguyen. Bioethanol Production from Lignocellulosic Biomass. *Alcohol Fuels – Current Technologies and Future Prospect*. Edited by Yongseung Yun, 2019. 136 p. <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.86437>
13. Shukla, A, Kumar, D., Girdhar, M., Kumar, A., Goyal, A., Malik, T., Mohan, A. Strategies of pretreatment of feedstocks for optimized bioethanol production: distinct and integrated approaches. *Biotechnology for Biofuels and Bioproducts*, 2023. <https://doi.org/10.1186/s13068-023-02295-2>
14. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України <https://www.sae.gov.ua/uk/ae/bioenergy>

ПЛЕМІННА СПРАВА МОЛОЧНОГО ТА МОЛОЧНО-М'ЯСНОГО ТВАРИННИЦТВА
УКРАЇНИ

CREȘTEREA VITELOR, CA AFACERE DE LACTATE ȘI DE CARNE DIN UCRAINA

BREEDING OF DAIRY AND DAIRY-MEAT CATTLE BREEDING OF UKRAINE

Наталія Олексіївна РЯБІНІНА,

доктор філософії в галузі соціальних і поведінкових наук

відділ економічних досліджень

Інститут продовольчих ресурсів НААН України

E-mail: noriabinina@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-8378-4485

Анотація: *Якість і наповнення молочною сировиною молокопереробних підприємств в Україні слід розглядати як первинний етап економічного розвитку молочної промисловості. Характеристики окремої породи та особливості утримання великої рогатої худоби впливають на кількісні показники, зростання продуктивності використання сировини та якість кінцевого продукту. Індивідуальний підхід до окремої молочної та молочно-м'ясної породи дає можливість господарнику подальшого чіткого планування та розрахунку. В зв'язку із зниження кількості поголів'я великої рогатої худоби у домогосподарствах, молокопереробні підприємства збільшують обсяги молока-сировини за рахунок сільськогосподарських підприємств. Молоко є основним продуктом молочної переробної промисловості, тому кількісні показники та якісні характеристики продукту вкрай важливі. Постійне системне скорочення виробництва молочної сировини призводить до зменшення перероблювального процесу молочної індустрії.*

Ключові слова: *молочне і молочно-м'ясне тваринництво, молочні породи корів, поголів'я, молоко—сировина, молочна промисловість*

Rezumat: *Calitatea și umplerea materiilor prime din lapte ale întreprinderilor de prelucrare a laptelui din Ucraina ar trebui să fie considerată etapa principală a dezvoltării economice a industriei lactatelor. Caracteristicile unei rase separate și caracteristicile de păstrare a vitelor afectează indicatorii cantitativi, creșterea productivității utilizării materiilor prime și calitatea produsului final. O abordare individuală a unei rase separate de lapte și lapte-carne oferă proprietarului oportunitatea pentru o planificare și un calcul clar în continuare. Datorită scăderii numărului de vite în gospodării, întreprinderile de prelucrare a laptelui cresc volumul de lapte crud în detrimentul întreprinderilor agricole. Laptele este principalul produs al industriei de prelucrare a lactatelor, astfel încât indicatorii cantitativi și caracteristicile de calitate ale produsului sunt extrem de importanți. O reducere sistematică constantă a producției de materii prime lactate duce la o reducere a procesului de prelucrare al industriei lactatelor.*

Cuvinte-cheie: *creșterea animalelor lactate și lactate-carne, rase de vaci lactate, animale, lapte - materie primă, industria laptelui*

Abstract: *The quality and filling of milk processing enterprises in Ukraine with raw milk should be considered as the primary stage of economic development of the dairy industry. The characteristics of a particular breed and the characteristics of keeping cattle affect the quantitative indicators, the increase in the productivity of the use of raw materials and the quality of the final product. An individual approach to a separate dairy and dairy-meat breed allows the manager to further clear planning and calculation. Due to the decrease in the number of cattle in households, milk processing enterprises increase the volume of raw milk at the expense of agricultural enterprises. Milk is the main product of the dairy processing industry, so quantitative indicators and qualitative characteristics of the product are extremely important. The constant systematic reduction in the production of raw milk leads to a decrease in the processing process of the dairy industry.*

Keywords: *dairy and dairy-meat cattle breeding, dairy breeds of cows, livestock, raw milk, dairy industry*

Методологічні основи дослідження

Об'єктивна реальність поточного стану окремої промисловості потребує постійного аналізу, кон'юнктурного дослідження та інформаційного оновлення. Методологія кон'юнктурного дослідження має свої певні напрями і аспекти, які дозволяють чіткого та своєчасного висновку для подолання перешкод розвитку і прийняття ефективного рішення. Дослідження проводилося на базі загальнонаукових, пізнавальних та спеціальних методів, зокрема: аналізу та синтезу; індукції та дедукції; історичного методу; методу порівняльного та статистичного аналізів; розрахунково-конструктивного методу; графічного та табличного методів; абстрактно-логічного методу.

Вступ

Актуальність та постановка проблеми.

Одною із вагомих перешкод на території нашої країни є війна, яка з кожним роком забирає не тільки життя українців, наносить неоцінені втрати в соціально-економічну сферу держави, але і відвойовує українську землю, яка годує населення та тварин.

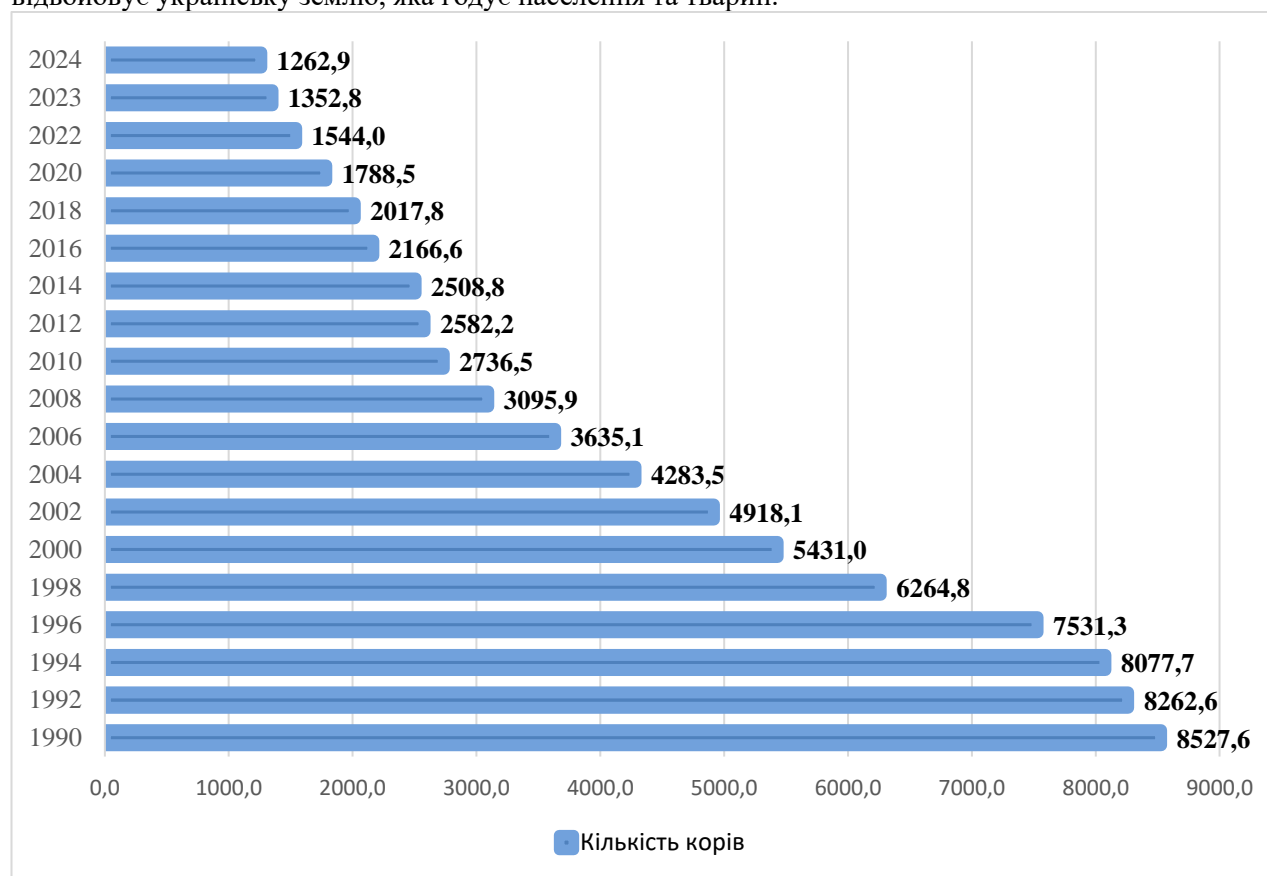

Рисунок 1. Динаміка кількості корів України за 1990-2024 роки (тис. голів).

Джерело розроблено автором за [1].

Сільськогосподарські підприємства та домогосподарства, що утримують корів, стикаються з викликами військового часу, зокрема: втрата, заволодіння та крадіжки ресурсів (тварин та кормової бази, землі та місць водопою, сільськогосподарської техніки та доїльних апаратів, господарських споруд та приміщень, водних та енергетичних ресурси); нестача виробничих ресурсів (племінного матеріалу, кормів, ветеринарних препаратів); брак обігових коштів; перешкоди своєчасної звітності та оподаткування; порушення логістичних зв'язків та ланцюгів збуту; міграція, мобілізація та нестача кваліфікаційних кадрів. Як результат, сільськогосподарські підприємства та домогосподарства молокопереробної галузі мають: кількісне скорочення обсягу племінної великої рогатої худоби; зменшення виробництва молочної сировини; збільшення собівартості та скорочення кількості продукції; перешкоди постачання готового продукту; низька мережева платоспроможність; обмеження та перешкоди експорту вітчизняної молочної продукції на міжнародні ринки.

Дефіцит молочної сировини, скорочення поголів'я, збільшення експорту молока та молочної продукції ставить молочну галузь в жорсткі рамки для подальшого розвитку.

За роки незалежності нашої держави спостерігається поступове скорочення загальної кількості корів, а саме: у 1990 році нараховувалося 8527,6 тис. корів; в 2004 році поголів'я скоротилося майже вдвічі і нараховувало 4283,5 тис. корів. На 2024 рік утримується 1262,9 тис. корів, що у порівнянні з 1990 роком кількість поголів'я зменшилася майже в десять разів.

Для збереження поголів'я, сільськогосподарські підприємства були змушені перевозити тварин на безпечні території з достатньою кормовою базою, водою та сприятливими умовами утримання великої рогатої худоби.

Результати та Обговорення

Висновки науковців в сфері молокопереробної галузі направлені на фінансово-економічні відносини, які розвиваються на базовій основі функціонування виробництва, що спрямовані на результативності показників: рентабельності підприємства та стабільності прибутку; собівартості та ціни на продукт; задоволення потреб населення якісними продуктами тощо. Розбалансованість та неефективність фінансово-економічних взаємовідносин, невизначеність чітких шляхів взаємодії, починаючи з виробництва сировинної бази до отримання кінцевого продукту, вимагають від сільськогосподарських підприємств контролю всіх ланцюгів виробництва.

Кількісне та якісне наповнення сільськогосподарських підприємств великою рогатою худобою є започаткуванням ефективного виробничого процесу. Вивчення характеристик породи та знання генетично-плеїмінної історії тварини сприяє збалансованості та правильності фінансово-економічних рішень.

Виведення нових порід молочного і молочно-м'ясного тваринництва має за мету – збереження та підвищення якості вітчизняної породи (табл. 2).

Таблиця 1. Виведення порід молочного і молочно-м'ясного тваринництва в Україні

№	Порода	Рік реєстрації	Визнання та реєстрація досягнення	Примітки. Заводські лінії виведення
1	Українська червоно-ряба молочна	1993	Департамент аграрного розвитку	Заводська лінія Лядера 1926780 (2021 р.) Заводська лінія «Буковинський» (2007 р.) Заводські лінії: Рігела 352882, Дайнеміка 359742, Нагіта 300502, Інгансе 343514, Кевеліє 1620273, Дейрімена 1672325 (2007 р.)
2	Українська чорно-ряба молочна	1994	Департамент аграрного розвитку	
3	Українська червона молочна	2005	Департамент аграрного розвитку	Голтинізований, внутріпородний тип, жирномолочна порода (163 родини)
4	Українська бура молочна	2009	Департамент аграрного розвитку	Внутріпородний тип української чорно-рябої породи Заводські лінії: Елеганта 148551, Стретча 143612 (2009 р.)

Джерело розроблено автором за [2].

За роки незалежності держави в Департаменті аграрного розвитку зареєстровано чотири породи молочного тваринництва, зокрема: Українська червоно-ряба молочна (1993 рік) – перша вітчизняна молочна порода; Українська чорно-ряба молочна (1994 рік) – затребувана порода; Українська червона молочна (2005 рік); Українська бура молочна (2009 рік), дві останні породи поступово знижують кількісний показник поголів'я. Ефективне подальше розведення чистопородних корів відбувається по заводським лініям, що дає можливість відсорткування та збереження цінних ознак даної породи.

Всі молочні і молочно-м'ясні породи корів в Україні продуктивні, кожна має свої особливості (табл. 4), а саме:

-Українська червоно-ряба молочна конкурентоспроможна порода. Молочна продуктивність добігає до 7500 кг молока за рік. Позитивним показником є висока акліматизація та адаптованість до умов утримання.

-Українська чорно-ряба молочна порода увібрала всі кращі селекційні якості Голштинської породи (високі надої, велика маса) та української чорно-рябої вітчизняної корови. За сприятливих умов корова може давати удій обсягом до 8000-9000 кг молока в рік. Маючи гарні показники молока та м'ясні характеристики Українська чорно-ряба порода користується попитом на сільськогосподарських підприємствах.[3].

Таблиця 2. Породи молочного і молочно-м'ясного тваринництва України та їх характеристики (2022-2023 роки)

№	Порода	Річні надої (кг)	Жирність молока (%)	Кількість білку (%)	Середня маса корови (кг)
1	Айрширська	5000-7000	4,2-4,3	3,4-3,5	450-480
2	Англєрська	5500-6500	4,6-5,1	3,7	500-550
3	Голштинська	7000-9000	3,8	3,2-3,3	600-750
4	Джерсейська	5000-5500	6-8	4	360-450
5	Лебєдинська	3300-4000	3,8-3,9		500-600
6	Симєнтальська	3500-4500	3,7-5	3,2	550-650
7	Українська бура молочна	6000-7000	3,9-4	3,5	500-550
8	Українська червона молочна	7000-8000	3,8-4	3,2-3,3	400-500
9	Українська червоно-ряба молочна	7000-9000	3,7-4	3,3-3,4	630-680
10	Українська чорно-ряба молочна	8000-9000	3,72-3,96	3,2-3,3	650
11	Червона степова	4500-5500	3,7-3,8	3,6	500-560
12	Швіцька	4000	4	3,5	500

Джерело розроблено автором за [3-5].

- Айрширська порода має міцний імунітет, що дає високу якість молока, низький рівень витрат корму, невибагливість до умов утримання, швидке досягнення статевої зрілості, хоча низька спекоспійкість та активність поведінки, іноді агресивність, вимагає від господаря індивідуального підходу до кожної корови;

- Голштинська порода швидко досягає статевої зрілості та легко привчається до машинного доїння, але слабка стресостійкість, нетривале життя (до 10 років), схильність до частих захворювань, особливо маститу, вимагає від господаря особливих вимог до санітарно-гігієнічних норм утримання корови;

- Джерсейська порода виділяється з усіх високими надоями та жирністю молока (4%). При незначній вазі (360-450 кг) корова може давати добову норму до 25-30 літрів молока. Переваги породи: простота догляду; висока репродуктивність; міцнездоров'я. Недоліки: полохливий характер; тривале звикання до господаря; м'ясніакоствізначногірші, ніж у худобиіншихмолочнихпород;

- Лебєдинська порода має невисокій рівень надоїв, але довго використовується в господарстві;

- Симєнтальська порода має позитивні якості, а саме: універсальність та невибагливість; не боїться холодів, пронизливого вітру, високої вологості разом із низькими температурами; гарний приріст та якісний генетичний матеріал; продуктивне довголіття; спокійна та поступлива. Недоліки: довгостиглість(статева зрілість 23 міс.); потребує багато корму; генетична вада на вимені; масивнийтулуб ускладнює пересування;

- Швіцька порода має: міцне здоров'я; спокійний характер; легке розтєлення; стійкість до підвищеної зовнішньої температури; висока здатність до адаптації, хоча складно пристосовується до машинного доїння та примхлива до харчування. [3-5].

За останні роки сільськогосподарські господарства поступово переходять з утримання молочних порід на молочно-м'ясні. У 2023 році в пріоритеті була Голштинська порода (47,2% від загальної кількості поголів'я), яка має високі надой якісного молока (7000-9000 кг) та вагому масу (650-700 кг). (рисунок 2).

Рисунок 2. Рейтинги молочних і молочно-м'ясних племінних порід України 2010-2023 років.
 Джерело розроблено автором. [6-7].

Аналізуючи пріоритетність молочних і молочно-м'ясних порід сільськогосподарських господарств за період з 2014 до 2023 року можна зауважити, що лідерами рейтингу були: у 2010 році - Українська черно-ряба молочна порода (778720 голів, що в загальній кількості складало 52%), Українська червоно-ряба молочна порода (336970 голів – 22%) та Українська червона молочна (105990 голів – 7%); у 2022 році – Українська черно-ряба порода (128619 голів – 40% від загальної кількості), Голштинська порода (128148 голів – 39.5%) та Українська червоно-ряба молочна (35420 голів – 10,8%); у 2023 році Голштинська порода (157452 корови – 47.2%), Українська черно-ряба молочна (120646 голів – 36%). Обмежена кількість генетичних ресурсів та низька селекційна якість генетичного матеріалу Української червоно-рябої молочної – першої вітчизняної породи незалежної України, знижує кількість поголів'я.

Збереженням, використанням та створенням племінної цінності, виробництвом та торгівлею племінного поголів'я великої рогатої худоби займаються суб'єкти племінної справи (племінні заводи, племінні репродуктори, підприємства з племінної справи, тощо), які зареєстровані в Реєстрі суб'єктів племінної справи у тваринництві України. На ряду з удосконаленням селекційних заходів та покращення якості породи, суб'єкти племінної справи займаються організацією маркетингової системи у тваринництві, достовірності генетичних сертифікатів, контроль та дотримання законодавства щодо племінної справи. [8]. В порівнянні з 2022 роком в 2023 році кількість племінних заводів та племінних репродукторів зменшилася на 15 підприємств. Українські аграрії повністю чи частково відмовилися від Англєрської та Червоної степової порід.

Взв'язку з військовими діями, для збереження поголів'я, суб'єктам племінної справи необхідно було перевозити велику рогату худобу в небезпечні місця, які відповідають вимогами утримання тварин. Згідно даним: повністю залишили – Запорізьку (у 2019 році – 5 племінних заводів (п.з.)) та Херсонську області (у 2019 році – 7 п.з.); частково – Донецьку (у 2019 році – 18 п.з., в 2023

році – 4), Дніпропетровську область (у 2019 році – 17 п.з., в 2023 році – 11), Харківську область (в 2019 році – 8 п.з., в 2023 році – 6). У 2023 році більшість суб'єктів господарювання, які тримають племінних корів, в: Полтавській області – 38 підприємств; Черкаській області – 37 підприємства; Київській області – 33 підприємства; Вінницькій області – 32 підприємства; Волинській області – 22 підприємства тощо. (табл. 4).

Таблиця 3. Кількість суб'єктів племінної справи молочного та молочно-м'ясного скотарства в Україні на 2022-2023 рр.

№	Області	Кількість суб'єктів господарювання																																													
		Айрширська		Англєрська		Голштинська		Джерсейська		Лебединська		Симентальська		Українська буря молочна		Українська червоно-ряба чеврона		Українська червоно-ряба молочна		Українська чорно-ряба молочна		Червона степова		Швіцька		Всього																					
		2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023	2019	2022-2023																						
1	Вінницька			11	0	1	13	*	1			3	3							11	7	9	20	18	16														32								
2	Волинська					3	5	5	*	0													18	18	17														22								
3	Дніпропетровська					7	7	5																3	3	1		3	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	11								
4	Донецька					4	3	1					1	1	1									8	6	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	4								
5	Житомирська					2	2	4					3	3	3									3	3	1	10	9	6										14								
6	Запорізька							*	0				1	1	-								1	1	0		2	1	0										0								
7	Івано-Франківська					2	2	1															2	2	3	5	5	4											8								
8	Київська					6	7	10					1	1	1									5	5	4	22	23	18											33							
9	Кіровоградська					2	2	2															1	1	1	2	2	2	4	4	4									9							
10	Луганська								*	0																														1							
11	Львівська	1	1	1				*	1				3	3	3																									13							
12	Миколаївська					1	1	0	1	2	2													1	-	-	2	1	0												2						
13	Одеська							*	1															2	2	2	2	2	1	1	1	-									4						
14	Полтавська	1	1	1				8	8	15				1	1	1							7	8	5	19	14	16												38							
15	Рівненська							3	3	4																	13	13	12												16						
16	Сумська					2	2	3			2	2	1	1	1	2	2	2						2	2	2	4	4	4								1	1	1	15							
17	Тернопільська							*	3															1	1	-	8	9	5											8							
18	Харківська							*	1				1	-	-									2	1	2	5	5	3											6							
19	Херсонська					1	1	0	2	2	0													1	1	0	2	*	0	1	0	0									0						
20	Хмельницька					6	7	8																2	2	-	15	14	12											20							
21	Черкаська					7	7	12																18	16	16	10	8	9											37							
22	Чернівецька							0					1	1	1									3	3	2										1	1	1	3								
23	Чернігівська					6	6	12		*	1	1	1	1	1	0								7	7	5	1	*	1											20							
	Всього					2		0	93			2		3	14				2		7																		51			138			1	3	316

2019 – Білогілова, Українська – Хмельницька область. – 1 компанія. Джерело розроблено автором за [7,9-10].

За даними 2022-2023 років Реєстру суб'єктів племінної справи у тваринництві України спостерігається збільшення поголів'я племінної великої рогатої худоби, насамперед які мають гарні показники в жирності молока і м'ясні характеристики (табл. 4).

Особливо покращила показники Голштинська порода, яка мала в 2022 році 128146 голів, в тому числі 55502 корови, а в 2023 році вже 157452 голів, в тому числі 62724 корови. Порода має найбільші показники надою (річний звіт – 9466 кг) та жирності молока (3,61%). Більшість поголів'я різних порід знизила показники. Наприклад: розповсюджена порода Української чорно-рябої молочної в 2022 році нараховувала 128619 голів (в тому числі 55864 корови), а в 2023 році вже 120646 голів (52292 корови); перша вітчизняна порода Українська червоно-ряба молочна мала 35420 голів (в тому числі 17453 корови), а в 2023 році вже 32292 голів (16030 корови); Українська червона молочна в 2022 році – 8496 голів (в тому числі 3896 корови) а в 2023 році – 3889 голів (1506 корів). В 2022 році всього нараховувалося 324030 голів (в тому числі 143507 корови), а в 2023 році вже 334222 голів (142119 корів). В 2023 році ми спостерігаємо збільшення поголів'я ВРХ, але поступове зменшення кількості корів говорить про подальшу нестачу молока-сировини для молочної переробної промисловості.

Таблиця 4. Кількість племінного поголів'я молочного та молочно-м'ясного тваринництва України на 2022-2023 роки

№	Породи	Наявність поголів'я за станом на 01.01.						Середній надій відодніє коров і заданим річним звіту (кг)	Середній надій щодо стада	Характеристика молока		
		Кіл-ть суб'єктів господарства		2022		2023				Чисто породних (%)	Жирність (%)	Білок (%)
		2022	2023	усього поголів'я	у тому числі корів	усього поголів'я	у тому числі корів					
1	Айрширська	2	2	1108	573	1036	623	100	7169	7204	2,92	2,2
2	Англєрська	3	0	467	270	*	*	*	*	*	*	*
3	Голштинська	90	93	128148	55502	157452	62724	97	9466	9282	3,61	3,08
4	Джерсейська	3	2	2307	1092	2283	1175	100	5965	5797	3,45	2,43
5	Лебединська	4	3	1790	923	1247	683	100	5649	5748	2,39	1,85
6	Симентальська	12	14	8689	4159	9578	4679	98	6654	6902	2,79	2,28
7	Українська бура молочна	2	2	1206	546	1271	537	37	5998	6456	2,69	2,28
8	Українська червона молочна	13	7	8496	3896	3889	1506	100	6767	6832	2,63	2,38
9	Українська червоно-ряба молочна	49	51	35420	17453	32292	16030	98	7474	8816	2,82	2,50
10	Українська чорно-ряба молочна	144	138	128619	55864	120646	52292	95	8097	8158	3,05	2,65
11	Червона степова	6	1	3415	1425	177	99	100	6864	6507	2,56	*
12	Швіцька	3	3	4365	1804	4351	1771	100	8666	8665	3,41	3,06
	Всього	331	316	324030	143507	334222	142119	*	*	*	*	*

Джерело розроблено автором за [7].

Можна виділити області та окремі сільськогосподарські підприємства, які в 2023 році зберегли поголів'я за кількістю 500 корів (к.) і більше, а саме: Вінницька - АПНВП «Візит» (1137 корів), ПОСП «Нападівське» (950 к.), СТОВ «Писарівка» (755 к.), ПАТ «ПЗ Литинський» (1114 к.), ПАТ ПК «Поділля» (2684 к.); Волинська – СПП «Рать» (902 к.), СПП «Рать» (590 к.), СТОВ «Городище» (1000 к.), СТОВ «Прогрес» (867 к.), СТОВ «Романів» (500 к.), СТОВ «Лище» (700 к.); Дніпропетровська – ТОВ «Агрофірма ім. Горького» (754 к.), ТОВ «Єкатеринославський» (1682 к.); Донецька – ТОВ «Крамагросвіт» (510 к.); Житомирська – ПСП «Україна» (883 к.), ПАФ «Єрчики» (554 к.), ТОВ «Агровест Груп» (694 к.), СТОВ «МиРославель-Агро» (500 к.), ПП «Галекс-Агро» (1477к.); Київська – СТОВ «Агросвіт» (700 к.), ТДВ «Терезине» (1124 к.), ТОВ «Українська молочна компанія» (4302 к.), ДП ДГ «Шевченківське» ІЩБ НААН (650 к.), ТОВ АФ «Київська» (1504 к.), ТОВ «Острійківське» (1057 к.); Кіровоградська – ТОВ «УкрАгроКом» (1231 к.), ТОВ «Прогрес» (864 к.), ТОВ «Прогрес» (743 к.); Львівська – ТОВ «Молочні ріки» (868 к.); Миколаївська – СТОВ «Промінь» (2824 к.), ТОВ «Колос-2011» (650 к.); Одеська – ТОВ «Шабська ферма» (556 к.), СТОВ «АФ «Петродолинське» (700 к.); Полтавська - ДП "ДГ ім. Декабристів інститут свинарства НААН (593 к.), ТОВ «АФ Маяк» (1468+516 к.), ТОВ «НВП «Глобинський м'ясомолочний комплекс» (951 к.), ПП «Агроєкологія» (1200 к.), СТОВ «Воскобійники» (562+670 к.), СТОВ «Хоробор Агро Лубенський» (834 к.), ТОВ «АФ ім Довженка» (783 к.), ТОВ «Білагро» (692 к.), ПП «Агроєкологія» (680 к.), СТОВ «Перемога» (599 к.); Рівненська – ТОВ «СП ім. Воловікова» (653+808 к.), ТОВ «Агрохолдінг «Зоря» (640 к.); Сумська – ТОВ «Молоко вітчизни» (2898 к.), ТОВ «Агрофірма» Козацька» (857 к.), ТОВ «Велетень» (940 к.), ТДВ «Маяк» (500 к.), ПАТ «Іскра» (599 к.); Тернопільська – ПСП АФ «Горинь» (1010 к.), СТОВ «Україна» (1400 к.), ПАП «Агропродсервіс» (1172 к.); Харківська – СТОВ «Хоробот Агро» (758 к.), ПАТ «Підсередне» (900 к.), СК «Восток» (2126 к.), ТОВ АФ «Пісчанська» (1478 к.); Хмельницька – СТОВ ім Шевченка» (600 к.), ТОВ НВАФ «Перлина Поділля» (2068 к.), Філія «Рідний край» ПАТ «Зернопродукт МХП» (660 к.), ФГ «МАІСС» (1150 к.), ПП «Аграрна компанія 2004» (811 к.), СК «Летава» (550 к.). ДПДГ «Пасічна» НААН (589 к.), ПП «Аграрна компанія 2004» (1384 к.), СВК «Лабунський» (520 к.). ТОВ «Україна» (700 к.); Черкаська – ПСП «Плешкані» (1179 к.). СТОВ «Агроко» (1470 к.), СТОВ ім Ватутіна (860 к.), ТОВ «Болодихівка» (546 к.), СТОВ «Агрофірма Корсунь» (5370 к.), ТОВ «Кишенці» (1994 к.), ТОВ «Богданівське» (500 к.), ТОВ «Нива» (900 к.), ТОВ НВФ «Урожай» (664 к.), Корпорація «Украгротех» (560 к.); Чернігівська - ПСП «Авангард» (1050 к.), ПСП «Пісківське» (652 к.), СТОВ «Батьківщина» (856 к.), ПАТ «Кремінь» (595 к.), ТОВ «Нива 2008» (837 к.), ТОВ «Черешеньки»

(1011 к.), ПАТ «Нива-плюс» (914 к.), ПАТ «Чернігівське ГПП» (607 к.), ТОВ «Мена-Авангард» (772 к.). В Запорізькій, Івано-Франківській, Луганській та Чернівецькій областях сільськогосподарські підприємства нараховують до 500 корів.

Таблиця 5. Кількість племінного поголів'я молочного та молочно-м'ясного тваринництва України на 2022-2023 роки

	Області/Роки	Кількість суб'єктів господарювання		Кількість поголів'я		Кількість корів		Середні удої щодо стада
		2022	2023	2022	2023	2022	2023	
1	Вінницька	27	32	25732	28510	11652	13432	10104
2	Волинська	16	22	17796	27393	6768	11088	9339
3	Дніпропетровська	15	11	11176	9921	5054	4228	7916
4	Донецька	13	4	8196	1912	4186	818	7972
5	Житомирська	15	14	12653	12769	6098	5867	7359
6	Запорізька	4	*	4639	*	1829	*	*
7	Івано-Франківська	7	7	3002	2539	1411	1285	5743
8	Київська	33	33	30513	32546	14088	14332	8910
9	Кіровоградська	9	9	8417	8276	3556	4023	8879
10	Луганська	2	*	119	*	84	*	*
11	Львівська	13	14	4964	4938	2210	2341	7369
12	Миколаївська	4	2	7757	8711	3253	3474	10184
13	Одеська	4	4	4017	13949	1858	1709	7068
14	Полтавська	39	39	31460	33229	14519	15460	8320
15	Рівненська	15	16	12612	13658	5022	5294	6704
16	Сумська	16	16	18735	18522	7500	7564	8016
17	Тернопільська	10	8	19430	11526	8630	4994	10425
18	Харківська	8	5	19427	13535	7840	5665	9156
19	Херсонська	7	*	5458	*	2252	*	*
20	Хмельницька	19	20	25610	28806	11465	12506	8161
21	Черкаська	33	37	29763	35475	14446	16349	8627
22	Чернівецька	4	4	2143	2089	732	772	5178
23	Чернігівська	18	19	20441	25889	9054	10854	8539
	Всього	331	316	324030	334222	143507	136703	8618

Джерело розроблено автором за [7].

В 2023 році розпочали працювати такі великі сільськогосподарські підприємства: у Вінницькій області - ПАТ "Зернопродукт МХП" (665 к.), «Зернопродукт МХП» (186+398); Волинській області – ФГ «Перлина Турії» (902 к.), ПОСП ім. Шевченка (1002 к.), ПОСП ім Івана Франка (1556 к.), СВК «Урожай» (550 к.), СПП «Дружба» (940+100 к.); Хмельницькій області – «Рідний край» філія ПАТ «Зернопродукт МХП (766 к.); Чернігівській області - ТОВ ім Шевченка (1055 к.), ТОВ «Рожнівка-Агро» (585 к.). За 2023 рік можна виділити активну діяльність ПАТ «Зернопродукт МХП» в Вінницькій (додатково 1240 корів) та Хмельницькій (додатково 766 корів) областях.

Висновок

Завдяки підвищенню продуктивності племінної корови відбувається збільшення у забезпеченні українського виробника молочною сировиною, що дає стабільне гарантування розвитку молочної галузі. Селекційна система тваринництва України (Реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві України, збір та обмін інформації, методологія генетичної та племінної цінності корови тощо) не завжди дає повну картину племінної справи по країні, що веде до зниження конкурентоспроможності українських племінних ресурсів. Єднання науковців та практиків племінної справи тваринництва, з залученням державних органів при активізації інноваційно-технічної діяльності, ефективності використання наукових досягнень та вітчизняного

досвіду, підтримці державного фінансування може дати результати, щодо підвищення привабливості племінної справи.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. Сільське господарство. Тваринництво. 2024. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Тваринництво. Реєстр селекційних досягнень у скотарстві. 2024. Тваринництво | Міністерство аграрної політики та продовольства України (minagro.gov.ua)
3. Породи ВРХ. Українські молочні породи. [Milkua.info](http://milkua.info). <http://milkua.info/uk/post/ukrainska-cervono-raba-molocna>
4. Інститут розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН України. Породи. <https://www.iabg.org.ua/index.php/%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8>
5. Велика рогата худоба. Породи корів. [Agromega](https://agromega.in.ua/korovu/porody-koriv/). <https://agromega.in.ua/korovu/porody-koriv/>
6. Павленко Ю. Рейтинг молочних порід України. *Kurkul.com*. 2018. <https://kurkul.com/spetsproekty/322-reyting-molochnih-porid-ukrayini>
7. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві за 2022 рік / О. М. Жукоський, О. В. Романова, С. В. Прийма, Д. М. Басовський ; загальна редакція С. В. Прийма. – Київ, 2023. – Том I. – 145 с.
8. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Присвоєння статусів суб'єктам племінної справи у тваринництві. 2019. Присвоєння статусів суб'єктам племінної справи у тваринництві | Міністерство аграрної політики та продовольства України (minagro.gov.ua)
9. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві за 2019 рік / О. В. Романова, С. В. Прийма, Ю. П. Полупан, Д. М. Басовський ; загальна редакція С. В. Прийма. – Київ, 2020. – Том I – 147 с.
10. Державний реєстр суб'єктів племінної справи у тваринництві. 2021 р. Спецпроект. Карта племінного молочного і молочно-м'ясного скотарства. 2021. <https://kurkul.com/spetsproekty/1006-karta-pleminnogo-molochnogo-i-molochno-myasnogo-skotarstva>

V. ȘTIINȚE EXACTE ȘI INGINEREȘTI

REZIDUURI DE PESTICIDE ÎN FRUCTE ȘI LEGUME PROASPETE

PESTICIDE RESIDUES IN FRESH FRUITS AND VEGETABLES

Gabriela PLOSCUȚANU, dr., ș. I.,
Universitatea ”Dunărea de Jos” din Galați, România
E-mail: gabriela.ploscutanu@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-6566-7004

Rezumat: *Pesticidele sunt substanțe folosite pentru combaterea dăunătorilor în agricultură, silvicultură, horticultură pentru a crește randamentul culturilor. Utilizarea pesticidelor a crescut la nivel mondial. În acest review am evaluat reziduurile de pesticide din fructele și legumele proaspete produse în UE. Proporția medie de fructe și legume care conțin reziduuri de pesticide în UE aproape s-a triplat între 2011 și 2021. În conformitate cu Strategia UE ”De la fermă la furculiță” din 2020, utilizarea acestor pesticide ar trebui redusă la jumătate până în 2030 în UE. Reziduurile de pesticide nu ar trebui să prezinte riscuri pentru sănătate dacă sunt sub pragul de expunere cunoscut sub numele de limita maximă admisă (LMA). Prezența reziduurilor de pesticide în fructe și legume poate fi potențial toxică pentru sănătatea umană, dacă acestea sunt prezente în cantități peste LMA. Recomandăm monitorizarea și reglementarea utilizării pesticidelor, cu promovarea bunelor practici agricole.*

Cuvinte-cheie: *fructe, legume, reziduuri de pesticide*

Abstract: *Pesticides are substances used to control pests in agriculture, forestry, horticulture to increase crop yields. The use of pesticides has been increasing worldwide. In this review we evaluated pesticide residues in fresh fruits and vegetables produced in EU. The average proportion of fruit and vegetables containing residues of pesticide in the EU has nearly tripled between 2011 and 2021. Under the 2020 EU Farm to Fork Strategy, the use of these pesticides should be halved by 2030 in the EU. Pesticide residues should not pose health risks, if they are below the threshold of exposure known as Maximum Residue Limits (MRL). The presence of pesticide residues in fruits and vegetables can potentially be toxic to human health if present in quantities above the MRL. We recommend monitoring and regulation of pesticides usage, with promotion of good agricultural practices.*

Keywords: *fruits, vegetables, pesticide residues*

Introducere

Oamenii devin tot mai îngrijorați de impactul alimentației asupra sănătății lor, iar utilizarea pesticidelor în agricultură stârnește întrebări majore legate de reziduurile chimice din alimentele consumate zilnic.

Într-o epocă în care accentul pe o alimentație sănătoasă este mai puternic ca niciodată, prezența pesticidelor pe fructe și legume devine o preocupare tot mai mare. Fermierii care prin activitatea lor utilizează produse de protecție a plantelor au obligația să utilizeze numai produse de protecție a plantelor omologate de Comisia Națională de Omologare a Produselor de Protecție a Plantelor, care se regăsesc în baza de date PEST-EXPERT [10].

Conform art.3, lit. a, din H.G. nr.1559/2004, „produse de protecție a plantelor - substanțe active și preparate conținând una sau mai multe substanțe active, care sunt prezentate în forma în care sunt livrate utilizatorului și sunt destinate pentru:

- ✓ protecția plantelor sau produselor vegetale împotriva tuturor organismelor dăunătoare ori prevenirea acțiunii acestor organisme;
- ✓ exercitarea unei acțiuni asupra proceselor vitale ale plantelor, alta decât o acțiune nutritivă, de exemplu regulatori de creștere;
- ✓ asigurarea conservării produselor vegetale în măsura în care aceste substanțe sau produse nu fac obiectul altor reglementări legale privind agenții de conservare;
- ✓ distrugerea plantelor nedorite;

✓ distrugerea unor părți ale plantelor, oprirea sau prevenirea unei creșteri nedorite a plantelor.”

Din cauza persistenței și toxicității lor ridicate, pesticidele au fost clasificate ca poluanți organici persistenți (POP). Acești POP sunt substanțe chimice care rămân în mediu pentru perioade lungi, se acumulează în organismele vii și pot provoca efecte adverse semnificative asupra sănătății umane și a mediului.

Conform O.U.G. nr. 97/2001 privind reglementarea producției, circulației și comercializării alimentelor, „reziduuri pesticide - orice substanță, inclusiv derivații și metaboliții săi, care în mod natural nu se găsește în alimente, dar care poate fi regăsită ca urmare a încorporării ei în mod conștient sau accidental și care prin depășirea limitelor maxime admise poate constitui factor de risc pentru sănătate”.

Agenția Europeană pentru Siguranța Alimentară (EFSA) este responsabilă de înregistrarea pesticidelor și a tuturor altor substanțe care pot intra în contact sau apar în produsele alimentare și nu sunt evaluate în conformitate cu Legislația REACH - Regulation for Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals No. 1907/2006.

Lucrarea reunește informații din literatura de specialitate referitoare la prezența pesticidelor în legume și fructe proaspete produse și comercializate în UE.

Metodologia cercetării

Această lucrare reprezintă o scurtă trecere în revistă a literaturii privind prezența reziduurilor de pesticide în produsele vegetale proaspete recomandate a fi consumate zilnic de OMS, respectiv fructe și legume. S-au utilizat articole existente în baza de date Web of Science și rapoarte PAN Europe și ale Ministerul agriculturii și dezvoltării rurale din România (MADR). Din anul 2011 MADR a emis cu frecvență anuală, un raport privind planul de monitorizare a reziduurilor de pesticide din diverse produse de origine vegetală (cele mai multe fac parte din categoria legumelor, fructelor și cerealelor), din producția internă și externă, respectând cerințele UE. Aceste planuri de monitorizare au fost elaborate de către Autoritatea Națională Sanitară Veterinară și pentru Siguranța Alimentelor (ANSVSA), autoritate competentă, supusă reglementărilor UE. Scopul primordial al acestei acțiuni, este de a controla rata de incidență în anumite zone și pentru anumite produse, cu efecte ulterioare, de a reduce consumul pesticidelor toxice și remanente. Analizele au fost efectuate de către laboratoarele competente și acreditate conform cerințelor Europene ISO/IEC 17025:2005.

Rezultate

Combaterea dăunătorilor și bolilor în agricultură și silvicultură se realizează cu ajutorul produselor de protecție a plantelor, cunoscute și sub denumirea de pesticide. Acestea joacă un rol esențial în asigurarea sănătății plantelor și a securității alimentare în Uniunea Europeană, contribuind la atingerea obiectivelor stabilite în acest sens.

Pentru a se asigura că fructele și legumele proaspete din Uniunea Europeană sunt sigure pentru consum, se efectuează studii de monitorizare a reziduurilor de pesticide. Autoritatea Europeană pentru Siguranța Alimentară (EFSA) coordonează aceste eforturi, stabilind limite stricte de toleranță pentru pesticide. Respectarea acestor limite este obligatorie, contribuind la menținerea unui nivel ridicat de calitate a alimentelor pe piața unică europeană.

Ahmadi și colab. (2024) au efectuat un review sistematic și o meta-analiză a 317 articole publicate în baze de date internaționale precum Web of Science, Scopus și PubMed din ianuarie 2002 până în octombrie 2022 privind concentrațiile de pesticide din diferitele legume. Conform rezultatelor, concentrația medie de pesticide în legume a fost de 0,24 mg/kg. și interval de încredere de 95 % (0,23–0,25 mg/kg). Cea mai mare cantitate de pesticide s-a înregistrat la fasolea verde (2,57 mg/kg) și cea mai mică în varza chinezească Kale (0,010 mg/kg). În plus, dacă luăm în considerare locația în care sunt cultivate legumele, concentrația de pesticide în diferite legume a fost fungicid > insecticid > erbicid > substanță veterinară > ovicid > nematocid > acaricid. Cea mai mare concentrație de pesticide din Europa, Asia și Africa a fost atribuită insecticidului, în timp ce erbicidul și fungicidul au fost raportate în America de Nord și America de Sud.

Raportul ”Recolta toxică Creșterea pentru totdeauna a pesticidelor PFAS în fructe și legume în Europa” (Pesticide Action Network Europe, 2024) menționează că grupa substanțelor perfluoroalchilate și polifluoroalchilate (PFAS) este o grupă de substanțe chimice sintetice utilizate pe scară largă care, cu timpul, se acumulează în organismul uman și în mediu, ce cuprinde peste 4 700 de substanțe chimice. Ele se mai numesc și „substanțe eterne”, fiind extrem de persistente în mediu și în corpul uman, și pot cauza

probleme de sănătate precum tulburări hepatice, boli tiroidiene, obezitate, probleme de fertilitate și cancer. Reziduurile a 31 de pesticide PFAS diferite au fost detectate în fructe și legume în UE între 2011 și 2021. Proporția medie de fructe și legume care conțin reziduuri de pesticide PFAS în UE aproape s-a triplat de-a lungul acestui deceniu conform liniei de tendință. Din Figura 1 observăm cum contaminarea medie cu PFAS în fructele prelevate în UE în perioada 2011-2021 a crescut cu 220%. Din Figura 2 remarcăm o contaminarea medie cu PFAS în legumele prelevate în UE în perioada 2011-2021 cu 247%. Cea mai pronunțată creștere medie a avut loc la caise (+333%), piersici (+362%) și căpșuni (+534%).

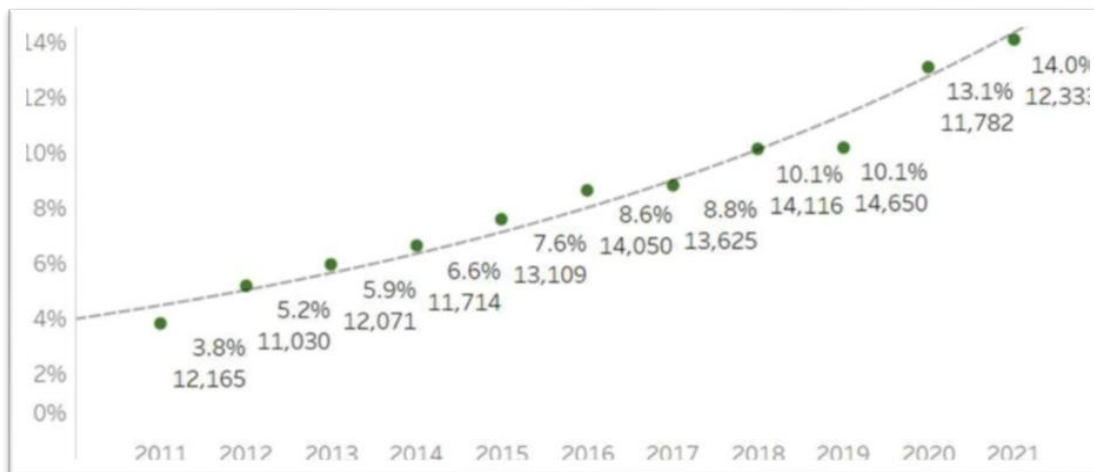

Figura 1. Contaminarea medie cu PFAS în fructele prelevate în UE în perioada 2011-2021
Sursa: Pesticide Action Network Europe. "Toxic Harvest: The rise of forever PFAS pesticides in fruit and vegetables in Europe" Report. 2024.

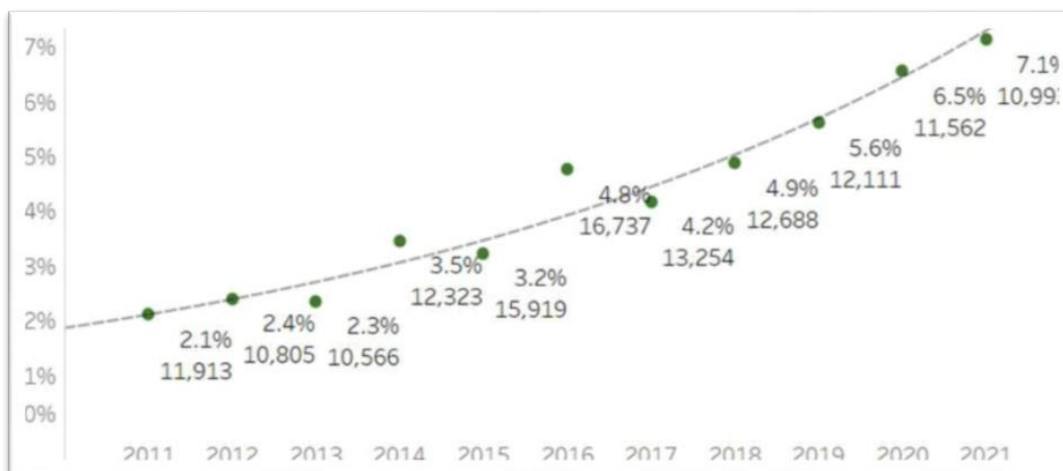

Figura 2. Contaminarea medie cu PFAS în legumele prelevate în UE în perioada 2011-2021
Sursa: Pesticide Action Network Europe. "Toxic Harvest: The rise of forever PFAS pesticides in fruit and vegetables in Europe" Report. 2024.

Raportul "Fructul oprit: creșterea dramatică a pesticidelor periculoase găsite în fructe și legume vândute în Europa și dovada că guvernele nu își respectă obligațiile legale" (Pesticide Action Network Europe, 2022) arată că rata de contaminare cu pesticide periculoase a celor mai populare fructe și legume produse în Europa a crescut. Raportul se concentrează pe identificarea reziduurilor de pesticide din categoria celor mai periculoase existente încă pe piața Uniunii Europene. Acestea pot provoca boli cronice grave cum ar fi cancerul, diabetul și maladii cardiovasculare, sunt toxice pentru reproducere și perturbă sistemul endocrin.

Este vorba despre categoria „substanțe susceptibile de înlocuire“ (CfS – Candidates for Substitution) definită prin Regulamentul (CE) nr. 1107/2009, denumită astfel deoarece începând din 2011 Statele Membre au obligația legală de a le înlocui cu alternative mai sigure pentru sănătatea umană și calitatea

mediului înconjurător. În Tabelul 1 este redată rata de contaminare cu substanțe susceptibile de înlocuire (CfS) din anul 2011 și 2019 pentru unele produse vegetale.

Tabelul 1: Rata de contaminare cu substanțe susceptibile de înlocuire (CfS)

Produse vegetale	Rata de contaminare cu substanțe susceptibile de înlocuire	
	2011	2019
Kiwi	4	32
Cireșe	22	50
Mere	16	34
Pere	25	47
Piersici	30	46
Țelină	30	46
Castraveți	13	16
Spanac	12	19
Salată verde	18	24

Sursa: Pesticide Action Network Europe e Report ”Forbidden fruit: The dramatic rise in dangerous pesticides found on fruits and vegetables sold in Europe and evidence that governments are failing their legal obligations”, 2022.

Raportul PAN Europe 2022 arată cum a crescut în 10 ani concentrația substanțelor susceptibile de înlocuire din legumele și fructele pe care le consumă europenii, dovedind astfel că Statele Membre nu își îndeplinesc obligația de a le substitui și resping complet alternativele viabile, punând în pericol sănătatea consumatorilor și calitatea mediului.

Mai mult decât atât: folosirea repetată a CfS crește rezistența dăunătorilor (atât insecte, cât și plante nedorite), iar cultivatorii aleg să utilizeze cantități tot mai mari de pesticide toxice în loc să renunțe la ele treptat, așa cum cer regulamentele europene. Este un cerc vicios ale cărui consecințe vor continua să se agraveze dacă CfS nu vor fi înlocuite rapid și complet cu alternative sigure. Cele mai contaminate legume și fructe produse în România în 2019 sunt redată în Tabelul 2.

Tabelul 2: Cele mai contaminate legume și fructe produse în România în 2019

Produse vegetale	Rata de contaminare (%)	Total CfS identificați	Număr maxim CfS găsiți per mostră
Salată verde	51	8	4
Spanac	26	4	2
Cireșe	25	3	2
Piersici	20	3	3
Mere	16	7	3
Pere	11	2	1
Castraveți	5	2	2

Sursa: Pesticide Action Network Europe e Report ”Forbidden fruit: The dramatic rise in dangerous pesticides found on fruits and vegetables sold in Europe and evidence that governments are failing their legal obligations”, 2022.

Megheșan-Breja (2014) a determinat reziduurile a 30 de pesticide (2,4D, Acetamiprid, Tiofanat metil, Carbendazim, Metomil, Imidacloprid, Propiconazol, Tiacloprid, Ciprodinil, Penconazol, Dimetoat, Ometoat, Pirimetanil, Miclobutanil, Piraclostrobin, Fenhexamid, Bifentrin, Bromopropilat, Captan, Clorotalonil, Dicofol, Folpet, Iprodion, Procimidon, Metalaxil, Fludioxonil, Fenarimol, Malation, Azoxistrobin, Boscalid) din roșii Cherry, castraveți Cornișon, ardei iuți Chayenne și salată Boston utilizând metode cromatografice: lichid cromatografie cu spectrometrie de masă cu detector de tip triplu cuadrupol (LC-MS-QQQ) și gaz cromatografie cu spectrometrie de masă cu detector cu timp de zbor (GC-TOF-MS). Limitele maxime admise au fost depășite la roșiile Cherry de un număr de 5 pesticide, la castraveții Cornișon de un număr de 6 pesticide, la ardeii iuți Chayenne de un număr de 4 pesticide și la salata Boston de un număr de 4 pesticide.

Covaciu (2017) utilizând gaz cromatografie cu detector de captare a electronilor (GC-ECD) și gaz cromatografie cu spectrometrie de masă (GC-MS) a analizat 159 de probe colectate de la supermarketuri și din piețe agroalimentare din Cluj-Napoca, dintre care: 50 de probe de legume (morcov, cartof, pătrunjel, păstârnac, fasole verde, dovlecel, vânăță, varză, salată, castravete, conopidă, ardei gras și ardei kapia), 88 de probe de fructe de pădure și 21 de probe de tomate. Rezultatele au arătat că mai mult de jumătate dintre probe (68%) conțin pesticide, iar 10 % conțin reziduuri de pesticide peste limitele maxime admise. Din cele 30 de pesticide organoclorurate monitorizate au fost detectate 21 dintre care 18 insecticide, 2 fungicide și un erbicid. Cartofii au fost probele contaminate cu cel mai mare număr de pesticide.

Discuții

În agricultura modernă pentru obținerea unui randament mare, alegerea pesticidului, a momentului optim de tratare și în special modul de aplicare sunt factori determinanți [1].

Cantitatea de pesticide din produse alimentare este strict controlată pentru a se asigura siguranța consumatorilor. În acest scop, se utilizează un parametru numit Limita Maximă Admisă (LMA). Această limită este stabilită de către organismele europene de specialitate și este adoptată și de țara noastră, în calitate de stat membru al Uniunii Europene.

Clasele de pesticide care se pot determina prin gazcromatografie (GC) sunt compușii organofosforici (OP), organoclorurați (OC), piretroizii (PYR), triazinele și cloroacetanilidele. De asemenea pot fi determinați prin GC și unii produși de transformare ai OP, PYR și erbicidelor fenoxiacide. Un mare număr de clase de pesticide în general foarte polare, sunt dificil de analizat pe GC datorită performanțelor cromatografice slabe, instabilității în injectoarele GC, coloane sau în spectrometrul de masă. Pentru aceste pesticide cât și pentru a elimina derivatizările în metodele GC, s-au dezvoltat metodele lichid cromatografice (LC) cuplate cu spectrometru de masă. S-a demonstrat că etapa de extracție are cea mai mare importanță în determinarea reziduuri de pesticide, și este necesar să se găsească o metodă de extracție adecvată pentru obținerea unui extract brut organic aproape "curat", care nu va influența sensibilitatea și selectivitatea determinării [2].

Pesticidele sunt substanțe chimice ce aparțin clasei poluanților organici persistenți, care pot fi toxice pentru om. Faptul că reziduurile de pesticide ar putea afecta consumatorii finali, în special atunci când aceste produse sunt consumate în stare proaspătă, a amplificat cercetările destinate investigării distribuției masei pesticidelor în produsele vegetale atât pe parcursul creșterii și dezvoltării, cât și la coacere și recoltare, precum și în etapele postrecoltare [6].

Apariția reziduurilor de pesticide în legume și fructe ar putea fi cauzată de utilizarea lor ilegală sau de utilizarea istorică.

Determinarea reziduurilor de pesticide din legume și fructe este necesară pentru a ne asigura că expunerea oamenilor la contaminanți, în special prin aportul alimentar, nu depășește un nivel acceptabil pentru sănătate. În acest domeniu, sunt necesare metode analitice reproductibile pentru a permite separarea efectivă, identificarea selectivă și cuantificarea exactă a analiților la nivele scăzute de urme în legume și fructe [9].

Strategia Comisiei Europene „De la fermă la furculiță” adoptată în 2020 stabilește că utilizarea substanțelor din această categorie trebuie să scadă în UE cu 50% până în 2030.

Ghidurile de bună practică agricolă pentru utilizarea pesticidelor în siguranță impun, ca cerințe de bază pentru ca un produs fitosanitar de protecție a plantelor să fie nepericulos pentru utilizator/consumator, să fie eficient prin aplicarea unei cantități mici, să aibă toxicitate scăzută pentru sănătatea umană și să nu producă efecte nocive asupra mediului înconjurător.

Concluzii

Analiza fructelor și a legumelor pentru evaluarea reziduurilor de pesticide reprezintă o procedură importantă de control al calității, instituită pentru reducerea utilizării abuzive a pesticidelor și asigurării calității și siguranței alimentelor pentru consumul uman. Sunt necesare metode analitice rapide, eficiente, precise și corecte, care să permită determinarea simultană a pesticidelor multi-clase și multi-reziduale. Este nevoie de selectivitate ridicată, sensibilitate, costuri reduse, cu cât mai puține manipulări obositoare și care să permită o cuantificare corectă a reziduurilor de pesticide. Activitățile de control a legumelor și fructelor asigură protecția consumatorilor verificând că toate aceste produse destinate consumului uman sunt sigure și îndeplinesc cerințele de calitate.

Bibliografie:

1. Ahmadi S., Khazaei S., Fereshteh M. The concentration of pesticide residues in vegetables: A systematic review and meta-analyses. *Journal of Agriculture and Food Research*, Volume 15, 2024. 101027 p. <https://doi.org/10.1016/j.jafr.2024.101027>
2. Covaciu F.D. Aplicații ale cromatografiei și spectrometriei de masă în controlul calității unor legume și fructe comercializate pe piața românească. Rezumatul Tezei de doctorat. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2017. 38 p.
3. Megheșan-Breja A. Contribuții la determinarea reziduurilor de pesticide din legume și fructe prin diferite tehnici cromatografice. Rezumatul Tezei de doctorat. Universitatea ”Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, 2014. 46 p.
4. H.G. nr.1559/2004 privind procedura de omologare a produselor de protecție a plantelor în vederea plasării pe piață și a utilizării lor pe teritoriul României.
5. O.U.G. nr. 97/2001 privind reglementarea producției, circulației și comercializării alimentelor.
6. Pesticide Action Network (PAN) Europe. ”Toxic Harvest: The rise of forever PFAS pesticides in fruit and vegetables in Europe” Report. 2024. https://www.pan-europe.info/sites/pan-europe.info/files/public/resources/briefings/Briefing_Toxic_Harvest_Ban_PFAS_pesticides.pdf
7. Pesticide Action Network (PAN) Europe. ”Forbidden fruit: The dramatic rise in dangerous pesticides found on fruits and vegetables sold in Europe and evidence that governments are failing their legal obligations”. Report, 2022. https://www.pan-europe.info/sites/pan-europe.info/files/public/resources/reports/ForbiddenFruit_01.pdf
8. Regulamentul (CE) nr. 1107/2009 privind introducerea pe piață a produselor fitosanitare.
9. <https://madr.ro/reziduuri-de-pesticide-in-plante-si-produse-vegetale/raport-de-monitorizare-a-reziduurilor-de-pesticide>
10. <https://www.madr.ro/fitosanitar.html>

**PROPRIETĂȚILE FIZICO-CHIMICE ALE BETA-GLUCANULUI DIN DROJDIA
REZIDUALĂ DE VIN INFLUENȚATE DE DIFERITE PROCEDURI DE EXTRACȚIE**

**PHYSICOCHEMICAL PROPERTIES OF BETA-GLUCAN FROM RESIDUAL-WINE YEAST
AS AFFECTED BY DIFFERENT EXTRACTION PROCEDURES**

Alina BOIȘTEAN, dr., lect. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: alina.boistean@toap.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-5374-5853

Ana CHIORU, drd,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: ana.chioru@doctorat.utm.md
ORCID ID: 0009-0001-1363-5887

Aurica CHIRSANOVA, dr., conf. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: aurica.chirsanova@toap.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-1172-9900

Rezumat: În industria vitivinicolă din Republica Moldova drojdia reziduală rămâne o resursă subutilizată, deseori aruncată sau folosită în cantități mici, cum ar fi producerea etanolului sau ca îngrășămintă pentru sol. Drojdia reziduală din procesul de vinificație este un produs secundar valoros care poate fi utilizată pentru producerea de produse valoroase, ca de exemplu beta-glucani. În acest studiu, s-a analizat cea mai bună metodă de extracție a beta-glucanilor din biomasa de drojdie reziduală din soiuri de vin autohton, din punctul de vedere al calității acestora. Rezultatele studiului au dovedit că puritatea și proprietățile fizico-chimice ale beta-glucanilor sunt influențate de metoda de extracție utilizată. Acest studiu descrie o comparație a proceselor pentru producerea beta-glucanilor din drojdia reziduală de vin și oferă o perspectivă asupra valorii acestora ca produs secundar al vinificației și modului în care pot fi utilizați pentru potențiale aplicații alimentare.

Cuvinte-cheie: drojdia reziduală, vinificație, metode de extragere, beta-glucani

Abstract: In the wine industry of the Republic of Moldova, residual yeast remains an underutilized resource, often discarded or used in small quantities, such as in the production of ethanol or as soil fertilizers. The residual yeast from the winemaking process is a valuable by-product that can be used for the production of valuable products, such as beta-glucans. In this study, the best method for extracting beta-glucans from residual yeast biomass from native wine varieties was analyzed, from the point of view of their quality. The results of the study proved that the purity and physicochemical properties of beta-glucans are influenced by the used extraction method. This study describes a comparison of processes for the production of beta-glucans from residual wine yeast and provides insight into their value as a by-product of winemaking and how they can be used for potential food applications.

Keywords: residual yeast, winemaking, extraction methods, beta-glucans

Introducere

Beta-glucanii din drojdie sunt biopolimeri de D-glucoză, aceștia constituie un element structural major al peretelui celular de drojdie (Figura 1) [1].

În peretele celular de drojdie se găsesc două tipuri diferite de β -D-glucani: aceștia sunt β -1,3-D-glucan, o componentă principală (85%), reprezentând mai mult de 50-55% din peretele celular, și β -1,6-D-glucan (15%). β -1,3-D-glucanul este responsabil pentru proprietățile mecanice și structurale ale peretelui celular al drojdiei. De asemenea, acesta ajută la absorbția toxinelor. β -1,6-D glucanul întărește structura macromoleculară a peretelui celular al drojdiei, datorită legăturilor β -1,3-D-glucanului cu chitina și manoproteinele. Acesta este principalul motiv al insolubilității peretelui celular al drojdiei [2].

În industria alimentară polizaharidele se folosesc pe scară largă ca agenți de îngroșare, emulsionare, antiaglomerare, stabilizare și pentru alte scopuri, pentru a obține o textură dorită a alimentelor, precum jeleuri, aspicuri, tarte, budinci, dar și sosuri, unele produse lactate etc. [3,4]. În același timp, crește interesul pentru alte polizaharide cu proprietăți reologice interesante care pot fi utilizate pentru proiectarea unor

alimente noi cu un scop special. În prezent, cererea pentru substanțe naturale biologic active de origine polizaharidică cu efect sanogenic devine din ce în ce mai bine definită [5,6]. Acest fapt a stimulat semnificativ cercetarea în vederea identificării de noi surse, de exemplu drojdia reziduală, precum și a tehnologiilor pentru obținerea de preparate sigure utilizabile în diferite domenii. Republica Moldova poate fi producător și exportator de glucani, deoarece se cunoaște că produce anual aproximativ 16 – 18 milioane de dal de vin, iar, respectiv, aproximativ 640 – 720 de mii de dal reprezintă drojdia reziduală, care este valorificată doar parțial prin distilare sau ca îngrășământ pentru sol [7].

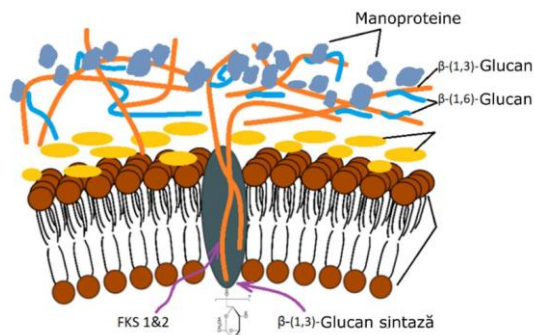

Figura 1. Reprezentarea schematică a peretelui celular și distribuția beta-glucanilor în drojdia *Saccharomyces cerevisiae* [1].

Utilizarea beta-glucanilor în diverse domenii este determinată de biodisponibilitatea, dozajul și dimensiunea particulelor acestora. În același timp, metoda de extracție a beta-glucanilor influențează în mod esențial puritatea lor, scopul final și domeniul de utilizare. Astfel, sunt cunoscute trei clase de metode de extracție: extracția fizică, extracția chimică și extracția enzimatică [8].

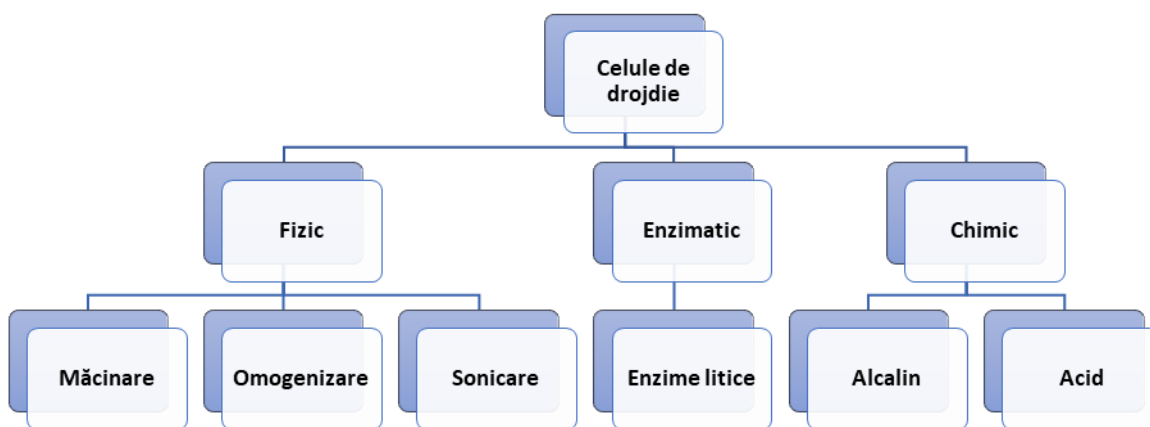

Figura 2. Schema metodelor utilizate pentru extracția beta-glucanilor din drojdie [8].

Randamentul extracției beta-glucanilor depinde atât de metoda utilizată, cât și de sursa lor. În prezent, sunt deja conturate unele reguli generale pe care este indicat să le luăm în considerare la extracția beta-glucanilor, și anume: conținutul de beta-glucani variază în funcție de natura sursei de proveniență, beta-glucanii sunt solubili sau insolubili în diverse medii, metoda de extracție a beta-glucanilor le influențează proprietățile fizico-chimice, calitatea produsului final, este influențată esențial de metoda de extracție, inclusiv pH, temperatură, timp de extracție și metode de purificare [9, 10].

Lucrarea dată cuprinde importanța economică marcată de a valorifica drojdia de vin reziduală din doua soiuri autohtone Rară Neagră și Feteasca Neagră. Scopul lucrării a fost de a compara 2 metode de extragere a beta-glucanilor. Ambele metode de extragere a beta-glucanilor din drojdiile reziduale de vin au avantaje și dezavantaje și proprietățile fizico-chimice acestora tot diferă.

Metodologia cercetării

În acest studiu s-au folosit drojdiile reziduale de la 2 tipuri de vin roșu. Pentru extracția ulterioară a beta-glucanilor, au fost selectate 2 tipuri de vinuri industriale: Feteasca Neagră (FN) și Rară Neagră (RN).

Anul recoltei celor două tipuri de vinuri este 2023 și au fost comparate două metode de extragere a beta-glucanilor.

Prima metodă de extracție

Pentru prima metodă, s-a utilizat 100 g de biomasă de drojdie și s-a ajustat pH-ul la 10-11 cu ajutorul soluției 1N NaOH. Acest pas facilitează slăbirea și degradarea ulterioară a peretelui celular, crescând astfel accesibilitatea rezervelor interne de beta-glucan. Apoi, suspensia de drojdie a fost supusă unui tratament cu ultrasunete. S-a folosit o baie cu ultrasunete care funcționează la 30 kHz și o temperatură de $+70\pm 2^{\circ}\text{C}$ timp de 30 de minute. Aplicarea acestor unde sonore de înaltă frecvență generează vibrații microscopice în soluție, promovând în continuare ruptură și fragmentarea peretelui celular. După tratamentul cu ultrasunete, pH-ul a fost readus la 6. Această trecere înapoi la un mediu ușor acid creează condiții optime pentru activitatea enzimelor mananază introduse în etapa următoare. 0,2 grame de enzime mananază au fost adăugate la soluție. Aceste enzime specializate țintesc și hidrolizează selectiv mananul, un polizaharid prezent alături de beta-glucan în pereții celulari ai drojdiei. Prin descompunerea componentului de manan, enzimele mananază facilitează izolarea mai ușoară a beta-glucanului dorit. Reacția enzimatică a continuat timp de 90 de minute la temperatura de $+48\pm 2^{\circ}\text{C}$ într-o baie de apă. Această perioadă controlată de incubare permite enzimelor mananază să își îndeplinească sarcina în mod eficient, maximizând eliberarea beta-glucanului din matricea peretelui celular.

Soluția rezultată a fost apoi centrifugată la 10.000 rpm timp de 10 minute. Această centrifugare cu viteză mare separă extractul de beta-glucan insolubil de resturile peretelui celular rămase și fragmentele de manan digerate. Suprafiltantul care conține beta-glucanul extras este păstrat pentru procesare ulterioară. În final, beta-glucanul a fost uscat timp de 3 zile la temperatura $+50\pm 2^{\circ}\text{C}$ până la umiditatea de 15% [11].

A doua metodă de extracție

Similar primei metode, s-a folosit 100 g de biomasă de drojdie. Pentru a iniția degradarea selectivă a peretelui celular și a elibera prețioasele rezerve interne, s-au introdus 200ml de H_2O_2 . Acest agent oxidant țintește preferențial componente specifice ale peretelui celular, slăbindu-l potențial pentru extracția ulterioară. Suspensia a fost lăsată să se odihnească timp de 5 ore, oferind suficient timp peroxidului de hidrogen să își exercite efectele. Această perioadă controlată de incubare promovează degradarea selectivă, minimizând în același timp descompunerea nedorită a beta-glucanului dorit.

După perioada de repaus, pH-ul a fost ajustat la 4,5 folosind soluție 1N de NaOH. Acest mediu acid creează condiții optime pentru activitatea celor 6,65 grame de enzime mananază adăugate ulterior. A urmat o altă perioadă de incubare de 5 ore, permițând enzimelor mananază să își îndeplinească eficient sarcina. Acest tratament enzimatic extins maximizează eliberarea beta-glucanului din matricea peretelui celular, minimizând în același timp contaminarea potențială cu manan rezidual.

Pentru a extrage și a purifica în continuare beta-glucanul eliberat, soluția a fost centrifugată la 3000 rpm timp de 30 de minute. Acest pas inițial de separare elimină resturile mai mari ale peretelui celular și facilitează procesarea ulterioară. Reziduurile solide rămase au fost apoi spălate cu apă distilată pentru a elimina orice contaminanți reziduali și produse ale reacției enzimatică. Acest pas de spălare rafinează suplimentar concentratul de beta-glucan extras.

Pentru a descompune și a solubiliza în continuare orice componentă rămasă a peretelui celular potențial legată de beta-glucan, reziduurile solide au fost tratate cu o soluție de NaOH 3% timp de 30 de minute la temperatura $+20\pm 2^{\circ}\text{C}$. Acest tratament alcalin blând permite extracția selectivă a beta-glucanului, minimizând degradarea. După tratamentul alcalin inițial, reziduurile solide au fost supuse unui pas de extracție mai puternic cu soluție de hidroxid de sodiu 6% timp de 60 de minute la $55\pm 5^{\circ}\text{C}$. Această temperatură ridicată și concentrația crescută de alcali favorizează solubilizarea componentelor mai refractare ale peretelui celular, maximizând randamentul de beta-glucan.

După fiecare tratament alcalin, soluția a fost centrifugată la 3000 rpm timp de 30 de minute pentru a separa beta-glucanul extras de reziduurile insolubile. De asemenea, reziduurile solide au fost spălate meticolos cu apă distilată după fiecare tratament pentru a elimina orice alcali și contaminanți reziduali. Pentru a elimina orice potențiale impurități de glicogen extrase accidental în timpul procesului, pH-ul a fost ajustat la 5,0 folosind HCl 2%. Acest pas de acidifiere controlat cu atenție țintește și solubilizează glicogenul, păstrând în același timp beta-glucanul dorit.

În final, extractul purificat de beta-glucan a fost supus unei ultime spălări cu apă distilată pentru a elimina orice acid restant și a asigura un produs final neutru. Beta-glucanul extras și purificat a fost apoi uscat timp de aproximativ 1-2 zile la $+50\pm 2^{\circ}\text{C}$ până la umiditatea de 15% [12].

Sonicarea suspensiilor de beta-glucan

În primul rând, s-a preparat o suspensie de beta-glucan 1%. 0,2 g de beta-glucani au fost hidratați în 20 ml de apă timp de o noapte. Ulterior, suspensiile de beta-glucan au fost supuse sonicării la o amplitudine de 100 Hz timp de 10 minute (3 secunde sonicare și o pauză de 2 secunde). Sonicarea a fost efectuată cu Sonic Desmembrator Model 550.

Analiza microscopică a suspensiei de beta-glucan

Analiza microscopică a suspensiei de beta-glucan a fost realizată cu ajutorul microscopului optic Leica DM4 P, DM2700 P sau DM750 P. Folosind acest microscop s-a determinat și diametrul mediu al microparticulelor de beta-glucan.

Analiza granulometrică a beta-glucanilor dizolvați în apă

Măsurarea nanobulelor și microbulelor (de la 100 nm la 60 μm) s-a realizat cu ajutorul Analizorului de Dimensiuni a Nanoparticulelor SALD-7500nano.

Analiza statistică

Toate experimentele au fost efectuate de trei ori, iar datele au fost exprimate ca medii ± deviația standard. Analiza varianței unice (ANOVA) a fost utilizată pentru a determina semnificația statistică, valoarea lui $P < 0,05$ fiind considerată statistic semnificativă.

Rezultate și discuții

În acest studiu a fost utilizată biomasa a drojdiei de vin reziduală colectată din 2 tipuri de vinuri autohtone. Parametrii fizico-chimici sunt prezentate în Tabelul 1 [13].

Tabelul 1. Parametrii fizico-chimici ai drojdiei reziduale de vin roșu

Parametrii	Drojdia reziduală	
	FN	RN
pH	3,49 ± 0,02	3,15 ± 0,12
Cenușă, %	0,04 ± 0,21	0,03 ± 0,42
Substanța uscată, %	24,69 ± 0,09	25,06 ± 0,42
Carbhidrați, % SU	14,35 ± 0,19	19,26 ± 0,95
Lipide, % SU	4,61 ± 0,21	9,41 ± 2,04
Proteine, % SU	77,62 ± 9,14	42,62 ± 1,57
Antociani, mg cianidină /100g %	22,78 ± 1,60	9,18 ± 0,15
Activitatea superoxid dismutază, U/mg	19,11 ± 2,24	18,83 ± 2,37
Activitatea catalazei, mU/mg	1,49 ± 0,09	2,95 ± 0,02

Acest studiu oferă informații valoroase privind alegerea metodelor de extracție pentru obținerea beta-glucanilor din drojdia reziduală din vin, demonstrând potențialul acestor compuși bioactivi pentru utilizarea în alimente funcționale sau nutraceutice. Am utilizat două metode diferite pentru extracția beta-glucanilor: 1) disrupție celulară cu ultrasunete urmată de extracție enzimatică și 2) tratament cu peroxid de hidrogen urmat de extracție enzimatică și spălări repetate. Prin prima metodă a fost obținută o cantitate semnificativ mai mare de beta-glucani, raportată la substanța uscată. Acest lucru sugerează potențialul său pentru îmbunătățirea eficienței extracției. Tabelul 2 prezintă substanța uscată și procentajul de beta-glucani obținut pentru cele 6 probe. Observăm că, deși probele inițiale aveau același procent de materie uscată, după extracție există o diferență în procentul de beta-glucani obținut prin cele 2 metode.

Tabelul 2. Substanță uscată și conținut de beta-glucani extrași la 100 g de sediment de drojdie umedă

Parametrii	I metodă		II metodă	
	FN	RN	FN	RN
Substanța uscată, %	17,40±0,86	16,95 ±0,66	17,40±0,23	16,90±0,45
Beta-glucani, %	7,42±0,28	6,88±0,83	0,24±0,78	1,21±0,65

Datele arată că a doua metodă este mult mai eficientă din punct de vedere al cantității de beta-glucani extrași, procentul de beta-glucani fiind mai mare comparativ cu a doua metodă. În ceea ce privește conținutul de carbhidrați din Tabelul 1, observăm un procent mai ridicat pentru vin RN, demonstrând că drojdia reziduală din aceste vinuri este mai bogată în beta-glucan comparativ cu drojdia provenită din vinul FN. Din punct de vedere organoleptic, beta-glucanii obținuți prin prima metodă prezintă o culoare mai

închisă, similară negru grafit, sunt mari și au un miros mai pronunțat, amintind de mustul de vin.

Analiza microscopică a beta-gluconilor dizolvați în apă

Scopul principal al analizei microscopice a suspensiilor studiate este acela de a afla forma și diametrul microparticulelor care nu pot fi văzute cu ochiul liber. Pentru aceasta, obiectul în analiză este plasat pe o lamă de microscop într-o picătură de lichid și acoperit cu o lamelă. Toate analizele microscopice au fost realizate cu o mărire a eșantionului analizat la obiectivul x200.

Observăm o diferență între dimensiunile și formele microparticulelor de beta-glucon dizolvate în apă, obținute prin metode diferite. În suspensiile de beta-glucon obținute prin prima metodă, observăm un număr mai mare de microparticule aglomerate, cu dimensiuni mai mari, cuprinse aproximativ între 2 și 5 micrometri.

Pe când microparticulele din suspensia de beta-glucon preparată conform metodei 2 sunt mai puține și mai mici, aproximativ 1-3 micrometri. Aceste rezultate sugerează că beta-gluconii obținuți conform celei de-a doua metode sunt mai solubili în apă, comparativ cu cei obținuți prin prima metodă. Rezultatele analizei microscopice sunt prezentate în Figura 3.

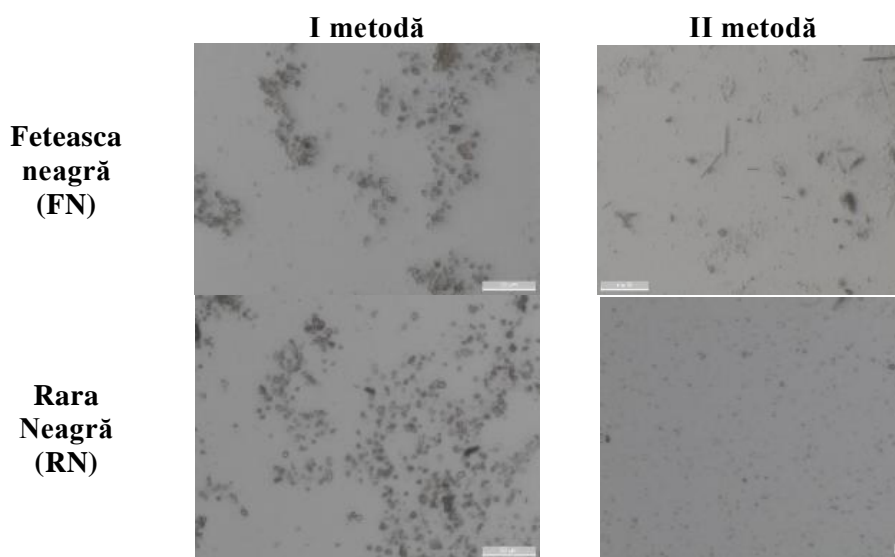

Figura 3. Analiza microscopică a beta-gluconilor dizolvați în apă

Sonicarea suspensiilor de beta-glucon

Unele studii arată că tratamentul cu ultrasunete al beta-gluconilor crește solubilitatea acestora, precum studiul realizat de Xia Ma.

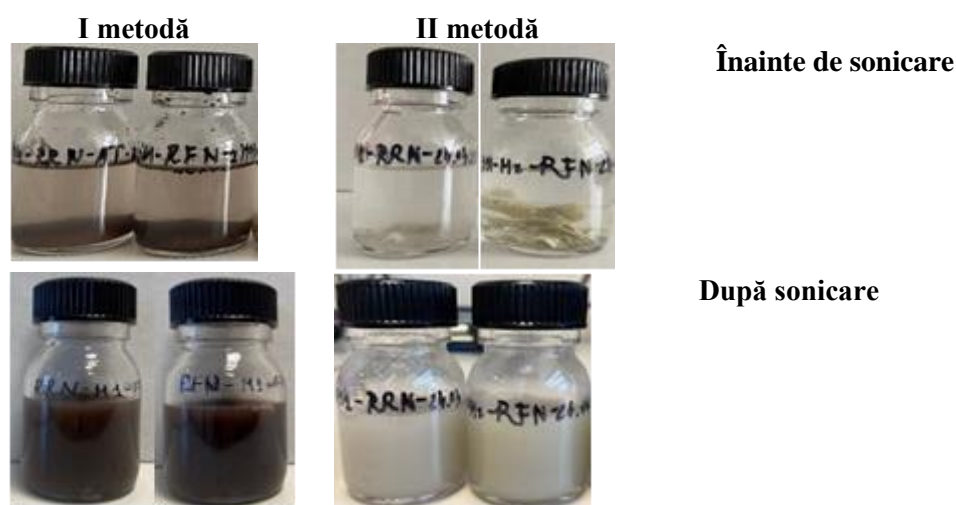

Figura 4. Suspensiile de beta-glucon înainte și după sonicare

Am analizat gradul de dizolvare în apă al beta-glicanilor extrași prin 2 metode diferite, înainte și după tratarea suspensiilor cu ultrasunete. Am observat că în stadiul de hidratare a beta-glicanilor, cei izolați prin prima metodă colorează apa distilată aproape instantaneu. Beta-glicanii izolați prin a doua metodă și-au păstrat forma în apa distilată și practic nu s-au dizolvat Figura 4.

Culoarea tuturor suspensiilor se schimbă după sonicare. Beta-glicanii izolați prin prima metodă s-au dizolvat bine, însă microparticulele mai mari au rămas insolubile la fund. Lichidul rezultat este omogen, cu o culoare închisă și saturată, aproape identică cu sedimentul de drojdie de vin. Beta-glicanii izolați prin a doua metodă, după sonicare, s-au dizolvat aproape complet în apă distilată, iar consistența lor a devenit ușor gelifiantă și vâscoasă, foarte diferită de suspensiile obținute prin prima metodă. De asemenea, culoarea este aproape identică pentru toate suspensiile din a doua metodă.

Analiza granulometrică a beta-glicanilor dizolvați în apă

Analiza granulometrică, cunoscută și ca analiza distribuției dimensiunii particulelor, este o tehnică ce măsoară dimensiunea și distribuția particulelor dintr-o probă. Acești parametri pot influența diverse proprietăți ale suspensiilor de beta-glican, precum: viscozitate: particulele mai mari tind să creeze suspensii mai groase, stabilitate: particulele mai mici pot fi mai predispuse la sedimentare sau agregare, biodisponibilitate: particulele mai mici pot fi absorbite mai ușor de organism, textură: în aplicațiile alimentare, dimensiunea particulelor poate afecta textură și senzația din gură. Figura 5 prezintă rezultatele analizei granulometrice a suspensiilor de beta-glican izolate prin prima metodă din soiurile Rară Neagră și Fetească Neagră. Măsurătorile au fost efectuate de 3 ori pentru acuratețe. Analizând graficul pentru suspensiile de beta-glican din Rară Neagră, observăm că dispersia cea mai mare a microparticulelor se încadrează în limitele de 4 până la 7 micrometri. Putem concluziona că cele trei rezultate sunt aproape identice și că diametrul mediu al microparticulelor din acest eșantion este de 4,66 micrometri. Pentru Fetească Neagră, diametrul mediu al microparticulelor din această probă este de 4,355 micrometri.

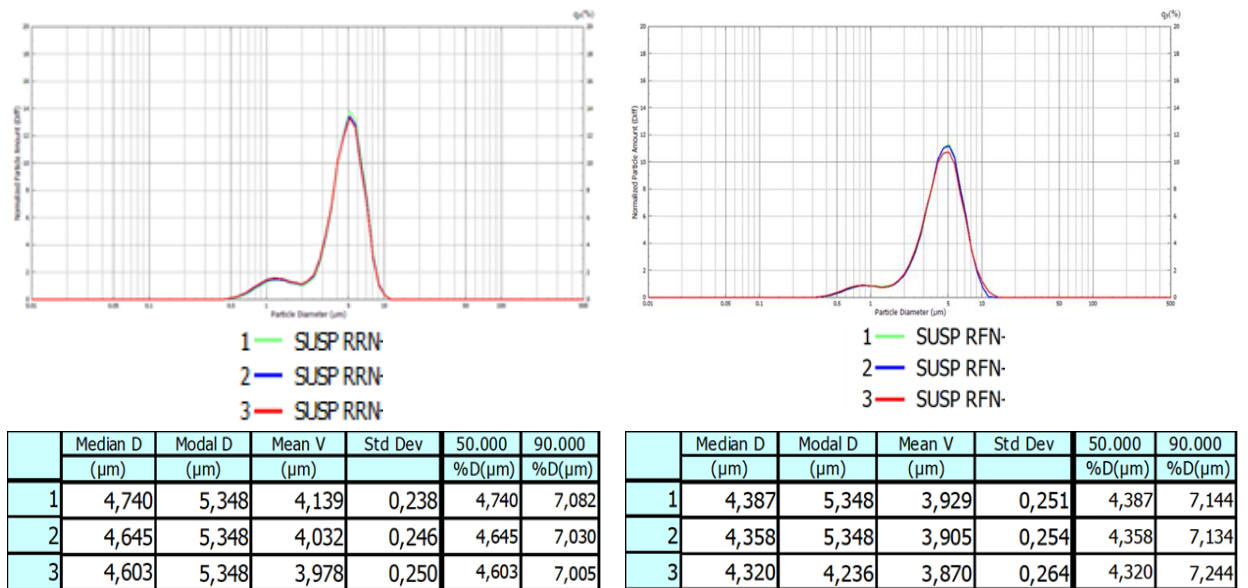

Figura 5. Analiză granulometrică ale suspensiei de beta-glican din Feteasca Neagră și Rara Neagră

Din păcate, analiza granulometrică pentru probele de beta-glicani extrase prin a doua metodă nu a fost efectuată, ceea ce ar fi fost interesant pentru a observa distribuția dimensiunii particulelor. Însă, așa cum a evidențiat analiza microscopică, acestea au o dimensiune uniformă și mult mai mari comparativ cu beta-glicani din a doua metodă.

Concluzii

Acest studiu a investigat două metode de extracție a beta-glicanilor din drojdia reziduală din vin: disrupție celulară cu ultrasunete urmată de extracție enzimatică (Metoda 1), tratament cu peroxid de hidrogen urmat de extracție enzimatică și spălări repetate (Metoda 2). Metoda 2 a depășit semnificativ Metoda 1 în ceea ce privește randamentul extracției beta-glicanilor, sugerând un potențial crescut. Beta-glicanii obținuți prin Metoda 2 au prezentat particule mai mici și mai puțin aglomerate comparativ cu Metoda 1, indicând o solubilitate superioară. Ambele metode au prezentat o dizolvare crescută după

sonicare, însă Metoda 2 a dus la o dizolvare aproape completă și o consistență ușor gelifiantă și vâscoasă. Distribuția dimensiunii particulelor în ambele metode a variat în intervalul 4-7 micrometri, cu diametre medii de aproximativ 4,5 micrometri. Metoda 2 pare a fi mai eficientă și mai performantă pentru extracția beta-glucanilor din drojdia reziduală din vin mai calitativi. Aceasta produce o cantitate mai mare de beta-glucani cu o solubilitate superioară și un profil textural distinct. Cercetări ulterioare ar putea explora optimizarea parametrilor ambelor metode pentru randamente și mai mari și proprietăți personalizate. Analizarea proprietăților funcționale și a potențialelor de aplicare în industria alimentară ale beta-glucanilor extrași ar reprezenta următorii pași valoroși.

Mulțumiri: Cercetarea a fost susținută de Proiectul Instituțional, subprogramul **02.04.05** Optimizarea tehnologiilor de prelucrare a alimentelor în contextul bioeconomiei circulare și schimbărilor climatice, **Bio-OpTehPAS**, în curs de implementare la Universitatea Tehnică a Moldovei.

Bibliografie:

1. Avrămia, I. Cercetări privind extracția de β -glucani din drojdia de bere reziduală și valorificarea lor în filme bioactive. Teză de doctor, Suceava, 2022.
2. Varelas, V., Liouni, M., Calokerinos, A. C., Nerantzis, E. T. (2016). An evaluation study of different methods for the production of β -D-glucan from yeast biomass. *Drug testing and analysis*, Volume 8(1), 2016. 46-55 p.
3. Saha, D., Bhattacharya, S. Hydrocolloids as thickening and gelling agents in food: A critical review. *Journal of Food Science and Technology*, Volume 47(6), 2010. 587–597 p. <https://doi.org/10.1007/s13197-010-0162-6>
4. Stephen, A. M., Phillips, G. O., Williams, P. A. *Food polysaccharides and their applications*, 2nd Edition. CRC/Taylor & Francis, 2006.
5. Khan, R., Shah, M. D., Shah, L., Lee, P.-C., & Khan, I. Bacterial polysaccharides - A big source for prebiotics and therapeutics. *Frontiers in Nutrition*, Volume 9, 2022. 1031935 p. <https://doi.org/10.3389/fnut.2022.1031935>
6. Chirsanova, A.I., Boistean, A.V., Chiselița, N., Siminiuc, R. Impact of yeast sediment beta-glucans on the quality indices of yoghurt. *Food systems*, Volume 4(1), 2021. 12–18 p. <https://doi.org/10.21323/2618-9771-2021-4-1-12-18>
7. <https://agora.md/2024/04/29/moldova-a-inregistrat-cea-mai-mare-crestere-a-productiei-de-vin-intre-statele-din-top-20>
8. Machuca, C., Méndez-Martínez, Y., Reyes-Becerril, M., Angulo, C. Yeast β -Glucans as Fish Immunomodulators: A Review. *Animals*, Volume 12, 2022. 2154 p. <https://doi.org/10.3390/ani12162154>
9. Pengkumsri, N., Sivamaruthi, B. S., Sirilun, S., Peerajan, S., Kesika, P., Chaiyasut, K., Chaiyasut, C. Extraction of β -glucan from *Saccharomyces cerevisiae*: Comparison of different extraction methods and in vivo assessment of immunomodulatory effect in mice. *Food Science and Technology*, Volume 37, 2016. 124-130 p.
10. Chiselița, N. Tehnologie de obținere a β -glucanilor din levuri. Teză de doctor, Chișinău, 2018.
11. Toneva-Davidova E.G. Method for preparing beta-glucans of yeast cellular walls - Способ получения бета-глюканов клеточной стенки дрожжей. Brevet RU2216595C1.
12. Chernov N.K., Kovalenko A.V., Shapkina K.I. Isolation and partial hydrolysis of the beta-glucan of the yeast cell walls *Saccharomyces cerevisiae*. International Conference SWorld, 18-27 December 2012.
13. Chioru, A., Chiselita, N., Suhodol, N., Boistean, A., Paladi, D., Capcanari, T. and Chirsanova, A. Physico-Chemical and Microbiological Profile of Wine Lees of Red Wines from Local Grapes Varieties. *Food and Nutrition Sciences*, Volume 14, 2023. 1133-1148 p. <https://doi.org/10.4236/fns.2023.1411071>

**ACTIVITATEA ANTIMICROBIANĂ ȘI ANTIFUNGICĂ A EXTRACTULUI ETANOLIC DIN
PROPOLIS ROMÂNESC**

**ANTIMICROBIAL AND ANTIFUNGICAL ACTIVITY OF ETANOLIC EXTRACT FROM
LOCAL ROMANIAN PROPOLIS**

Dumitra RADUCANU, dr., ș. I.,
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, România
E-mail: dora.raducanu@ub.ro

Maria Alexandra TODERASC, dr., ș. I.,
Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău, România
E-mail: maria.toderasc@ub.ro

Claudia Veronica UNGUREANU, dr., conf. univ.,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România
E-mail: claudia.ungureanu@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0003-0567-1893

Rezumat: *Propolisul, un produs apicol cunoscut și folosit de secole, constituie încă un subiect de mare interes pentru cercetători, datorită complexității compoziției și a beneficiilor sale. Prezentul studiu reflectă o analiză privind atitudinea populației și gradul de cunoaștere și de utilizare al acestui produs apicol precum și o trecere în revistă a unor studii științifice publicate în ultimul deceniu. S-au demonstrat efectele antimicrobiene, antivirale, antibacteriene, antifungice ale propolisului, urmărindu-se a se stabili și o standardizare a compușilor activi ce pot varia funcție de: originea geografică, momentul recoltării, tehnica procesării și modul de administrare. Din analiza studiilor publicate s-a evidențiat faptul ca propolisul poate distruge peste 21 specii de bacterii patogene, 9 specii de ciuperci parazite și 30 tulpini virale, eficiența sa fiind demonstrată în mai mult de 200 studii clinice. Deși există dovezi despre proprietățile terapeutice ale propolisului, capacitatea lui de a fi transformat dintr-un remediu empiric, în medicament depinde de purificare, standardizare precum și de trecerea lui prin toate celelalte etape de cercetare și control: chimică, tehnologică, toxicologică, preclinică și clinică.*

Cuvinte-cheie: *propolis, activitate antimicrobiană, produse, piața globală de propolis*

Abstract: *Propolis, a bee product known and used for centuries, remains a subject of great interest to researchers due to its complex composition and potential health benefits. This study reflects an analysis of public attitudes and the level of knowledge and use of this bee product, as well as a review of scientific studies published in the last decade. The antimicrobial, antiviral, antibacterial, and antifungal effects of propolis have been demonstrated, and efforts are underway to standardize the active compounds, which can vary depending on geographic origin, time of harvest, processing technique, and method of administration. Analysis of published studies has shown that propolis can destroy over 21 species of pathogenic bacteria, 9 species of parasitic fungi, and 30 viral strains, with its efficacy demonstrated in over 200 clinical studies. Although there is evidence of propolis' therapeutic properties, its ability to be transformed from an empirical remedy into a medicine depends on purification, standardization, and passage through all other research and control stages: chemical, technological, toxicological, preclinical, and clinical..*

Keywords: *Propolis, antibacterial activity, products, global propolis market*

Introducere

Cuvântul propolis are origine greacă: ”pro”-în față, „polis”-oraș. Traducerea „în fața orașului” se potrivește perfect rolului protector a propolisului pentru colonia de albine. Cunoscut încă din antichitate, propolisul era folosit în scop medical sau ca ingredient principal în arta mumificării cadavrelor de către egipteni sau în prepararea unui parfum rafinat de către greci numit „polyanthus”, care combina propolisul, tămâia și ierburile aromatice.

În Europa, propolisul a început să fie menționat pentru prima dată în literatura ce descrie plantele. În celebra sa carte „The History of Plants” (1597), John Gerard face referire la utilizarea „rășinii sau substanței lipicioase de pe mugurii plopului negru” pentru vindecare, iar în celebrul „Complete Herbal” (1824) a lui Nicholas Culpepper sub titlul „Plopul” găsim că „unguentul numit propolis este deosebit de bun pentru

toate căldurile și inflamațiile din multe părți ale corpului și răcorește căldura rănilor”.

În aceeași perioadă, deși scrierile vremii reflectă principala utilizare a propolisului în scop medical, el a mai fost folosit de cei care fabricau vioiri precum Stradivarius, Amati, ca și componentă a lacului lor de vioară [2, 3].

Termenul general de propolis, este utilizat în prezent pentru a desemna o întreagă serie de substanțe rășinoase, gumoase, balsamice, aduse în stup de către albine și transformate [1]. Albinele adună propolisul din diferite plante din zonele cu climă temperată. Principalele specii lemnoase producătoare de propolis sunt: *Populus sp.*, *Betula sp.*, *Pinus sp.*, *Abies sp.*, *Prunus sp.*, *Salix sp.*, *Ulmus sp.*, *Quercus sp.*, *Aesculus hippocastanum L.*, *Fraxinus excelsior L* [21].

Propolisul este din punct de vedere farmacologic, probabil cel mai studiat produs apicol, din cauza proprietăților lui curative care depind în mare măsură de compoziția sa. Activitatea biologică a propolisului se datorează acțiunii întregului complex de compuși chimici care alcătuiesc produsul [3, 27, 25].

Trebuie menționat faptul că proprietățile biologice ale propolisului sunt variate datorită următorilor factori care contribuie la formarea produsului. Acestea sunt: calități antibacteriene [24, 22], antivirale [4,18] antiprotozoare [10] inhibarea proceselor tumorale, acțiunea antiinflamatoare, induce regenerarea atât a osului cât și a țesutului cartilajinos [16-22], eliminarea radicalilor liberi [19], efectul alergic [26] etc.

Evidențierea acestor proprietăți biologice împreună cu tendința actuală spre utilizarea produselor naturale au dus firesc la o cerere crescută de propolis și/sau produse care conțin propolis, cum ar fi ca extractele de propolis, tablete, capsule, spray-uri sau pulberi.

Piața de propolis – analiză și prognoză

Conform UnivDatos Market Insights (UMI), o subsidiară a Universal Data Solutions, firmă focalizată pe servicii de consultanță, cu o experiență vastă în efectuarea de cercetări extinse și exhaustive pe studii de piață pentru diferite sectoare de nișă, prin adoptarea de tehnologii noi și avansate, pentru piața globală de propolis este de așteptat să crească cu o rată semnificativă de aproximativ 6% în perioada de prognoză, 2022-2028 [18].

Pentru analiză, s-au avut în vedere: natura produsului (capsule și tablete, lichide, creme); modul de administrare (alimente și băuturi, îngrijire medicală, îngrijire personală și produse cosmetice și altele); canalul de distribuție (supermarketuri și hipermarketuri, farmacii și farmacii, magazine online și altele); jud. Bacău, România.

În urma analizei raportului, s-a constatat că segmentul de asistență medicală va fi martor al unei creșteri considerabile în perioada de prognoză 2022-2028, și datorită cazurilor tot mai numeroase de herpes genital, cancer, diabet, etc. [18].

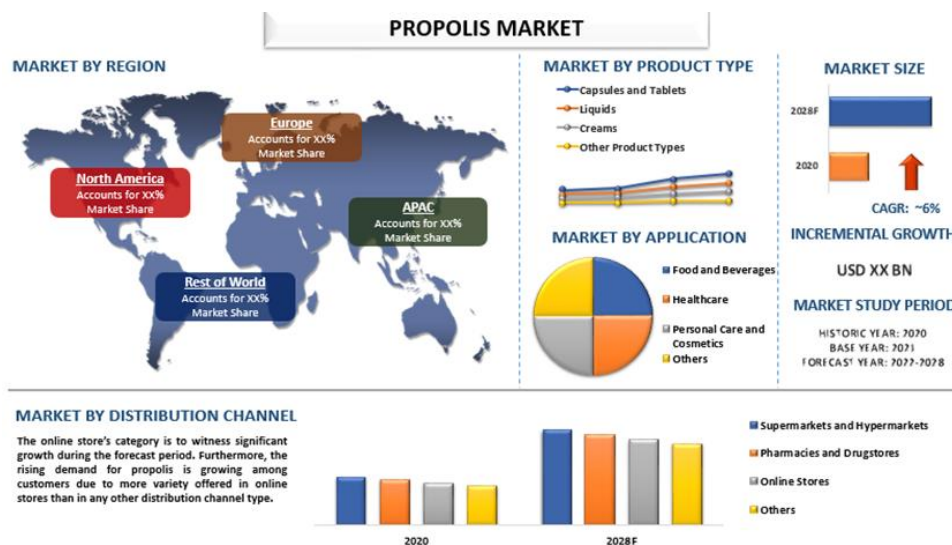

Figura 1. Analiza pieței de propolis.

Sursa: <https://univdatos.com/ro/report/propolis-market/>

Pe baza analizei canalului de distribuție, piața este clasificată în supermarketuri și hipermarketuri, farmacii, magazine online și altele. Dintre acestea, se preconizează că magazinele online vor deține o cotă

semnificativă de piață. Acest lucru se datorează în principal utilizării tot mai mari a platformelor online pentru cumpărarea de medicamente, creșterii procedurilor cosmetice, cum ar fi reducerea ridurilor și reducerii oricărui tip de cicatrici la arată mai bine, ceea ce propulsează creșterea pieței de propolis în perioada de prognoză 2022-2028.

Pentru o mai bună înțelegere a adopției pe piață a acestor produse, UnivDatos Market Insights (UMI) face o analiza la nivel mondial. Această situație prezentată în Fig. 1 are o evoluția bună pe continentul American, urmată de Europa cu țări precum: Germania, Marea Britanie, Franța, Spania, Italia și din Asia: China, Japonia, India, etc. Se anticipează că și în America de Nord va crește această piață a propolisului, lucru datorat în principal creșterii venitului disponibil și totodată, creșterii morbidității [18].

Metodologia cercetării

Articolul este o lucrare de cercetare bibliografică ce abordează subiectul propolis, cu accent pe efectele sale biologice. În acest sens, a fost realizată o căutare sistematică în bazele de date: Google Scholar, Science Direct, ResearchGate, folosind combinații adecvate de cuvinte cheie: activitate antivirală propolis, efect antibacterian propolis, analiză efect antifungic propolis, în limba engleză. În analiza surselor bibliografice au fost incluse cercetările empirice despre propolis, au fost analizate și selectate câteva studii relevante publicate recent, studii ce abordează tema utilizării propolisului cu accent pe efectul antimicrobian [5, 17-19].

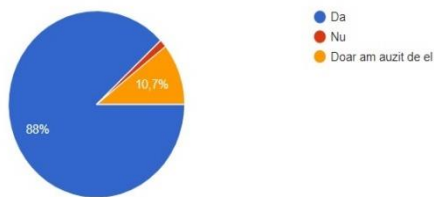
Un alt obiectiv a vizat chestionarea populației asupra produselor pe bază de propolis și al gradului de utilizare al acestora. Prin urmare, a fost conceput un chestionar, care a fost aplicat prin intermediul platformei Google Forms. Chestionarul completat online, a avut un număr de 10 itemi tip grilă, clar redactați, pentru care respondenții să nu evite rezolvarea. De asemenea, timpul acordat completării și centralizării rezultatelor în 5 zile, a permis evaluarea gradului de interes al subiecților asupra propolisului.

Rezultate și discuții

Discuții chestionar

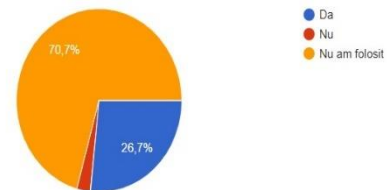
Analiza răspunsurilor celor 75 de respondenți a relevat următoarele: vârsta persoanelor care au răspuns chestionarului a fost între 15 și 60 de ani, iar în ceea ce privește repartitia pe genuri s-a constatat o pondere mai mare a femeilor (81%).

Aveți cunoștințe despre produsul apicol numit propolis?
75 de răspunsuri

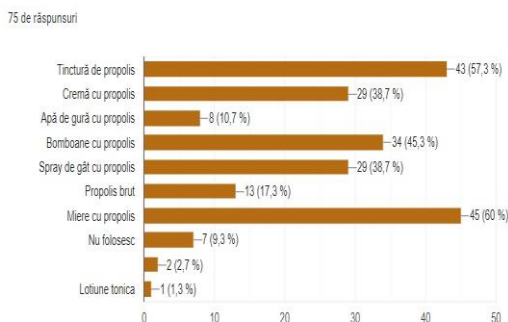
a

Considerați că produsul a fost eficient în cazul acestor infecții fungice?
75 de răspunsuri

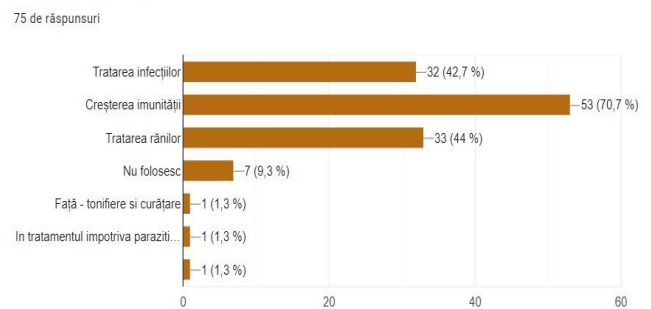
b

Sub ce formă folosiți propolisul?
75 de răspunsuri

c

Când folosiți propolisul?
75 de răspunsuri

d

Figura 2. Răspunsul respondenților la întrebările chestionarului.

S-a constatat că un procent ridicat al respondenților (88%) au cunoștințe despre propolis, 10,7% doar au auzit despre el dar nu l-au folosit, iar restul nu au auzit și nici nu au folosit acest produs (Fig 2 a,b,c,d). Referitor la modul de administrare al propolisului (forma, cantitate, durată) și motivul acestei administrări, s-a putut constata faptul că un număr destul de mare dintre respondenți, folosesc propolisul în creșterea imunității (70,7%), în tratarea infecțiilor (42,7%) a rănilor (44%), pentru scopuri cosmetice, altele (2,6%) și un număr foarte mic (7%) nu folosesc absolut deloc. Menționăm faptul că această întrebarea a fost cu raspuns multiplu, întărind faptul ca propolisul este cunoscut și folosit în diferite scopuri.

Discuții asupra studiilor publicate

Cele mai multe studii privind utilizarea și beneficiile propolisului (74%) au fost găsite pe Research Gate, urmat de Google Scholar (15%) și Science Direct (11%). Unele articole dintre cele selectionate, apar pe două, sau pe toate website-urile accesate: ResearchGate (20 studii), ScienceDirect (3 studii) Google Scholar/Academic (4 studii).

Acțiunea antimicrobiană a propolisului a fost descrisă prin evaluarea efectului asupra unor tulpini patogene testate (Tabel 1).

Tabelul 1: Activitatea biologică a propolisului reflectată prin acțiunea sa asupra unor organisme

Tulpina analizata/ website	Observații
<i>Aspergillus</i> sp.: 5 studii – ResearchGate.	Majoritatea studiilor au demonstrat ca propolisul are un efect inhibitor semnificativ asupra creșterii, asupra germinării sporilor și asupra producției de aflatoxină [7, 10, 13, 23].
<i>Candida albicans</i> : 3 studii – ResearchGate; 1 studiu – Google Scholar/Academic; 1 studiu – ScienceDirect.	Studiile au arătat ca speciile de <i>Candida</i> au o sensibilitate destul de mare la propolis, prin faptul că interferează și inhibă filamentarea, deteriorează membrana și peretele celular și extravazează conținutul intracelular. În concluzie propolisul poate fi utilizat ca un agent antifungic ideal în tratarea <i>Candida</i> [4, 8, 11, 15].
<i>Mucor</i> sp.: 3 studii – ResearchGate; 2 studii – Google Scholar/Academic.	Studiile au arătat ca propolisul conține o gamă largă de compuși cu efect fungicid și fungistatic care luptă împotriva mucegaiurilor riscante precum <i>Mucor</i> , prin faptul că previne creșterea și proliferarea lor. Poate fi folosit în tratamentul cu mucormicoză și poate fi folosit și ca un conservat natural în cazul alimentelor. Dozele eficiente de propolis variază în funcție de forma de administrare (topică, orală etc.) și de tipul infecției. Concentrațiile folosite în studii au variat în funcție de preparat și de specificul testului [1, 6, 12, 13, 16, 21, 27].
Bacterii Gram-pozitive și bacterii Gram-negative: 5 studii – ResearchGate; 5 studii – Google Scholar/Academic; 5 studii – ScienceDirect.	Propolisul are acțiune bacteriostatică și bactericidă bazată pe inhibarea motilității bacteriei, inhibarea activității unor enzime bacteriene și afectarea permeabilității membranei citoplasmice [5]. Studiile susțin faptul că propolisul este mai activ pe bacteriile Gram-pozitive (<i>S. aureus</i> , <i>Enterococcus</i> sp. și <i>B. cereus</i>) și mai puțin activ (parțial pe <i>P. aeruginosa</i> , <i>E. coli</i>) sau chiar inactiv (<i>K. pneumoniae</i>) pe cele Gram-negative. Mai multe studii au raportat o activitate sinergică semnificativă a propolisului la asocierea cu diferite antibiotice, inclusiv asupra tulpinilor rezistente la benzilpenicilină, tetraciclină și eritromicină, ceea ce poate constitui o alternativă în prevenirea și contracararea rezistenței bacteriene [8, 9, 17, 24, 26]. Cercetări recente au sugerat că fitoterapia poate contribui favorabil în tratamentul infecției cu <i>Helicobacter pylori</i> , un

	potențial ulcerogen. În acest sens s-au raportat o serie de specii, extracte purificate sau compuși izolați (cvercitol, catechine, izoflavone etc.) cu acțiune anti- <i>H. pylori</i> determinată in vitro. Creșterea rezistenței <i>H. pylori</i> la antibiotice (claritromicină, amoxicilină, metronidazol, levofloxacină) și reacțiile adverse ale acestora, justifică încercările de a descoperi tratamente alternative bazate pe utilizarea unor resurse naturale [8].
<i>Herpes simplex: HSV-1 și HSV-2:</i> 5 studii – ScienceDirect.	Extractul de propolis a prezentat o activitate semnificativă antivirală în două condiții: în timpul adsorbției fazei infecției virale și atunci când sunt incubate în contact direct cu virusul. Un efect virucid pronunțat al propolisului împotriva HSV-1 a fost observat în cazul concentrațiilor egale sau mai mari de 10 mg/ml și cu un timp de contact de minim 15 min. Efectul virucid a fost mai scăzut la 4°C, și acțiunea împotriva HSV-2, a fost aproximativ egal cu cel împotriva HSV-1. Concluzia acestor studii este impactul antiviral al propolisului care nu este datorat numai compușilor unici, ci și amestecurilor de diferiți constituenți. O aplicare topică de propolis pentru tratamentul infecțiilor cu virusul Herpes simplex pare promițătoare, mai ales pentru acei pacienți care suferă de recidive frecvente [22, 25, 26].

Discuții asupra metodelor de lucru folosite în evaluarea activității biologice a propolisului:

Din documentarea acestui subiect, s-a constatat că multe din studiile publicate au analizat în condiții de laborator, efectul propolisului asupra unor tulpini patogene. Propolisul folosit are origine variată; provine de la diferite specii de albine și din diverse zone geografice și a fost studiat sub diferite forme: uscat la temperatura ambiantă sau la etuvă; sub formă de cenușă obținută prin incinerare la 800 °C, macerată cu apă sau etanol folosiți ca solvenți de extracție, obținându-se apă de propolis sau sub formă de propolis microîncapsulat etc. [2, 3, 7].

Determinarea conținutului propolisului a fost făcută prin: metoda spectrofotometrică Folin-Ciocalteu; metoda colorimetrică cu clorură de aluminiu, cromatografie gazoasă cu spectrometrie de masă cromatografie lichidă de înaltă performanță, cromatografie lichidă cu spectrometrie de masă etc. [14, 21, 25].

Ca metode de testare a propolisului asupra fungilor și asupra bacteriilor menționăm: metoda antibiogrammei, a fungigrammei, determinarea concentrației minim inhibitoare bacteriostatică și/sau fungistatică (MIC) respectiv bactericidă și/sau fungicidă (MFC); metoda de diluare cu microbulion în plăci; teste de susceptibilitate și cinetică de creștere în prezența propolisului, etc. [20-26].

Prin evaluarea efectului antimicrobian al propolisului se urmărește aplicabilitatea acestuia în practică, de exemplu: folosirea ca ambalaj de protecție împotriva alterării alimentelor, sau în conservarea acestora [27].

Concluzii

Propolisul s-a dovedit eficient împotriva unui spectru variat de microorganisme. Acțiunea biologică a propolisului se datorează compușilor săi bioactivi, cum ar fi flavonoidele, acizii fenolici și terpenoidele, compuși care perturbă structurile celulare și afectează metabolismul microorganismelor patogene testate.

Propolisul și-a dovedit eficiență comparabilă cu medicamentele antifungice, antibacteriene convenționale. Propolisul este considerat destul de sigur pentru a putea fi utilizat, având un profil toxicologic favorabil. Efectele secundare sunt minime și rare, majoritatea fiind reacții alergice locale.

Propolisul a mai demonstrat o activitate sinergică atunci când a fost utilizat în combinație cu alte antifungice. Acest efect sinergic poate permite reducerea dozelor de medicamente convenționale, astfel diminuându-se riscul de efecte secundare și de dezvoltare a rezistenței.

Studiile clinice pe animale au demonstrat că propolisul a redus semnificativ simptomele infecțiilor fungice/ bacteriene și a accelerat vindecarea, iar studiile pe pacienți umani, destul de limitate de altfel, au

arătat rezultate promițătoare mai ales în cazul infecțiilor vaginale cu *Candida*. Cu toate acestea, sunt necesare mai multe studii clinice pentru a confirma aceste efecte și foarte important, pentru a se stabili regimul optim de dozare și administrare în pentru fiecare tulpina studiată.

Diversitatea și complexitatea compoziției chimice a propolisului creează însă dificultăți în ceea ce privește standardizarea preparatelor, elucidarea mecanismelor de acțiune și interpretarea rezultatelor.

Bibliografie:

1. Abarca, R.L., Vargas, F., Medina, J., Paredes, J.C., López, B.C., Ortiz, P.A., Vargas-Bello-Pérez, E. Development and Characterization of Films with Propolis to Inhibit Mold Contamination in the Dairy Industry. *Foods*, Volume 12(1633), 2023. 2-12 p.
2. Alexandru, V., Barac, I., Drăgan, M., Fota, G., Grosu, E., Mateescu, C., Mălaiu, A., Mârza, E., Nicolaide, N., Șerban, M., Tarța, E., Ștefureac, F. Manualul Apicultorului. Asociația Crescătorilor de Albine din România, Ediția a IX-a. București: LVS Crepuscul, 2007. 7-12, 18-19, 183-190 p.
3. Ghisalberti, E.L. Propolis: A review. *Bee World*, Volume 60, 1979. 59-84 p.
4. Correa, J.L., Veiga, F.F., Jarros, I.C., Costa, M.I., Castilho, P.F., de Oliveira, K.M.P., Rosseto, H.C., Bruschi, M.L., Svidzinski, T.I.E., Negri, M. Propolis extract has bioactivity on the wall and cell membrane of *Candida albicans*. *Journal of Ethnopharmacology*, Volume 256, 2020. 1-11 p.
5. De Campos, J.V., Benedito Garrido, O., Bernardes-Filho, R. Atomic force microscopy evidences of bacterial cell damage caused by propolis extracts on *E. coli* and *S. aureus*. *Food science and Tehnology*, Volume 40(1), 2020. 55-61 p.
6. Gidalishova, C.G., Usaeva, Y.S., Turlova, F.S. Biological features of fungi of the genus *Mucor*. *BIO Web of Conferences*, Volume 63, 2023. 1-7 p.
7. Hamzeh Pour, S., Khodavaisy, S., Mahmoudi, S., Vaziri, S., MehdiSoltan Dallal, M., Oliya, S., Getso, M.I., Rezaie, S. The effect of royal jelly and propolis alone and in combination on inhibition of *Aspergillus parasiticus* growth, aflatoxin production, and aflR gene expression. *Journal of Food Safety*, Volume 40(4), 2020. 1-7 p.
8. Governa P., Romagnoli G., Albanese P., Rossi F., Manetti F., Biagi M. Effect of *in vitro* simulated digestion on the anti-*Helicobacter Pylori* activity of different Propolis extracts. *Journal of Enzyme Inhibition and Medicinal Chemistry*, Volume 38(1), 2023.
9. Lavigne, J., Ranfaing, J., Dunyach-Remy, C. Sotto, A. Synergistic Effect of Propolis and Antibiotics on Uropathogenic *Escherichia coli*. *Antibiotics*, Volume 9(739), 2020. 11 p.
10. Mahmoodzadeh Hossein, H., Hamzeh Pour, S., Amani, J., Jabbarzadeh, S., Hosseinabadi, M., Mirhosseini, S.A. The effect of Propolis on inhibition of *Aspergillus parasiticus* growth, aflatoxin production and expression of aflatoxin biosynthesis pathway genes. *Journal of Environmental Health Science and Engineering*, Volume 18(1), 2020. 297-302 p.
11. Moghim, H., Taghipour, S., Kheiri, S., Khabbazi, H., Baradaran, A. Antifungal Effects of Iranian Propolis Extract and Royal jelly Against *Candida albicans* In-Vitro. *International Journal of Preventive Medicine*, Volume 12, 2021. 163 p.
12. Nguyen, T.T., Jeon, Y.J., Mun, H.Y., Goh, J., Chung, N., Lee, H.B. Isolation and Characterization of Four Unrecorded *Mucor* Species in Korea. *Mycobiology*, Volume 48(1), 2020. 29-36 p.
13. Ozarowski, M., Karpinski, T., Alam, R., Lochynska, M. Antifungal Properties of Defined Propolis Regions. *Microorganisms*, Volume 10(364), 2022. 1-19 p.
14. Przybyłek, I., Karpiński, T.M. Antibacterial Properties of Propolis. *Moleculae*, Volume 24(11), 2019. 2047 p.
15. Rodriguez-Canales, M., Medina-Romero, Y.M., Rodriguez-Monroy, M.A., Nava-Solis, U., Bolaños-Cruz, S.I., Mendoza-Romero, M.J., Campos, J.E., Hernandez-Hernandez, A.B., Chirino, Y.I., Cruz-Sanchez, T., Garcia-Tovar, C.G., Canales-Martinez, M.M. Activity of propolis from Mexico on the proliferation and virulence factors of *Candida albicans*. *BMC Microbiology*, Vol. 23, 2023. 325 p.
16. Serpil Gunhan, R., Keskin, S., Telli, N., Takma, C., Kolayh, S. Effect of Encapsulated Propolis on Microbial Quality and Antioxidant Activity of Yoghurt. *Progress in Nutrition*, Volume 24(2), 2022. 1-14 p.
17. Ugur, A., Barlas, M., Ceyhan, N., Turkmen, V. Antimicrobial Effects of Propolis Extracts on *Escherichia coli* and *Staphylococcus aureus* Strains Resistant to Various Antibiotics and Some Microorganisms. *Journal of Medicinal Food*, Volume 3(4), 2000. 173-180 p.
18. <https://univdatos.com/ro/report/propolis-market/>

19. Pasupuleti, V.R., Sammugam, L., Ramesh, N., Gan, S.H. Honey, Propolis, and Royal Jelly: A Comprehensive Review of Their Biological Actions and Health Benefits. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*, Volume 2017, 2017. 21 p.
20. Silva, J.C., Rodrigues, S., Feas, X., Estevinho, L. Antimicrobial activity, phenolic profile and role in the inflammation of propolis. *Food and Chemical Toxicology*, Volume 50(5), 2011. 1790-1795 p.
21. Ristivojević, P., Trifković, J., Andrić, F., Milojković-Opsenica, D. Poplar type Propolis: Chemical Composition, Botanical Origin and Biological Activity. *Natural Product Communications*, Volume 11, 2015. 1869-1876 p.
22. Badaluta, N., Raducanu, D., Iliescu, M.A., Georgescu, A-M. Research on the antimicrobial activity of propolis and the degree of use of this product. *Studii și Cercetari, Seria Biologie, Universitatea "Vasile Alecsandri" din Bacău*, Volumul 31(1), 2022. 62-69 p.
23. Mahmoodzadeh Hosseini, H., Hamzeh Pour, S., Amani, J., Jabbarzadeh, S., Hosseinabadi, M., Mirhosseini, S.A. The effect of Propolis on inhibition of *Aspergillus parasiticus* growth, aflatoxin production and expression of aflatoxin biosynthesis pathway genes. *Journal of Environmental Health Science and Engineering*, Volume 18, 2020. 297-302 p.
24. Lavigne, J., Ranfaing, J., Dunyach-Remy, C., Sotto, A. Synergistic Effect of Propolis and Antibiotics on Uropathogenic *Escherichia coli*. *Antibiotics*, Volume 9(739), 2020. 11 p.
25. Huang, S., Zhang, C., Wang, K., Li, G., Hu, F. Recent Advances in the Chemical Composition of Propolis. *Molecules*, Volume 19(12), 2014. 19610-19632 p.
26. Drago, L., Mombelli, B., Vecchi, E., Tocalli, M.C., Fassina L., Gismondo, M.R. In Vitro Antimicrobial Activity of Propolis Dry Extract. *Journal of Chemotherapy*, Volume 12(5), 2000. 390-395 p.
27. Zuhendri, F., Perera, C.O., Chandrasekaran, K., Ghosh, A., Tandean, S., Rizky, A., Herman, H., Lesmana, R. Propolis of stingless bees for the development of novel functional food and nutraceutical ingredients: A systematic scoping review of the experimental evidence. *Journal of Functional Foods*, Volume 88, 2022. 104902 p.

**ABORDĂRI ANALITICE PENTRU PREDICȚIA DURATEI DE DEPOZITARE ÎN
SIGURANȚĂ A PRODUSELOR ALIMENTARE**

**ANALYTICAL APPROACHES TO FORECASTING THE SAFE SHELF LIFE OF FOOD
PRODUCTS**

Sergii VERBYTSKYI, HoD., dr.,

Institute of Food Resources of the National Academy
of Agrarian Sciences of Ukraine

E-mail: tk140@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4211-3789

Lyudmila YASHCHENKO, sen. res.,

Institute of Food Resources of the National Academy
of Agrarian Sciences of Ukraine

E-mail: lud_ya@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-4893-8191

Natalia PATSERA, DHoD, dr.,

Institute of Food Resources of the National Academy
of Agrarian Sciences of Ukraine

E-mail: iprinform@ukr.net

ORCID ID: 0000-0001-8737-9997

Rezumat: *Analiza abordează metode științifice pentru predicția analitică a duratei de depozitare a produselor alimentare perisabile și durabile. Sunt justificate o serie de metode de modelare matematică, care permit predicția duratei de depozitare a acestor alimente pe baza studierii mecanismului și cineticii proceselor care determină deteriorarea calității (un set de indicatori relevanți) în timpul depozitării. Se oferă o descriere detaliată a metodei propuse pentru predicția duratei de depozitare a produselor alimentare folosind experimentul factorial complet, care permite evaluarea cu o fiabilitate suficientă a duratei de depozitare a acestora. Se realizează o evaluare comparativă a indicatorilor fizici, chimici și senzoriali cunoscuți care afectează durata de depozitare pentru unt și tartine, precum și pentru alimente în ambalaje biodegradabile și pentru un produs perisabil, anume cârnații de sânge.*

Cuvinte-cheie: *capacitatea de păstrare la raft, produse alimentare, predicție analitică, modelare matematică, unt, ambalaje biodegradabile, cârnați de sânge*

Abstract: *The analysis addresses scientific methods for the analytical prediction of the shelf life of perishable and long-life food products. A number of mathematical modeling methods are justified, which allow the prediction of the shelf life of these foods based on the study of the mechanism and kinetics of the processes that determine quality deterioration (a set of relevant indicators) during storage. A detailed description is provided of the proposed method for predicting the shelf life of food products using a full factorial experiment, which allows for a sufficiently reliable assessment of their shelf life. A comparative assessment is made of the known physical, chemical and sensory indicators that affect the shelf life of butter and spreads, as well as for food in biodegradable packaging and for a perishable product, namely blood sausage.*

Keywords: *shelf life capacity, food products, analytical predicting, mathematical modelling, butter, biodegradable packages, blood sausages*

Introduction

Scientifically based prediction of safe storage of food products is of great economic and, most importantly, social importance, since their safety and quality indicators directly affect the life and health of consumers. In general, when assessing the storage of food products in accordance with regulatory documents or using newly developed methods, the main attention is paid to identifying sensorial / instrumental signs of spoilage, which make it possible to determine the suitability or unsuitability of the product for its intended use. The specified spoilage criteria can relate to both sensorial characteristics (appearance, smell etc.) and objective physical, chemical and microbiological indicators. In addition, the important characteristics of a stored food product include the absolute indicators and characteristic

dynamics of the loss of the nutritional value of the specified product, which is an important characteristic in the sense of ensuring food security, determining the necessary criterion requirement for it - the proper nutritional value of food available for consumers. Particularly important, in this sense, are meat and dairy products, which, according to the constant gastronomic traditions of the population of our countries, are the main suppliers of nutrients in the diets of the vast majority of the population [1].

A particularly challenging task is determining the storage capacity of perishable food products. Even for food products produced from fresh milk since ancient times, there have been frequent modifications in their composition and properties, packaging, and means of distribution. Stakeholders interested in optimizing the shelf life of food products include their producers, distributors, trade, official authorities and consumers. Differences in the views of these stakeholders, combined with subjective attitudes towards food quality, are the reason for the lack of a uniform approach to determining the value of perishable products throughout their shelf life [2]. Objectively predicted shelf life of perishable products is important for planning production and sales, including batch sizes and their distribution by dates, routing of transport flows, inventory management in storage etc. [3]. Therefore, methods and criteria for determining shelf life are of great importance to business. The procedures used to determine shelf life depend on many factors, mainly the type of product and temperature. The increasing sophistication of laboratory analytical methods, as well as determining the shelf life of new products or traditional products produced in new ways, requires careful research during the development phase. Shelf life determination procedures should generate data that clearly defines the amount of time the product is in a usable, healthy state under expected storage conditions using agreed upon methods and acceptance criteria [2].

Thus, there is a need for scientific substantiation of methods for predicting food storage based on food safety criteria, minimizing losses of nutritional value, as well as optimizing production programs and supply logistics. The above will contribute to further improvement of technical and technological issues of minimizing food spoilage during storage, loss of nutritional value of these products, etc., which will be an important contribution to achieving an appropriate level of food safety and resource conservation in the agro-industrial complex.

The results of the analysis of the theory and practice of determining and scientifically based prediction of spoilage, as well as preservation / loss of nutritional value, of the main groups of food products during their storage in accordance with modern requirements of food safety and resource conservation suggest the presence of a number of factors that do not ensure proper compliance with the specified requirements. These factors include, in particular:

- the prevalence of empirical approaches to determining and predicting safe storage periods for food products;
- insufficient understanding of the importance of preserving the nutritional value of food products as an important factor in resource conservation and one of the technical criteria for ensuring food security;
- lack of scientific and technical information regarding the absolute indicators and dynamics of the nutritional value of the main food groups;
- lack of scientifically proven and practical methods for determining and predicting safe storage periods for food products.

In general, to dynamically determine the shelf life of products, it is necessary to take into account the following factors: internal (physical, chemical, biochemical and microbiological contamination), external (climate, ecology, agricultural methods, storage and distribution conditions, as well as interaction with people). The information needed to determine the actual expiration date is difficult to obtain in advance by laboratory evaluation. Therefore, it is necessary to determine the influence of external factors. The kinetics of quality loss was introduced as a characteristic of the factors acting during storage and sale. They cover (1) microbial growth, recovery, and death patterns (microbiological prediction), (2) physical characteristics (e.g., texture and color), and (3) chemical/biochemical parameters that influence nutritional and toxicological factors [4]. The main processes of food spoilage can be divided into physical (rheological), chemical and microbiological. There is a correlation between them and in most cases, to one degree or another, all three types of damage are observed. As a rule, they are interconnected according to the laws of nonlinear dependence and influence each other. When storing food products, there are several main factors that influence the duration of storage and determine the type of spoilage: temperature, pH, water activity, oxygen, light intensity, variety and properties of ingredients, as well as the products of their disintegration [5].

Research Methodology

The subject of this material is the possibility and feasibility of predicting the behavior of food products during their storage. In this study, various mathematical methods were used to study and optimize the modes and parameters of various technological processes, to determine product quality indicators, as well as to determine the shelf life of finished products. In order to carry out the research, we used a systematic approach to factual materials, in particular, scientific and scientific-practical literature, regulations, normative documents etc.; an abstract-logical approach to summarizing research results and formulating conclusions.

Findings

The factorial experiment method is also used to determine the quality and storability of food products through single and group indicators of sensorial properties (appearance, consistency, color, taste, smell, etc.), physical and chemical indicators (mass fraction of moisture, effective viscosity, index solubility, peroxide value, etc.), indicators of biological value (vitamin content, etc.) [6]. For example, the authors [6] assessed the quality of food products for enteral nutrition during the stages of their life cycle according to the following algorithm:

1. Calculation of complex quality indicators using the principal component method.
2. Modeling of complex quality indicators depending on the stages of the life cycle and temperature conditions using regression equations.
3. Assessing the quality of regression equations.

Thus, a complex quality indicator is calculated as an assessment of sensorial, physical, chemical indicators and indicators of biological value based on factor analysis using the principal component method. Analysis allows you to divide an array of variables into a small number of groups, which are called factors.

The mathematical relationship between the shelf life of certain food products and the factors influencing this period is determined using a full factorial two-level experiment (CFE 2n), including N = 2n experiments [7]. As part of the experiment, all possible combinations of levels of n factors affecting the response are implemented, and the response function is the value Y, which takes values y1, y2, y3, ... and determines the number of days during which the indicators of the product properties do not go beyond the numerical ranges, within which it can be considered fit for use. In this case, it is necessary that the factors are controllable, operational, unambiguous, compatible, independent, and the accuracy of the measurements is sufficient. The above requirement, controllability, means that the selected value (level) of the factor can be kept constant while the experiment continues [7]. Another requirement, the efficiency of a factor, is defined as a sequence of operations by which its specific values (levels) are established. A factor does not have to be a function of other factors; proper compatibility of factors means that all combinations of factors are feasible and safe. Proper independence of factors means that there is no correlation between them.

If for an individual product there is a combination of 4 factors that meet the conditions listed above. One of the preconditions for using regression analysis is the distribution of the modeled value according to the normal law, for example, with a probability of 95%. Then the predicted shelf life of the food product is determined from the regression equation – an incomplete fourth order polynomial.

$$y=b_0+b_1X_1+b_2X_2+b_3X_3+b_4X_4+b_{12}X_1X_2+b_{13}X_1X_3+b_{14}X_1X_4+b_{23}X_2X_3+b_{24}X_2X_4+b_{34}X_3X_4+b_{123}X_1X_2X_3+b_{124}X_1X_2X_4+b_{134}X_1X_3X_4+b_{234}X_2X_3X_4+b_{1234}X_1X_2X_3X_4 \quad (1)$$

The determination of unknown coefficients of equation (1) can be performed by a full factorial two-level experiment with uniform five-fold duplication of experiments in each line of the experimental plan. The main characteristics of this plan are shown in Table 1.

Table 1. Basic characteristics of experimental plan

Characteristics	Factors X _j			
	X1	X2	X3	X4
Basic level (experimental center)	a1	c1	d1	e1
Variation interval Δ _j	a2	c2	d2	e2

Lower level	a3	c3	d3	e3
Upper level	a4	c4	d4	e4
Encoded factors	x1	x2	x3	x4

The number of experiments in this experiment is $N=24=16$. To move from the actual values of factors to encoded dimensionless quantities, the formula is used [7]:

$$x_j = \frac{X_j - X_j^0}{\Delta X_j} \quad (2)$$

where: x_j – encoded value of a factor; X_j – present value of a factor; X_j^0 – value of basic level; ΔX_j – variation interval.

For each factor, the encoded value of the lower level corresponds to (-1), and the upper level corresponds to 1. Table 2 shows the experimental design matrix.

Table 2. Experimental design matrix

i	X1	X2	X3	X4	x1	x2	x3	x4
1	a3	c3	e3	d3	-1	-1	-1	-1
2	a3	c3	e3	d4	-1	-1	-1	1
3	a3	c3	e4	d3	-1	-1	1	-1
4	a3	c3	e4	d4	-1	-1	1	-1
5	a3	c4	e3	d3	-1	1	-1	-1
6	a3	c4	e3	d4	-1	1	-1	1
7	a3	c4	e4	d3	-1	1	1	-1
8	a3	c4	e4	d4	-1	1	1	1
9	a4	c3	e3	d3	1	-1	-1	-1
10	a4	c3	e3	d4	1	-1	-1	1
11	a4	c3	e4	d3	1	-1	1	-1
12	a4	c3	e4	d4	1	-1	1	1
13	a4	c4	e3	d3	1	1	-1	-1
14	a4	c4	e3	d4	1	1	-1	1
15	a4	c4	e4	d3	1	1	1	-1
16	a4	c4	e4	d4	1	1	1	1

Then coefficients of the regression equation are to be found, where the variables are encoded values of the factors [7]:

$$y = \tilde{b}_0 + \tilde{b}_1 x_1 + \tilde{b}_2 x_2 + \tilde{b}_3 x_3 + \tilde{b}_4 x_4 + \tilde{b}_{12} x_1 x_2 + \tilde{b}_{13} x_1 x_3 + \tilde{b}_{14} x_1 x_4 + \tilde{b}_{23} x_2 x_3 + \tilde{b}_{24} x_2 x_4 + \tilde{b}_{34} x_3 x_4 + \tilde{b}_{123} x_1 x_2 x_3 + \tilde{b}_{124} x_1 x_2 x_4 + \tilde{b}_{134} x_1 x_3 x_4 + \tilde{b}_{234} x_2 x_3 x_4 + \tilde{b}_{1234} x_1 x_2 x_3 x_4 \quad (3)$$

In equation (6), the coefficients of linear terms indicate the significance of the influence of factors: the greater the numerical value of the coefficient, the more influence this factor has on the shelf life. In the case of a positive coefficient value, the shelf life increases with increasing factor value, otherwise it decreases. The coefficients available for the products x_j determine the effects of the interaction of factors. For example, if the coefficient of the product of two coded factors is positive, then to increase the shelf life of the product it is necessary to simultaneously increase or decrease the values of these factors [7]. Accordingly, a reduction in the shelf life of a food product is accompanied by changes in factors in different directions. If the coefficient of the product of two coded factors is negative, then to increase the shelf life the factors must change in different directions and to decrease it requires a simultaneous increase or decrease in the values of the factors. The signs of higher order interaction effects are interpreted similarly.

Unknown coefficients for dimensionless variables x_1, x_2, x_3, x_4 are found from the formulas given below [7].

$$\tilde{b}_0 = \frac{\sum_{i=1}^{16} \bar{y}_i}{16} \quad (4)$$

$$\tilde{b}_{ju} = \frac{\sum_{i=1}^{16} x_{ij} \cdot y_i}{16}, j = 1,2,3,4 \quad (5)$$

$$\tilde{b}_{ju} = \frac{\sum_{i=1}^{16} x_{ij} \cdot x_{iu} \cdot \bar{y}_i}{16}, j < u, j, u = 1,2,3,4 \quad (6)$$

$$\tilde{b}_{juv} = \frac{\sum_{i=1}^{16} x_{ij} \cdot x_{iu} \cdot x_{iv} \cdot \bar{y}_i}{16}, j < u < v, j, u, v = 1,2,3,4 \quad (7)$$

$$\tilde{b}_{1234} = \frac{\sum_{i=1}^{16} x_{i1} \cdot x_{i2} \cdot x_{i4} \cdot \bar{y}_i}{16}, \quad (8)$$

where: \bar{y}_i – average values of shelf life calculated from the results of 5 replications of I series of experiments; $x_{i1}, x_{i2}, x_{i3}, x_{i4}$ – encoded values of factors not complying with i series of experiments.

If the measured random variable (shelf life) is distributed in accordance with the normal law in the entire studied range, then regardless of the average values \bar{y}_i obtained in 5 repetitions of each of the 16 series of experiments, the dispersion of this value, called the reproducibility dispersion, will not change of its size [7]. Thus, line estimates s_i^2 of the indicated variance in different series of experiments should be homogeneous.

In order to test the hypothesis of homogeneity s_i^2 , the Cochran statistical criterion is used - if, in accordance with it, there is no reason to reject the hypothesis of the homogeneity of line estimates, the experiments are considered reproducible [7].

In the case where experiments are not reproducible, they try to achieve reproducibility by identifying and eliminating the causes of experiment instability, or by using more accurate methods and measurement tools. Thus, if among m repetitions of a series of experiments there are results that differ significantly from other results of the same series, significant errors can be determined using the statistical t-test of the largest deviation. The result obtained from such testing should be excluded from subsequent analysis [7]. If there are significant errors, an additional experiment (or a series of experiments) is performed, ensuring that the experiment is carried out with $mI = m = \text{const}$.

Considering that the determination of the shelf life of prototypes in each experiment is carried out with a certain error, the coefficients of the regression equation will be determined in accordance with the found error. The purpose of statistical analysis of an equation is to show, with a predetermined probability, that the obtained estimates of the coefficients of the equation in absolute value are either greater or less than the error in their measurement [7]. In the first case, they differ significantly from zero, in the second – insignificantly, that is, they must be excluded from the equation.

In order to check the significance of the coefficients of the regression equation, the Student's statistical test is used. Components with insignificant coefficients are excluded from the equation. The

reason for obtaining an insignificant linear coefficient of any factor may be one of the following situations [7]:

- a specific factor does not affect the shelf life;
- the variation interval is too small, and therefore the change in response due to a change in the factor is proportional to random deviations caused by the influence of unaccounted factors;
- the value of a specific factor at the central point of the experiment (Table 2) corresponds to its optimal value, therefore the same increase or decrease by Δj will reduce the response values by approximately the same amount.

If, after checking the significance of the coefficients, all N coefficients remain in the equation, then checking the adequacy of the model does not make sense, since the value of the shelf life calculated using such an equation for the conditions of any i -th series of experiments must, within the limits of rounding accuracy, coincide with the value adopted for the calculation [7].

If the number of significant coefficients is at least one less than the number of series of experiments, there is a need to statistically verify the adequacy of the resulting equation to the experimental data. This test is carried out using Fisher's test. The discovered inadequacy of the model may be due to both an unreasonably accurate description of the experimental data by the indicated equation, and to the fact that the accuracy of the description of the process is significantly lower than the accuracy with which the experimental data were obtained [7]. In the first case, the equation can serve as a basis for searching for optimal conditions, but cannot be used to test one or another hypothesis about the mechanism of the process under study.

To make it possible to determine the shelf life of a food product using the obtained regression equation in the case when the factors acquire real values, the coded factors should be converted according to formula (4). In this case, the regression coefficients will change. At the same time, interpretation of the influence of factors based on the values and signs of regression coefficients are excluded, since due to circumstances determined by the properties of the experiment planning matrix, the coefficients of the equation will be determined depending on each other [7]. However, when obtaining an interpolation formula, this technique can be used. That is why, replacing the variables in the found regression equation

x_1, x_2, x_3, x_4 taking into account the data of Table 3, by the quantities $\frac{X_1 - a_1}{a_2}, \frac{X_2 - c_1}{c_2}, \frac{X_3 - d_1}{d_2}$ and $\frac{X_4 - e_1}{e_2}$ accordingly, we obtain an interpolation formula that allows, based on specific values of the initial

storage conditions of the food product being stored, to predict the duration of its storage without violating the regulatory indicators of food safety and quality. Based on the described methodology, the problem of predicting the frozen storage time of butter and spreads was solved [7]. At the first stage, the nomenclature of factors $X_1 \dots X_4$ was justified, the most significant in the sense of finding the parameters that determine the quality of these products after specific storage periods. In this case, it is advisable to use the following factors when calculating storage capacity:

- X1 – titratable acidity, °T;
- X2 – acidity of the fat phase, °K;
- X3 – degree of dispersion and distribution of moisture, classes I–III;
- X4 – peroxide number, mol/kg.

Based on the methodology described above, we solved the problem of predicting the shelf life of a food product in a biodegradable package, having previously substantiated the nomenclature of factors $X_1 \dots X_4$, the most significant in terms of finding the parameters that determine the quality of these products and the technological suitability of the package after a specific shelf life. In this case, it is advisable to use the following factors when performing the shelf life capacity calculation (Figure 1):

- X1 is a complex factor of dairy product quality;
- X2 is the factor of the barrier properties of the packaging material;
- X3 is the mechanical strength factor of the packaging material;
- X4 is the biodegradation resistance factor of the packaging material.

Having determined the values of these variables in the course of practical studies, it is possible to obtain interpolation formulas that can be used to reliably predict the duration of storage of dairy products in ecological biodegradable packaging [8, 9].

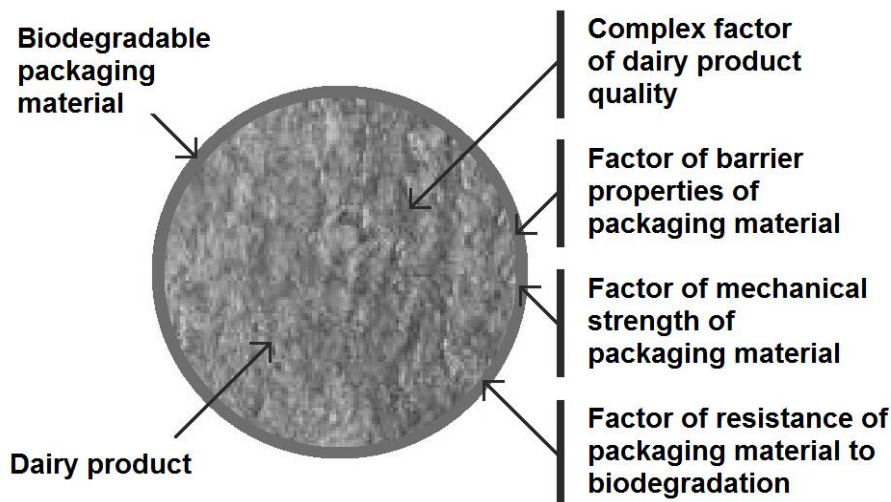

Figure 1. Factors taken into account in the calculation scheme for determining the shelf live capacity of dairy products in biodegradable packaging.

The above considerations, when applied to the well-known perishable meat/meat-containing minced meat product, blood sausages, make it possible to solve the problem of predicting their shelf life. To do this, we will justify the nomenclature of factors X1 ... X4, the most significant in the sense of finding the parameters that determine the quality of blood sausages, including its most important component, which is food security. To calculate the storage capacity of blood sausages, we select the following factors:

- X1 – complex factor of microbial contamination;
- X2 – factor of significant organoleptic indicators;
- X3 – factor of characteristic physical and chemical parameters;
- X4 – oxidative spoilage factor.

Having carried out, using well-known standard methods, studies of the indicated groups of indicators of blood sausages, it is possible to obtain interpolation formulas that make it possible to predict the duration of their safe storage. Objectively predicted shelf life of blood sausages, as perishable products, is important for planning production and sales (batch sizes and their distribution by dates, routing of transport flows, inventory management etc.) [10], but the main thing, of course, is the issue of safety this popular product of the meat industry for the health and safety of consumers [11].

Discussions

Mathematical models for predicting food storage capacity are often integrated into more general food quality models [6, 12, 13]. Quality indicator models have three goals: to understand, predict and control processes during the period of storage and sale of food products [14]. The difference in models is based on the systems that define them - in each case, it is assumed that the limiting conditions, transport mechanisms and physical properties will change [13, 15]. In this sense, it is necessary to keep in mind that kinetic modeling implies that changes can be described in mathematical models using kinetic parameters such as activation energy and rate constants [13, 14]. Models for predicting the quality of meat, dairy and bakery food products with integrated parameters for determining storage capacity are given, for example, in [6, 13, 16, 17].

A possible approach to mathematical modeling of the quality and storage capacity of food products is substantiated in [9]. According to this source, an adequate model of food spoilage should include dependent (related) indicators $y(t)$, changing over time and affecting the duration of storage, as well as independent factors characterizing its conditions. The authors of [9] propose to write such a model in the form of a second-order differential equation:

$$-m_i \frac{d^2}{dt^2} y(t) + a_i \frac{d}{dt} y(t) + T_i \frac{d}{dt} y(t) + k_i y(t) = 0 \quad (9)$$

where m_i is the reduced mass of the i -th indicator or group of homogeneous indicators; a_i is an exponential coefficient that takes into account the relationship of one or more homogeneous indicators with each other (accumulation of harmful substances, microorganisms, changes in structural and mechanical properties, etc.); T_i is a factor coefficient that takes into account storage conditions and their relationship with the rate of accumulation of substances; k_i is the reduced kinetic constant that refines the model.

Since the intensive spoilage of many food products is due to a smaller number of factors and a greater speed of their influence on quality, the kinetic model can be simplified by writing it in the form of a differential equation [9]. The simplified model looks like:

$$-m_i \frac{d^2}{dt^2} y(t) + a_i \frac{d}{dt} y(t) = 0 \quad (10)$$

After differentiation, the expression for determining the rate of spoilage of a food product takes the following form:

$$\frac{d}{dt} y(t) = V_{oy} e^{\frac{a_i t}{m_i}} \quad (11)$$

The authors of [6] point out that second-order differential equations reveal the kinetics of accumulation of substances (including harmful ones) or changes in structural and mechanical properties during storage of products more completely than any other known equations of lower orders. Although the method described above is successfully used to solve local problems of determining the quality and storability of food products, for example in [16], the practical determination of the coefficients used in formula (3) can be quite difficult.

According to [6], the assessment of the consumption of bones of products for enteral nutrition throughout the stages of the life cycle of products followed the following algorithm:

1. Development of complex indicators of bones using the method of the main components.
2. Modeling of complex indicators of bone health depends on the stages of the life cycle and temperature regime with the help of regression equations.
3. Assessing the cost of regression levels.

A comprehensive indicator of berries was assessed as an assessment of organoleptic, physicochemical indicators and indicators of biological value based on factor analysis, and the method of head components itself. The factor analysis procedure was carried out in SPSS. Factor analysis allows you to divide an array of small groups, which are called factors. To provide complex indicators of viscosity, it is established that the number of factors remains the same as “1”. One factor combines several variables that may have a strong correlation. The calculation of the group indicator of (Y_{sens}) is within the search of such a linear combination of variables $\tilde{X}_1, \tilde{X}_2, \tilde{X}_3, \tilde{X}_4, \tilde{X}_5$, so that the condition is fulfilled:

$$Y_{sens} = a_1 \cdot \tilde{X}_1 + a_2 \cdot \tilde{X}_2 + a_3 \cdot \tilde{X}_3 + a_4 \cdot \tilde{X}_4 + a_5 \cdot \tilde{X}_5 \quad (12)$$

where a_i is determined from the score coefficient matrix, $j = 1, \dots, 5$;

$$\tilde{X}_{jt} = \frac{X_{jt} - \bar{X}_j}{S_j} \quad (13)$$

$$\bar{X}_j = \frac{1}{T'} \sum_{t=1}^{T'} X_{jt} \quad (14)$$

$$S_j = \sqrt{\frac{1}{T' - 1} \cdot \sum_{t=1}^{T'} (X_{jt} - \bar{X}_j)^2} \quad (15)$$

where T' - number of the life cycle stage (1,...11);

X_{1t} - actual value of appearance indicator at life cycle stages (VAR 1);

X_{2t} - is the actual value of the consistency indicator in the life cycle stages (VAR 2);

X_{3t} - actual value of the color indicator at life cycle stages (VAR 3);

X_{4t} - actual value of flavor at life cycle stages (VAR 4);

X_{5t} - actual value of the odor indicator at life cycle stages (VAR 5);

\tilde{X}_{1t} - reference value of the appearance indicator;

\tilde{X}_{2t} - reference value of the consistency indicator;

\tilde{X}_{3t} - reference value of the color indicator;

\tilde{X}_{4t} - reference value of the odor index;

\tilde{X}_{5t} - metalon value of the relish indicator.

In [6], to assess the relevance of the input data, the Kaiser-Meyer-Olkin criterion (KMO criterion) and the Bartlett sphericity criterion are used. The KMO criterion is a value that characterizes the stage of the possibility of factor analysis being stagnant until the data changes: more than 0.9 – insane adequacy; more than 0.8 – high adequacy; more than 0.7 – acceptable adequacy; more than 0.6 – satisfactory adequacy; more than 0.5 – low adequacy; less than 0.5 – factor analysis is unacceptable to changeable. Bartlett's criterion of sphericity is a criterion for the correlation between variables (null hypothesis to verify the existence of a connection between variables). The p-value, less than 0.05, indicates that the data are very suitable for factor analysis, as there is a correlation between the variables and the results. To identify correlational relationships between variables, a correlation matrix was developed. Since in the skin row of the matrix there is a value of the correlation coefficient that exceeds 0.3, it is also clear that changes can be made for further analysis.

Mathematical modeling of complex indicators of the nutritional value of products for enteral feeding at the stages of their life cycle made it possible to establish that at a temperature of 20 ± 2 °C the greatest loss of nutritional value of products beyond the sensorial indicators is observed at the stages of transportation; the greatest consumption of fruit due to physical and chemical indicators is at the stages of transportation to the place of sale and saving at the place of sale and their sale; The greatest loss of biological value is at the stages of transportation to the place of sale, stored in places of sale and transported to the place of storage, and at the stage of storage/vicorization.

Conclusions

Based on the foregoing, we can conclude that modern methods of mathematical modeling make it possible to adequately solve the issue of reasoned prediction of the shelf life of food products - from perishable ones to those used for long-term reservation. First of all, this is important to ensure the food safety of food products. Correctly assessed storage capacity of food products is also important for optimizing logistics schemes for supplying these products to the population, which is the most important constituent of food safety at the local and national level.

Bibliography:

1. Kuts, O., Verbytskyi, S., Bokova S, Kozachenko, O., Patsera, N. Food security and food safety issues of the long-term storage of meat and milk products. *Animal Husbandry Products Production and Processing*, Volume 1, 2022. 62-67 p.
2. Taormina, P. J. Purposes and Principles of Shelf Life Determination. In: Taormina P.J., Hardin M.D. *Food Safety and Quality-Based Shelf Life of Perishable Foods*. Food Microbiology and Food Safety, 2021.

3. Amorim, P., Meyr, H., Almeder, C., Almada-Lobo, B. Managing perishability in production-distribution planning: a discussion and review. *Flexible Services and Manufacturing Journal*, Volume 25(3), 2011. 389-413 p.
4. Martins, R. C., Lopes, V. V., Vicente, A. A., Teixeira J. A. Computational Shelf-Life Dating: Complex Systems Approaches to Food Quality and Safety. *Food Bioprocess Technol.*, Volume 1, 2008. 207–222 p.
5. Guts, V. S., Rusavska, V. A., Koval O.A. Mathematical modeling of food quality. Hospitality, service, tourism: experience, problems, innovations. VI International Scientific and Practical Conference, April 11–12, 2019. Kyiv: KNUCA Publishing Center. 27-32 p.
6. Motuzka, Iu., Yashchenko, L., Motuzka, O. Mathematical modeling of complex quality indicators for enteral nutrition foods by phase of their life cycle. *Technical Sciences and Technologies*, Volume 4(14), 2018. 223-229 p.
7. Bocharova-Leskina, A., Verbytskyi, S. Theoretic approaches to substantiate shelf life capacity of butter and spreads. *Journal of Engineering Science*, Volume 3(26), 2019. 223-229 p.
8. Bocharova-Leskina, A. L., Verbitsky, S. B., Kopylova, K. V., Pacsera, N. N. Ecological packaging of food products in terms of their storage availability. The 10th National Scientific and Practical Conference with International Participation, Omsk, OSAU, June 4-5, 2021. 27-32 p.
9. Verbytskyi, S., Kuts, O., Kozachenko, O., Patsera, N. Dairy products in biodegradable packaging: technical features and shelf life capacity. State and prospects of the industrial-innovative development of the Republic of Kazakhstan” dedicated to the 70th anniversary of the Semey Zootechnical and Veterinary Institute and 80th anniversary of Doctor of Veterinary Sciences, Professor Tokaev Zeynolla Kalymbekovich: proceedings of the International scientific-practical conference. Semey University Named After Shekerim, 21 October 2022. 240-243 p.
10. Bocharova-Leskina, A. L., Yashchenko, L. A., Verbytskyi, S. B. Expedient mathematical methods to forecast storage capacity of foods. Development of the scientific heritage of the great scientist at the present stage: collection of International scientific-practical conf., dedicated to the 95th anniversary of Professor M. M. Dzhambulatoev (II volume). Makhachkala, March 17, 2021. 478-489 p.
11. Bocharova-Leskina, A. L., Yashchenko, L. A., Verbytskyi, S. B., Kozachenko, O. B. Blood sausages: production technology and mathematical methods for predicting storage capacity. Safety an quality of goods: materials of the 15th International scientific and practical conference. Saratov, SSAU, July 17, 2021. 478-489 p.
12. Koval, O. A., Guts, V. S. Kinetic theory of modeling the properties and predicting the shelf life of food products. *Goods and Markets*, Volume 2, 2008. 67-74 p.
13. Domínguez-Pérez, L. A., Concepción-Brindis, I., Lagunes-Gálvez, L. M., Barajas-Fernández, J., Márquez-Rocha, F. J., García-Alamilla, P. Kinetic studies and moisture diffusivity during cocoa bean roasting. *Processes*, Volume 7(10), 2019. 770 p.
14. Van Boekel, M. Kinetic modeling of food quality: A critical review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, Volume 7, 2008. 144–157 p.
15. Yamsaengsung, R., Rungsee, C., Prasertsit, K. Simulation of the heat and mass transfer processes during the vacuum frying of potato chips. *Songklanakarin Journal of Science and Technology*, Volume 30(1), 2008. 109–115 p.
16. Goots, V., Koval, O., Bondar, S., Verbytskyi, S. Simulation of high pressure meat processing. *Proceedings of University of Ruse*, Volume 10.2(59), 2020. 60-67 p.

**CAUZE DE ÎMBUNĂTĂȚIRE A PROPRIETĂȚILOR FIZICO-CHIMICE ALE STICLELOR
INDUSTRIALE DEZALCALINIZATE CU REAGENȚI GAZOȘI**

**REASONS FOR IMPROVING THE PHYSICO-CHEMICAL PROPERTIES OF INDUSTRIAL
GLASSES DEALKALINIZED WITH GASEOUS REAGENTS**

Vasile ȘARAGOV, dr. hab., conf. univ.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
E-mail: vsharagov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5289-7516

Galina CURICHERU, drd.,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
E-mail: galina.curicheru@usarb.md
ORCID ID: 0000-0002-4890-0281

Rezumat: *Dezalkalinizarea produselor industriale din sticlă cu gaze acide a fost realizată în condiții de laborator și de fabricare. În calitate de obiecte de cercetare au fost utilizate produse industriale din sticlă cu diverse destinații și gazele acide de diferită natură. Se caracterizează esența interacțiunii chimice a produselor industriale din sticlă cu gaze acide în condiții de laborator și de fabricare. Metoda tratării termochimice cu reagenți gazoși este cea mai eficientă pentru sporirea stabilității chimice la apă și acizi ale sticlelor industriale și concomitent crește rezistența mecanică cu 60-70 %, microduritatea și termostabilitatea – cu 10-15 %. Se discută cauzele de îmbunătățire a proprietăților fizico-chimice ale sticlelor industriale dealcalinizate cu reagenți gazoși.*

Cuvinte-cheie: *produse industriale din sticlă, reagenți gazoși, dezalkalinizare, proprietăți fizico-chimice, cauze*

Abstract: *Dealkalization of industrial glassware with acid gases was held in laboratory and manufacturing conditions. Industrial glassware for different purposes and acid gases of different nature were used as investigation objects. The essence of the chemical interaction of industrial glassware with acid gases in laboratory and manufacturing conditions is characterized. The thermochemical treatment method with gaseous reagents is the most effective for increasing the chemical resistance to water and acids of industrial glasses and at the same time increases the mechanical resistance by 60-70 %, microhardness and thermostability - by 10-15 %. Reasons for improving the physico-chemical properties of industrial glasses dealkalinized with gaseous reagents are discussed.*

Keywords: *industrial glassware, gaseous reagents, dealkalization, physico-chemical properties, reasons*

Introducere

Astăzi sticlele anorganice se aplică în toate domeniile de activitate ale omului. În ultima perioadă sticla suportă o concurență acută din partea maselor plastice, metalelor, cartonului și a altor materiale. Se explică acest fapt din cauză că produsele industriale din sticlă au o rezistență mecanică la încovoiere joasă, stabilitatea termică este foarte slabă, precum și în unele condiții de exploatare stabilitatea chimică a sticlei nu este satisfăcătoare [2, 5].

Au fost elaborate diverse metode de sporire ale proprietăților fizico-chimice a produselor industriale din sticlă. Convențional aceste metode pot fi divizate în două direcții. Prima direcție caracterizează crearea unor tensiuni de compresiune în straturile superficiale ale sticlelor (SSS) prin metode fizice și chimice. În practică, se folosește cel mai des călirea fizică care constă în încălzirea sticlei industriale până la temperatura de 600-700 °C și răcirea rapidă uniformă a suprafeței ei în mediul gazos, lichid și în topitură. În rezultatul călirii rezistența mecanică a sticlei crește de 3-5 ori [2, 7].

Crearea tensiunilor de compresiune în SSS este posibilă prin metoda schimbului ionic [7]. Mecanismul metodei date constă în crearea unor tensiuni de compresiune în SSS alcalino-silicatic datorită înlocuirii prin difuzie a cationilor metalelor alcaline ai acestui strat cu cationi de alte dimensiuni, care au migrat din topitură sau faza solidă a sărurilor metalelor mono- și bivalente. Cu ajutorul schimbului ionic rezistența mecanică a sticlei crește de 2-3 ori [1-3, 7, 9].

A doua direcție include metode prin care compoziția și structura SSS sunt modificate și efectul

defectelor este eliminat sau micșorat [2, 6, 7]. Stratul defect complet se dizolvă prin decaparea sticlei în soluție de HF, în urma căreia rezistența mecanică crește de mai multe ori [2, 6, 7, 9]. Implementarea acestei metode nu este posibilă, deoarece o suprafață fără defecte foarte ușor se deteriorează, chiar și prin contactul cu aerul, cu reducerea esențială a rezistenței mecanice la produsele din sticlă [6]. Pentru îmbunătățirea proprietăților de exploatare ale produselor industriale din sticlă un mare interes prezintă metodele de aplicare a acoperirilor de protecție [2, 7]. Protejarea suprafeței de sticlă cu acoperiri îi sporește proprietățile hidrofobe, ca urmare se reduce contactul cu mediul și în primul rând cu aerul umed.

Modificarea structurii sticlei și îmbunătățirea proprietăților mecanice și a stabilității termice a fost atinsă cu ajutorul câmpurilor electromagnetice (constant, alternativ și în impuls) [8, 10]. După tratarea electromagnetică crește rezistența mecanică a sticlei cu 20-30 %, microduritatea și stabilitatea termică - cu 10-20 %, iar stabilitatea chimică nu se schimbă.

Aplicarea metodei concrete pentru mărirea calității și a fiabilității sticlei depinde de tehnologia fabricării produselor, de efectul atins, de rentabilitatea ei etc. [7, 9].

Cea mai efektivă metodă de îmbunătățirea stabilității chimice a suprafeței sticlei este dezalcalinizarea cu gazele acide. În rezultatul dezalcalinizării crește stabilitatea sticlei la apa și acizi de zeci de ori, concomitent sporește rezistența mecanică la încovoiere – cu 20–30 %, rezistența mecanică la încovoiere cu simetrie centrală - cu 50–70 %, rezistența la șoc - cu 50–70 %, stabilitatea termică - cu 10–15 % [4, 9, 11]. Asupra rezultatelor obținute influențează mulți factori: compoziția sticlei, natura reagentului gazos, condiții de tratare termochimică (temperatura probelor, durata tratării, concentrația și umiditatea reagentului gazos) etc. [4, 11].

Scopul cercetării constă în elucidarea cauzelor care provoacă îmbunătățirea proprietăților fizico-chimice a produselor industriale din sticlă.

Metodologia cercetării

În calitate de obiecte de cercetare au fost utilizate produse industriale din sticlă cu destinație diversă: ambalaj din sticlă transparentă decolorată (butelii, borcane, flacoane) și verde închisă (butelii), difuzorii din sticlă transparentă decolorată și lăptoasă, fiole din sticlă medicinală incoloră, baloane de laborator din sticlă transparentă decolorată, probe din sticlă de geam. Compoziția sticlelor industriale este prezentată în tabelul 1.

Tabelul 1: Compozițiile chimice ale sticlelor industriale

Tip de sticlă	Oxizi, partea de masă, %								
	SiO ₂	Al ₂ O ₃	Fe ₂ O ₃	CaO	MgO	Na ₂ O	K ₂ O	SO ₃	altele
geam	72.65	1.55	0.11	7.60	3.71	13.62	0.35	0.31	-
ambalaj decolorată	71.81	2.53	0.07	6.54	4.60	13.72	0.25	0.43	-
butelii verde închisă	69.68	4.83	0.69	9.68	0.35	14.37	0.21	0.34	-
menaj decolorată	71.95	4.22	0.04	6.52	0.20	17.15	0.10	0.12	-
iluminare roz	71.48	2.74	0.04	7.32	0.22	17.10	0.36	0.31	0.02 Se, 0.14 Sb
iluminare lăptoasă	65.03	7.03	0.04	3.84	0.11	19.53	0.16	0.10	4.88 F ⁻
medicinală incoloră	72.81	4.52	0.05	6.05	0.82	8.15	1.64	-	6.11 B ₂ O ₃
laborator incoloră	80.12	2.30	0.08	0.73	-	3.96	-	-	13.42 B ₂ O ₃

Pentru tratarea termochimică au fost folosite substanțe gazoase: SO₂, NO₂, CF₂Cl₂, CHF₂Cl și amestecuri de gaze (CHClF₂ + SO₂, CHClF₂ + NO₂, CCl₂F₂ + SO₂, SO₂ + HCl ș.a.). În unele cazuri, de asemenea, au fost utilizate soluții HCl, HF, HNO₃, sulf și săruri de amoniu.

Tratarea termochimică a mostrelor din sticlă cu reagenți gazoși s-a realizat în condiții de laborator și de fabricare. Regimurile de tratare ale probelor în experimentele de laborator sunt: temperatura – de la 20 la 600 °C, cantitatea de reagent pentru o tratare - 0,67 mol, durata – 15 min.

Experimentele industriale au fost efectuate la Fabricile de Sticlă din Chișinău și Florești, care produc butelii și borcane de asortiment divers la mașini de tip secționat IS-8-2, AL-106-2 și de tip rotor BB-7 și

BB-12. Regimurile principale ale tratării produselor din sticlă cu medii gazoase sunt: temperatura sticlei – de la 500 la 700 °C, durata – de la 1 s la 80 min, partea de volum a reagentului gazos la produs (raportul volumului de reagent către capacitatea buteliei sau borcanului) – de la 0,1 la 10,0 %. Locul tratării – etapa suflării curate a produselor, măsuțele de răcire ale mașinilor automate, conveierul pentru transportarea ambalajului la recoacere și cuptorul de recoacere.

În experimentele de laborator au fost determinate următoarele proprietăți fizico-chimice ale mostrelor: rezistența la încovoiere cu simetrie centrală, rezistența la șoc, microduritatea, stabilitatea termică, stabilitatea la apă și acizi.

Pentru produsele industriale la Fabricile de Sticlă au fost măsurate rezistența la presiunea interioară hidrostatică, rezistența la efort de compresiune pe direcția perpendiculară a pereților corpului, microduritatea, stabilitatea termică, stabilitatea la apă și acizi.

Principalele metode experimentale pentru cercetarea mecanismului de interacțiune a straturilor superficiale ale sticlelor industriale cu reagenți gazoși: secționarea cu soluția de HF (elaborată în Universitatea de Stat “Alec Russo” din Bălți), fotometria cu flacără, spectroscopia de reflecție în infraroșu, spectroscopia acustică a suprafeței. Compoziția chimică a produșilor de reacție a fost stabilită cu ajutorul analizei de fază cu raze X, microanalizei electrono-sondale roentgenospectrală, analizei termice, fotometriei cu flacără și analizei chimice calitative [4].

Rezultate și discuții

Tratarea termochimică a mostrelor și produselor industriale din sticlă cu gaze acide efectuată în condiții de laborator și de producere a fost însoțită de formarea la suprafața lor a produșilor de reacție sub formă de depunerii [4, 11]. Pe suprafața sticlelor industriale tratate cu CCl_2F_2 și CHClF_2 se formează doar NaCl și KCl , ceea ce constată decurgerea procesului de dezalcalinizare analogic dezalcalinizării sticlei cu gaze acide [4]. Interacțiunea sticlelor industriale cu SO_2 în condiții de laborator și de producere (temperatura – de la 300 până la 700 °C) este însoțită de formarea produșilor de reacție sub formă de depunere, formată din Na_2SO_4 cu diferite modificări și o cantitate neînsemnată de K_2SO_4 . Interacțiunea mostrelor cu clorură de hidrogen duce la formarea acelorași compuși, care se obțin la utilizarea CCl_2F_2 și CHClF_2 . Dezalcalinizarea sticlelor industriale cu fluorură de hidrogen este însoțită de formarea depunerilor, care conțin NaF și CaF_2 .

În componența produșilor reacției ale sticlelor industriale cu amestecurile de gaze, formate din CCl_2F_2 sau CHClF_2 și SO_2 , intră, Na_2SO_4 și într-o cantitate mai mică NaCl și K_2SO_4 . Rezultă, că interacțiunea chimică a sticlelor industriale cu reagenții gazoși sus indicați constă în dezalcalinizarea lor.

Modificarea compoziției și structurii straturilor superficiale ale sticlelor industriale cu reagenți a fost depistată cu ajutorul spectroscopiei în infraroșu. Spectrele de reflecție infraroșu ale sticlelor industriale până și după dezalcalinizarea cu gaze acide se schimbă esențial. Cel mai mare efect în extracția cationilor de Na^+ din sticla industrială se obține atunci când se folosesc pentru tratarea termochimică amestecuri de CCl_2F_2 și SO_2 . Spectrele de reflecție infraroșu ale sticlelor tratate cu CCl_2F_2 și CHClF_2 sunt identice [4]. Tratarea termică suplimentară nu a avut aproape nici un efect asupra compoziției și structurii SSS industriale.

În general, procesul de dezalcalinizare a sticlelor anorganice cu gaze acide convențional poate fi divizat în trei stadii principale, ce decurg concomitent. Inițial cationii alcalini Me^+ (Na^+ , K^+) difuzează din masa de bază a mostrei spre suprafața ei. Apoi are loc schimbul dintre Me^+ din sticlă cu H^+ din mediul gazos. Coeficientul efectiv de difuzie a cationilor de Na^+ pentru procesul de dezalcalinizare a sticlelor industriale cu gazele acide variază de la $2 \cdot 10^{-12}$ până la $3 \cdot 10^{-11}$ cm^2/s . În faza finală, cationii alcalini reacționează cu gazele acide formând produși ai reacției care acoperă suprafața sticlei sub formă de depunere [4].

În experimentele efectuate în condiții de laborator tratarea termochimică a mostrelor din sticlă de geam cu CCl_2F_2 , SO_2 și amestecuri de CCl_2F_2 și SO_2 sporește stabilitatea la apă și acizi de la 3 până la 7 ori. Cel mai mare efect de îmbunătățire a stabilității chimice se realizează în timpul dezalcalinizării sticlei cu amestecuri de CCl_2F_2 și SO_2 .

În condiții de producere ambalajul din sticlă (buteliile, borcanele și flacoanele) a fost tratat cu gazele acide la etapa suflării curate la măsuțele de răcire a mașinilor de fasonare, la conveier în timpul transportării produselor la cuptorul de recoacere și în timpul recoacerii. Unele rezultate ale experimentelor la dezalcalinizarea buteliilor din sticlă transparentă decolorată cu gaze acide sunt prezentate în tabelul 2.

Tabelul 2: Stabilitatea la apă a buteliilor pentru divin din sticlă transparentă decolorată cu capacitatea 0,5 L tratate cu reagenți gazoși

Reagent gazos	Consumul de gaz pentru o butelie, mL	Partea de volum a gazului, %	Stabilitatea la apă a sticlei, mg Na ₂ O	Caracterul depunerii de dezalcalinizare
SO ₂	0,5	0,1	0,075	urme neînsemnat intensiv
	5,0	1,0	0,045	
	25	5,0	0,006	
HCl	0,5	0,1	0,048	urme intensiv strat ars
	5,0	1,0	0,000	
	25	5,0	0,006	
HF	5,0	1,0	0,012	intensiv strat ars
	25	5,0	0,016	
CCl ₂ F ₂	2,5	0,5	0,000	intensiv strat ars
	5,0	1,0	0,012	
CCl ₂ F ₂ și SO ₂ (1:1)	0,25	0,25	0,012	intensiv strat ars
	5,0	5,0	0,025	
-	-	-	0,096	-

Cu cât depunerile sunt mai intense, cu atât este mai evident efectul în creșterea stabilității chimice a sticlei și acest fapt demonstrează datele din tabelul 2 [4].

Influența tratării termochimice a mostrelor din sticlă cu reagenți gazoși (temperatura - 550 °C, cantitatea de substanță a reagentului - 0,67 mol, timpul - 15 min) asupra rezistenței mecanice statice este prezentată în tabelul 3.

Tabelul 3: Rezistența mecanică la încovoiere cu simetrie centrală a sticlei de geam dezalcalinizată cu reagenți gazoși

Reagent gazos	Rezistența mecanică, MPa				S, MPa	W, %	Sporirea rezistenței mecanice $\Delta\sigma_{med}$, %
	σ_{med}	σ_{min}	σ_{max}	σ_{prob}			
-	174	37	357	142	60	37,1	-
SO ₂	283	56	563	259	82	32,9	63
CCl ₂ F ₂	295	67	587	275	85	33,4	70
HCl	290	65	611	267	78	33,1	67

Datele din tabelul 3 demonstrează o creștere esențială a rezistenței mecanice a sticlei de geam, dezalcalinizată cu reagenți gazoși. Toți trei reagenți măresc rezistența mecanică a sticlei cu 60-70 %. Este cunoscut faptul că rezistența mecanică reală a sticlei trebuie apreciată după valoarea minimă a ei [7].

Dezalcalinizarea sticlei cu reagenți gazoși îmbunătățește rezistența mecanică minimă de la 50 până la 80 %, în dependență de tipul sticlei supuse tratării termochimice cu reagenți gazoși. Coeficientul de variație W la sticla dezalcalinizată cu reagenți gazoși are practic tot aceeași valoare ca și la sticla fără tratării termochimice. Valoarea abaterii medii pătratică corectată a unor rezultate (standard) S este mai mare la mostrele supuse tratării termochimice.

Rezultate similare au fost obținute pentru determinarea rezistenței la șoc a sticlei tratată termochimic cu reagenți gazoși. Valorile minime, medii și maxime a rezistenței la șoc pentru sticla de geam dezalcalinizată cu reagenți gazoși (temperatura - 550 °C, cantitatea de substanță a reagentului - 0,67 mol, timpul - 15 min) sunt prezentate în tabelul 4.

Din datele tabelului 4 se evidențiază că tratarea sticlei de geam cu SO₂, CCl₂F₂, CHClF₂, HCl și amestecuri de reagenți gazoși sporește rezistența la șoc, crește nu doar valoarea cea medie și maximă, dar și valoarea minimă de două ori.

Legități similare au fost stabilite pentru tratarea termochimică a buteliilor, borcanelor și flacoanelor din sticlă cu diferite compoziții (transparentă, verde - închisă, brună), atât în condiții de laborator, cât și

industriale.

Tabelul 4: Rezistența la șoc a sticlei de geam dezalcalinizată cu reagenți gazoși

Reagent gazos	Rezistența la șoc, kJ/m ²			S, kJ/m ²	W, %	Sporirea rezistenței mecanice $\Delta\sigma_{med}$, %
	α_{med}	α_{min}	α_{max}			
–	2,7	0,9	5,4	1,1	34,0	–
SO ₂	4,6	2,3	8,8	1,6	34,3	70
CCl ₂ F ₂	4,4	2,5	8,3	1,3	32,4	63
CHClF ₂	4,3	2,6	8,1	1,5	33,1	60
HCl	4,5	2,4	8,4	1,3	35,2	67
CCl ₂ F ₂ și SO ₂	4,4	2,5	7,9	1,4	34,9	63
CHClF ₂ și SO ₂	4,5	2,5	8,2	1,5	34,4	67

Pentru fiecare regim de tratare s-au încercat nu mai puțin de 20 de produse. Dezalcalinizarea buteliilor și a borcanelor cu SO₂, CCl₂F₂ și HCl aproximativ în aceeași măsură mărește rezistența mecanică a acestora - valoarea medie crește de la 10 la 15 %. Modificarea suprafețelor borcanelor cu gaze ce conțin fluorură sporește nivelul mediu al rezistenței mecanice de la 15 la 20 %.

Dezalcalinizarea sticlei de ambalaj cu SO₂, HCl și HF, cu gaze ce conțin fluorură și amestecuri de gaze mărește microdunitatea de la 10 la 15 %. Între sporirea microdunității și efectul măririi rezistenței la apă a sticlei se stabilește o legătură strânsă. La o dezalcalinizare intensivă a ambalajului cu reagenți gazoși se observă o sporire mai înaltă a rezistenței la apă și a microdunității sticlei.

Influența tratării termochimice cu reagenți gazoși asupra stabilității termice a buteliilor este prezentată în tabelul 5.

Tabelul 5: Stabilitatea termică a buteliilor pentru suc cu capacitatea 0,5 L dezalcalinizate cu reagenți gazoși

Reagent gazos	Stabilitatea termică, °C	Creșterea stabilității termice, %
Fără tratare	45	-
Dezalcalinizare cu SO ₂	48	6,7
Dezalcalinizare cu CCl ₂ F ₂	50	11,1

Datele tabelului 5 demonstrează că după dezalcalinizare cu gaze acide stabilitatea termică a ambalajului din sticlă se mărește de la 7 la 11 %.

Aproximativ, o îmbunătățire analogică a proprietăților termomecanice se obține la acoperirea ambalajului cu diferiți compuși [9]. Nivelul atins de sporire a proprietăților fizico-mecanice în experimentele efectuate va permite de a micșora pierderile ambalajului din sticlă de câteva ori, atât la confecționarea, transportarea, cât și la ambalarea produselor alimentare. În afară de aceasta, sporirea nivelului minim al rezistenței mecanice a produselor din sticlă va permite de a micșora întreruperile în lucru a utilajului de ambalare cu o productivitate înaltă.

Cauzele principale de îmbunătățire a stabilității chimice, rezistenței mecanice și a stabilității termice a sticlelor industriale, supuse dezalcalinizării cu reagenți gazoși sunt următoarele:

1. Formarea stratului superficial mai compact comparând cu masa de bază a mostrei. Prezența stratului superficial compact în sticla dezalcalinizată s-a confirmat cu ajutorul metodelor secționării cu soluția de HF, a spectroscopiei de reflexie în infraroșu și măsurării microdunității.

2. La interacțiunea sticlelor industriale cu reagenți gazoși pe suprafața probelor se formează produșii reacțiilor, care conțin cationii ale metalelor alcaline.

3. Micșorarea conținutului cationilor de sodiu și potasiu în stratul dezalcalinizat de la 2 la 4 ori. Este cunoscut faptul că cationii de sodiu și potasiu înrăutățesc rezistența mecanică, stabilitatea chimică și termică ale sticlelor anorganice [4].

4. Micșorarea rupturilor în rețea de tetraedre [SiO₄]. Micșorarea legăturilor chimice ≡Si–O–Na și

$\equiv\text{Si-O-K}$ în straturile superficiale ale sticlelor industriale duce la formarea legăturilor mai puternici $\equiv\text{Si-O-Si}\equiv$.

Concluzii

1. În experimentele efectuate în condiții de laborator și de producere tratarea termochimică ale sticlelor industriale cu reagenți gazoși este însoțită de formarea la suprafața lor a produșilor de reacție sub formă de depunerii, care conține cationii metalelor alcalini (Na^+ , K^+).

2. Se caracterizează esența de interacțiune chimică a produselor industriale din sticlă cu gaze acide în condiții de laborator și de fabricare.

3. Metoda tratării termochimice cu reagenți gazoși este cea mai eficientă pentru sporirea stabilității chimice la apă și acizi ale sticlelor industriale și concomitent crește rezistența mecanică cu 60-70 %, microduritatea și termostabilitatea – cu 10-15 %.

4. Au fost elucidate cauzele care provoacă îmbunătățirea stabilității chimice, rezistenței mecanice și a stabilității termice a sticlelor industriale dezalcalizate cu reagenți gazoși.

Bibliografie:

1. Gross, T. M. Chemical Strengthening of Glass. In: Musgraves, J.D., Hu, J., Calvez, L. Springer Handbook of Glass. Cham: Springer International Publishing, 2019. 273–296 p.
2. Karlsson, S., Wondraczek, L. Strengthening of Oxide Glasses. In: Encyclopedia for Glass Science, Technology, History and Culture. John Wiley & Sons; Hoboken, NJ, USA, 2021. 391–404 p.
3. Nunes, B., Pinhoet, I. Fernandes, J.C., Almeida, R.M., Santos, L.F. Mechanical properties of ion-exchanged alkali aluminosilicate glass. International Journal of Applied Glass Science, Volume 14(1), 2023. 155-164 p.
4. Sharagov, V., Kurikeru, G. Intensification of the Dealkalization Process of Silicate Glasses with Acid Gases. Glass Physics and Chemistry, Volume 49(1), 2023. 32–40 p.
5. Varshneya, A. K., Mauro, J. C. Fundamentals of inorganic glasses. UK: Society of glass Technology, 3^d edition Shef-field, 2019. 735 p.
6. Берштейн, В. А. Механогидролитические процессы и прочность твердых тел. Ленинград: Наука, 1987. 318 с.
7. Бутаев, А. М. Прочность стекла. Махачкала: Дагестанский Государственный Университет, 1997. 253 с.
8. Пенчев, П. Р., Андонов, А. Г. Обработка на стьклени бутылки с постоянно̀токови магнитни импулси. Известия на ВМЕИ "Ленин", София: Техника, 1987, том 42, кн. 5. 47-56 с.
9. Казаков, В. Д. Повышение эксплуатационной надежности и экономичности стеклянной тары. Обзор. М.: ВНИИЭСМ, 1987. 49 с.
10. Шарагов, В. Термомагнитная обработка промышленных стеклоизделий. Развитие технологий будущего: монография. Одесса: Издательство С. В. Куприенко, 2018. 44-54 с.
11. Шарагов, В. А. Химическое взаимодействие поверхности стекла с газами. Кишинев: Штиинца, 1988. 130 с.

**CRITERII DE EVALUARE A NIVELULUI FIABILITĂȚII SISTEMELOR DE ALIMENTARE
CU ENERGIE A ÎNTRINDERILOR DE PROCESARE A PRODUSELOR AGRICOLE**

**ASSESSMENT CRITERIA OF THE RELIABILITY LEVEL OF ENERGY SUPPLY SYSTEMS
OF AGRICULTURAL PRODUCT PROCESSING ENTERPRISES**

Victor POPESCU, dr., conf. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: victor.popescu@ie.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-4634-2255

Ion VIȘANU, dr., lect. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: ion.visanu@doctorat.utm.md
ORCID ID: 0000-0009-4475-0077

Tatiana BALAN, drd.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: tatiana.balan@doctorat.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-8897-105X

Natalia ȚISLINSKAIA, dr., conf. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: natalia.tislinscaia@pmi.utm.md
ORCID ID: 0000-0003-3126-5792

Mihail MELENCIUC, dr., lect. univ.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: mihail.melenciuc@pmi.utm.md
ORCID ID: 0000-0001-6575-8814

Igor KURDOV, drd.,
Universitatea Tehnică a Moldovei
E-mail: igor.kurdov@ie.utm.md
ORCID ID: 0000-0002-0731-5967

Rezumat: Studiul se referă la evaluarea nivelului fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole. Obiectivul principal al acestui studiu constă în stabilirea criteriilor eficiente de evaluare a fiabilității acestor sisteme, deoarece, în prezent, specialiștii din domeniu se confruntă cu o serie de probleme, din cauza că sistemele respective sunt afectate de un număr semnificativ de refuzuri, condiționate de diferiți factori de influență specifici acestui sector, care cauzează prejudicii semnificative. Pentru atingerea scopului propus, au fost identificați indicatorii esențiali, care permit evaluarea nivelului real de fiabilitate a sistemelor în cauză. Rezultatele principale obținute sunt cele cu privire la stabilirea criteriilor eficiente de evaluare a fiabilității, care au o importanță primordială pentru planificarea măsurilor de prevenire a refuzurilor în funcționare.

Cuvinte-cheie: criterii de evaluare, sisteme de alimentare cu energie, întreprinderi de procesare a produselor agricole, nivel de fiabilitate

Abstract: The study refers to the evaluation of the level of reliability of the energy supply systems of the enterprises processing agricultural products. The main objective of this study is to establish effective criteria for evaluating the reliability of these systems, because, at present, specialists in the field are faced with a series of problems, due to the fact that the respective systems are affected by a significant number of refusals, conditioned by different influencing factors specific to this sector, which cause significant damage. To achieve the proposed goal, the essential indicators were identified, which allow the assessment of the real level of reliability of the systems in question. The main results obtained are those regarding the establishment of effective reliability evaluation criteria, which are of primary importance for the planning of measures to prevent in-service refusals.

Keywords: evaluation criteria, energy supply systems, agricultural products processing enterprises, reliability level

Introducere

La momentul actual, fiabilitatea sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole este influențată de o serie de factori specifici acestui sector. Din aceste considerente, utilizarea criteriilor de evaluare a indicatorilor de fiabilitate se bazează pe anumite caracteristici, cum ar fi: graficul sistemului precăutat, structura și elementele componente, valorile indicatorilor de bază ai fiabilității elementelor structurale, valorile sarcinilor reale ale consumatorilor, nivelul de influență a factorilor de mediu etc. [2, 7, 9, 11].

La etapa actuală, funcționarea sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor în cauză este însoțită de multiple probleme, dintre care, cele mai importante sunt cele cu privire la asigurarea fiabilității de funcționare. Soluționarea acestor probleme necesită o cunoaștere profundă a criteriilor de estimare și prognoză a indicatorilor de fiabilitate [4, 6, 8].

Astfel, problemele fiabilității de funcționare a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole sunt probleme primordiale care trebuie soluționate cât mai urgent. Procesul de funcționare a sistemelor respective este influențat de o serie de factori de mediu, atât determinați cât și nedeterminați, care au un caracter aleatoriu de apariție și agravează problemele menționate.

Mulți cercetători din domeniul au încercat să soluționeze problemele respective, însă ele nu au fost soluționate totalmente și au rămas și în prezent în vizorul specialiștilor [1, 3, 5, 10].

Astfel, rezultatele principale obținute în acest studiu sunt cele cu privire la stabilirea soluțiilor eficiente privitor la aceste probleme, care au o importanță semnificativă pentru serviciile de exploatare a sistemelor de alimentare a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, fapt ce oferă posibilitatea planificării justificate a măsurilor de creștere a nivelului de fiabilitate și sporirea siguranței de alimentare a consumatorilor, prin reducerea influenței factorilor de mediu.

Metodologia cercetării

În această cercetare, ca obiect principal al studiului au fost selectate sistemele de alimentare cu energie electrică a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, cu scopul de a stabili criteriile eficiente de evaluare a fiabilității acestor sisteme, care în prezent este dificilă, din cauza multiplelor probleme specifice și a factorilor de mediu din acest sector, care influențează procesul de funcționare a lor și afectează consumatorii respectivi. Au fost selectate pentru studiu în cauză anume aceste sisteme, deoarece la etapa actuală sistemele de alimentare a întreprinderilor de procesare a produselor agricole necesită o atenție sporită și studii ample, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, în vederea stabilirii și prognozării indicatorilor de fiabilitate și a factorilor de mediu cu influență semnificativă.

Astfel, pentru atingerea scopului propus, au fost sistematizate criteriile cele mai relevante utilizate la estimarea fiabilității, care permit evaluarea reală a nivelului de fiabilitate a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole.

În studiu au fost utilizate: modelarea matematică; teoria grafelor și a matricelor; teoria probabilității; criteriile de analiză statistică și procesare a datelor experimentale; teoria ecuațiilor liniare și neliniare; tehnica de calcul cu softurile specializate Microsoft Excel și EasyFit 5.5 Professional.

Rezultate

Studiul efectuat a oferit posibilitatea de a constata că criteriile de evaluare a indicatorilor de fiabilitate a elementelor și sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, se pot diviza în mai multe categorii, cu particularități distinctive specifice.

Din analiza criteriilor enumerate se poate determina indicatorii de fiabilitate, care sub forma de probabilități reflectă caracteristicile sistemului pentru termenul stabilit. Însă cu ajutorul acestor criterii este dificil de a aprecia indicatorii de fiabilitate în întregime și a stabili parametrii de bază, ce caracterizează nivelul de fiabilitate a sistemului.

În unele circumstanțe este examinată frecvența de apariție și durata medie de staționare a elementelor în caz de avarie. Această soluție reflectă nivelul fiabilității de structură al sistemului analizat. Durata relativă a staționării elementelor se exprimă ca probabilitatea medie de apariție a dereglărilor de sistem într-un interval de timp determinat și poate fi determinată conform formulei:

$$K(T) = \frac{1}{T} \int_0^t S(t) dt , \quad (1)$$

unde: T – durata relativă în care sistemul a fost staționat; $S(t)$ – probabilitatea apariției dereglării de sistem în momentul (t).

Examinând criteriile respective, se poate de constatat, că ele permit de a aprecia fiabilitatea instalațiilor de distribuție și a nodurilor sistemului, cu de diverse scheme de conexiune. Conform stării schemei și a probabilității de apariție a regimurilor de avarie, se poate determina frecvența de apariție a refuzurilor:

$$\lambda_{re} = \lambda_{med} (K_{av} + K_{cor} + K_{op}) \quad (2)$$

unde: λ_{re} – frecvența fluxului de refuz; λ_{med} - valoarea medie a frecvenței fluxului de refuz; K_{av} – coeficientul de corelație la numărul aleatoriu de situații de avarie (pentru liniile electrice de distribuție $K_{av}=0,2$); K_{cor} – coeficientul de corecție a stării de repaus ($K_{cor}=0,2$); K_{op} – coeficientul de corecție a operațiunilor efectuate, care poate fi determinat conform relației:

$$K_{op} = 0,6 \cdot n_{as}/n_{me} \quad (3)$$

unde: n_{as} – numărul așteptat de operațiuni, ținând cont de schema de conectare, lungimea rețelelor și numărul de deconectări.

Dacă sunt cunoscute numărul și durata refuzurilor elementelor într-o perioadă stabilită și schema lor de conectare, atunci se poate determina fiabilitatea nodului acestui sistem. Știind fiabilitatea de funcționare a elementelor nodului, se poate determina prejudiciile așteptate, provocate din cauza întreruperii alimentării cu energie a consumatorilor.

Utilizând o altă metodică de evaluare a fiabilității, care se bazează pe utilizarea materialelor statistice, evaluarea generală a fiabilității se scindează în blocuri independente, care exclud necesitatea alegerii variantelor în întregul ciclu de soluții. O astfel de analiză complexă este deosebit de necesară la diferite etape de planificare, proiectare și exploatare a sistemelor de distribuție contemporane.

Un alt criteriu de evaluare a fiabilității de alimentare cu energie electrică a consumatorilor, ce permite de a determina probabilitatea de apariție, numărul și durata întreruperilor în funcționare a elementelor componente ale sistemului.

Frecvența staționării în caz de avarie reprezintă o speranță matematică a numărului de trecere a elementelor sistemului din stări de funcționare normală, în stări ce provoacă staționări de avarie pe parcursul intervalului de timp examinat:

$$L(T) = \sum_{i=1}^n i_{ex} \int_0^T P_i(t) \sum_{j=1}^m j_{ex} \lambda_{ij} d(t), \quad (4)$$

unde: $P_i(t)$ – probabilitatea aflării sistemului în starea de avarie în momentul t ; λ_{ij} – intensitatea trecerii sistemului din stare (i) în stare (j); x – mulțimea stărilor cu dereglări care pot apărea și care aduc la întrerupere și la funcționarea normală a sistemului.

O altă metodă de evaluare a fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, se bazează pe modelarea stohastică sau modelarea de tip fuzzy a cheltuielilor totale actualizate. Aceasta se deosebește de criteriile cu caracter determinist (deoarece sensul calculului se materializează într-o singură variantă) fiindcă calculul respectiv este prezentat sub o formă mai apropiată de realitate și, totodată, mai pronunțată.

Metoda este aplicată la evaluarea fiabilității subsistemelor la care se pot estima datele statistice privitoare la cheltuielile de investiții, de exploatare și prejudiciile aduse de deconectările de avarie. Scopul principal este în estimarea cheltuielilor totale actualizate care se determină reieșind din relația:

$$CTA = \sum_{i=1}^{D_s} I_i (1+a)^{-i} + \sum_{i=1}^{D_s} C_i (1+a)^{-i} + \sum_{i=1}^{D_s} D_i (1+a)^{-i} \quad (5)$$

unde: D_s – este durata de studiu; I_i – sunt cheltuielile de investiții în anul i de studiu; C_i sunt cheltuielile de exploatare în anul i de studiu; D_i – prejudiciile provocate de avarii în perioada respectivă.

În unele cazuri, pentru evaluarea indicatorilor de fiabilitate, se pune accent pe prejudiciile economice provocate din cauza nefuncționării sistemelor. Pentru elucidarea rezultatelor așteptate se estimează prejudiciile aduse consumatorilor, care se determină analitic:

$$d_{con} = d_{sp} + d_t t_r, \quad (6)$$

unde: d_{sp} – sunt prejudiciile specifice pe întrerupere; d_t – prejudiciile specifice pe intervalul de timp precăutat; t_r – durata de timp pentru care a avut loc întreruperea.

În raport de alte modele, modelul respectiv oferă rezultate concrete, care în condițiile actuale ia în considerație diversitatea factorilor ce pot influența asupra funcționării sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole.

Astfel, studiul realizat a scos în evidență cei mai importanți factori cu influență semnificativă asupra fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, care sunt prezentați în Tabelul 1.

Tabelul 1. Factorii de influență asupra fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole

Numărul de ordine în funcție de nivelul de influență	Denumirea grupelor de factori clasificați după particularitățile individuale specifice	Nivelul de influență stabilit, %
1	Condiții climaterice deosebite	32
2	Starea echipamentelor	26
3	Vegetația	11
4	Acțiunea diferitor mecanisme	9
5	Fauna	8
6	Erori de exploatare	7
7	Acte de vandalism	5
8	Calitatea energiei	2
Total		100

Rezultatele obținute au demonstrat că factorii cu cel mai înalt nivel de influență asupra fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole sunt: condițiile climaterice deosebite cu cea mai mare influență – 32%, starea echipamentelor – 26% și vegetația – 11%.

Discuții

Caracterul aleatoriu al defecțiunilor elementelor componente ale sistemului impune necesitatea utilizării criteriilor probabiliste de evaluare a indicatorilor de fiabilitate, care țin cont de influența factorilor de influență.

Unele dintre criteriile de evaluare a fiabilității pun accent pe evidența defectării de avarie a elementelor sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare și pe funcționarea în suprasarcină a liniilor rămase în funcționare.

Studiul realizat a dat posibilitatea de a constata că criteriile de evaluare a indicatorilor de fiabilitate a elementelor și sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, se pot diviza în mai multe categorii cu particularități distinctive specifice.

O categorie include criteriile analitice de calcul a fiabilității ce au la bază evenimentele și factori de mediu cu caracter aleatoriu, care iau în considerație probabilitatea de apariție a acestor evenimente, adică situațiile de avarie, care sunt inevitabile și pot apărea în orice moment. Aceste evenimente se precaută ca fenomene aleatorii, iar criterii de calcul se aplică îndeosebi la determinarea indicatorilor de securitate a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole.

La o altă categorie se atarnă criteriile de evaluare a fiabilității sistemului la nivel de procese cu caracter determinist. La baza acestor criterii se află ipoteza caracterului determinist a fluxului de refuzuri

ale elementelor componente sistemului. Criteriile respective se utilizează la evaluarea mai multor indicatori de fiabilitate a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole.

Următoarea categorie este reprezentată de criteriile de evaluare a fiabilității ce iau în considerare anumite devieri și factori de mediu agresivi în procesul de funcționare a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole. Criteriile respective se diferențiază de cele enumerate mai sus, fiindcă că iau în considerație apariția devierilor legate de securitatea statică și dinamică a sistemului și de aceea determinarea indicatorilor de fiabilitate prin aceste criterii dispune de un caracter specific, ce diferențiază procesele respective de cele clasice. Acest specific se evidențiază prin posibilitatea dezechilibrării sistemului.

Aceste cerințe cuprind forme diverse în scopul alegerii unui optim de fiabilitate, pentru asigurarea neîntreruptă a alimentării cu energie electrică a consumatorilor de diferite categorii.

Fenomenele respective din punct de vedere matematic, reprezintă funcții continue necesare pentru determinarea nivelului optim ținând cont de unele restricții, care sunt dependente de factorii de mediu și cei tehnico-economici.

În această categorie se includ criteriile care au drept scop limitarea indicatorilor de fiabilitate la anumite valori, iar stările de defect au caracter aleatoriu în procesul de funcționare a sistemelor și trebuie prognozate.

Totodată, studiul a demonstrat că fiecare criteriu are avantajele și dezavantajele sale și nici unul nu poate fi perfect. Unele din criteriile date nu țin cont de toți factorii de mediu existenți, ce pot influența semnificativ asupra regimurilor de funcționare a echipamentelor componente ale sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole.

Problemele fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, apărute în procesul de modernizare, nu se reduc doar la determinarea numărului posibil de întreruperi în funcționare, dar și la evaluarea în întregime a prejudiciilor provocate de aceste întreruperi.

Aceste criterii trebuie să corespundă unui caracter unic (pentru toate cazurile), însă sunt indicatori, care pot fi folosiți doar în cazuri particulare. Prin urmare, pentru a aprecia mai complet fiabilitatea sistemelor, este necesar de realizat acest procedeu conform nivelului de variație a factorilor de influență și a tuturor indicatorilor, ce caracterizează nivelul de fiabilitate respectiv.

Prin urmare criteriile de evaluare a fiabilității examinate nu sunt în stare să pună în evidență dependența fiabilității elementelor sistemelor de toți factorii de influență, deoarece poartă un caracter aleatoriu și pot cauza refuzuri în orice moment.

Concluzii

În baza studiului realizat, se poate de menționat că, pentru evaluarea indicatorilor de fiabilitate, a sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole, pot fi utilizate criterii diverse, însă, studiul a demonstrat că fiecare criteriu are avantajele și dezavantajele sale și nici unul nu poate fi perfect, de aceea alegerea depinde de graficul structural al sistemului, numărul de elemente componente și starea acestora.

Criteriile enumerate reflectă diferite aspecte ale aprecierii fiabilității de funcționare și celei de structură a elementelor componente. Cu ajutorul lor se poate aprecia fiabilitatea elementelor, nodurilor și chiar a sistemelor în întregime.

Totodată la aprecierea fiabilității sistemelor de alimentare cu energie a întreprinderilor de procesare a produselor agricole este absolut necesar de a ține cont de toți factorii de influență specifici sectorului respectiv. Aceștia la rândul lor au o acțiune semnificativă asupra procesului de funcționare și pot condiționa apariția situațiilor de avarie.

Bibliografie:

1. Popescu, V., Malai, L., Balan, M., Volconovici, O., Malai, C. Instalație robustă pentru întreprinderile din sectorul agrar. Materialele Simpozionului Internațional Științifico-Practic „Reglementarea utilizării resurselor naturale: realizări și perspective”, 1-2 octombrie 2021. Chișinău: Universitatea Agrară de Stat din Moldova. 423-426 p.
2. Voronca, S.L. Risk Analysis and Risk Management. Development of Risk Indicators in Electricity Transmission Companies. Journal of Sustainable Energy, Volume 1, 2010. 25-31 p.
3. Popescu, V., Vasilevich, S., Kurdov, I., et al. Distributions of refusals in electrical systems from the agricultural sector of Moldova. In monograph: Problems of sustainable development in agriculture

- including environment protection and alternative energy production as well as biogas, Volume XXVIII, Falenty – Warsaw, Poland, 2022. 86-93 p.
4. Popescu, V., Vasilevich, S., Leu, V., et al. Criteria for assessing the reliability of electrical distribution systems in the agricultural sector. In monograph: Problems of sustainable development in agriculture including renewable energy production and environment protection, Volume XXIX, Falenty – Warsaw, Poland, 2023. 59-66 p.
 5. Secui, D.C. The Sensitivity of the Electrical Substations Reliability Indices at the Variation of the Circuit Breakers Sticking Probability. Annals of the Oradea University, Fascicle of Energy Engineering, Volume 14, 2008. 51-57 p.
 6. Ardeleanu, M.E. Fault Localization in Cables and Accessories by Off-Line Methods. Annales of the University of Craiova, Volume 13, 2007. 25-31 p.
 7. Hazi, G., Hazi, A. Conditions for Efficient use of the 1000 V Energy Distribution. Annales of the University of Craiova, Volume 13, 2007. 25-31 p.
 8. Popescu, V., Racul, A., Bodarev, G. Reliability index evaluation of electrical distribution systems. International Journal of Innovative Research in Science, Engineering and Technology, Volume 4(6), 2015. 4229-4232 p.
 9. Malai, C., Popescu, V. Факторы влияния на процесс функционирования электрических распределительных сетей. Сборник научных трудов по материалам IV международной научно-практической конференции „Электрооборудование и электротехнологии в сельском хозяйстве”. Кинель: РИО Самарской ГСХА, 2019. 74-80 с.
 10. Vasileivici, S., Popescu, V. Факторы влияния на процесс функционирования электрических распределительных сетей 0,4 КВ. Сборник научных трудов международной конференции: Авиация - история, современность, перспективы развития. Белорусская государственная академия авиации. Минск: БГАА, 2020. 505-508 с.
 11. Popescu, V., Stiorca, O., Vișanu, V., Voinesco, D., Balan, T., Cecan, A., Todiraș, T. Studiul asupra sistemului fiabil pentru întreprinderile specializate în uscarea semințelor. Știința agricolă, Numărul 1, 2023. 93-98 p.

ABORDĂRI ECOLOGICE INGINEREȘTI PENTRU TRATAREA APELOR REZIDUALE INDUSTRIALE

ECO-ENGINEERED APPROACH FOR INDUSTRIAL WASTEWATER TREATMENT

Alina-Mihaela CEOROMILA, dr., ș. I.,
„Dunarea de Jos” University of Galati, Romania
E-mail: alina.cantaragiu@ugal.ro
ORCID ID: 0000-0002-6734-4911
Sergiu COSEV, mrd.,
„Dunarea de Jos” University of Galati, Romania
E-mail: sergiucosev940@gmail.com

Rezumat: *La nivel mondial, în ultimele două decenii, creșterea demografică și a calității vieții populației, precum și industrializarea au determinat dezvoltarea mai multor sectoare industriale, ceea ce implică consumul unei cantități tot mai mari de apă. Apa joacă un rol esențial atât în agricultură, dar și în celelalte sectoare industriale, contribuind la progresul economiei mondiale. Schimbările climatice și poluarea apei, datorată generării și deversării necontrolate a deșeurilor industriale, sunt factorii care afectează atât cantitatea, cât și calitatea apei potabile. Pentru a analiza influența deșeurilor industriale asupra circuitului apei în natură, este necesară adoptarea unor politici și mecanisme eficiente privind gestionarea riguroasă a deșeurilor generate, monitorizarea calității apei, precum și evaluarea impactului asupra mediului înconjurător. Printre soluțiile agreate se enumeră înființarea unui număr cât mai mare de stații de epurare, aplicarea unor tehnologii (chimice, electrochimice, biologice și fizice) convenabile și eficiente, dar și utilizarea unor materiale (nano)compozite ecologice.*

Cuvinte-cheie: *deșeuri industriale, economie circulară, zeoliți, nanocompozite*

Abstract: *Worldwide, in the last two decades, both the demographic and quality of life increasing, and industrialisation have determined the development of manufacturing capacity from different industrial areas, supposing a higher water amount requirement. Water plays an important role in agriculture and other industry sectors, contributing to the world economy progress. However, the quality and quantity of freshwater are affected both by climate changes, and generation and uncontrolled discharge of industrial waste. In order to remove the contaminants from industrial wastewater, the legislation and efficient mechanisms are required to strictly manage the generated waste, water quality monitoring, as well as the environmental impact assessment. The recent solutions consist of establishment as many treatment plants as possible, the use of cheaper and efficient technologies (chemical, electrochemical, biological and physical), and eco-friendly (nano)composite materials. In this paper, different types of biodegradable zeolite-based nanocomposites are highlighted, with reducing potential of contaminants from wastewater.*

Keywords: *wastewater, circular economy, ecological nanocomposite, zeolites*

Introduction

Along with the evolution of civilization, the human-nature interaction is increasing, becoming more complex; at the current stage of development the people impact on nature is increased, caused by population growth, urbanization, industrial progress, and the involvement of almost every natural resources during the technological processes.

Nowadays, humanity has become extremely aware of the threat of a pronounced deterioration in the environment quality. One reason is the critical limit reached by the environmental changing, as result of many devastating phenomena: the increasing shortage of fresh water of good quality, the disappearance of many species of animals and plants, water, soil and air pollution. Therefore, worldwide, more than three billion tons of solid industrial waste are annually emitted into the atmosphere, water and soil which means 500 km³ of hazardous wastewater).

The industrial and agricultural activities enhancement, the urbanization and the demographic growth lead to an increase in the hydrosphere pollution with oil products; inorganic and/or organic toxic substances from the decomposition of industrial wastewater, as well as agricultural effluents and atmospheric precipitation; water heated by electric and nuclear plants and pathogenic microorganisms (fungi, algae). Therefore, the development of technologies, higher water resources consumption, which is necessary to

develop effective technological schemes for wastewater treating before discharging into water bodies, as well as layouts for water disinfection and decontamination before its practical use.

The practical wastewater treatment methods are usually divided into five groups: mechanical, physico-chemical (including electrochemical), chemical, biological and thermal. The choice of the appropriate treatment method takes into account the composition, volume and physico-chemical properties of the polluting impurities; sanitary and technological requirements; the neutralization process efficiency; the economic feasibility of energy and material resources using; and the availability of the necessary production space. The application of these purification methods allows the solving of any problem (ultra-specialized installations), and combining these methods, a high degree of water purification can be achieved.

Research Methodology

Energy supply is the process whereby a primary energy source is transformed into an usable form, such as electricity or heat. This activity includes operations such as the running of power plants, district heating plants and refineries [1]. The industry is a significant actor in terms of the impact on aquatic ecosystems, both quantitatively and qualitatively. About 54% of the total water consumption for human activities, in Europe, is absorbed by industry. Water quality is substantially degraded in the most of cases when it becomes wastewater from industrial processes. Wastewater required treatment into public wastewater treatment plants, before being discharged back into the environment.

The quantitative relevance of the water industry can be assessed by two main parameters: water consumption and water absorption. The term „water consumption”, in the context of industrial activities, refers to the difference between the amount of water obtained from a water supply source and the amount of water subsequently released into the environment or sewage system, after usage. Failures, evaporation and water incorporated into the industrial end products are included in the calculation of water consumption level. Industrial plants use water for a variety of purposes, including steam generation, as a feedstock during the cooling systems functioning, air pollution abatement and within the cleaning systems. The most common sources of water discharge include sewage, effluence from cooling systems, and steam evaporation for depressurization. The generating industries of organic effluents include the paper mills; sugar factories; slaughter houses; leather tanneries; canneries; dairy factories; fermentation industries; food processing industries; soft drink industries; laundries; oil refineries; siderurgy [2].

Although more than 78% of the Earth's surface is covered by water, only 2.5% represent fresh water. The current technologies for sea and ocean water desalination have significant costs, this solution being affordable only for well-developed countries. According to the United Nations Commission report on Sustainable Development, only 0.007% of the Earth's fresh water resource is available to ensure human needs. Qualitatively, about 97% of the hydrosphere consists of salt water, while the remaining 3% is represented by water resources from glaciers, lakes, rivers, groundwater, and the atmosphere. United Nations statistics show that the world's water consumption is increasing, leading to an increased pressure on water resources in some regions, with acute water shortages.

Wastewater is a complex mixture of metals, nutrients and specific chemicals. The recovery of these valuable materials can help the community's increasing demands for natural resources. Concepts related to the recovery of these resources are in continuous development, and for this purpose the researchers are exploring and developing a variety of technologies. Use of recovered treated water for purposes such as irrigation, groundwater recharge or for recreation are areas of interest [3].

To determine the amount of pollutants that can be integrated into certain aquatic ecosystems (rivers and lakes), logical principles are implemented. Some programs, such as the Total Maximum Daily Load management under the USA Clean Water Act, the Integrated Pollution Prevention and Control in Europe and the Central Pollution Control Board from India sets minimum acceptable standards for the municipal and industrial waste discharge. Both economic growth and the lack of clean water have determined the industrial developers and manufacturers to adopt new technologies to reduce the waste production, to manage efficiently the water use and to minimize the pollution degree [4].

Findings and Discussions

Sources of industrial wastewater contamination may contain organic or inorganic substances, phenolic compounds, paints, dyes, textiles, pharmaceutical products, cellulose with extreme levels of acidity or alkalinity, heavy metals (Cr, Zn, Pb, Cu, Fe, Cd, Ni, As, Hg) and pathogenic bacteria (Table 1).

Table 1: Pollution sources and the polluting agents origin for industrial wastewater [5]

Nr. Crt.	Pollution sources	The pollution process	Polluting agents
1.	Siderurgy	Pyrometallurgical and hydrometallurgical processes, Cooling and washing processes	Heavy metals, sulfates, phenols, insoluble suspensions
2.	Petrochemical industry	Exploitation, storage and transportation of petroleum products	Hydrogen sulfide, phenolic and aromatic compounds, fatty acids
3.	Food industry	Food processing and manufacturing	Organic substances, pathogens
4.	Pulp and paper industry	Pulp processing and paper making	Resins, sugars, organic substances, dyes, cellulosic suspensions
5.	Chemical industry	Spillage of cooling liquids, procedures for obtaining (in)organic substances	Acids, bases, salts, detergents, dyes

Pesticides are often identified in urban waste as a result of their use in gardens, parks and for weed control and can be carried by rainwater [6]. When these contaminants reach water sources, they can reduce the chemically and biologically necessary oxygen concentration in the water. Adapted to the pollutants diversity, there are specific methods for treating contaminated water, including chemical, biological and physical options to protect and conserve water resources [7]. Bioremediation, which involves using algae, fungi and bacteria to remove contaminants, is a promising solution.

Zeolites are crystalline aluminosilicates with three-dimensional tetrahedral structure linked by oxygen atoms, which contain exchangeable cations and water molecules. Their ability to absorb cations depends on the negative charge resulting from the substitution of Si (IV) with Al (III). Zeolites (natural, synthetic or waste-derived) represent some of the most relevant and economical materials used in wastewater purification processes, due to their unique properties: ion exchange capacity (ammonia, humic acid, heavy metals), adsorption of dissolved organic substances and anions, membrane filtration, and photocatalytic degradation [8].

Zeolites are widely used in tertiary wastewater treatment by means of various techniques such as filtration, ion exchange, adsorption, photocatalytic degradation and membrane separation. These applications improve the unique properties of zeolites, including their high ion exchange capacity, high specific surface area, and robust thermal and lattice stability. Zeolites possess high network stability, allowing the exchange of charge-compensating species without changing their structure. The reversible sorption processes facilitate their reuse [9].

Zeolite-based nanocomposites have been studied for the removal of heavy metals, dyes, and emerging pollutants. This study explores different fabrication techniques and photodegradation pathways, highlighting the importance of zeolites in water purification. Zeolite functionalization can enhance its selectivity for the removal of organic pollutants and heavy metals. There are various methods of manufacturing zeolite-based nanocomposite adsorbents, from hydrothermal techniques to oxidative polymerization.

Chitosan is an efficient biosorbent material for emerging pollutants due to its biodegradability, structural versatility, and hydrophobicity [10]. Chitosan-zeolite composites (Figure 1) have been prepared and tested for anionic Methylene blue dye and oil inhibition [11,12]. The synergy between zeolite nanomaterials, such as magnetic iron oxide and chitosan could efficiently eliminate Hg from hydrocarbons. Composite biosorbents, typically comprising polysaccharides such as cellulose, chitosan and alginate, with integrated zeolites, exhibit enhanced mechanical efficiency and stability, along with biodegradability and antibacterial properties [13].

Natural zeolite particles can be combined with graphene oxide to improve their adsorption properties, as observed in a composite of faujasite zeolite and graphene oxide discs. This composite exhibits well-dispersed graphene oxide in the micropores and meso/macropores of faujasite and an improved adsorption capacity compared to the individual materials.

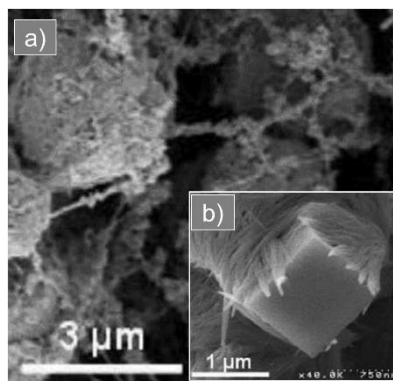

Figure 1. Scanning electron microscopy of chitosan-zeolite composites (a, b - detail) [14]

An additional synergy between zeolite and graphene is explored in wastewater treatment, where magnetic graphene oxide modified zeolite demonstrates enhanced electrostatic and hydrophobic interactions facilitated by zeolite dealumination and partial thermal deoxidation of graphene oxide. Zeolite functionalized cellulose fibers demonstrate enhanced capacity to retain Se ions from groundwater.

Conclusions

The call for more sustainable development, including a transition to a more circular use of resources, has prompted a shift in perspective within the scientific community regarding wastewater solutions. Instead of exclusively focusing on pollutant removal, there is an increasing emphasis on resource recovery, recognizing wastewater as a valuable resource and not simply a waste stream. This change aligns with European sustainable development goals, as it establishes more circular resource flows in the water sector.

Solution-based materials with iron oxide and zeolite/carbon are used in environmental remediation and monitoring applications. Studies confirmed the efficiency and sustainability of zeolite-water treatment residual nanocomposite in Cd adsorption from polluted wastewater.

Chitosan-modified zeolite composite shows an excellent retention capacity for ammonium, phosphate, humic acid, and other pollutants from wastewater.

Cellulose fibers-zeolite composite is a suitable eco-material for detection of higher concentration of elements with toxic and carcinogenic effects on human health.

Furthermore, the waste-derived zeolite nanocomposites show an excellent ability to water impurities adsorbance, to reduce waste by-products, providing ecological and viable solutions for environmental protection and water quality maintenance.

Bibliography:

1. European Environment Agency Report. Industrial waste water treatment – pressures on Europe's environment. Luxembourg: Publications Office of the European Union, Number 23, 2019.
2. de Camara Oleaga, E.S., de la Torre Pascual, E. Industrial Wastewater treatment technologies. https://ocw.ehu.eus/pluginfile.php/53206/mod_resource/content/6/LESSON%20%20-%20Industrial%20Wastewater%20treatment%20technologies.pdf
3. <https://www.britannica.com/technology/wastewater-treatment/Sewerage-systems>
4. Ahmeda, J., Thakura, A., Goyal, A. Industrial Wastewater and Its Toxic Effects. Chemistry in the Environment, Series No. 5: Biological Treatment of Industrial Wastewater, Edited by Maulin P. Shah, The Royal Society of Chemistry, 2022. 1-2 p.
5. Zărnoianu, D. Contribuții la cercetarea teoretică și experimentală a proceselor de epurare a apelor industriale uzate prin sedimentare și filtrare. Teză de doctorat. Universitatea Transilvania din Brașov, 2019.
6. Industrial waste water treatment – pressures on Europe's environment EEA, 2018.
7. Tripathi, G., Husain, A., Ahmad, S., Hasan, Z., Farooqui, A. Chapter 6 - Contamination of water resources in industrial zones. Contamination of Water, 2021. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-824058-8.00017-7>
8. Iftode, A., et al. Iron oxide/zeolite-based thin films for advanced photocatalytic applications, Abstract Book, ROMPHYS-CHEM-17, 2023. 52 p.
9. Umejuru, E.C., Mashifana, T., Kandjou, V., Amani-Beni, M., Sdeghifar, H., Fayazi, M., Karimi-Maleh, H., Sithole, N. T. Application of zeolite based nanocomposites for wastewater remediation: Evaluating newer

- and environmentally benign approaches. *Environmental Research*, Volume 231, Part 1, 2023. 116073-116114 p. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2023.116073>
10. Ali, Z.M., Laghari, A.J., Ansari, A.K., Khuhawar, M.Y. Extraction and characterization of chitosan from Indian prawn (*Fenneropenaeus indicus*) and its applications on wastewater treatment of local ghee industry. *Extraction*, Volume 3(10), 2013. 28-37p.
 11. Nechita, P. Studies Regarding the Use of Natural Zeolites in the Industrial Wastewaters Treatment. *The Annals of “Dunarea de Jos” University, Fascicle IX. Metallurgy and materials science*, 2015.
 12. Dutt, M.A., Hanif, M.A., Nadeem, F., Bhatti, H.N. A review of advances in engineered composite materials popular for wastewater treatment. *Journal of Environmental Chemical Engineering*, Volume 8(5), 2020. 104073 p.
 13. Nizam, M.K., Azhari, S., Jaya, M.A.B.T. Modified Zeolite as Purification Material in Wastewater Treatment: A Review. *Scientific Research Journal*, Volume 18(2), 2021. 177-213p.
 14. Moshoeshe, M., Nadiye-Tabbiruka, M.S., Obuseng, V. A Review of the Chemistry, Structure, Properties and Applications of Zeolites. *American Journal of Materials Science*, Volume 7(5), 2017. 196-221 p.

**PERSPECTIVELE ȘI PROBLEMELE INTEGRĂRII ÎN SPAȚIUL
EUROPEAN AL CERCETĂRII ȘI EDUCAȚIEI**

**PROSPECTS AND PROBLEMS OF RESEARCH AND EDUCATION
INTEGRATION INTO THE EUROPEAN AREA**

Volumul XI, Partea 1

Piața Independenței 1,
Cahul, MD – 3909
Republica Moldova

Tel: 0299 22481

E-mail: rectorat@usch.md

Bun de tipar: Aprobat la Ședința Senatului (Hotărârea Senatului Nr. 02/08 din 26.09.2024)

Format: 21 cm x 29,7 cm

Coli de tipar: 38,73

Tirajul: 100 ex.

Tipografia „CentroGrafic” SRL, Cahul

Tel: 0299 25949